

โปรคนักคำผิดในหนังสือธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๒
การนับบรรทัด ให้นับลงตั้งแต่บรรทัดบนสุดคือบรรทัดของเลขหน้า
ถ้ามี จ.ด. ให้นับขึ้นจากข้างล่าง เพื่อประหยัดเวลา

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒๕	๓	มี	(ชี้คอกออกเพราะเกิน)
๒๗	๗ จ.ด.	บิณฑ	บิณฑา
๕๓	๒ จ.ด.	กม	กัม
๖๑	๓ จ.ด.	จง	จึง
๖๓	๑๑	ปรบ	ปรับ
๗๖	๑๐	ไม	ไม่
๗๘	๒	ธรรม	ธรรมะ
๗๙	๙	มน	มัน
๘๓	๘	ทำไม	ทำไม
๘๔	๙	นา	น่า
๘๕	๒ จ.ด.	จรง	จริง
๙๔	๘	อนตราย	อันตราย
๙๖	๕ จ.ด.	ไมไค	ไม่ได้
๙๗	๒ จ.ด.	เรื่อว่า	เรื่อว่า
๙๙	๖ จ.ด.	มน	มัน
๑๐๐	๑๑	เทา	เท่า
๑๐๘	๗ จ.ด.	สำหรับ	สำหรับ
๑๑๐	๓	คือไง	คือคนไง

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๑๒๓	๘	เล่น	เล่น
๑๔๐	๑๐	รู้ตึก	รู้ตึก
๑๔๖	๕, ๑๐ จ.ล.	(— หลังชื่อ) ไม่ไค	มีจุ. ไม่ไค
๑๕๐	๔	กบ	กับ
๑๘๓	๒ จ.ล.	กบ	กับ
๒๐๖	๖	ทอง	ทอง
๒๒๗	๕ จ.ล.	ความว่า	ความว่าง
๒๔๑	๕	คอย	ถอย
๒๔๓	๗	ไค	ไค
..	๙	มน	มัน
๒๔๔	๔	เบือ	เบือ
..	๒ จ.ล.	ดา	ถ้า
๒๔๖	๒	กน	กัน
๒๕๓	๘	กิริยา	กิริยา
๒๗๓	๑๐	สัมพันธ	สัมพันธ
..	๕ จ.ล.	อยู่	อยู่
๒๘๓	๑ จ.ล.	ไว	ไว้
๒๘๖	๕ จ.ล.	มน	มัน
๒๘๘	๑๒ จ.ล.	เบน	เป็น
๓๐๔	๔	ไค	ไค
๓๐๘	๙ จ.ล.	ไค	ไค
๓๑๐	๗ จ.ล.	พระพุทธร	(ชี้คออกเสีย)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๓๑๖	๑ จ.ถ.	ชว.	ชั่ว
๓๒๒	๑๐ จ.ถ.	มี	มี
๓๒๙	๕	จรง	จริง
๓๔๘	๔	ฉน	ฉัน
๓๕๘	๒	มน	มัน
„	๒ จ.ถ.	เสน	เส้น
๓๖๕	๑๒ จ.ถ.	โลกโผด	โลกโผน
๓๖๘	๑๐ จ.ถ.	ของก	ของกู
๔๐๕	๗	บางราว	บางกราว
๔๐๖	๙ จ.ถ.	หว	หัว
๔๑๙	๙ จ.ถ.	กน	กัน
๔๓๖	๑๐ จ.ถ.	มน	มัน
๔๓๗	๑๑ จ.ถ.	แต่อก ^๕	แต่กอ
„	๘ „	ไค	ไค
๔๔๕	๗	ไห	ให้
๔๖๑	๑๑ จ.ถ.	นก	นัก
๔๖๘	๔	ความ รู้	ความรู้
๔๗๓	๘	thiak	think
๔๘๖	๑ จ.ถ.	โนบึง	ไปนั่ง
๔๙๓	๘	ก	ก็
๔๙๖	๗	ไ	โท
๔๙๗	๑๐	แล้ว	แล้ว

ธรรมปาฐิโมกข์

เล่ม ๒

ธรรมปาฏิโมกข์

เล่ม ๒

ของ

พุทธทาสภิกขุ

คำบรรยาย

ระหว่าง ๑๒ เมษายน ๒๕๑๑ ถึง ๗ มิถุนายน ๒๕๑๒
ที่หน้ามุข โรงมหรสพทางวิญญาน สวนโมกขพลาราม
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สวนอศมมุนิ

จัดพิมพ์ด้วยทุนของผู้บริจาคของคณะศิษย์กลุ่มหนึ่ง
เป็นอันดับที่ สิบหก แห่งทุนนี้ เป็นการพิมพ์ครั้งแรก ของหนังสือ
เล่มนี้

ซึ่งจัดอยู่ในธรรมโฆษณ์ หมวดสี่ ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย
อันดับ ๓๑ ก. บนพื้นแถบสีน้ำเงิน

จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับแจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย]

อนุโมทนา.

ข้าพเจ้า ขออนุโมทนา ในพระที่ดลระดมทุน แห่งชาวมอญ—
มอญี่ และผู้ช่วยเหลืออื่นๆ ได้มีความดีใจจนตกตะลึงร่วมมือกัน จัด
ตั้งทุนที่มีชื่อ "ทุนธรรมทานประจำปี" นี้ขึ้น เพื่อสนับสนุนการ
จัดพิมพ์หนังสือธรรมในชนบท เพื่อผู้ที่ไม่ได้อ่านหนังสือ. ทุนนี้ แม้จะ
มีชื่อที่ฟังดูแล้ว แปลกไปจากชื่อทุนต่างๆ ที่ได้มีตั้งขึ้นไว้ ตาม
ข้อบังคับ หรือชื่อสกุลอื่นๆ ก็ตาม, แต่ท่าน และผู้อ่านที่ข้าพเจ้า มี
อยู่ในสังคมนี้ ได้โปรดกัน ให้อ่าน.

ทุนนี้ คงจะมีประโยชน์เป็นอย่างมาก ในพระช่วยเหลือให้ปะ -
ชาวมอญธรรม หรือชื่อธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ที่ควรจัด
พิมพ์ออกมาเผยแพร่ ได้มีใจเกตุถูกมาเผยแพร่มาบ้าง และในภาย
ไว้ต่อไปนี้เป็นแน่แท้. อีกเหตุผลหนึ่ง ก็เป็นโอกาสให้ผู้บริจาคทุน
รายย่อยๆ แต่มีความประสงค์มุ่งหมาย ให้ได้ใช้ไปในกิจการธรรม -
ทุนที่จัดไว้ใช้ทุนมาก ใดๆบ้าง, และได้รับจากผลได้ สมใจตาม. และ
อีกเหตุผลหนึ่ง เป็นที่ควรทราบแก่การที่ในกิจการนี้ ของมอญี่ นั้น
เอง ในพระรวบรวมเงินที่ได้รับมา จากการทำนุบำรุงหนังสือ หนังสือ
ของมอญี่ไว้. มารวมไว้ในทุนนี้ เพื่อพระพิมพ์ที่พิมพ์ไว้แล้ว สืบไป.
ด้วยนั้น การประจำปีธรรมในนี้ มีชื่อประจำปีธรรม แต่ทุน ใดๆแต่เป็น
การประจำปีธรรม ของธรรม นี้เผยแพร่ นี้ได้โดย ชัยธรรมะประจำปีธรรมไป
รอบๆโลก แห่งสมมติ.

โลกสมมตินี้ ทำกิจทุกธรรม โดยพระในชั้นนี้ธรรม ด้วย
เหตุต่างๆ กัน; คือเกิดพระระสังขาร, แล้วก็เกิดพระทุกธรรม ทั้ง
หลายในเวลานี้ไม่ได้ : พุทธธรรมไม่รุ่งเรือง ทั้งภายในและ
ภายนอก. รัฐบาลต่างๆในโลกนี้ ตั้งขึ้นมา แก้ไขปัญหาในประ
เทศนี้ไม่ได้ และทุกวิธีขาด, แม้จะเป็นวิธีขาดที่ ตั้งขึ้นไว้
ก็ยังไม่ดี. เพราะฉะนั้นการไปสืบค้น หา ที่ขึ้นมาจัดไว้ในสังคม
แห่งนี้เอง, โปรดทราบด้วย. เราจะต้อนรับผู้ไปศึกษาที่นี้ คือ

และสิ่งที่มีที่ทุกคนเข้าใจกันนั้นมา ครอบงำหมด ว่าเราจักต้องมี,
ประเทศชาติ หรือประเทศชาติโลก ที่ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม, ที่
ประกอบอยู่ด้วยธรรม, ที่ประกอบขึ้นด้วยดีด้วยธรรม, นี่สมกับที่
“สัตว์” กับคนต่าง เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย ด้วยกันทั้งนั้น
ทั้งนั้น” มิใช่เกิดมาเพื่อเอาตัวเอาเปรียบกันและกันได้ โดยวิธี
เพื่อประเทศชาติโดย นั้นเลย. สัตว์นั้นแหละ ที่ผลัดกันเป็น
ผู้ถูกล่า ในลักษณะแห่งการล่านั้นก็จะต้อง อดทนทุกข์ เช่นนั้น ก็
จะหมดไปจากโลกใบนี้.

ถ้าแล้ว มีเวลาเหลืออยู่ ธรรมทางปริยัติธรรม ที่เขียนไว้
อยู่ข้างหัวโต๊ะในห้องประชุมในที่นั้น ก็ควรจะให้แต่ละคน ทำตาม
เข้าใจกันเอง และเข้าใจผู้อื่น แล้วเข้าใจโลกทั้งมวลทั้งนั้น
ได้ทั้งหมด, สัตว์ควรจะให้ทุกคนมี พระใจอยู่ ในตน, มี ศาสนา
มีธรรมะ อยู่ภายในใจ ภาวะที่มีศีลธรรมอยู่ทั่วไป ที่ทุกและเวลา
อย่างนั้นจะสร้างเป็นมหาสมุทร หรือสื่อน้ำธรรมนั้นมา ไม่ดีเลย,
และสามารถได้ ปัญญาแห่งธรรม อย่างที่กล่าวโดยทั่วไปอยู่ในเวลา
นี้ ได้ด้วยพร้อมเพรียงกัน เหมือนน้ำหนึ่ง, ไม่ว่าแผ่นดินโลกนี้
หรือธรรมะอันใด ๆ มันจะยังมีผ่นไป ในลักษณะอย่างนี้.

โลกนี้คือโลกของสัตว์โลกนี้ ที่แยกธรรมหรือศาสนา ออกจาก
การปฏิบัติ ทั่วไป, แยกกันออกจากกันไว้ต่าง, แยกกันออกจากกัน
เป็นปัจเจกบุคคล หรือแม้แต่มนุษย์เป็นสัตว์ : มีแต่การปฏิบัติ
ที่ ให้ ให้แก่โลกเป็นกลางโดยทั่วไป ไม่รู้จักทำให้มีศีลธรรมกันโดย
ซึ่ง ย่อมเกิดเป็นความขัดแย้ง ว่าและทำให้สัตว์แต่ละตัวมีศีลธรรม เล็กน้อย
ตามสมควร; หรือก็ด้วยประการนั้นเป็นหน้าที่ของธรรม ว่าควร
ทำกัน มีให้สัมผัสความดี ความงามของสัตว์ ซึ่งให้ให้มันไว้
ทุกเมื่อ แม้โดยวิธีนั้น ภายใต้อาณัติ; หรือหากันกันทุก ๆ คน
ในเมื่อ มีธรรมะอันใด ๆ ที่ประกอบขึ้นด้วยศีลธรรม. ทุกคน มีหน้าที่
โดยปริยาย คือ ความดีความงามของสัตว์ อย่างเดียว; ธรรมะ
ธรรมะนั้น มีให้สัมผัสได้ นอกจากที่สัมผัสกันด้วยกันนั้น
ที่ให้ความดีดีด้วยดี ครอบงำกัน ! แต่แล้วในที่สุด เราจักต้อง
พิจารณาถึงกันต่อไปว่า ผลที่ก่อให้เกิดขึ้นนั้น ทำให้โลกนี้เป็นโลก

คำปรารภ

ธรรมโฆษณ์ ชื่อธรรมปาฏิโมกข์ นี้ เป็นงานอบรมทบทวนธรรมของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุต่อเนื่องกันมา เริ่มตั้งแต่วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๐, มุ่งหมายอบรมสั่งสอนเป็นการภายใน เฉพาะภิกษุผู้บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ที่สวนโมกขพลารามเท่านั้น ไม่ประสงค์ให้เป็นคำสอนทั่วไป เพราะเป็นคำสอนตรงไปตรงมา รุนแรง และผิดจากลักษณะที่เคยเข้าใจกันอยู่. สอนอุสมมูลนิธินี้เห็นว่า แม้ผู้สนใจปฏิบัติธรรมจักได้ประโยชน์ในการศึกษาตามแนวคำสอนของท่านด้วย จึงรวบรวมคำบรรยายไว้ และได้จัดพิมพ์เป็นเล่มที่ ๑ รวม ๒๑ เรื่อง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘.

บัดนี้ คณะศิษย์ผู้สนใจศึกษา ปฏิบัติตามแนวคำสอน ของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ พิจารณาเห็นสมควรจัดพิมพ์คำบรรยายที่รวบรวมไว้ต่อจากเรื่องที่จัดพิมพ์เล่ม ๑ ไว้แล้วนั้น, เพื่อเป็นคู่มืออบรมให้รู้จักลักษณะและโทษของกุ - ของฏ ซึ่งอาจทำลายลงได้โดยลำดับ จึงร่วมกันเป็นทานบดี้ บริจาคทุนทรัพย์ให้สวนอุสมมูลนิธิตัดพิมพ์ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๒ นี้ขึ้น ตามโครงการพิมพ์ธรรมโฆษณ์, สร้างไว้ในพระพุทธานุภาพในวันคล้ายอายุของท่านอาจารย์. ประจวบกับในวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙ มีคณะกรรมการจัดงานธรรมสมโภชฉลองอายุ ๘๐ ปีบริบูรณ์ของท่านอาจารย์ คณะศิษย์จึงถือโอกาสจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ร่วมถวายสักการะบูชาพระกรุณาคุณของท่านอาจารย์ครั้งนี้ด้วย.

หนังสือนี้ได้จัดพิมพ์เป็นสองส่วน ; ส่วนหนึ่งถวายสักการะท่านอาจารย์สำหรับแจกเป็นวิทยาทานตามประสงค์ของท่าน, อีกส่วนหนึ่งสมนาคุณแก่ผู้บริจาคช่วยค่าพิมพ์หนังสือเล่มนี้ตามกำลังศรัทธา.

คณะผู้จัดทำธรรมโฆษณ์

๒๗ พ.ค. ๒๕๓

สวนอุสมมูลนิธิ

๗๗ หมู่ ๖ แขวงหนองบอน เขตพระโขนง

ถนนสุขุมวิท ซอย ๑๐๓, กท. ๑๐๒๖๐

สารบัญ

ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๒

ลำดับเรื่อง	หน้า
๑.วิธีการฝึกจิต	๑
๒.เข้าใจพุทธศาสนาให้ถูกต้อง จะไม่ขัดกับศาสนาใด	๓๐
๓.วิปัสสนากรรมกร	๕๓
๔.ธรรมะเข้ามาตัวกูออกไป ตัวกูเข้ามาธรรมะออกไป	๗๕
๕.ธรรมชาติว่างจากตัวกู - ของกู	๙๙
๖.ตัวกู - ของกูเกิด ก็มีวิภวสงสาร, ตัวกูดับก็มีนิพพาน	๑๒๘
๗.สังสาระมีอยู่ในนิพพาน นิพพานก็มีอยู่ในสังสาระ	๑๕๑
๘.ปริยัติ ปฏิบัติ, สำคัญที่ดับ ตัวกู_ของกู	๑๗๙
๙.สร้างนรกในอากาศ	๒๐๑
๑๐.เรื่องการให้ทาน	๒๒๑
๑๑."ธรรม" เพียงคำเดียว	๒๔๗
๑๒.ยิ่งฉลาดยิ่งโง่	๒๗๒
๑๓.ปัญหาตั้งต้นเมื่อมีความเจริญ	๒๙๘
๑๔.ความเป็นธรรมของตัวกู	๓๑๖
๑๕.จุดตั้งต้นของความทุกข์อยู่ที่ตัวกู - ของกู	๓๔๒
๑๖.ตัวกู - ของกู เป็นเรื่องปรมาตม	๓๖๘
๑๗.ไม่มีใครผิดใครถูก มีแต่อะไรผิดอะไรถูก	๓๘๖
๑๘.ความกลัว	๔๐๘
๑๙.หลักพื้นฐานของตัวกู - ของกู	๔๒๙
๒๐.ปัญญาความรู้ของตัวกู ย่อมหลอนตัวกู	๔๕๑
๒๑.สันติภูมิเกี่ยวกับตัวกู	๔๖๙
๒๒.ทุกเรื่องเนื่องด้วยตัวกู - ของกู	๔๘๙

[โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป]

สารบัญละเอียด

ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๒

หน้า

๑. วิธีฝึกจิต.

เรื่องเพลง ถ้าไม่รู้จักกลัว ไม่ละอาย ก็เพลงเรื่อยไป	๑
การฝึกเพื่อมีสติ หัดได้โดยวิธีของกัมมัฏฐาน	๒
ลืมทำสิ่งแม้เล็กน้อย, ต้องมีสติก่อนทำเสมอจะไม่พลาด	๓
ต้องฝึกให้มีหิริโอตตปปะ , ถ้าขาด จะไม่มีศีลไม่มีสติ	๔
หิริโอตตปปะ เป็นเทวธรรม เพราะใช้แก่ธรรมะทุกเรื่อง ,ไม่ประมาณ.....	๕
ธรรมหมวดนี้เป็นโลกบาล – คู่ครองให้มีสติสัมปชัญญะ	๖
ความหมายของภาพฝึกว้ , ในตีกมหรสพทางวิญญาณ	๗
จิตเดิมแท้ไม่มีอะไร จิตโง่ไปติดกิเลสจึงไม่เห็นว้ , เทียบตามหา.....	๘
ถ้ามีหิริโอตตปปะ อบรมจิตตามธรรม จะค่อย ๆ เห็นรอยว้.....	๙
สภาพเดิม ไม่มีว้ , เกิดมีว้ เพราะกระทบกับสิ่งแวดล้อม	๑๐
ฝ่ายเถรวาทแยกกิเลสจากโพธิ์ , ฝ่ายมหายานว่ากิเลสโพธิ์เป็น สิ่งเดียวกัน	๑๑
ถ้าฝึกไปในกิเลส โพธิ์จิตจะไม่ปรากฏ, ต้องค้นหา	๑๒
ความมีประสบการณ์ ทำให้เห็นรอยว้ , มีการจับว้ดังมาฝ่ายโพธิ์	๑๓
ฝึกจิตเปรียบก้วยการฝึกว้ , ผู้ฝึกคือสติสัมปชัญญะปัญญา , หิริโอตตปปะ	๑๔
มีสติสัมปชัญญะอยู่ ว้มันตัวเอง ถ้าพลาดก็เขียนด้วยหิริโอตตปปะ	๑๕
พวกมหายานเขาว่า อยู่หนึ่ง ๆ คือมีสติสัมปชัญญะเต็มที	๑๖

การที่เผชิญกับอารมณ์ภายนอกให้ถือว่าได้ทดสอบสติสัมปชัญญะ	๑๗
ต้องระวังการยกหูชูหาง, ไม่ใช่คำอย่างนี้มันจะหน้าด้าน	๑๘
เรื่องการอ่านหนังสือมาก ๆ ไม่จำเป็นแก่การตรัสรู้, เป็นปัญญาธรรมชาติ	๑๙
ใช้เวลาให้มีค่า อย่าเสียเวลากับเรื่อง โลเล ลังเล รวนเร	๒๐
พยายามละตัวกู - ของกูให้ได้ ก็จะละสักกายทิฐิไปตามลำดับ	๒๑
มุ่งละตัวกู - ของกู ชนิดยกหูชูหาง จะตรงแนวทางพุทธศาสนา	๒๒
ลงทุนฝึกวิ้ว สำเร็จแล้ว จะหายไปทั้งวิ้วทั้งคน ก็ว่างไปสิ้น	๒๓
ไม่ต้องการอะไรแล้ว ก็ใช้แรงงานที่เหลืออยู่ทำประโยชน์ผู้อื่น	๒๔
อธิบายตอบคำถาม เรื่องจิตกับนิพพาน	๒๕
รู้จักละอายกลัว ก็ดำรงสติสัมปชัญญะไว้ได้, จิตอยู่ในลักษณะชอบ	๒๖
คำว่านิ่ง เป็นคำบัญญัติเฉพาะ คือสมมุตินิยามอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ	๒๗
ของเดิมวางอยู่แล้ว อย่าไปทำให้มีเรื่องขึ้นมา, วิ้วหรืออะไรก็ไม่มี	๒๘
เราอย่าเป็นทั้งเถรวาท หรือมหายาน แต่เป็นพุทธศาสนาเดิมแท้	๒๙

๒. เข้าใจพุทธศาสนาให้ถูกต้องจะไม่ขัดกับศาสนาใด.

ทำปาฏิโมกข์ธรรมะก็เพื่อมิให้ธรรมะเลอะเลือน	๓๐
เข้าใจพุทธศาสนาให้ถูกต้องแล้ว จะไม่ขัดกันระหว่างศาสนา	๓๑
ที่รู้สึกขัดกัน ก็คือข้อที่ว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า, ฝ่ายอื่นมีพระเจ้า	๓๒
มนุษย์จะต้องไม่ขัดกันในทางศาสนาหรือทางใด ๆ หมด	๓๓
เชื่อว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้านั้นไม่จริง, เพราะเขาไม่รู้จักความจริง	๓๔
สิ่งที่เป็นพระเจ้าควรจะเป็นอำนาจสูงสุด ไม่ใช่คน, นั่นคืออธรรม	๓๕
ไม่ควรพูดเรื่องศาสนาไปในทางให้แตกแยกกัน	๓๖
มนุษย์รักหรือนับถือศาสนายิ่งกว่าสิ่งต่างๆ หรือยิ่งกว่าชีวิต....	๓๗

[๔]

ที่พูดว่ามีตัวตน หรือไม่มีตัวตน มันก็เป็นเรื่องเดียวกัน	๓๘
ทำความเข้าใจกันให้ถูกต้องในหลักศาสนา, มนุษย์จะมีสันติภาพ	๓๙
หลักพุทธศาสนา จะย้าให้มีความเข้าใจกันอยู่เสมอ โลกจึงจะสงบสุข	๔๐
คำสอนในพุทธศาสนา เน้นให้รู้ว่าทุกอย่างเป็นธรรมชาติ	๔๑
ถ้ามันแบ่งทับกัน ยึดมันถือมันเป็นดี ชั่ว ฯลฯ ก็ตกนรกทรมานใจ	๔๒
ถ้าเราแก้ไขที่นี้และเดี๋ยวนี้ต้องทำลายกิเลสยกหูหูหาง	๔๓
เข้าใจส่วนลึกของศาสนาจะทำให้รักกันได้	๔๔
ทุกศาสนาก็พยายามจะดับทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น, ทำลายตัวกู – ของกูเหมือนกัน	๔๕
การกระทำทุกประการเพื่อกำจัดความเห็นแก่ตัว	๔๖
เดี๋ยวนี้เห็นแก่ตัวจัด, ไม่กำจัด กลับทำความพอกพูน	๔๗
รูปภาพทุกรูปที่เขียนแสดงไว้ก็เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว	๔๘
เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น, ไม่เห็นแก่ตัว, ยังไม่ได้ผลสมประสงค์	๔๙
ทำปาฏิโมกข์ธรรมะทุกวัน ก็เพื่อให้ติดอยู่ในใจเรื่องตัวกูดับไม่เหลือ	๕๐
ต้องทำให้จริง วันไหนว่างจากความเห็นแก่ตัว พิจารณาเสมอจะดีขึ้น	๕๑
ถ้ามีความเห็นแก่ตัว จะตกนรก	๕๒

๓. วิปัสสนากรรมกร.

เล่าเรื่องภิกษุรูปหนึ่งถามว่าละการเห็นแก่ตัวด้วยการใช้แรงงานเท่านั้นหรือ	๕๓
เขาถามอย่างต้องการประโยชน์ตน ไม่รู้กาลเทศะ, กลับไปโดยไม่รอฟังตอบ	๕๔
วิปัสสนาที่แท้จริง เป็นเรื่องเห็นความจริงที่ทำลายความเห็นแก่ตัว	๕๕
หลักวิปัสสนาและธรรม ต้องเป็นหลักที่ทำลายความเห็นแก่ตัว	๕๖
เปรียบเทียบวิธีการวิปัสสนากับการทำงานด้วยวัตถุ	๕๗
เราถืออย่างวิปัสสนาญาณดีกว่าเอาสมาธินำหน้าวิปัสสนา	๕๘

พอเพ่งคิดเท่าไร สมาธิจะเกิดเท่านั้น ตามธรรมชาติ เรียกว่าปัญญาวิมุตติ	๕๙
ความรู้ทางปริยัติกำลังขยายไม่มีที่สิ้นสุด เช่น ต้องเรียนอภิธรรม	๖๐
เราควยโอกาสเอาการงานเป็นวิปัสสนา เรียกว่า วิปัสสนาแบบกรรมกร	๖๑
วิปัสสนาแบบกรรมกรเป็นแบบของสวนโมกข์, ไม่ยกหูชูหาง, ไม่เห็นแก่ตัว	๖๒
งานที่ทำจะเป็นงานอะไรก็ได้ ชนิดเอาเหี่ยวล้างกิเลสก็แล้วกัน	๖๓
ทำงานด้วยจิตว่าง, ตายแล้วตั้งแต่ที่แรก, ไม่มีหู หวัง จะยก	๖๔
กัมมัฏฐาน แปลว่า การงาน, และการงานไม่เพิ่มความเห็นแก่ตัว	๖๕
การเป็นอยู่แบบวิปัสสนากรรมกร ต้องทำจริงด้วยกาย จิต ปัญญา	๖๖
ควบคุมทุกอย่างให้เป็นไปในทางทำลายความเห็นแก่ตัว	๖๗
เดี๋ยวนี้คนไม่ค่อยรู้ว่า ความหยุด , ความไม่ยึดมั่น, นั้นมันดี	๖๘
ต้นไม้มันดูดซึมตามธรรมชาติ ไม่มีตัวกู - ของกู อยู่ป่าต้องเห็นป่า	๖๙
การทำงานให้ถือเป็นเรื่องเสียสละเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์	๗๐
เราทำลายตัวกู - ของกูให้ได้ แม้ด้วยความรู้, สมาธิเท่านี้, ก็นับว่าดี	๗๑
ปัญหาต่าง ๆ เกิดจากตัวกู - ของกูทั้งนั้น, คนมีปัญหามากกว่าสัตว์	๗๒
ทุกอย่างเป็นบทเรียนสำหรับศึกษาความไม่เห็นแก่ตัวได้ทั้งนั้น	๗๓
ความเห็นแก่ตัวมันกัดเอาบ่อย ๆ ก็ดี มันจะได้สอนให้รู้จักเร็ว ๆ	๗๔

๔. ธรรมะเข้ามา ตัวกูออกไป ตัวกูเข้ามา ธรรมะออกไป

ธรรมะที่ยังไม่ค่อยรู้เรื่องกันยังมีอีกมาก จึงมีธรรมปาฏิโมกข์ขึ้น	๗๕
จะพูดเรื่องใจความของพุทธศาสนา : ยึดมั่นถือมั่นกับไม่ยึด, ตัวกู - ของกู	๗๖
ความมุ่งหมายที่ใช้คำว่าตัวกู - ของกู ต้องการให้กลัวตัวกู - ของกู	๗๗
คำว่าธรรมะในที่นี้เป็นฝ่ายดี ตัวกูเป็นฝ่ายไม่ดี, เป็นฝ่ายกิเลส	๗๘
ชาตากับพระเจ้าเป็นสิ่งเดียวกันเหมือนนิพพานกับสังสารวัฏ	๗๙

[๕]

พอเพ่งคิดเท่าไร สมาธิจะเกิดเท่านั้น ตามธรรมชาติ เรียกว่าปัญญาวิมุตติ	 ๕๙
ความรู้ทางปริยัติกำลังขยายไม่มีที่สิ้นสุด เช่น ต้องเรียนอภิธรรม	 ๖๐
เราฉวยโอกาสเอางานมาเป็นวิปัสสนา เรียกว่า วิปัสสนาแบบกรรมกร.....	 ๖๑
วิปัสสนาแบบกรรมกรเป็นแบบของสวนโมกข์, ไม่ยกหูชูหาง, ไม่เห็นแก่ตัว	 ๖๒
งานที่ทำจะเป็นงานอะไรก็ได้ ชนิดเอาเหื่อล้างกิเลสก็แล้วกัน	 ๖๓
ทำงานด้วยจิตว่าง, ตายแล้วตั้งแต่ที่แรก, ไม่มีหู หวัง จะยก	 ๖๔
กัมมัฏฐาน แปลว่ากรรมฐาน, และกรรมฐานไม่เพิ่มความเห็นแก่ตัว	 ๖๕
การเป็นอยู่แบบวิปัสสนากรรมกร ต้องทำจริงด้วยกาย จิต ปัญญา	 ๖๖
ควบคุมทุกอย่างให้เป็นไปตามในทางทำลายความเห็นแก่ตัว	 ๖๗
เดี๋ยวนี้คนไม่ค่อยรู้ว่า ความหยุด , ความไม่ยึดมั่น, นั้นมันดี.....	 ๖๘
ต้นไม้มันดูดซึมตามธรรมชาติ ไม่มีตัวกู - ของกู อยู่ป่าต้องเห็นป่า	 ๖๙
การทำงานให้ถือเป็นเรื่องเสียสละเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์	 ๗๐
เราทำลายตัวกู - ของกูให้ได้ แม้ด้วยความรู้, สมาธิเท่านี้, ก็นับว่าดี	 ๗๑
ปัญหาต่าง ๆ เกิดจากตัวกู - ของกูทั้งนั้น, คนมีปัญหามากกว่าสัตว์	 ๗๒
ทุกอย่างเป็นบทเรียนสำหรับศึกษาความไม่เห็นแก่ตัวได้ทั้งนั้น	 ๗๓
ความเห็นแก่ตัวมันกัดเอาบ่อย ๆ ก็ดี มันจะได้สอนให้รู้จักเร็ว ๆ	 ๗๔

๔. ธรรมะเข้ามา ตัวกูออกไป ตัวกูเข้ามา ธรรมะออกไป

ธรรมะที่ยังไม่ค่อยรู้เรื่องกันยังมีอีกมาก จึงมีธรรมปาฏิโมกข์ขึ้น	 ๗๕
จะพูดเรื่องใจความของพุทธศาสนา : ยึดมั่นถือมั่นกับไม่ยึด, ตัวกู - ของกู	 ๗๖
ความมุ่งหมายที่ใช้คำว่าตัวกู - ของกู ต้องการให้กลัวตัวกู - ของกู	 ๗๗
คำว่าธรรมะในที่นี้เป็นฝ่ายดี ตัวกูเป็นฝ่ายไม่ดี, เป็นฝ่ายกิเลส	 ๗๘
ชาตากับพระเจ้าเป็นสิ่งเดียวกันเหมือนนิพพานกับสังสารวัฏฏ์	 ๗๙

ตัวกูเป็นชื่อของอุปาทาน, ขาดสติสัมปชัญญะ ตัวกูจะเข้ามา	๘๐
สติทำหน้าที่ระลึกรอคอย, สัมปชัญญะรักษาไว้ให้อยู่รวมอยู่กับสติ	๘๑
โลกะจะเอา, โทสะไม่เอา, โมหะทำให้ขาดสติ, มีมูลจากตัวกู - ของกู	๘๒
เมื่อมีอาการประหม่นโหม่นนี้แล้ว อันตรายมีอยู่รอบด้าน	๘๓
ตัวกู - ของกูเข้ามา เพราะขาดสติสัมปชัญญะและหิริโอตตปปะ	๘๔
มีสติสัมปชัญญะช่วยป้องกัน แล้วหิริโอตตปปะช่วยให้กลัวก็ใช้ได้	๘๕
กิเลสที่หยาบที่สุด ไม่ใช่กามารมณ์ แต่กิเลสทางโมหะ , เป็นตัวกู - ของกู	๘๖
ความเป็นอริยบุคคลละกิเลสสามอย่างแรก, ล้วนตัวกู - ของกู	๘๗
ฉะนั้นควรสนใจตัวกู - ของกูก่อน, ทางปฏิบัติจริง ๆ ต้องเล่นงานโมหะก่อน	๘๘
ศีล สมาธิ ปัญญา พุดเรียงกันมา แต่ปฏิบัติต้อง ปัญญามาก่อน	๘๙
รกรากที่เหนียวแน่นที่สุดคือโมหะ ต้องจัดการก่อน, โลกะ, โทสะทีหลัง.....	๙๐
ไม่ลดตัวกู - ของกูแล้ว จะไปลดราคะ, โลกะได้อย่างไร	๙๑
ธรรมะจะมีมาด้วยสติ, หิริโอตตปปะ, โยนิโสมนสิการ	
งานทุกชนิดเป็นโอกาสฝึกทำลายความเห็นแก่ตัว	๙๒
การทำลายความเห็นแก่ตัว เป็นการทำลายต้นตอของกิเลส	๙๓
เดี๋ยวนี้ทุกคน ทำแต่เรื่องเพิ่มตัวกู - ของกู ประสมโรงทั้งชาวบ้านบรรพชิต.....	๙๔
มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมก็ล้วนแต่ทำการบังหน้าเพื่อเห็นแก่ตัว	๙๕
ยอดสุดของวัฒนธรรมอยู่ที่หัวใจศาสนาที่ทำลายตัวกู - ของกู	๙๖
ธรรมะเข้ามา ตัวกูออกไป นี่ช่วยได้ด้วยเรื่องมีสติ, บัดนี้ตัวกูยังเรื้อร่า	๙๗
หัดตายเสียก่อนตาย, ได้ยินธรรมชาติพุด, แล้วชีวิตจะเย็นลง	๙๘

๕. ธรรมชาติว่างจากตัวกู - ของกู.

ที่พุดเรื่องยกหูหูหาง, ลอดหัวหาง, นี่เป็นตัวกู - ของกูเท่านั้น	๙๙
อภิขณา - โทมนัส, ยินดี - ยินร้าย, รัก -เกลียด, เป็นกิเลสเท่านั้น	๑๐๐

ตัวกู - ของกูในรูปยกหยูกหางพุดมากแล้ว, จะพุดลดหยูกหางเพราะมีทุกข์มากกว่า	๑๐๑
ปัญหาทุกอย่างต้องแก้ด้วยความรู้เรื่องตัวกู - ของกู, จะหยุดได้	๑๐๒
ต้องควบคุมตัวกูทั้งด้านยก - กาง และทั้งด้านลด - หาง	๑๐๓
ทั้งยกหยูกหาง ทั้งซบเซา ต้องละอายเป็นและกลัวให้มาก	๑๐๔
เพราะมันมีตัวกูรับกรรม, ถูกกรรมบีบคั้น, จึงต้องปฏิบัติเพื่อสิ้นกรรม	๑๐๕
ศึกษาให้เข้าใจว่า มิได้มีตัวเรา, ตัวใคร, มีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ	๑๐๖
ธรรมชาติล้วน ๆ ไหลไป : สัทธมมา ปวตฺตนติ ไม่ใช่ตัวกู - ของกู	
ธรรมชาติเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยได้ทั้งฮึกเหิมและซบเซา	๑๐๗
เราไม่เข้าใจว่าทุกอย่างเป็นธรรมชาติ, ไม่มีตัวตน, ไหลเรื่อย	๑๐๘
ความปราถนาของสัตว์ตลอดจนกิจกรรมทางเพศก็เป็นธรรมชาติ	๑๐๙
ธรรมชาติมันมีอาการซ่อนเร้น จนคนโง่ไม่รู้ความลับของธรรมชาติ	๑๑๐
ความรักต่าง ๆ มันเป็นอุปาทาน, และความแน่นแฟ้นของตัวกูมีมาก	๑๑๑
วัฒนธรรมเกี่ยวกับศาสนาควรคิดให้ถูกต้องจะไม่ถูกทรมานด้วยตัวกู ๆ	๑๑๒
สภาวะของคนในโลกขึ้นอยู่กับการเริ่มต้นจากตถกนรก, เปลี่ยนดีขึ้น ๆ ก็ได้	๑๑๓
จากมีตัวตนเลื่อนขึ้นไปขั้นพรหม, ขึ้นถึงพุทธะก็ได้	๑๑๔
คำว่า "ชาติ" ในภาษาธรรม เกิดเป็นนรก, เทวดา, พระอริยเจ้า ก็ได้	๑๑๕
คำว่า "คน" ถือเอาความรู้สึกที่เป็นตัวกู - ของกู, ตกอบายขึ้นสวรรค์ก็ได้	๑๑๖
จิตที่หายโง่ ต้องมองให้เห็นทุกสิ่งล้วนเป็นธรรมชาติ	๑๑๗
ในการทำงาน ควรเป็นโอกาสฝึกฝนทดสอบจิตใจว่ายกหรือลด - หาง	๑๑๘
พวกเขินบางพวกเขาพุดเรื่องตัวกู, จิตว่าง, จิตเดิมบ้าง	๑๑๙
เขาพุดสั้น ๆ เช่นจับปลาตุ๊กด้วยลูกน้ำเต้า, ให้คิดด้วยตนเอง	๑๒๐
ฝ่ายเราถือเป็นธรรมชาติเสียเลย จึงไม่มีหนทางสำหรับจะยกหรือลด	๑๒๑
รูปภาพหรือหนังสือต้องศึกษาให้เข้าใจจนปฏิบัติได้	๑๒๒

หนังสือบางเล่มทำให้เราโง่โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว ไม่ควรจะมีไว้	 ๑๒๓
พวกนักศึกษาชอบเรื่องที่ฟังไม่รู้เรื่อง, อัศจรรย์ และขลังลึกลับ	 ๑๒๔
ทุกศาสนามีเนื้อแท้ตรงทำลายความเห็นแก่ตัว แต่ไม่มีใครรู้กัน	 ๑๒๕
สิ่งที่ไม่เหมือนกันนั้นเป็นเปลือก ไม่ใช่เนื้อศาสนา	 ๑๒๖
ธรรมชาติที่ว่างจากตัวกู - ของกู ควรถือว่าเป็นพระ, หรือพระเจ้า	 ๑๒๗

๖. ตัวกู - ของกูเกิดก็มีวิญญูสงสาร, ตัวกูดับก็มีนิพพาน.

วันนี้มีหัวข้อว่า พอรู้สึกรู้สีกตัวกู - ของกูเกิดก็มีวิญญูสงสาร	 ๑๒๘
เขาพูดว่าชีวิตเป็นวิญญูสงสารตลอดเวลา, แต่เราว่าวิญญูสงสารมีมาเป็นครั้งคราว	 ๑๒๙
การปฏิบัติทางพุทธศาสนาก็เพื่ออย่าให้กิเลสเกิด	 ๑๓๐
เรื่องในไตรปิฎกทั้งหมดก็มีวิญญูสงสารกับนิพพานในจิตใจ	 ๑๓๑
ว่างนั้นคือนิพพานว่างคือวิญญูสงสาร : กิเลส - กรรม - ผลกรรม	 ๑๓๒
ธรรมดาจิตเป็นประภัสสร - ไสกระจ่าง, เศร้าหมองต่อเมื่อกิเลสเข้ามา	 ๑๓๓
เรามีนิพพานและวิญญูสงสารสลับกันอยู่, นิพพานมีบางขณะ	 ๑๓๔
เวลาสบายใจเป็นนิพพาน ที่ยังเปลี่ยนแปลงได้เมื่อวิญญูะแทรก	 ๑๓๕
นิพพานมีตลอดเวลา แต่ไปสอนกันเสียว่า ยังอีกสองไขยจึงจะมี	 ๑๓๖
เมื่อไม่มีตัวกู - ของกูเป็นฝ่ายนิพพาน, ถ้ามีราคะ โทสะ โมหะ ก็ไม่ใช่	 ๑๓๗
ข้อปฏิบัติต้องไม่เผลอสติและเป็นอยู่ชอบคือมรรคมรรค ๘	 ๑๓๘
ถ้าเผลอมีราคะ โทสะ โมหะ ต้องละอาย - กลัวให้มาก	 ๑๓๙
รักษาจิตว่างให้ยืดอกออกไป จิตว่างก็ไม่มีโอกาสเข้ามา	 ๑๔๐
ดูที่ความรู้สึก จะรู้จักว่างหรือว่างตามธรรมชาติ, ซึ่งสอนดีกว่าคน	 ๑๔๑
พยายามชิมรสของความว่าง, หรือว่าง, จะเกลียดร้อนรักเย็นได้เอง	 ๑๔๒
นิพพานไม่ว่าง, เย็น, ให้เปล่า, ไม่ต้องลงทุน, แต่คนไม่สนใจ	 ๑๔๓

ราคา โทสะ โมหะ ต้องลงทุนซื้อหามา, ได้รับความโง่มา ยิ่งต้องลงทุน	 ๑๔๔
จิตที่มีตัวกู - ของกูมาก เป็นเหมือนสุนัขโรคเรื้อนไม่ผาสุกได้	 ๑๔๕
กิเลสที่ซื้อ รวมอยู่ในคำว่าวุ่น, ฝ่ายดับกิเลสรวมในคำว่าว่าง, เย็น	 ๑๔๖
เมื่อเราได้รับความเย็น, หยุด, รู้สึกเท่านี้ก็พอไม่ต้องรู้มากเรียนมาก	 ๑๔๗
รู้จักทำจิตเอาความเย็นไว้เรื่อย, ดับจิตไปด้วยความเย็น	 ๑๔๘
ยึดนิพพาน, หตวิภูฏสงสาร, ทำด้วยสติสัมปชัญญะ, พลาดก็ใช้หิริโอตตปปะ	 ๑๔๙
ทดสอบมีหรือไม่มีตัวกูฯ ทุกโอกาสในชีวิตประจำวัน	 ๑๕๐

๗. สังสาระมีอยู่ในนิพพาน. นิพพานก็มีอยู่ในสังสาระ.

พูดเรื่องความว่าง ก็หมายความว่าพูดเรื่องตัวกู - ของกู ในปริยายหนึ่ง	 ๑๕๑
ในจิตใจคน บางเวลาก็เป็นสังสารวิภูฏ บางเวลาก็เป็นนิพพาน	 ๑๕๒
อาจพูดว่า คนหนึ่ง ๆ มีทั้งสวรรค์, แผ่นดิน, มนุษย์รวมอยู่ด้วยกัน	 ๑๕๓
เรื่องศาสนาก็คือเรื่องจิตใจเสียใหม่ ตรงกันหมดทุกศาสนา	 ๑๕๔
ไม่ต้องสนใจศาสนาแต่สนใจเรื่องทุกข์ดับทุกข์, ด้วยเหตุไรก็พอ	 ๑๕๕
มนุษย์เป็นทุกข์ต้องดับมัน คือดับตัวกู - ของกู ทุกศาสนา	 ๑๕๖
เพียงพูดว่า "อย่าดูถูกผู้อื่น", ตั้งหม้อน้ำให้คนเดินทางกิน, ก็ใช้ได้	 ๑๕๗
ทั้งสวรรค์ ทั้งมนุษย์ ยังเป็นสังสารวิภูฏ ยังไม่นิพพาน	 ๑๕๘
ในวันหนึ่งคนอาจเป็นอบาย ๔ ก็ได้ : นรก เปรต เดรัจฉาน อสุรกาย	 ๑๕๙
ความรู้สึกอะไรต่าง ๆ เกิดมาจากส่วนที่เป็นมโนภาพ ไม่ใช่จากของจริง	 ๑๖๐
ที่เราารู้สึกอยู่ในใจ นั้นแหละคือจริง, มันเป็นมโนภาพ	 ๑๖๑
ความพอใจเป็นหลัก จะเป็นรูปล้วน ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์ก็ได้	 ๑๖๒
จะเป็นอรุณ ๔ ก็ได้ สูงขึ้นไปก็ได้	 ๑๖๓

คน ๆ เดียวในชาติหนึ่ง วันหนึ่ง อาจเป็นได้ครบ ๓๑ ภูมิ	๑๖๔
พระอนาคามี จึ่งอยู่ในฌานในสมาบัติรูปฌานชนิดใดก็ได้	๑๖๕
ขณะที่จิตไม่มีกิเลสครอบงำ ขณะนั้นให้ถือว่าเป็นนิพพาน	๑๖๖
การทำงานใด ๆ ไม่ใช่เพื่อรับจ้างใคร ไม่ต้องทำในรูปตัวกู - ของกู	๑๖๗
ถ้าทำเพื่อรับใช้ความว่าง ก็ทำเพียงเนื่องด้วยสังคม	๑๖๘
คนเที่ยวควานหาพุทธศาสนา แล้วไม่มีวันพบก็มีอยู่มาก	๑๖๙
ศึกษาพุทธศาสนาจากพุทธศาสนานั้นไม่ถูก, ต้องศึกษาจากธรรมชาติ	๑๗๐
ศึกษาให้ถูกต้อง ลัดที่เดียวตรงจุดว่า ทำอย่างนั้นเป็นอุปาทาน ฯลฯ	๑๗๑
อย่าปล่อยให้จิตเกิดตัวกู - ของกู, ไม่มีใครสอน, ให้กิเลสมันสอน	๑๗๒
พระพุทธเจ้ามี ๒ องค์, องค์จริงกับไม่จริง, ธรรมะในใจนั้นแหละจริง	๑๗๓
วันหนึ่ง ๆ ปฏิจจสมุปบาทเกิดได้ไม่รู้กี่วง, สะกิดกันได้ด้วยสติ	๑๗๔
การปฏิบัติ ต้องถือเอาการสำเร็จประโยชน์ หรือการปฏิบัติได้เป็นหลัก	๑๗๕
สิ่งใดถูก ก็เข้ากันได้กับข้อความในพระไตรปิฎกส่วนที่ถูก	๑๗๖
เรื่องความว่างความวุ่นในพระไตรปิฎกก็มีมาก แต่ไม่ได้ยกมา	๑๗๗
ทำงานเผยแผ่ศาสนาฉันยาก ต้องพูดซ้ำ ๆ ซาก	๑๗๘

๘. ปริยัติ, ปฏิบัติ, สำคัญที่ดับตัวกู - ของกู.

ธรรมะ ๘๔,๐๐๐ ธรรมชั้นสูง ล้วนแต่คำอธิบายเรื่องตัวกู - ของกู	๑๗๙
เรื่องปริยัติเพ้อจนกลายเป็นวรรณคดี, ใจความมันมีแต่ดับความยึดมั่นฯ.....	๑๘๐
ภาษาปรากฏดูไม่สมเป็นพระพุทธวจนะ จึ่งร้อยกรองกันใหม่	๑๘๑
คนเรียนกันในเรื่องแปลกละใหม่เป็นวรรณคดีจนเป็น ความมีดีสีขาว	๑๘๒
สมัยปัจจุบันเกิดมีวิปัสสนาเป็นพิธีต้องมีรูปแบบต่าง ๆ	๑๘๓
เมื่อปริยัติปฏิบัติ มีเครื่องปิดบัง ปฏิเวธที่จะได้รับก็ไม่มี	๑๘๔

การศึกษาปฏิบัติมักหนักไปในทางสงวนตัว - ของกู		๑๘๕
จนกระทั่งเป็นสืลพัตตปราคาส , มีตัวอย่างประกอบ		๑๘๖
สิ่งที่ควรแก้ไขต้องใช้หิริโอตตปปะและป้องกันด้วยสติสัมปชัญญะ		๑๘๗
อธิบายภาพเรื่องสัตว์ ๓ ตัวคาบหางกันในภาพปฏิจสมุปบาท		๑๘๘
จงกำจัดตัวกู - ของกูออกไป แล้วโลภะ โทสะ โมหะ จะลดลงด้วย		๑๘๙
ต้องมีสติสัมปชัญญะ และป้องกันผลด้วยหิริโอตตปปะ		๑๙๐
ควรบังคับตนเหมือนนิยายเรื่องการนอนการตื่นของราชสีห์		๑๙๑
พุทธภาษิตที่มีอยู่ : พรหมจรรย์มิใช่ลาภสักการะเป็นอันสูงส่ง, แต่ผู้ปฏิบัติก็ยังทำตามไม่ได้		๑๙๒
คนมาหลงติตรสอร่อยของสุขเวทนาเพราะสงวนยกหูหางไว้สูงเสมอ		๑๙๓
คนบิดพลิ้วต่อพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ ทำอะไรประชด, กัดกนกรดด้วย		๑๙๔
การเป็นอยู่ต่ำ พยายามกระทำอย่างสูง ในทางให้ว่างตัวกู - ของกู จึงจะถูกต้อง		๑๙๕
ลดหลดหางเสีย จิตจะได้ไปสูง ช่วยให้เป็นไปในทางดีขึ้น		๑๙๖
เดี๋ยวนี้ติดสุขเวทนาที่เกิดจากยกหูหาง, อร่อย, จึงตกลงกันไม่ได้		๑๙๗
บทเรียนที่ง่ายที่สุดคือไม่โกรธ ไม่น้อยใจไม่ขัดใจไม่หงุดหงิด		๑๙๘
ไม่เห็นความจริง, ไม่ละสิ่งที่ควรละ, จนเคยชินนี้เป็นสืลพัตตปราคาส		๑๙๙
การปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา กลายเป็นสืลพัตตปราคาสไปได้		๒๐๐

๙. สร้างนรกในอากาศ.

ความรู้สึกที่เป็นตัวกู - ของกู นี่เป็นต้นตอของ โลภะ โทสะ โมหะ ด้วย		๒๐๑
สร้างวิมานในอากาศเป็นไปตามความหวัง - ผัน - สนุก, นรกก็นสร้างได้เช่นกัน		๒๐๒
นรกในอากาศสร้างขึ้นเพราะกิเลสประเภทโทสะหรือโลภะ โมหะ ก็ได้		๒๐๓
ผู้มีลักษณะใจน้อย, อ่อนไหว, อึดอัดขัดแค้น มักสร้างนรกในอากาศ		๒๐๔

สร้างวิมานในอากาศ จะเป็นอย่างบ้านาเยาะ แต่สร้างนรก ๆ มีผลร้ายมาก	๒๐๕
มักยกตัวเป็นฝ่ายถูก คนอื่นผิด อาจคิดทำลายผู้อื่นได้	๒๐๖
ลักษณะของการคิด "สร้างวิมาน" มีผลได้ทั้งโพธิ์และกิเลส	๒๐๗
ปัญญาแท้จริง เป็นโพธิ์วิวัฒนาไปทางตัดกิเลส, ตัวกู - ของกู	๒๐๘
ผู้มีปัญญาสร้างได้ทั้งวิมานและนรกในอากาศ, ต้องระวังให้ดี	๒๐๙
จะสร้างวิมานอย่างไหนก็เป็นไปในรูปยกหูชูหางทั้งนั้น	๒๑๐
การสร้างหรือการคิด, ระวังใช้วิธียาบถที่เข้มแข็ง, สามารถกำจัดนิรณได้	๒๑๑
ต้นตอของความยุ่งยากคือตัวกู - ของกู มันได้ไม่ได้ตามต้องการ, ก็เกิดกิเลส	๒๑๒
ความติดพันในความสุขที่ยกหูชูหางสำเร็จ ก็สร้างวิมานได้ง่าย	๒๑๓
โลกไม่สงบสุข ก็เพราะคนสร้างนรกในอากาศมากขึ้น	๒๑๔
โลกไปไม่รอด เพราะคนดูหมิ่นศาสนา	๒๑๕
ความสุขความทุกข์มีค่าต่อเมื่อมีตัวกู - ของกู	๒๑๖
ทั้งนรกสวรรค์เป็นของธรรมดา, ต้องเฉยเพราะเอื้ออ้อม ไม่น่าสนใจ	๒๑๗
ตัวกู - ของกู สร้างวิมานหรือนรกในความเพ้อฝันกระทั่งวิปัสสนา	๒๑๘
ระวัง อย่าให้วิปัสสนาเป็นเรื่องสร้างอะไรในอากาศขึ้นมา	๒๑๙
ระวังอย่าสร้างนรกในอากาศโดยถือว่าถูกต้องของตัวกู - ของกู	๒๒๐

๑๐. เรื่องการให้ทาน.

ทานเป็นเรื่องเบื้องต้น แต่สูงได้ถึงนิพพาน	๒๒๑
ทานก็ทำให้บรรลุนิพพานได้	๒๒๒
ทานที่ตัวกู - ของกูไม่ยากทำ, เมื่อทำแล้วจะได้นิพพาน	๒๒๓
ขึ้นชื่อว่าตัวกู - ของกูแล้ว มันให้ทานด้วยความโลภ, จะเอาต่าง ๆ	๒๒๔
ให้ทานด้วยปัญญานั้นจะทำให้หมดความยึดถือตัวกู - ของกู	๒๒๕
ที่ให้ทานกัน เป็นเรื่องให้เพื่อตัวกู - ของกู กลับเข้ามาเป็นกำไร	๒๒๖

การทำงานด้วยจิตว่าง คือการให้ทานอย่างสูง	๒๒๗
เข้าใจเสียให้ถูกต้อง จะมีการให้ทาน แท้จริงบ้าง มิฉะนั้นมีแต่การค้ำ.....	๒๒๘
การสูญเสียถ้าทำถูกวิธีจะเป็นยอดของท่าน, ผสมโรงเสียสละไป.....	๒๒๙
พิจารณาในแง่ที่ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย, เป็นโอกาสสละไม่ฝืน ไม่ต้องจำใจ	๒๓๐
ถ้าไม่ยอมรับการสูญเสียว่าสิ้นไปแห่งตัวกู - ของกู ก็ต้องเป็นบ้า.....	๒๓๑
ทุกราวที่มีการสูญเสีย จะต้องมิอะไรเพิ่มขึ้นในทางที่ดี	๒๓๒
วัฒนธรรมตามศาสนา มีแต่การให้, รับให้ถูกต้องจะไม่น่าเป็นบ้า	๒๓๓
ธรรมเนียมคนไทยมิอะไรสูญเสียก็เช่นว่า "ไม่เป็นไร , กรรม, ช่างเถอะ"	๒๓๔
เกิดเรื่องเศร้าก็ว่า พุทโธ พุทธัง อนิจจัง อนัตตา , นี่ของวิเศษ	๒๓๕
มีการสูญเสียหนัก ต้องกระโจนให้ถูกวิธี, ทานที่ตัวกูยอมทำมีแต่จะเอา	๒๓๖
ให้ทานด้วยปัญญา เป็นไปเพื่อตัดกิเลส, ถึงที่สุดแห่งทุกข์	๒๓๗
คนที่คิดสละไว้ล่วงหน้าแม้จะเสียชีวิตก็ยังว่าอย่าเอาผิดแก่ผู้ทำเลย	๒๓๘
โอกาสที่จะบริจาคคือการให้อภัย, เมตตาปราณี, สละมานะทิฐิได้	๒๓๙
อย่าจมอยู่ในหนังสือ, อันใดทำลายกิเลสได้ก็ช่วยโอกาสทำเสีย	๒๔๐
จมอยู่ในทะเลหนังสือ จะเป็นความมิดสีขาวเพิ่มตัวกู - ของกูอีก	๒๔๑
ผู้ไม่เมาบริยติ, หูตาสว่างไม่มีความมิดสีขาว ลุอรหันต์เร็ว	๒๔๒
วิชาความรู้ถ้าท่วมหัว ก็เอาตัวไม่รอด เหมือนจมหลุมโคลนลึก	๒๔๓
บริจาค เกียรติ กาม กิเลส ออกไป, ให้หมดตัวกู - ของกู , ตรงจุดศาสนา	๒๔๔
ให้ทานต้องไม่เป็นไปเพื่อสะสมกิเลส, อยากรใหญ่, ไม่ประกอบทุกข์	๒๔๕
เข้าใจตัวกู - ของกู ให้ดี ชัดเจน ล้อมรอบ จึงจะจับมันฆ่าเสียได้	๒๔๖

๑๑. "ธรรม" เพียงคำเดียว.

คำว่า ธรรม พุฒมามาก ไม่รู้จักหมด เพราะเข้าใจยาก	๒๔๗
ภาษาที่พูดตามวัฒนธรรม ยังใส่พระเติมข้างหน้าเป็นพระธรรม ฯลฯ	๒๔๘

ใช้คำ "พระเต็มข้างหน้า" มิใช่สูงไปหมดบางสิ่งสูงเกินกว่าจะใช้คุณนามประกอบ.....	๒๔๙
ธรรมกับพระธรรมมีความหมายต่างกัน , พระธรรมคือคำสั่งสอน	๒๕๐
ธรรมภาษาบาลีเดิม หมายถึงหมดทุกอย่าง, เป็นพระเจ้าก็ได้	๒๕๑
ในบางถิ่นเชื่อว่า พระธรรมสร้างเขามา, ฉะนั้นธรรมคืออะไร? ต้องคิดก่อน	๒๕๒
ธรรมคืออะไรเข้าใจยาก เช่นเดียวกับ จิตคืออะไร, เรารู้แต่ปฏิบัติ	๒๕๓
ธรรมลึกกว่าจิต เรารู้แต่ปรากฏการณ์ จนถือเอาประโยชน์ได้	๒๕๔
คำว่าธรรมยังกว้าง ส่วนที่มีคุณค่าเท่านั้นที่เป็นพระธรรม	๒๕๕
ธรรมในบาลี มี ๔ ความหมาย : ตัวธรรมชาติ , กฎ ผล หน้า ที่ , ผลของ การปฏิบัติหน้าที่	๒๕๖
ธรรมตรงกับคำว่าพระเจ้าโดยสมบูรณ์, ตัวธรรมชาติคือกายของพระเจ้า	๒๕๗
กฎของทุกอย่าง คือธรรมในฐานะพระเจ้าผู้สร้าง ฯลฯ	๒๕๘
หน้าที่ตามกฎมีมาก : ขึ้นต่ำถึงขั้นสูง, ยกตัวอย่างการสืบพันธุ์	๒๕๙
หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎ ฯ คือทำให้ถูกในทางไม่เป็นทุกข์	๒๖๐
สิ่งที่พระเจ้าเรียกครองคือหน้าที่	๒๖๑
ธรรมที่เป็นผลของหน้าที่คือ สิ่งที่พระเจ้าประทานตามเหตุที่ปฏิบัติ	๒๖๒
มนุษย์ไม่รู้จักธรรมก็เดินผิดทาง ไปสู่ความทุกข์กระทั่งโกรธกันเรื่องศาสนา	๒๖๓
เรามีส่วนโมกซ์เพื่อให้เพื่อนมนุษย์ได้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม"	๒๖๔
ปัญหาระหว่างบุคคล, นิกาย, วาตะ , ลัทธิศาสนา, มีแต่ปัญหาวิวาทกัน	๒๖๕
ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ เป็นพระธรรมเจ้าสูงสุด	๒๖๖
อย่ามีตัวกู - ของกู . ทุกศาสนา ทุกคน, นิกาย. ปฏิบัติธรรมไม่สมควรจึงทุกข์	๒๖๗
คุมตัวกูไว้ เป็นนิพพานอยู่เรื่อย นี่คือบรมธรรม	๒๖๘
ระวังไม่เดินตกลงก็จะเป็นอยู่โดยชอบ, ถึงจุดหนึ่งจะตายตัว	๒๖๙
คนถือศาสนาตัวกู - ของกู จนเป็นข้าศึกแก่กัน, เป็นวิฏฐสงสาร	๒๗๐
ให้เลือกเรียน : ทำอย่างไรจะไม่เกิดตัวกู - ของกู นี่คือตัววิปัสสนากัมมัฏฐาน	๒๗๑

พยายามพูดซ้ำ ๆ เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่นให้สำเร็จประโยชน์, ไม่เจียบหายไ้ไป	๒๗๒
ควรจะศึกษาชีวิต นับแต่เริ่มตั้งต้นกระทั่งวิวัฒนาการสูงยิ่งทุกข้มาก	๒๗๓
เมื่อชีวิตตั้งต้นยังรู้น้อย ยิ่งรู้มากยิ่งยากนาน ยิ่งทุกข้มาก	๒๗๔
ภาษาพูดมีวิวัฒนาการสูงจนมีเครื่องพิมพ์ มนุษย์ก็เหมือนเหาะ	๒๗๕
พระศาสดาเกิดขึ้นเหมือนห้ำล้อมมนุษย์, แต่น้อยคนจะเข้าถึง	๒๗๖
ยิ่งฉลาดทางวัตถุ ยิ่งโง่, มีตัวกู - ของกูมากกว่าเดิม ในโลกจึงทุกข้มาก	๒๗๗
เพราะหลงวัตถุนิยม ยิ่งยุ่งยากลำบากมากขึ้น สติปัญญาเสริมแต่ตัวกู	๒๗๘
สัตว์มีปัญญาน้อย, ไม่มีความทุกข์, คนต้องมี intuition, intuitive wisdom	๒๗๙
เรื่อง กิณ กาม เภยริติ ของสัตว์เป็นธรรมดา แต่คนขยายไม่สิ้นสุด	๒๘๐
จุดตั้งต้นของความทุกข์อยู่ที่รู้จักยึดมั่นถือมั่นเรื่องดี - ชั่ว	๒๘๑
อุปาทานตั้งต้น เมื่อรู้จักแยกดี - ชั่ว, และคนหิวด้วยกิเลส	๒๘๒
รู้จักจุดตั้งต้นของความยึดมั่นถือมั่นว่าคือจุดตั้งต้นของทุกข์	๒๘๓
คำสอนของคริสต์หรือพุทธพิจารณาดูจะเห็นว่ามุ่งห้ำล้อมมนุษย์	๒๘๔
คัมภีร์ฝ่ายคริสต์ก็มีส่วนที่อธิบายเทียบกับวิทยาศาสตร์	๒๘๕
มนุษย์แต่ก่อนไม่มีปัญหาหลงกิเลส แต่นานเข้ายึดมั่น, อยากมาก	๒๘๖
ลองเปรียบเทียบความต้องการตามสัญชาตญาณกับต้องการด้วยสติปัญญา	๒๘๗
โลกนี้ต้องรบกันพลาง แลกธรรมะกันพลาง เพราะยิ่งฉลาดยิ่งโง่	๒๘๘
ต้องแลกเปลี่ยนธรรมะกันจนทุกคนเข้าใจความลับของทุกข์	๒๘๙
จุดตั้งต้นของความทุกข์เริ่มแต่เด็กเป็นทาสอารมณ์, สอนมาไม่ถูกต้อง	๒๙๐
ความเคยชินเป็นทาสอารมณ์ ทำให้ยิ่งฉลาดยิ่งทุกข์	๒๙๑
ต้นเหตุที่ยิ่งโง่ เพราะรกรากใหญ่อยู่ที่มนุษย์มีกิเลส, เห็นแก่ตัว	๒๙๒
ควรแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างประเทศให้รู้จุดต้นของความทุกข์	๒๙๓

จุดตั้งต้นของตัวกู - ของกูตรงไหน ความทุกข์ก็ตั้งต้นที่นั่น	๒๙๔
พูดเรื่องซ้ำ ๆ ที่เรียกว่าธรรมปาฏิโมกข์นี้ เพื่อให้เข้าใจประเด็นสำคัญ ๆ	๒๙๕
คนมีกิเลสมาก, เห็นแก่ตัวมาก, ยึดมั่นมาก, ไปบริหารโลกไม่ได้	๒๙๖
ไม่รู้จักรากการตั้งต้นของปัญหา มันก็แก้ปัญหามิได้	๒๙๗

๑๓. ปัญหาดังต้นเมื่อมีความเจริญ

ปัญหายุ่งยากมันเกิดขึ้นเป็นกิเลสความทุกข์ เมื่อมนุษย์มีความเจริญ	๒๙๘
ความเจริญมี ๒ ความหมาย : ภาษาคนอย่างที่เรา ๆ กัน , ภาษาธรรมเป็นความสงบ	๒๙๙
ความเจริญเป็นต้นเหตุของปัญหา หมายถึงความเจริญอย่างชาวบ้าน	๓๐๐
ทบทวนถึงความเจริญของมนุษย์ ที่เริ่มมีบาปมีความทุกข์	๓๐๑
ความเจริญทำให้เกิดปัญหา กิณ กาม เกียรติ แข่งกันไม่สิ้นสุด	๓๐๒
ขยายเรื่อง กิณ กาม เกียรติ จนมีอำนาจเพื่อสำเร็จประโยชน์	๓๐๓
สติปัญญาของสัตว์บุุณชน เป็นจุดตั้งต้นของความยุ่งยาก	๓๐๔
มิใช่เพียงปัญหาเรื่องกิน, เรื่องกาม ก็ขยายไปเป็นมโนภาพมากขึ้น	๓๐๕
ยุคที่เจริญทางวัตถุนี้ ส่งเสริมการมรณไปไกลจนลืมตัว	๓๐๖
ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มีเพื่อผลทางวัตถุ, หลงการมรณมากขึ้นด้วย	๓๐๗
ที่เป็นโทษของวัตถุ ก็คิดแต่ว่าได้มันแหละดี จึงรบกันไม่สิ้นสุด	๓๐๘
อยู่เหนือดี - ชั่ว แล้วจะหมดปัญหา, ที่เป็นกันอยู่เพราะเข้าใจผิดในดีชั่ว	๓๐๙
คนทั้งพระพุทฺธ , ธรรม, สงฆ์ ก็เพราะหลง กิณ กาม เกียรติในบางโอกาส	๓๑๐
อย่าบูชาความเจริญ, อยู่เหนือความหลงเจริญทางวัตถุและทางจิต อย่างโง่เขลา	๓๑๑
ปัญหาคความเจริญตั้งต้นนั้นคือเจริญทางวัตถุ ถือเอาแต่ได้เป็นดี	๓๑๒
ถ้าตั้งต้นเพื่อทำลายความยึดมั่นในดี - ชั่ว นี้จะไปสู่โลกุตตระ	๓๑๓
เรื่องความเจริญทางวัตถุเป็นอันตราย, ทำให้เสื่อมเสียศีลธรรม	๓๑๔
จึงตักเตือนว่า อย่าทำเพื่อรับคำขอบใจ สรรเสริญเยินยอให้ได้ดี	๓๑๕

๑๔. ความเป็นธรรมของตัวกู

ธรรมปาฏิโมกข์ ผู้ฟังต้องเข้าใจให้ได้ว่าเป็นเรื่องตัวกู - ของกู		๓๑๖
เริ่มทุกข์เพราะยึดถือ, มาก ๆ เข้าก็จะรู้ว่าไม่ไหวทั้งดี - ชั่ว อยู่เหนือดีกว่า		๓๑๗
ความเป็นธรรมที่เรียกว่าดีก็ยังเดินได้ ยึดหยุ่นได้		๓๑๘
ความเป็นธรรมที่เข้าใจไม่ตรงกันรู้สึกถูกเหยียดหยามก็ทำอันตรายกัน		๓๑๙
ยกตัวอย่างเรื่องในไบเบิลเก่าใหม่ มีความถูกต้องต่างกัน		๓๒๐
อย่าเรียนไตรปิฎกหรือเซนอะไร ให้มากเกินไป, ต้องเข้าใจและปฏิบัติเรื่องยอมให้ได้ก่อน		๓๒๑
อย่าแก้ปัญหาด้วยความเป็นธรรมของตัวกู ซึ่งยกหูชูหาง		๓๒๒
ต้องทดสอบในความเป็นธรรมว่า ถูกต้องยุติธรรมคืออะไร		๓๒๓
ควรมีหลักในใจก่อนจะทำอะไรลงไปว่า ถ้ามพระพุทธรูปเจ้าก่อน		๓๒๔
ทะเลาะกันพลางแลกเปลี่ยนธรรมกันพลาง คือหัวข้อที่ต้องการจะพูด		๓๒๕
แลกความรู้กันถึงจะบริสุทธิ์ใจ ก็เป็นทางวัตถุ ไม่ทำให้โลกสงบได้		๓๒๖
จะเอาชนะชาติตนเร็ว ๆ ต้องรีบแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญาณ		๓๒๗
ต้องฟื้นฟูวัฒนธรรมทางวิญญาณแบบไม่มีตัวกู - ของกู ทั้งบุคคล - สังคม		๓๒๘
แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร ต้องท่องไว้, ชนะคือบังคับตัวได้ โกรธคือแพ้		๓๒๙
เมื่อโกรธ ก็มีโลภะ โมหะด้วย เพราะต้องการแล้วไม่ได้, ความกลัวให้มาก		๓๓๐
ธรรมทั้งปวง ส่วนที่มาทดสอบคน นั้นแหละคือมารหรือชาตาน		๓๓๑
ธรรมมีความหมายกว้างทั้งฝ่ายถูกฝ่ายผิด, กุศล - อกุศล		๓๓๒
การทำผิดทำชั่วนี้ คือรบกับพระธรรมหรือรบกับพระเจ้า		๓๓๓
อย่าให้ตัวกู - ของกูขึ้นมาบังการ, ให้จิตว่างจากตัวกู - ของกูอยู่เรื่อย		๓๓๔
เรื่องที่เลวเกินไปคือ อยากดีอยากเด่นอยากได้รับความชมเชย		๓๓๕
ความไม่ยอมคือความเป็นธรรมของตัวกู, ยอมแพ้ดีกว่า, นี่เป็นความชนะ		๓๓๖
เพราะการยอมนั้นคือตัดกิเลสความไม่ยอมเสียได้, เรื่องมันสิ้นสุดลง		๓๓๗

ถ้าโลกมีวัฒนธรรมสูงทางวิญญาณก็จะเป็นโลกพระศรีอารียันท์ที่	๓๓๘
ถามพระพุทธเจ้าก่อนทำใด ๆ ทำให้มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ	๓๓๙
เราหลีกมาอยู่ป่า ยังมีปัญหา, บทเรียนมาก จึงประมาทไม่ได้ในเรื่องตัวกู - ของกู	๓๔๐
เดี๋ยวนี้ไม่มีความรู้เรื่องพระพุทธเจ้าพอ จึงไม่มีสติที่จะรอกถามพระองค์	๓๔๑

๑๕. จุดตั้งต้นของความทุกข์อยู่ที่ตัวกู - ของกู.

ความดีตามแบบตัวกู - ของกู นั้นแหละเป็นจุดที่ทำให้เกิดทุกข์	๓๔๒
มีตัวกูขึ้นมา ก็เป็นผิดหมด, ทำงานคือการปฏิบัติธรรมจะปราศจากตัวกู	๓๔๓
เรายังไม่เป็นอรหันต์ แต่พยายามปฏิบัติตามคือทำอะไรโดยไม่ต้องมีตัวกู	๓๔๔
พระพุทธเจ้าตรัส : จงประกาศพรหมจรรย์เพื่อความสุขแก่โลก	๓๔๕
พูดอย่างไม่มีสติปัญญาถือว่า ทำเพื่อโลกทั้งปวง, เพื่อศาสนาที่อยู่	๓๔๖
จะทำอะไรเรียนอะไรต้องสะอาด และมุ่งจิตว่า เพื่อโลกทั้งเทวดาและมนุษย์	๓๔๗
ทำอะไรไปตามสัญชาตญาณโดยปราศจากตัวกู - ของกู , มีแต่สติสัมปชัญญะ	๓๔๘
เมื่อศาสนายังอยู่ ประโยชน์ย่อมมีอยู่แก่เทวดาและมนุษย์	๓๔๙
ความดีตามแบบของตัวกู นั้นเป็นจุดตั้งต้นของความทุกข์	๓๕๐
ความดับทุกข์มันอยู่เหนือจากชั่ว - ดี, เป็นการกระทำกรรมที่ ๓ คืออริยมรรค	๓๕๑
คิดให้เห็นข้อที่ว่า การมีอยู่แห่งศาสนาคือความสุขของโลก	๓๕๒
การปฏิบัติที่รวบรัดให้ถือหลักว่า : เป็นอยู่เหมือนตายแล้ว, ทำงาน, กินด้วยจิตว่าง	๓๕๓
ทำเพื่อผู้อื่นเรื่อย นี่คือการปฏิบัติธรรมสูงสุด เกินกว่าวิปัสสนา	๓๕๔
ทำดีทำอะไรก็ทำไปไม่ต้องคอยฟังคำวิจารณ์ไม่ค่อยให้ใครเห็น, ปลอดภัยกว่า	๓๕๕
ที่ไปสนใจคำวิจารณ์ก็เพราะสนใจจะดีหรือไม่ดี, อยากให้เขาชม,กลัวจะไม่ดี....	๓๕๖
ตั้งใจทำเพื่อเทวดาและมนุษย์เรื่อยไป เป็นการปฏิบัติธรรมด้วย	๓๕๗
งานที่เป็นไปเองนั้นจะเพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งเทวดาและมนุษย์	๓๕๘

วัฒนธรรมโบราณของไทยแสดงว่ามีความรู้เรื่องโลกุตตรธรรมอยู่แล้ว	 ๓๕๙
ระดับศีลธรรมก็มีดี ๆ อยู่มาก เช่น "นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน"	 ๓๖๐
โลกของนักศึกษาพูดแต่เรื่องเศรษฐกิจการเมือง, รอบคนอื่น ฯลฯ	 ๓๖๑
เห็นแก่ผู้อื่นไม่เห็นแก่ตัวไว้ แล้วจะทำอะไรไม่ผิดศีลธรรม	 ๓๖๒
พอตัวกู่มากก็เป็นวิฏฐสงสาร, เป็นอบาย ๔ อย่างดีเป็นเทวดา, มีตัวกู่นั้น	 ๓๖๓
ใช้สติปัญญาของเราให้ถูกวิธี ให้พอสะดวกสบายแก่เราและผู้อื่น	 ๓๖๔
การคิดจะเสียสละ ต้องคิดให้ถูกต้อง, สะดวกสบาย, ให้ผลดีแก่ทุกฝ่าย	 ๓๖๕
ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ไม่ใช่เพื่อตัวกู จิตใจสูง ก็สำคัญเท่ากันทุกคน	 ๓๖๖
จุดตั้งต้นของความทุกข์ มันอยู่ที่ตัวกู - ของกู มันอยากดี	 ๓๖๗

๑๖. ตัวกู - ของกู เป็นเรื่องปรมาตม

ตัวกู - ของกู หมายถึงอุปาทานยึดมั่นถือมั่นเป็นทุกเรื่อง ในพุทธศาสนา	 ๓๖๘
มีปัญหาก็หาพูดกันว่าชาวบ้าน , เด็ก , ไม่ควรเรียนปรมาตม, เรียนศีลก็พอ	 ๓๖๙
พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสอย่างนั้น, กลับสอนเรื่องสุญญตา ซึ่งเป็นปรมาตม	 ๓๗๐
การปฏิบัติทุกประการตรัสเรื่องปัญญาก่อนเพื่อศีลสมาธิ ไม่เข้ารกเข้าพง	 ๓๗๑
มีพระพุทธภาษิตให้ปัญญามาก่อนหลายบท, แม้ในมรรคก็มีปัญญาก่อน	 ๓๗๒
จะรักษาศีล ทำสมาธิโดยไม่มีปัญญาไม่ได้, ปัญญาต้องนำหน้าหรือดุนหลัง....	 ๓๗๓
อภิวรรคเมื่อเป็นความรู้พูดเรียงไปก็เอาปัญญาขึ้นหน้า	 ๓๗๔
การดับความทุกข์ต้องทำด้วยปัญญา แม้เด็ก ๆ ต้องรู้ปรมาตมตามเหตุปัจจัย....	 ๓๗๕
ปรมาตมในเรื่องสำคัญ ๆ ทุกคนต้องรู้ตามระดับภูมิขั้นของบุคคล....	 ๓๗๖
การบวชชั่วคราวเป็นโอกาสได้ศึกษาเรื่องตัวกู - ของกู	 ๓๗๗
ฆราวาสหรือเด็กไม่ควรเรียนปรมาตม นี่สอนกันผิด ๆ , ครั้งพุทธกาลก็มีสอน	 ๓๗๘
ความรู้เรื่องปรมาตมจะช่วยประคับประคองชีวิต, ช่วยดับทุกข์	 ๓๗๙

ในหน้าที่การงานต้องมีศีล, ส่วนจิตวิญญาณต้องมีความรู้ชั้นปรมาตม์	 ๓๘๐
เรื่องตัวกู - ของกู จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับฆราวาสและเด็กต้องรู้	 ๓๘๑
แลกรรมะกันพลาง ต้องเป็นกรรมะที่เป็นหัวใจของศาสนา,	
คือทำลายความความเห็นแก่ตัว	 } ๓๘๒
เรื่องตัดตัวกู - ของกู จำเป็นแก่ทุกคน เด็ก ผู้ใหญ่ ทุกยุคทุกสมัย	 ๓๘๓
ไม่ยึดมั่นแต่ทำไปตามเหตุผล ยุติธรรมไม่มีตัวกูยกหูชูหาง	 ๓๘๔
ที่เป็นไปตามสติปัญญา นั้น คือไม่มีตัวกู - ของกู, มีเหตุผลและจะมีระเบียบ	 ๓๘๕

๑๗. ไม่มีใครผิดใครถูก มีแต่อะไรผิดอะไรถูก.

คนธรรมดามีตัวกูถูก คนอื่นผิดเสมอ, เอาตัวกูออกก็ไม่มีใครผิดถูก	 ๓๘๖
พระพุทธเจ้าทรงสอน ไม่มีตัวกู มีแต่สิ่งซึ่งไม่มีตัวกู - ของกู	 ๓๘๗
ถ้าทำเป็นที่เดือดร้อนให้แก่ฝ่ายใดก็เป็นผิด, ไม่เสียหายแก่ใครก็ถูก	 ๓๘๘
ควบคุมตัวกูได้ , มีปัญหาอะไรปรึกษากัน, อุปาทานเป็นกู - ของกูก็ไม่เกิด	 ๓๘๙
บทเรียนทางพุทธศาสนา ไม่ต้องมีตัว, ทำอะไรไม่ต้องรู้สึกว่าตัวกู - ของกู	 ๓๙๐
ข้อปฏิบัติที่สำคัญคือมีสติ, สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น	 ๓๙๑
ถือเอาสติปัญญาฐานเป็นหลัก : มีกลุ่มคือ กาย เวทนา จิต ธรรม	 ๓๙๒
ศึกษาให้รู้จักกลุ่มทั้ง ๔ จะรู้ว่า ไม่มีอะไรเหลือไว้เป็นตัวกู - ของกู	 ๓๙๓
เมื่อไม่มีตัวกู - ของกู เข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว ไม่มีใครผิดใครถูก	 ๓๙๔
เอาความควรไม่ควร ความผิดความถูกเป็นหลักควรระสางกันได้	 ๓๙๕
มีอะไรเกิดขึ้นให้รู้ว่า นี่ไม่ใช่เรา มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ	 ๓๙๖
เอาตัวกูออกไปเสีย มีแต่อะไรผิดอะไรถูก, รู้แล้วจะหมดปัญหา	 ๓๙๗
เดี๋ยวนี้มีตัวกู - ตัวกู มีตัวใครดีใครได้ โลกจึงมีสันติภาพไม่ได้	 ๓๙๘
ทุกศาสนาสอนเรื่องทำลายตัวกู - ของกู, ปฏิบัติตามศาสนาก็เห็นแก่ความจริง	 ๓๙๙

ปัญหามีว่า ทำอย่างไรโดยไม่เห็นแก่ตัว? ก็ต้องเห็นแก่ความถูกต้อง	 ๔๐๐
ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่างไม่มีทางผิด, และทำให้ชำนาญ	 ๔๐๑
บทเรียนเพิ่มเข้ามาก็คือบูชาความจริง, ละอายกลัวในส่วนที่ผิด	 ๔๐๒
เปลี่ยนนิสัยด้วยใช้สมาธิธรรมะ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ	 ๔๐๓
อย่าคิดลงโทษผู้อื่น ไม่ถือเป็นใครผิดใครถูก, ต่างขอโทษกัน	 ๔๐๔
รู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก แล้วรีบทำเสียให้ถูกต้องไม่ต้องทะเลาะกัน	 ๔๐๕
อย่ามีเรามีเขา ต่างฝ่ายทำให้ถูกต้องเท่าที่มีอยู่ โลกนี้ก็จะสบาย	 ๔๐๖
เดี๋ยวนี้มีแต่เรื่องกู-ของกู จนถูกกลืนดำ ดุจภาพเรื่องลิงล้างหู	 ๔๐๗

๑๘. ความกลัว.

ปาฏิโมกข์ หมายถึงใจความสำคัญของเรื่อง, สรุปไว้เป็นข้อสั้นๆ	 ๔๐๘
โอวาทปาฏิโมกข์ คือหัวข้อพระโอวาททั้งหมดสรุปเป็นข้อสั้นๆ	 ๔๐๙
เราค้นไปในทางที่ผิด-ถูกอย่างไร, จะดับตัวกู-ของกูได้	 ๔๑๐
โลกไม่ถือธรรมะในข้อที่ว่าอย่างไรผิด-ถูก ก็ไม่สิ้นสุดการวิวาท	 ๔๑๑
สิ่งที่เรียกว่าความกลัว เป็นความทุกข์แขนงหนึ่ง รบกวนมาก	 ๔๑๒
ความกลัวเป็นกิเลสประเภทโมหะ, ขึ้นอยู่กับความกลัวตาย	 ๔๑๓
สัจจะญาณของสัตว์มีชีวิตคือไม่อยากตาย, เป็นความเห็นแก่ตัว	 ๔๑๔
ความรักก็เป็นความกลัว ต้องระวังอะไรอยู่อย่างหนึ่งตลอดเวลา	 ๔๑๕
กลัวล้นๆ มันระแวงว่าจะเป็นอันตรายแก่เรา, กลัวจะสูญเสีย ฯลฯ	 ๔๑๖
ถ้าอย่ามีตัวกู-ของกู ก็สบายไม่มีกลัว, บางคนว่าไม่กลัวนี้ทำไม่ได้	 ๔๑๗
เพราะถูกสอนให้ไว้ กลัวอะไรมาตั้งแต่เด็กๆ	 ๔๑๘
ตัวอย่าง : กลัวผี ต้องเอาไปคิด เจริญภาวนา จะทำให้หายกลัวได้	 ๔๑๙
ความกลัวมักกลัวมากกว่าเหตุ สร้างมโนภาพขึ้นมาให้กลัวก็ได้	 ๔๒๐
ไม่มีอุปาทาน หรือจิตเต็มด้วยสติปัญญา ก็ไม่กลัว	 ๔๒๑

ถ้าอุปาทานไม่ได้ทำหน้าที่ หรือคนบ้างชนิด ก็ไม่กลัว	๔๒๒
ถ้าเคยศึกษามาแล้วเรื่องดับไม่เหลือ อันตรายมีมา ก็ไม่กลัว	๔๒๓
เรื่องในอรรถกถา เสือกัดจนตายก็พิจารณาเรื่อย เป็นพระอรหันต์ในนาที่สุดท้าย....	๔๒๔
ต้องมีสติปัญญาคุมจิตให้เป็นไปตามเรื่องธรรมชาติ, ไม่ต้องกลัว....	๔๒๕
ความกลัวน้อยลง ก็เลสอื่นก็น้อยลงตามสภาพของตัวกู-ของกู	๔๒๖
เราควรขบใจสิ่งที่มาทำให้กลัว เพราะมันทำให้เราเก่งขึ้น	๔๒๗
ความกลัวเป็นสิ่งละได้ เบาบางได้, ทดสอบตัวเองอยู่เสมอจะแก้ได้	๔๒๘

๑๙. หลักพื้นฐานของตัวกู-ของกู.

คำว่า "ตัวกู-ของกู" นี้อยู่ในพระคัมภีร์บาลี แต่ไม่เคยใช้อย่างนี้	๔๒๙
ตัวกู-ของกู คือ อหังการ-มมังการที่แปลอย่างเด็ดขาด	๔๓๐
กู-ของกูหมายถึงยึดมั่นถือมั่นเต็มที่ เป็นกิเลสเด็ดขาดอยู่	๔๓๑
เมื่อวิขาเป็นต้นเงื่อน, ไม่มีสติ, ขณะนั้นตัวกู-ของกูเกิด	๔๓๒
จิตมิได้เกิดวิขาอยู่ตลอดเวลา, ต่อเมื่อผัสสติดิจจึงจะมีวิขา	๔๓๓
ตัวกู-ของกูก็ได้เกิดตลอดเวลา แต่มีความเคยชินที่จะเกิดได้มาก	๔๓๔
ขณะที่ไม่มีกิเลสรบกวน หรือเวลาอยู่ในฌาน สมาธิก็ไม่มีตัวกู-ของกู	๔๓๕
คนธรรมดาที่รักจะมีตัวกู-ของกู ยิ่งกว่ารักพระพุทธเจ้า	๔๓๖
ตัวกูมีทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว ถ้าหมดตัวกูทั้งสองตัว จะเรียกว่าว่าง	๔๓๗
ภิกษุปฏิบัติอย่างเซน บางคนรู้สึกมีควายดำความขาวชนกัน [ในจิต]....	๔๓๘
ขึ้นชื่อว่าตัวกูที่ยึดมั่นถือมั่นทั้งทางดี-ชั่วใช้ไม่ได้ทั้งนั้น	๔๓๙
จิตว่างจากตัวกูเป็นนิพพาน, พอสังสารวัฏฏ์มาก็ถูกเป็นไฟ	๔๔๐
นิพพานมี ๓ ชนิด : ประจวบเหมาะ, ช่มด้วยฌาน, ตัดกิเลสสิ้นเชื้อ	๔๔๑
นิพพานที่ ๑ มีชั่วคราว, ชนิดที่ ๒ บังคับด้วยสติ มิให้ตัวกูเกิด	๔๔๒

ระวางการเป็นอยู่ประจำวันให้ถูกต้อง ไม่ให้ถูกขัดด้วยสิ่งแวดล้อม	๔๔๓
จิตว่างจากตัวกู แม้เป็นนิพพานชั่วคราว นี่คือนิพพานของความฉลาด	๔๔๔
สติปัญญาเป็นไปถูกต้อง จะรวมจุดสู่ความหยุดทุกข์, ฉลาดที่สุด.....	๔๔๕
จะเรียนพุทธศาสนาในแง่ของปรัชญา ไม่มีทางดับทุกข์ สู้อยู่เจ็บไม่ได้	๔๔๖
สังสารวัฏฏ์เป็นชื่อของความทุกข์ในรูปของอบาย, มนุษย์, เทวดา	๔๔๗
นิพพานและสังสารวัฏฏ์สลับกันอยู่ในชีวิตที่นี้และเดี๋ยวนี	๔๔๘
ต้องตั้งจิตระวางให้ว่างเป็นนิพพานอยู่เสมอ, อย่าให้โอกาสแก่สังสารวัฏฏ์	๔๔๙
พยายามทำจิตให้ไม่ยึดถือเสียก่อน จึงจะทำความดีได้ถนัด	๔๕๐

๒๐. ปัญญาความรู้ของตัวกู ย่อมหลอนตัวกู.

ปัญญาความรู้ของตัวกู คืออะไร? ทำไมจึงกลับหลอน?	๔๕๑
ปัญญาในภาษาไทยไม่ปลอดภัย เป็นของคนโกง, ของใจรักได้	๔๕๒
ตัวกูเป็นกิเลส ฉะนั้นปัญญาของตัวกูก็เป็นกิเลส, หลอนตัวกูเสมอ	๔๕๓
ภาษาไทยปัญญาหมายถึง ความรู้ทั่วไป ความเข้าใจ, ความรู้แจ้งแทงตลอด.....	๔๕๔
ความเข้าใจ-ใช้ความคิดตามเหตุผล, ความรู้แจ้ง-มีปัญญาในการเจตจำนง	๔๕๕
ปัญญาอีกชุดหนึ่ง : instinct, intellet, intuitive wisdom	๔๕๖
intellect จะเป็นผู้หลอนตัวกูเพราะเก่งรอบด้านกระทั่งทุกจริต	๔๕๗
ไปดูภาพคนเอาลูกน้ำเต้าไปซื้อปลาสด เปรียบกับที่คิดว่า จะแก้ปัญหาได้ด้วย intellect	๔๕๘
เมื่อไรผ่านสิ่งต่างๆ ไป มี intuitive wisdom จึงจะไม่หลอนตัวกู	๔๕๙
คนฉลาดมีความรู้ชั้น ไกรธเกลียด โมโหง่ายและยกหูชูหาง	๔๖๐
อย่าอวดดีว่ามีความรู้, มันไม่เท่ามนุษย์ชนิดที่มีความเคารพนับถือตัวเองได้	๔๖๑
ระวางให้ดี ได้รับคำสรรเสริญแล้ว ตัวกูจะหนาแน่นขึ้นไปอีก	๔๖๒

ปัญญาของตัวกูจะหลอนตัวกู, ปัญญาของธรรมะจึงจะใช้ได้	๔๖๓
ความรู้แจ้งแทงตลอดนี้ทำลายตัวกู, หายใจไม่ยึดมั่นถือมั่น	๔๖๔
สติปัญญาขั้นปฏิเวธนี้หนักแน่น เป็นการบรรลุมรรคผลตายตัว.....	๔๖๕
ตัวกูหมายถึงอุปาทาน, ต้องระวังมันเกิดแก่ชั่วขณะฯ	๔๖๖
พยายามช่วยตัวให้สุดความสามารถ, ประพฤติธรรมให้สุจริต ฯลฯ	๔๖๗
ทุกคนยังเป็นปุถุชน ระวังปัญญามันจะหลอนและแว้งมากัดเอา	๔๖๘

๒๑. สันติภูมิจิโกเกี่ยวกับตัวกู.

สันติภูมิจิโกเป็นหลักสำคัญที่สุดในพุทธศาสนา	๔๖๙
กาลามสูตรทั้งหมดนั้นแหละคือเรื่องสันติภูมิจิโก	๔๗๐
ธรรมะที่พูดๆ ยังไม่เป็นสันติภูมิจิโก ต้องเห็นอยู่ในใจ, อย่าเอาแต่พูด	๔๗๑
สันติภูมิจิโกของตัวกูเป็นปกติของจิต มีในจิตใจตลอดเวลา	๔๗๒
สันติภูมิจิโกของแต่ละคนล้วนแต่เป็นตัวกูทั้งนั้น	๔๗๓
เทคนิคของธรรมชาติอาจเอามาใช้เป็นอุบายแก้ปัญหาสันติภูมิจิโกของตัวกู	๔๗๔
ความคิดที่เป็นกุศลจะทุกข์ทุกที ต้องมีสันติภูมิจิโกจริงๆ มาแก้	๔๗๕
รู้สขของความทุกข์จริงๆ ว่าเป็นทุกข์ทุกทีได้โดยวิธีปฏิบัติอานาปานสติ	๔๗๖
สัมมาทิฐิเกิดขึ้นมาแล้ว สันติภูมิจิโกแห่งตัวกูจะจางสลายไป	๔๗๗
ธรรมะทุกระบบเป็นอุบาย นำมาใช้เฉพาะคราว อย่ายึดถือ	๔๗๘
ดูพระพุทธภาสิต ธรรมะนี้เปรียบเหมือนกับแพข้ามฟาก ใช้ชั่วขณะ	๔๗๙
จะเห็นอนัตตา ต้องรู้สขของความทุกข์, เจ็บปวดอย่างไรมันกัดเอา, จะรู้ได้เอง	๔๘๐
ความทุกข์ต้องมาจากตัวกูเสมอ ต้องใช้อริยาสนะชั้นตีมาสอน	๔๘๑
ถ้าไม่รู้จักตัวความทุกข์ จะรู้อนัตตาไม่ได้ ไม่มีทางที่จะมีสันติภูมิจิโก	๔๘๒
ต้องเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท, ไม่อวดด้วยคำพูดหรือการกระทำ	๔๘๓

[๒๕]

เรื่องยกหูชูหางเป็นเรื่องของตัวกู-ของกูทั้งนั้น, ต้องไม่ประมาท		๔๘๔
ความถ่อมตัว, ไม่ดีอะไรต่าง, ยอมแพ้, เยือกเย็น, สันติภูมิก็จะเกิดง่าย		๔๘๕
สันติภูมิก็จะก้าวไปโดยลำดับ ๑. ขยันดูให้เห็น ๒. เห็นทุกข์เกิด		} ๔๘๖
ทุกครั้งที่มีตัวกู ๓. ดูความไม่มีทุกข์จนระอา ๔-๕ จะเห็นนิพพาน		
จงรักพระธรรม, รักพระพุทธเจ้า, น้อมไปทางสันติ ก็จะได้ชิมรส		๔๘๗
สันติภูมิแห่งตัวกูนี้ต้องใช้อุบายตรงดูที่ความทุกข์เกิด แล้วจะดีขึ้น		๔๘๘

๒๒. ทุกเรื่องเนื่องด้วยตัวกู-ของกู.

ลงปาฏิโมกข์เรื่องตัวกู-ของกูเสมอ เพื่อย้ำให้เข้าใจดีขึ้น		๔๘๙
ทบทวนความว่างมี ๓ พวก : ๑. ไม่มีอะไรเลย ๒. ไม่มีศีลธรรม		} ๔๙๐
๓. แบบพระพุทธเจ้า		
คำเดียวมีความหมายหลายอย่าง นี่เป็นของธรรมดาหลักพื้นฐาน		๔๙๑
ถ้าว่างโดยปราศจากตัวกู-ของกู รสชาติมีผลเหมือนกัน		๔๙๒
อาศัยสติสัมปชัญญะปัญญาทำจิตใจว่างจากกู-ของกู นี่เป็นแบบพระพุทธเจ้า		๔๙๓
มีคำตรัสว่า จงมีสติเห็นโลกเป็นของว่างจากตัวอยู่เสมอ		๔๙๔
ลองไปคิดเอง ปัญหาทุกแบบมาจากตัวกู-ของกูทั้งนั้น		๔๙๕
ป้องกันมิให้เกิดตัวกู-ของกูได้ด้วยสติทั้งต่อหน้าและลับหลัง		๔๙๖
ถ้าเกิดปัญหาขึ้นแล้วต้องเสียใจ ละอาย ลำบากบาปให้มาก		๔๙๗
ในกรณีที่ไม่ลอสติ จนเกิดทุกข์ นี่เป็นปฏิจักษุมุขปาทตลอดสาย		๔๙๘
ถ้าพูดเกลียดป้องกันอยู่ตลอดเวลา ตัวกู-ของกูก็จะร่อยหรอไป		๔๙๙
ถ้าเป็นพระคือผู้ประเสริฐ ต้องควบคุมตัวกู-ของกูได้		๕๐๐
ผู้ควบคุมตัวเองได้ ต้องควบคุมกิเลส, ไม่ให้ยกหูชูหางได้		๕๐๑
ครั้งโบราณเขาป้องกันตัวกูที่จะยกหู-ชูหาง คือไม่ทำความดีเพื่ออวด		๕๐๒
ทำไปแต่ในทางถูก ไม่ต้องทำเพื่อให้ใครยกย่องสรรเสริญ		๕๐๓

ตัวกู-ของกูเป็นเรื่องของคนทุกคนต้องทำลาย ไม่ว่าศาสนาไหน	 ๕๐๔
ต้องรู้จักสิ่งที่ร้ายกาจนี้ว่าเกิดในจิตใจอย่างไร, ให้รู้ทันเสมอ	 ๕๐๕
หิริโอตตปปะ, สติสัมปชัญญะ ขันติโสรัจจะ, จะช่วยกันรักษาจิตใจ	 ๕๐๖
ข้อธรรมะดังกล่าวนั้นเป็นความรู้ชั้นสูง ต้องนำมาใช้มิใช่เพียงท่องจำ	 ๕๐๗
การศึกษาธรรมะ ต้องเรียนจากข้างในกายที่ยังมีชีวิตเป็นๆ อยู่	 ๕๐๘
ต้องทำการงานโดยเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่ อย่างเป็นจักษุไม่รู้สับสน	 ๕๐๙
อย่าไปรับอารมณ์มาเป็น ตัวกู-ของกู, อย่างปรุ้งให้เกิดตัณหาอุปาทาน	 ๕๑๐
ในชีวิตประจำวันอย่าเกิดตัวกู-ของกู, อยู่ให้เป็นสุข, ทำประโยชน์ไม่หวังตอบแทน	๕๑๑
เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท, มีสตินำหน้า, ขยัน, มีปัญญา, ไม่สะเพร่า	 ๕๑๒

ธรรมปฏิบัติ

- ๑ -

วันศุกร์ ที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๑๑,
ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕

วิธีการฝึกจิต.

เรื่องเพลง ถ้าไม่รู้จักละอายรู้จักกลัว, ถ้าไม่รู้จักละอายไม่รู้จักกลัวก็
เพลงเรื่อยไป, นัอธิบายตั้งหลายหน จนไม่ค่อยนึกถึงแล้ว เคยเทศน์หรือ
ปาฐกถาหลายคราว. **เรื่องเดินตกร่อง** ทำไมจึงจะเดินไม่ตกร่อง? เพราะมันกลัว,
ทำไมไม่ทำผ่านทุ่งหลดกลางถนนเลย? ก็เพราะมันละอาย ก็มีเท่านี้. เดียวนี้เราไม่ละอาย
ผลอสติ ก็ไม่ละอาย, รู้อยู่ว่าผลอสติ เพราะไม่ละอาย, ไม่เคยละอาย, กลายเป็นคนไม่
ละอายไป, แล้วอย่างนี้มันไม่ได้เจ็บปวดจนโลหิตไหล เหมือนเรื่องบาดเจ็บแผล ก็เลย
ไม่กลัว.

นี่ให้ทุกคนนึกดู ความจริงข้อนี้ คือที่เราไม่รู้จักละอาย แล้วก็กลัวกลัว,
มีกิเลสขนาดยกหูชูหางเร่ร่อนไปหมด ก็ไม่รู้จักละอาย เรื่องกลัวมันยังไม่รู้จักใหญ่ เพราะ
มันไม่ได้เจ็บปวดอะไร. บางทีมันก็สนุกสนานดีเสียด้วยซ้ำไป ในการที่จะยกหูชูหาง
ต่อหน้าบ้าง, ลับหลังบ้าง แล้วมันก็มีเท่านั้น.

แล้วมันเนื่องกันไปกับข้างต้นอีกหน่อยหนึ่ง คือว่า เราต้องพิจารณา มอง อยู่เสมอ ว่ามันเป็นอันตราย มันน่ากลัวหรือเป็นอันตราย หรือว่าเลยไปอีกก็คือ เราต้อง ศึกษาให้รู้ว่า เราจะทำสติอย่างไรจะปฏิบัติอย่างไร เมื่ออารมณ์มากกระทบ จะต้องหยุด ชะงักไว้ก่อน; ก่อนที่จะคิดนึกตัดสินใจลงไปว่า จะทำอย่างไร เพื่อจะมีสติทัน **เรื่องนับ สิบก่อน**นี้เคยพูดหลายหน. **หัดให้เป็นนิสัยว่า จะไม่ทำอะไรพรวดพราดออกไป, ไม่ทำอะไรพรวดพราดออกไป โดยไม่ทำความรู้สึกสติเสียก่อน.** นับถึงสิบเสียก่อน จึง ค่อยตัดสินใจ ค่อยคิด ค่อยนึก ค่อยโกรธ หรือค่อยจะด่าใครก็ตาม ให้นึกถึงสิบ นับถึง สิบเสียก่อน.

การฝึกเพื่อมีสติ.

เราก็หัดได้ โดยวิธีของกัมมัฏฐานนั่นเอง; ที่จริงเรื่องกำหนดลม หายใจ หรือยกย่างเท้า หรือว่ายุบหนอพองหนออะไร ถ้าทำถูกวิธีช่วยในเรื่องนี้ได้มาก, กลัวว่าจะไม่ทำกันในแบบนี้กำหนดลมหายใจออก มันต้องรู้สึกมีสติเสียก่อนเราจะหายใจ ออก, มีสติเสียก่อนหายใจเข้า มีสติอยู่หายใจออก, มีสติอยู่หายใจเข้า บาลีอานาปานสติ. ถ้าหายใจไปตามสบาย กำหนดไปตามสบาย, มันจะต้องรู้ว่า เราจะหายใจออก เราจะ หายใจเข้า. นี่มันเป็นบทเรียน **ที่ว่าเราจะทำอะไร จะเคลื่อนไหวอะไรไป ต้อง รู้ตัวก่อนว่า จะทำอะไร;** เช่นเราจะออกประตู เราต้องรู้ตัวก่อนว่าเราจะออกประตู. เมื่อเราจะไป ก็ต้องรู้ก่อนว่าเราจะไป. เราจะใส่กุญแจประตู ก็รู้ว่าใส่กุญแจประตู, ต้องรู้ก่อนทำเสมอ, แล้วมันจะมีนิสัยนี้ได้ก่อนทำเสมอ แล้วมันก็จะไม่มีลืมใส่กุญแจประตู เพราะมันหัดเสียจนเคยชินเป็นนิสัยว่า จะต้องรู้สึกตัวก่อนทำเสมอ. **นี่เขาหัดกระทั่ง ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก, ทุกครั้งที่ย่างเท้าเดิน, นี่มันก็เป็นนิสัยอย่างยิ่ง ที่จะ รู้ลึกในสิ่งที่จะทำลงไป.**

แล้วหัดได้ไปเสียทุกอย่าง นี่ก็หัดจากเรื่องในชีวิตประจำวัน; เช่น ฉันอาหารอย่างนี้ มันก็มีหลายระยะ นับตั้งแต่หยิบขึ้นมา จะใส่เข้าปาก จะเคี้ยวให้แหลก จะกลืนลงไปนี่, **ถ้ามีสติหัดนึกนำหน้าก่อนเสมอ จะไม่มีทางพลาด,** หรือเราจะอ่านหนังสือ ก็ให้ตาไปก่อนปากที่อ่านเสมอ. ตาดูหนังสือนำหน้าไปก่อนปากว่า ตัวหลัง ๆ ที่ถัดไปหลาย ๆ ตัว ก็มีผลอย่างเดียวกัน.

ที่นี้เห็นเป็นของเล็กน้อยไปเสีย **ไม่ค่อยจะฝึกกันให้เต็มที่ :** **ลืมใส่กุญแจประตู** ก็เห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่ละอาย, เอากุญแจเก็บอยู่ข้างใน จับประตูจับกุญแจข้างนอกปิดแล้วกุญแจอยู่ข้างใน อย่างนี้ก็ไม่รู้สึกละอาย. คนหน้าด้านเหล่านี้ไม่เห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญ, ไม่รู้สึกว่าเป็นการเสียหายอย่างยิ่งของสมณะผู้ฝึกฝนสติ; เพราะเขาถือว่ากุญแจไม่ก็สตางค์, ลูกกุญแจของกุญแจจะตัดจะทำใครจะทำไมกุ. นี่ไปคิดเสียอย่างนี้ คนหน้าด้าน ถ้ามีความละอาย มันต้องละอาย จนถึงกับว่า ไม่รู้ว่าจะเอาหน้าไปไว้ไหน ในการที่สมณะลืมกุญแจไว้ข้างใน, จับประตูข้างนอก ทั้งที่ตัวกุญแจนั้นไม่ก็สตางค์.

นี่มันไม่มีในตำรา ไม่มีในบัญญัติกัมมัฏฐาน; แต่นี่มันคือตัวสติ, **ต้องมีสติก่อนทำอะไรเสมอ** แล้วก็ทำไม่พลาด. แล้วการทำแก้วแตกใบหนึ่ง ก็ไม่ใช่ว่าแก้วแตกใบหนึ่งไม่ก็สตางค์; **มันเป็นความฉิบหายของการเป็นสมณะ ที่ไม่มีสติ - สัมปชัญญะ** มีราคามากมาย แล้วก็ไม่ได้ละอายและไม่กลัว. มันทุกเรื่องไปที่ ขาดสติแล้ว มันก็ต้องละอายและกลัว, แม้แต่เรื่องเดินสะดุดนี้ มันก็ต้องละอายและกลัว เพราะมันขาดสติ สัมปชัญญะ. นี่เรื่องข้างนอก ที่ถือกันว่าเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ไม่มีใครละอาย ไม่มีใครกลัว.

การฝึกให้มีหิริโอตตปปะ.

ทีนี้เรื่องทางจิตใจ **ที่ปล่อยให้จิตใจมันเลวไป** ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แล้วก็**ไม่ละอายไม่กลัว**, นั่นมันก็ยิ่งร้ายไปใหญ่; มีความโกรธบ้าง มีความอิจฉา ริษยาบ้าง มีทิฏฐิมานะบ้าง คิดไปในทางต่อต้านด้วยพยาบาทบ้าง อะไรบ้าง, นี่มัน ยิ่งใหญ่โตไปมาก **ยิ่งเป็นเรื่องเสียหายมาก** ก็ไม่รู้สึกละอายที่. รู้สึกแล้ว กลับนึกสนุก สนุกเอร์ดีออร์ดี ในทางความรู้สึกของผู้มัน. **ความที่ได้เย่อหยิ่งจองหองยกหูชูหาง** นี่มัน เอร์ดีออร์ดี สำหรับคนชนิดนั้น ชนิดที่ว่าเฉพาะคนชนิดนั้น, แล้วมันขึ้นตั้งปี ๆ ก็ปี สิบปี มันก็ไม่ละกิเลสอัน เป็นเครื่องยกหูชูหางนั้นได้เพราะไม่มีความละอาย เพราะไม่มีความกลัว. นี่มันยิ่งกว่าแก้ผ้ากลางถนน, น่าละอายยิ่งกว่าแก้ผ้ากลางถนน. **สำหรับพระ, การให้กิเลสชนิดหยาบ ๆ** อย่างนี้เกิดขึ้นมา แล้วมันน่า กลัวยิ่งกว่า การตกร่องหน้าแข้งถลอก. ตกร่องหน้าแข้งถลอก นี่ไม่เท่าไรดอก แต่ว่าการ **ปล่อยให้กิเลสขึ้น ถึงขนาดยกหูชูหางอย่างนี้ มันเสียหายหมด,** มันยิ่งกว่าหน้าแข้ง ถลอก, แล้วมันน่าละอายอย่างที่สุด ไม่มีอะไร ที่จะน่าละอายเท่า.

ฉะนั้นไปคิดกันเสียใหม่ ให้**รู้สึกว่ามันน่ากลัว** ขนาดนี้ มันน่าละอาย ขนาดนี้ มันคงจะค่อยยังชั่วบ้าง, **มันสำเร็จอยู่ที่ความละอายและความกลัวเป็น พื้นฐาน คือหิริโอตตปปะนั้น,** ถ้าไม่มีแล้ว มันก็ไม่มีความเป็นผู้มีศีล มีสติ อะไรได้เลย.

ทีนี้ไปถึงกันเสียว่า ธรรมะ ๒ ข้อนี้ มันเป็น ก ข ก กา สำหรับคนแรก เรียนแรกบวช อยู่หน้าต้นของนวโกวาท, ไม่สนใจ, แล้วในนวโกวาทก็ไม่ได้เขียนไว้ ถึงขนาดนี้ด้วย พอดีกัน; เพียงแต่ว่า**ความละอายความกลัว ไม่รู้ว่าจะใช้กัน**

อย่างไร. ในนวกิวกาทเขาพาดหัวว่าอย่างไรธรรมะหมวดนี้? ธรรมะอะไร? ตอบไม่ได้; เพราะไม่สนใจ แล้วมองข้ามไปหมด มันเป็นของ ก ข ก กา หญ้าปากคอก.

ที่ไกลออกไป เขาว่าเป็น**เทวธรรม ธรรมะที่ทำให้เป็นเทวดา.** ความ
ละเอียดและความกลัวนี้เรียกว่า เทวธรรม : **หิริโอตตปัสสพณนา สุกฤตมฺมสมาหิตา, สนฺโต สปปริสา โลก เทวธมฺมาติ วุจฺจเร-ผู้ที่มีพร้อมด้วยหิริโอตตปัสสะนี้ คือผู้มี เทวธรรม.**

นี่ไปฝึกกันในข้อนี้ มันจะช่วยได้, รู้จักละอาย รู้จักกลัว โดยไม่ต้อง
มีใครเห็น. นี่เป็นเรื่องของธรรมะ **ต้องละอายแก่ตัวเอง, ต้องกลัวอยู่กับตนเอง**
โดยไม่ต้องใครรู้ใครเห็น, แล้วไปใช้แก่ธรรมะ ทุกเรื่องทุกข้อไปเลย ตั้งแต่ต้นจนเป็น
พระอรหันต์. พอเผละสติ ขาดสติ ทำไปด้วยขาดสติเมื่อไรก็ต้องละอาย จนไม่รู้ว่
เอาหน้าไปไว้ที่ไหน, ต้องกลัวจนสะดุ้งพองขน แล้วมันก็ง่าย ๆ ตามธรรมดา ตามกฎ
ธรรมชาติ เหมือนที่เราระวัง เราเดินไม่ตกร่อง. เราไม่ไปทำอะไรน่าละอายกลางถนน
หนทางอย่างนี้ **เพราะกลัว เพราะละอาย มันก็มีศีล มีสมาธิ มีสติ** ได้โดยง่าย.

เป็นเรื่องเดียวกับคำว่า **ความประมาท; ความประมาทก็คือไม่ละอาย**
และไม่กลัว, ความไม่ประมาท มันก็มีสติอยู่เสมอ เพราะมันละอายและกลัว มีสติ
อยู่เสมอ. ข้อนี้มันไม่ใช่ว่า กลัวจนทำอะไรไม่ถูก, หรือละอายจนไม่กล้าทำอะไร,
เพราะว่าเรื่องนี้เรารู้ดีอยู่แล้ว ว่าต้องทำอะไรก่อนทำ และทำอย่างไรมันรู้ดีอยู่แล้ว
มันก็ต้องกลัวการที่จะทำพลาด หรือไม่ทำอะไรที่ควรจะทำ.

นี่เป็นธรรมะประเภทที่ต้องคิดบัญชีอยู่ทุกวัน, **ค่าลง สิ้นวันลงนี้ ก็ต้อง**
คิดบัญชีว่า วันนี้มันไม่กลัวหรือไม่ละอายก็ครั้งก็หน, มีจิตใจนุ่มไปในทางที่ไม่

ควรจะน้อยไป ก็เรียกว่า เสียหายแล้ว. ไม่ละอายและไม่กลัวแล้ว. เมื่อต้องถึงกระทำลงไปปรากฏออกมา แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง หรือว่ากระทำลงไปแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง อย่างนั้นมันมากไป. **เพียงแต่คิดในทางอกุศล ก็พอแล้ว ก็ต้องละอายอย่างยิ่ง ต้องกลัวอย่างยิ่งแล้ว;** เมื่อเป็นอยู่อย่างนี้ มันก็ไม่ออกมาข้างนอก, ฉะนั้นการที่จะกระทบกระทั่งกัน เบียดเบียนกัน คั่นควักกันมันก็ไม่มี.

เรื่องหิริโอตตปปะ พาดหัวว่าอะไรในนวโกวาท ? ธรรมเป็นโลกบาล ไซ้ไหม ? หรือโลกะปาละคัมครองจริง ๆ โลกนี้คือคน คือสัตว์ คือใจ คือว้าวตัวนั้น. ว้าวตัวที่กำลังเขียนอยู่นั้น มันจะคัมครอง ที่นี้มันก็อยากเป็นว้าว.

เปรียบฝึกจิตดูภาพจับว้าว* .

ผมคิดว่าจะพูดเรื่องว้าวในวันนี้ เพราะว่ากำลังเขียนว้าวอยู่ แล้วก็ให้ดูกันหลายหนแล้วเรื่องว้าว :ภาพว้าว จับว้าว อธิบายกันผิด ๆ ถูก ๆ. ว้าวมันคืออะไร ? แล้วใครเป็นคนจับว้าว ? ถ้าคุณตอบไม่ได้ ก็ทำให้มีสติสัมปชัญญะไม่ได้. แล้วใครจะเป็นคนมีสติสัมปชัญญะ ? แล้วใครจะเป็นคนทำให้มีสติสัมปชัญญะ ? ใครจะเป็นคนมี ? แล้วใครจะเป็นคนทำให้มันมี ? หรือว่าอะไรเป็นว้าว ? แล้วใครจะฝึกว้าว ? เทียบตามหา ว้าว ? พอนึกได้ว่าอย่างไร ลองเล่ามาซิ. (มีคำสนทนา) มันจะฝึกกันได้อย่างไร ? ต้องอธิบายข้อนี้ได้ด้วย, แล้วมันจะฝึกกันได้อย่างไรไปคิดให้แตก ให้มันกระจ่าง ให้มันชัดเจน แล้วไปดูเรื่องว้าว.

อุปมานี้มันมีว่า คนไปตามว้าว, มันมีว้าวที่หายไป แล้วไปตามว้าว จับได้เอามาทรมานฝึก แล้วใช้ประโยชน์. คนฝึกมีความสุขอยู่บนหลังว้าว แล้วว้าวก็หายไป.

* มีภาพในติกมหรสพทางวิญญาณ

เดี๋ยวคนจะหายไป โผล่มาใหม่เป็นธรรมชาติเดิมแท้ตามปกติ ไม่มีวัวไม่มีคนคู้้นั้นอีกแล้ว, เหลือแต่คนที่สะพานลูกน้ำเต้า ไปเที่ยวแจกความว่าง, ลูกน้ำเต้านั้นก็ความว่างหรือแสงสว่าง. เริ่มขึ้นมาจากรู้ วัวหาย ตามวัว จับวัว, ตีกันใหญ่ แล้วก็จูงจุมกมาซีได้มาถึงบ้าน, วัวหาย พักเดียวคนหายเหลือแต่ว่าง แล้วผลิออกมาใหม่ คือว่า ปรากฏออกมาใหม่ ในลักษณะที่เป็นธรรมชาติเดิมของสังสารวัฏฏ์ที่ไม่มีความหมาย คือความเปลี่ยนแปลงอยู่ตามธรรมชาติ ไม่มีความหมายอะไร. แล้วคนนั้นออกมาใหม่ ไม่ใช่เป็นเด็กแล้ว, ที่นี้ไม่ใช่เด็กขี่วัวแล้ว เป็นตาแก่ท้องโย้สะพานลูกน้ำเต้า สองตะเกียง, บางทีเขียนเป็นสองตะเกียง, บางทีเขียนเป็นลูกน้ำเต้า รูปที่กำลังจะเขียนนี้มีคนหาปลา มีคนตกเบ็ดได้ปลา คือทำให้พวกนายพรานเบ็ด คนฆ่าเนื้อ คนเหล่านีกลายเป็นคนที่ได้รับแสงสว่าง มีความว่างตามไปด้วย.

ที่นี้คุณอยู่ในระยะไหนละ เทียวหาวัว, กำลังเทียวหาวัว หรือว่าเห็นรอยวัว หรือว่าเห็นก้นวัวหรือว่าจับวัว หรือว่าฝึกวัว ?

มันเป็นเรื่องจิตบ้าไปเอง; ที่แท้ไม่มีคนไม่มีวัวอะไรที่ไหน คือมีความเข้าใจผิดความเข้าใจถูก, นั้นแหละดูให้ดี. ความเข้าใจผิดความเข้าใจถูกนี้มันก็อันเดียวกัน เมื่อมันยังไม่เข้าใจผิด.

เรื่องนี้มันดีมาก และดีเกินไป; เรื่องจับวัวนี้ มีคนเข้าใจน้อยมาก, แล้วอธิบายได้หลาย ๆ ระดับ ระดับต่ำ ๆ ก็ได้, ระดับสูง ๆ ก็ได้. พอโผล่ขึ้นมา เขาอธิบายว่า มันไม่ได้หายไปไหน, แต่มันไม่เห็น จึงรู้สึกเหมือนกับหาย. วัวนี้เขาหมายถึงถึงจิตธรรมชาติเดิม คือโพธิจิต เขาเรียกว่าโพธิจิต, วัวหมายถึงโพธิจิต มิใช่หมายถึงกิเลส จิตดวงนี้ดวงเดียวนี้, จิตเดียวนี้เขาเรียกว่าโพธิจิต แต่ยังไม่ตรัสรู้, คือจิตที่จะตรัสรู้ เรียกว่าโพธิจิต นั้นแหละคือวัว ต้องไปจับเอาจิตดิบนี้. จิตโพธิจิตที่ยังดิบมาบ่ม,

เอามาบ่ม -บ่ม -บ่ม ให้มันสุก มันจึงจะเป็นโพธิจิตที่สว่างหรือบานออกไป เบิกบานออกไป.

ทีนี้เอาจิตไหนมาฝึกจิตนี้ล่ะ ? มันเป็นปัญหอย่างนี้ เขาจึงว่า **ไม่ได้มี** **ว้าว**ที่หายไปไหน, **แต่จิตนี้มันไปบ้า** ยกหูชูหางเป็นว้าวเสียเอง. จิตนี้มันเป็นบ้า มันยกหูชูหาง มีทิฐิมานะ เป็นกูเป็นของกูเสียเอง; เพราะว่าจิตดวงหนึ่งนี้ มันจะเป็นอะไรก็ได้ ธรรมชาติเดิมแท้ของมันจึงไม่ปรากฏ, เพราะว่าเดี๋ยวนี้มันปรากฏแต่เรื่องของกิเลส. **เรื่องที่ทำให้เกิดกิเลส** เป็นตัวกู-ของกู เป็นความโลภ ความโกรธ ความหลงนี้ **มันเข้ามาปะทะอยู่เรื่อย** มันจึงไม่เห็นธรรมชาติเดิมแท้; เมื่อไม่เห็นก็คิดว่า หายไปแล้ว, หายไปแล้ว ไม่มีแล้ว ต้องเที่ยวตามแล้ว.

นี่ฟังดูให้ดี เขาว่าว้าว**ไม่ได้**หายไปไหน; **แต่เนื่องจากจิตโง่ไปติดอยู่กับกิเลสจึงไม่เห็นว้าว** คือไม่เห็นสภาพที่มันจะบริสุทธิ์หลุดพ้น หรือไม่เกาะเกี่ยวอยู่โดยปกติ ไม่มีกิเลสอยู่โดยปกติ มันไม่มองเห็น,คือมันไม่ปรากฏอย่างนี้ได้. เพราะว่ามันไปอยู่ฝ่ายกิเลสเสียเรื่อยไป **จึงรู้สึกว่ายังขาดอยู่**, เรื่องดีเรื่องที่ดีควรจะได้อยู่จะนั่นต้องเที่ยวตาม, เที่ยวตามหา เหมือนกับเที่ยวหาข้าว จนพบรอยว้าว, คือว่าจิตมันไปหลงผิดในอะไรเสีย ไม่มีความสงบ มันจึงไม่รู้สึกว่ามี ความสงบ. ฉะนั้นมันจึงรู้สึกว่าจะต้องค้นหาความสงบ **เรื่องจึงยืดยาวมากออกไป**, เหมือนที่สรวงไปพูดว่า มันอยู่แล้วที่หน้าผาก แต่ไม่มีใครเห็นอย่างนี้ คลำก็ไม่ได้คลำ เพราะมันไม่มองเห็นจึงไม่ได้คลำ. เรื่องไม่มี เรื่องไม่มาก มันเลยเป็นเรื่องมาก เป็นมีมาก มีมาก, มีมาก ปฏิบัติกันจนตายก็ไม่หมด.

นี่มันเป็นวิธีลัดอยู่มาก, แล้วเขาเยาะเย้ยอยู่ในตัว คนโง่ ๆ ยกหู ชูหางเป็นว้าวเสียเอง มันก็**ไม่เห็นว้าว**ว่าอยู่ที่ไหน, เพราะมันเป็นว้าวเสียเอง กิเลสที่เป็นเหตุ

ให้ยกหู ชูหาง นั้นแหละ มันทำให้ตัวเองเป็นวัวเสียเอง โดยไม่รู้ว่าวัวอยู่ที่ไหน, ไม่รู้จะไปคิดอะไรที่ไหน, ไม่รู้จะไปจับอะไรที่ไหนมาฝึก. เดียวนี้ก็เป็นอย่างนี้ เพราะมันเป็นวัวเสียเอง มันก็หาวัวไม่พบ, วัวไปเที่ยวหาวัว มันก็เลยไม่พบ, วันหนึ่งคืนหนึ่ง จึงมีแต่การยกหูชูหาง มันเป็นวัวเสียเองจึงหาวัวไม่พบ, ไม่รู้ว่าจะเอาจิตไหนมาฝึก ให้เป็นจิตที่ดีขึ้นมา. แต่โดยเนื้อแท้ วัวเขาหมายถึงจิตที่จะตรัสรู้ข้างหน้า มันจะปรากฏอยู่แล้ว มันมีอยู่แล้วแต่ไปทำให้มันเลอะ จนเป็นอะไรเสียเอง, ไม่เห็น, เป็นสิ่งที่มีดีอยู่แล้ว, ไปหลงในกิเลสเสียเรื่อยไป สภาพเดิมแท้นั้นมันไม่ปรากฏ.

มีหิริโตนัตปปะแล้วจึงจะเห็นร่องรอย.

เมื่อได้รับการสั่งสอน ศึกษาอบรมถูกต้อง แล้วก็ตัวเป็นคนมีหิริโตนัตปปะ มีความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อตรงต่อธรรมะ ต่อตัวเอง มันจึงจะเริ่มเห็นร่องรอย. เขาเขียนภาพที่ ๒ เริ่มเห็นร่องรอย คือมันเริ่มรู้สึกว้า จิตนี้จิตดวงนี้แหละมันฝึกได้, จะฝึกได้. ถ้าเริ่มเห็นร่องรอย เห็นกันว้า มันก็เริ่มละจากกิเลสที่บ้า ๆ บอ ๆ ที่เป็นวัวเสียเอง, ละมา จากนั้น มันเริ่มเห็นจิตที่ว่ามันจะต้องฝึก จึงเห็นร่องรอย.

ถ้าตามหลักของพวกนั้นเขาถือว่า โภธิจิตนี้ไม่ใช่ว่ามันรู้ หรือว่ามันเรียวร้อย มันราบคาบ,สงบมาแล้ว, มันก็มียศเหมือนกัน; เพราะมันไม่ได้รับการฝึกที่ถูกต้อง. มันเป็นจิตเดี๋ยวนี้แหละ ไม่ใช่จิตไหนดอก จิตที่บ้าที่สุดมันก็จิตนั้น, จิตที่ไม่บ้าที่มันจะรู้ขึ้นมาทีหลังก็จิตนั้น, มันแล้วแต่ว่าจะอะไรเข้าไปผสมมันเข้าผสมลงไป คือเจตสิก เราเรียกภาษาอภิธรรมว่า เจตสิกพวกไหนมันจะเข้าไปผสมลงไปก็คือการกระทำของกลุ่มนั้น. ทำไปในทางที่ให้เจตสิกพวกไหนเกิดขึ้นมาผสม. ฉะนั้น มันจึงเป็นวัวในหลายลักษณะ, เปรียบเหมือนกับวัวที่เป็นพาล ไม่ยอม. โภธิจิตนั้น

มันยังไม่ยอม เหมือนเราไปจับวัวเถื่อนมาตัวหนึ่ง มันก็วัวตัวนั้นแหละ ถ้ามันมีอุปนิสัยที่มันจะเป็นวัวที่ดีได้. วัวตัวนั้นแหละ แต่แล้ว**เมื่อจับมาใหม่ ๆ** มันยอมที่ไหนละ, **มันจะขวิดคนจับเสียให้ตาย** หรือว่ามันจะทำทุกอย่างที่มันจะทำได้ คือวัวตัวนั้น. **เมื่อได้รับการฝึกดี** มันกลายเป็นวัวที่เชื่องและใช้ประโยชน์ได้มันก็วัวตัวนั้น, **นี่ลักษณะอาการของสิ่งที่เรียกว่าโพธิจิต**, จิตที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เมื่อไม่มีการฝึกที่ถูกต้อง มันก็เป็นเหมือนกับวัวเถื่อน ฉะนั้นมันจึงต้องฝึก.

เขาพูดว่าไม่มีวัว ไม่มีวัว หายไปไหน เขาหมายถึงสภาพเดิมของมัน ก่อนแต่ที่จะถูกกิเลสครอบงำปรุงแต่ง. **ตัวหนังสือจีนที่ว่า ที่แรกไม่มีอะไรนั้น** ตัวนั้นแหละสำคัญมาก คือมันกว้างอยู่ตามธรรมชาติ แล้วพอเกิดมา มีตา มีหู มีจมูก มีกาย มีวาหะ อะไรที่มันจะรับอารมณ์ เจริญออกมาขึ้น มันก็รับอารมณ์เข้าไป อารมณ์นี้ก็เข้าไปทำให้บ้าต่อ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสเหล่านี้, รักบ้างไม่รักบ้าง ยินดีบ้าง ยินร้ายบ้าง, ที่แท้มันก็เท่ากัน มันบ้าเท่ากัน : ยินดีก็ตามยินร้ายก็ตาม นี่มันจึงรู้อะไรขึ้นมา, ทั้งที่ที่แรกมันไม่มีอะไร ที่แรกมันไม่มีอะไร. ที่แรกมันก็ไม่มีวัว, แต่มันเกิดเป็นวัวขึ้นมาเพราะว่ามันมากระทบกันเข้ากับสิ่งแวดล้อม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็เลยเป็นวัวแบบที่มันคือจริง, วัวที่มีพยศร้าย นี่พอมันมีนเมาในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มากขึ้น ในทางที่จะรู้สึกตัวกู-ของกู มันก็มากขึ้น ๆ ในที่สุดมันก็ยกหูชูหาง เป็นวัวชนิดนี้ไป, ยกหูชูหาง ดิ้นเร่า ๆ อยู่เหมือนกับวัวตัวดำที่แรก กว่ามันจะได้รับความเฉลียวฉลาดจากประสบการณ์ หรือจากคำสั่งสอน หรือจากอะไรก็ตาม มันจะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป.

ศึกษาเรื่องโพธิกับกิเลสฝ่ายมหายาน.

นี่ผู้จับวัวก็คือส่วนหนึ่งที่มันแวดล้อมจิต ให้เปลี่ยนไปในทางที่ตรงกันข้ามคือ เจตสิกกรรมพวกไฝกุศล หรือไฝอะไรนี้ ที่มันค่อยมีโอกาสเกิดขึ้น. ค่อยมี

โอกาสเกิดขึ้น เพราะสิ่งแวดล้อมที่ดี. มีครูบาอาจารย์ เรียนหนังสือหนังสือหา มีความ
เข็ดหลาบ ความจำรู้จักเข็ดหลาบก็เกิดจิตแยกออกมาประเภทหนึ่ง, เหมือนกับเด็กที่จะ
ฝึกวู สิ่งที่มีอยู่แท้ ๆ ก็คือจิต, จิตนั้นจิตเดิมนั้นซึ่งเป็นโพธิจิตที่จะตรัสรู้เป็นพระ
พุทธเจ้าแน่ ๆ แต่มันกำลังเบียดเบียน เพราะว่ามันเข้าไปผสมกันเข้ากับพวกที่เข้ามา
แวดล้อมไปในทางอกุศลเจตสิก คือฝ่ายกิเลส, ฝ่ายที่เราเรียกว่า กิเลส.

ที่นี้คำว่า โพธิ เรามันเข้าใจกันอีกอย่างหนึ่ง รู้ไว้บ้าง; ฝ่ายเถรวาท
เรานี่ แยกกิเลสออกจากโพธิ ตรงกันข้าม, ทางฝ่ายมหายานเขาพูดลงไปว่า กิเลส
กับโพธินั้นคือสิ่งเดียวกัน. นี่ถ้าคุณฟังไม่ถูกคุณก็ดูที่ผมพูดเมื่อตะกี้ โพธิจิตวู
ตัวนั้น โพธิจิต มันรู้ มันต้องรู้ มันต้องรู้ไปตามสิ่งแวดล้อม ตามเหตุปัจจัยที่แวดล้อม ;
ถ้ามันรู้อย่างนี้ก็เรียกว่ากิเลส, ถ้ามันรู้อย่างนี้ก็เรียกโพธิ ที่จริงเป็นความรู้เสมอ
กันสำหรับวูไม่มีความหมายว่าเป็นกิเลสหรือเป็นโพธิ. แต่สำหรับคนมีความหมายเพราะ
มันรักฝ่ายโพธิ,มันเกลียดฝ่ายกิเลส. เพราะฝ่ายกิเลสมันทำให้เดือดร้อน มันขบกัดเอา,
ฝ่ายโพธิมันทำให้ดีให้สบาย.

แต่ถ้าสำหรับธรรมชาติแท้ ๆ แล้ว มันมีความหมายเท่ากัน, กิเลส
ก็ตาม โพธิก็ตาม มันเกิดความที่ยังไม่ได้ยึดถือ ยังไม่ได้ยึดมั่นถือมั่น. พอเกิดความ
ยึดมั่นถือมั่นแล้ว ก็เลือกเอาฝ่ายดี, ฝ่ายโพธิฝ่ายบุญ ฝ่ายกุศล ฝ่ายนิพพาน, แล้วก็
เกลียด หรือเกลียดกันฝ่ายกิเลส ฝ่ายสังสารวัฏฏ์ออกไป เป็นคนละอย่างตรงกันข้าม.
นี่เป็นทางที่ให้เกิดความรู้สึกมีวู มีผู้ฝึกวู เป็นความโง่หลงอีกชั้นหนึ่ง จึงมีวู มีผู้
ฝึกวู ทำให้มีปัญหาในหน้าที่ มีอะไรมากขึ้นมาทันที. ถ้าอย่าไปถูกกันเข้ากับกิเลส,
อย่าไปต้องการอะไร มันก็อันเดิม คือที่ว่างอยู่ตามเดิม, พูดอย่างนี้ พูดว่าไม่มีวู
วูไม่ได้หายไปไหน. ต่อเมื่อจิตอันนั้นมันไปหมกอยู่กับเจตสิกฝ่ายกิเลส จึงจะรู้สึกวู
ไม่มีวู วูหายเสียแล้ว จะต้องไปตามตัวจับเอาฝึก; แต่ถ้าไม่หมกกับกิเลส ไม่

ยึดมันอะไร จิตนั้นก็**เป็นจิตที่ไม่มีความทุกข์** ไม่มีปัญหาอะไร, เผลอไปอยู่ฝ่ายกิเลส นิดเดียวฝ่ายนั้นเกิดหายไป มีปัญหาที่ต้องตามมาฝึก เรื่องก็มาก. **ที่เขาว่าเดิมมันว่างอยู่แล้วอยู่ตามธรรมชาติแล้ว ไม่ต้องทำอะไร** ; นี่ฟังกันไม่ค่อยถูก, เปรียบประหนึ่งเหมือนกับเพชร มีอยู่ที่หน้าผากแล้ว ไม่ต้องไปหาที่ไหน.

ถ้าถือแนวอย่างนี้ เรื่องสติสัมปชัญญะมันก็มีได้แรง, มีได้มาก หรือมีได้ง่าย ตรงที่ระวัง, **ระวังเรื่องอย่าไปหมกมุ่นกับฝ่ายที่เรียกว่ากิเลส**; วัวมันก็มีอยู่ด้วย มันก็เจริญอยู่ด้วย ไม่ได้หายไป, ไม่ได้ต้องตามตัวมา ไม่ต้องฝึกให้ลำบากยากเย็น. แต่แล้วมันเป็นอย่างนั้นไม่ได้ เพราะว่าพอเกิดมันก็เริ่มมีความฝักใฝ่ไปในทางฝ่ายกิเลสเรื่อย ๆ, เวียนไปเรื่อย. โภจิจิตมันก็ไม่แสดงอาการในทางโพธิจิต มากกลายเป็นกิเลสเสีย; **สิ่งที่ปรารถนาที่ต้องการคือโพธิจิต** มันก็ไม่ปรากฏ ทำให้ต้องศึกษา ศึกษา ค้นหา ค้นคว้า ค้นหา อุตสาหัไต่ถาม ศึกษาเล่าเรียน จนพบจิตอย่างไรจึงจะเป็นที่พึงได้.

นี่ไม่มีปัญหา ไม่มีเรื่องอะไร ก็มาทำให้มีเรื่องให้มีที่เป็นปัญหาขึ้นมาเสียเอง, **หรือว่าทำไถ่ลอกไปليب ไถ่ลอกไปลิปลပ်เลย จนกว่าที่จะกลับมาได้โดยยาก**. **พอเกิดมาก็มีแต่กิเลสอันนี้** ตั้งแต่ ๓ ขวบ ๔ ขวบมาจนบัดนี้เรื่อยมา ๆ มันไปไถ่ลอก, ยกหูหูหางวิ่งไ้ไปไถ่ลอกเลย **กว่าจะตามตัวพบเหมือนกันกับวัวตัวนั้น** ช้ามโขดเขาไปไม่รู้ก็ลูกก็โขดเขา. **ที่เขาทำคำอธิบายของภาพวนี้** ไปไถ่ลอก ช้ามภูเขาไปหลาย ๆ ภูเขา, หลาย ๆ เทือกเขา.

นี่กว่าเราจะโตมีอายุเท่านี้ ๓๐-๔๐ ปีนี้ มันไปไถ่ลอกขนาดนี้; ฉะนั้น **การที่จะฝึกมันก็ยากมากขึ้นเป็นธรรมดา, หมายความว่า การที่จิตจะฝักใฝ่ไปในทาง**

ของฝ่ายโพธิ์แท้มันก็ยาก, มันไปฝ่ายกิเลสเสียเรื่อย คือความรู้นั้นแหละ มันเอียงไปฝ่ายโน้นเรื่อย จะเรียกว่าฝ่ายขวาหรือฝ่ายซ้ายก็ตามใจ. ความรู้นั้นถ้ามันเอียงไปทางนี้ก็เป็นกิเลส, เอียงไปทางนี้ก็เป็นโพธิ์, แล้วแต่อะไรมาแวดล้อมมัน.

พูดอย่างนี้ จะต้องถือว่า ความมีประสบการณ์มาก ทำให้เกิดเห็นร่องรอยว้าว, เกิดมีผู้ฝึกขึ้นมาคือว่าเราสามารถจับตัวโพธิ์จิตดึงมาฝ่ายนี้, อย่าปล่อยให้มันล่องลอยไปตามชอบใจของมัน ไปทางฝ่ายโน้น. โพธิ์จิตที่กำลังเปรี๊ยะเถื่อนเหมือนวัวเถื่อน, เราก็ดึงมาฝ่ายนี้ มันไม่มีโอกาสไปฝ่ายโน้น.

ผลสุดท้ายก็คือ **ความละเอียดความกล้ว และประสบการณ์ต่าง ๆ ของจิตนั้น ดึงจิตนั้นเอียงมาทางนี้; เพราะสิ่งที่เรียกว่าความรู้, ความรู้หรือโพธิ์นั้น เป็นเจตสิกไม่ใช่จิต,** คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับจิต เป็นพวกเจตสิก เป็นสมบัติของจิต. ส่วนจิตนั้นมีหน้าที่รู้, ถ้ามันมีสมบัติที่ทำให้รู้ประเภทไหน มันก็รู้ประเภทนั้น, ถ้าสมบัติประเภททกุศล มันก็รู้ฝ่ายอกุศล, ฝ่ายกุศลมันก็รู้ฝ่ายกุศล, มันจิตตัวนั้น. แต่จิตตัวนั้นแหละจะเป็นจิตที่จะตรัสรู้; ฉะนั้นเขาจึงเรียกมันว่าโพธิ์จิต อยู่ตลอดเวลา แต่ว่าเมื่อมันมีอยู่ในป่า เป็นวัวเปลี่ยว มันก็ตัวนั้น, ไปคล้องคอกมาก็ตัวนั้น, เชียนตีมันก็ตัวนั้น, ฝึกมันก็ตัวนั้น ฝึกแล้วมันก็ตัวนั้น.

เพราะฉะนั้นมันมีการจับว้าว และฝึกว้าว อยู่ชั่วระยะหนึ่ง คือระยะที่มันยังไม่เบิกบาน เป็นการตรัสรู้. **ผู้ฝึกก็คือฝ่ายกุศล, ผู้ถูกฝึกก็คือฝ่ายอกุศลจิตคือตัวจิต, จิตมีตัวเดียว** ถ้าฝ่ายอกุศลเจตสิกครอบงำ ก็เป็นวัวตัวเปลี่ยวว้าวเถื่อน, ถ้าฝ่ายกุศลเจตสิกครอบงำ ก็เป็นผู้ฝึกขึ้นมา เป็นเด็ก ๆ คือผู้ฝึกขึ้นมา เราเรียกว่าเด็ก. คนนั้นเรียกว่าเด็กหมายความว่าคนโง่เหมือนกัน ถึงจะรู้จักฝึกว้าว ฝึกอะไร ก็ยังเป็นเด็ก คือยังโง่อยู่, ถึงจะฝึกว้าวสำเร็จมันก็ยังคือเด็กโง่อยู่ เพราะมันยกหูหูทาง สำคัญ

ว่ากุฎีสำเร็จ หรือว่ากุสบาย หรือว่ามีความสุข, มันจะเป็นผู้ใหญ่ก็ต่อเมื่อมันหายไปหลังจากที่ว้าวหายไปแล้ว เด็กก็หายไปอีก แล้วก็ว่างเป็นวงกลม คือมัน หมดโง่กันที่ **จึงจะเหลืออยู่แต่ธรรมชาติ สุทธิ ธมฺมา ปวตฺตนฺติ - ธรรมชาติล้วน ๆ หมุนเวียนไป** อะไรก็เป็นอย่างนั้น, อะไรก็เป็นอย่างนั้น, ไม่มีนี่ก็คิดว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล ตัวตนเรา เขา.

ความหมายของจิตที่ฝึกแล้ว.

ที่นี้ออกมาเป็นคนแก่ พุงโย้, หมายความว่าเต็มไปด้วยทรัพย์สมบัติที่ดี มีแสงสว่าง หอบของเบ้อเร่อเพื่อแจกประชาชน. **นี่หลังจากการตรัสรู้แล้ว ทำประโยชน์ผู้อื่นได้,** ทำพรานเบ็ดให้รู้อันนี้ได้ ทำคนฆ่าวัวขายฆ่าหมูขายให้รู้ได้. ในที่สุดก็คงจะเพราะว่าชำนาญ; เพราะตัวเองก็เคยเป็นวัวเถื่อนมาแล้ว ปราบได้แล้ว คงจะช่วยปราบให้คนอื่นได้, ช่วยแนะนำเขาได้. ตัวเองเคยเลวถึงที่สุดมาแล้ว ก็เปลี่ยนเป็นคนดีบ้าง, กระทั่งคนเหนือดีขึ้นไปอีก ยิ่งจะรู้จักเรื่องดีเรื่องชั่วเรื่องอะไรดี, สามารถช่วยคนให้อยู่เหนือชั่วเหนือดีได้. **เดี๋ยวนี้อย่างมาก ก็เป็นกันอย่างวัวที่บ้าดี ยกหู** ชูหางเร่ร่อนอย่างนั้นแหละ มันก็ช่วยใครไม่ได้, ช่วยเด็กอมมือก็ไม่ได้ อย่าว่าแต่ช่วยคนโตด้วยกัน.

ถ้าเปรียบจิต ด้วยการฝึกวรวแบบนี้ คุณจะทำ **สติสัมปชัญญะ** ไปไว้ที่ตรงไหน ? ก็ต้องไว้ฝ่ายผู้ฝึกคือ กุศลเจตสิกที่มีชื่อว่าหิริโอตตปปะ สติสัมปชัญญะ ปัญญาอะไรนี้ นี่เจตสิกพวกนี้. **ที่นี้ฝ่ายเถรวาทเราไม่พูดอุปมาฝึกวรวอย่างพวก** **เซ็น,** เราจะพูดกันแต่เรื่องมีสติสัมปชัญญะ ระวังอย่าให้เกิดกิเลสเกิดอกุศล ก็มีเท่านี้, ปัญหาก็คือเท่านี้. แต่นี่เขาเก่ง สมมติเป็นเรื่องมีพล็อต เรื่องยืดยาว ไล่ขนาด

คิดว่าว้าวหาย ทั้ง ๆ ที่ว้าวก็ได้หาย ไปเที่ยวตาม, พบว้าว ฝึกมาใช้ประโยชน์ กระทั่งให้ว้าวหมดไป คนหมดไป หมดความอยากเป็นกู อยากมีของกู, หมดความเป็นตัวกูหมด ความเป็นของกู, ไม่มีของกูนี้มันจึงว่าง คนที่ว่างแล้วนี้ ก็คือคนที่เหมาะสมที่จะสอนคนอื่น.

พวกคนที่เขาคิดอุปมาเป็นเรื่องว้าวขึ้นมาเนี่ย เขารู้ธรรมะลึก, เขารู้ธรรมะลึก, รู้ธรรมะสัญญาตาสิก : ที่แท้ไม่มีว้าว ความโง่ทำให้คิดว่ามีว้าวขึ้นมา แล้วหายไปแล้วด้วย แล้วเที่ยวได้ตามตัวมา.

ฝ่ายเถรวาทฝึกควบคุมจิตเริ่มให้มีสติสัมปชัญญะ.

ฝ่ายเราไม่นึกถึงเรื่องว้าว, เรื่องฝึกว้าว, นึกถึงว่าฝึกจิตตามธรรมดา, ระวังให้มีแต่ฝ่ายกุศลเจตสิก คือฝ่ายดี เอาฝ่ายกุศลไว้ก่อนเช่นหิริและโอตตปปะ ที่กำลังพูดเมื่อตะกี้, มีแต่ความรู้สึกมีสติสัมปชัญญะ. ถ้าพลาดไปให้มีหิริ คือความละอาย, มีโอตตปปะคือความกลัว เพียงเท่านั้นก็พอแล้ว, ปล่อยไปเถอะ วัวมันขาวเอง. ในภาพนั้นเขาก็มีอย่างนั้น วัวนั้นค่อยขาวไปเอง ค่อยขาวไปเอง, ค่อยขาวไปเอง, เราผูกไว้ให้ดี เหยินไว้ให้ดี ควบคุมไว้ให้ดี มันขาวของมันเอง, เหมือนกับว่า เรามีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ แล้ววัวมันขาวเอง, ถ้าพลาดไป ก็มีหิริโอตตปปะอยู่นั้นก็คือเหยินมัน เหยินมัน ผูกมัน.

หรืออีกทีหนึ่งก็เรียกว่า การเป็นอยู่ชอบ ที่พระพุทธเจ้าท่านว่า : ถ้าภิกษุเหล่านี้จะเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์. นี่คือการที่ปล่อยให้เป็นไปตามเรื่อง, แต่ว่าควบคุมไว้อย่างถูกต้อง โลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์, หมายความว่า วัวขาวจะต้องมีขึ้นมา และขาวจนหายไปเลย.

เราจึงมีชีวิตอยู่ประจำวัน ด้วยสติสัมปชัญญะอย่างเดียว; ถ้าพลาดพลังไป ก็มีหิริและโอตตปปะเป็นเครื่องช่วยแก้ไขกลับคืนมา, หรือทำให้รักษาอยู่ได้. ถ้ามีสติสัมปชัญญะอยู่ได้ มันก็หมดตัณหาเท่านั้น, มันเหมือนกับทำไว้ถูกแล้ว ทำไว้ดีแล้ว, ปล่อยให้กาลเวลามันทำงานของมัน. **พระพุทธเจ้าท่านตรัส** อย่างนั้น : **อยู่โดยชอบ** ไซ้เรื่อยไป **กิเลสไม่ได้โอกาสที่จะกินอาหาร**, ที่จะเจริญอกงาม มันก็น้อยลงไป ขาวมันก็เกิดขึ้นมา, ความดำของวัวมันก็น้อยลงไป ความขาวมันก็เกิดขึ้นมา, ถึงเวลาหนึ่งมันก็ขาวทั้งตัว น้อยให้ดี อยู่ให้ดี. แต่ที่จริงไม่ถูก, ผมชอบอย่างพวกมหายานเขาว่า อยู่หนึ่ง ๆ, อยู่หนึ่ง ๆ อยู่หนึ่ง ๆ, อย่าทำอะไรอยู่หนึ่ง ๆ นั้นแหละถูก; เพราะถ้าอยู่หนึ่งได้ หมายความว่าสติสัมปชัญญะเต็มที, อย่าไปรักดี อย่าไปอยากดี อย่าไปเกลียดชั่ว, อย่าไปอะไรเข้า อยู่หนึ่ง ๆ อยู่หนึ่ง ๆ. **เดี๋ยวนี้** เราอยากจะมีสติสัมปชัญญะ เพราะอยากดีกระมัง, อยากเป็นพระอรหันต์กระมัง. นั่นมันยิ่งบ้าใหญ่ มันก็ยิ่งดำออกไป, ดำออกไปทางหนึ่ง; **เพราะไม่ได้อยู่อย่างถูกต้องโดยชอบ**; เพราะความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ กระทั่งอยากเป็นพระอรหันต์เหมือนชะนีตัวนั้น ชะนีตัวข้างประตู เหลวทั้งนั้นเลย. **ความเป็นพระอรหันต์ชนิดนั้นมันคือเงาพระจันทร์ในน้ำ ไม่ใช่ ของจริง.**

ฝึกมีสติสัมปชัญญะต้องสู้กับอารมณ์.

สติสัมปชัญญะนั้นแหละคือการเป็นอยู่โดยชอบ, มีสติสัมปชัญญะก็เรียกว่าเป็นอยู่โดยชอบ, เป็นอยู่โดยชอบเท่านั้น โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์ มันต้องหัดในส่วนนี้, สติสัมปชัญญะจะเสียไป ก็ต่อเมื่อประสບอารมณ์, กระทบอารมณ์. ถ้าไม่กระทบอารมณ์ มันไม่เสียไปดอก ถ้าไม่กระทบอารมณ์, เราจะเอาโอกาสไหนฝึก,

มันต้องยินดีที่จะกระทบอารมณ์, แล้วก็ฝึกสติสัมปชัญญะ คือการต่อสู้; เหมือนกับเขียนตัวใหญ่เลย, ผูกไว้กับต้นไม้ด้วย, แล้วก็เขียนด้วย, อย่าให้หนีไปไหนได้. ที่นี้คอยหลบหนีอารมณ์ไปเสีย หลีกเลียงไปเสียไปหาทางอื่น ๆ เสีย มันก็ไม่ถูก, มันไม่มีทางที่จะให้สติสัมปชัญญะดอก, ไม่มีโอกาสที่จะให้สติสัมปชัญญะหรือมีสติสัมปชัญญะ.

นี่การได้รับการกระทบกระเทือน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจนั้น ผมว่า ดี สำหรับจะได้เป็นโอกาส เป็นบทเรียนไปในตัว. อย่าเสียใจที่มีใครเขาแกล้ง หรือว่าเขาด่าเขาแกล้ง, เขาทำให้เกิดอาการขุ่นมัวขึ้นมา นั้นเขามาให้บทเรียนที่เกี่ยวกับสติสัมปชัญญะด้วย และยังสอบไล่ด้วย, เป็นการอะไรเสร็จไปในตัว เป็นอุปกรณ์ของการมีสติสัมปชัญญะ.

กลางวันเราก็เผชิญกับอารมณ์ภายนอก, โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบุคคลกับการงาน กับสิ่งแวดล้อม; สู้กันไปเลย เพื่อสอบดูเรื่องสติสัมปชัญญะ. พอกลางคืนเราก็คิดบัญชีดู ทำวิปัสสนา ก็ขอให้ทำในส่วนนี้, ดูความเหลวแหลกของหัว ของคนในวันหนึ่ง ๆ ประจำวันหนึ่ง. อย่าไปเสียเวลาคุยเรื่องอื่นให้มันยืดเยื้อให้มันฟุ้งเพ้อบ้าบอไปเลย.

เมื่อมีโอกาสที่จะสงบสงัด วางงานกลางคืนนี้ ก็สอดส่องดูจิตบัญชีดูเกี่ยวกับความได้หรือเสีย, บวกหรือลบของสติสัมปชัญญะ, ก็คือคิดว่า คะแนนมันไปฝ่ายหัว หรือคะแนนมันมาฝ่ายคน ฝ่ายเด็กที่ฝึกหัว. ในวันหนึ่ง ๆ แพ้ก็ครั้ง ชนะก็ครั้ง; ถ้าปกติอยู่ได้ถือว่าชนะ, ถ้าเผลอไปถือว่าแพ้. ระดับยืนพื้นนั่นคือชนะคือเฉยอยู่ได้ สู้ได้; ฉะนั้นเรื่องแพ้เป็นคราว ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเป็นระยะ ๆ

ยืนโรงอยู่ด้วยความชนะ คือ มีสติสัมปชัญญะ, อย่างนี้เรียกว่าผู้เป็นอยู่ชอบ, ผู้เป็นอยู่ชอบ ไม่มีถอยหลัง. แต่ถ้ามันเลวเกินไป คือกลับไปยืนโรงเป็นฝ่ายแพ้ คือ ยกหูชูหาง ไม่มีเวลาลดลงเลยนี้ ไม่ไหวดอก, หรือว่ายืนโรงอยู่ด้วยการยกหูชูหาง ลดเพียงนิดหน่อย ๆ ไม่กี่ครั้ง นี่มันตรงกันข้าม.

ฉะนั้น ต้องระวัง ยกหูชูหาง; ถ้าไม่ใช่คำนี้ มันหน้าด้าน, มันเป็นคนหน้าด้าน ไม่มีหิริโอตตปปะ. ฉะนั้น ใช้คำว่ายกหูชูหาง เหมือนกับวัวที่มันวิ่งไหม? วัวมันวิ่งนะ มันยกหัวมันยกหางวิ่ง. วิ่งยกหูชูหาง ก็หมายความว่า จิตเอียงไปฝ่ายซ้าย ฝ่ายอกุศล เป็นฝ่ายเลวฝ่ายต่ำ, ถ้าไม่อย่างนี้ มันต้องอยู่ในสภาพเดิม เอียงมาในฝ่ายขวา ฝ่ายสูงฝ่ายดี, ที่ถูกควรเรียกว่า ฝ่ายเดิมของมัน คือเป็นไปในทางดี แล้วก็ถือว่าเป็นโพธิ. จิตต้องเป็นโพธิ ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่ใช่จิต, จิตต้องมีลักษณะเป็นโพธิ เพียงแต่ว่าช้าหรือเร็วเท่านั้น. ทุกคนต้องเป็นพระอรหันต์ เพียงแต่ช้าหรือเร็วเท่านั้น. ใครมีกิเลสมากเกินไป ก็เป็นแบบวัวไปก่อน นาน ๆ เป็นมาก ๆ นาน ๆ, แบบวัวเถื่อน วัวที่ไม่ได้ฝึก.

อย่าหลงเนิ่นช้า, เร่งชวนขยายปฏิบัติธรรม.

คุณแจ่มเพราะอ่านมาก เพราะคิดมาก, เพราะว่าไปขยายเรื่องให้เพื่อนไปในทางไม่จำเป็น. ผมรู้ ผมรู้มาโดยละเอียด, ผมรู้เพราะว่าบุรุษไปรษณีย์ส่งอะไรผ่านผมนี้ผมรู้. เอาหนังสืออะไรมาอ่านกัน อะไรมาน้อยเท่าใด, **ล้วนแต่เป็นเรื่องทำให้เนิ่นช้าทั้งนั้น** ยังอยากดิบอยากดี, เครื่องมือยกหูชูหางทั้งนั้นเลย หนังสือหนังสือที่มากอ่านกัน ไม่จำเป็นเลย, มันทำให้เวลาเสียไปมากกว่าที่ควรทั้งนั้น.

เขาเรียกว่า **เหตุที่ทำให้เนิ่นช้า เป็นปัจจธรรม**. บางคนก็ยกหูชูหาง เพียงแต่สักว่าไปรษณีย์ของภูมามากกว่าของใครไวย เท่านั้นก็มี, วัดกันด้วยพวงกุญแจหรืออย่างโน้นอย่างนี้ก็มี. หนังสือหนังสือมาก, แต่แล้วก็ไม่ได้อ่านดอก แล้วถึงอ่านก็มีแต่เรื่องยุ่งออกไปทั้งนั้น, เรื่องขยายเป็นเรื่องเกินกว่าที่เป็น, แล้วก็เพื่ออวดเบ่งทับคนอื่น : มีหนังสือมาก มีตำรามาก รู้ได้อะไรมาขึ้น ยกหูชูหางให้โด่งขึ้นไปอีก ให้ยาวออกไปอีก. **ขอแนะนำว่า ให้ตัดทอนลงให้พอดี** ให้จำเป็นแก่การที่จะเป็นวัชชีขาว ขาวเข้าไปขาวเข้าไป, หรือมันจะดำออกไป ดำออกไป จนไม่รู้ว่าจะดำอย่างไร ดำจนไม่มีที่จะดำอีก ดำเข้มข้น.

ถึงผมเองก็**ต่อสู้เรื่องนี้** เรื่องหนังสือนี้มันก็มีเรื่อย จนไม่รู้จะอ่านอย่างไร จะเผาไปเสียก็ไม่สมควร, มันก็ไม่ได้อ่านดอก, แล้วมันก็ไม่มีความรู้เรื่องอะไรที่ดีกว่าเรื่องนี้, **ถ้าไปมัวอ่านหนังสือเหล่านั้นอยู่มันก็ยิ่งไม่ได้ทำอะไร ยิ่งไม่มีประโยชน์** ดูแล้วอ่านเล่นเหมือนกับเรื่องอดีตเรก เหมือนอย่างเราไปเที่ยวดูอะไรเล่นเท่านั้นเอง. ผมลองหยิบหนังสือเชคสเปียร์มาอ่านนี้ มันไม่มีประโยชน์อะไร ไม่มีความหมายอะไร นอกจากจะจ้องมองหน้าตาทางนี้ว่ามีอะไรบ้าง ที่มันแปลก ๆ ที่เขาทำกันแปลก ๆ แล้วไม่มีประโยชน์อะไรเลย. หยิบหนังสือของคนอื่น นักปราชญ์คนอื่นอ่าน มันก็เหมือนกันทั้งปลาโต โสเครติสอะไร ไม่มีความหมายอะไรมากไปกว่านี้; มันกลายเป็นเหมือนกับว่า เราไม่รู้จะทำอะไร เดินเล่น เดินดูของเล่น จะว่าจำเป็นแล้วก็ไม่จำเป็นเลย. แต่ว่ามันก็เป็นเรื่องที่อดไม่ได้ เหมือนกับว่าเราไม่มีธุระอะไร ไม่ต้องการอะไร เราก็ยังไปเที่ยวเดินเล่น ริมสระบ้าง อะไรบ้างอย่างนี้, มันดูอะไรเล่นเท่านั้น มันมีอะไรละ ที่สระมีอะไรที่ต้องการ ก็ไปเดินดูเล่นเท่านั้น เพื่อความสบายใจ, เป็นเรื่องความเพลิดเพลินทั้งนั้น; จะเห็นชัดว่ามันก็ได้ความรู้เรื่องชัดมา มันก็มีเท่านั้นเอง, **มันไม่ได้มีอะไรเพิ่มขึ้นมา คือจำเป็นแก่การตรัสรู้**, เห็นดอกไม้มากก็ดกไม่.

ถ้ามันเป็นเรื่องที่จะช่วยให้เราวินิจฉัย หรือตัดสิน ผิดถูก สอบไล่ได้ก็ดี; แต่มันไม่เป็นอย่างนั้น; เพราะแต่ละเรื่องมันเป็นฝ่ายที่เรียกว่า ฝ่ายว่วไปเสียหมด. **ยิ่งหนังสือหนังสือหามัยใหม่นี้ ยิ่งเลวที่สุด** จนพูดได้ว่า มันยุติเพียงเท่าคนที่ตายไปแล้วทั้งนั้น พวกฝรั่ง เรามีหนังสือชุดใหญ่ชุดหนึ่ง มันสิ้นสุดลงที่คนที่เป็นนักปราชญ์ในเยอรมันในฝรั่งเศส เมื่อสัก ๑๐๐ ปีมานี้ สิ้นสุดลงเพียงเท่านั้น, หลังจากนั้นไม่มีอะไรเลย **ไม่มีอะไรจะมีสาระขึ้นมา ที่เกี่ยวกับสติปัญญา** ที่จะทำโศกจริตให้วิวัฒนาการไปในทางโศกนี้ มันไม่มี. แล้วเฉพาะปัจจุบันนี้เป็นเรื่อง**บ้าทางวัตถุ** คือกล่าวแต่เรื่องการเมือง เรื่องทหารเรื่องอะไร ที่จะให้เป็นความก้าวหน้าทางวัตถุทั้งนั้น, **ไม่มีเรื่องทางสติปัญญาทางนามธรรมเลย;** ฉะนั้นหนังสือ ๑๐๐ ปีมานี้ มันเป็นเรื่องโลกในยุควัตถุทั้งนั้น.

ในประเทศไทยเราเสียอีก เรายังมีเรื่องอย่างนี้ **ในหมู่วัดวาอาราม หมู่พระ หมู่คณะสงฆ์ยังมี, พุทธศาสนายังเป็นพุทธศาสนาอยู่,** ฝ่ายพวกฝรั่งนั้นไม่มีคริสเตียนก็ไม่มีความหมายอะไร เป็นเปลือกเป็นพิธี ไม่มีเนื้อแท้ของการตัดตัวกู-ของกู, เหมือนความหมายของไม้กางเขนเลย. นี่มันเป็นลูกน้องเป็นลูกสมุนของโลกทางวัตถุไปหมด เลยไม่รู้จะหวังอะไรจากพวกฝรั่ง นอกจากพวกเห่อฝรั่งเขาเห็นว่ามันโก้ดี มีฝรั่งหรือตามกันฝรั่ง.

ใช้เวลาให้มีค่าให้มาก, อย่าไปเสียเวลากับเรื่องโลเล ลังเล รวนเร, มีทฤษฎีมานะ จะรักษาหรรษาทาง, ให้สูงไร้อยู่ตามเดิม, เป็นพวกสืลพัตตปราชญ์ ความเข้าใจผิด กลับกันเสียหมด, นี่มันจึงจะได้ไม่ได้แม้แต่ สักกายทฤษฎี วิจิติจณา สืลพัตตปราชญ์. บางเวลาก็ลังเล แม้กระทั่งลังเล มันจะอยู่หรือจะสึก นี่ก็ลังเล, ลังเลจะเอาไม่รู้ว่าอะไรอื่นก็ลังเล อย่างนี้มันก็วิจิติจณาเกินไป สืลพัตตปราชญ์ก็คือหัวดีอู เคยทำมาอย่างไร กูเคยมีทฤษฎีความคิดอย่างไร ก็จะสงวนไว้เรื่อยไป สักกายะก็คล้ายๆ กัน

ผมไม่เชื่ออรรถกถา ที่อธิบายสักกายะ ละความยึดมั่นในขันธ ในอะไรนี้ นั้นมัน**สูงเกินไป** เราละอย่างนั้นเป็นพระอรหันต์ ไม่ใช่เป็นพระโสดาบัน. ถ้าละอย่างอรรถกถาเขียน แล้วอรรถกถานั้นมันไม่ถูก. ที่ว่าละที่เป็นพระอรหันต์ ก็ละอย่างนี้, ละที่จะเป็นพระโสดาบัน ก็ละอย่างนี้ แล้วใครจะเชื่อลง, ละความเห็นขันธ โดยความเป็นขันธ, ในเรามีขันธ ในขันธมีเรา นี่ ห้าอย่างนั้นละเหมือนกันหมด ไม่ถูก ดอกมันมากเกินไป, ละอย่างนั้นเป็นพระอรหันต์.

ขอให้ **ละแต่เพียงว่ามีตัวกู** ละตัวกู บ้า ๆ บอ ๆ นี่ ละให้ได้ ก็**ละสักกายะ-ทิฏฐิ**, เราเดินไปตามแนวตามหลัก ปุถุชน สัตว์ประเภทปุถุชน, ดีไปตามลำดับอย่าง ปุถุชน มันไปสูงสุดแค่พรหม. เคยได้ยินเคยอ่านแล้วใช่ไหม สัตว์นรก เดรัจฉาน เลวมาก อบายต่ำ, เปเรต เดรัจฉาน สูงขึ้นมา ถึงมนุษย์ หลังจากมนุษย์ ก็ต้องเป็น เทวดา, หลังจากเทวดา ก็ต้องเป็นพรหม. พระพรหมนั้นคือจุดสูงสุดของสัตว์ปุถุชน ไม่ใช่พระอริยเจ้า, สัตว์สูงสุดของปุถุชน หรือ**พรหม** นั้นแหละคือ **ผู้ที่มีหูหางยาว ที่สุด, มีตัวกู-ของกูมากที่สุด. ความรู้สึก** อันนั้นเขาเรียกว่า **สักกายะ ในบาลีพุทธ ภาสิต** มีอยู่ชั้วว่า, **พอได้ยินคำว่า ทำลายสักกายะ พวกพรหมก็เป็นลม**, หน้ามืดเป็นลม เลย **เพราะจะสูญเสียตัวกู**. พวกพรหมไม่ยินดีที่จะฟังคำว่า ละเสียซึ่งสักกายะ, ทำลาย เสียซึ่งสักกายะ.

สักกายะ สะ สัก ก็แปลว่า ของตนอยู่แล้ว **สะ** หรือ**สักกะ** นี่แปลว่า**ของกู** อยู่แล้ว, **กายะ** ก็แปลว่า **กาย** หรือ **หมู่** ก็กายของกู, ทิฏฐิว่าทิฏฐิ **ทิฏฐิว่ากายของกู** นี้ คือตัวกูนี้, นี่คือตัวกูชนิดที่ยกหูชูหางกันอยู่ในหมู่ผู้ดี. กูสูงสุดก็คือพรหม เกิดความรู้สึกว่า กูเป็นกู อย่างสูงอย่างเด่น, อันนี้จะไปเสียเป็นอันแรก จากความเลวที่สุด, ต้องละอันนี้เป็นอันแรก จึงจะย่างเข้ามาในขอบเขตของที่ดีที่สูง. นี่คุณก็ดูเอาเองก็แล้ว กัน อนุสสัย ๑๐ สังโยชน์ ๑๐ นี่ก็เป็นสักกายะ สักกายทิฏฐินะ, ละเสีย วิจิกิจฉา

สีลพัตตปราคาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ อุทฺธัจจะ มานะ อวิชชา
 นี้มันสูงเป็นลำดับมันละยากเป็นลำดับ. **เรามุ่งมันไปทางที่จะละตัวกู-ของกู ชนิด
 ยกหูชูหาง จะตรงทางของพระพุทธศาสนา** ของธรรมะ ของอริยมรรค เพราะมัน
 ถูกและตรงกันหมด ใช้ได้เหมือนกันหมด.

กิเลสเริ่มมีเมื่อเรารู้จักชั่ว รู้จักอะไรดีอะไรชั่ว, ก่อนนั้นมันไม่รู้จัก
 เกลียดอะไร ไม่รู้จักรักอะไร ไม่อาจจะเลือก. อย่างสุนัขนี้ มันอยู่ในระดับที่ไม่รู้จัก
 เลือก ไม่มีดีไม่มีชั่ว มันไม่มีตณหา และมันไม่มีบาป ไม่มีเรื่องดี เรื่องชั่ว มันก็ไม่มี
 ทุกข์, แต่มนุษย์มันต่างขึ้นไป ตรงที่รู้จักดีรู้จักชั่ว, ฉะนั้น ตณหาก็มี เกี่ยวกับ
 ความดีความชั่วของมนุษย์ แล้วมันก็ต้องมีความทุกข์. เพราะตณหานี้คือมันจะเอาดี
 และมันจะหลีกเลี่ยง, มีปัญหาเรื่องความชั่ว พร้อมกับที่มีปัญหาเรื่องความดี. พอไปหลง
 ความดี มันก็กลายเป็นความชั่วที่สูงขึ้นไป, **พอไปหลงไหลในความดี มันก็กลายเป็น
 เป็นความชั่วในรูปใหม่ที่สูงขึ้นไปอย่างนี้เสมอไป.** เพราะไปยกหูชูหางแบบที่
 ประณีตละเอียด สุขุม ลึกซึ้ง หรรษาสวยงามมากขึ้นไป จะมีปัญหายากมาก ยาวมาก
 ลึกซึ้งมาก. ดูกันแล้ว เราก็เสียเปรียบสุนัข ในแง่ที่เราเต็มไปด้วยปัญหา, แล้วพวก
 มันไม่มีปัญหา นอนหลับสบาย. แต่ถ้าเราแก้ปัญหามาของเราได้สำเร็จ เราก็ดีกว่าสุนัข
 หลายร้อยเท่า หลายพันเท่า.

ฉะนั้นเราต้องถือว่า โภจิจิตของสุนัขอยู่ในระดับดิบ ไม่ผลิออกจากเมถิดเลย
 ยังเป็นเมถิดอยู่เมถิดข้าวเปลือกหรือเมถิดอะไรก็ตาม ที่ยังไม่ได้โผล่หน่อเลย เป็นโภจิ
 จิตในระดับอย่างนี้. ถ้าโภจิของคนเรา เป็นพวกโผล่หน่อออกมาแล้ว, มีแต่ว่า
 หน่อนี้มันจะไปทางไหน มันได้รับแสงแดดแล้ว มันมีต้นลำขึ้นมาแล้ว มันจะไปทางไหน
 จึงออกลูกเป็นทิพย์ จึงจะออกลูกเป็นอาหารขึ้นมา.

เราต้องลงทุน ถึงเราไม่ยอมมันก็ต้องยอม มันก็เป็นการลงทุนที่มากเหลือเกิน. สุนัขมันไม่ต้องลงทุนอะไร มันไม่มีเรื่อง, มันไม่มีเรื่องที่จะพัฒนาหรือว่าจะสร้างอะไรขึ้นมา มันไม่ต้องลงทุน. **เราไม่ลงทุนรู้ตัวชั่ว เผลอต่อสู่ปัญหาเกี่ยวกับดีกับชั่ว,** ได้เสียสูงต่ำอะไรนี้ แล้วลงทุนมาก ๆ มาก ๆ **ลำบากตรากตรำในวัฏสงสาร** ช้าแล้วช้าเล่า, ช้าแล้วช้าเล่าในวัฏสงสารเวียนนี้ จนกว่าจะออกไปได้, ออกไปได้ก็คุ้มทุน คุ้มค่าที่ลงทุน.

แล้วก็อย่าลืมเรื่องชั่ว คือลงทุนฝึกชั่ว ได้ชั่วมา สำเร็จแล้ว, ก็เป่าปี่ชั่วได้พักหนึ่ง, เดียวมันก็หมดอีก, มันกลับสู่ธรรมชาติเดิม หมดไปทั้งชั่วหมดไปทั้งคนว่างตามเดิม, แต่มันว่างในลักษณะที่ว่าไม่กลับไปหลงในความดีความชั่วอีก, คือไม่กลับไปเป็นสุขแล้ว มันไม่เป็นอื่น, คือว่างไป สูงไป ลื่นความเป็นอะไรไปเลยไม่ต้องเป็นอะไร.

เพราะฉะนั้นถ้ามันมีปัญหามาว่า **มาแต่ไหนไว้อยู่? กำลังเป็นอะไร อยู่ไว้อยู่? และจะไปทางไหนกันไว้อยู่?** นี่มันควรจะต้องได้. ผมเคยพูดเรื่องนี้อยู่พักหนึ่งเมื่อก่อนนี้, เทศน์หรือแสดงปาฐกถาก็มักจะพูดเรื่องนี้. ใครตอบปัญหาเหล่านี้ไม่ได้จะถูกยักษ์กิน คุณยังนึกออกหรือ? พูดหรือปาฐกถามีอยู่ชุดหนึ่ง ถ้าใครตอบปัญหาที่มีผู้ถาม, ยักษ์นั้นแหละมันถาม ยักษ์ตัวใหญ่ที่เขียนไว้ที่ฝาผนังนี้มันถามว่า มาจากไหน? กำลังเป็นอะไรอยู่? กำลังทำอะไรอยู่? แล้วจะไปไหน? ตอบไม่ถูกยักษ์จับหักคอกิน **นั่นคือความทุกข์ในวัฏสงสาร**; เพราะทำไม่ถูก, กับเรื่องที่ว่าเกิดมาจากไหน ไปไหน ในที่สุด.

เราอาจจะตั้งต้นมาอย่างเดียวกับสุนัข มาจากความไม่รู้อะไรสัก หรือจะเป็นโพธิจิตด้วยกันก็ตามใจ, แต่ยังไม่รู้อะไร ยังไม่รู้อะไรเลย. แต่ของสุนัขมันหยุด, ของเราไม่หยุด ก็มาเรื่อยมา มาเรื่อยมา. เหมือนกับเรากำลังเดินทางเรื่อยมา, เดินทางเรื่อยมา.

มีตัวตนที่ดีมากขึ้น คือมีประสบการณ์เกี่ยวกับความดีความชั่ว, แล้วไม่ไหว่ว่าย, ไม่ไหว่ทั้ง ๒ อย่าง.นี่มันจึงได้สิ้นสุดลงเหมือนกับว่าง ภาพว่าง ก็ไปสู่ความว่าง, ไปสู่ความหยุดหรือความว่าง มันก็หยุดเหลือพิเศษอยู่บ้างทำประโยชน์ผู้อื่น.

ฉะนั้นเมื่อเราไม่ต้องการอะไรแล้ว เราก็ใช้แรงงานที่เหลืออยู่ ทำประโยชน์ผู้อื่น, มันยังดีมันยังเข้ารูปเข้ารอยกับกับธรรมชาติ ไปตามธรรมชาติ, เอาแต่นอนเสียก็ได้ ไม่มีใครว่า, มันไม่มีผิดมีถูกอีกต่อไป. พระอรหันต์องค์หนึ่งจะนอนเสียไม่ทำอะไร ก็ถูก, พระอรหันต์องค์หนึ่งจะทำอะไรบ้างก็ถูก, พระอรหันต์องค์หนึ่งจะทำอะไรจนเหงื่อไหลไคลย้อย มันก็ถูกทั้งนั้น, ไปอยู่ป่าก็ถูก อยู่ในเมืองก็ถูก อยู่ที่ไหนก็ถูก.

ข้อนี้มันไม่ใช่เกี่ยวกับเจตนา หรือความต้องการหรือกิเลส, มันเป็นผลของความเคยชินเป็นนิสัย, เป็นความเมตตากรุณา ความอยากช่วยคนอื่น มันเคยชินเป็นนิสัยมานานแล้ว มันเหลืออยู่มันก็ทำไป. อย่างคนที่มึนสั้ยอยู่หนึ่งไม่ได้, มันก็อยู่หนึ่งไม่ได้ ไม่มีอะไรทำ มันก็ต้องกวาดขยะ, มันก็ต้องปลูกต้นไม้ หรือทำอะไรไปตามเรื่อง. ถ้ามึนสั้ยอยู่หนึ่งได้ มันก็อยู่หนึ่งขี้นม ๆ อยู่ได้สบาย, เพราะว่ามันสั้ยหรือวาสนา มันแล้วแต่ว่าใครอบรมบ่มมาก ๆ มานาน ๆ อย่างไร. ข้อนี้ไม่ใช่หลักที่ตายตัว ไม่ใช่เครื่องวัดอะไรได้หรือสังเกตอะไรได้.

ผมเข้าใจว่า เอาอะไรแน่มันไม่ได้ พระอรหันต์ก็น้ำบั้งก็ได้ น้ำยืมก็ได้, ก่อนนี้ผมเกลียดจังเลยที่เขาเขียนรูปภาพพระพุทธเจ้า มีพระอรหันต์นั่งแวดล้อม พระอรหันต์บางองค์ยืม บางองค์หน้าบั้ง. ผมเกลียด ผมไม่ชอบคนเขียน แล้วหาว่าเขียนผิดด้วย, เดียวนี้ผมรู้สึกว่าได้ ถูก หรือไปตามธรรมชาติ, รูปพระอรหันต์บางองค์ยืม บางองค์หน้าบั้ง ก็ไม่มีเรื่องโกรธใครดอก มันเป็นเพียงความเคยชินของวาสนาที่มัน

ตกค้างอยู่ ก็ไม่มีความหมายอะไร. ฉะนั้นพวกอินเดียเขาเขียนไว้เก่า ๆ ควรจะถือว่า ถูก; แม้แต่พวกจีนเขาเขียน ก็ควรจะถือว่าถูก ไปดูรูปภาพเขียนซี พระอรหันต์มี รูปร่างต่างกัน หน้าตาต่างกัน มีเค้าหน้าต่าง ๆ กัน, เดินอย่างนั้น มันจะกลายเป็นคน ยิ้มอยู่ได้ มันก็เฉย ๆ อยู่เท่านั้น ไม่มีความต้องการหรือยินดียินร้าย เพราะได้ตามที่ ต้องการ หรือไม่ได้ตามที่ต้องการ ก็แล้วกัน, ข้อนี้เป็นหลักสำคัญ นี่ก็จบแล้ว.

....

(มีคำถาม : เกี่ยวกับจิตและนิพพาน.)

ตอบ: นิพพานก็สูญญตา, สังสารวัฏฏ์ก็สูญญตา, จิตก็สูญญตา ถ้าพูด ไม่เป็นฟังไม่รู้เรื่อง แล้วมันก็มี, ไม่มีจิต มีแต่ดิน น้ำ ลม ไฟ. การสั่งสอนอบรม มาในทางที่ทำให้มันไปถูกปรุงแต่ง เป็นสังสารวัฏฏ์; เมื่อไม่ถูกปรุงแต่งขณะนั้น ก็เป็นนิพพาน, นิพพานที่ไม่เด็ดขาด; เพราะมันกลับถูกปรุงแต่งได้อีก, ความไม่ปรุง แต่ง ก็เป็นธรรมชาติเรื่อยไป ซึ่งไม่ใช่ตัวตนเรื่อยไป, อยู่แต่สิ่งที่ไม่ปรุงแต่งหรือ ขณะที่ไม่ปรุงแต่ง, เวลาที่ไม่ปรุงแต่ง, เวลาที่จิตไม่ปรุงแต่งมันเป็นพื้นฐาน. ถ้าเรื่อง ปรุงแต่งแล้วก็กลายเป็นของเล็ก ๆ น้อย ๆ ชั่วครู่ชั่วยามไปในที่สุด กระทั่งไม่มีการปรุง แต่งเลย จะเสียบหายไป*ในจิตชนิดที่อบรมดีแล้ว* ไม่มีอะไรถูกปรุงแต่งได้.

ที่สอนกันหรือว่าอบรมกันให้เข้าใจว่า มันอยู่คนละฝ่ายโลก นิพพานกับ สังสารวัฏฏ์นี่. แต่สระของเราจะสอนในข้อนี้ สระนาฬิเกระ จะสอนในข้อที่ว่า **มะพร้าวนาฬิเกระ ต้นเดียวโนเน กลางทะเลขึ้นฝั่งคือกลางสังสารวัฏฏ์นั่นเอง, นิพพาน นั้นกลางสังสารวัฏฏ์นั่นเอง, กลางสังสารวัฏฏ์.** อย่าเอาไปไว้คนละมุมโลก หรือว่า โนนอยู่ข้างบน นี้อยู่ข้างล่างอะไรทำนองนั้น, เพื่อนของสังสารวัฏฏ์นั่นแหละเป็นนิพพาน แล้วมันก็อยู่ที่นั่น. **สังสารวัฏฏ์หยุดมันก็เป็นนิพพาน. เมื่อน้ำไม่เป็นคลื่น มันก็ เป็นความสงบ;** มีปัญญาอะไรมาทำอย่าให้มันเป็นคลื่นอีกต่อไป. สำหรับจิตเดี๋ยวนี้

มันไม่มีโอกาสเป็นสังสารวัฏฏ์อีกต่อไป, เป็นนิพพานอยู่เรื่อย ก็บรรลुพระอรหันต์หรือบรรลुพระนิพพานก็แล้วแต่จะเรียกกัน. ถ้าอย่ากระเพื่่อมก็เป็นนิพพาน, ถ้ากระเพื่่อมก็เป็นสังสารวัฏฏ์, อะไรจะเข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็อย่ายกหู ชูหางติ, เอาลงเสียที ก็เป็นนิพพานได้ขึ้นมาก็เป็นสังสารวัฏฏ์. ถ้าเด็ดขาดให้ตลอดกาลไปเลย มันก็เป็นนิพพานจริง นิพพานแท้ขึ้นมา, ไม่ใช่ชั่วคราว ไม่ใช่นิพพานขิมลอง, กลับกันเสีย เอาสังสารวัฏฏ์เป็นของสนุกสนานไปเสีย, แล้วมันสนุกจริงด้วย **เรื่องของสังสารวัฏฏ์** แต่มันไม่ใช่ความสงบ ไม่ใช่ความสุข, มันเป็นความสนุกเพลิดเพลินอย่างคนบ้า. อันไหนดีกว่ากัน สุขขัตถ์นี้ อันไหนมันดีกว่ากัน ยกหูชูหางในร่างของคน กับหมาตัวนี้ ไหนดีกว่ากัน.

นี้จะแก้ไขได้ก็ด้วยการมีสติสัมปชัญญะ อย่างที่เราได้เริ่มปรารภกันขึ้นมา, **รู้จักละอาย รู้จักกลัวก็ดำรงสติสัมปชัญญะไว้ได้. จิตก็อยู่ในลักษณะที่ดำรงไว้ชอบ โลกนี้ก็ไม่ว่างจากพระอรหันต์;** ระยะเวลาหนึ่งกิเลสมันก็จะสูญสิ้นไป เพราะมันขาดอาหาร มันขาดความเคลื่อนไหว ขาดความเคยชิน ที่จะเป็นไปในทางของกิเลส โภทิจิตก็มีวิวัฒนาการไปในทางของโพธิ. ถ้าจิตก็ต้องโพธิ มีแต่ช้าหรือเร็วเท่านั้น จิตที่ยังเป็นเมล็ดติดอยู่เหมือนจิตในสัตว์นี้ก็อย่างหนึ่ง, ที่มันเริ่มโผล่หน่อมา. เปรียบเหมือนกับวัวป่านั้นก็อย่างหนึ่ง ฝึกจิตจนเป็นวัวขาว ก็หมายความว่า มันก็จะไปสู่ธรรมชาติสุดท้ายของโพธิ จิตอย่างนั้นมันเป็นจิตที่ถึงที่สุดของมัน ถึงที่สุดของความมุ่งหมายของมัน.

พวกหนึ่งเขาถือว่าอยู่นิ่ง ๆ มันก็มีพัฒนาการของมันเอง; ทางเรา มันไปปลูกเข้าไปฝังเข้า เข้าไปใส่ปุ๋ยเข้า ไปปรุแต่ง ตบแต่งให้มันเร็ว ๆ เข้า มันก็หายไปอีก, ทำยากนะ. มันอาจจะกลายเป็นว่ามันยุ่ง ยุ่งต่อไปอีก, ยิ่งยุ่งวายมากเข้าไปอีก เพราะความอยาก **ความต้องการจะให้เร็ว ๆ กลับเหลวไหล กลับถอยหลัง.**

อยู่หนึ่ง ๆ ให้มันไปของมันเอง มันก็ยังแน่นอนกว่า. **นั่นสติสัมปชัญญะควบคุมความอยู่หนึ่ง, ความถูกต้องให้เป็นไปอย่างหนึ่ง ๆ.**

ความถูกต้องนี้ เขาเปรียบในองค์ของโพชฌงค์; เหมือนกับว่า รถก็ดีแล้ว ม้าก็ดีแล้ว ถนนก็ตรงแน่แล้ว ให้อยู่หนึ่ง ๆ ให้คนขับอยู่หนึ่ง ๆ, ม้ากับรถจะวิ่งไปตามถนนที่ดีแล้ว ตรงแล้ว ถึงปลายทางเอง,นี่การอยู่หนึ่ง ๆ เขาหมายอย่างนี้. **นี่จะแะนั่น แะนี่** กระทั่งลงไปในคู; **เพราะคนขับมันบ้า** ไม่รู้ว่าอย่างไหนบ้า อย่างไหนดี เลยเปะปะ ๆ ๆ **สู้คนอยู่หนึ่ง ๆ ไม่ได้.**

คำวานึง คำนี้มันมีความหมายพิเศษ **เป็นคำบัญญัติเฉพาะ คือ สมบูรณ์อยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ ในขั้นสมบูรณ์แบบ, สมบูรณ์จริง ๆ** ขั้นที่พระอรหันต์ท่านต้องการ เพื่อเป็นพระอรหันต์. สติสัมปชัญญะรูปนี้ มันทำให้อยู่หนึ่ง **ไม่เอียงไปในทางรัก, ไม่เอียงไปในทางชัง,** มีสองเอียงเท่านั้น เอียงไปในทางดีใจ สบายใจพอใจอย่างหนึ่ง, เอียงไปในทางไม่ชอบใจ โกรธ ชัดแค้น น้อยอย่างหนึ่ง, วันหนึ่ง วันหนึ่งก็ครั้ง ก็หน ก็ดูเอาเอง.

เรื่องนี้ตั้งแต่วันแรงบวชแล้ว อย่ามีอารมณ์ยินดียินร้าย ตื่นนอนขึ้นมา ไปบิณฑบาตกลับมา แล้วก็ฉันแล้วก็อาบ แล้วก็ถ่าย แล้วก็ทำการงาน แล้วพักผ่อน กระทั่งเจ็บไข้ได้ป่วย, กระทั่งอะไรต่าง ๆ **ต้องรู้จักระวัง ให้อยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ** ให้รู้จักมีหิริและโอตตปปะ ถึงคราวที่ต้องทน ก็ต้องมีขันติและโสรัจจะช่วย เพื่อบรรเทาความรุนแรง, บรรเทาออกเสียบ้างด้วยจาคะ ด้วยปริจาคะ, เหมือนไขก็ออก ไขที่มันแน่น ที่มันตันมากนัก ให้มันรั่วออกไปเสียบ้าง.

เราพวกฝ่ายเถรวาทนี้ มันเป็นพวกที่ **ชอบทำให้เรื่องเป็นพิธีรีตอง** มีมาก มีมาก **ละเอียดมากออกไป** จนว่ามีปัญหา มีอะไรมากมาย. นี่เป็นสิ่งที่ต้อง

สังวรณ ขยายเรื่องให้มาก ขยายคำพูดให้มันมาก ขยายการปฏิบัติให้มาก ตั้งแนวให้มันมาก ให้มันยาว. นี้ ฝ่ายมหายานกลับตรงกันข้าม **สรุป ตัดสั้น ลดทอนลง** ไป; แม้แต่อย่างต่ำอย่างโง่มันก็ยังมิใช่ดีเพียงแต่ออกชื่ออมิตาภะ มันก็ไปสวรรค์ได้ ไปพุทธเกษตรได้, มันก็ยังสั้นกว่าดีกว่า. เรื่องที่เป็นเรื่องปัญญาเป็นเรื่องปรมาตม มันก็คือว่าง รู้เองแล้ว รู้อยู่ในธรรมชาติของความเป็นพุทธะแล้ว เกือบจะไม่ต้องทำอะไร แล้วก็ไม่มีเรื่องมาก ๆ อย่างที่เรามี. เรื่องอานาปานสติ เรื่องจิต เรื่องกสิณ เรื่องอะไรต่าง ๆ มากมายกายกองไม่ได้พูดถึงเลย, **เพียงแต่มีลมหายใจอยู่ด้วยความไม่โง่ ไม่ปรุ่งแต่ง ไม่มีกิเลส**, มีความรู้ที่ถูกต้องอยู่ประจำ อยู่เสมอ ว่างอยู่เสมอ ปล่อยให้อารมณ์จัดการเองดีกว่า. **ของเดิมว่างอยู่แล้ว อย่าไปทำให้มีเรื่องขึ้นมา**; ทำเป็นว่าขึ้นมา กระทั่งว่ากลับเป็นว่างตามเดิม คุณจะยืดยาวมากไป. **เขาจึงสอนว่า ที่แท้ว่างก็มีได้มี ว่างก็มีได้หายไปไหนให้ดูให้ดี มันว่างตั้งแต่ที่แรก, เรื่องที่จะต้องฝึกว่างก็ไม่มี**, มีขึ้นมา แล้วหายไปด้วย แล้วเที่ยวตามด้วย แล้วก็เอาควบคุมไว้ ในลักษณะที่รัดกุมและสั้น ไม่ยืดยาวยืดยาว.

เราไม่เป็นทั้งเถรวาท หรือทั้งมหายาน ชอบจะไม่เป็นอะไร, หรือว่าถ้าเป็นก็ต้องทั้ง ๒ คือจะมีโอกาสเอามาปนกันเจอกัน **ตัดทอน เอาแต่พอเหมาะพอดี** ไม่สั้นไม่ยาว. ฝ่ายมหายาน ก็ลุ่มเกินไป จนน่ากลัว; ทำกันดู มาจัดกันดู ให้มันอยู่ในสภาพที่ว่าพอเหมาะพอดี. ความหมายที่ว่าเป็นนี้คือ พุทธศาสนาเดิมของพระพุทธเจ้าที่แท้จริง ก่อนที่มันจะแตกแยกกันเป็นเถรวาท หรือเป็นมหายาน. คุณดูเถรวาทบางองค์ก็ยกหูชูหางสูงโด่ ด่าผมเรื่องว่าเป็นมหายาน, คอยดูกันเถอะ. นี่เป็นเถรวาทมากเกินไป **ไม่รู้ว่าเป็นพุทธศาสนาเดิมแท้หรือไม่ใช่เถรวาทและไม่ใช่มหายาน**. ทุก ๆ องค์อย่าเป็นเถรวาทอย่าเป็นมหายาน **โดยจิตใจโดยน้ำใจ** ให้มันเป็นแต่ทะเปียน, เขาจด

ทะเบียนขึ้นทะเบียน นี่มันต้องเป็นแน่ ตามทะเบียน ตามโลกสมมติ. เขาขึ้นทะเบียน ตามที่อยู่ในโลกต้องเป็นคนไทย ต้องเป็นเถรวาท ตามเรื่อง, เป็นเรื่อง, เป็นเรื่องของ ทะเบียนหรือบัญชี. จิตใจเราเป็นอิสระที่จะไม่เป็นอะไรเลย. ที่ฝากเนื้อฝากตัว ไว้กับคัมภีร์วิสุทธิมรรค นั้นเพราะความเป็นเถรวาทจัดเกินไป, ยึดมั่นในคำว่าเถรวาท หรือพระพุทโธสมาจารย์หรืออะไรมากเกินไป, ไม่ทันจะลั่นกลิ้งน้ำมัน เพิ่งจะศึกษา พุทธศาสนา เมื่อไม่กี่วันนี้เท่านั้น พวกนี้.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๒ -

วันเสาร์ที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๑

แรม ๘ ค่ำ เดือน ๕

เข้าใจพุทธศาสนาให้ถูกต้อง จะไม่ขัดกับศาสนาใด.

นี่เราทำอย่างที่เราเรียกว่าทำปาฏิโมกข์, ปาฏิโมกข์ทางฝ่ายธรรมะ คือ ทบทวนห้าหลักฝ่ายธรรมะอยู่ทุกวันแปดคำ วันพระ. ที่ทำปาฏิโมกข์ทางวินัย อยู่ทุก ๆ กึ่งเดือน, นั้นปาฏิโมกข์ทางวินัย ต้องไม่เลอะเลือน ต้องไม่อะไร อีกส่วน หนึ่ง, ส่วนธรรมะนี้มันก็เลอะเลือนได้ ฉะนั้นเราจึงทำแบบทำปาฏิโมกข์ธรรมะ คือทุก ๆ วัน พระเหมือนกัน.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เมื่อใดหลักเรื่องสูญญตาเสียไป, หลักคำสอน เรื่องสูญญตาเสียไปกระทั่งไม่มีใครสนใจ ไม่มีใครเข้าใจ ไม่เอามาศึกษาเล่าเรียน, เมื่อนั้นชื่อว่าธรรมะเลอะเลือน.เมื่อหลังทางธรรมะเลอะเลือน วินัยก็พลอยเลอะเลือน, พอวินัยเลอะเลือน ธรรมะก็เลอะเลือน. เมื่อหลักเรื่องไม่มีตัวตนเสียไป ก็ถือว่าหลัก

ทางธรรมะเลอะเลือน ทางวินัยมันก็พลอยเลอะเลือนได้ เมื่อปฏิบัติวินัยโดยไม่รู้ว่
เพื่อจะกำจัดความมีตัวตน วินัยก็เป็นพิธีรึต้องมากขึ้น. จะต้องไม่เลอะเลือน ทั้ง
ฝ่ายธรรมะและฝ่ายวินัย โดยอาศัยความเข้าใจเรื่องสุญญตาที่ต้องอยู่เสมอ.

หลักที่ถูกต้อนั้นสำคัญมาก เราจึงพูดกันแล้วพูดกันอีกอยู่เสมอ ถึงเรื่อง ตัวกู
- ของกู ว่าการละเสียซึ่งตัวกู•ของกู พูดตลอดเดือน ตลอดปี ตลอดหลาย ๆ ปี. นี่
พูดแต่เรื่องละตัวกู - ของกู, แล้วก็เตือนกันอยู่เสมอ ในเรื่องระวังอย่าให้มันยกหูชู
หางขึ้นมา, อย่าให้ตัวกูยกหูชูหางขึ้นมา เพราะฉะนั้นก็ต้องพูดกันไปอีกนาน เรื่องไม่
มีตัวตน ไม่มีตัวกูนี้ เรื่องสุญญตานี้. แต่แล้วอาจจะเข้าใจผิดได้ เรื่องไม่มีตัวตนนี้
อาจจะเข้าใจผิดได้, แล้วเข้าใจผิดมากออกไป จนถึงกับประนามศาสนาอื่นว่าผิด. นี่
ระวังข้อนี้เราเข้าใจศาสนาของเราที่ถืออยู่ คือพุทธศาสนานี้ไม่ถูกต้องโดยสมบูรณ์,
เข้าใจผิดอยู่ในบางอย่างแล้วก็จะเห็นเป็นขัดกันหรือแย้งกันกับศาสนาอื่น, แล้ว
ก็พูดไปในทำนองไม่รวมกันได้.

เข้าใจให้ถูกต้องแล้วไม่ขัดกันระหว่างศาสนา.

วันนี้ผมอยากจะพูดโดยเฉพาะในแง่ที่ว่า ถ้าเราเข้าใจพุทธศาสนาถูกต้อง
แล้วเราจะไม่มีการขัดกันกับศาสนาอื่น จะไม่รู้สึกรว่าขัดกันกับศาสนาใด ๆ. นี่หัวข้อที่ต้อง
กำหนดให้แม่นยำว่า ถ้าเราเข้าใจพุทธศาสนาถูกต้อง จะต้องไม่มีส่วนใด หรือแง่ไหนที่
ขัดกับศาสนาอื่น; ถ้ายังขัดกันอยู่ ให้รู้ว่าคนนั้นยังง่ศึกษาศาสนาของตัวเองอย่างง่เขลา
อย่างแคบ อย่างเห็นแก่ตัว ตามตัวหนังสือเท่านั้น, ไม่เข้าถึงใจความของศาสนาที่แท้
ซึ่งผมเองก็เคยเป็นมาบ้างแล้ว ในเมื่อยังไม่รู้ตัวแท้ของพุทธศาสนา อย่างนี้เป็นต้น,

เดี๋ยวนี้น้องเห็นว่ ถ้าเข้าใจพุทธศาสนาถูกต้อง ถูกจริงจะไม่ขัดกันโดยแง่ใดเลย กับศาสนาอื่น.

ปัญหามันจะมีอยู่ว่าศาสนาอื่นเขาจะยอมรับหรือไม่ นั้นมันฝ่ายศาสนาอื่น, ไม่ใช่ฝ่ายศาสนาเรา.ถ้าศาสนาอื่นเขาไม่ยอมรับแปลความหมาย หรือตีความหมายอย่างเดียวกัน มันก็ไม่เข้ากัน แต่มันเป็นทางฝ่ายศาสนาอื่น.ทางฝ่ายพุทธศาสนานี้ ถ้าว่าตีความหมายถูกต้องจริงแล้ว จะไม่ขัดกับศาสนาที่มีอยู่ในโลก ในแง่ใหญ่ ๆ.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเดี๋ยวนี้นเวลา **นี้ที่รู้สึกว่าจะขัดกันอยู่ ก็คือข้อที่ว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า**, ศาสนาฝ่ายตรงกันข้ามโน้นมีพระเจ้า ก็ขัดกันอย่างตรงกันข้ามแล้ว, หรือว่า**พุทธศาสนาไม่อดตาตัวตนศาสนาฝ่ายโน้นมีอดตาตัวตน**, มันก็ขัดกันอย่างตรงกันข้ามแล้ว. แต่ความขัดนี้มันเป็นความขัดกัน เพราะไม่รู้อย่างลึกซึ้งถึงความหมาย รู้แต่ตามตัวหนังสือหรือพูด, ฉะนั้นจึงรู้สึกขัดกัน แล้วคนนั้นจะรู้สึกยกหูชูหางรีขึ้นมาทันทีว่าศาสนาพุทธของกูดีเด่นผิดคนอื่นอย่างนั้นอย่างนี้, ดีเด่นในแง่โน้นแง่นี้, กลายเป็นคนยกหูชูหางรีขึ้นมาทันที; เพราะเข้าใจว่าศาสนาของเราดีว่าศาสนาอื่น, แล้วก็ตรงที่ไม่มีพระเจ้า ไม่มีตัวตน อย่างนี้เป็นต้น, อย่างนี้ก็แยเสียแล้ว กลายเป็นผู้ยกหูชูหางเสียเอง.

ที่นี้ก็ยกตัวอย่างความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจกันในข้อนี้ **หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งลงข่าวที่น่าสนใจมาก** สำหรับพุทธบริษัท, ลงข่าวบุคคลสำคัญของโลก ไปพูดจากันกับนิสิตมหาวิทยาลัยทอเรนโต ที่เมืองทอเรนโต พวกนิสิตเขาอยากรู้ในแง่ที่พุทธศาสนาจะช่วยทำความสงบสุขให้แก่โลกอย่างไรบ้าง, หรือว่าความเป็นพุทธบริษัทของผู้นั่นเอง มีส่วนที่จะช่วยแก้ไขปัญหานี้อย่างไร ? เขาตอบปัญหาที่พวกนิสิตถามเขาก็ไป**ยืนยันตรงที่ว่า พุทธศาสนาไม่เหมือนศาสนาอื่น** ผิดแปลกจากศาสนา

อื่น **ตรงที่ไม่มีพระเป็นเจ้า** และไม่มี *soul* คืออัตตา. เขาพูดเน้นในข้อนี้มาก คล้าย ๆ กับว่าต่อสู้ป้องกันตั้งเครียดที่สุด ไม่ยอมให้ใครล้ำเข้ามาเรื่องนี้.

นี่แล้วคิดดู บ้างถึงขนาดไหน คนที่มีหน้าที่ที่จะรวมมนุษย์ให้มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นบุคคลสำคัญ มีหน้าที่ที่จะรวมมนุษย์ให้เป็นกลุ่มเดียวกัน ไปทำการต่อสู้แบ่งแยกทางศาสนา ว่าไม่เหมือนกัน, แล้วแยกกันอย่างหันหลังให้กัน ในข้อที่ว่าศาสนาพุทธไม่มีพระเจ้า, ศาสนานั้นมีพระเจ้า, ศาสนาพุทธไม่มีอัตตา, ศาสนาโน้นมีอัตตาแล้วยังไม่บ่าบอที่สุดหรือ เขามีหน้าที่ที่จะรวมทุกประเทศ, ทุกคนในโลกให้เป็นคนเดียวกัน แล้วไปพูดเพื่อแบ่งแยกกันเลย จนไม่เข้ากันได้. ผมรู้สึกว่ามันสงสารที่สุด จะมีทางอย่างไรที่ว่า มันจะต้องไม่ขัดกัน. **มนุษย์จะต้องไม่ขัดกันในทางศาสนาหรือทางใด ๆ หมด**, ถ้าว่าความเห็นของผม ผมก็เขียนไว้อธิบายไว้และพูดอยู่เสมอ ในเรื่องเกี่ยวกับคำว่าพระเจ้า, เกี่ยวกับคำว่าตัวตน.

พูดถึงเรื่องพระเจ้ายกก่อน **ยืนยันว่าในพุทธศาสนาก็มีพระเป็นเจ้า, God พระเจ้า แต่เราไม่เรียกชื่อว่าพระเจ้า** รายละเอียดเรื่องนี้ไปอ่านดูจากหนังสือพุทธธรรมคริสต์ธรรม ปาฐกถา ๓ ครั้ง ที่เชียงใหม่ที่แสดงกับพวกคริสต์. พุทธบริษัทก็มีพระเจ้าในลักษณะอย่างนั้น ๆ. แล้วเหมือนกันดิกเลย คุณสมบัติ อำนาจ หน้าที่ สมรรถภาพอะไรก็ตาม เหมือนกันเท่ากันโดยประการทั้งปวง, ผิดกันเพียงแต่เราไม่เรียกว่า *God* หรือพระเจ้า. เราเรียกว่า ธรรมหรือพระธรรม ในสื่อความหมาย : ธรรมะคือตัวธรรมชาติ, ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือผลของการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ สำหรับเป็นมรรคผลขึ้นมา. ธรรมะมีอยู่ ๔ ความหมายอย่างนี้เมื่อเป็นอย่างนี้ ธรรมะก็หมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร, พระเจ้าก็มีความหมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร. นี่เป็นสิ่งเดียวกัน, เนื้อตัวอันเดียวกัน แต่เรียกชื่อต่างกัน.

ผมจึงบอกเด็กทุก ๆ คนที่มาลาไปเมืองนอก เด็กหญิงก็ตาม เด็กชายก็ตาม ที่มาลาไปเรียนเมืองนอก. นักเรียนไทยที่ไปเรียนเมืองนอก นอกจากไปเรียนแล้ว มันยังมีหน้าที่ที่จะต้องรักษาเกียรติ รักษาเครดิตของคนไทยเกี่ยวกับพุทธศาสนา ว่าให้ระวังให้ดีที่พวกฝรั่งเขาจะถามข้อนั้นข้อนี้เกี่ยวกับพุทธศาสนา. **ให้ถือหลักใหญ่ ๆ ไว้ว่า ถ้าเขาถามอะไรออกมา อย่าตอบลงไปโดยเด็ดขาด ตามคำถามนั้น ๆ ให้ถามกลับจนให้รู้ว่า มันหมายถึงอะไรก่อน**, แล้วจึงบอกเขาว่า อย่างนี้เราก็มี.

ยกตัวอย่างเช่น ไปเมืองนอกแล้วพวกฝรั่งเขาถามว่า พวกพุทธบริษัทนี้มีพระเจ้าไหม มีพระเจ้าสำหรับนับถือไหม? เขาถามว่ามีหรือไม่มี? อย่าไปอิงถึงขนาดที่ตอบว่า มีหรือไม่มี. ให้ย้อนถามกลับว่า ที่ท่านเรียกว่าพระเจ้านั้นคืออะไรไหนลองเล่ามาดูซิ. เขาก็ต้องจาระโนมา พระเจ้าคืออย่างนั้นคืออย่างนี้ : มีอำนาจเป็นผู้สร้าง. มีสมรรถภาพบันดาลทุกอย่าง, มีการควบคุมทุกสิ่ง มีอยู่ในที่ทั้งปวง ไม่มีใครหลอกพระเจ้าได้. เราก็บอกว่า **เราก็มี มีเต็มทีอย่างนั้นแหละ แต่เราเรียกว่า ธรรม, หรือ ธรรมะใน ๔ ความหมายที่กล่าวแล้ว**. เมื่อท่านเรียกว่าพระเจ้า เราเรียกว่าพระธรรม. เรามีสิ่งเดียวกันนี้เลย นี่คิดดูเถอะมันต่างกันอย่างไรบ้าง, กับพูดไปว่ามีหรือไม่มีนี้ ใครมันโง่กว่ากัน? ถ้าตอบว่าไม่มี มันผิด, ผิดอย่างร้าย แสดงความโง่ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์เหมือนกัน. ถ้าตอบว่ามีก็ไม่กล้าตอบเพราะเคยได้รับคำแนะนำสั่งสอนมาว่า ในพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า, แล้วตัวเองก็ยังโง่อยู่ที่ว่าไม่มีพระเจ้า คือไม่รู้ว่สิ่งนี้ที่ทำหน้าที่หรือว่าอะไรเหมือนกับพระเจ้าทุกอย่าง. ฉะนั้นผมจึงว่า ไปอ่านดูคำว่าธรรม เปรียบเทียบกับคำว่า พระเจ้าในปาฐกถานั้น.

เขาบอกว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า, และพร้อมกันนั้นก็เหยียบพวกที่มีพระเจ้าอยู่ในตัว ว่าเป็นพวกป่าเถื่อน **มันก็ไม่มีผลเลย ที่จะรวมน้ำใจของพวกมนุษย์**, แล้วมันไม่จริงด้วย. ข้อนี้ ที่ว่าพระเจ้าไม่มีในพุทธศาสนานี้ ไม่จริง; เพราะ

พวกลังกา พวกพม่า หรือพวกไทยเราก็ตามเข้าใจผิดในคำพูดมากเกินไป, แล้วถือแต่นุคลาธิษฐานมากเกินไป. ถ้าพระเจ้าก็ต้องมีลักษณะเหมือนคน คนชนิดหนึ่ง มีความรู้สึกนึกคิดเหมือนกับคน แล้วก็มีอำนาจเป็นเทวดาสร้างโลกอะไร อย่างนี้มันก็สำหรับเด็ก ๆ. นี่ต้องถือว่าพวกนี้ยังรู้ขนาดเด็ก ๆ รู้เรื่องพระเจ้าขนาดเด็ก ๆ เป็นนุคลาธิษฐานทั้งนั้น.

สิ่งที่พระเจ้าควรจะเป็นอำนาจสูง, ไม่ใช่คน.

พระเจ้าจริงต้องไม่ใช่คน, ต้องไม่ใช่สิ่งที่มีชีวิตเหมือนคน, ต้องเป็นสิ่งที่เหลือที่จะพูดได้ว่าเป็นอะไร. แล้วก็มีอำนาจยิ่งเรียกว่าอำนาจ ที่จะสร้างสรรค์บันดาล ให้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดขึ้นและเป็นไป, แล้วควบคุมมัน ฉะนั้นพระเจ้ามืดด้วยกันทั้งนั้นเลย แต่พวกหนึ่งไม่เรียกว่าพระเจ้า; ถึงพระพุทธรูปเจ้าท่าน ก็ยอมรับ และตรัสว่ามีสิ่งที่มีอำนาจสร้างสรรค์บันดาล คือกฎแห่งเหตุและปัจจัย, กฎแห่งธรรมชาติ, ธรรมะคือตัวธรรมชาติที่ปรากฏอยู่, และธรรมะคือกฎของธรรมชาติ ที่ตั้งอยู่ในทุก ๆ สิ่ง, และธรรมะคือหน้าที่ที่มนุษย์ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง หรือการปฏิบัติคือธรรมะ, การปฏิบัติที่ถูกตรงตามหน้าที่ของมนุษย์ ตามกฎของธรรมชาตินั้น เมื่อมีผล เป็นความสุขความทุกข์, แล้วแต่จะปฏิบัติผิดถูกอย่างไร. รวมกันหมดนี้ เป็นหน้าที่ของพระเจ้า, เป็นการกระทำของพระเจ้า, การควบคุมของพระเจ้า, การลงโทษ หรือให้รางวัลของพระเจ้า; มันมีสิ่งนั้นสิ่งเดียวกันเลย. แต่พระพุทธรูปเจ้าท่านเรียกว่าธรรมในความหมายที่เป็นธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมที่เป็นเหตุตามปัจจัย, เหตุก็ธรรม ผลก็ธรรม, การเชื่อมกันระหว่างเหตุกับผลก็คือธรรม, ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรม.

ธรรมคำเดียวหมายถึงพระพุทธรูปเจ้าเองด้วย หมายถึงพระธรรม พระสงฆ์, หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างเลย คำว่าธรรมเพียงคำเดียว. แต่คนไม่เรียนกันในเรื่องนี้ ทั้ง ๆ

ที่มีอยู่จริงในพระบาลี ในพระไตรปิฎก ในพระคัมภีร์, แล้วก็เรียนอย่างเด็ก ๆ เรียนแยกพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ออกเป็นคนละอย่างต่างกัน, ไม่สามารถจะเป็นอันเดียวกันได้. นี่ความโง่ จนกระทั่งแก่เฒ่า แล้วก็ยังไม่รู้ว่า **พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี่อันเดียวกันได้**, แยกเป็น ๓ อย่างอยู่เสมอ คือยังเป็นเด็กอยู่เสมอ เกี่ยวกับความรู้เรื่องพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, นี่ความหมายที่สำคัญที่สุดของคำว่า ธรรม เพียงคำเดียว คือทุกอย่างเลย. อย่างนั้นมันเป็นเปลือกข้างนอกที่ดูต่างกัน แม้อย่างนั้นก็เรียกว่า ธรรม, รูปธรรม นามธรรมอะไรก็ตาม ที่มันต่างกัน ก็คือธรรมทั้งนั้น. แม้แต่นิพพานที่เป็นที่ดับแห่งนามและรูป ก็คือธรรม, **สังขตธรรม อสังขตธรรม ล้วนแต่เป็นธรรม ล้วนแต่เป็นธรรมชาติ**, ธรรมชาติกล่าวคือพระนิพพาน ธรรมชาติกล่าวคือสังขาร ล้วนแต่ธรรมชาติทั้งนั้น

พระพุทธศาสนามีพระเจ้าโดยแท้จริง หมายถึงผู้ที่สร้างที่ต่าง ๆ ควบคุมสิ่งต่าง ๆ, มีลักษณะเหมือนกับผู้ให้รางวัลหรือผู้ลงโทษ, มีลักษณะเหมือนกับดูแลอยู่ในที่ทั่วไป, ไม่ให้ใครหลอกหลวงได้. **กฎแห่งกรรมอย่างนี้** มีอยู่ในที่ทั่วไป ไม่มีใครหลอกหลวงได้, มันก็สิ่งเดียวกัน แต่เขาเรียกภาษาเด็ก ๆ ว่า พระเจ้าชนิดเป็นคน ๆ, เราเรียกภาษาผู้ใหญ่ว่า **ธรรม ไม่ใช่คน**.

ไม่ควรพูดเรื่องศาสนาให้แตกแยกกัน.

ฉะนั้นผมอยากให้พูดว่า มีพระเจ้าเหมือนกันหมด แล้วองค์เดียวกันด้วย. เดียวนี้เราไม่มองเห็นเราจึงเข้าใจผิด เป็นคนละพวก คนละชนิด คนละศาสนา มีหลักต่างกัน มีความมุ่งหมายต่างกัน แล้วไม่รักกันได้ เพราะเหตุนี้; นี่แง่หนึ่ง ข้อหนึ่งที่เราพูดว่า **พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า ศาสนาอื่น ๆ นั้นมีพระเจ้าเป็นเหตุให้**

เกิดความแตกแยกทางจิตใจ, แล้วก็ในทางศาสนา. เพราะมันเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่ผูกมัดมนุษย์ดึงดูดมนุษย์มนุษย์รักหรือนับถือศาสนายิ่งกว่าสิ่งต่าง ๆ บางทีก็ยิ่งกว่าชีวิตหรือตัวเอง. เมื่อเราไปทำให้เกิดการเหลื่อมล้ำต่ำสูง แล้วก็ดูหมิ่นกันอยู่ในตัว ขัดขวางกันอยู่ในตัวมันคือความผิด ความเขลา ไม่สมกับหน้าที่ ที่ว่ามีหน้าที่จะรวมชาติทุกชาติรวมคนทุกคนในโลก ให้เข้าใจกันได้ นี่ไม่ใช่จะด่าเขา แต่เราพูดข้อเท็จจริง.

เท่าที่เขาพูดว่า พุทธศาสนาไม่มี *soul* ไม่มีอัตตา ศาสนาฝ่ายตรงกันข้าม มีตัวตนมีอัตตา มี *soul* นี้. ผมก็เคยพูดอย่างนี้ เพราะครูสอนอย่างนี้ เมื่อแรกเรียนนักธรรม ยังไม่รู้อะไร ครูเขาก็สอนอย่างนี้, แล้วคนโง่ ๆ ก่อนเราก็พูดไว้อย่างนี้ เขียนไว้อย่างนี้ ในหนังสือมากมาย แล้วมันเหลือวิสัยที่ผมจะรู้ได้เอง ว่ามันตรงกันข้าม.

มันก็อย่างเดียวกับเรื่องพระเจ้า **สิ่งที่เขาเรียกกันว่า อัตตา อาตมัน soul** อะไรนั้น มันก็มีอยู่จริง; แต่เราไม่เรียกว่า อัตตา, ไม่เรียกว่า *soul* ไม่เรียกว่า *soul* ไม่เรียกว่าอัตตา. เราไปเรียกอย่างอื่น, เช่นเรียกว่า **เหตุปัจจัย**, หรือเรียกว่า ธรรมะอีกนั่นเอง. ธรรมะในส่วนที่เป็นส่วนประกอบขึ้นมาเป็นสัตว์ เป็นคนเป็นสัตว์ เราเรียกว่าคน เพราะว่าถ้าพูดให้ถูกแล้วมันต้องพูดว่า แม้แต่คนก็ไม่มี พุทธศาสนา. จะพูดว่า แม้แต่คนก็ไม่มี มันก็ไม่ไหวซิ, ที่จริงคนมันมี แต่เราไม่เรียกว่าคน.

ช่วยจำกันไว้ให้สั้น ๆ อย่างนี้ **ตัวตนมันก็มี แต่เราไม่เรียกว่าตัวตน** เราไม่เห็นว่าจะควรจะเรียกว่าตัวตน หรือถ้าเชื่อตามหนังสือ, ตามคัมภีร์ ที่เขาสอนกันอยู่ เดียวนี้มีจิตที่เป็นผู้รับผลกรรม กระทำกรรม จิตที่ไปปฏิบัติสนธิ ไปเกิดเป็นคนใหม่ด้วยกรรมอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งพวกอภิธรรมสอนกันอยู่ นี่ก็แสดงชัดอยู่ว่า ยอมรับว่ามี แต่ไม่เรียกว่าตัวตน. ที่เขาเรียกว่า *soul* อัตตาฝ่ายโน้นฝ่ายฮินดู, ฝ่ายคริสต์ก็เหมือนกัน มันก็มีลักษณะอย่างนี้, แล้วเขาเรียกว่า *soul* ว่าตัวตน แล้วจะทำไมเขาเล่า. แล้วอย่าง

อินเดีย นี่เท่ากับเราเสียด้วย, เก่ากว่าพุทธศาสนา เขาเรียกว่ามีอัตตามีอาตมัน มีตัวตน ในลักษณะที่ไปตามกรรมเรื่อย กว่าจะหมดกรรม กว่าจะสลัดกรรมได้ จึงจะไปเป็นสิ่งที่ถาวร. นี่เขาพูดอย่างนี้, เราก็พูดอย่างนี้ แต่เราไม่เรียกว่าตัวตนเท่านั้น.

ฉะนั้นเราจะตั้งชื่อหรือแนะให้เห็นว่า มันเรื่องเดียวกัน ที่พูดว่ามีตัวตน หรือไม่มีตัวตน นี่มันเรื่องเดียวกัน, มีแต่ว่า **คนหนึ่งเรียกว่าตัวตน, คนหนึ่งไม่เรียก** เท่านั้น, มันต่างกันเท่านั้นแหละ. แล้วทำไม**พระพุทธเจ้าตรัสหลาย ๆ แห่ง ใช้คำว่าตัวตน, หรือพินฺน ตนเป็นที่พึงแห่งตน** ก็พูดอยู่ว่า ตนเป็นที่พึงแก่ตน. ถ้าไม่มีตน มันจะเอาตนเป็นที่พึ่งแก่ตนได้อย่างไร. นี่ถ้าเข้าใจว่า **ที่เรียกว่าตนนั้นมันพูดภาษาชาวบ้านพูดภาษาคนทั่วไป. พูดว่าไม่มีตนนั้นพูดภาษาจริง ภาษาความจริง ภาษาธรรมะ;** แต่ว่าสิ่งที่เขาเรียกกันว่าตนนั้น มันมีอยู่จริง, จะเอาจิตเป็นตนก็ได้ บาลีบางแห่งจะเป็นพุทธานุสสติหรือไม่ แต่เขาเขียนว่าเป็นพุทธานุสสติว่า **จิตฺตํ อตฺตา นาม** อย่างนี้ก็มิ, **เอาจิตเป็นตน**, นี่มันภาษาชาวบ้าน, **ภาษาจริงมีแต่นามหรือรูป**, จิตเป็นนามชนิดหนึ่ง แต่ใครจะไปรู้ล่ะ เพราะเขาไม่พูดกันอย่างนั้น, ตั้งแต่เราเกิดมา เขาไม่พูดกันอย่างนั้น. เขาพูดว่า ตัวฉัน ตัวท่าน ของฉัน ของท่าน อะไรนี้.

ฉะนั้นสิ่งที่รับสมมติอันนี้ก็ตั้งมีอยู่ จะเป็นจิต หรือเป็นทั้งรูปทั้งกายทั้งจิต อะไรก็ตาม มันก็ต้องมีอยู่, แล้วสิ่งที่มันไม่สิ้นไปง่าย ๆ เพราะมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งหล่อเลี้ยงไว้เรื่อย ที่เรียกว่า เวียนว่ายตายเกิด นี่เราก็อมรับอยู่ว่า มันมี, สิ่งนั้นมันก็มี. เมื่อเราไม่เรียกว่า **ตน** ก็ตามใจชี, แต่พวกอื่นเขาเรียก **จะไปว่าเขาทำไม.**

ที่นี้พวกประนีประนอมอยู่ตรงกลาง ก็ว่ามี มีสิ่งนี้ สิ่งที่เราเรียกว่าตัวตน, แล้วเรา **เรียกตัวตนเมื่อเราพูดอย่างภาษาชาวบ้าน, แล้วเรา ไม่เรียกว่าตัวตน เมื่อเราพูดภาษาธรรมะ.** นี่ก็ไม่มีประเทศไหน หรือศาสนาไหนมันจะขัดกันเลย, ก็ช่วยกันทำความเข้าใจกันได้, ที่ไม่เข้าใจกันมาก่อน ก็จะกลับเข้าใจกันได้.

เดี๋ยวนี้มาแบ่งแยกผ่าซากลงไป เป็นพวกหนึ่งบ้าเลย มีตัวตนมีพระเจ้า พวกหนึ่งไม่มีตนไม่มีพระเจ้า. คำพูดอย่างนี้ แม้จะไม่พูดตรง ๆ ว่าบ้าเลย มันก็ต้องบ้าเลย เพราะถือว่าตัวกู, พุดในความรู้สึกว่าตัวกู, เมื่อฝ่ายนี้ถูก, ฝ่ายโน้นมันก็ต้องผิด. นี่มันก็เกิดแตกแยกกัน หรือว่าถูกกันทั้ง ๒ ฝ่ายแต่มันคนละอย่าง อย่างนี้มันก็ไม่ไหวดอก ไม่มีใครฟังได้, มันก็ผลัดกันถูกผลัดกันผิด, มันก็แยกกัน, ไม่ใช่ความคิดที่ถูกต้อง ที่พูดอย่างนี้ แล้วมันก็ไม่จริงด้วย.

ทำความเข้าใจถูกต้องในหลักศาสนา, มนุษย์จะมีสันติภาพ.

ในการที่จะทำมนุษย์ให้มีสันติภาพ มีความรักที่ต้องการกันนัก *universal love* ความรักสากลนี้ ต้องเข้าใจสิ่งนี้ถูกต้อง, เข้าใจเรื่องตัวกู - ของกู, เรื่องพระเจ้านี้ให้ถูกต้อง, ไม่อย่างนั้นมิได้. และเขาก็ย่ำแล้วย่ำเล่า; หน้าที่ของสหประชาชาติ เนืองอยู่ด้วย *universal love* ความรักกันทั้งจักรวาล เป็นคนเดียวกันแล้วมาพูดขัดขวางกันเสียเอง. พวกหนึ่งมีพระเจ้า พวกหนึ่งไม่มีพระเจ้า พวกหนึ่งมีตัวตน พวกหนึ่งไม่มีตัวตน, แล้วใครจะรักกันได้ทั้งจักรวาล.

นี่เราจึงไม่นับถือความรู้ทางพุทธศาสนาของพวกเหล่านี้ แล้วคิดว่า ถ้าพวกเหล่านี้รู้พุทธศาสนาจริงเพียงพอ และถูกต้อง ก็จะทำหน้าที่ของตัวได้ดีกว่านี้, ดีกว่าไปเที่ยวพูดแตกแยก ให้แตกแยกในระหว่างศาสนา เหมือนที่พุดนี้แก่นิสิตทั้งหลายแห่งมหาวิทยาลัยทอเรนโต หนังสือพิมพ์ *world fellowship* ของเมืองไทยนี้คัดมาลง แต่ไม่ใช่แย้งในข้อนี้. เขาคัดมาลงตรง ๆ เขาเห็นเป็นเรื่องสำคัญ ผมก็ไปอ่านมันเข้า. แต่ความคิดของผมมันมาอย่างนี้ ว่าอย่างนี้ไม่ควรพุด, แล้วที่พุดนั้นไม่จริง ผิดด้วย.

นี่เห็นไหม ว่าความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักพระพุทธศาสนานี้, ไม่ใช่ง่าย ไม่ใช่เล่น มันทำให้ปวดผิตเลย แล้วมันทำให้เกิดผลร้ายขึ้นมาด้วย. นี่ถ้าเข้าใจพูด มันก็จะพูดถูก แล้วก็ไม่เกิดผลร้าย จะเกิดผลดี คือความรักสากลระหว่างชาติ ระหว่างมนุษยทั้งโลกได้. นี่ก็เรียกว่าเป็น**หลักพระพุทธศาสนาในฝ่ายธรรมะ คือจะต้องย้าให้มีความเข้าใจให้ถูกต้องกันอยู่เสมอไป** โลกนี้จึงจะมีความสงบสุขในระหว่างประเทศ ระหว่างครอบครัว ระหว่างบุคคล.

เดี๋ยวนี้คนกัดกัน ก็เพราะว่าเข้าใจผิดข้อนี้, ยกหูชูหางเรื่อว่า จะกัดกันอยู่ ก็เพราะความเข้าใจผิดเรื่องนี้, ไม่ยกเว้นพระเถร อุบาสกอุบาสิกา ชาวไร่ชาวนา อะไรทั้งหมดเลยที่กำลังศึกษาเล่าเรียนก็เพื่อจะยกหูชูหางในเรื่องนี้. **ที่กำลังเล่าเรียนพุทธศาสนานี้ เพื่อจะมีความรู้ไว้แบ่งทับกัน : รู้มากกว่ารู้ดีกว่า** แล้วก็มีการทำอย่างนี้ในหมู่ครูบาอาจารย์ทั่ว ๆ ไป แม้ที่เป็นอาจารย์วิปัสสนา.

นี่ผลของการที่เข้าใจความหมายของ**ธรรมะผิด**, ธรรมะที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนาผิด เรื่องมันจึงเดินไปในลักษณะอย่างนี้. และก็น่าเสียดายที่ว่า มันไม่ควรจะเป็นอย่างนั้น มันไม่ยากเกินไป, ไม่เหลือวิสัยอะไรเลย แต่เพราะว่าสอนกันมาผิด ๆ. การสอนผิดนี้ไปเข้ารูปกันกับกิเลสของคน **ที่ไม่อยากให้ใครดีเท่าตน หรือเสมอต**น, ต้องการให้คนอื่นเลวกว่าตนเสมอ. นี่โรคยกหูชูหาง, แล้วมันพอใจรับมติดีว่า พุทธศาสนาของเราไม่เหมือนใคร, แล้วดีกว่าใครด้วย, แล้วเอามาภูมิใจอยู่ มันเข้ากับกิเลสของแต่ละคน ๆ ที่อยากจะดีกว่าคนอื่น ให้คนอื่นด้อยกว่าตัว อยู่ในอำนาจของตัว, ตัวจะยกหูชูหางความดีความเด่น แง่นั่นแง่นี้. ฉะนั้นจึงรับเอาความคิดอย่างนี้เข้ามาได้ง่าย, แล้วก็ยืนยันไว้เสมอไป รักษาไว้เสมอไปว่า พุทธศาสนาต้องดีกว่าศาสนาอื่น หรือไม่เหมือนใคร อย่างนี้เป็นต้น

คำสอนในพระพุทธศาสนาเน้นให้รู้ว่าทุกอย่างเป็นธรรมชาติ.

พระพุทธเจ้าท่านไม่เคยพูดอย่างนี้ ท่านพูดเรื่องธรรม เรื่องธรรมชาติ ไปตามเรื่องตามราวของธรรมชาติ. ใครเข้าใจได้ดี มันก็ไม่มีอะไรที่จะเป็นเราเป็นเขา, **แล้วก็ยกตัวข่มเขา มันเป็นธรรมชาติด้วยกัน.** ทุกอันทุกคนทุกสิ่งเป็นธรรมชาติด้วยกัน, เวียนวายเป็นวัฏฏะด้วยกัน จนกว่าจะมีสติปัญญาเกิดขึ้นในจิตใจนั้น. แล้วไม่รู้สึกรู้ว่าเราเป็นเรา ญเป็นญ, มันจึงจะหยุด จึงจะนิพพาน. ถ้าไม่อย่างนั้นมันบ้าอยู่เรื่อย. มีตัวกู ยกหูชูหางเรื่อว่า อย่างนั้นอย่างนี้อยู่เรื่อย, แล้วก็ต้องร้องไห้ร้องห่ม เพราะเหตุมันอยู่เรื่อย ต้องคับอกคับใจ เพราะเหตุมันอยู่เรื่อย, แล้วก็ไมยอมสละเลย ไม่ยอมสลัดทิ้งเลย, มันดึงดูดมาก มันเป็นที่จับจิตจับใจมาก. นั่นคือกิเลสที่เป็นฝ่ายพญามารมันได้เปรียบอยู่โดยธรรมชาติ อย่างนั้น.

พญามารก็ธรรมชาติ, มนุษย์ธรรมชาติ, คนดีก็ธรรมชาติ, แล้วแต่ว่าธรรมชาติฝ่ายไหนมันจะได้โอกาส. เมื่อมันปรุงอย่างนี้ มันก็เป็นอย่างนี้, เมื่อมันปรุงอย่างนั้น มันก็เป็นอย่างนั้น, มันก็ในร่างกายนี้ ในส่วนนี้ ในนามรูปนี้ **เดี๋ยวก็เป็นพญามาร, เดี๋ยวก็เป็นพระเป็นเณร, เดี๋ยวก็เป็นผีปศาจ, เดี๋ยวก็เป็นวิญญูสงสาร, เดี๋ยวก็เป็นนิพพาน** สลับกันอยู่อย่างนี้ มันก็เป็นนิพพานชั่วคราว หลอก ๆ เท่านั้น คือหยุดไปได้พัก ๆ ไม่ใช่นิพพานจริง แต่ก็พอจะเรียกว่า นิพพาน ได้เหมือนกัน. ความคิดปรุงไปในทางนี้ก็เป็นวิญญูสงสาร, ความคิดปรุงไปในทางนั้นก็เป็นนิพพาน. แต่เมื่อมันยังปรุงอยู่ มันก็ยังไม่เด็ดขาด,เราจะทำอย่างไรให้มันหยุดปรุง แล้วมันก็จะ เป็นนิพพานโดยแท้ถาวรขึ้นมา.

ทั้งวิญญูสงสารทั้งนิพพานก็คือธรรม ที่ยึดมันถือมันไม่ได้ ผมพูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนคนรำคาญกันหมดแล้ว หว่าผมพูดอะไรไม่เป็น นอกจากจะพูดว่า **สัพเพ ธมมา**

นาล์ อภินิเวสาย คำเดียวเท่านั้น, แล้วก็จริง ผมก็พูดเป็นอยู่คำเดียวเท่านั้น **นิพพาน ก็คือธรรม สังสารวัฏฏ์ก็คือธรรม**. ฉะนั้นยึดมันถือมันไม่ได้ แล้วเป็นธรรมเหมือนกัน แล้วจะเอามาแบ่งมาทับกันอย่างไรได้.

ถ้าเอามาแบ่งมาทับกัน มันก็โง่, แยกเอาไปส่วนหนึ่งไปเชิดชู, แล้วเลยทับเอาส่วนหนึ่ง ที่สมมติว่าแล้ว, มันก็เกิดความยึดมันถือมัน เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องสูงเรื่องต่ำ เรื่องบุญเรื่องบาปอะไรขึ้นมา, แล้วก็หลงในเรื่องฝ่ายที่ถือว่าดี ก็ยกหูชูหาง. นี่คือคนที่ว่า จมอยู่ในก้นบึ้งของนรกตกอเวจี คนไหนมีหูมีหางยาวเท่าไร คนนั้นยิ่งตกนรกลึกเท่านั้น มีหูหางยาวที่สุด มันก็ตกนรกก้นบึ้งชั้นอเวจีโลหะกุมภีอะไรนั้น. เพราะคน ๆ นั้นมันร้อนระอุอยู่ในใจมากกว่าคนอื่น ตลอดเวลามากกว่าคนอื่นที่ไม่ได้ อย่างใจ ที่อึดอัดขัดใจลัดดลุ่มอยู่เสมอ เพราะความไม่ได้ยกหูชูหางตามใจบ้าง, หรือว่ายกหูชูหางแล้วไม่มีความหมาย มันไม่สำเร็จอะไรบ้าง มันทรมานใจอย่างนี้. ไม่รู้จักนรกตรงที่เป็นตัวกู - ของกูจัดขนาดเด็ด.

ถ้าปกติ ก็เป็นมนุษย์ธรรมดา ยกหูชูหางตามปกติ, ถ้ามันยกหูชูหางได้ เพราะมันมีอะไรดีอยู่บ้างก็เป็นเทวดา. นั่นไม่ใช่ผู้พันทุกข์หรือผู้ดับทุกข์ดอก, แม้จะเป็นพระอริยเจ้าขั้นต้น ๆ มันก็ต้องหยุดหรือว่าลดลง **ต้องลดการยกหูชูหาง** ลดลง ๆ ๆ จนหมด จึงจะเป็นฝ่ายพระอริยเจ้า, ไม่อย่างนั้นมันไปฝ่ายปุถุชน อย่างสูงสุดเป็นได้ถึงพรหม, **ยกหูชูหางสูงสุดคือพวกพรหม**. พวกพรหมมีอัตตาจัด ทั้งที่ไม่หลงใหลในกามารมณ์ในกามคุณ, แต่มันยังมีอัตตาจัด มันไม่เป็นทาสกามารมณ์เหมือนคนทั่วไป. คนชั้นนี้มีอัตตาจัด แล้วแบกอัตตาขนาดใหญ่ไว้ ทนทุกข์อยู่อย่างนั้นเรียกว่าพรหม.

ถ้าเป็นเทวดาในชั้นกามาวจร ก็มีกิเลสตัณหา - ของกู, แล้วเผอิญทำไปในทางที่เรียกว่าบุญ ให้ได้กามารมณ์มาบริโภคอยู่อย่างตามใจชอบ, อย่างนี้ก็เป็นเทวดาในชั้นสวรรค์. ถ้ายังหาความสุขบนหยาดเหงื่ออยู่ ก็เป็นมนุษย์ ก็มีตัณหา - ของกูแบบหนึ่ง ตามแบบมนุษย์, แล้วตัณหา - ของกู มันกัดเอาบ้าง ชัดเอาบ้าง มันก็ซาไปบ้าง. เดี่ยวผลออกไปก็มีตัณหาใหม่ คือว่ามนุษย์คนไหนมีความทุกข์ ระอุอยู่ในใจเพราะเหตุนี้ นั่นก็ว่าสัตว์นรก, แล้วแต่ว่ามันจะร้อนมากหรือร้อนน้อย. ถ้าความไม่ได้อย่างใจของมันในเรื่องยกหูชูหางนี้ร้อนระอุถึงที่สุด, กลัดกลุ้มถึงที่สุด จนหน้าซีดหน้าเขียวตาเขียว ก็ตกนรกอเวจีโหละกุ่มก็อยู่ตลอดเวลา

ถ้าเข้าใจข้อนี้ และแก้ไขข้อนี้ แล้วเป็นหมดเลย เรื่องก็หมดเลย เรื่องนรกสวรรค์ เรื่องอบายในโลกอื่น โลกหน้านั้น เป็นอันถูกแก้ไขด้วย สิ้นเชิงเลย; เพราะเราแก้ไขที่นี้และเดี๋ยวนี้ เรื่องนรก เรื่องมนุษย์เรื่องสวรรค์ เรื่องพรหม เรื่องอะไรนี้ ด้วยการทำลายกิเลส ที่เป็นเหตุให้ยกหูชูหาง เพราะฉะนั้นพระเณรองค์ไหน ต้องการจะยกหูชูหาง ด้วยความรู้ทางพระพุทธศาสนา, ด้วยเรื่องทางวิปัสสนา, ทำเครื่องอวดคนอย่างนี้เลิกเสียดีกว่า เพราะเท่ากับจับตัวเองใส่นรก.

ผมยังไม่หมายความว่าไม่ให้เครื่องนะ, แต่ให้มีเหตุผลเท่านั้น, เครื่องเกินไปมันใช้ไม่ได้ มันส่งเสริมหูหาง, หลวมเกินไปมันก็ส่งเสริมหรือปล่อยตามหู ตามหางเหมือนกัน, มันต้องอยู่ตรงกลางหรือพอดี ที่พระพุทธเจ้าท่านสอน จึงจะกำจัดหูหางให้มันสั้นลงหรือต่ำลง กระทั่งมันเรียบไป. เป็นอสังขขีณาตไม่ละอาย ก็ใช้ไม่ได้, แล้วก็เครื่องอย่างหลับหูหลับตา หรือเครื่องอวดคน อย่างนี้ก็ใช้ไม่ได้, มันต้องอยู่ตรงที่ถูกต้องและพอดี ตัณหาจึงจะไม่ยกหูชูหาง หรือมันถูกกำราบไว้ข่มไว้ จนมันจะค่อย ๆ จางไป ๆ สูญสิ้นไปในที่สุด.

เข้าใจส่วนลึกของศาสนาจะทำให้รักกันได้.

นี่คือข้อที่ขอย้ำแล้วย้ำเล่า ย้ำแล้วย้ำเล่า อยู่ว่าต้องเข้าใจหลักธรรมะให้ถูกต้อง และโดยเฉพาะ อย่างยิ่งพุทธศาสนาเรา ถือเป็นศาสนาประจำตัวเรา, ให้เข้าใจให้ถูกต้องและสมบูรณ์ แล้วในที่สุดจะรู้สึกว่ามีใครที่ขัดแย้งกันในโลก. ในทางศาสนาหรือทางหลักศาสนา มีทางที่ทำความเข้าใจกันได้ คือดีกันได้ จากการที่เคยเข้าใจผิดต่อกัน, แล้วโลกนี้ก็มีสันติสุข เพราะว่าส่วนลึกหรือส่วนหัวใจนั้น มันเรียบร้อยไปแล้ว เข้ากันได้แล้ว, รักกันได้แล้วเรื่องข้างนอกมันก็เป็นไปตามเอง. เดียวนี้คอยยันเอาไว้ ให้เขาเป็นเขา, เราเป็นเรา มึงเป็นมึง กูเป็นกูอยู่เรื่อยไป, และต่างกันเสียด้วย ตรงกันข้ามเสียด้วย.

ผมไม่กลัวนะคุณฟังดู ผมพูดว่าผมไม่กลัว, เมื่อคุณนั่งอยู่นี้ไม่กี่คน ผมยังไม่กลัว ว่าคำพูดที่พูดในปาฐกถาอื่นๆ มันกำลังแพร่หลายไปทั่วประเทศหรือในต่างประเทศ ในลักษณะอย่างนี้ แล้วเขาก็จะรุมกันด่า รุมกันว่า. พวกลังกาที่เคร่งๆ พวกพม่าที่เคร่งๆ หรือพวกอภิธรรมในเมืองไทยที่เคร่งๆ นี่ จะคอยรุมกันด่าผมเรื่องคำพูดนี้ ต่อไปอีก มากขึ้นทุกที. เมื่อปาฐกถาที่เชียงใหม่มันแพร่หลายออกไป ซึ่งมีเนื้อความว่ามันเหมือนกันพระเจ้า, หรือธรรมะ โดยเนื้อแท้โดยหัวใจ คริสตธรรม กับ พุทธธรรม คือการทำลายตัวกู - ของกูเหมือนกัน. ผมรู้ไม่ใช่ไม่รู้ว่าคุณลังกาไม่ยอม, พวกพม่าเขาไม่ยอม พวกอภิธรรมเมืองไทยนี้ก็ไม่ยอม, และเขาก็เตรียมด่า หรือว่าด่าอะไรตามใจ. นี่เกี่ยวกับความที่ผมไม่กลัว, ผมไม่กลัวคนสี่ ห้า คนที่นั่งอยู่นี้.

ต้องการจะพูดความจริงให้รู้ว่า พุทธศาสนาไม่ใช่ของชาวพุทธ, ไปเรียกว่าพุทธศาสนามันบ้าเพราะพระพุทธรูปเจ้าไม่เคยเรียก ท่านเรียกว่าธรรม. ธรรมะ, ธรรมะที่รู้และสอนโดยคนนั้นธรรมะเป็นของธรรมชาติ, เป็นสมบัติของธรรมชาติ

เป็นตัวธรรมชาติ มันไม่ใช่ของเรา, ไม่ใช่ของพวกพุทธเรา. ความจริงแล้วมันเป็นของธรรมชาติ, ความจริงทุกอย่างที่เป็นของธรรมชาติความเท็จมันก็ก็เป็นของธรรมชาติ, ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ของธรรมชาติ, มันแล้วแต่ว่าใครรู้ในแง่ไหนก็เอามาสอน แล้วมันดับความทุกข์ที่มีอยู่ได้ แล้วก็ใช้ได้, แล้วมันดีมันวิเศษตรงที่มันดับทุกข์ได้, เรื่องจริงเรื่องเท็จอย่าไปสนใจก็ได้ มันดับทุกข์ได้ก็ใช้ได้.

ศาสนาไหนเขาก็พยายามจะดับทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น, ไม่อย่างนั้นเขาจะบ้ำลงทุนให้มันเหน็ดเหนื่อยต่อสู้ให้ลำบากทำไม. เขาต้องการจะดับทุกข์ ความมุ่งหมายบริสุทธิ์ แต่ว่าคนที่นี่มันยังโง่ ไม่เข้าใจภาษาลึก จะพูดภาษาตื้น มีพระเจ้ามีอะไรไปก่อน, ให้เขาหันมาปฏิบัติ ชนิดที่มันไม่เป็นความทุกข์ในขั้นต้น ๆ, แล้วก็สูงขึ้นไป. เดี่ยวนี้เรากำลังพยายามจะชี้ให้เห็นข้อความในคัมภีร์ของพวกคริสเตียน คัมภีร์ไบเบิล ว่ามีความหมายเข้ากันเหมือนกับพุทธศาสนาก็ข้อ ๆ. ในเรื่องชีวิตนิรันดร์ในเรื่องไม่มีตัวกู ในเรื่องที่ต้องอยู่เหนือดีเหนือชั่ว. คุณไปอ่านดูมี เพราะฉะนั้นโดยเนื้อแท้ศาสนาคริสต์นิกาย ก็ต้องการจะทำลายตัวกู - ของกูเหมือนกัน, แต่เขาทำกับคนที่นี่, ไม่เหมือนกับคนในอินเดีย เพราะฉะนั้นต้องทำกันคนละแบบ. เพราะฉะนั้นจึงใช้วิธีที่ง่ายกว่า; เช่นให้เชื่อ, มอบชีวิตให้พระเจ้าเสีย แล้วแต่พระเจ้าจะว่าอย่างไร. ที่นี้พระเจื่อก็บอกว่ารักคนอื่นยิ่งกว่าตัว มันก็หมดเรื่องกัน, พระเยซูก็สอนให้รักคนอื่นยิ่งกว่าตัว พระเจ้าก็ต้องการให้ช่วยเพื่อนมนุษย์. การช่วยเพื่อนมนุษย์คือการปรนนิบัติพระเจ้า เป็นคำที่ตายตัวอยู่อย่างนี้, การรับใช้ผู้อื่นคือรับใช้พระเจ้า ไม่อยากจะเป็นทาสแห่งกิเลสของตน แล้วก็รับใช้ผู้อื่น คือรับใช้พระเจ้า มันก็มีผลเท่ากัน คือทำลายความเห็นแก่ตัว.

นี้เราไม่พูดอย่างนั้น เราไม่พูดว่ามีพระเจ้า, เราพูดว่า ให้ละความเห็นแก่ตัว ตรง ๆ อย่างนี้; ฉะนั้นคนฟังต้องฉลาดจึงจะฟังถูก, เดี่ยวนี้คนในเมืองไทย

ส่วนใหญ่ ฟังไม่ถูก ว่าอย่ามีตัว อย่าเห็นแก่ตัว เขาฟังไม่ถูก ว่าถ้าไม่เห็นแก่ตัว จะทำไปทำไม, จะหาเงินทำไม, จะทำอาชีพทำไม, จะกินอาหารทำไม. นี่โง่ถึงขนาดนั้น

การกระทำทุกประการต้องทำเพื่อกำจัดความเห็นแก่ตัว.

นี่จึงย้าในเรื่องนี้ ในเมื่อทำปาฏิโมกข์ในทางหลักธรรม ควบคุมกันไปกับหลักวินัย ปาฏิโมกข์วินัยดูมันจะง่าย เพราะมันจำกัดอยู่เท่านั้น มันตายตัวอยู่เท่านั้น จึงทำได้ ทั้ง ๆ ที่บางคนฟังไม่รู้เรื่อง นั่งโง่ไปพลาง. แต่**ปาฏิโมกข์ธรรมะ**นี้ไม่ได้; **ต้องการความเข้าใจ**, ไม่อย่างนั้นไม่มีประโยชน์. ฉะนั้นจึงว่าเราพูดกันตรงนี้ แล้วก็พิเศษ อิสระเต็มที่ ไม่ต้องเกรงใจใคร. เพราะเราไม่กลัว เราถือว่าถ้ามาอยู่ที่นี้ อยู่**จริงหรือพักชั่วคราวก็ตามใจ ก็ต้องยอมรับลัทธิที่ทำลายตัวกู - ของกู, ทำลายความยกยูกู**หาก ฉะนั้นอย่ามายกยูกูหากที่นี้ เพราะว่าที่นี้ต้องการจะเป็นอาศรมสำหรับกำจัดการยกยูกูหาก; **การกินการอยู่ การอะไรทุกอย่าง ล้วนแต่จัดล้วนแต่ทำไปเพื่อการกำจัดการยกยูกูหากของตัวกู ของของกู.** ฉะนั้นต้องทำทุกอย่างเพื่อสิ่งนี้จะ**ทำงานชนิดไหนก็ตามต้องทำเพื่อกำจัดความเห็นแก่ตัว.** เดียวนี้เรามีสงานทำกันอยู่อย่างเห็นดเห็น้อยหลายแผนกด้วยกัน ไม่มีใครขบใจ, ไม่มีใครขบใจใคร, ไม่มีใครให้รางวัลใคร, เพราะว่าทุกคนจะต้องทำเพื่อกำจัดความเห็นแก่ตัวจริง ๆ.

พวกทำเครื่องดีแต่ปาก ได้แต่พูดว่าไม่เห็นแก่ตัว แต่ก็เหลือที่จะเห็นแก่ตัว แล้วไปแก้ตัวว่าฉันเคร่ง, แต่เหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ ทำอะไรไม่ได้. นี่มัน**เคร่ง แล้วสงวนไว้ซึ่งความเห็นแก่ตัว.** ทำไมไม่ทำให้มันโง่ลงไปในทางที่จะไม่เห็นแก่ตัวจริง ๆ ให้เหื่อนั่นแหละมันล้างความเห็นแก่ตัว, มันจึงจะจริงกว่าจะพูดแต่ปาก, มีความเห็นแก่ตัว จนกระทั่งกลัwnั่นกลัwnี่ แม้กระทั่งกลัวตาย แม้กระทั่งกลัวผี.

คนเดียวนั้นเห็นแก่ตัว จึงเกิดอาการเห็นแก่ตัวจัด ขนาดกลัวไปหมด กลัวไปทุกอย่าง เลยไม่มีความสุข, แล้วก็**ไม่ทำในทางที่จะกำจัดความเห็นแก่ตัว กลับทำความพอกพูนความเห็นแก่ตัว**; มาที่นี้เพียวดูชอบใจ แต่ก็ถือเอาอะไรไม่ได้ ในทางทำลายความเห็นแก่ตัว, แม้จะชอบใจ แม้จะเห็นด้วย, แม้จะได้รับประโยชน์ ก็ไม่เคยช่วยเหลือแม้แต่สักสตางค์เดียว. นี่ย่ำพูดว่าผมทวงบุญคุณ หรือทำเพื่อจะเรียกร้องเอา อย่างความเห็นแก่ตัว. แต่ผมจะบอกลักษณะของคนตั้ง ๘๐ เปอร์เซนต์ที่มาที่นี้ที่ไม่เคยช่วยเหลือแม้แต่สักสตางค์แดงเดียว.

เราไม่ตั้งหีบเรียไร เพราะเราจะวัดในข้อนี้, ไม่ตั้งหีบสำหรับหย่อนสตางค์ เพราะจะวัดในข้อไม่เห็นแก่ตัวนี้. คนที่อุตสาหะขอทำบุญด้วย มีประมาณ ๒๐ เปอร์เซนต์, แล้วคน ๘๐ เปอร์เซนต์ที่มาอยู่มาพัก มากินมานอน ได้รับประโยชน์ ไม่เคยทำบุญแม้แต่สตางค์เดียวก็มี. แม้เคยมาพักมากินมานอนมาเที่ยวได้รับความพอใจ, ได้รับประโยชน์ ก็ไม่เคยคิดว่าหมิ่นนี้ทำเหน็ดเหนื่อยเกือบตาย ลำบากเท่าไร ลงทุนเท่าไร จะช่วยสักสตางค์หนึ่งก็ไม่มี. นี่เป็นคนเห็นแก่ตัว, แล้วก็มาเพิ่มความเห็นแก่ตัว.

ขออย่าให้มีในหมู่พระเถร ลักษณะอย่างนี้ ขอให้เอาเห็ลล้าวงความเห็นแก่ตัว, แม้ไม่มีสตางค์แล้วยิ่งดีกว่าสตางค์เสียอีก, สตางค์มันง่าย ๆ สำหรับคนร่ำรวย ร้อยบาทไม่มีความหมายอะไร. แต่ว่าเห็ลล้าวงของเรา มีความหมายอย่างน้อยก็ช่วยกวาดใบไม้ ให้เห็ลล้าวงมันไหลออกมา, มันก็ล้าวงความเห็นแก่ตัว. ส่วนใหญ่ก็ทำอะไรรกันอยู่ก็เห็นกันอยู่, ใครมีเห็ลล้าวงออกมาคนนั้นก็ล้าวงความเห็นแก่ตัวเรื่อย ๆ ไป.

แต่ถ้าตั้ง ๘๐ เปอร์เซนต์นี้เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว, แล้วต้องการจะเพิ่มไม่ไช่ลด ต้องการจะเพิ่มความเห็นแก่ตัว มาเพื่อเอาความรู้ เอาความสนุกสนาน เพลิดเพลิน เป็นประโยชน์แก่ตัว, โดยไม่มีการเสียสละหรือชดใช้เลย; ถ้าอย่างนั้นมัน

เพิ่มความเห็นแก่ตัวกลับไป, มีความเห็นแก่ตัวมากเท่าไร ปัญหาในทางความทุกข์มันจะมากขึ้น มันจะมีความกลัวมากขึ้น, มีความวิตกกังวลมากขึ้น แล้วมันจะเป็นโรคเส้นประสาท หรือเป็นอะไรตามเรื่องของคนที่มีความเห็นแก่ตัวมาก.

รูปภาพที่ทำไว้ก็เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว.

นี้เรายอมแพ้หรือยอมสารภาพที่ว่า รูปภาพทุกรูปที่เขียนไว้แสดงไว้นี้ เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น, ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ไม่ลึกก็ตื้น, แต่เขาไม่ได้รับประโยชน์. เขาดูไม่ออก และเขาไม่สนใจที่จะดู ชั้นครูบาอาจารย์นี้ มารยาทเลวถึงขนาดผมกำลังอธิบายอยู่ ก็ยังเมินหน้าออกไปได้, ชั้นครูบาอาจารย์จากกรุงเทพฯ ยังเลวถึงขนาดนี้ แล้วมันจะรู้อะไรได้. เรื่องความหมายของภาพที่ลึกซึ้ง แล้วก็ดูเล็กน้อย ๆ แล้วก็ไป, แล้วก็ว่าพอแล้ว, นี่ มาเพิ่มความโง่ที่นี้, มาเพิ่มความเห็นแก่ตัวที่นี้. ฉะนั้นเราก็นำภาพหรือยอมแพ้ว่าสิ่งที่เราลงทุนนี้ ยังไม่เป็นประโยชน์แก่คนทุกคนได้, เป็นประโยชน์แก่คนสักสิบกว่าคนเท่านั้น. แต่ก็เอาดีแหละ เพราะเราตีราคามันแพง เขาตีราคากันไปในทางอื่นด้วยซ้ำไป.

ผมคิดว่าถ้าว่า การสร้างวัดนี้ทั้งวัด เป็นเครื่องดลบันดาลให้คนเข้าถึงธรรมะเพียง ๓ - ๔ คน, ผมว่าคุ้มแล้ว ว่าการที่เราทำอะไรนี้ มันช่วยคนสัก ๓ - ๔ คนถึงธรรมะแท้จริงได้ มันคุ้มแล้ว. อย่าไปเสียตายเสียใจเลย เพราะการที่คนถึงธรรมะสักคนมันต้องมีราคาเป็นล้านเป็นร้อยล้าน, มันคุ้มแล้วที่เราเหนื่อยหรือเสียเงินไป, หรือว่าคิดเหมา ๆ ว่าเขาได้รับความสบายใจก็แล้วกัน หลาย ๆ คนเข้า มันก็ตีราคาความสบายใจนั้น ก็คุ้มกันแล้ว ที่เราเหนื่อยหรือเราเสียสละทำไว้. แต่ว่าควรจะพูดว่า หรือว่าควรจะทำอะไร มันควรจะได้นานกว่านั้น, นี่มันผดพลาด มันผิดหวัง.

คนที่พอใจ สนใจ ดุละเอียดลออนี้ไม่เกิน ๑๐ เปอร์เซนต์ หรือจะพูดว่า ๑ เปอร์เซนต์ก็ได้, ที่สนใจละเอียดลออที่สุดสัก ๑ เปอร์เซนต์จะได้ ที่พลอยได้รับประโยชน์พอกุ้ม ๆ กันสัก ๑๐ เปอร์เซนต์,นอกนั้นตั้ง ๙๐ เปอร์เซนต์ มันเหลวทั้งนั้น. มาเที่ยวอย่างทัศนารบ้า ๆ บอ ๆ ของเขา ตามที่เห่กันแตกตื่นกันนี้. ผมก็มีความคิดไปว่า ถ้าจะแยเหมือนกัน, ถ้ามองกันในแง่นี้ เราทำให้เขาเสียเวลา.แต่ถ้าคิดว่า เขาก็ได้รับความพอใจ เพลิดเพลินเหมือนทัศนารบ้าก็ได้, หักบัญชีจบกันแล้วเลิกกัน, อย่าเอามาเป็นหนี้สินแก่เรา เพราะเขาเสียเวลา.

นี่ความมุ่งหมายที่จะเปิดเผย เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น เรื่องไม่เห็นแก่ตัว มันมีอยู่ตลอดไป,แล้วมันก็ยังไม่ได้ผลสมตามที่เราประสงค์. แต่แล้วมันก็แน่นอนเหลือเกิน ที่ว่ามันเปลี่ยนไม่ได้ ยังต้องทำอย่างนี้ไป ให้ได้ยินได้ฟัง ให้ได้รู้ อะไรแปลก ๆ ออกไป ค่อย ๆ ไป, ค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป. แม้แต่ภาพพุทธประวัติก็ ต้องการแสดงความหมายของคำว่าว่าง ว่าง จากตัวพระพุทธเจ้า ไม่มีองค์พระพุทธเจ้า. คนสมัยนี้มันย้อนกลับถอยหลังเข้าคลองโง่มาก ไม่เหมือน คนสมัยพุทธกาล, เขารู้จัก พระพุทธเจ้า ในฐานะที่เป็นความว่าง แสดงโดยภาพไม่ได้ แสดงโดยวัตถุไม่ได้. ฉะนั้นจึงห้ามขาด ไม่ให้แสดงพระพุทธเจ้าโดยรูปร่างคน, นี่เขาไปได้ไกลขนาดนั้น. เดียวนี้เราถอยหลังเข้าคลอง จนไม่รู้เรื่องนี้แล้วยังเอามาให้ดูอีก เพื่อชักชวนเกลี้ยกล่อมให้หมุนไปในทางเข้าใจเรื่องนี้. นี่ก็แปลว่าเราได้พยายามอย่างยิ่งแล้ว เกี่ยวกับเรื่องนี้.

แม้แต่ภาพเขียนต่าง ๆ มันล้อ มันด่าอย่างยิงเลย ในเรื่องความมีตัว มีเห็นแก่ตัว. เรื่องดอกไม้จัดคน ผมถือว่าเป็นภาพด่าที่ร้ายกาจที่สุดเลย สำหรับผู้มีสติปัญญา หรือมีกิเลสเบาบาง; แต่พวกที่หนังหนาโง่มาก ไม่เห็นเป็นการด่าอะไรเลย เขาดอกไม้จัดคน ไม่เจ็บปวดอะไร. เขากลับหาว่า เราบ้าเสียอีก ผู้ที่คิดพูดอย่างนี้

หรือแสดงภาพอย่างนี้ เป็นคนบ้า คือเราบ้า ๆ บอ ๆ อุตริวิธิการ, ตรงกันข้ามอะไรนี้ มันเป็นเสียอย่างนี้. การที่อธิบายให้เข้าใจว่า **สาหร่ายเขียนพระไตรปิฎก**อยู่ตลอดเวลา นี้ ผมก็ต้องใช้เวลาหลายชั่วโมงหรือหลายวันหลายเดือน เขาไม่ยอมนั่งฟังดอก.

โดยความมุ่งหมายแท้จริง คือ จะแสดงเรื่องไม่เห็นแก่ตัว, ทำลายตัวกู - ของกู ซึ่งเป็นผีเกิดขึ้นเป็นครั้งเป็นคราว เพราะผลอสติไป, ระวังอย่าผลอสติ ฝัมนักไม่มาเกิด มันก็ยังว่างอยู่ มันก็ยังพอเป็นมนุษย์ที่น่าดูบ้าง. อย่าลืมเสียในเรื่องที่ว่า อายากกุชฺฐาง จทำลายความเห็นแก่ตัว ทำลายความรู้สึกที่เป็นตัวกู - ของกู อยู่ทุกวัน ๆ ๆ จนตาย, ชนะหรือไม่ชนะก็ตาย ก็ตายไปด้วยความพยายามอย่างนี้ ยิ่งดีกว่าตายด้วยความไม่มีความรู้สึกหรือพยายามเสียเลย.

ฉะนั้นจึงยากันอยู่ทุกวัน สอนกันอยู่ทุกวัน **ทำปาฏิโมกข์ธรรมะทุกวัน** ก็เพื่อว่ามันจะได้ติดอยู่ในใจ พอถึงวินาทีสุดท้าย, เพื่อว่ามันไม่ได้อะไร ก็ขอให้ได้ในวินาทีสุดท้าย พอจะตาย จะดับจิตก็ว่า อ้าว,พอกันที, พอกันที เรื่องตัวกู สมัค **ดับไม่เหลือสักที กันที** ก็ยังดี ดีย่างวิเศษที่สุด. พอถึงเวลาจะตายจริง พอกันที ตัวกู, กูไม่เล่นกับมึงอีกต่อไป อย่างนี้ก็ยังดี. ให้มันดับจิตไปด้วยความรู้สึกอย่างนี้ก็ยังดี, แต่ว่าใครทำได้เดี๋ยวนี้ก็ยังวิเศษ, ทำให้น้อยลงเดี๋ยวนี้ก็ยังวิเศษ มันจะได้รับประโยชน์เป็นความสุขสูงสุด สุขอย่างยิ่ง ทันตาเห็นแต่ก่อนจะตายนี้ มันก็ได้รับประโยชน์อันนี้.

แล้วไป**พยายามสังเกตให้มาก** เวลาที่บางครั้งบางครั้งบางชั่วโมง เราไม่ได้มีตัวกู มันสบายอย่างไร. นั่นแหละ**บทเรียนที่ดี จะต้องเรียนที่นั่น, ไม่ใช่เรียนจากหนังสือ** ชั่วโมงบางชั่วโมงไม่มีตัวกูรบกวน มันก็สบายเท่าไร, และชั่วโมงบางชั่วโมง ตัวกู มันเดือดจัด มันตกนรกเท่าไร, เรียนจากอย่างนี้เถอะ มันจะเกิดความแน่ใจ ความจริง ความละเอียด ความกลัว หิริโอตตัปปะ ขันติโสรัจจะ อะไรขึ้นมาได้

เรียนจากหนังสือนั่น มันไม่ได้ มันก็เห็นๆ กันอยู่แล้ว มันไม่ได้ เพียงแต่ท่องจำ, เพียงแต่รู้เรื่อง ต้องมาทำอีกทีหนึ่ง ฉะนั้นต้องทำจริง แล้วเมื่อทำได้ วันไหนว่างจาก **ความเห็นแก่ตัว, ไม่มีความทนทานเพราะเรื่องตัว** ปัญหาของตัว เอมามาพิจารณา เอมามาใส่ใจอยู่เสมอ ก็จะดีขึ้น ๆ.

มันต้องทำงาน มันจึงจะทำลายความเห็นแก่ตัว, เดียวนี้มันสวดหลับตาภาวนาอยู่ในมุ้ง มันไม่ทำลายความเห็นแก่ตัว เหมือนกับที่ผมพูดว่ามันต้องเอาเหิงอล่างความเห็นแก่ตัว, ความเห็นแก่ตัวมันเป็นเหตุให้ไม่ทำงาน เอาเปรียบผู้อื่น.

มันมีทางที่เอาเปรียบผู้อื่น เพราะว่า**เมืองไทยมีวัดวาอาราม มีสถาบันอย่างนี้ มีคนให้กินให้ใช้, ไม่ต้องทำอะไร ก็ยังมีกินมีใช้ มีสรวงศ์สะสมไว้ได้, มัน**เป็นช่องทางที่จะเห็นแก่ตัว. ฉะนั้นระวังให้มากอย่าฉวยโอกาส, **ถ้าฉวยโอกาสก็เป็นคนแย่ไปเลย.** วัดไหนนอนกินได้ ก็ไปนอนกินที่วัดนั้น แล้วก็ย้ายไปวัดอื่นอีก, ไปนอนกินที่วัดนั้นสักพักหนึ่ง ย้ายไปวัดอื่นอีก, นอนกินสักพัก ก็ย้ายไปได้จนตายไม่มีที่สิ้นสุดมันอยู่ได้ เพราะวัดเมืองไทย, เพราะอำนาจของศาสนา มันทำไว้เป็นปีกแผ่นมาแต่เดิม ต่อไปมันอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ แต่เดี๋ยวนี้ก็ยังได้อยู่. แล้วยังมีคนมาขอพระเรื่อยขอพระไปอยู่วัดที่เขาเพิ่งสร้างขึ้นไม่มีพระ พระสึกเสียหมด, ไปอยู่นั่นนอนกินทั้งนั้น, ไปเบ่งเอากับพวกทายกทายิกาเหล่านั้นเท่าไรก็ได้.แล้วยังมีอีกมาก, วัดอย่างนี้ในประเทศไทย หรือว่าวัดที่เขาทำไว้ดีแล้ว เราไปพักพาสักพรรษาหนึ่งอย่างนี้ **อยู่สบายไปเลยนี้ก็ได้อีก**; เพราะว่ามันยังล้นยังเฟ้ออยู่, ความต้องการพระยังเฟ้ออยู่ด้วยความมั่งคั่ง แต่มันอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต.

ระวังให้ดีเถอะ อย่าไปเผลอไปพอใจอย่างนั้นเข้า มันจะ**เพิ่มความเห็นแก่ตัว**; ถ้าว่าตรงต่อตัวเอง แล้วก็พยายามเล่นงานความเห็นแก่ตัว ให้มันแรงเข้า ๆ,

แล้วก็เรียนมันในนั้นเลย, เรียนมันในขณะที่มันมีหรือไม่มี. ถ้ามีความเห็นแก่ตัวมันก็ตกนรก, หมดความเห็นแก่ตัวมันก็สบาย, แล้วอยู่อย่างนี้มันล้างความเห็นแก่ตัวได้อย่างไร. จะต้องเรียนเมื่อมีเหตุ. นี่ผมยกเอาเหตุเป็นภาพพจน์สำหรับพูด อะไรก็ได้ ในลักษณะที่เป็นความไม่เห็นแก่ตัวก็แล้วกัน; เพราะว่างานบางชนิดทำได้โดยไม่ต้องออกเหงื่อก็มี แล้วมันเป็นการเสียสละโดยไม่เอาอะไรตอบแทน มันก็เป็นการทำลายความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น, แล้วมันเป็นตัวพุทธศาสนา เป็นตัวแท้ของพุทธศาสนา. มีพุทธศาสนาที่แท้จริงอยู่ที่นั่น มันก็สบายไปทุกอย่าง, ความทุกข์ก็ไม่มี, หนี้สินก็ไม่มี, เอาเปรียบผู้อื่นก็ไม่มี ชื่อว่าพุทธศาสนา มีชีวิตอยู่ เป็นพระ เป็นเณร เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกา ทำงานชั้นสูง ทำงานชั้นต่ำชั้นกลาง อะไรก็ตาม ไม่มีดีกว่ากันดอก ในส่วนอื่น, **จะต้องอยู่ที่ตรงที่ทำลายความเห็นแก่ตัวนี้เท่านั้น.**

ถ้าเขามุ่งมั่นในทางทำลายความเห็นแก่ตัว แล้วต้องเคารพเขา เขาจะอยู่ในฐานะอย่างไรก็ตามใจ บางทีอาจจะอยู่ในฐานะที่บ้า ๆ บอ ๆ ด้วยซ้ำไปได้, ถ้าเขามุ่งมั่นในทางทำลายความเห็นแก่ตัวแล้ว ก็ต้องเรียกว่าทำถูกทั้งนั้น. คนมีสติปัญญา มีเกียรติ มีอภินิหารบารมี แต่ถ้ามันมีความเห็นแก่ตัวแล้วไม่ต้องนับถือดอก, ไม่มีอะไรดี.

ที่ย้ำ ๆ ย้ำอย่างปาฏิโมกข์สำหรับธรรมะ เรื่องเดียวกันอีก เข้าใจให้ถูกต้อง ในหัวใจของพุทธศาสนา **เรื่องว่าอย่าให้เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู - ของกูขึ้นมา** มันเป็นการเข้าใจผิด. ให้รู้สึกว่ามันเป็นสมบัติของธรรมชาติ, เป็นตัวธรรมชาติอยู่เสมอ อย่าไปปล้นเอาของธรรมชาติมา อย่าไปจีของมันมาเป็นของตัวเองหรือเป็นตัว. ยกไว้ให้เป็นธรรมชาติเสมอไป คือไม่ยึดมั่นถือมั่นว่ากู ว่าชองกู **สพเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย** นี่ต้องพูดกันอีกกว่าร้อยครั้ง, เพราะไม่มีเรื่องอื่นที่จะต้องย้ำ มีแต่เรื่องนี้เรื่องเดียว.

นี่พอเกินที่พูดมากกว่าชั่วโมงแล้ว.

- - - - -

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๓ -

วันศุกร์ที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๑๑

แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕

วิปัสสนากรรมกร.

พูดสำหรับพระโดยตรง นี่ชาวบ้านด้วย เป็นผู้พลอยฟัง ก็ถือว่าเป็นเวลาของพระ, ไม่ค่อยนึกถึงอย่างอื่น, ชาวบ้านอาจจะไม่ได้ประโยชน์.

มีพระองค์หนึ่งที่มาอยู่วันสองวันแล้วก็กลับไป ในวัน ๙ ค่ำ ๑๐ ค่ำ นี่เขียนคำถามขึ้นถามไม่ใช่ปัญหาธรรมะอะไร.

ถามว่า "ผมมีข้อสงสัยที่จะเรียนถามท่านว่า การละความเห็นแก่ตัว มีหนทางเดียว คือการทำงานให้แก่บุคคลอื่น โดยไม่ได้คิดค่าแรงงานนั้นหรือ ? ส่วนพระปฏิบัติวิปัสสนานั่งหลับตา ท่านกลับว่ามีความเห็นแก่ตัว. ผมไม่เข้าใจคำถามของท่านในประโยคนี้, การแนะนำในแนวทางของท่านนี้ ผมไม่เคยเห็นในชาดก ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ไหนเลย, เคยแต่พระพุทธองค์ทรงสอนพระกัมมฏฐาน, แล้วบอกกับภิกษุทั้งหลายว่า เธอจงยินดีเสนาสนะที่สงัดวิเวก มีถ้ำ ป่า เขา เรือนร้างว่างเปล่าเป็นต้น

ให้มีอินทรีย์สังวรณฺ, ให้เธอมีอินทรีย์สังวรณฺ สำรวมตามไม่ให้พล่านไป เป็นต้น. พระพุทธองค์ท่านไม่เคยแนะนำสั่งสอน ให้ภิกษุละความเห็นแก่ตัว ด้วยการแกะสลัก หรือการวาดเขียนเลย. ไม่ใช่หน้าที่ของพระภิกษุที่ต้องไปทำสิ่งเหล่านี้. ประทานโทษ กระผมได้พักอาศัยหลายวันนั้นเพราะกระผมปรารถนาฟังการแสดงธรรมของท่านต่างหาก, ไม่ใช่เป็นเพราะ, คือที่แรกผมตั้งใจว่า จะพักอยู่สักคืนหนึ่งหรือ ๒ คืน. แต่มีพระเถระหลายรูปได้บอกกับผมว่า ทุกวันพระ ท่านแสดงธรรมปาฏิโมกข์ กระผมจึงใคร่จะฟังการแสดงธรรมของท่าน. เมื่อเป็นเช่นนั้นหลังจากนั้นมา มีพระเถระถามผมว่า จะอยู่จำพรรษาที่นี่หรือ, จะอยู่กี่วัน จะไปเมื่อไร, ผมตอบว่า จะอยู่รอฟังธรรมก่อน และจะออกเดินทางต่อไปในวันรุ่งขึ้น. การที่ผมจะอยู่หรือจะไปในั้น ผมไม่มีความทุกข์ใจ ร้อนใจ หรือเศร้าใจเสียใจ แต่อย่างใดเลยควรมิควรแล้วแต่ท่านจะกรุณา. ธรรมกาโมภิกขุ."

ใครรู้จักพระองค์นี้ แล้วใครคุยกับพระองค์นี้ว่าอย่างนี้.

มีอีกองค์ ๒ องค์ในระหว่างนี้ คล้ายๆ นี้ไม่เฉพาะองค์นี้ ผมกำลังพูดถึงเรื่องงานอยู่, เขาไปขอโอกาสถามปัญหา, ผมยังไม่ถามว่าปัญหาอะไร, บอกว่าไม่ใช่โอกาส. เมื่อเสร็จจุดที่นี้เวลา๑๑.๐๐ น.พวกฝรั่งมา, ผมจะกลับไปกุฏินี้ เขาก็ขอถือโอกาสถามปัญหา นี่ผมกำลังพูดกับเถระเป็นธุระกิจจะลักษณะเขาก็แทรกโอกาสถามปัญหา ขอถามปัญหา, ขอโอกาสถามปัญหา. ผมบอกว่า ไม่ใช่โอกาสที่จะถามปัญหาทุกที, แล้วเลยลาไป ๒ - ๓ ชม. เขาต้องการประโยชน์ของเขาอย่างยิ่ง, ต้องการประโยชน์ของเขาอย่างยิ่ง จนไม่รู้ว่ใครกำลังจะทำอะไรอยู่. ขอปิดโอกาสคนอื่นออกไปก่อน แล้วถามปัญหา, ไม่มีมารยาท ไม่มีสมบัติผู้ดีแม้แต่นิดเดียวเลย กิริยาท่าทาง. เขาจะต้องถามปัญหาของเขา โดยถือว่าสำคัญกว่าเรื่องอะไรหมด ให้คนอื่นรอก่อน, แล้วเขาจะรีบกลับไป, ให้เรารีบตอบปัญหา รีบถามปัญหา ให้ตามปัญหา แล้วเขาจะรีบกลับไป. เวลาของเขามีค่า รออยู่ไม่ได้, วันรุ่งขึ้นจะกลับไป. อย่างนี้มีความเห็นแก่ตัวหรือไม่มีความเห็นแก่ตัว ก็ดูเอาเองก็แล้วกัน.

ผมคิดว่าจะยังไม่กลับไป อยากจะพูดกันว่าหลังสักทีหนึ่ง อยากจะถามปัญหาอะไร ๆ อีกเยอะ. ยังไม่ได้ถามว่า ปัญหาว่าอย่างไร ผมยังไม่ได้ถามเลย, เพราะมันไม่ใช่โอกาสที่จะถามปัญหา. วันนั้นผมกะว่าผมคงไม่ได้อาบน้ำ ตั้งแต่เช้าเหงื่อเต็มไปหมดแล้วมีธุระด่วนที่ต้องพูดต้องทำอย่างนี้เสียก่อนค่อยถาม. อย่างนี้ก็มีย่อย ๆ เหมือนกัน ไม่ใช่เพิ่งจะมีคราวนี้, ก่อน ๆ นี่ก็มี ผมแก้งปล่อยให้ไม่รู้เรื่องกันจนกระทั่งเขากลับไป.

ถ้าเขาจะถามปัญหา จะให้ไปทำอะไร ไปขนหิน หรือไปขนทราย หรืออะไรเสีย ให้ได้เหงื่อสัก ๒ - ๓ ลิตรก่อนจึงจะตอบปัญหา, ถือเป็นแป๊ะเจี๊ยะ เหมือนเขาเข้าโรงเรียนต้องเรียกแป๊ะเจี๊ยะ. แต่ว่าเราไม่ใช่แป๊ะเจี๊ยะทำนองนั้น, วัตถุประสงค์ว่าเขามี **ความเห็นแก่ตัวน้อยหรือมากเท่าไร**. ถ้ามีความเห็นแก่ตัวมากเกินไป ไม่มีประโยชน์ที่จะไปเสียเวลากับคนเหล่านี้, เราต้องวัดดูก่อนว่า เขามีความเห็นแก่ตัวพอสมควรหรือไม่มากนักพอที่เราจะพูดด้วยได้ จึงจะค่อยพูดกัน.

ทำวิปัสสนาเมื่อทำงาน.

เรื่องทำงานนี้ เคยพูดกันมาหลายหนแล้ว ถ้ายังไม่เข้าใจก็ตามใจ ทำวิปัสสนาในการทำงานนี้เราต้องการอยู่เสมอ, ยังต้องการอยู่, จะเป็นครั้งนี้ หรือครั้งพุทธกาลไหน ก็ตามใจ เรื่องมันเรื่องเดียว. เรื่องวิปัสสนา คือต้องเห็นความจริง เห็นข้อเท็จจริง เห็นความจริง ที่ทำลายความเห็นแก่ตัวนี้จะจำจะจด ก็จดประโยคสั้น ๆ นี้ว่า **วิปัสสนาที่แท้จริง เป็นการเห็นความจริงที่ทำลายความเห็นแก่ตัว**, เท่านั้นก็พอแล้ว.

นี่คือวิธีที่เราจะเห็นความจริง ชนิดทำลายความเห็นแก่ตัว. มีอีกหลายแบบหลายอย่าง, แล้วมันก็ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกันไปหมด มันปรับปรุงได้ตาม

กาละสมัย. ข้อนี้อย่าว่าแต่ธรรมะเลย, แม้แต่**วินัยพระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสอนุญาตไว้ ว่าถ้าอันไหนไม่เหมาะสม จะเพิกถอนแก้ไขก็ได้**. พระพุทธเจ้าท่านตรัสอนุญาตไว้แบบนี้ เมื่อจะปรินิพพาน เมื่อวันจะนิพพาน เราไม่สมควรที่จะแก้ไขกันเอง. ฝ่ายเถรวาทินดีที่จะเอาตามตัวหนังสือ ไม่แก้ไขดัดแปลงอะไร, เหมือนพวกมหายาน. ถ้าแก้ไขก็แก้ไขได้ แต่ไม่อยากจะแก้ไข รักษาไว้ตามตัวหนังสือ.

นี้หมายความว่า **สิ่งต่าง ๆ นั้นปรับปรุงแก้ไขตามควรแก่กาลเทศะได้**, เดียวนี้แม้พระแต่ละองค์ก็ไม่ได้เป็นอยู่เหมือนครั้งพุทธกาล เนื่องจากโลกมันเปลี่ยนแปลง. ในระหว่าง ๒,๐๐๐ กว่าปีนี่ โลกมันเปลี่ยนแปลง, เปลี่ยนแปลงหลายอย่างหลายประการ. แต่ว่าส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เราจะต้องทำอะไรให้มันเป็นประโยชน์มากขึ้น, จะเนิบ ๆ เนือยอยู่เหมือนครั้งพุทธกาลนั้นไม่ได้. เราทำผิดหรือทำถูกก็ตามใจ, แต่ว่าเราทิ้งอะไรบางอย่าง จากครั้งพุทธกาลกันก็มี. ในส่วนการเป็นอยู่ หรือการทำประโยชน์ผู้อื่น อย่างนี้เราทิ้ง, **แต่หลักธรรมะนั้นทิ้งไม่ได้**. นี่หลักวิปัสสนา **หลักธรรมะทิ้งไม่ได้ต้องเป็นหลักที่ทลายความเห็นแก่ตัว, ถอนความเห็นแก่ตัว, ถอนความรู้สึกว่าตัว**. ในที่สุดอันนั้นอันเดียว คงไว้, ส่วนวิธีการต่าง ๆ ที่จะให้สำเร็จผลตามนั้น ก็ต้องปรับปรุงได้ ต้องเป็นสิ่งที่ปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลสมัยได้, แล้วก็ต้องเป็นคนที่มีความเข้าใจถูกต้องในวัตถุประสงค์ไม่คุ่มดีคุ่มร้ายเหมือนพระเหล่านี้. ผมพูดตรง ๆ เรียกว่า เขาเป็นคนคุ่มดีคุ่มร้าย มีความเห็นแก่ตัวมาก.

เราถือเอาตามหลักธรรมะ ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้แล้ว มันมีทางมากทางไปอ่านดูใหม่ ในเรื่องนิมิตตายนตฺตสูตร **ทางแห่งนิมิต ๕ ประการนั้น ไปอ่านดู ด้วยการเรียน ด้วยการฟัง ด้วยการสอน ด้วยการคิดนึก ด้วยการทำความเพียร** มันมีได้หลายทาง; แต่ว่า **ตลอดเวลาต้องให้มีความพอใจในการกระทำของตัว ว่าถูกต้อง** ที่เรียกว่า ปิติ (ให้เกิดความอิ่มใจ) คือทำใจคอยให้ปกติ ถ้าใจคอยปกติ ก็เป็นสมาธิ

เท่าที่จำเป็นหรือพอเหมาะพอดี ที่จะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่ใช่สมาธิเหลือเฟือ ให้มันพอดีกับเวลา. ใช้เวลาไม่มากดอก ก็จะได้ความรู้ ที่เป็นการบรรลุธรรม เป็นการตรัสรู้ในเวลานั้น, เพราะทุกอย่างมันเป็นไปเท่าที่ธรรมชาติต้องการ พอเหมาะพอดี ไม่มากเกินไป.

เปรียบเทียบวิธีการวิปัสสนา.

ที่นี่จะยกตัวอย่างให้ฟังได้ง่ายๆ เหมือนกับเราหาไม้มาเยอะเยอะไปหมด หาอิฐ หาปูนซีเมนต์หาเหล็กมาเยอะเยอะไปหมด, แล้วก็ไม่ได้ใช้ไม่ได้ทำ **เพราะไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร** ก็มี. ที่จะทำให้เป็นเรือนเป็นกุฏิอะไรขึ้นมา เพราะไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรก็มี, หรือว่าเพราะหลงใหลแต่ในการหา สะสมไม้ สะสมอิฐ สะสมเหล็ก สะสมปูน สะสมทัพพัสมภาระอย่างเดียว แล้วก็ไม่ได้ทำ, จนกระทั่งของนี้ผุพังไปในที่สุดจนกระทั่งสมภารนี้ก็ตายไป ไม่ได้ทำกุฏิ หรือทำบ้านทำเรือน ของคนชาวบ้าน นี้อย่างนี้.

ที่นี่อีกอย่างหนึ่ง ก็ตรงกันข้าม คือหาไม้มา ๔-๕ อัน ทำเข้าไปหมด, หาไม้มาอีก ๔-๕ อัน ทำเข้าไปหมด หาอิฐมา ๑๐๐-๒๐๐ ก้อน ทำเข้าไปหมด, หากระเบื้องอะไร ทำเข้าไปหมด, พอหมดก็จบกัน ของก็หยุดหา อย่างนี้ก็มี. นี่เรียกว่าพอดี ทำพอดี แล้วทำตาม *common sense* ง่ายๆ คือตามความคิดนี้ธรรมดาติ่งๆ เพราะเราไม่ได้หามาก, แล้วไม่มีวลงแต่ที่จะหาสิ่งก่อสร้างแล้วก็ไม่ได้สร้าง.

ทำวิปัสสนาทำอานาปานสติ แบบที่เขียนอยู่ในกระดานดำเวลานี้ **มีช่องทางที่จะเพื่อในการมีสมาธิก็ได้** คือมุ่งกันแต่เรื่องมีสมาธิ, แล้วก็พยายามในขอบเขตที่กว้างมากเกินไป แล้วมันก็ไม่ได้ง่าย ๆ, ไม่พอง่าย ๆ แล้วสมาธินั้นก็ไม่มีวันที่จะได้ใช้สำหรับเป็นวิปัสสนา เพื่อพิจารณาให้เกิดญาณอย่างนี้.

ที่นี้พวกคู้มดีคู้มร้ายพระคู้มดีคู้มร้ายเหล่านี้ ได้ยินแต่เรื่องสมาธิ, แล้วกระพอนกระพ่นจับหลักไม่ถูก มันก็ไปทำไม่ได้. แต่มันยังมีอยาก อยากมาก อยากจะทำให้ได้ อยากจะทำสมาธิให้วิเศษวิโสกว่าใครเลย แล้วมันก็ทำไม่ได้ ก็พยายามอยู่แต่อย่างนี้, ก็เลย**ไม่ได้ทำส่วนที่เป็นปัญญาได้** คือโง่ถึงขนาดที่จะฟังคำพูดเหล่านี้ที่ตรงนี้ไม่เข้าใจ เมื่ออาทิตย์ก่อน, มีความโง่มากขนาดนั้น จึงฟังคำพูดที่เราพูดตรงนี้อาทิตย์ก่อนนั้นไม่เข้าใจ.

ที่นี้ย้อนไปดูถึงคนบางคน เป็นฆราวาสด้วยซ้ำไป **ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า** แล้วก็บรรลุธรรมะที่ตรงนั่นเอง, **บรรลุมรรคผลที่ตรงหน้าพระพุทธเจ้าที่ตรงนั่นเอง** ไม่ได้ไปทำสมาธิที่ไหน, ไม่ได้ไปทำวิปัสสนาที่ไหน ก็บรรลุมรรคผลที่ตรงนั่นเอง. อย่างนี้มันเป็นอย่างไร ลองคิดดู ไม่มีเวลาที่เกิดอาการที่ว่า จะต้องไปหาไม้หาไผ่มาสะสม มาปลูกเรือน มาอะไรทำนองนี้.

แล้วยังมีวิธีที่จะรู้ธรรมะที่จะหลุดพ้นมาก ๆ วิธี อย่างที่กล่าวไว้ ในนิมิตตายตนสูตรขอให้ไปสนใจทำให้เข้าใจจนสามารถทำให้มันเป็นเรื่อง ของปัญญา ของวิปัสสนาที่อยู่เรื่อยไป, โดยไม่ต้องคำนึงถึงสมาธิหลับตาหรือสมาธิที่มากมายเกินความจำเป็น ก็ยังทำได้, ถ้าเราพิจารณาด้วยความตั้งใจจริง, จะให้มันมีแรงมาก จนถึงขนาดมันเป็นสมาธิอยู่ในตัวมันเอง. เรื่องนี้เคยพูดหลายแห่งหลายหนหลายตัวอย่างแล้ว พอเราจะตั้งใจจะทำการพิจารณา คือคิด สมาธิมันก็เกิดขึ้นเอง โดยธรรมชาติและอัตโนมัติด้วย, นี่พอดีไม่มากไม่น้อย.

เราเอาพวกที่เขาจัดไว้ว่า เป็น **วิปัสสนาญาณิกะ** ดีกว่า คือพวกที่ **เอาการพิจารณานำหน้าสมาธิ**. ถ้าทำเอา **สมาธินำหน้าวิปัสสนา** อย่างนั้นเขาเรียกว่า **สมถญาณิกะ**

คือทำสมาธิมาก ๆ มาก ๆ หลายอย่างหลายแบบ จนเกิดสมาธิ จึงค่อยโน้มไปสู่วิปัสสนาที่หลัง, มันก็ใช้ชนิดเดียวกันออกนั้นก็เหลือ เหลือใช้ อย่างนี้มันก็ได้, คือว่า **ทำสมาธิให้มากแล้วลากวิปัสสนาไปตาม เรียกว่าสมถญาณิกะ**. นี่จัดแบ่งกันที่หลังให้ชื่อที่หลัง.

ถ้าว่าเป็น**วิปัสสนาญาณิกะ** ก็คือ เอาการคิดการพิจารณานำหน้าเรื่อยลงมือคิดพิจารณาเลย,สมาธิถูกลากมาเอง, การเพ่งพิจารณามันลากสมาธิตามมาเอง แล้วมันลากมาได้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น. มันไม่อาจที่จะลากมาให้มากเกินไปที่จำเป็นได้. นี่คือแบบวิธีที่ลัดที่สุดของพวกที่เป็นสมรवास. หรือพวกสมัณนี่ที่จะทนไหว. เขาก็ถือกันว่า ทั้ง ๒ แบบนี้ใช้ได้, แม้แต่พวกพระ. พวกพระจะเลือกเอาแบบไหนก็ได้ ผมแนะนำว่า **อย่าห้ามกันมากเกินไป, แยกห้ามกันมากมายเกินไป แล้วก็ไม่รู้จะใช้อะไร**. นี่คือเราเรียกว่า**พวกแบกกระไดก็ได้, เทียวแบกกระไดอยู่เรื่อย**; แต่ไม่รู้ว่าจะไปพาดขึ้นบ้านเรือนใครที่ไหน, ไม่รู้ว่าปราสาทอยู่ที่ไหน เทียวแบกกระไดอยู่เรื่อย. นี่พวก**ทำสมาธิล้วน ๆ** เป็นอย่างนี้ **ไม่รู้ว่าจะไปจดเข้าที่จุดไหน** สำหรับการพิจารณา.

นี่อยากจะใช้วิธี**วิปัสสนานำหน้า**ลากสมาธิไป คือว่าพอเพ่งคิดเท่าไรสมาธิจะเกิดขึ้นเท่านั้น,เพ่งคิดให้แรงเข้า สมาธิก็เกิดขึ้นแรงเข้า ตาม**ธรรมชาติธรรมดา**, เป็นเหตุให้เขาเรียกว่าปัญญาวิมุตติ, หลุดพ้นด้วยอำนาจปัญญา คือทำอย่างนี้. นี่มัน**มีผลเหมือนกัน** คือว่า**ทำลายกิเลสเหมือนกัน**, เราก็เอาอย่างนี้ดีกว่าที่เรียกว่าทำอย่างรำรวย มีผลงานมาก เพราะ**พวกที่บรรลุดุธรรมะตรงที่หน้าที่นั่งของพระพุทธเจ้า**ชั่วไม่กี่นาทีนั้น ก็แบบนี้ทั้งนั้น. มันเป็นแบบ**ความคิดพิจารณาหรือวิปัสสนานำหน้า**; แต่ว่าถ้าเขาเป็นคน**มีนิสัย มีอุปนิสัย มีจิตลักษณะเหมาะสม**ที่เขาอาจจะ**มีสมาธิมากมาย** เต็มที่ก็ได้. เขาจึงไม่ต้องการ ถ้าบรรลุดุธรรมะเป็น

ที่พอใจ ไม่มีความทุกข์อะไรเสียแล้ว ก็ไม่มีใครสนใจที่จะไปหัดสมาธิกันทำไมอีก, ทั้งๆ ที่คนนั้นถ้าไปหัดสมาธิ แล้วก็จะได้มากมายทีเดียว. คนได้บรรลุธรรมะ ชนิดที่ทำความดับทุกข์ได้ จะสนใจที่จะไปหัดสมาธิทำไมอีก, มันก็มีบ้านเรือนอยู่พอสมควรแก่อัตราแล้ว จะไปหาไม้ หาอิฐ หาปูน อะไรมากองไว้ทำไมอีก เป็นอย่างนี้เป็นต้น.

แล้วก็มีกรณีพิเศษ คือว่า คนที่ได้บรรลุพระอรหันต์ โดยไม่ได้ไปทำวิปัสสนาที่ในป่า ที่ไหนบรรลุตรงหน้าพระพุทธเจ้าท่านั้น, เขาแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ มีปฏิสัมภิทา มีอะไรต่าง ๆ นี่ก็เป็นได้. เพราะว่าจิตใจคนนั้นพิเศษมาแต่เดิม **พอรู้ธรรมะในส่วนดับทุกข์สิ้นเชิง**, แล้วก็รู้เรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องกัน, **แล้วก็มีจิตใจที่เป็นสมาธิ ขนาดแสดงฤทธิ์ได้โดยในตัวเองได้** ไม่ต้องไปฝึกโดยเฉพาะ.

เดี๋ยวนี้คนเรามันหมดปัญญา หมดท่าเข้า ก็เลยคว่ำ **คว่ำไปตามเรื่อง**, **คว่ำไปตามเรื่อง** คือว่า ตามที่มีสอน มีแนะ มีสอน อยู่กันเป็นแบบพิธีรีตอง เป็นธรรมเนียมประเพณี ฉะนั้นจึงเรียกว่า กระท้อนกระแท่น, เหมือนที่ผมเรียกเมื่อตะกี้ มันกระท้อนกระแท่น, กระท้อนกระแท่น. เหมือนอย่างว่า ในรายที่หาไม้ หาปูน หาเหล็ก หาสัมภาระมาก ๆ อย่างนี้, แล้วมันกระท้อนกระแท่น ก็ตรงที่ว่าไม่มีความรู้เลยว่าจะใช้ไม้อย่างไหนสักก็อัน, จะใช้ปูนสักเท่าไร, ใช้อิฐสักเท่าไร, มันกระท้อนกระแท่นตรงที่ หาอันนั้นมากเกินไป, หาอันนี้น้อยเกินไป บางอย่างไม่ได้หาเลย อย่างนี้เป็นต้น. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบรรลุธรรมะกันจริง ๆ เดียวนี้มันกระท้อนกระแท่นแบบนี้.

ความรู้ทางปริยัตินั้นกำลังขยายกันออกไป ไม่มีที่สิ้นสุด; แม้แต่จะทำวิปัสสนา ก็ต้องเรียกอภิธรรม, อภิธรรมนั่นคือปริยติอย่างยิ่ง ปริยติแห่งปริยติทีเดียว; เพราะอธิบายคำมันมากไป. นี่ทำวิปัสสนาก็ต้องเรียนอภิธรรม อย่างนี้

เป็นต้น. แล้วหลักสำหรับวิปัสสนานั้น เท้าที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก ก็เหลือเพื่อ
 แสนจะเหลือเพื่อ. ที่แท้ต้องการเพียงหลักในบางสูตรเท่านั้นก็พอแล้ว, ไม่ต้องการ
 คำอธิบายทำนองปริยัติให้มากออกไป เรื่องภพ :เรื่องภูมิ เรื่องโลก เรื่องส่วนแยกของ
 วัณห์ ของธาตุ อายตนะ จนเป็นวิทยาศาสตร์หลับหูหลับตา ตัวเองก็ไม่เข้าใจ ได้แต่ท่องได้
 เท่านั้นเอง.

วิปัสสนาแบบสวนโมกข์.

ที่นี้อยากจะพูดให้เข้าใจเรื่องเสียที่ ที่เป็นปัญหาเฉพาะสำหรับสมัยนี้ ที่จริงก็
 เคยพูดมาคราวสองคราวแล้ว ผมจำได้ ว่าใช้วิธีที่มันเหมาะสำหรับคนสมัยนี้, แล้วก็ย้ำ
 ย้ำเป็นหลักเป็นคำสำคัญว่า**พระณรอย่าเลวกว่าชาวบ้าน** ยังจำได้หรือเปล่า ?
 ว่าพระณรอย่าเลว อย่าเหลวไหลกว่าชาวบ้าน,อย่าอยากได้กว่าชาวบ้าน; หมายความว่า
 ว่า เมื่อ**ชาวบ้านต้องทำงานเลี้ยงลูก เลี้ยงเมีย** อย่างชาวบ้านก็**บรรลุลุทธิธรรมะได้**
ดังที่ปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์นั้น ๆ มาเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วบรรลุลุทธิธรรมะที่ตรงนั้นได้ ทั้งที่
 เป็นฆราวาส. และ**ฆราวาสบางคนก็เป็นพระโสดาบัน สกิทาคามีอยู่ในบ้านเรือน** นับ
 จำนวนไม่ไหว. เมื่อชาวบ้านที่ยังทำมาหากินเลี้ยงลูกเลี้ยงเมีย เป็นอย่างนี้ได้ แล้วพระ
 เป็นไม่ได้ มันก็เรื่องเหลวไหลสิ้นดี;ฉะนั้นอย่าอวดดีอวดดีให้มันมากไปนักเลย,
 เอาแต่พอเหมือนที่ชาวบ้านเขาได้กัน ก็ดีไซ้อยู่แล้ว.

นี่ จงเกิดความคิดที่ฉวยโอกาสเอาการงานเป็นวิปัสสนา หรือว่าเขา
 วิปัสสนาในการงาน มีวิปัสสนาในการงาน หรือว่าทำการงานให้เป็นวิปัสสนาเสีย นี่ตั้ง
 ชื่อเสียใหม่เลยว่า **วิปัสสนากรรมกร, วิปัสสนาของเรา วิปัสสนาแบบกรรมกร.** ถ้าใคร

ถามเมื่อไรที่ไหน ก็ตอบว่า วิปัสสนาสวนโมกข์นี้คือวิปัสสนาแบบกรรมกร, ทำการงานให้เป็นวิปัสสนา มีวิปัสสนาในการงานนั้น แต่ต้องการงานอย่างแบบของผม.

แล้ว **หลักใหญ่ ๆ** ก็พูดอยู่แล้วว่า **ต้องเป็นความไม่เห็นแก่ตัว, ไม่ให้ยกหูชูหาง อย่ามีความเห็นแก่ตัว** ไม่ว่าอะไรมาช่วยกำราบอันนี้ได้ อันนั้นใช้ได้หมด. ที่นี้การงานความเหน็ดเหนื่อย **ความเสียสละนี้เป็นพื้นฐาน**; ถ้ายังไม่ยอมเสียสละแล้วมันยังเลวเกินไป มันเป็นเรื่องไกลนที่ใช้ไม่ได้, แม้แต่จะเป็นเรื่องไกลน คือไกลนมาไม่ดี.

ฉะนั้นอย่างน้อยต้องมีการแสดงความไม่เห็นแก่ตัว หรือความเสียสละ ความเห็นแก่ตัว ในระดับที่เพียงพอ ให้ดูก่อน เป็นข้อแรก, แล้วจึงขยับขยายให้มันยิ่งขึ้นไป โดยแนวนั้น โดยไม่ต้องเปลี่ยนเรื่องให้มันหลายเรื่อง. เมื่อถือเอาการงานเป็นวิปัสสนา แล้วก็ให้มันเป็นวิปัสสนาเรื่อยไป จากการทำงานนั้น.

เราต้องการให้ทำงานชนิดที่เป็นการเสียสละจริง ๆ, ฉะนั้นจึงบัญญัติไว้ชัดว่า ต้องไม่หวังอะไรตอบแทน, อย่าหวังจะได้อะไรตอบแทน, อย่าหวังจะได้คำขอบใจ, แม้แต่คำว่า ขอบใจ ก็อย่าหวังจะได้, ความเอออกเอาใจ พะเน้าพนออะไรบางอย่าง ก็อย่าหวังจะได้, แล้วเวลาเจ็บไข้, ถ้าสำหรับผมนี้เป็นเจ้าของงาน จะมีการตอบแทนอะไรบ้าง ก็ขอให้คิดว่า มันเป็นหน้าที่ตามวินัย ที่เพื่อนสธรรมมิกด้วยกันจะต้องช่วยเหลือคนเจ็บไข้ แต่ไม่ใช่ธรรมะ. ฉะนั้นให้คงถืออยู่ไปตามเดิมว่า พวกที่เหน็ดเหนื่อยนั้น ไม่ได้รับอะไรตอบแทน แม้แต่สิ่งของ, แม้แต่ขอบใจ แม้แต่การเอออกเอาใจ การเอาใจใส่อย่าหวังเลย. ให้มันเป็นการกระทำเพื่อขุดเกลาคความเห็นแก่ตัว ไปโดยส่วนเดียว, ทำงานเพื่องาน ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ตามหลักจริย - ธรรมสากลไปเท่าเดียว, แต่ผมเรียกว่า **ทำงานด้วยจิตว่าง ไปทำเดียว.**

ที่นี้พูดถึงงานที่ทำ ไม่ใช่ต้องเป็นงานแกะสลัก หรือวาดเขียน เหมือนกับพระคัมภีร์คัมภีร์ของคัมภีร์นั้นพูด. งานอะไรก็ได้, **งานอะไรก็ได้** ทั้งนั้น นี่มันเป็นหลักตายตัว. งานอะไรก็ได้ ขนทราย ขนดิน ขนหิน ทำอะไรก็ได้ ใช้ได้ทั้งนั้น, แล้วมีหลักว่า เอาเหื่อล้างกิเลสก็แล้วกัน. พอผมพูดประโยคนี้ โปรเฟสเซอร์ฝรั่ง ชูมือสูง เต็มเร่า ๆ ไม่เข้าใจ. ขอให้ทำชนิดที่ **เอาเหื่อล้างกิเลสก็แล้วกัน**, หมายความว่าเอาความไม่เห็นแก่ตัวนี้, **ล้างความเห็นแก่ตัวก็แล้วกัน**, ไม่ใช่ต้องเป็นงานนั้นงานนี้, แต่ที่นี้เมื่อต้องทำงานแล้ว **ควรจะทำงานที่ถนัด**, ต้องทำงานที่ถนัดดีกว่าทำงานที่ไม่ถนัดนี้ **เพราะทำได้ดีกว่า**, มันไม่เหนื่อยเปล่ามันยังได้ผลดีกว่า. แล้วงานที่ถนัดนี้ มันขยับขยายได้ แต่ว่าเป็นไปในทางที่จะเป็นประโยชน์แก่พระศาสนา มากที่สุดก็แล้วกัน มันอาจจะทำอย่างอื่นก็ได้ แต่เราจะเน้นมันมา ปรับปรุงมันมา โยงมันมา ในลักษณะที่จะเป็นประโยชน์แก่ศาสนา ได้มากที่สุดก็แล้วกัน.

ที่นี้คนอย่างเรายังไม่มีปัญญาทำอย่างอื่น จึงคิดว่า **การแสดงภาพเขียน หรือภาพสลักนี้ ดีที่สุด**สำหรับเราเวลานี้, ใช้คำว่า "เวลานี้" ช่วยจำไว้ด้วยเวลาอื่นไม่รับรอง. เวลานี้ในสภาพที่เหมาะสมที่สุดนี้ **งานนี้จะช่วยเผยแผ่สิ่งที่ควรเผยแผ่, ได้ผลมากเกินค่าของเหื่อที่เสียไป** เพราะว่างานนี้จะมีประโยชน์ ทั้งในทางธรรมะ ในทางประวัติ ในทางโบราณคดี ในทางศิลป กระทั่งในทางวัฒนธรรมของคนไทย เพราะทำให้รู้อะไรทุกอย่างในแง่เหล่านี้. วัฒนธรรมไทยงอกงามออกมาจากวัฒนธรรมอินเดียอย่างไร ถ้าคนมีหูตาฉลาด จะดูได้จากภาพหินสลักเหล่านี้ : ดูในแง่ศิลป์ก็ได้, ถ้าดูในแง่ของพุทธประวัติ ก็เห็นได้ไม่น้อยกว่า ที่มีอยู่ก่อนแล้วในประเทศไทย. เพราะอย่างนี้ยังไม่มีในประเทศไทย มันเพิ่มส่วนที่แปลกเข้ามา.

ดูในแง่ธรรมะ ก็เรื่องความว่างนี้ดูได้ดีกว่า, เพราะเขาไม่แสดงรูป พระพุทธเจ้า คงทิ้งไว้เป็นความว่าง, โดยหลักว่า พระพุทธเจ้าที่แท้จริง ไม่ใช่สิ่งที่แสดงได้ด้วยรูป, ด้วยสิ่งที่มีรูป นี้อย่างนี้เป็นไปในฝ่ายธรรมะนะ.

ที่นี้ประวัติ นั้นประวัตินี้ ที่เป็นเรื่องราว ไม่มีในหนังสือพุทธประวัติ ที่อ่าน นี่ดูซิ มาเพิ่มเข้าอีกในส่วนที่เป็นพุทธประวัติ แล้วในทางโบราณคดี ทางอะไรต่าง ๆ ซึ่งเราพิจารณาแล้วเห็นว่า**มีประโยชน์มาก** จึงปรับปรุงให้เหื่อนั้นเสียไปในลักษณะอย่างนี้, นี่เรียกว่า ยิงทีเดียวได้นกหลายตัว ทำการงานเอาเหื่อนั้นล้างกิเลส, แล้วผลของเหื่อนั้นเป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วย, ไม่ใช่ให้แก่ตัวเองอย่างเดียว. ฉะนั้นเรา**ถือเอาทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน**; และเมื่อใช้วิธีนี้ ผมว่าเหมาะสมที่สุดแก่โลก แก่มนุษย์ในยุคปรมาณู ยิ่งกว่าจะนั่งหลับหูหลับตาตลอด ๒๔ ชั่วโมง, ไปนั่งหลับหูหลับตา แต่กลางคืนก็พอแล้ว. นี่กลางวันใช้วิธีเอาเหื่อนั้นล้างกิเลสนี้ ก็ถ่มไปแล้วมันลึกซึ้งกว่า มีประโยชน์กว้างขวางกว่า.

ฉะนั้นอย่าได้คิดว่า จะหัดเขียนหัดกะ หัดทำ นี่เพื่อจะไปเป็นอาชีพ ข้างหน้า, อย่างนั้นมันทำลายตัวเอง ให้ตกต่ำลงไป แล้วเหื่อนั้นจะไม่ล้างกิเลส, เว้นไว้เสียแต่ว่าทำเพื่อไม่ให้หวังอะไรตอบแทน, หวังแต่จะให้ผู้อื่นได้ตะพิด. นี่เรียกว่า เหมือนกับตายแล้ว เรานี้ตายแล้ว; ฉะนั้น**คำกลอนบทนั้น ยังคงใช้ได้อยู่เสมอ : ทำงานด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารด้วยความว่าง ตายแล้วตั้งแต่ที่แรก, เป็นคนตาย อย่ามี หู หวัง หาง สำหรับไวยักกันอีก, นี่เรียกว่า คนตาย.**

ที่นี้ปัญหามันที่อยู่ว่า **ห้วงหานี้มันมีสลอนไป ยกกันสลอนไป มีปัญหาเท่านี้, ไม่มีทางอื่นที่จะกำราบมัน** นอกจากว่า มีหลักที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว

โดยทำตนให้เป็นคนต่ำ, ทำตนให้เป็นคนแพ้ แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร นี่ดีที่สุด. ยกหูชูหางเมื่อไรเป็นมารเมื่อนั้น, แพ้เมื่อไรเป็นพระเมื่อนั้น.

นี่เห็นได้แล้วว่า มันเกินไป เกินกว่าพระคัมภีร์คัมภีร์ชาตินี้จะเข้าใจอุดมคติของเราได้, มันก็ไม่มีปัญหาอะไรที่จะต้องพูดกับแก ก็เลยไม่ได้พูดอะไรสักคำเดียว กับพระ ๒ - ๓ องค์นี้; เพราะมันไม่มีประโยชน์อะไรจะพูด. แต่ถ้าคุณยังอยากจะพูด ก็อย่าพูดอะไรให้มากนัก. เว้นแต่ว่าเราสมัครเป็นกรรมกรมีวิปัสสนาในการทำงาน ปรับปรุงการทำงานให้เป็นวิปัสสนา.

คำว่า กัมมัฏฐาน ก็แปลว่า การงาน. กัมมัฏฐาน แปลว่า การงาน เพราะฉะนั้นการงานก็เป็นกัมมัฏฐานได้ด้วย, ถ้าว่าการงานนั้นไม่เพิ่มความเห็นแก่ตัว.

นี่ระวัง ๆ อย่ทำให้การงานอะไร เพิ่มความเห็นแก่ตัว, เพิ่มความหวังที่จะได้นั้นได้. ยอมเป็นผู้สิ้นเนื้อประดาตัวอยู่ตลอดเวลา ให้เหมือนกับตายแล้ว, เสร็จแล้วอยู่ตลอดเวลา ยิ่งดี, เป็นหลักง่าย ๆ ที่ถือปฏิบัติได้ว่า หนทางมันจะไม่สูงขึ้นมาได้.

นี่รวมความแล้ว ผมมองเห็นไปแต่ในลักษณะอย่างนี้ว่าวิธีนี้เท่านั้นที่ประหยัดที่สุด, ประหยัดอะไรที่สุดแล้วก็รวดเร็วที่สุดแล้วก็ง่ายตายที่สุด, แล้วก็ **จะไม่ให้พระนี้เลวกว่าชาวบ้าน** เหมือนที่พูดแล้วโดยวิธีนี้. ฉะนั้นจึงถือว่า วิธีนี้คงจะเหมาะแล้วสำหรับมนุษย์ในยุคปรมาณูนี้ ภิกษุสามเณรในยุคปรมาณูนี้ใช้ไฟฉายก็ได้ ๆ แทนที่จะใช้โคมผ้าใส่จอกน้ำมันนัย มันเปลี่ยนไปเท่าไร, ฉะนั้นการงานมันก็ต้องเปลี่ยนบ้างสิ. ที่อยู่เป็นอย่างไร มันก็ผิดไปกับครั้งพุทธกาล, ในกฎมีอะไร มีตำราท่วมหูท่วมหัวสารพัดอย่าง, มีเครื่องใช้บางอย่างซึ่งไม่ใช่ของพระ มันก็เรียกว่าผิดไปมากแล้ว สำหรับมนุษย์ในยุคปรมาณู, แล้วไปดูกฎ กฎอะไรของพระเถระเจ้าใหญ่ขนาด

มีอะไรผิดไปจากครั้งพุทธกาลมากไปกว่าพวกเราที่นี่อีก. เรื่องมันไปกันใหญ่แล้ว เป็นยุคจรวดดาวเทียมไปด้วยเหมือนกัน; เพราะว่าผู้ปฏิบัติที่จะทำลายกิเลสในจิตใจ นำปรับปรุงให้มันทันสมัยกับยุคที่มันพรวดพราดแบบนี้.

ฉะนั้นจึงปรับปรุงในทางเอางานเป็นวิปัสสนา, มีวิปัสสนาในการทำงาน, เอาเห็อล้างกิเลส. มีหลักสั้น ๆ ๓ แบบ, วิปัสสนาญาณิกะ แม้แต่จะหลุดพ้นตามแบบปัญญาวิมุตติล้วน ๆ ก็ยังดี, อย่าไปหวังให้มากกว่านั้น แล้วอันนี้มันเหมาะสำหรับยุคดาวเทียม มีปัญญาเพียงพอที่จะตัดกิเลสอยู่ทุกวันก็พอแล้วการไปนั่งหลับตาตามโคนต้นไม้ นั่นมันก็ทำตามโอกาสเถอะ, อย่าไปมัวเมา แต่อย่างนั้นอย่างเดียวเหมือนกับพระที่ว่า แก่ไม่เข้าใจคำนี้ เราสนใจมาตั้ง ๔๐ ปี แล้วเรื่องในคำนี้ คำคำนี้ก่อนแกเกิดฉะนั้นเรื่องนี้จึงไม่มีทางที่จะพูดกันรู้เรื่อง.

การเป็นอยู่แบบวิปัสสนากรรมกร.

วันนี้เราถือโอกาสตั้งชื่อการเป็นอยู่แบบนี้ ว่าวิปัสสนากรรมกร คุณเห็นแล้วนี่ว่าคนที่มาที่นี่โดยมากเขาถามว่า ที่นี่ทำวิปัสสนาไหม? ก็บอกเขาเลยว่า วิปัสสนากรรมกร เข้าใจไม่เข้าใจก็ตามใจเขา, เขาไม่มีเวลาที่จะฟังคำอธิบาย.

เอาเห็อล้างกิเลส ไม่เอาเปรียบข้าวสุก ไม่เอาเปรียบข้าวสุกของชาวบ้าน ถ้าทำเนิบ ๆ นาน ๆ เหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ ตลอดชาติก็ไม่เห็นได้อะไรขึ้นมา, **ต้องทำจริงและรุนแรง ทุกอย่างทั้งทางกาย ทั้งทางจิต ทางสติปัญญา** มันจึงจะทันสมัยหรือสมกันกับโลกในยุคดาวเทียมนี้. ขอแต่ว่าเป็นไปในทางถูกต้องก็แล้วกัน, เป็นไปในทางทำลายความเห็นแก่ตัว มีเท่านั้น มีข้อเดียวเท่านั้น.

ควบคุมทุกอย่าง ให้เป็นไปตามแนวทางทำลายความเห็นแก่ตัว นับตั้งแต่จะกินอาหาร จะอาบน้ำจะไปถาน ทุกอย่างแหละ. ระมัดระวังตัวให้ดี ให้เป็นการทำลายความเห็นแก่ตัว, เข้าส้วมแท้ ๆ มันก็มีคนเห็นแก่ตัวแล้ว, แล้วไม่ต้องแก้ตัว. พระเถรทั้งนั้นที่ใช้ส้วม ไม่มีใครมาช่วย, เข้าส้วมให้เลอะเทอะแล้วมันก็มีแต่ความเห็นแก่ตัวเข้าแล้ว นี่เป็นตัวอย่างนะ. แล้วอย่างอื่น ๆ เช่นว่า **ไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย** หรือมันไม่มีประโยชน์ หรืออะไร นี่ทางหนึ่ง.

แล้วอีกทางหนึ่ง ทำลายประโยชน์ให้หมดเปลืองไป โดยไม่จำเป็น นี่ก็เป็นเรื่องความเห็นแก่ตัว. ทางหนึ่งไม่สร้างประโยชน์อะไรขึ้นมา ก็เป็นความเห็นแก่ตัว, ทางหนึ่งมันทำลายประโยชน์ของผู้อื่น ที่เขาสร้างสรวรรคขึ้นมาไว้ นี่ก็เป็นความเห็นแก่ตัว, **จับจ่ายใช้สอย** บางสิ่งบางอย่าง ในลักษณะที่จะยกหูหางของตัวโดยไม่ประหยัดสิ่งเหล่านั้น นี่ก็เป็นเรื่องความเห็นแก่ตัว.

ขอให้วัดทั้งวัดนี้เป็นลักษณะ เป็นนิมิต เป็นเครื่องหมายที่จะวัดว่า มีความเห็นแก่ตัว หรือไม่เห็นแก่ตัว, แล้วให้รู้ไว้ว่า เรามีหลักใหญ่ ๆ ว่า **จะสร้างวัดนี้ให้พูดได้, ให้ก่อนหินพูดได้ ให้ต้นไม้พูดได้ให้อะไร ๆ มันพูดได้, คือว่าให้มันแสดงอะไรที่จับใจผู้เห็น และเกิดความรู้สึกในข้อนี้** เป็นความเจียมความสงบ ความหยุด ความว่าง อะไรก็แล้วแต่.

ฉะนั้นถ้ามีทุก ๆ อย่าง ที่ส่อลักษณะอย่างนั้น อย่าให้มีสกปรกกรุงรัง หรือเกิดความคิดไปทางอื่น, **ที่เราให้ต้นไม้พูดได้ ให้ก่อนหินพูดได้ มีความมุ่งหมายอย่างนี้.** ฉะนั้นจะวางก่อนหินสักก้อน ก็วางให้มันเกิดความหมาย ถ้าเ่งเกินไป มันก็เป็นบาปของคนนั้น, ไม่ใช่บาปของเรา. เราวางไว้ในลักษณะที่มันจะมีความ

หมาย, แล้วเขา**ไม่รู้**ความหมาย นั้นมันไม่ใช่บาปของเรา. นั้นมันบาปของคนที่มา**นั้น**เอง.

เดี๋ยวนี้คนส่วนมากก็ไม่ได้ประโยชน์ถึงขนาดนี้ เห็น ๆ อยู่แล้วพ้นคนจะได้สักคนหนึ่งเท่านั้น, ที่จะรู้สึกเกิดประทับใจจากสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงอยู่ แล้วรู้สึกว่า ความหยุดความไม่ยึดมั่นนี้มันดี, ไม่ค่อยมีใครรู้. ไม่ใช่ว่าก้อนหินจะมีจิต มีวิญญาณ ที่จะคิดนี้รู้สึกอะไรได้, แต่ว่าลักษณะบางอย่างที่เราอาจจะถือเอาประโยชน์ได้ แล้วมันก็เป็นประโยชน์.

ในอรรถกถา มีภิกษุองค์หนึ่งบรรลुพระอรหันต์ เพียงแต่สักว่าเห็นดอกมะลิปาร่วงลงมาจากต้นเท่านั้น. **ดอกมะลิป่าไม่ใช่มีชีวิตจิตใจ, ร่วงตามธรรมชาติธรรมชาติของมัน แต่พระองค์นั้นมองไปแง่ที่มีความหมายไปในทางไม่เที่ยง, ไม่มีความหวังอะไรเลยในสิ่งเหล่านี้** ในสิ่งที่เริ่ดอร่อยสวยงามอะไรนี้. ฉะนั้นจึงเป็นพระอรหันต์ได้ โดยเห็นสิ่งที่มันทำอะไรไปตามธรรมชาติของมัน ไม่มีจิตมีใจอะไร.

นี้เรามันไม่เป็นอย่างนั้น, พอมีอะไรหล่นมีอะไร มันก็**ไม่รู้**สึก เพราะว่าใจเรามันเตลิดเปิดเปิงไปทางไหนเสียแล้ว, ไม่มีโอกาสที่จะเห็นดอกไม้ปาร่วง แล้วเป็นพระอรหันต์ได้เสียแล้ว. เพราะว่าใจของเรากระด้าง และเตลิดเปิดเปิงไปไกลแล้ว, **จึงเหมาะแล้วที่จะเอาเห็อล้างกิเลส** เพราะมันมีแต่ความกระด้างมากเสียแล้ว ไม่ละเอียดละมุนละไมเหมือนตัวอย่างนั้น.

แต่ว่าโดยทั่วไปนี้ให้มองดู มันเจียบ มันหยุด ต้นไม้มันกินอาหารอย่างนี้, มันกินอย่าง**ไม่**ยึดมั่นถือมั่น. เรามันกินอาหารอย่างยึดมั่นถือมั่น; วันนี้มีอย่างนี้ มีแกงมีกับอย่างนี้, ถึงปากไม่พูด ก็นึกอยู่ในใจ ว่านี่อร่อย อยากจะได้อีก มีแต่กินอย่างนี้

ทั้งนั้น. ไม่เหมือนต้นไม้ มันดูซึมไปตามธรรมชาติตามระเบียบ สม่่าเสมอ, ไม่มีตัว - ของดูเหมือนคน.

ถ้าใครดูในแง่ดังกล่าวนี้ออก ก็แปลว่า **คนนั้นได้ฟังต้นไม้น้ำพุต ได้ยินต้นไม้น้ำพุต, นี่เป็นตัวอย่างเท่านั้น, ยังมีอีกมากมาย** เกี่ยวกับต้นไม้น้ำพุต ก้อนหินที่ดี มีอยู่มากมาย, ฉะนั้นให้ดู ๆ ไว้.

เรามีหน้าที่มากกว่าต้นไม้น้ำพุต เรามีอะไรมากกว่าต้นไม้น้ำพุต, เราต้องระมัดระวังกว่า ต้องใช้เวลาให้มากกว่า. ใช้คำว่า ต้อง นี่ไม่ถูก แต่มันก็ต้องใช้คำนี้, เพราะมันกระด้างเกินไปนัก เรียกว่ามันควร"ควรกระทำ" ให้มากกว่าต้นไม้น้ำพุต ดีกว่าต้นไม้น้ำพุต. **อยู่ในป่าก็ไม่เห็นป่า** ถ้าไม่มีสติปัญญา, ไปนั่งโคนต้นไม้น้ำพุตก็ไม่ได้ยินต้นไม้น้ำพุต. ฉะนั้นสร้างสติปัญญาให้เพียงพอ อยู่ตรงนี้ก็จะได้ยินต้นไม้น้ำพุต, หรือว่าได้เห็นอะไรเห็นต้นไม้น้ำพุตแสดงธรรม.

ถ้าทำด้วยความยึดมั่นในรูปในแบบ ให้มันฝังตัวเข้าไปในต้นไม้น้ำพุต โพลงเข้าไปอยู่มันก็ไม่รู้, **ก็ไม่รู้จักต้นไม้น้ำพุต ไม่รู้จักประโยชน์ที่จะได้จากต้นไม้น้ำพุต.**

โคนไม้หรือว่าที่สังกัดอื่น ๆ ที่เขารวมเรียกกันว่าที่สังกัดนี้ หมายถึงสิ่งแวด - ล้อมจิตใจ ไปในทางหยุดไปในทางว่าง ไปทางสงบสงัด. แต่เดี๋ยวนี้เมื่อเราอยู่ในป่าเสียเองแล้ว ก็ควรจะได้รับประโยชน์อันนี้. **อย่าเป็นเหมือนกับว่ามันไม่รู้สึกละเสียอีก** นี่เรียกว่า**อยู่ในป่าก็ไม่เห็นป่า** ฉะนั้นจงอยู่ในป่าเห็นลักษณะเห็นธรรมชาติ เห็นความจริงอะไรเกี่ยวกับป่า ก็เรียกว่า**อยู่ในป่าแล้วก็เห็นป่า**, นี่ก็ทำไปตามโอกาส.

ส่วนแรงงานยังเหลือ ก็ใช้ไปในทาง ทำบทเรียนที่ไม่เห็นแก่ตัว นี่แรงงานที่เหลือจะไปทิ้งเสียที่ไหน? ค่าข้าวสุกของชาวบ้านจะเอาไปทิ้งเสียที่ไหน? ถ้าเรา

มีเวลาเหลือพอที่จะใช้มัน ก็ใช้มันไปในทางที่เป็นประโยชน์ของโลกเป็นส่วนรวม เวลาวันละ ๒ - ๓ ชั่วโมงก็ตามนี้ ทำสิ่งที่มีมันเป็นประโยชน์แก่โลกเป็นส่วนรวม.

การทำงานก็เพื่อประโยชน์ที่พอเหมาะพอดี.

อยากจะยืนยันว่า การเขียนภาพ การสลักภาพนั้น ไม่ใช่การเขียนใหม่ ไม่ใช่สลักภาพ ของพระบ้าง บอ ๆ องค์ที่ว่ำนี่ ที่ใช้ชื่อว่าธรรมกาโม. อย่าเห็นเป็นเพียงเรื่องเขียนภาพ หรือสลักภาพ ให้เป็นเรื่องที่ว่าเสียสละเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ อะไรก็ได้, อะไรถนัดก็ทำอันนั้นก็แล้วกัน, อะไรมีค่าสูงกว่า เราเลือกเอาอันนั้น, อะไรที่เป็นประโยชน์โดยเร็ว เราเลือกเอาอันนั้นอีก. ผมจึงบอกว่า จะเป็นงานทำให้มีสิ่งทีในประเทศไทยยังไม่มี เพื่อให้พุทธบริษัทได้เห็นสิ่งเหล่านี้ก็มีเท่านั้นเอง, ไม่ได้หวังอะไรมากไปกว่านั้น.

ถ้าฟังผมคนเดียวจะทำอะไรได้, หลาย ๆ คนก็ช่วยกันทำ เป็นการใช้แรงงานส่วนเหลือของร่างกาย ให้หมดไป. แต่แล้วอย่าลืมว่า ในขณะนี้ในเวลาอย่างนั้นแหละ มีวิปัสสนา ที่ต้องระวังให้ดี คือระวังหู ระวังหาง ให้ดี, อย่าให้ยกขึ้นมาเพราะเหตุนี้. มีวิปัสสนาอยู่ที่เหนือไหล่ขึ้นด้วย แล้วสำคัญเสียด้วยดีกว่าที่ไปนั่งตากลมเย็น ๆ ที่โคนไม้ มักจะเคลิ้มไปในทางอื่น, ไม่แน่นอนว่า มันขาดเกลาคความเห็นแก่ตัวด้วยซ้ำไป. เดี่ยวไปหลงไหลในทางความสงบเพลิดเพลิน, แล้วนอนหลับแบบหนึ่งไปเสีย, ก็ไม่ได้ทำอะไรหรือจะทำสมาธิ กระทั่งเกิดฌานเกิดสมาบัติ แล้วมันก็จะเหลือใช้ไม่ได้เป็นประโยชน์. ฉะนั้นเอาสมาธิเท่าที่จำเป็นแก่การงานของเรา.

ยกตัวอย่าง เหมือนว่าเรามีเครื่องสี่ขาเล็ก ๆ เท้านี้ ซึ่งมันต้องการแรงจุดสัก ๑๐ แรงม้าแล้วเราไปซื้อเครื่องทำแรงม้ามาก นี่จะบ้าหรือจะดี คิดดูเท้านี้ ซื้อ

เครื่องทำแรงแม้มา ๑๒ แรงแ, ที่ต้องการเพียง ๑๐ แรงแม้ มันจะบ้าหรือจะดี, จึงว่าทำให้มันพอเหมาะพอดี ให้มันไปของมันโดยธรรมชาติ แล้วมันก็พอเหมาะพอดี, แล้วมีโอกาสที่จะได้รับผลสูงสุดเต็มที่ แล้วก็เร็ว, กว่าหาเงินไปซื้อเครื่องทำแรงแมาได้ มันก็แย่นะ, พอได้มาแล้วก็ไม่มีประโยชน์อะไร, ประโยชน์จริง ๆ มันอยู่ตรงที่มันสืซ่านนั้นให้ได้.

ฉะนั้นเมื่อเราทำลายตัวกู - ของกู นี้ให้ได้ แม้ด้วยความรู้เท่านี้ แม้แต่ด้วยสมาธิเท่านี้แม้ด้วยอะไรเท่านี้ ทำไปให้ได้ นั้นแหละดี.

นี่เพราะเหตุที่ชาวบ้านเขามีสมาธิพอดี มีปัญญาพอดี เขาจึงสามารถบรรลุธรรมะได้ ในเพศฆราวาส เป็นพระโสดาบัน พระสกิทาคามีได้, หรือว่า พอไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ใจ เป็นพระอรหันต์ได้ เพราะมันมีแรงงานพอดี มันไม่เหมือนกับคนบ้า ๆ บอ ๆ มันมีอะไรแ่งนี้ แ่งนั้น ล้วนแต่เพ้อ.เดี๋ยวนี้ระวังให้ดี กำลังจะเพ้อเรื่องวิชาความรู้ ซึ่งไม่จำเป็นแล้ว, แล้วเห่อตามพวกคนสมัยใหม่ รู้โน้นรู้นี้ รู้โน้นมากไปแล้ว. ไปรษณีย์ที่ผ่านผมนี้ รู้สึกว่าเดี๋ยวนี้กำลังจะมีเพ้ออะไรบางอย่าง ในทางหนังสือหนังสือ, นั้นแหละเป็นเรื่องทำลายตัว โดยที่ตัวคิดว่าจะส่งเสริมตัว, แต่เป็นเรื่องทำลายตัว โดยไม่ได้รู้สึกตัว.

เอาละสรุปความที่ ว่าเราเรียกกระบวนของเรา หรืออุดมคติของเราว่า วิปัสสนากรรมกร; แต่ไม่ใช่กรรมกรเหมือนคนอื่น กรรมกรที่ความว่างเลี้ยงไว้ กรรมกรของความว่าง เรียกร้องเอาอะไรไม่ได้, เรียกร้องเอาอะไรมาเป็นตัวกู - ของกู ไม่ได้ เป็นของความว่างทั้งหมด แล้วอย่างน้อยก็就会有ความเบาสบาย ไม่แพ้ลูกสุนัข, ลูกสุนัขที่กำลังเล่นมันไม่มีเป็นตัวกู - ของกูมันสบาย.

ปัญหาต่าง ๆ เกิดจากตัณหา - ของกู.

เรานึกคิดมากไป มีอะไรเป็นตัณหา - ของกู สะสมไว้ ก็เลยทุกข์ทรมาน หมองวิตกกังวล หน้าเศร้าตัณหา - ของกู ทรมาน, แล้วไปโทษว่าโชคร้าย โทษพระเจ้า โทษผี โทษสงฆ์ ไม่เข้าใจ. ตัณหา - ของกูนั่นเอง มันทำให้เคราะห์ร้าย เกิดเอ็กซีเดนตที่มีหักแซนหักอะไร, ไม่ใช่ผีสงฆ์เทวดาอะไรที่ไหน ไม่ใช่เคราะห์ร้ายอะไรที่ไหน. ตัณหา - ของกู มันทำให้ใจมีดมนท์ สะเพร่า อึดอัด ชัดใจ, สิ่งที่ยาก ๆ แท้ ๆ กลายเป็นอันตรายได้, เดินขึ้นบันได ตกลงมาได้. เครื่องใช้ไม้สอยที่ใช้อยู่เป็นประจำวัน กลายเป็นอันตรายขึ้นมาได้; เพราะว่าคนนี่ ในเวลานั้น กำลังอึดอัดอยู่ด้วยตัณหา - ของกู, ไม่ได้มาจากผีสงฆ์เทวดาโชคร้ายอะไรที่ไหน.

ฉะนั้นเรากลับมีปัญหาเพิ่มมากกว่า สัตว์เดรัจฉานเหล่านี้ เพราะตัณหา - ของกู มันแสดงหลายแบบนัก; สัตว์เมื่อหิวก็ไม่โกรธนะ บางเวลาไม่ได้กินอาหารสักมื้อ ก็ไม่เห็นมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น. ผมแก้มลองดูแล้ว บางเวลาไม่ให้กินเลย มันก็อยู่อย่างนั้น, เป็นอยู่อย่างนั้น, ให้กิน ๒ มื้อมาก ๆ ก็อย่างนั้น. นี่ถ้าคนเราไม่ให้กินอาหารสักมื้อ ดูมันจะอึดอัดมาก ดูมันจะเดือดพล่านมากทีเดียว, สุนัขมันไม่ได้นึกอะไรนัก, มันไม่หิวถึงกับร้อง เพราะการไม่ได้กินอาหารมื้อหนึ่ง. บางทีมันตามผมขึ้นไปอยู่บนภูเขา ไม่ได้กินข้าวมื้อหนึ่งมันก็เป็นอย่างนั้น. บางทีลงมาหาอะไรกินได้ก็ดีไป, บางทีหาอะไรกินไม่ได้ก็เลิกไป, มันก็ไม่ใช่ได้ นี่เรื่องความยึดมั่นถือมั่นเป็นตัณหา ต้องอย่างนี้ ๆ, เป็นของกูต้องอย่างนี้, นี้ระวังมันจะมากขึ้น ๆ มากขึ้น ๆ มันจะไม่น้อยลง.

คน ๆ หนึ่งถาม **เลี้ยงสุนัขไว้ทำไม ?** เขาเพิ่งมาใหม่ ๆ บอกว่า**เลี้ยงไว้เป็นอาจารย์**, บอกอย่างนี้ เลี้ยงหมาไว้เป็นอาจารย์ ก็เลยทำหน้าที่ไม่ดี. เขาถามว่าเป็น

อาจารย์อย่างไร, อาจารย์อย่างไร? อธิบายให้ฟังว่า ความรู้ที่ได้มาสอนคุณ ได้มาจาก
 หมาหลายอย่าง คืออย่างนั้น ๆ อย่างนั้น ๆ; เรื่องไม่มีตัวกู ไม่มีของกู ก็เลยเจียบไป.
 เลี้ยงหมาเป็นอาจารย์; แต่มันอยู่ที่วิธีเลี้ยง หรือว่าวิธีที่เกี่ยวข้อกับหมา มันจึงเป็น
 อาจารย์ได้, ไม่ใช่เลี้ยงเฉย ๆ มันจึงเป็นอาจารย์ได้, แล้วส่วนใหญ่ไม่ได้สนใจกับมันด้วย
 ไม่ได้มองดูมันในแง่ลึกด้วย. ฝรั่งเศสไม่ชอบหมา เขารำคาญหมา เขากลัว เขากลัวโรค
 กลัวอะไร, ฉะนั้นพวกฝรั่งมีปัญหาวา หากว่าหมาเข้าใกล้ก็กลัวแล้ว กลัวจะติดโรคจาก
 หมา. เรามีความต้านทานสูงกว่า ในร่างกายเรา ไม่ติดโรคอะไรที่หมามี. แต่ก็ไม่ใช่ว่า
 ว่าจะไปนั้นกับมันเกินไป เราก็ระวังเหมือนกัน, เพราะมันมีอะไรมาเกินกว่าที่เราจะ
 เป็นได้ มันก็มี. แต่แล้วมันมีจริงอยู่อย่างหนึ่ง นี่จริงที่สุด; ถ้าเราชี้แจงแล้ว หมา
 ก็ยอมคือไม่เอาใจใส่หมา. ถ้าเราเอาใจใส่หมา เราต้องทำลายความเห็นแก่ตัวมาก,
 บางคืนแทบจะไม่ได้นอนตามต้องการ ต้องคอยดูมันเป็นอย่างไร, มันไม่สบาย กลางค้ำ
 กลางคืน ต้องดูมัน.

ทุกอย่างใช้เป็นเครื่องเรียน หรือเป็นบทเรียน สำหรับศึกษาความไม่
 เห็นแก่ตัว ได้ทั้งนั้น; แม้แต่การเลี้ยงหมา หรือการปลูกต้นไม้ หรือการกระทำอะไร.
 ถ้ารู้จักทำ มันก็เป็นไปในทางทำลายความเห็นแก่ตัว, ถ้าไม่รู้จักทำ มันก็ไปทาง
 เพิ่มความเห็นแก่ตัว.

ทุกอย่างเป็นบทเรียนสำหรับฝึกทำลายความเห็นแก่ตัว.

ฉะนั้นสิ่งทุกสิ่งมี ๒ ความหมายเสมอ; แม้แต่เนื้อตัวของเราเอง
 ก็มี ๒ ความหมายเสมอ. นี่คนมีปัญญาที่รู้จักเลือกเอาดี, คนมีปัญญาที่รู้จักเลือกเอา,
 รู้จักเลือกเอาประโยชน์ที่สูงกว่าไว้เสมอ ก็แล้วกัน. อย่าไปโง่หลงยึดมั่นถือมั่นตะพึด,

ไปในทางยึดมั่นถือมั่น อาจจะไปถูกเอาสิ่งที่ไม่มีความค่าก็ได้ แล้วก็เห็นดเหนืออย่างมากกับเรา. บางทีเราจะไม่ต้องลงทุนอะไรเลย ไม่ต้องลำบากอะไรสิ่งที่มีอยู่แล้วนี่มันพอแล้ว ที่จะศึกษา ทำลายความเห็นแก่ตัวมีพอ.

เมื่อความเห็นแก่ตัวมันกัดเอาบ่อย ๆ ก็ดีเหมือนกัน อย่าถึงกับมาไว้วาย, กิเลสมันกัดเอาบ้างมันดับหน้าเอาบ้าง ก็ดีเหมือนกัน, มันจะได้สอนให้รู้จักเร็ว ๆ. เดียวนี้ไม่รับเสียอีก ไม่รับอันนี้ กลับมามันจะไปทางอื่นเสียอีก, **ไม่ยอมรับการสอนของกิเลส** ความโง่, ไม่ยอมละความโง่อันนั้น, แล้วจะดันทุรังอยู่นั้น ไม่ยอมละส่วนนั้น เพราะว่ามีมานะทิฐิจัด.

ถ้ามีอะไรเกิดขึ้น ก็ต้องมองไปในทางที่จะฉลาดขึ้นกว่าก่อน. อย่ากัดฟัน ตะปัดไปในทางมานะทิฐิ จะฉิบหายหมดเพราะความเห็นแก่ตัวยกหูชูหาง. เกิดอะไรขึ้น ดันไปข้างหน้าตะปัด, ไม่สมประสงค์กินยาตาย. มันวิ่งไปทางโน้น ไม่วิ่งไปทางนี้ ที่จะทำลายกิเลสเสีย, หรือว่าทำลายความเห็นแก่ตัว. กิเลสมันมุ่งแต่จะเอาอย่างใจตัว ตัวดำ ๆ; ไม่ได้ตั้งใจ, โดดน้ำตาย กินยาตาย ทั้งหญิงทั้งชาย, อย่างนี้มีมากขึ้น. ผิดกับสมัยก่อน ที่ว่าเขารู้จักผิดชอบชั่วดีถูกต้องเหมาะสม **ใช้ชีวิตนี้ให้เป็นประโยชน์ที่สุด** ไม่ให้เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ มันก็ไม่พ้นจากเรื่องของธรรมะ ต้องมาเกี่ยวข้องกับเรื่องของธรรมะ.

สรุปความที่ก็เรียกว่า ระบบวิปัสสนากรรมกรนี้ ผมเห็นว่าเหมาะสมอยู่ ก็ลองไปคิดไปนึกดู, พอแล้วคำแล้ว เดียวจะไปลำบาก.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๔ -

วันเสาร์ที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๑๑

ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖

ธรรมะเข้ามา ตัวกู้ออกไป,
ตัวกู้อเข้ามา ธรรมะออกไป.

วันของธรรมปาฏิโมกข์มาถึงอีกแล้ว,

คำคำนี้ไม่เคยมีในประวัติของพุทธบริษัทเรา, คำว่าธรรมปาฏิโมกข์
ไม่มีใครเคยใช้, แต่ที่จริงมันก็มี ตัวจริงมันก็มี คือการพูดถึงธรรมะ ที่จำเป็นที่สำคัญ
ซ้ำอยู่เป็นประจำอย่างแน่นอน ลักษณะอย่างนี้, เหมือนกับทำวินัยปาฏิโมกข์, เป็นเรื่อง
ธรรมะ ก็เป็นเรื่องธรรมปาฏิโมกข์. นี่เขาทำกันแต่วินัย บัญญัติไว้แต่วินัยปาฏิโมกข์ ;
นี่เราเห็นว่า วินัยก็มีอยู่แล้ว, ส่วนธรรมะที่ยังไม่ค่อยจะรู้เรื่องกันนี้ ยังมีอีกมากจึงจัด
รูปนี้ขึ้นมา.

ธรรมปาฏิโมกข์เป็นเรื่องเกี่ยวกับสติปัญญา.

บางคนแรกได้ฟัง ก็นึกว่าเป็นเรื่องอวดดีอวดดีไปตามเคย, ชอบทำอะไรแปลก ๆ แผลง ๆ ไปตามเคย, ความโง่ของเขาบวกกับการเรียกชื่อบ้า ๆ บอ ๆ ของเรา ก็มีเรื่องอย่างนี้ขึ้น แล้วเขาไม่ดูให้ดีว่า อะไรมันมีอยู่อย่างไร. นี่คำว่าธรรมปาฏิโมกข์, หรือคำว่าโรหนิง หรือคำว่า โรงมหรสพทางวิญญาณนี้ เป็นเรื่องที่ทำให้เกิด **ความครึกโครม**; แต่ก็ดีเหมือนกัน คนเขาจะได้สนใจกันบ้าง.

สำหรับคำว่า ธรรมปาฏิโมกข์นี้ เหมือนกันกับที่บอกแล้วทุกทีว่า **เราเข้าเรื่องเดียวกันตลอดกาลไปเลย**, ก็ดูปาฏิโมกข์ที่ ๒๒๗ สิกขาบท เอามาสดกันอยู่ ทุกวันที่ ๑๕ ของเดือน ก็เข้า เข้า ทุกตัวอักษรไม่มีอธิบายอะไรเลย, ก็ต้องทำหรือว่าควรทำ. เดี่ยวนี้ธรรมปาฏิโมกข์นี้ มีเรื่องที่จำเป็นไม่น้อยกว่านั้น มันเป็นเรื่องที่เข้าใจยากกว่า เพราะมันไม่ใช่ระเบียบบังคับเป็นข้อ ๆ ข้อ ๆ, แล้วปฏิบัติกันนั้นมันง่ายหรือมันตรง, ส่วนนี้มันเกี่ยวกับความคิดนึก สติปัญญา ความเข้าใจ. ฉะนั้นจึงอยู่ในประเภทลึกที่ซึ่งยังลึกซึ้ง ยังลึลึบอยู่ จึงต้องพูดบ่อย ๆ; แต่ก็ไม่ได้พูดในลักษณะตามตัวหนังสือตรง ๆ ท่องตามตัวหนังสือ, พูดในลักษณะที่ให้เข้าใจกันทีละแง่ทีละมุม ในหัวข้อข้อเดียว ซึ่งเป็นที่สรุปใจความของพุทธศาสนา คือเรื่องยึดมั่นถือมั่น กับ ไม่ยึดมั่นถือมั่น. เราเลยให้ชื่อเรื่องของเราแปลกอีกเหมือนกัน แปลกจนคนนึกโกรธ นึกหมั่นไส้ นึกหรือคิดไปอย่างอื่น ว่าเรื่องตัวกู - ของกู.

คำนี้เป็นชื่อหนังสือเล่มใหญ่ พิมพ์ขึ้นจากคำบรรยายประจำวัน เมื่อหลายปีมาแล้ว. เขาอยากจะให้ชื่ออย่างอื่น หนังสืออย่างนี้ เราบอกว่าไม่ชอบ เราขอชื่อตัวกู - ของกู ไปตามความจริง หรือตามความตั้งใจไว้แต่เดิม. ฉะนั้น คำว่า ตัวกู -

ของกู้นี้ มันก็มีอายุมาหลายปีแล้ว ที่ใช้ชื่อนี้อย่างนี้ ก็เพราะว่าให้มันจำง่าย สะดุดใจ และจำง่าย แล้วเป็นไปตามความรู้สึกได้ตามสัญชาตญาณ ภาษาธรรมดา.

ความมุ่งหมาย ที่ใช้ “ตัวกู – ของกู”.

นี่ทบทวนคำ ๆ นี้ กันอีกทีหนึ่ง ว่ามันเป็นคำธรรมดา เข้าใจได้ตามความรู้สึกตามธรรมดา ว่าตัวกู - ของกู; พูดเพียงเท่านั้น ก็ประหยัดคำอธิบายได้มาก เพราะคนเคยมีความรู้สึกเป็นตัวกู - ของกู กันอยู่ทุกคน ไม่ยกเว้นใคร. ฉะนั้นมันจึงเป็นคำที่พูดออกไป ก็เข้าใจหรือรู้เรื่องทันทีได้. เราจะไปใช้อัตตา - อัตตนิยา อหังการ - มมังการ นี้คงจะต้องถามกันอีกหลายปี กว่าที่จะรู้เรื่อง, รู้เรื่องแล้วมันก็ลืม. เป็นภาษาที่แปลกประหลาด ใช้คำว่า ตัวกู - ของกู ที่เดียวสะดุ้งโหยง, แล้วก็ไม่มีลืม. ฉะนั้นเราจึงใช้ชื่อนี้, ใช้คำอย่างนี้ เรื่อย ๆ มา, เพื่อประหยัดเวลา เพื่อเข้าใจลึกซึ้ง เพื่อทำให้เรื่องมันง่าย.

ที่เราจะพูดกันวันนี้ เรื่องตัวกู - ของกู อีกตามเคย จะเรียกว่าพูดในแง่หนึ่งมุมหนึ่ง ก็ได้เหมือนกัน, ที่จริงมันก็อย่างเดียวกัน เรื่องเดียวกัน ไม่ได้หลายแง่หลายมุม. ที่พูดว่าแง่หนึ่งมุมหนึ่งก็อาศัยคำพูดเป็นหลัก หรือว่าแกั่งพูดให้เรื่องเด่นไปในแนวหนึ่ง ๆ โดยความมุ่งหมายต้องการจะให้กลัว, กลัวตัวกู - ของกู มากขึ้น ๆ ทุก ๆ คราวที่พูด, ฉะนั้นจึงเรียกว่า เรื่องเดียวกันแต่ตลอดเวลา.

สำหรับคนทั่วไป สำหรับชาวบ้าน มันต้องใช้คำธรรมดาอย่างนี้ ซึ่งบางทีก็ผิด ผิดทาง Logicของภาษา แต่เราก็ต้องพูดอย่างนี้. เช่นวันนี้เราจะมีหัวข้อว่า ธรรมะเข้ามา ตัวกู้ออกไป, ตัวกู้ออกไป ธรรมะก็ออกไป. ใจเหมือนกับเวที

ชนิดหนึ่ง; พอธรรมะเข้ามา ตัวกูก็ออกไป, ตัวกูเข้ามา ธรรมก็ออกไป, **เวทีเดียวกัน คือใจ**. อย่างนี้ฟังง่ายที่สุด สำหรับชาวบ้าน คือเขาเข้าใจเองอยู่แล้ว ว่า ธรรมะนี้เป็นฝ่ายดี, ตัวกูเป็นฝ่ายไม่ดี เป็นฝ่ายกิเลส, แล้วเป็นคำพูดที่ใช้ได้ และมีประโยชน์, และปฏิบัติได้ และใช้ได้ประโยชน์ไปเลย. แต่ทาง logic ของภาษา นั้น มันอาจจะใช้ไม่ได้; เพราะว่า คำว่า ธรรมะนี้มันกว้างเกินไปจนใช้กับอะไรก็ได้ แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า ตัวกูก็เหมือนกัน ก็เป็นธรรมะประเภทหนึ่ง แต่เป็นธรรมะประเภทที่ทำอันตราย ทำอันตรายไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล เราเกลียดน้ำหนำมัน ไม่ให้ชื่อว่า ธรรมะ ให้ชื่อเป็นอย่างอื่น เป็นกิเลส เป็นพญามาร เป็นซาตาน เป็นอะไรพวกนั้น แต่เป็นธรรมะประเภทหนึ่ง ซึ่งตรงกันข้ามกับธรรมะอีกประเภทหนึ่ง.

ไม่มีอะไร ที่ไม่ใช่ธรรมะ.

ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมะ ที่ไม่อาจจะเรียกได้ด้วยคำว่าธรรมะเป็นธรรมะทั้ง - นั้น เพราะธรรมะก็หมายถึงธรรมชาติ ความเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ขบวนการของกฎของธรรมชาติ การประพฤติปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ มันเป็นธรรมะทั้งนั้น ขบวนการของธรรมชาติ ส่วนที่มันทำอันตรายคนนี่ มันไม่ได้เจตนาที่จะทำอันตรายใคร แต่มันเป็นอย่างนั้นเอง ไปเอามาใส่เข้า มันก็มีความทุกข์เดือดร้อนขึ้นมาทันทีที่ธรรมะ ส่วนที่เกื้อกูลคน มันก็เป็นที่ถูกอกถูกใจ แล้วเราก็เรียกว่าธรรมะต่อไป ส่วนที่มันทำอันตรายคน เราไม่เรียกว่า ธรรมะ ภาษาพูดก็เรียกว่า กิเลส เรียกว่า พญามาร เรียกว่า อะไรก็ได้ แต่ถ้าทางภาษาบาลี คงเรียกว่า ธรรม อยู่ตามเดิมเรียกว่า อกุศลธรรม ลามก - ธรรม บาปธรรมอะไร เรียกว่าธรรมะอยู่ตามเดิม พวกนั้นแหละคือที่เรามาเรียกกัน เสียใหม่ว่า ตัวกู ว่าของกู คือธรรมส่วนที่ทำอันตรายคน คนก็ธรรมะ ทั้งใจก็ธรรมะ ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมะ เหมือนที่อธิบายไว้ในหนังสือบางเล่ม ปาฐกถาบางเรื่อง โดยละเอียดแล้ว นี่เป็นหลักทางภาษา.

เดี๋ยวนี้เรามา พูตกันเรื่อง ธรรมะเข้ามา ตัวกู้ออกไป, ตัวกู้ออกไป ธรรมะออกมา, มันผิดlogicทางภาษา แต่รู้เรื่องได้ โดยไม่ต้องพูดถึงก็ได้. เพราะว่าเราไม่ได้เรียนภาษา, เราเรียนเรื่องเกี่ยวกับจิตโดยตรง. ฉะนั้นคงพูดได้ต่อไปว่า ธรรมะเข้ามา ตัวกู้ออกไป, ตัวกู้ออกไป ธรรมะออกมา, แล้วก็ให้รู้ตามหลักของภาษาว่า มันอย่างนั้น. เราเอาส่วนหนึ่งเรียกเป็นตัวกู้ออกไป, อีกส่วนหนึ่งยังเรียกธรรมะ อยู่ตามเดิม. ธรรมชาติฝ่ายหนึ่งเขาเรียกว่า พระเจ้า, ธรรมชาติอีกฝ่ายหนึ่ง เขาเรียกว่า ซาตาน, ที่แท้ก็อันเดียวกัน เป็นธรรมชาติด้วยกัน. เพราะธรรมชาติมัน **ไม่เป็นอะไรกับใคร ไม่เข้าใครออกใคร**, ไม่ได้เจตนาที่จะทำอะไรแก่ใครโดยเฉพาะ, มันมีหลักเกณฑ์ของมันอย่างนั้น มันมีคุณสมบัติของมันอย่างนั้น, ไปเอามันเข้า มันก็ได้ เป็นอย่างนั้น มันก็แน่นอน.

ฉะนั้นพวกที่รู้ดี เขารู้จนถึงกับว่า **ซาตานกับพระเจ้านั้นสิ่งเดียวกัน ; เหมือนนิพพาน กับสังสารวัฏฏ์เป็นสิ่งเดียวกัน**. เพราะเล็งถึงส่วนลึก คือเป็นธรรมชาติทั้งนั้น, เป็นธรรมชาติด้วยกันทั้งนั้น. แต่เดี๋ยวนี้ธรรมชาติมันมีหลายแขนง หลายสาขาและโดยสรุปแล้ว **แขนงหนึ่งมันทำอันตรายมนุษย์, แขนงหนึ่งมันเกื้อกูลมนุษย์** ตามความต้องการของมนุษย์ ไม่ใช่ความต้องการของธรรมชาติ. นี่เราเกิดคำ **สมมติเรียกเอาเองตามชอบใจ** ตามความพอใจของเรา ว่าฝ่ายนี้คือ ธรรมะ, ฝ่ายโน้นคือพญามารขึ้นมา **เพราะเราต้องการประโยชน์**, คำพูดที่พูดไปตามการอาศัยประโยชน์เป็นหลัก, นี่คือภาษาคน ไม่ใช่ภาษาธรรมะ.

ภาษาพูดภาษาคนนี่ใช้อยู่เป็นประจำ อยู่ในขอบเขตการใช้ อยู่ในการใช้เป็นประจำวัน; แต่ภาษาธรรมะนั้นต้องสอนต้องเรียน เป็นพิเศษโดยเฉพาะไปเลย. ฉะนั้นเราสู้อุตสำหรับพูตกันนี้ก็เพื่อให้รู้ภาษาธรรมะมากขึ้น พร้อมกับรู้จักตีความหมายของภาษาคนเป็นภาษาธรรมะ.

หัวข้อที่ว่า **ธรรมะเข้ามา ตัวกูออกไป ตัวกูเข้ามาธรรมะออกไปนี้** เพื่อการปฏิบัติโดยตรง, เพื่อระวังอย่าให้ธรรมะชนิดหนึ่งเกิดขึ้นในใจ, ให้คงมีอยู่แต่ธรรมะชนิดหนึ่งที่ตรงกันข้าม.

ตัวกูนี้เป็นชื่อของอุปาทาน, ธรรมะประเภทที่เป็นความยึดมั่นถือมั่น, แล้วบพทอดถึงความทุกข์ว่า **สังขิตเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา - สรุโปยฺที่ถึออยฺ ด้วยอุปาทานว่าเป็นทุกข์**, จะเป็นความคิดนึกก็ได้, จะเป็นวัตถุสิ่งก็ได้ จะเป็นความรู้สึกอยู่ในใจอะไรก็ได้ พอถือเข้าแล้วก็มีความทุกข์. อย่างเมื่อเราถือตัว ถือตน ด้วยอัตตวาอุปาทาน มีตัวกู มีของกู, สร้างความทุกข์ ความชั่ว ความรู้สึก ลม ๆ แล้ง ๆ ขึ้นมาใหม่สำหรับจะเป็นทุกข์ ในชั่วขณะนั้น.

เมื่อขาดสติสัมปชัญญะ ตัวกูจะเข้ามา.

นี้จะต้องระวังให้ดี ด้วยข้อปฏิบัติข้อคำเดียว คือสติ, คำนี้ก็อาภัพเหลือแสน. ที่คนไม่ค่อยจะให้ความสนใจ หรือการยกย่อง ให้มากพอ. พอพูดว่า สติ คำเดียวนี้ มันพอสำหรับบรรลุนิพพานหรืออะไรทุกอย่าง, แต่คนเขาไม่ได้ให้ความสำคัญมันมากถึงเท่านั้น ก็เลยไม่ค่อยได้ใช้กัน, ก็ขาดสติอยู่เรื่อย. พอขาดสติ ตัวกูเข้ามา ธรรมะก็กระเด็นไป, พอขาดสติทุกที ก็เป็นอย่างนั้นทุกที; พอเพลินสติ ก็หมายความว่า ธรรมะฝ่ายที่จะทำให้อันตรายมนุษย์ก็มีโอกาส เพราะว่าฝายนั้นมันเป็นไปตามสัญชาตญาณที่เคยชิน และโดยง่ายกว่า, เหมือนกับลุ่มไหลไปในทางต่ำ มันง่ายกว่า. ส่วนที่มีสติหรือว่ามีธรรมะนี้มันเป็นฝายสูง, มันจึงกลิ้งขึ้นไม่ค่อยจะไหว มันจึงมีโอกาสน้อยกว่า. ฉะนั้นสิ่งที่จะแก้มันได้ คือสิ่งที่เรียกว่า **สติ มีความรู้ถูกต้องทันเวลาอยู่เสมอ.**

อย่าพูดอย่างที่เขาคิดกันโดยมาก ว่า สติ ความระลึกได้แบบนี้ ยังไม่สมบูรณ์. คำว่าสติ ต้องเป็นความไม่ประมาท, เป็น อัปประมาท หมายถึงมีความรู้ที่ถูกต้อง อยู่อย่างสม่ำเสมอไม่ขาดระยะ, ถ้าเราพูดว่า ความระลึกได้ มันก็เป็นเรื่องนิด ๆ หน่อย ๆ ประเดี๋ยวประด๋าวไป. คำว่า สติ เป็นคำแทนชื่อของคำว่า อัปประมาท คือความไม่ประมาท, ไม่ประมาท ไม่ใช่เพียงแต่ไม่ทอดทิ้ง นั่นมันภาษาไทยต่างหาก. **ประมาท คือทอดทิ้ง มท** คำเดียวกัน **มันเมา ลืมตัว ต้องไม่เมา ต้องไม่ลืมตัว** จึงจะเรียกว่า **อัปประมาท มัวเมาคือไม่รู้**, ถ้ารู้ก็มัวเมาไม่ได้. ฉะนั้นความจริงเป็นอย่างไร **ความถูกต้องเป็นอย่างไรต้องรู้**, แล้วความรู้มันอยู่กับเนื้อกับตัวอยู่เสมอ ไม่ใช่ความรู้เฉย ๆ อยู่ในหนังสือ อยู่ในความที่ต้องคิดต้องนึก. **ต้องรู้สึกพร้อมทันทั่วที่อยู่เสมอ** ยิ่งเราไม่ได้ท่องข้อความเหล่านี้ไว้, แต่มันก็ประหลาดที่ว่ามันชัดเจนแจ่มแจ้ง พร้อมเสมอที่จะแสดงออกมา. ฉะนั้นเราจะต้องศึกษาให้มันรู้ว่าอะไรเป็นอะไร, เช่น ว่า ตัวกู้อะไร, ธรรมะเป็นอะไร, คนที่มีความรู้จริง ๆ **มีความรู้ที่อยู่เสมอ** ก็เรียกว่า **มีสติ**.

ถ้าให้ละเอียดออกไป เขาแยกเป็น ๒ ตอน คือมีคำว่า **สัมปชัญญะ** พ่วงท้าย, **สติสัมปชัญญะ** สติให้เป็นหน้าที่ระลึกควบคุม ให้มันระลึกขึ้นให้ได้, แล้ว **สัมปชัญญะ** รักษาไว้ให้อยู่, แต่ว่าคำ ๒ คำนี้ ผนวกกันเป็นคำเดียว เรียกว่า สติ อยู่ในที่ทั่ว ๆ ไป. **ในพระบาลี** ในอะไรต่าง ๆ **ใช้คำว่า สติเพียงคำเดียวก็พอแล้ว สัมปชัญญะ จะไว้พูดเป็นบางครั้งบางคราวก็ได้** เพราะมันรวมอยู่ในสติ. เรามีสติไม่ขาดสายก็คือ **มีสัมปชัญญะอยู่แล้ว**, แต่พูดกันทางภาษา *logic* ทางภาษาที่สมบูรณ์ ก็จะพูดว่า สติ และสัมปชัญญะ, แต่ถ้าเราพูดอย่างธรรมดาชาวบ้าน พูดว่า สติ คำเดียวก็พอ.

พอแผลงสติแล้ว ก็คือมีตัวกู้ออกมา ในลักษณะที่เป็นอันตรายเสมอไป, มันมาในรูปที่ทำให้ละโมภโลภมาเป็นโลกะก็มี, ทำให้โกรธก็มี, ทำให้มัวเมาหลงใหลก็มี.

โมหะทำให้ขาดสติได้มาก.

คำว่ามัวเมาหลงใหลนี้ ความหมายมันกว้าง, ไม่ใช่ เมาเหล้า หรือเมาอะไรทำนองนั้นโดยตรง ถ้าว่าจิตใจมันไม่สว่างไสวอยู่แล้ว ก็เรียกว่า มัวเมา ทั้งนั้น, เรียกว่า โมหะ ทั้งนั้น, ถ้าจิตใจสว่างไสว สดชื่น เบิกบาน กระปรี้กระเปร่า แล้วก็เรียกว่า ไม่มีโมหะ, คำว่า โมหะ มันจึงกว้าง.

โลก นี่มันจะเอาจะรวบรัดเอา, โกรธนี้มันไม่เอามันจะเตะให้กระเด็นไป, ส่วนโมหะนี้ มันไม่เกี่ยวกับ ๒ อย่างนั้น มันมีดมัว ไม่แนไปหมด, มันลึกลงหรือว่ามันมีอาการไปในทางที่เรียกว่า ไม่แจ่มใส, การที่ปล่อยให้ใจคอกะเหว อ่อนเพลีย นี่มันก็เรียกว่าเป็นโมหะเหมือนกัน, เป็นอาการของตัณหา - ขອງู ซึ่งเต็มเปี่ยมอยู่ในแขนงนั้นของมัน ในแขนงโมหะ. เราก็มีความทุกข์ เพราะความไม่แน่ใจ ไม่สดชื่นรื่นเริงในจิตใจ ไม่กระปรี้กระเปร่าพอ แล้ว ก็เรียกว่า เสียไปในส่วนนี้, ตัณหา - ขອງูเกิดขึ้น ย่ำยี ทำให้เกิดความไม่เป็นผาสุก ท้อแท้รำคาญอยู่.

โมหะเป็นอันตรายอันดับที่ ๒ คือว่า ถ้าคนเรามีความท้อแท้ อ่อนเพลียซึมเซา, ไม่เบิกบานน้อยเนื้อต่ำใจ รำคาญอะไรอยู่ นี่มันมีเรื่องอื่นเกิดขึ้นได้ ไม่เคยตรอง มันก็ตรองได้ ไม่เคยหกล้ม มันก็หกล้มได้, แล้วก็ไม่ควรจะเข้าใจว่ามันคนละเรื่อง, มันเรื่องเดียวกัน มีมูลมาจากตัณหา - ขອງู ที่แสดงอาการประเภทโมหะ มันจึงทำให้ตรอง ทำให้หกล้ม ทำให้มีอุบัติเหตุ ทำให้อะไรต่างๆ ได้. ถ้าแม่ครัวมีอาการถูกมีดบาดมือนี้ต้องถือว่า เป็นเวลาที่มีตัณหา - ขອງู; แต่ถ้าเด็กเล็กๆ ถูกมีดบาดมือ นี่ไม่ใช่ เป็นแอ็คซิเดนตตามธรรมดาได้ เพราะเขาไม่มีความรู้เรื่องนี้. แต่ถ้าแม่ครัวผู้เชี่ยวชาญถูกมีดบาดมือ ก็คือความโง่ประเภทโมหะครอบงำเข้าแล้ว มีใจคอไม่ปกติ ใจลอย หรือว่าใจอะไรก็ตามใจ มันก็มีอุบัติเหตุได้.

เพราะฉะนั้นเมื่อมีอาการประเภทโมหะนี้แล้ว อันตรายมีอยู่รอบด้าน; เราอาจจะลุกขึ้นหกล้มก็ได้ไม่ต้องมีอะไร. นี่จะต้องเข้าใจกันให้ถูกต้อง ว่าอะไรมันเป็น เรื่องของการขาดสติสัมปชัญญะ, เมื่อไรมันเป็นเรื่องแฉัคชิตินท์ ไม่อยู่ในขอบเขต ที่เราจะควบคุมมันได้. คนจึงทะเลาะกันเรื่อย คนหนึ่งหาว่าเป็นเรื่องลวงเกิน อีกคน หนึ่งหาว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา เป็นแฉัคชิตินท์ อะไรทำนองนั้น, มีหมายความว่า เป็น นักรัทธิยะ ผู้มีธรรมะ ก็ต้องยอมรับ การที่มันสลับซับซ้อน กันอยู่หลาย ๆ ชั้น.

เช่นว่า ทำไมผ่านไปขึ้นรถคันนั้น ที่คนขับมันบ้า ๆ บอ ๆ ซี้เมา แล้วมันไป ตกถนนตายกันหมด. ถ้ามันเป็นเพราะว่า คนนั้นไม่สังเกต ไม่ดูไม่แลไม่อะไร มันก็เป็น ความโง่ของคนนั้น, เป็นผลจากการขาดธรรมะเหมือนกัน. ถ้าเขาดูแลดี หรือทำ อะไรดีที่สุดแล้ว ยังมีมาอีก จะจัดเป็นแฉัคชิตินท์ หรือว่าเป็นผลของกรรม หรือเป็นอะไร ก็สุดแท้. แต่ถ้าเป็นผลของกรรม มันก็ไปจบลงที่ตัวกู - ของกูเหมือนกัน, เพราะ ว่ากรรมมันต้องทำขึ้นด้วยความรู้สึกที่เป็นตัวกู - ของกู มาแต่หนหลัง, แต่ชาติ ก่อน หรือเมื่อไรก็ตามใจ มันหนีไม่พ้นการขาดธรรมะ. การที่เกิดแฉัคชิตินท์โดยไม่ เกี่ยวกับการขาดธรรมะนั้นมีน้อยมากเพราะเหตุว่าผู้บัญญัติธรรมะเขาเอาเปรียบ ให้ ความหมายของคำคำนี้กว้างเกินไป แทบจะหลีกเลี่ยงไม่พ้น,แล้วยังแถมว่า มีกรรมเก่าชาติ ก่อนด้วย ก็ยังมีขอบเขตกว้างขวาง.

คนเราไปรถไฟกันขบวนหนึ่ง ตกรางตายหมดทั้งขบวน ถ้าสมมุติว่าเป็นอย่าง นั้น ไม่มีทางอธิบายอย่างอื่นก็เป็นเรื่องของกรรมเก่า, หรือจะว่ามันเป็นเรื่องไม่มีธรรมะ ของคนขับรถไฟขบวนนั้น, เราไปพอดีกันเข้า มีส่วน เพราะมีกรรมเก่า หรือมีอะไรก็สุด แท้. แต่ถ้ามันไม่มีอะไรเลยแล้ว จึงจะยกให้เป็นเรื่องของแฉัคชิตินท์, มันกลายเป็น เรื่องของธรรมะที่ไม่ได้เกี่ยวกับเรา. อย่างนี้เรียกว่า กรรมของวิภูฏะ กรรมอย่างที่ว่า กรรม, การกระทำของวิภูฏะสงสาร ไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ,

หมายถึงสัตว์โดยส่วนรวม ที่มีความง้ออยู่รวม ๆ กันในโลกนี้ มันก็เป็นเรื่องขาดธรรมะอีกนั่นเอง, ฉะนั้นอย่าพูดถึงดีกว่า. พูดแต่เรื่องที่มีทางป้องกันอย่างไร คือมีสติ.

เดี๋ยวนี้คนขาดธรรมะมาก ถึงขนาดที่เรียกว่า ไม่รู้จักสิ่งที่จะช่วยเหลือเกื้อกูล คือไม่รู้จักกรรมนั้นเอง, ดูถูกดูหมิ่นธรรมะไปเสีย มันอาจจะมิได้แก่พระแก่เฒ่า ที่กำลังเรียนธรรมะ กำลังปฏิบัติธรรมะอยู่ นี่ คือขาดสติเมื่อไร ก็เรียกว่าไม่มีธรรมะเมื่อนั้น, ดูหมิ่นธรรมะเมื่อนั้น.

ตัวกู - ของกูเข้ามา เพราะขาดสติสัมปชัญญะและหิริโอตตปปะ.

แล้วนำสงสารก็นำสงสาร นำหัวก็นำหัว ตรงที่ว่า ธรรมะข้อนี้เผอิญมันอยู่บรรทัดแรกของหนังสือตำราเรียนของเรา. ธรรมะมีอุปการะมาก ๒ อย่าง คือ สติสัมปชัญญะ, บรรทัดแรกของธรรมในนวโกวาท, เลยถูกเหมามาว่าเป็นเรื่องเด็ก ๆ เป็นเรื่องขี้ขันตื้นเกินไป เป็นเรื่องอะไรก็ไรไม่รู้ ให้ความสนใจน้อย. ไปสนใจเรื่องที่เข้าใจยาก หรือลึกลับกันไปเสียหมด, นี่ความง้อเขลาข้อแรก ไม่สนใจสิ่งที่สำคัญที่สุด แล้วเผอิญมาอยู่ที่บรรทัดแรก.

ธรรมะหน้าปากคอกนั้นแหละระวังให้ดี ที่ว่าธรรมะหน้าปากคอกก็หมายความว่า มันอยู่ตรงที่เราเดินข้ามไปข้ามมา แล้วไม่สนใจ. หมวดที่ว่าธรรมะมีอุปการะมาก คือ สติสัมปชัญญะ, แล้วก็ธรรมเป็นโลกบาล คัมภีร์ครองโลก หรือหิริและโอตตปปะ นี่ไม่สนใจเท่าไรดอก, ทั้งที่ธรรมนี้ก็พิเศษเหลือเกิน น่าสนใจอย่างยิ่ง. แล้วตามข้อเท็จจริงในที่สุด ก็คือเพราะขาด ๒ - ๓ สิ่งนี้แหละ ไม่ได้ขาดอย่างอื่นเลย, ขาด ๒ - ๓ สิ่งนี้แหละ จึงมีตัวกู - ของกู มาเป็นฝูง ๆ ไปเลย หลายอย่างหลายชนิด, แล้วแก้ไม่ได้เพราะขาดหิริและโอตตปปะ มันไม่รู้จักละอาย ไม่รู้จักกลัว, ขาดหิริ

โอดตปปะ คือไม่รู้จักละอาย ไม่รู้จักกลัวในการที่มีตัวกู - ของกูเข้ามา คือเกิดขึ้น, ก็แปลว่า แม้ว่าจะได้รับผลร้ายจากตัวกู - ของกู อยู่เสมอๆ ก็ไม่รู้จักละอาย ไม่รู้จักกลัว แล้วมันก็ผลอเรื่อย มันขาดสติเรื่อย.

ถ้ารู้จักละอายรู้จักกลัวเสียบ้าง การผลอสติก็น้อยลง เพราะมันกลัว เพราะมันละอาย,แต่นี้เกิดเรื่องอะไรขึ้น ก็ไม่ละอาย กลับโกรธมากขึ้น กลับคิดแก้แค้นมากขึ้น, กลับคิดไปในทางที่จะเพิ่มกำลังให้แก่ฝ่ายตัวกู - ของกู. ฉะนั้น ธรรมะ ๒ - ๓ ข้อ เพียงในบรรทัดแรก ๒ - ๓ บรรทัด ของหนังสือเรียน คือ นวโกวาทในชั้นตรี พอแล้ว เกี่ยวกับเรื่องนี้.

ขอให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับธรรมะ ๒ - ๓ ข้อนี้ ก็พอ : **มิสติสัมปชัญญะ** ช่วยป้องกัน,แล้วก็มี **หิริและโอดตปปะ** ช่วยให้กลัว, ชูไม่ให้เกิดซ้ำอีก. นี่เป็นหลักที่คนไม่สนใจ ทั้งฆราวาสทั้งบรรพชิต แล้วถือเป็นเรื่องหญ้าปากคอก. เอามาพูดกันเสียใหม่ ให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ว่าเดี๋ยวนี้ที่ตั้งตัวเองอยู่ในระดับสูง, เป็นผู้รู้ธรรมะ บวชนานหรืออะไรราน ที่แท้ก็ยังขาดธรรมะ ก ข ก กา พื้นฐาน คือ **ขาดหิริโอดตปปะ ขาดสติสัมปชัญญะ**. ศึกษาเล่าเรียนไม่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องนี้ สอนกันไม่สมบูรณ์ เอามาใช้ไม่ได้ แม้แต่ในกรณีเดียว, ไม่ต้องพูดถึงว่า ในทุก ๆ กรณี หรือว่าทุก ๆ ระดับ. ผมหมายความว่า **ธรรมะหญ้าปากคอก** ที่เขาเรียกว่า หญ้าปากคอกนี้ คือใช้ได้ทุกระดับ ตั้งแต่ขั้นต้นต่ำ ๆจนกระทั่งขั้นสูงขึ้นไปจนกระทั่งบรรลุ มรรค ผล นิพพาน โดยสมบูรณ์ มีทุกระดับอย่างนั้น. **เดี๋ยวนี้เอามาใช้ไม่ได้ แม้แต่ในระดับเดียว ระดับแรก** เพราะว่าไม่รู้จักมัน.

ดูให้เห็นจริง แล้วให้มันเป็นเรื่องจริงมากขึ้น ก็คือว่า ดูเรื่องนี้ : พอธรรมะมี ก็สติมี ตัวกูก็หายไป, พอผลอสติ ตัวกูมี ธรรมะก็หายไป, นั่นแหละ

คือ การไม่มีสติสัมปชัญญะ และไม่มีหิริโอตตัปปะ. นี่เป็นสิ่งที่น่าละอายอย่างยิ่ง สำหรับความเป็นมนุษย์ ก็ไม่ละอาย แล้วมันน่ากลัวยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ หมด ก็ไม่กลัว กลับไปทำในลักษณะที่มันส่งเสริมให้หลงไหล ให้เผลอสติ ไม่มีสติมากขึ้น ๆ.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือความเฮอร์ดอรรอย, นี่มันเป็นคำโสภโคกไม่น่าฟัง แต่มันก็พอ ๆ กันกับคำว่าตัวกู - ของกู, เพราะฉะนั้น เอามาใช้กันได้. มันเฮอร์ดอรรอยไปในทางกาม, นั่นก็ไม่ต้องพูดถึง มันก็ครอบงำใจมาก, แต่ว่าความเฮอร์ดอรรอยไปในทางภพ ที่เรียกว่า ภพ ภาวะ นี่ยิ่งร้ายไปกว่า ยิ่งลึกไปกว่า. ถ้าใครยังไม่เข้าใจ ก็ฟังดูให้ดี ๆ ว่าความเฮอร์ดอรรอยในทางกาม กามารมณ์หรือกามคุณ นั่นก็ไม่ใช่เล่น มันดึงดูดใจหรือครอบงำใจ; แต่ความเฮอร์ดอรรอยในทางภพ ยิ่งไปกว่าอีก ร้ายกาจยิ่งไปกว่าอีกและถ้าจะจัดกันแล้ว ก็ต้องจัดว่า อันตรายกว่า หรือน่าติเตียนกว่า.

เมื่อได้บริโภคอะไรอรรอย ๆ ทางปาก ทางท้อง หรือทางเนื้อหนังก็ตาม, ก็ถ้าความโมโหทางตัวกู - ของกูเกิดขึ้นแล้วก็ หมดไปเลย, หมดไปเลย, จะไม่รู้สึกรัก จะไม่รู้สึกรอรรอย. อำนาจของตัวกู - ของกูที่ไปหลงความเฮอร์ดอรรอยในทางภพนี้, ความเป็นนั้นเป็นนี้ มันยิ่งไปกว่าที่จะไปเฮอร์ดอรรอยทางกาม คือเอานั่นเอานี้.

กิเลสที่หยาบที่เลวที่สุด ไม่ใช่เรื่องกามารมณ์, ไม่ใช่เรื่องราคะทางกามารมณ์, แต่ได้แก่กิเลสทางโมหะ เป็นตัวกูเป็นของกู, กิเลสที่ตัวร้ายที่สุด ที่ต้นอันดับแรกหรือเบื้องต้นที่สุด. แต่เดี๋ยวนี้คนโดยมากเข้าใจว่า เรื่องราคะเรื่องกามารมณ์นี้ร้ายกาจอยู่ก่อน นัมเบอร์หนึ่ง ต้องติเตียนกันก่อน, แต่ตามหลักธรรมะไม่ใช่อย่างนั้น กิเลสเกี่ยวกับภพ นี้ เลวหรือร้าย หรืออันตรายก่อน ยิ่งกว่ากิเลสเกี่ยวกับกาม.

ตัวกู - ของกูอย่างหยาบต้องละก่อน.

ฉะนั้นการที่ไปวิ่งวุ่นที่จะละกิเลสเรื่องเกี่ยวกับกามก่อน เป็นเรื่องแรก
นี้ ดูจะเป็นความโง่ที่สุดเพราะมันผิดหลักธรรมชาติ. ข้อนี้เห็นได้ง่าย จากหลัก
ธรรมะที่บุคคลละแล้ว จะเป็นอริยบุคคล, เป็นปุถุชนอย่างนี้ จะเริ่มละกิเลสอะไรจึงจะ
เป็นพระอริยเจ้า เป็นพระอริยบุคคลขึ้นมา ก็ดูซิ; อย่างสังโยชน์ ๑๐ ประการ มีอยู่
๑๐ อย่างนั้น **สัkkายทิฏฐิ วิจิกิจจา สิล্পัตตปราคาส กามราคะ ปฏิฆะรูปราคะ**
อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา นี้, สามอย่างแรก คือ **สัkkายทิฏฐิ วิจิกิจจา**
สิล্পัตตปราคาส นั้น ล้วนตัวกู - ของกูที่โง่เง่าทั้งนั้น, ไม่เกี่ยวกับราคะเลย.

พระโสดาบันไม่ละกิเลสเกี่ยวกับราคะสิ้นเชิงได้ก่อน กลับไป ละสัkkาย
ทิฏฐิ คือ ตัวกู - ของกู ที่หยาบที่เลวที่สุด เป็นนมเบอร์ดหนึ่ง, แล้วจึงละวิจิกิจจา
คือตัวกูที่เอาแน่นอนอะไรไม่ได้เป็นนมเบอร์ดสอง, แล้วละ**สิล্পัตตปราคาส**, ตัวกู
ที่ดันทุรัง **ติดตั้งอยู่ในความมมกาย** เป็นอันดับสาม; ละได้ ๓ อย่างนี้ ก็เป็นพระ
โสดาบัน เป็นพระอริยบุคคลโดยสมบูรณ์ในขั้นหนึ่งแล้ว.

ต่อไปจากนั้นจึงจะละกามราคะ ปฏิฆะ มันเป็นราคะในทางกามารมณ์มา
เป็นอันดับที่ ๔. สำหรับพระอริยบุคคล ประเภทที่ ๓ คือ พระอนาคามี นั้น พระ
สัทธาคามิกียังเล่นงานมันไม่ได้, จะเล่นงานราคะ ปฏิฆะ กันในขั้นพระอนาคามี พระ
อริยบุคคลอันดับ ๓. ฉะนั้น ราคะ คือ ตัวกู - ของกูที่ละเอียดยิ่งไปกว่านั้น ไม่เกี่ยว
กับกาม คือรูปราคะ อรูปราคะ นั้น, พระอรหันต์พวกเดียวเท่านั้นที่จะละต่อไป
ละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา.

ถ้าหากามราคะเป็นเรื่องต้นตอเบื้องต้น ร้ายกาจจนต้องละเป็นนมเบอร์ดหนึ่ง
แล้ว มันก็ต้องมารวมอยู่นมเบอร์ดหนึ่ง, ไม่ไปรวมอยู่นมเบอร์ดสี่ สำหรับพระอนาคามี

จะพึงละโดยตรง. เอมามาเป็นนมเบอร์หนึ่ง คือ สักกายทิฏฐิ คือตัวกู - ของกู ที่ยกหูชูหางท่วมฟ้าท่วมดินไปเลย; ฉะนั้นจะต้องสนใจว่าเรื่องตัวกู - ของกูนั้นเป็นเรื่องใหญ่, เป็นเรื่องปัญหาใหญ่ เป็นประเด็นใหญ่.

สักกายะ แปลว่า กายของกู ตัวกู สะ แปลว่า ของกู ของตน, กายะ ก็แปลว่ากาย สะกายะสักกายะ นี่แปลว่า กายของกู. กิเลสหยาบชนิดตัวกูหยาบ ๆ นี่ต้องขุดเกลากันก่อน, ต้องมีความแน่ใจในการที่จะละ จะฆ่ามัน, แล้วเลิกความมมงายที่เคยดันทุรังเอาไว้ด้วยความมมงายเสียด้วย, มันเป็นเรื่องละตัวกูทั้ง ๓ ข้อ จึงจะเป็นพระโสดาบันขึ้นมาได้. ส่วนเรื่องกามราคะนั้นมันยังยาก ไม่ใช่ว่าจะมีกันเต็มที่ มันก็มีอย่างพอสมควร. พระโสดาบันก็มีกามราคะอย่างนี้ ก็มีพอสมควร แต่เขาไม่ถือว่าละได้,แต่สักกายคือ ตัวกูหยาบ ๆ เลว ๆ นี่ต้องละก่อน.

ที่นี้ถ้าใครไปหลงคิดอยู่ว่า เรื่องราคะเป็นเรื่องต้องจัดการก่อน แล้วก็จะทำไม่ได้ เหมือนกับจับปูใส่กระดัง, มันควบคุมไว้ไม่ได้. ฉะนั้นควรจะหันไปสนใจเรื่องตัวกู - ของกูก่อน, แล้วก็ทำให้มันถอยกำลัง ทุพพลภาพลงไป แล้วกามราคะมันก็ซาไปด้วยกัน, อย่างนี้เรียกว่าเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, มันก็เป็นเรื่องที่ทำได้ หรือปฏิบัติได้ เป็นสิ่งที่มนุษย์จะพึงทำได้; ถ้ามันผิดไปจากเรื่องกฎของธรรมชาติแล้ว มันก็ยาก.

เรามักจะพูดไปอย่างหนึ่ง ปฏิบัติไปอีกอย่างหนึ่ง เหมือนกับที่เขาแยกเป็นเรื่องฝ่ายทางหลักวิชาและฝ่ายปฏิบัติ เช่น โลกะ โทสะ โมหะ ๓ อย่างนี้; ถ้าพูด, พูดว่า โลกะ โทสะ โมหะ ๓ อย่างนี้ อย่างนี้มันคล้าย ๆ กับว่า โลกะเป็นสิ่งที่ต้องเล่นงานก่อน, เป็นสิ่งที่เราต้องเล่นงานมันก่อน, แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ มันกลายเป็นว่า มันต้องเล่นงานโมหะก่อน. ที่พูดเรื่องสังโยชน์ ต้องเล่นงานตัวกู - ของกู

พวกโมหะ ในรูปของโมหะก่อน, คือมันต้องฉลาดพอสมควรก่อน จึงจะไป
เล่นงานโลภะหรือโทสะได้.

ยกตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่ง เช่น เรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าเราพูด, เราพูด
ศีล สมาธิ ปัญญาเรื่อย ไม่มีใครพูดอย่างอื่น. แต่ในทางปฏิบัติมันกลับกันอยู่ว่า
เป็นปัญญา แล้วศีล แล้วสมาธิ. ไปดูที่ **สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปป** ๒ อย่างนี้
เป็นปัญญามาก่อนเพื่อน, แล้วมาถึง **สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว** นี่
๓ อย่างนี้ เป็นศีลแล้วก็มา **สัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ** ๓ อย่างนี้ เป็นสมาธิ,
ในทางปฏิบัติ ปัญญามาก่อน มาข้างหน้า แล้วจึงศีล จึงสมาธิ. แต่ถ้าพูด แล้วพูด
ศีล สมาธิ ปัญญา, เพราะว่าการพูดพูดตาม *logic* ของภาษามากกว่าแง่ของการปฏิบัติ.
แต่พอการปฏิบัติเข้าจริง ๆ มันเอาตามนั้นไม่ได้ เอาตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่
แท้จริง ก็ต้องมีความฉลาดมาก่อนสิ่งใดหมด ศีลจึงจะมีมาได้, สมาธิจึงจะมีมาได้,
แล้วมันส่งเสริมกันทีหลังเรื่อยไป ๆ เป็นวงกลมก็ได้. การละสังโยชน์ ก็ต้องเอา
ปัญญามาก่อน เพื่อจะละสลักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลัพพัตตปราคามส.

การปฏิบัติธรรมต้องจกการกับโมหะก่อน.

ขอให้อธิบาย ที่เอามาพูดนี้ ก็เพื่อให้ชำระสะสาง สิ่งที่เราเข้าใจผิดอยู่
หรือว่ามันยังไขว้เขวกันอยู่นี้ให้ถูกต้องเสียที; นี่ต้องเล่นงาน ตัวกู - ของกู
ประเภทโมหะก่อน, มันจึงจะสว่างไสว แจ่มแจ้ง เบิกบานสดชื่น เข้มแข็ง ว่องไว ขึ้น
มา มีกำลังสำหรับจะทำกันต่อไป.

แล้วควรจะนึกถือหลักที่มีอยู่แล้วว่า รอบ ๆ ของทุก ๆ สิ่งนี่คืออวิชชา,
อวิชชาคือการที่ไม่มีความรู้ที่ถูกต้อง, มันต้องเล่นงานข้อนี้ก่อน, คือมีความรู้ที่ถูกต้อง

ต้องเริ่มขึ้นมา มันจึงจะมีอะไร ๆ ขึ้นมาได้อย่างแท้จริง; ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วจะมีอย่างมมกาย : มีศีลก็มีอย่างมมกาย, มีสมาธิก็มีอย่างมมกาย มันใช้อะไรไม่ได้. แล้วมันจะเป็นถึงขนาดที่เรียกว่า ลำบากมากเกินไป, ทำนองเรื่องมันง่าย ๆ กว่านั้นแล้วไปทำให้ลำบาก เป็นเรื่องมาก เปลืองมาก เหนื่อยมาก ยุ่งยากมาก. นี่เป็นความโง่, เราควรจะมีวิธีที่ถูกต้องที่ไม่ยากลำบากมาก.

นี่เรียกว่า ให้ระวังให้ดี ที่เรียนที่ท่องกันติดปากนั้น มันเป็นเรื่องพูด เรื่องวิชาการมากเกินไป, **ต้องพิจารณาดูให้ลึกซึ้งถึงตัวเรื่องตามความจริง** หรือข้อเท็จจริง หรือธรรมชาติ **จะต้องจัดการกับมันอย่างไร.**

ฉะนั้นเมื่อผมพูดถึงคำว่าตัวกู - ของกู ผมขอให้เข้าใจว่า **เล็งไปในแง่ของโมหะเสมอไป**; เพราะโมหะนี้มันคลอเคลียออกมาเป็น ราคะ เป็น โทสะ ก็ได้ มันเป็นคำพูดที่ไม่รู้จักผิด ที่จะพูดว่าอะไรมาจากโมหะความไม่รู้. **ภาษาไทยโบราณ** โทสะนี้ เขาไม่เรียก เขาเรียก โมหะ; เช่นใครโกรธขึ้นมาคนหนึ่ง เขาว่าคนนั้นโมโหแล้ว, ไม่ได้ว่าคนนั้นมีโทสะ. นี่ก็หมายความว่า เขาเล็งถึง**ส่วนลึก**ของมันอีกทีหนึ่ง, คนที่ไปโกรธเข้า ก็มีโมหะ เพราะมีโมโห คือโมหะหรือมีดี, **เพราะมีดีจึงไป**โกรธเข้า. **นี่รกราก ที่เหนียวแน่นที่สุดคือ โมหะ** ต้องถูกจัดการก่อน ในระดับที่สมควร ในอัตราที่สมควร จึงจะมาเล่นงาน โลกะ โทสะ กันได้ เพราะมันเป็นเพียงผลผลิตที่หลังอีกชั้นหนึ่ง.

นี่เรียกว่า ถ้าไม่เข้าใจให้ถูกต้องแล้ว ก็คงไม่มีหวัง ไม่มีหวังที่จะจัดการกับมันได้ ทุกอย่างไปหมด. ที่เพ็งบวช ๒ - ๓ พรรษา นี่ก็ไม่ค่อยอะไร, แต่ถ้าบวชตั้งหลายพรรษาแล้ว ก็น่าจะนึกดูว่า ทำไมมันจึงไม่ดีขึ้น. ก็ผ่านมามากแล้ว คือเห็นโลกมามากแล้ว อะไรมันยังไม่ดีขึ้น เพราะเหตุอะไร? **เพราะเหตุว่ามองข้ามอะไรบางอย่าง**

ไปเสีย, ไม่ถูกจุดสำคัญ, หรือเรื่องสำคัญ ที่เป็นตัวปัญหาอันแท้จริง ซึ่งเราเรียกกันแล้ว เรียกกันอีกว่าตัวกู ว่างของกู.

ตัวกู - ของกู เกิดขึ้นแล้ว กินข้าวก็ไม่ลง หรือสวयงามเฮอร์ดอ้อย หอมหวานอย่างไรมา มันก็ไม่เสนาห์แล้ว, มันมีฤทธิ์ร้ายอย่างนี้ เป็นสิ่งที่ควรจะหยิบขึ้นมาพิจารณาก่อน แล้วก็พิจารณากันอย่างจริง ๆ ว่า ที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ ในกรณีของเราเองนี้ มันติดขัดอยู่ที่ตรงนี้. ไม่ยอมลดตัวกู - ของกู แล้วจะไปลดราคา โลกะ ได้อย่างไร, จะมีธรรมะได้อย่างไร ถ้ามีตัวกู - ของกู, จะเอาธรรมะพร้อมกับตัวกู - ของกูได้อย่างไร, เพราะว่ามันอยู่ด้วยกันไม่ได้. ธรรมะเข้ามา ตัวกู้ออกไป ตัวกู้ออกไป ธรรมะออกมา เพราะว่าคนนี้ต้องการจะสงวนตัวกูเอาไว้, แล้วจะไปจัดการอย่างอื่นให้ถูกธรรมะ ให้เป็นธรรมะ นี่ไม่รู้จะทำกันอย่างไรได้. เพราะตัวกูมันไม่ใช่ธรรมะ, มันเป็นข้าศึก ตรงกันข้ามกับธรรมะ.

ธรรมะจะมีมาด้วยสติ, หิริโอตตัปปะ โยนิโสมนสิการ.

ฉะนั้นอย่าไปนึกถึงธรรมะนึกถึงแต่การทำลายตัวกูเท่านั้นแหละ ธรรมะจะมีมาโดยการควบคุม คือมีสติ, และก็ด้วยการที่เรียกว่า จับตัวได้ แล้วก็ฆ่าอย่างแล่นเนื้อเถื่อนหนังมัน ด้วยหิริและโอตตัปปะ.อย่าเป็นคนหน้าด้าน ไม่รู้จักละอายเมื่อเกิดตัวกู เมื่อเกิดตัวกูครั้งหนึ่ง, ต้องเอามาละอายอยู่หลาย ๆ ชั่วโมง, หลาย ๆ วันหลาย ๆ คืน. นี่เรียกว่าเอามาฆ่า มาแล่นเนื้อเถื่อนหนัง ให้มันเบาบางลงไป, แล้วก็กลัวให้มาก, ว่านี่แหละบรรดาสิ่งที่น่ากลัวที่สุดของมนุษย์เรา คือสิ่งนี้ ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าสิ่งนี้, อย่างนี้เรียกว่า เหมือนกับจับตัวกูมาทรมาน มาแล่นเนื้อเถื่อนหนัง ขนาดนั้น

ทีเดียว. **สติมันก็จะดีขึ้น**; ถ้าเราทำอย่างนี้ เพราะตัวกูมันบางลงไปบ้าง มันบางลงไปบ้าง เพราะถูกแล่นเนื้อเถื่อนหนัง, แล้วการระวังสติมันก็จะง่ายขึ้น มันจะส่งเสริมกันเอง.

มีสติ ไม่เพลินสติ, ถ้าเพลินสติก็เอามาละอายให้มาก, มากลัวให้มาก. นี่ต้องมีใจละเอียด มีจิตใจที่ละเอียด, มีความระมัดระวังที่แยบคาย ที่ประณีต ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ, พระพุทธเจ้าท่านตรัสถึงสิ่งนี้มาก ในฐานะเป็นเครื่องมือข้อหนึ่ง. โยนิโสมนสิการนี้ **นี้ต้องทำด้วยจิตใจที่ละเอียด** อย่าบึ้ง ๆ เบ้ง ๆ ล้ง ๆ เล้ง ๆ, สิ่งเหล่านี้ทำไม่ได้. ฉะนั้นจึงเตือนอยู่เสมอว่า **อย่าหัวเราะกันเลย,อย่าอะอะ โน่นนี่กันเลย, มันทำให้ใจหยาบ.**

งานทุกชนิดเป็นโอกาสฝึกทำลายความเห็นแก่ตัว.

ที่นี้อยากจะพูดถึงเรื่องการทำงานหน่อย การงานที่บริสุทธิ์ มันเป็นการทำลายความเห็นแก่ตัว.นี้ก็หมายความว่า มีสติสัมปชัญญะทำการงานนั้น ๆ, อย่าล้งเล้ง ๆ บึ้งเบ้ง ๆ ๆ ในการทำงานนั้น, มันทำให้ใจหยาบ มันจะเป็นการเห็นแก่ตัว, มีตัวกูในการทำการงานนั้นไปเสียอีก. **การงานที่ว่าจะจะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัว** มันเลยไม่ได้ผล ก็**เป็นโอกาสของการมีตัวกู - ของกูแบบอื่น.** เช่นการไม่ยอมกัน ผมได้ยินเสมอ; หลาย ๆ คนทำงานด้วยกันอย่างหนึ่ง ดังกลั่น ต่างคนต่างจะอวดสติปัญญาของตน, ไม่มีใครยอมใคร. บางอย่างล้มเหลว ไม่มีหัวหน้าที่จะบัญชาลงไปว่าจะเอาอย่างไร มัวแต่ทะเลาะกันอยู่; ถ้าอย่างนี้เรียกว่ามีตัวกูเพิ่ม การงานนั้นมันเพิ่มตัวกูขึ้นมาได้อีกฝ่ายหนึ่ง อีกแนวหนึ่ง, แม้ว่าโดยแท้จริงมันมุ่งหมายจะลดความเห็นแก่ตัว.

นี้แม้ในการงานนี้ ก็ต้องมีบทเรียนปลีกย่อยหลายอย่าง; เช่นว่า **อดกลั่น อดทน พุดจาให้ดีมีเหตุผล** ที่จะใช้ให้ผู้อื่นเข้าใจ, แล้วก็ต่างคนต่าง**คิดระวังตัวกู - ของกู** ด้วยกันทั้งนั้น ไม่ให้มันออกมาขัดกัน. ถ้าทุกคนตั้งความปรารถนาอย่างนี้

แล้วไม่มีทางที่จะเถียงกัน, หรือว่าอะอะๆ ตึงตึง กันได้ มันก็จะเป็นไปราบรื่น การงานก็เป็นบทเรียนที่ดี ในการทำลายตัวกู - ของกู, เป็นโอกาสที่ทำลายกิเลสอยู่ตลอดเวลา. ผลงานมันก็ได้แก่ประเทศชาติและศาสนา ดีกว่าที่จะอยู่นิ่งๆ ไม่ทำอะไร.

ฉะนั้นบทเรียนนี้ มันก็ยากเป็นธรรมดา, เพราะว่ามันมีผลมากกว่า คือ การที่จะมีวิปัสสนาในการงานหรือทำการงานให้มันกลายเป็นวิปัสสนา, เป็นการปฏิบัติธรรมไปด้วย. นี่มันยากกว่าที่จะไม่ทำอะไรจะนั่งนิ่งๆ หลับหูหลับตา ภาวานานี้ มันยังง่ายกว่า, ไม่มีอะไรมาช่วยมายุมาแหย่. แต่ในการงานที่มันมีอะไรเป็นข้อห่วง เป็นโอกาสให้เกิดตัวกู - ของกู นี่มันยาก, เป็นงานที่ยาก เป็นงานฝีมือที่ยาก งานทางจิตใจนี้ยาก ถ้าทำได้ก็วิเศษ. ควรจะนึกดูให้ดี ๆ เพื่อประหยัด เวลาของเรา; อายุของเรามีเวลาจำกัด ประหยัดให้มันได้ผลเร็ว ก้าวหน้าเร็วก็ต้องทำให้ดี เลือกเอาวิธีที่ดี ที่ได้ผลเร็ว, และพร้อมกันนั้นก็ให้มีประโยชน์แก่ผู้อื่นอย่างกว้างขวางด้วย.

ทำลายตัวกู - ของกูได้ โลกจะมีสันติสุข.

นี่สรุปแล้วมันอยู่ที่ข้อนี้ข้อเดียว เล่นงานตัวกูลงไปโดยตรงนั่นแหละ; เหมือนกับว่าจะมีผลถึงที่เดียวได้นกหลายๆ ตัว, การทำลายความเห็นแก่ตัว เป็นการ ตัดต้นตอของกิเลส เป็นการฝึกฝนที่รวดเร็วที่เร็ว เป็นการทำให้เกิดประโยชน์อย่างทางวัตถุ อย่างทางอะไรนี้ด้วย เร็วแรงไม่เป็นหมัน วันคืนไม่เป็นหมัน.

ถ้าไม่คิดกันอย่างนี้ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้ สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่มหาชนนี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้, ประโยชน์ส่วนตัวแท้ๆ มันก็ยังอึดอาดๆ คือล่าช้า, แล้วคำว่า **แบบสายฟ้าแลบ ถ้าทำให้ถูกวิธีมีประโยชน์มาก**, เป็นที่นิยมฝ่ายโน้น ถ้าทำผิดวิธีก็โดนลงเหวได้เหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้เราก็กี่ผ่านมานพอดสมควร ที่จะรู้ว่าอะไรมันเป็นอย่างไรมาก่อน อะไรมันแน่ เหลือจะแน่แล้ว;เช่นการ**ควบคุมกิเลส** อย่างนี้มันแน่เหลือจะแน่แล้ว ก่อนสิ่งใดหมด คือว่าลงโรง ตั้งต้นลงโรงไปจากการทำอย่างนี้, แล้วสิ่งต่าง ๆ ก็จะถูก**กระทำหมดทุกอย่าง** พร้อมกันไปในตัว มันน่าพอใจ น่าปลื้มใจน่าพอใจ จะนับถือตัวเองได้.

นี่ก็อยากให้รู้จักความแตกต่างระหว่างสิ่งที่มันตรงกันข้าม อันหนึ่งมันทำอันตรายมนุษย์ อันหนึ่งมันเกื้อกูลมนุษย์ ไปเล่นงาน**พวกที่ทำอันตรายมนุษย์ คือตัวกู่นี้**; ถ้าทุก ๆ คนช่วยกันทำอยู่อย่างนี้พร้อม ๆ กัน ในโลกนี้**จะมีความผาสุก** เหลือที่จะกล่าวได้. เดี่ยวนี้ทุกคนมันไม่ทำอย่างนั้น, มันเพิ่มแต่ตัวกู - ของกูกันเรื่อยไป, ไม่ต้องพูดถึงพวกชาวบ้านดอก. **ถึงพระเณรก็เป็นไปในทางเพิ่มตัวกู - ของกู** ประสมโรงไปกับชาวบ้าน. พระเณรบางองค์ยังอ่านหนังสือพิมพ์ มีความรู้สึกเหมือนกับที่เขาเรียกกันว่าถือหาง บางองค์ถือหางคอมมิวนิสต์, บางองค์ถือหางเสรีประชาธิปไตย. นี่ฟังดู นี่มันมีอาการเหมือนกับประสมโรงไปกับชาวบ้าน เรื่องมีตัวกู - มีของกู. **ไม่เป็นผู้ที่ทำลายตัวกู - ของกูของมนุษย์.**

หรือว่า**ปัญหาต่าง ๆ ในโลกทุกปัญหา มาจากแต่ตัวกู - ของกู** ทั้งนั้น, ที่มันแก้ไม่ตก แก้ไม่ลุล่วง.ปัญหาทางการเมือง ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางทหาร, แม้แต่ปัญหาเรื่องของกินไม่มี เรื่องหมูไม่มีเรื่องหมาไม่มีอย่างนี้, มันก็เรื่องตัวกู - ของกู ในแง่หนึ่งแง่ใด ลักษณะใด ลักษณะหนึ่ง ชอนเร้นอยู่ข้างใต้. นี่ถ้าเราช่วยกันทำเรื่องนี้พร้อม ๆ กัน แล้วจะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้มาก. ถ้าโลกมีความเข้าใจเรื่องนี้พร้อม ๆ กัน โลกนี้ก็เปลี่ยนกลับหลังไปทันที ไปในทางมีความสุขสันติสุข.

เดี๋ยวนี้เขาไม่ชอบอย่างนี้, เขาไม่รู้จักรัสิ่งนี้ ไม่เข้าใจสิ่งนี้. ฉะนั้นการที่เขาทำอะไรลงไปก็เรียกว่าเป็นการสร้างสันติภาพในโลกนั้น เป็นเรื่องไม่จริงไปหมด, มันไปเพิ่มตัวกู - ของกู ของตัวเสียเรื่อยไป.

ยอดสุดของวัฒนธรรมเนื่องอยู่กับศาสนา.

ที่เขาพูดกันเสมอพูดกันมากที่สุด เรื่องที่จะแก้ไขในความทุกข์ยากของโลกนี้ คือเรื่องการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ความคิดนี้ไพเราะมาก มีค่ามาก, ผมชอบที่สุด รู้สึกบูชาที่สุดในปีแรก ๆ.เดี๋ยวนี้ก็โกหกทั้งนั้น, ไม่ได้ช่วยแลกเปลี่ยนสิ่งที่ว่าเป็นเรื่องวัฒนธรรม, แต่ใช้เป็นเรื่องบังหน้า. ถ้าเป็นเรื่องวัฒนธรรมจริง ถูกต้องจริง ต้องเป็นเรื่องแลกเปลี่ยนวิชาความรู้ หรือการกระทำชนิดที่ทำลายความเห็นแก่ตัว. แต่ที่เขาสักว่า แลกเปลี่ยนสิ่งชนิดที่เป็นเรื่องตบตาบังหน้า เพื่อความเห็นแก่ตัว, แต่ไม่ควรจะเรียกว่าวัฒนธรรมดอก มันเป็นคำพูดที่ไม่ตรง ๆ มันเป็นแลกเปลี่ยนสิ่งที่จะทำความฉิบหายคือตัวกู - ของกูเพิ่มมากขึ้น.

เมื่อคืนนี้ก็มีข่าวที่ฟังแล้วน่าสยบยหุ มีข่าวว่า อเมริกาเขาจะขอร้องให้จีน คอมมิวนิสต์ ส่งนักหนังสือพิมพ์ไปดูการเลือกตั้งในประเทศอเมริกา ดูวัฒนธรรมอเมริกา, เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เป็นความคิดที่ไพเราะมาก แต่ว่า วัฒนธรรมของการเมืองนี้ มันเป็นในทองซ่อนเร้นอะไรอยู่ ไม่มีหวังดอกที่จะมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมชนิดที่บริสุทธิ์.

คุณถ้ายังไม่รู้ก็ต้องรู้เสียด้วยว่า คำว่า วัฒนธรรมนี้กว้าง แล้วยอดสุดของวัฒนธรรมนั้น เนื่องอยู่กับศาสนา, แง่ดีส่วนของศาสนาที่จะไปเป็นประโยชน์แก่

มนุษย์ เป็นความสุขแก่มนุษย์ได้, นี่เป็นยอดสุดของวัฒนธรรม. หลักเกณฑ์อันใดอันหนึ่งในศาสนาถ้าไปประพจน์เป็นเรื่องประจำชาติ ก็เป็นวัฒนธรรมไปได้ ประจำชาติไปได้. ยอดสุดของวัฒนธรรมอยู่ที่หัวใจของศาสนา ที่เป็นการทำลาย **ตัวกู - ของกู ทำลายความเห็นแก่ตัว**, นั่นแหละยอดสุดของวัฒนธรรม. เดียวนี้เขาไม่พูดกันถึงเรื่องนี้ การแลกเปลี่ยนอะไรทางวัฒนธรรม เพื่อหาโอกาสเล่นงานกันหลังจากทั้งนั้น, ถ้ามันจริงอย่างว่า มันก็วิเศษ; ทั้ง ๒ ฝ่าย**มีความบริสุทธิ์ใจแลกเปลี่ยนวิชาอันลึกกลับทางวัฒนธรรม** คือจะสามารถทำลายความเห็นแก่ตัว, หันหน้ามาหาศาสนาด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย, แล้วมันก็ตกลงกันได้ ทั้งที่อันหนึ่งเป็นคอมมิวนิสต์, อันหนึ่งเป็นประชาธิปไตย.

อุปมาทางศาสนาที่เขาใช้กันอยู่ทุกศาสนา อธิบายข้อนี้อยู่แล้ว : **เมื่อใดมีธรรมะมีศาสนาจริง ๆ เกิดขึ้น เมื่อนั้นมันมีอะไรที่เรียกว่า ปาฏิหาริย์**. คนตาบอดเห็นได้ คนหูหนวกได้ยินได้ คนง่อยเดินได้, กระทั่งว่า สิ่งใดกับลูกแกะเล่นหัวกันได้. การที่พวกจีนคอมมิวนิสต์จะไปเป็นเกลอกับพวกอเมริกันนั้น. เปรียบได้กับเรื่องสิ่งใดเป็นเกลอกับลูกแกะเล่นหัวกันได้ ; ที่ทำได้เพราะยังไม่จริงในการที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นยอดสุดของวัฒนธรรม.

นี่ไม่ใช่ผมพูดเรื่องการเมือง แต่พูดให้รู้ว่า **โลกเรากำลังมีสภาพหมกหม้ม ก็เพราะว่ามันมีตัวกู - ของกู, มีความเห็นแก่ตัว** ช่วยไม่ได้. นี่ก็ต้องทนทุกข์ทรมานไปตลอดเวลา เหมือนกับในสวนปัจเจกชนบุคคลคนหนึ่ง ๆ กำลังทนทุกข์ทรมานเหมือนกับตกรอก ทั้งวันทั้งคืน, เพราะความบีบคั้นของสิ่ง ๆ เดียว คือตัวกู - ของกู. นี่เรียกว่า กรรมส่วนบุคคล คนหนึ่งก็เป็นอย่างนี้, กรรมส่วนรวมของโลกทั้งโลก ก็เป็นอย่างนี้ ก็พูดได้เหมือนกัน. โลกนี้ **เมื่อไรตัวกูเข้ามา ธรรมะออกไป**,

เมื่อไรธรรมะเข้ามา ตัวกู้ออกไป, โลกนี้ก็ผลัดกันอยู่; เดียวก็เป็นสังสารวัฏฏ์, เดียวก็เป็นนิพพานสลับกันอยู่.

นี่เรียกว่า หัวข้อที่คุณจะต้องช่วยกับจำไว้ สั้น ๆ ว่า ตัวกู้ออกไป ธรรมะออกไป, ธรรมะเข้ามา ตัวกู้ออกไป, อันนี้ช่วยได้ ด้วยเรื่องสติ, แล้วในที่สุดต้องช่วย ด้วยเรื่องมัน หิริและโอตตปปะ คือละอายจนไม่รู้ว่า จะเอาหน้าไปซุกที่ไหน เมื่อรู้สึกว่ามันเกิดตัวกู - ของกู แล้วก็กลัวจนไม่รู้ว่า จะกลัวอย่างไรกันอีก; เมื่อมีอันนี้ขึ้นมา แล้วมันจะไม่ตกร่องต่อไป.

หัดตายเสียก่อนตาย เพื่อพบความเย็น.

ที่จริงไม่ได้พูเรื่องอะไร พุดเรื่องตัวกู - ของกู นี่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่อย่างนี้ ก็ไม่มีเรื่องอะไรที่จะต้องพุด, ไม่มีเรื่องอะไรที่มีประโยชน์ หรือว่าดีกว่านี้, ก็ต้องพุดเรื่องนี้ พุดกันไปจนตาย จนมันหมดตัวกู - ของกู ไปในที่สุด.

ผมพุดกับคนที่มาเที่ยวสวนโมกขนิรัว่า มาที่นี้ ต้องมาหัดตาย เสียก่อนตายนะ; บางคนก็สะดุ้งตกใจ คำว่า ตาย. ที่จริงเราหมายความว่า หมดตัวกู - ของกูเสียก่อน แต่ที่จะตายนะ, หรือว่าอย่างน้อยที่สุด ก็มาหัดเป็นผู้ที่ไม่มีอะไร เป็นคนไม่มีอะไร สิ้นเนื้อประดาตัว ยิ่งเสียกว่าสิ้นเนื้อประดาตัว ไม่มีอะไรนั้นจะสบายที่สุด, มาที่นี้ลืมหมดทุกสิ่งทุกอย่าง อะไรอยู่ทางบ้านก็ลืมหมด แม้แต่ชีวิตตัวของตัวก็ลืมหมด ไม่ได้นึกถึงชีวิต ลืมไปทั้งชีวิต, เรียกว่าไม่มีอะไร ยิ่งกว่าสิ้นเนื้อประดาตัว เพราะว่าคนสิ้นเนื้อประดาตัว มันยังมีตัวกู - ของกูเหลืออยู่เรื่อว่า มีชีวิตที่ค่านึกถึงอยู่. เราอยู่ที่นี้อย่ามีตัวกู - ของกู หมดเลย, สิ้นเนื้อประดาตัว แม้ว่าชีวิตก็มีได้มี ก็สบาย.

ฉะนั้น ถ้าใครจะมาสวนโมกข์ มาทัศนาศร ก็คือคนโง่ คนบ้าชนิดหนึ่ง, เพราะที่อื่นมันสวยกว่านี้ สนุกกว่านี้ น่าดูว่านี่; แล้วมาดูอะไรที่แหวดล้อมให้จิตใจมันหยุดไปหมด ไม่เอาอะไร ไม่ถืออะไรนี้, เรียกว่า **หัดเป็นคนไม่มีอะไร** แม้แต่ชีวิตก็ไม่ต้องมี หรือว่า **"หัดตายเสียก่อนตาย"** ให้มันได้ คือหมดตัวกู - ของกู เสียก่อนแต่ที่จะตาย.

ที่นี่เราให้มีต้นไม้ มีก้อนหิน มีอะไร ที่อยู่นิ่ง ๆ แสดงความสงบอยู่นิ่ง ๆ, ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นไม่ทะเยอทะยาน. ถ้าเขามองเห็นและเข้าใจ ก็เรียกว่า **เขาได้ยืนต้นไม้พูด ได้ยืนก้อนหินพูด, ได้ยืนหมู่ธรรมชาติพูด** ว่าไม่มีอะไร นั่นแหละ เป็นเวลาที่มีความสุขที่สุด. ถ้าเขาทำอย่างนี้ คุณได้เต็มปากว่าการมาที่นี่มันมีอุปนิสัยปัจจัยแก้กิเลส, มาได้รับสิ่งที่จะเป็นอุปนิสัยปัจจัยแห่งพระนิพพาน ในอนาคตกาลโน้นเทอญ เหมือนที่ว่า ๆ กัน จนไม่รู้่ว่า ๆ อะไร.

ต้องรู้ข้อนี้ ต้องพยายามในข้อนี้ ทั้งส่วนตัวบุคคล และส่วนรวมของโลก และตลอดเวลาในชีวิตนี้กว่ามันจะเย็นลง, เย็นลง เป็นนิพพาน. คำว่า **นิพพาน แปลว่า เย็นถึงที่สุด** ไม่กลับร้อนอีกต่อไป. **ธรรมะก็เป็นเรื่องเย็น**, เราต้องการเย็น แล้วก็อย่าไปนึกอะไรมากกว่านั้น ที่จะพิสูจน์ จะเลือก จะอะไรจะไปค้านอะไรกันอีก ให้ป่วยการ, ไม่มีความทุกข์จริง ๆ ก็พอแล้ว. เรื่องตัวกู - ของกู จะเป็นอะไรเรื่องเทวดามีไหม? ผีสามมีไหม? เกิดไหม? อะไรไหม? อย่างนี้มันไม่จำเป็น มันเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ เสียเวลาเปล่า ๆ, แล้วก็ยิ่งไปยุ่งเข้า ก็ยิ่งโน้มไปทางมีตัวกู - ของกู. เป็นกูผู้รู้ ผู้ดี ผู้วิเศษ อะไรขึ้นมาอีก. ฉะนั้นจึงบอกเล็ก เรียกว่า ปัญหาเป็นอจิตไตย หรือว่าเป็นปัญหาอันตคาภิกทิฏฐิ เลิกกันเสียให้หมดทำแค่ที่นี้ และเดี๋ยวนี้ ให้หมดตัวกู - ของกู ปิดอบาย ปิดนรกได้หมด จะกระโดดข้ามสวรรค์ ไปหานิพพานได้.

เหนื่อยแล้ว พอกันที วันนี้วันพระวันแปดค่ำ เขาไม่จันเพลกันดอก, พรุ่งนี้ก็ต้องเหนื่อยเหมือนกัน.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๕ -

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑

แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๖

ธรรมชาติว่างจากตัวกู - ของกู.

นี่คิดว่าจะพูดถึงแต่เรื่องเดียว เกี่ยวกับ ตัวกู-ของกู เรื่องเดียวเท่านั้น แต่มีหลายแง่หลายมุมทุกแง่ทุกมุม ที่เราตั้งใจจะเรียกว่า ธรรมปาฏิโมกข์, ปาฏิโมกข์ธรรมะคือเรื่องที่เป็นหลัก เป็นประธานเป็นหลักทางธรรมะ. แล้วที่กำหนดหัวข้อเป็นเรื่องตัวกู-ของกู นี้ ก็เพราะเป็นหัวข้อที่เหมาะสมที่สุดเหมาะสมตรงที่ว่า มันกว้างขวางที่สุด สะดวกที่สุด กินความหมดทุกข้อ, แล้วก็มีแง่อยู่มากแง่มากมุมที่จะต้องพูด, ก็พยายามนึกดู แง่ไหนมุมไหน ที่มันยังไม่ค่อยเข้าใจกันอยู่ ก็เลือกพูดเฉพาะแง่นั้น สำหรับคราวหนึ่ง ๆ.

เรื่องยกหูชูหาง กับ ลดหัวหดหางเป็นตัวกู - ของกูเท่ากัน.

นี่เราพูดกันมาแล้วโดยมาก เกี่ยวกับแง่ที่ยกหูชูหาง, ที่ใช้คำว่า ยกหูชูหาง มากที่สุด เรียกว่าเป็นประจำก็ได้. นี่บางคนอาจจะเข้าใจผิด ถ้ามันลดหัว มัน

หุดหาง มันจะเป็นอะไร, ถ้ามันหุดหาง มันลดหัวลง มันชุกหัวลง มันจะเป็นตัวกู - ของกู หรือไม่? บางคนอาจจะเข้าใจผิดเอาดี ๆ ตามหลักธรรมดาสามัญ หรือว่า *logic* ของคนโง่, **ตรรกวิทยาของคนโง่** แปลว่า**ถ้ายกหูชูหาง เป็นตัวกู - ของกู การลดหูลดหาง มันก็ไม่ใช่ตัวกู - ของกู** โดย *logic* โดยตรรก, อย่างนี้มันไม่ถูก.

ตามหลักของธรรมะ มันเป็นตัวกู - ของกูเท่ากัน; แม้จะเป็นเรื่องลดหูลดหาง ชบเซาลงไป มันก็เป็นเรื่องตัวกู - ของกู เท่ากัน, จะตรงกันข้ามก็ต่อเมื่อมันไม่มีตัวกู มันหมดตัวกู หมดของกูไป จึงจะเรียกว่าตรงกันข้าม. ยกหู - ชูหางนี้ มันก็ทำทางอันหนึ่ง เท่านั้น, นี่ถ้ามัน หุดหัวหุดหาง ก็เพราะกลัว เพราะเศร้า เพราะโศก, เพราะมันละเหี่ย อ่อนเพลียไป. นี่ก็เรียกว่า ตัวกู - ของกู อีกแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวกู - ของกูที่เท่ากัน หากแต่ว่ามันเป็นคนละรูปคนละแบบ.

เหมือนกับที่เราได้ยิน คำพูดซึ่งเป็นหลักทั่วไป ในการเรียนธรรมะขั้นต้น; ยินดียินร้ายอย่างนี้, อภิขณาและโทมนัสนี้, อยากกับไม่อยาก ดีใจกับเสียใจ ยินดี - ยินร้าย รักหรือเกลียด, ที่เป็นตรงกันข้าม. แต่ทั้ง ๒ อย่างเป็นกิเลสเท่ากัน รักก็เป็นกิเลส เกลียดก็เป็นกิเลส นี่เป็นเครื่องเปรียบเทียบ. ต้องหมดทั้งรักทั้งเกลียด จึงจะไม่ใช่กิเลส.

นี่ถ้าเป็นหลักธรรมขั้นสูง ที่เขาเรียกชื่อว่า มานะนี้, มานะเป็นสัญญาโยชน์ที่ ๘ ในสัญญาโยชน์ ๑๐ **มานะ** แปลว่า **ถือตัว**, ไทยแปลว่าถือตัวที่ทำให้เข้าใจผิดได้ เพราะภาษาไทยความมันไม่ค่อยจะเหมือนกับภาษาบาลี. แต่ถ้าเราจะแปลว่า ถือตัว, เราก็ต้องขยายใจความ คำว่า ถือตัว ให้มันกว้างกว้างกว่าธรรมดา **คือว่ามีตัวก็แล้วกัน**.

ในคำอธิบายของคำว่า มานะ ในที่นี้ สัญญาโยชน์ที่ ๘ นี้ เขาแจกไว้ตั้ง ๓ อย่าง : **สำคัญว่าตัวดีกว่าเขา ก็เป็นมานะ, สำคัญว่าตัวเสมอเขาก็เป็นมานะ, สำคัญ**

ว่าตัวเลวกว่าเขาก็เป็นมานะ, เป็นมานะเท่ากัน. มันเนื่องจากมีตัวก่อน แล้วสำคัญว่าตัวกูอยู่ในสถานะเช่นไร แล้วสถานะเช่นนั้นเมื่อนำไปเปรียบกับบุคคลอื่น มันก็เกิดความแตกต่าง เป็นสูงกว่า, เป็นเสมอกัน, เป็นต่ำกว่า. ฉะนั้นจึงเรียกว่าถือตัว, **ถือตัว คือสำคัญตัวว่าเป็นอย่างไร** ในเมื่อไปเปรียบกับผู้ที่ดีกว่า สูงกว่า เราก็เลวกว่า, ไปเปรียบกับผู้ที่เลวกว่า เราก็สูงกว่า ไปเปรียบกับพวกที่เท่ากันมันก็เท่ากัน.

จากข้อนี้ต้องให้เข้าใจกันเสียให้ถูกต้องว่า **ตัวกู - ของกู ที่มันยกหู ชูหาง** มันก็เป็นตัวกู - ของกู, **ที่มันลดหลดหางเรียบราบไป มีอาการยอมแพ้** นี่ก็เป็นตัวกู - ของกู, คนละแบบ. ต่อเมื่อ**ไม่มีทั้ง ๒อย่างจึงจะเรียกว่า ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู.** เมื่อกำลังเศร้า สลด ซบเซาอยู่ อ่อนเพลียละเหี่ยละห้อยอยู่นี้ ก็เป็นตัวกู - ของกู เต็มที่ ๑๐๐ เปอร์เซนต์ทั้งนั้น, แต่เป็นอีกรูปหนึ่งจะเรียกว่า **ลบก็ไม่ค่อยถูก** แต่ว่ามันก็ไม่รู้ว่าจะเรียกว่าอะไร.

เมื่อพูดเรื่องตัวกู - ของกู ในรูปยกหูชูหาง มามากพอแล้ว ก็จะต้องพูดถึงตัวกู - ของกู ในรูปที่หดหูดหางนี้บ้าง. ที่จริงถ้าดูแล้ว หดหูดหางนี้มันก็มีหลายแบบ แบบเล่นตลก เล่นลูกไม้ เล่นอุบายก็มี. แต่ในที่นี้เราหมายถึง แบบที่เป็นไปโดยตรงจริง ๆ เป็นโทมนัส ที่เรียกว่า **โทมนัสถ้าเราไม่มีตัวกู - ของกู มันโทมนัสไม่ได้**; ฉะนั้นถ้ามีโทมนัสเท่าไร มันก็มีตัวกู - ของกูมากเท่านั้น ๑๐๐เปอร์เซนต์เหมือนกัน.

เกี่ยวกับผลมันก็เป็นความทุกข์มากกว่า เกี่ยวกับผลที่ได้รับโทมนัสมันก็เป็นทุกข์มากกว่า. **ตัวกู - ของกูที่ลดหลดหาง หดหูดหางนี้ มีรสชาติของความทุกข์มากกว่าที่ยกหูชูหาง**, แล้วปัญหามันก็คงจะมีมากกว่า. เรื่องที่เราต้องเศร้า ต้องสลด จะมีมากกว่า เป็นปัญหามากกว่า, เป็นสิ่งที่รบกวน และ**ทำความทุกข์ให้มากกว่า.**

นี่จะต้องดูเหมือนกัน ต้องสังเกตดูให้ดี ๆ ให้ละเอียดทั้งนั้น ต้องสังเกต ที่มีกันอยู่มากที่สุด ที่ทุกคนมี ที่มีมากที่สุด ที่เราเรียกกันว่า **ความน้อยใจ** เรียกเป็นภาษาไทยว่า **ความน้อยใจ**. วันหนึ่งคือหนึ่งนี้ ใครเคยมีความน้อยใจในอะไรหรือไม่ ก็ครั้งก็หน. นี่ต้องเอาความน้อยใจนั้นมาเป็นบทเรียน เป็นตัวปัญหาสำหรับศึกษา.

โดยทั่วไป มันก็ดูเหมือนว่า จะน้อยใจในความอัปโชค อัปวาสนา ไม่มีโชค ไม่มีวาสนานี้ดูจะเป็นเรื่องน้อยใจกันอยู่มาก. ที่แท้มันเล่นตลก มันอยู่ตรงที่ว่า **คนส่วนมากปรารถนามากเกินไป**; เมื่อหวังหรือปรารถนา หรือต้องการนี้มากเกินไปกว่าที่ควร, เมื่อเป็นเช่นนี้ **ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจว่า อัปโชคอัปวาสนา มันจะมากขึ้น, จะมากขึ้นเท่า ๆ กันตามส่วน. ยิ่งไปไ้มาก ไปหวังมาก มันจะประสบความน้อยใจหรืออัปโชควาสนานี้มาก; ฉะนั้นจึงอยู่ด้วยความระทมทุกข์ หน้าด้าน ๆ ไปอย่างนั้นเอง,หาเรื่องมากลบเกลื่อนกันไปวันหนึ่ง ๆ** นี่ก็เป็นหลักฐาน.

นี่ก็ต้องสังเกตดูให้ดี ให้เห็นว่า หลักพื้นฐาน, **เรื่องพื้นฐานนี้มันขึ้นอยู่กับตัวกู - ของกูทั้งนั้น**, ไม่ยกเว้นอะไร แม้แต่ในขณะที่ซบเซาที่สุด. มันก็เป็นเรื่องตัวกู - ของกู แล้วดูจะเป็นปัญหาสำหรับทุกคนที่จะมีความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในเรื่องไม่มีโชคไม่มีวาสนา ซึ่งไม่รู้จะไปโทษใครที่ไหน นี่มันเป็นรากฐานทั่วไป, ไม่รู้จะไปโทษใครที่ไหน, จะไปโทษพ่อแม่ก็ดูไม่มีเหตุผล จะไปโทษรัฐบาลก็ไม่มีเหตุผล, จะไปโทษพระเจ้าดูเป็นลม ๆ แล้ง ๆ, ไม่รู้ว่าจะไปโทษใครที่ไหน เพราะมันรู้อยู่ว่า พระเจ้าก็ไม่ได้ตั้งใจจะแกล้งเรา, มันมีอะไรอีกอย่างหนึ่งต่างหาก ที่ทำให้เราไม่ได้อะไร หรือรู้สึกไม่พอใจ.

ปัญหาใหญ่ ปัญหาทั้งหมดนี้ **ก็ต้องแก้กันด้วยความรู้เรื่องตัวกู - ของกู**; ฉะนั้นคนเหล่านั้นทุกคนควรจะศึกษาเรื่องตัวกู - ของกู ให้เข้าใจจนหยุดได้ หยุดความ

ชบเซา หยุดความโหม่นัส หยุดความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจนั้นได้, ก็อย่างเดียวกับที่ว่าตัดตัวกู - ของกูที่ยกหู - ชูหางได้, ก็เท่ากับตัดตัวกู - ของกูชนิดที่หุดหุดหางได้ด้วย. ที่เป็นพระอรหันต์นั้น **ตัดความจองหองลำพองได้** เมื่อเป็นพระอรหันต์ และ **พร้อมกันนั้น ก็ตัดความชบเซา หดหู่ หดห้วหดหางได้** เมื่อเป็นพระอรหันต์อีกเหมือนกัน มีความหมดตัวกู - ของกู มันเป็นเรื่องของความเป็นพระอรหันต์ คือถึงขั้นสูงสุด จุดสูงสุดของความหมดกิเลส.

เดี๋ยวนี้เราไม่เป็นพระอรหันต์ หรือไม่กล้าคิด หรือไม่อยากคิด หรือไม่ยอมคิดเรื่องที่จะเป็นพระอรหันต์; เพราะได้บอกกล่าวไว้ส่วนหนึ่งแล้วว่า ถ้าไปคิดในทำนองนั้น มันจะเพิ่ม, แทนที่มันจะลด มันจะเพิ่ม, มันจะทำให้เพลอ มีตัวกู - ของกูในรูปอื่นที่มีปัญหามากขึ้นไปอีก. ฉะนั้นเราจะมุ่งหมายเพียงจะตัด ตัดเสียซึ่งตัวกู - ของกูเท่านั้น เรื่อยไป ๆ ไม่ต้องพูดถึงพระอรหันต์, หรือว่าอย่างน้อยที่สุด เราก็จะควบคุมมัน **ควบคุมมันไว้ในระเบียบ ตัดไม่ได้ก็ควบคุมได้. นี่คือการต่อสู้ การอดกลั้นอดทน การสมาทาน เจตนาวิริติ** เหมือนที่สมาทานศีลกันทุกวันพระแปดคำ ทุกวัน มันเป็นเรื่องบังคับควบคุม, ในเมื่อยังตัดไม่ได้ก็ต้องทำไป. นี่การที่เราได้**ควบคุมแต่เพียงด้วยยกหูชูหางด้านเดียวนี้ไม่พอ ต้องควบคุมด้านที่มันจะหดห้วหดหางด้วย**, ในแง่นี้ เรียกว่า เท่ากัน มีน้ำหนักเท่ากัน มีปัญหาเรื่องเดียวกัน คือเรื่องตัวกู - ของกู.

ถ้าเราอยู่ในสภาพปกติ ถ้าพูดโดยอุปมา ก็พูดว่า **ให้อยู่ในสภาพที่ปกติ** หางนี้ก็ไม่ชู หางนี้ก็ไม่ลด, หัวนี้ก็ไม่ชู หัวนี้ก็ไม่ลด อย่างนี้**ให้อยู่ในสภาพตามปกติ** คือเราไม่รู้สึกฟุ้งซ่าน เหนือเหิม และทั้งไม่รู้สึกเศร้าสลด อ่อนเพลีย, มีสภาพอยู่อย่างไรงี้ก็ให้มันอยู่อย่างนั้น ก็คือ **ว่างจากตัวกู - ของกู**. นี่มันเป็นสภาพที่ว่างจากตัวกู - ของกู คือไม่ขึ้นไม่ลง ไม่ฟูไม่แฟบ ไม่ยินดีไม่ยินร้าย นี่เราเรียกว่า ไม่ยกหูชูหางและไม่หดห้วหดหางอยู่ในสภาพปกติ.

ทั้งยกหูชูหาง ทั้งซบเซา ต้องละอายและกลัวให้มาก.

ในที่สุด มันก็เกี่ยวกับเรื่องที่ต้องศึกษา พิจารณาอย่างเดียวกัน เท่า ๆ กัน ได้เคยบอกไว้มากทีเดียวว่า **ให้มีความละอายให้มาก เมื่อมีอาการยกหูชูหางขึ้น** ให้ละอายให้มาก ละอายให้มาก กลัวให้มาก. เดียวนี้ก็ต้องบอกว่า **เมื่อมีอาการซบเซา หดหูหดหาง มันก็ต้องละอายให้มาก และกลัวให้มากเหมือนกัน.** เป็นสิ่งที่น่าละอายเท่ากัน, น่ากลัวหรือน่าละอายเท่ากัน. ทำไมเรามานอนซบเซาเศร้าสร้อย น้อยใจอยู่. พอมองเห็นเท่านั้น ก็ต้องละอายให้มาก กลัวให้มาก. ถ้าเป็นเรื่องที่คิด ตกแล้วเป็นธรรมะที่พิจารณาเห็นแล้ว ทำนองเดียวกับเรื่องยกหูชูหาง มันก็ละอายทันที. เมื่อมีความเศร้า หรือมีความน้อยใจ หรือมีความหดหู่ นี่ก็ละอายทันทีเหมือนกัน, ว่านี่มันก็ไม่ใช่ ไม่สมกันกับที่เป็นพุทธบริษัท.

นี่ก็มาถึงเรื่องที่จะต้องเปรียบเทียบดู ว่า**ปัญหาของเรา เราเป็นคนอื่นไม่รู้เรา** มันมีส่วนที่จะยกหูชูหางมาก หรือว่าจะซบเซามาก ก็โดยเปรียบเทียบกันดูวันหนึ่ง ๆ **มันมีชนิดไหน ? ก็ครั้งก็คราว ?** มันอาจจะเป็นคน ๆ ไปก็ได้, ในบางรายบางคนอาจจะไปไปในทางซบเซา ละเหี่ยละห้อยน้อยใจมากกว่า, บางคนก็บึ้งเบ็ง ๆ ไม่มีเหตุผลมากก็ได้.

นี่ก็บอกแล้วว่าให้มองมาตั้งแต่กว้างที่สุด เรื่องอับโชคอับวาสนา ที่ไม่รู้ว่าจะโทษใคร, จะโทษพระเจ้าก็ไม่มีเหตุผล ก็โทษกรรม ไปโทษกรรม กรรมเก่า เป็นผู้เชื่อกรรมและกรรมเก่า แล้วก็น้อยใจ. อย่างนี้ก็ไม่ถูกเหมือนกัน มันเป็นเรื่องตัวกู - ของกู ที่ทำผิด, ทำผิดหลัก จนต้องน้อยใจ จนต้องเศร้าและน้อยใจ.

เกี่ยวกับข้อนี้ ต้องอย่าลืมถึงจุดหมายของหลักธรรมะ ที่มีอยู่คำหนึ่งว่า หมดกรรม หรือ สิ้นกรรม; สิ้นกิเลส นั่นคือสิ้นกรรม, หมดกิเลสหมดทุกข์ นั่นคือ หมดกรรม **สัพพ กัมมํ ภยํ สตุโต** - ถึงแล้วซึ่งความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง, ถึงความหมดกรรมทุกชนิด.

นี่ถ้าตัวกูที่ยังเศร้าอยู่ ด้วยความคิดว่า เป็นผลของกรรมเก่า, นี่ก็เรียกว่า มันทรมดา ยังถูกรกรรมครอบงำ ทำให้เป็นทุกข์. มันต้องปฏิบัติจนสิ้นกรรม, **จนอยู่เหนือกรรม** คือข้อที่เราไม่ทุกข์, ที่เราไม่ทุกข์คือไม่มีตัวเรา, อยู่เหนือกรรม, ถ้ามีตัวกู มีของกู มันก็ต้องถูกบีบคั้นโดยกรรมดีหรือกรรมชั่ว, กรรมดีมันก็บีบไปในทางให้ฟุ้งซ่าน เหลิงเจิง หรือให้สนุกสนานไปเลย, กรรมชั่วมันก็บีบให้ซบเซา ซุบซิด เศร้าสร้อยเลย, เพราะมันมีตัวกู - ของกู มันก็รับกรรม มันก็ถูกรกรรมบีบคั้นกระทำ, ถ้าไม่มีตัวกู - ของกู มันก็ไม่มีกรรมไหนจะทำอะไรมันได้. **การสิ้นกรรม สิ้นสุดของกรรมมี เพราะความสิ้นสุดของกู** ความรู้สึกกว่าตัวกู.

ทุกอย่างเป็นธรรมชาติ.

ที่นี้มีอะไร มันก็มีธรรมชาติ มีธรรมชาติล้วนๆ เรื่องนี้เคยอธิบายมากแล้ว คือข้อที่ให้ศึกษาจนเข้าใจว่า มันไม่มีอะไร ไม่มีตัวเรา ไม่มีตัวใคร มีแต่ธรรมชาติ, ธรรมชาติล้วนๆ เท่านั้นเป็นไป ในลักษณะที่ *flux* เรื่อย. คำนี้แม้จะเป็นคำของพวกเขาฝรั่งเขาพูด ก็ถูกที่สุด และใช้ได้กับพุทธศาสนา พวกกรีกฟ้องๆสมัยกับพุทธกาล พวกกรีกสมัย ๒,๐๐๐ กว่าปีมาแล้ว รู้จักพูดคำที่ว่า *flux*, เรื่อย คือไหลเรื่อย *perpetual flux* คือไหลเรื่อย ไม่มีอะไรนอกจาก *perpetual flux*, นี่เป็นคำฝรั่งพูดในที่สุดตะวันตกโน้น มันก็ยังถูก และเป็นพุทธศาสนา เราพูดว่าธรรมชาติล้วนๆ ไหลไปก็ถูกเหมือนกัน

สุทฺธ ธมฺมา ปวตฺตณฺติ - ธรรมชาติล้วน ๆ เป็นไป คือไหลไป, มันคือกระแสของ ธรรมชาตที่เป็นไป ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ตัวกู.

การเรียนรู้ธรรมะ การเรียนพุทธศาสนา โดยเฉพาะนี้ มันกลายเป็นเหลือนิดเดียว เหลือนิดเดียว ที่ว่าเรียนให้รู้ว่า ไม่มีตัวกู มีแต่ *perpetual flux* หรือว่า **สุทฺธ ธมฺมา ปวตฺตณฺติ**, หรือว่าธรรมชาติล้วน ๆ. เราใช้คำว่า ไหลไปแก้คำว่า เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, เราใช้คำว่าไหลไป. ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่เป็นตัวกู เป็นตัวเรา มีแต่**ธรรมชาติล้วน ๆ สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** หรือ **สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสย, ธมฺมา ตวฺนํมันคฺฉิธฺรฺมชาตํ** ธรรมชาติล้วน ๆ ไม่มีตัวกู. พอเข้าใจผิด มันก็มีตัวกูเข้าที่ธรรมชาตีสวนใดส่วนหนึ่ง ระยะเวลาใดระยะหนึ่ง, ถ้าเข้าใจถูก เห็นอยู่ชัดเจนก็ไม่มีตัวกู ที่ธรรมชาตอันไหน หรือส่วนไหน หรือกระแสไหน เวลาไหน. ฉะนั้นการเรียนรู้ธรรมะจึง คือการเรียนรู้ว่า ไม่มีตัวกู มีแต่ **ธรรมชาต**, มีแต่ธรรมชาต, แล้วธรรมชาตนี้ก็จะไหลเรื่อย. อีกคำหนึ่งพูดว่า *pantha rei* ทุกอย่างไหล, ทุกอย่างไหล *Perpetual flux* อันเดียวกัน.

นี่มันเข้าใจยาก ที่ว่า จะเข้าใจว่า อันนี้ไม่ใช่ตัวกู เพราะว่าในขณะนั้น หรือสิ่งนั้น ในขณะนั้นมันพูดได้ คิดได้ ทำได้ รู้สึกได้ เอร็ดอรรอยได้, เศร้าโศกได้ หรือที่พูดว่า ยกหูชูหางก็ได้, หดหูหดหางก็ยั้งได้, แล้วทำไมจะไม่ใช่ตัวกูก็รู้สึกเป็นตัวกูอยู่เรื่อย คือคนนี้รู้สึกแต่ในแง่นี้มุมนี้. มันก็เข้าใจไม่ได้, เรื่องที่จะไม่มีตัวกู - ของกู, มันเลยพาลหาเรื่อง ไม่เชื่อและไม่ยอมศึกษา, ไม่เชื่อและไม่ยอมศึกษาด้วย. **ที่จะให้เห็นว่า มันไม่มีตัวกู ก็เลิกกัน, เลิกกัน พวกนี้เลิกกัน, แม้จะถูกประณามว่าเป็นปทปรมะ หรือว่าเป็น อาภัพพสัตว์ หรือว่าเป็น อเวไนยสัตว์** ก็สุดแท้, มันเลิกกันคนนี้, ปุณฺณคนนี้จะต้องเลิกกัน ; แต่ว่าไม่รู้ว่าจะกินเวลานานสักเท่าไร ที่จะต้องเลิกกัน

พูดกันไม่รู้เรื่องนี่ จะกินเวลานานเท่าไรไม่รู้, แต่โดยเหตุที่ว่า ทุกสิ่งไม่แน่นอน
เปลี่ยนแปลงเรื่อย; ฉะนั้น เขาอาจจะกลับมารู้เรื่องก็ได้ แต่ในขณะนี้อ่าพูดกันดีกว่า.

ทำไมมันจึงโศกเศร้าน้อยใจได้, แล้วทำไมมันจึงต้องคึกคะนอง อีกเหิมได้,
ถ้ามันไม่ใช่ตัวกู.หรือถ้ามันไม่ใช่สิ่งที่จะเรียกว่าตัวตน ทำไมมันจึงน้อยใจก็ได้, แล้ว
อีกเหิมคึกคะนองก็ได้, ทำได้อย่างตรงกันข้ามอย่างนี้ แล้วก็ให้รู้เถอะว่า **นั่นแหละ
คือธรรมชาติ**, นั่นแหละคือธรรมชาติ คือไปตามเหตุตามปัจจัย, **ธรรมชาติอีกส่วน
หนึ่งมันเป็นเหตุเป็นปัจจัย**, ปรับแต่งให้ธรรมชาติส่วนนี้ เป็นไป **ในลักษณะที่
เราเรียกว่ายอกหูซุหาง อีกเหิมคึกคะนอง**. ในบางคราวธรรมชาติอีกส่วนหนึ่ง มัน
ปรุงแต่งไปในทำนองให้เศร้าสลดซบเซาไปเลย น้อยใจไปเลย.

นี่มันยากอยู่ตรงที่ว่า พวกเราไม่ได้รับการสั่งสอนมาแต่ที่แรก เพื่อ
ให้รู้เสียว่า แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าจิตใจ รู้สึกนึกคิดได้หรือจิตใจนี้ ก็เป็นเพียงธรรมชาติ,
ไม่ได้รับคำสั่งสอนมาว่า **จิตใจก็เป็นเพียงธรรมชาติ**. ผมเองก็รู้สึกได้ว่า ตั้งแต่ผม
เกิดมาพ่อแม่สั่งสอนอย่างไร, พูดจาวางไร, เข้าโรงเรียนแล้ว โรงเรียนเขาสอนกัน
อย่างไร, หนังสือหนังสือที่อ่านอยู่มากมายในตอนหลังนี้ มันว่าอย่างไร,และทำไมเรียน
ธรรมะในพระพุทธศาสนา เท่าที่รู้แล้วนี้ ไม่มีใครบอกว่ แม้แต่จิตใจที่คิดนึกอะไรได้นี้
ก็เป็นเพียงธรรมชาติ, มันเพิ่งมาอ่านเอาเอง เพิ่งสังเกตเห็น หรือเพิ่งเข้าใจคำนี้ ที่เขา
ได้พูดไว้แล้วถูกแล้ว.

ในพุทธภาษิต **พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วว่า ทุกอย่างเป็นสักว่าธรรมชาติ;**
แต่เราไม่เข้าใจ เราเข้าใจไม่ได้ เพราะเราไม่ได้รับการสั่งสอนอย่างนั้นมาตั้งแต่อ่อน
แต่ออก, แล้วยิ่งมาเรียนอย่างนี้ วิธีสมัยใหม่เข้าด้วยแล้ว มันก็ยังไม่เข้าใจคำว่าธรรมชาติ,

แล้วเราก็ได้รับการแวดล้อมแต่ให้มีตัวฉัน - ตัวฉัน - ตัวฉัน - ของฉัน เพื่อยกฐานะของฉันกันเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด มันก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจว่าเป็นเพียงธรรมชาติ.

ต่อเมื่อมาศึกษาพุทธศาสนา เข้าใจได้ถึงหัวใจของพุทธศาสนา จึงจับหลักอันนี้ได้ ว่าตามหลักพุทธศาสนา หรือของพระพุทธเจ้าก็ตาม ถือว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ, แล้วในสิ่งที่เรียกว่า จิตใจนี้ ที่แสนจะวิเศษ ที่แสนจะประหลาด มหัศจรรย์ ลึกลับ มีความสามารถเหลือประมาณนี้ มันก็เป็นเพียงสักว่าธรรมชาติ, ธรรมชาติตามธรรมชาติ. นี่มันจึงจะเข้าใจได้ในข้อที่ว่า ตัวกู - ของกู นี่มันก็เป็นสังขาร คือของที่ถูกรูปร่างขึ้นชั่วคราว. อย่างภาษาอังกฤษ เขาเรียกว่า *product* หรือ *by-product* ด้วยซ้ำไป, ไม่ใช่ตัว *product* แท้ ๆ, เป็นผลิตผลชั่วคราว หรือบางทีจะเป็นเพียงปฏิกิริยาชั่วคราว ของจิตที่ถูกกระทบกระเทือน มันแสดงปฏิกิริยาเกิดขึ้นชั่วคราว, หรืออย่างดีที่สุดมันก็เป็น *product* อันหนึ่งหรือ *by-product* อันหนึ่งชั่วคราวหนึ่ง, ที่ทำให้มีความรู้สึกว่ามีแรง เป็นสุข อย่างนั้นอย่างนี้ อย่างนั้นอยู่ นี่เราก็พอใจ เราไม่รู้สึกว่ามันถูกรบกวน หรือมันถูกจับเช็ด, ถูกเขาจับเช็ด. เราไม่รู้สึกอย่างนั้น รู้สึกเป็นของพิเศษสำหรับเราเสมอ. ฉะนั้นจึงไม่เข้าใจได้ว่า จิตใจหรือทรัพย์สมบัติทั้งหมดของจิตใจนี้ มันเป็นเพียงธรรมชาติแล้วก็ไม่มีความตัวตน ที่ควรจะเรียกว่า ตัวตน, แล้วมันก็ไหลเรื่อย คือเปลี่ยนแปลงเรื่อย.

นี่อยากจะแนะนำตรงนี้พิเศษหน่อยหนึ่งว่า ถ้าผู้ใดสามารถสร้างอะไรขึ้นมา วิธีการหรือว่าความบังเอิญก็ได้ คือว่าเจตนาจะทำด้วยความคิดความตั้งใจก็ได้ หรือว่าความบังเอิญก็ได้ คือเรารู้สึกว่า นี่มันธรรมชาติ, ยิ่งเห็นเป็นธรรมชาติลึกลงไปลึกลงไป ลึกลงไป นั่นถูก นั่นคือ กำลังเข้าถึงพุทธศาสนาอย่างยิ่ง.

เราจะดูอะไรก็ได้ นั่งดูอะไรอยู่ก็ได้ จะดูอะไรอยู่ก็ได้ ไม่ใช่อ่านหนังสือ ไม่ใช่เรียนพระธรรม หรือไม่ใช่อ่านหนังสือธรรมะ ไม่ใช่เรียนพระธรรม นั่งดูสัตว์ ผู้เมียสองตัว มันกำลังทำอะไรกันอยู่ก็ได้, หรือว่าจะดูปลา ดูปู ดูกุ้ง ดูหอย มันกำลังทำอะไรกันอยู่, ในลักษณะที่ทำให้เราคิดว่า มีจิตใจ มีความรู้สึกเป็นจิตใจ เป็นตัวตนของมัน เป็นอะไรของมัน คือเป็นตัวมัน รู้สึกเป็นตัวตนของมันอย่างนั้น; อย่างนี้เรียกว่าใจ. แต่ถ้ามองลึก ถึงขนาดที่เห็นว่าปฏิภพตามลำดับที่สูง ๆ กันมาของธรรมชาติ จึงมีปรากฏการณ์อันนี้; การกระทำระหว่างสัตว์ผู้เมีย หรือว่ามันจะกระทำอะไรที่น่าอัศจรรย์ ในลักษณะที่จะให้คิดว่าเป็นตัวตนเสมอ.

เราจะเห็นความปรารถนาของมันก่อน; สัตว์ตัวผู้ ตัวเมีย จะเป็นนก หมู หมา กา ไก่ ปู ปลา อะไรก็ตาม แม้แต่คางคก อึ่งอ่าง ก็ตาม ดูมันไป จะมองเห็นความปรารถนาที่รุนแรงแสดงออกมา, แล้วก็กระทำกิจกรรมอันนั้น แล้วด้วยอะไร ด้วยอำนาจของอะไร ถ้าจะเห็นว่า ด้วยอำนาจตัวตน ตัวมันตัวตนอะไรอยู่ก็เรียกว่า มันตายด้านเสียแล้ว, ตามความรู้มันไปไม่รอด มันตายด้านเสียแล้ว ถ้ามองเห็นมันเป็นเพียง perpetual flux ไหลเรื่อยของการกอดัน ของปฏิภพต่าง ๆ ที่มันมาตั้งแต่แรก, ทางเนื้อทางหนัง ทางความรู้สึกทางอะไรก็ตาม, แล้วแสดงอาการอันนี้ออกมา กระทั่งรู้เลยไปถึงว่า ที่มันมาเกิดเป็นสัตว์ เป็นคน มีรูปร่างอย่างนี้ ก็ไม่ใช่เรื่องวิเศษ พิเศษ ประหลาด เป็นเรื่องตามธรรมชาติ.

แต่ว่า มักจะเข้าใจว่า เป็นเรื่องพิเศษ ไม่ใช่ตามธรรมชาติ คือเป็นคนนี้เป็นเรื่องพิเศษ ไม่ใช่ธรรมชาติ คือมันมีอะไรอัศจรรย์ น่าอัศจรรย์เหลือเกิน แล้วมันมีเหตุผลอันหนึ่งขึ้นมารับรองไว้เรื่อย ว่าทำไมมันจึงมีแต่อย่างนี้, ทำไมมันจึงไม่มีอย่างอื่นที่ตรงกันข้าม, ทำไมจึงมีแต่สัตว์หรือคน ที่รู้จักทำความรู้สึกอันนี้

หรือกระทำการอันนี้, ทำไมจึงไม่มีชนิดอื่นที่ไม่รู้จักทำกิจกรรมอันนี้ หรือปัญหาอย่างอื่นที่คล้ายกันนี้. ถ้าอย่างนี้แล้ว เราต้องรู้ทันทีว่า **เรานี้คือใจ**, คือเราใจ โดยที่ไม่รู้ว่า ถูกธรรมชาติซ่อนหรือปกปิดความลับอะไรเอาไว้ ไม่ให้เรารู้.

คือว่าถ้าสิ่งที่ไม่ได้เป็นอย่างนี้ มันมาอย่างนี้ไม่ได้, มันไม่ได้เหลืออยู่ คือมันจะดับหายไปเสีย ตั้งแต่แรกตั้งต้นของวิวัฒนาการของธรรมชาติ ที่มันจะเหลือมาเป็นเรานี้, มันจะเหลืออยู่แต่สิ่งที่เหมาะสมที่จะเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น. สิ่งอย่างอื่นที่ไม่เหมาะสมที่จะเป็นอย่างนี้ มันหลายร้อย หลายหมื่น หลายพันหลายแสน หลายล้าน ล้าน กระแส หรือหลาย ๆ สาย มันหายสาบสูญไปแล้ว. นี่เรามาเอาแต่เราเป็นหลักอย่างเดียว, **นี่เราก็คิดว่าไม่ใช่ธรรมชาติล้วน. นี่คือข้อที่ธรรมชาติมันซ่อนเร้น** มันมีความลับ มันซ่อนเร้น, ทำให้เราไม่รู้ว่า ความเหมาะสมนี้**คือธรรมชาติที่เหลืออยู่** ในรูปร่างที่น่าอัศจรรย์เหลือประมาณจนไม่อาจจะคิดได้ว่าเป็นของธรรมชาติ. นี่ความคิดว่าเป็นตัวตน เป็นตัวกูเป็นอะไรก็เกิดขึ้นมา รับเอาระยะช่วงนี้มาเป็นตัวตน ว่าไม่ใช่ธรรมชาติ.

เราจะพูดกันในรูปแบบว่า ธรรมชาติมันเล่นตลกกับเรา ธรรมชาติมันซ่อนเร้นความจริง จนเราไม่รู้จักตัวธรรมชาติถูกกว่า ถ้าเราจับได้คาหนังคาเขา อ้าว, นี่ธรรมชาติ, ธรรมชาติแท้ ๆ ไม่มีอะไรมากกว่านี้ เรื่องก็หมดกัน. ที่เราจะรู้ได้ว่า ของที่ลึกลับ น่าอัศจรรย์ น่าประหลาด เข้าใจไม่ได้ นี่ก็เป็นเพียงธรรมชาติ.

ฉะนั้นการที่สัตว์หรือคนมีจิต มีความรู้สึกคิดนึก มีความต้องการ แล้วก็ทำอะไรต่าง ๆ ตามความรู้สึกตามความต้องการ **นี่ก็คือธรรมชาติแท้ ๆ** เท่ากับ

ธรรมชาติอื่นอีก. ถ้าส่วนนี้มันวิวัฒนาการ เท่กับความเป็นคนที่มันมีมากขึ้น, ความเป็นคนคือสัตว์ที่มีจิตใจจะรู้สูงสุดมากขึ้น. เพราะฉะนั้นมันจึงรู้จักตัวตนมาก ในลักษณะที่สูงละเอียด ลึกลับ ประณีต มันจึงรู้จักสิ่งที่เรียกว่าของตนนี้ สูงลึกลับ ประณีต.

ดูความที่คนแก่ ๆ รักลูก รักหลาน รักเหลน ของคนแก่ ๆ : ลูกของเรา หลานของเรา เหลนของเรานี้ ยิ่งกว่าอะไรเสียอีก, ยิ่งกว่าตัวเองไปเสียอีก มันก็คือความเล่นตลกของธรรมชาติ กับคนโง่บวมโง่. มันถึงขนาดที่ว่า เปรียบเทียบได้อย่างนี้ สมมติว่า พ่อแม่คนหนึ่ง มีลูกที่โรงพยาบาล หรืออะไรก็ตามแล้วมันถูกสับเปลี่ยนโดยที่พ่อแม่คู่นี้ไม่มีทางจะรู้ได้. ลูกถูกสับเปลี่ยนโดยเหตุใดเหตุหนึ่งก็ตามใจ, เราไม่ต้องพูด แต่มันถูกสับเปลี่ยนโดยเหตุที่พ่อแม่ไม่รู้ไม่ได้ มันก็รักตายเลย รักเหมือนกับลูกในไส้ รักเหมือนอะไรเหมือนกัน. ออกเป็นหลานมาอีก มันก็รักอย่างหลานอีกแหละ, ไม่ได้รู้สึกว่ ที่รักลูกนี้รักอะไรนี้ไม่ใช่ความจริง, ไม่ใช่ของจริง. มันเป็นผลของอุปาทาน ของความโง่ เรื่องตัวกู เรื่องของกู.

ถ้ามันเป็นความจริงและจริงแท้กัน โดยในจิตใจที่เป็นตัวตนจริง มันก็ต้องรู้ว่านี่ไม่ใช่ลูกของตน, แล้วก็ไม่รัก. **นี่อุปาทานมันสร้างขึ้นมาก็ได้เต็มที่จากของที่ไม่จริง** ไม่ต้องจริง ที่มันสร้างขึ้นมานั้นของที่เราเรียกว่าจริง. นี่มันก็คือของเท็จ คือเป็นลูกจริง ๆ รักลูกจริง ๆ รักหลานจริง ๆ นั่นก็คือของเท็จ ตามแบบของอุปาทาน ของตัวกู - ของกู, แล้วก็มีเท่ากันกับลูกปลอม ลูกที่ไม่ใช่จริง ๆ ก็ได้เท่ากัน.

ที่นี้มันถูกทำให้กระชั้นมากขึ้นไปอีก ก็คือธรรมเนียมประเพณี ที่เรายกย่องสรรเสริญคนเลี้ยงเลี้ยงลูกเก่ง เลี้ยงหลานเก่ง เลี้ยงเหลนเก่ง, มีลูก ๑๐ คน ก็ได้เรียนดีทุกคน, มีหลานอีก ๓๐ คน ก็ได้ดิบได้ดีทุกคน มันส่งเสริมแต่อย่างนี้ไปหมด ฉะนั้นความแน่นแฟ้นในเรื่องตัวกู - ของกูก็มีมาก จนเกาะไม่ออก.

เขามีคำพูด หรือว่าคำสอน หรือว่าเรื่องราวอะไรก็ตาม ที่เขามีไว้อย่างขนาดหน้าก ๆ, เพื่อจะต่อต้านความรู้สึกอันนี้, เพื่อมุ่งหมายที่จะทำลายความรู้สึกอันนี้. แต่ว่าเราไม่รู้ เรากลับไม่ชอบ บางทีเราก็อำมหัศจรรย์. เช่นเรื่องพระเวสสันดรให้ทานลูก ให้ทานเมียนี้ เราถือเป็นเรื่องบ้าหมด, บ้าทั้งที่เป็นพระเวสสันดร หรือเป็นพระโพธิสัตว์อย่างนี้, หรืออย่างดีที่สุดก็บอกว่า มันไม่ใช่เรื่องของเราไว้ย มันไม่ใช่เรื่องสำหรับเรา. เรื่องที่จะตัดความรู้สึกของคุณอย่างรุนแรงนี้ มันไม่ใช่เรื่องสำหรับเรา : ฉะนั้นเราจึงไม่สนใจกับเรื่องเหล่านี้, แล้วมันจะเอาที่ไหนมาทนกันได้ การที่เราถูกอบรมถูกมอมให้มึนเมา หลงไปในเรื่องของเรา เรื่องตัวเรา เรื่องของเรา.

นี่คนแก่ ๆ อายุตั้ง ๘๐ - ๙๐ แล้วก็ไม่เคยรู้สึกเรื่องนี้ ว่าที่แท้มันเป็นเรื่องไม่ใช่ของเรา มันก็ตายไปเลย, เกิดมาถูกย้อมด้วยความรู้สึกมึนเมาเป็นตัวเรา - ของเรา จนกระทั่งตายไปเลย. นี่วัฒนธรรมที่ดีที่เกี่ยวข้องกับศาสนานี้ ควรจะให้คนแก่ ๆ อายุ ๖๐ - ๗๐ ปีนี้ เริ่มรู้ความจริงข้อนี้, แล้วเริ่มหันหลังกลับ, เริ่มมีความคิดที่ถูกต้อง เพื่อจิตใจจะได้เป็นอิสระ ไม่ทนทนทนด้วยเรื่องตัวกู - ของกู จนเฝ้าเข้าโลงไปและจะรู้สึกปล่อยวางได้ในระยะหนึ่ง.

สภาวะของโลกทุกชนิดขึ้นอยู่กับจิต.

นี่พูดกันเสียตรงนี้เลยก็ได้ว่า คำว่า โลก ว่าชาติหนึ่ง เกิดมาในโลกนี้ หรือโลกโน้น หรือชาตินี้ หรือชาติโน้น อยู่ที่ภาวะหรือสถานะมันต่างกัน. เอาอย่างนี้ดีกว่า ที่ใจเฝ้าหมกมุ่นอยู่ด้วยความทุกข์ ก็ถือว่าตกนรกก็แล้วกัน อยู่ใน

โลกนรก ก็แล้วกัน. เมื่อ**ไม่มีความทนทาน**อย่างนี้ ก็เรียกว่า **พ้นจากนรก**ก็แล้วกัน, หรือว่ามันถูกหลอกด้วยของหวาน ก็เรียกว่า**เป็นสวรรค์** เป็นโลกสวรรค์ มีความทุกข์ที่เคลือบน้ำตาลอะไรนี้. ต่อเมื่อมัน**พ้น**อย่างนี้หมด มันจึงจะเป็นโลกุต - ตระ คือเป็นโลกของพระอรียเจ้า.

ฉะนั้น ถ้าเราได้เลื่อนขั้นมาตามลำดับ ๆ ๆ จนได้เป็นโลกสุดท้าย คือโลกพระอรียเจ้า. บางทีเกิดมาเป็น **เด็ก ๆ** จะเรียกว่า**เป็นโลกของมนุษย์หรือสวรรค์** ที่น่าดู, เด็ก ๆ ยังไม่มีความทุกข์ความร้อน.ที่นี้เด็ก ๆ ที่ไม่ประสีประสาเริ่มมีกิเลสตัวกู - ของกูมากขึ้น, ตัวกู - ของกู มากขึ้น จนเป็นหนุ่มเป็นสาว ก็ได้กินยาพิษเคลือบน้ำตาลเข้าไป. ที่นี้พอเป็น**พ่อบ้านแม่เรือน** มันก็หนักไปด้วยภาระต่าง ๆ ก็**เหมือนกับตกนรก**, นี่เป็นโลกนรก, ระหว่างที่มันทนทุกข์เลือดตาแทบจะกระเด็น, แล้วต่อมามันมีลูก มีหลาน มีเหลน **เข้าใจสิ่งเหล่านี้ดีขึ้น ๆ ๆ** แล้วจิตใจมันก็เปลี่ยนไป จะรู้อย่างที่ว่านี้ คือ**รู้ว่ามันเป็นความโง่เรื่องตัวกู - ของกู**ทั้งนั้น, ก็มีจิตใจเปลี่ยนไปในทำนองตรงกันข้าม, แล้วมันจะขึ้นจากนรก. ที่นี้ก็**ไม่ต้องข้องแวกกับสวรรค์**อีกแล้ว เพราะมันเคยมาแล้ว, มันเป็นเรื่องยาพิษเคลือบน้ำตาล อาจจะมีกระโจนเลยไปในโลกของพระอรียเจ้า โลกของความอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้.

ตั้งแต่**ครั้งโบราณก่อนพุทธกาล**เป็นต้นมา เขาก็มีธรรมเนียมอย่างนี้ เรียกว่า **คนที่มีหงอกเส้นแรกเกิดขึ้นบนหัว ก็ร้องออกมาว่าพอที ๆ ๆ** สำหรับโลกนี้, **ไปโลกอื่นกันที** กระโดดเข้าไปอยู่ที่หิมालัย จนสาบสูญไปเลยไม่รู้ไม่มีใครตามตัวพบ.

นี่เดี๋ยวนี้**ไม่เป็นอย่างนี้** กลับฝังแน่นลงไป ให้ลูกเกาะแน่น ให้หลานเกาะแน่น ให้เหลนเกาะแน่น, เกาะคุณตาคุณปู่จมลงไปในกรวยมันถึอมัน สลัด

ไม่ออก, แล้วก็นิยมกันว่าดี ดีก็ดีชั ดียกต้องเป็นอย่างนั้นชั. แต่ที่พ้นตัวกู - ของกู มันเหนือดี, จำไว้ว่ามันเหนือดี เหนือชั่วเหนือดี; ส่วนอย่างนั้นที่ว่าดี ก็ถูกแล้ว มันดีสำหรับปุถุชน. คำว่า**ดีหรือชั่ว เขามีไว้สำหรับปุถุชน**, ไม่ได้มีไว้สำหรับพระอริยเจ้า. **พระอริยเจ้าเห็นว่า ทั้งชั่วทั้งดีเป็นของขี้เหว เป็นของเด็กเล่น** ของหลอกเด็กเล่น. **ต้องอยู่เหนือชั่วเหนือดี** จึงจะเรียกว่า ดีอีกทีหนึ่งก็ได้; แต่เขาไม่เรียกว่า ดี เขาเรียกว่า พ้น, **พ้นไป หรือหลุดไป**.

มีธรรมเนียมหรือประเพณีหรือธรรมเนียมที่ว่า จะออกไปแสวงหาสิ่งหนึ่ง ที่มันสูงสุดนี้ ก่อนแก่ตายนี้ มีมากแล้วก่อนพระพุทธเจ้า, ก่อนพุทธกาล แต่เขาก็หาไม่ถูกเหมือนกัน, เขาหาไม่ถูก. เขาไปหาได้เพียงไปอยู่เฉย ๆ อยู่เฉย ๆ ให้มากเข้าไว้ก็แล้วกัน, มีตัวตน ที่เฉย ๆ มาก ๆ เข้าไว้ ไม่ถึงกับหมดตัวตนได้. **ความรู้เรื่องหมดตัวตน เป็นของชั้นพระพุทธเจ้า**, พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นจึงมีความรู้เรื่องนี้. แต่ว่าความรู้ที่ไปมีตัวตนที่สะอาด หรืออยู่เฉย ๆ มีตัวตน อยู่อย่างนั้นแหละ เขามีกันอยู่แล้ว ก่อนพระพุทธเจ้า, ที่เขาเรียกกันในตอนหลังว่า พรหม, เรียกว่า **ชั้นพรหม**.

พรหมนี้ก็มีหลายแบบ **พรหมมีแต่ใจ ไม่มีกาย** พรหมมีแต่กาย ไม่มีใจ, พรหมมีความคิดนึกอย่างนั้นพรหมมีความคิดนึกอย่างนี้. อย่างที่**ชาวบ้านก็พูด เป็นว่า พรหมลูกฟัก** คือพรหมที่มีแต่ร่างกาย ไม่มีจิตใจ, มีตัวตนที่ไม่รู้จักดับ ก็เลยหยุดได้ มันก็เป็นความทนหรือความหนักอะไรชนิดหนึ่ง, วิชาชนิดนี้ขนาดนี้. เขารู้กันตั้งแต่ก่อนพุทธกาล; แต่**นี้มาสอนโง่หนักขึ้นไปอีก จนเอาไปไว้ที่ชาติอื่น, เอาไปไว้แดนสวรรค์อื่น, พรหมโลกอื่น, ไม่มีเอามาไว้ที่จิตใจของมนุษย์ ที่เปลี่ยนสถานะ เปลี่ยนระดับ เปลี่ยนอะไรได้**.

ฉะนั้นผมจึงพูดเรื่องคำว่าชาติเสียใหม่ ในภาษาธรรม ซึ่งการพูดอย่างนี้ พวกอภิธรรมเขาไม่ยอม, พวกอภิธรรมศาลาวัดเขาไม่ยอม. เขาวามนุษย์เกิดเป็นนรก เกิดเป็นเทวดา ต้องอยู่กันคนละโลก โลกอื่นเวลาอื่น ชาติอื่น ไม่มารวมกันอยู่ได้ในชีวิตนี้. หากแต่ว่าเปลี่ยนสถานะ หรือความรู้สึกเป็นคนละอย่าง.

เช่นผมจะพูดว่า เมื่อจิตนี้สลัดความมีตัวกู - ของกู เรื่องลูก เรื่องหลาน เรื่องนอน เรื่องกินเรื่องกาม เรื่องเกียรติอะไร ออกหมดแล้ว มีจิตใจเหนือสิ่งเหล่านี้แล้ว ก็เรียกว่า คนนี้อยู่ในโลกของพระอริยเจ้า. คืออยู่เหนือโลกแล้ว.

คนที่บำกามารมณหนัก แล้วก็ได้เข้าใจไป เพราะมันทำอะไรไว้อย่างดี นี่ มันก็อยู่ในสวรรค์, อยู่ในสวรรค์จริง ๆ สวรรค์ที่จริงกว่าของพวกนั้นเสียอีก.

แล้วขณะที่เดือดร้อน น้อยเนื้อต่ำใจ อับโชค อับวาสนา อะไรก็ตาม มันก็นรกอยู่แล้ว, เป็นนรกอยู่แล้ว; ถ้าแก้ได้ ก็กลับมาสวรรค์อีก, หรือว่ากลับมาสู่มนุษย์อีก. หรือมันฉลาดกว่านั้น หยุดอะไรได้ ก็เป็นพรหม, เกิดเป็นพรหมในพรหมโลก เป็นสวรรค์ชั้นประเสริฐไป. แต่ถ้ามันปีนขึ้นไปได้นั้นอีก ก็ไปในโลกของพระอริยเจ้า.

ที่มันกลับไปกลับมา อย่างนั้นอย่างนี้ได้ มันอยู่ในแค่ มนุษย์ นรก สวรรค์ พรหมโลก แค่นี้เท่านั้น. ถ้ามันปีนขึ้นไปได้นั้นพรหมโลก เข้าไปในเขตของพระอริยเจ้าแล้ว มันไม่กลับมาอย่างนี้อีก มันไปทางโน้นเลย ไปเรื่อยไปทางโน้นเลย.

แล้วก็เคยขอร้องว่าให้สนใจเรื่องนี้ แล้วเรื่องอื่นจะหมดปัญหา ถ้าเอาไปได้ คนละโลก คนละชาติ คนละอย่าง ที่เขาพูดกัน แล้วมันทำอะไรไม่ได้, มันช่วยอะไรไม่ได้, มันทำไม่ได้ มันยาวเกินไปกว่าที่จะทำอะไรให้เป็นเรื่องเป็นราวได้.

คำว่าคนนี่ไม่เอาที่คน เอาที่ความรู้สึกว่าเป็นตัวกู - ของกู เมื่อตัวกู - ของกู รู้สึกร้อนเหมือนไฟเผา มันก็เป็นนรก, เมื่อมันรู้สึกสนุกสนานตามพอใจตัว ก็เหมือนสวรรค์, เมื่อมันไปหยุดอยู่ที่ความมีเกียรติอย่างนี้มันก็เป็นพรหม. ถ้าขึ้นไปเหนือมันได้ ก็จะเป็นพระอรหันต์, ใ้งมาก ๆ ก็เป็นสัตว์เดรัจฉาน, ชี้อายุมากเกินไป ก็เป็นผีชนิดหนึ่ง, หิวเกินไปก็เป็นเปรต นี่เอง. เดรัจฉานเปรต อสุรกาย นี่ เขาแยกออกมาเสียจากนรก; เพราะนรกหมายถึงความร้อนใจ โดยเฉพาะ, แล้วจะไปยุ่งกับมันทำไม. ถ้ามันเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรา จะไปยุ่งกับมันทำไม มายุ่งแต่เรื่องที่ไม่เป็นตัวกู - ของกู กันดีกว่า, เรื่องจะได้เหลือเรื่องเดียว และน้อยเข้า.

เรื่องมหากุศลนั้นคือเรื่องบ้าที่สุด มหากุศลของพวกอภิธรรมที่เขาสรรเสริญ กันนัก ผมถือว่าเป็นเรื่องบ้าที่สุด คือหวังจะดี, จะเด่นไปในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เรื่องสวรรค์ เรื่องพรหมโลกที่ไหน ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนดเลย. ต้องเป็นเรื่องที่รู้ตามที่เป็นจริงว่า นี่ไม่ไหว ต้องการจะอยู่เหนือมหากุศล หรือว่าจุลกุศล หรืออะไรก็ตาม, ต้องการจะอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ มันจึงจะเป็นเรื่องของพุทธศาสนา, ให้เป็นเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น, เรื่องไม่มีตัวกู - ของกู. แต่นี้กลับให้ฝังจมเข้าไปในเรื่องสวยงาม, เรื่องเริดอร่อย เป็นเรื่องสวรรค์ไปเลย สวรรค์แบบกามารมณ์, หรือว่าสวรรค์แบบจิตสนิทย่างพรหมโลก สวรรค์กามารมณ์มันก็สกปรก,

สวรรค์พรหมโลกมันก็จิตสันทิ แต่มันมีตัวกู - ของกู, มีตัวกู - ของกูที่ติดอยู่ในความรู้สึกว่าดี หรือว่าถูก หรือว่าเย็นอะไร. ถ้าจะเป็นเหนือโลก มันก็ต้องไม่มีตัวกู, เป็นธรรมชาติล้วน ๆ ทุกอย่างเป็นธรรมชาติล้วน ๆ.

ต้องมองให้เห็นทุกสิ่งล้วนเป็นธรรมชาติ.

จิตใจที่หายโง่ คือมองเห็นทุกสิ่งเป็นเพียงธรรมชาติล้วน ๆ คือคำว่า **ทุกสิ่ง** ไม่หมายถึงแต่เพียงวัตถุรูปธรรม หมายถึงนามธรรมด้วย; ฉะนั้นความได้อย่างใจ หรือความไม่ได้อย่างใจ นี่ก็เป็นธรรมชาติล้วน ๆ. การยกหูชูหางก็ธรรมชาติชนิดหนึ่ง, การสยบซบเซา ก็ธรรมชาติชนิดหนึ่ง, แต่ในที่สุดก็คือธรรมชาติ คือธรรมชาติอย่างเดียว. **ธรรมชาติคือสิ่งที่ไหลเรื่อย เปลี่ยนแปลงเรื่อย** ไหลเรื่อยพวกหนึ่ง. **นี่ธรรมชาติอีกพวกหนึ่ง ก็คือ ตรงกันข้าม คือหยุด ไม่เปลี่ยนแปลง** ไม่ไหล เพราะไม่มีความคิดเป็นตัวกู - ของกู; แต่ว่าโดยที่แท้ทั้ง ๒ อย่างไม่ใช่ตัวตนทั้งนั้น, ทั้ง ๒ ธรรมชาติ ธรรมชาติปรุงแต่ง หรือธรรมชาติไม่ปรุงแต่งก็ตาม ไม่ใช่ตัวตนทั้งนั้น, **นี่คือธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น.**

นี่ให้เหลือแต่ธรรม หรือธรรมชาติ **ไม่มีตัวตน** หรือตัวกูหรือของกู **ที่ลักษณะหนึ่งจะต้องไปตีใจกะมัน, ลักษณะหนึ่งจะต้องไปเศร้าเสียใจ** กะมัน. เดี่ยวนี้เรามีแต่ เดี่ยวดีใจ เดี่ยวเสียใจ เดี่ยวยินดี เดี่ยวยินร้าย เดี่ยวยกหูชูหาง เดี่ยวหดหูหดหาง; มันก็เรียกว่า ธรรมดาที่สุด ธรรมดามากเกินไป ไม่มีอะไรผิดธรรมดาที่ควรแก่จะถือว่าดีมีค่า หรือน่าสนใจ ก็คือจมอยู่ในกองทุกข์, ทุกข์ที่เคลือบน้ำตาลก็มี, ทุกข์ที่ไม่ได้เคลือบอะไร เป็นทุกข์ตรง ๆ ก็มี, ก็ได้จมอยู่ในกองทุกข์ทั้งนั้น.

ที่นี้ก็มาเข้ารูปกับหลักที่เคยแนะนำอยู่ ก็คือ**ในการทำการงาน** ที่คุณทำกันอยู่ โดยถือว่าเป็น**โอกาสที่จะทดสอบจิตใจบ้าง**, หรือเป็น**โอกาสที่จะฝึกฝนโดยตรง**บ้าง. ในการทำงานที่ทำอยู่นี้ คุณจะมีโอกาสที่จะดีใจหรือเสียใจ ที่จะยกหูชูหาง หรือจะหดหางก็ตามใจ; บางทีก็โกรธ ชัดใจน้อยเนื้อต่ำใจ, ไม่ได้รับคำสรรเสริญ ไม่ได้รับคำเอาอกเอาใจ, ไม่ได้รับความเอาใจใส่ ก็น้อยใจ หรือว่าถ้าได้รับความเอาอกเอาใจ ก็คึกคะนอง ก็ฟุ้งซ่าน หรือว่าเป็นไปในทางเพื่อ ทางขึ้น ทางฟู, เดี่ยวแพบ เดี่ยวฟู เดี่ยวแพบเดี่ยวฟู.

ที่แล้วมา เราพูดถึงแต่ปัญหาเรื่องยกหูชูหาง, วันนี้เราพูด **ปัญหาที่คู่กัน** คือว่า**มันหดหางหดหาง ซึ่งเป็นเรื่องของตัวกู - ของกู เท่ากันหมด เท่ากันทีเดียว, เพื่อว่าจะได้ สังเกต ระวังให้มันเพียงพอด้วยกันทั้ง ๒ อย่าง. เมื่อใดมีความเศร้า เสียใจ น้อยใจ ก็ต้องละอายให้มาก** ว่าไม่มีความเป็นพุทธบริษัทเลย, **เมื่อใดยกหูชูหาง คึกคะนองไปด้วยดี ความเด่นอะไร ก็เรียกว่า ควรจะละอายและกลัว เสียใจว่า** ไม่มีความเป็นพุทธบริษัทเลย. แต่เมื่อมันมีความปกติอยู่ได้ที่ตรงกลาง ก็เป็นพุทธบริษัท คือปกติ สงบ หรือว่างหรือหยุด หรือเย็น ซึ่งก็อยู่ที่ตรงกลาง; มาฝ่ายนี้ก็อย่างหนึ่ง, มาฝ่ายนี้ก็อย่างหนึ่งมันร้อนคนละแบบ, ความทุกข์นั้นมันมีหลายแบบ.

ตรงกลางนี้ไม่ใช่เสมอกันกับใคร ไม่ดีกว่าใคร ไม่เลวกว่าใคร ไม่เสมอกับใคร; เพราะฉันไม่มีตัวฉัน ที่จะไปเปรียบเทียบกับใคร. นี่เรียกว่าเรื่องหมดตัวกู เรื่องไม่มีตัวกู.

พุทธศาสนานี้ให้ถือว่า พุทธศาสนา คือศาสนาแห่งความไม่มีตัวกู คำสอนหรือปฏิบัติเรื่องความไม่มีตัวกู, สอนให้รู้ว่า ไม่มีตัวกู, ปฏิบัติเพื่อให้ไม่มีตัวกู **ให้อยู่**

หรือเป็นอยู่ด้วยความไม่มีตัวกู. ถ้ายังต้องปฏิบัติอยู่นี้ ยังใช้ไม่ได้, จะต้องเป็นแล้ว จึงจะใช้ได้.

พวกเซ็น เขาพูดเรื่องเหล่านี้ดีกว่าเรามาก; แต่อย่าคิดว่า ผมหลงพวกเซ็น. พวกเซ็นที่โง่ ๆ ที่สุดอะไรก็มี, พวกเซ็นที่ฝึกไว้ดี ๆ ก็มีอยู่. บางพวกที่เขาสนใจเรื่องนี้จริง ๆ ไม่เหมือนกับเรา, มีมากเรื่องและฟังसान คำพูดของพวกเซ็นเป็นคำพูดที่ไม่ก็คำ, แล้วก็ไม่ค่อยพูด แล้วพูดแล้ว ก็เป็นเรื่องน่าคิดน่านึก. เช่นเรื่องมีตัวกู ไม่มีอะไรเหล่านี้ เรื่องจิตว่าง จิตเดิม แล้วแต่เขาจะพูด จะเรียก ไม่ใช่เหมือนกับทุกพวก พวกเซ็นนี้มีหลายพวก.

ที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เขาพูดว่า เป็นธรรมชาติเสียเลย, เราเป็นธรรมชาติเสียเลย. ถ้าพูดตามวิธีของพวกเซ็น ให้เราทุกคนนี้เป็นธรรมชาติเสียเลย เขาไม่มีการประพฤติ ไม่มีการปฏิบัติ ไม่มีการเล่าเรียน เขาประมาณการเล่าเรียน การปฏิบัติว่าเป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ ทั้งนั้นเลย. แต่เขาสอนกันให้เป็นเสียเลย เป็นธรรมชาติเสียเลย ไม่ต้องเรียน ไม่ต้องปฏิบัติอะไรต่ออะไร; เหมือนกับที่เราเรียนปฏิบัติกันจนไม่มีที่สิ้นสุด. ที่จริงก็ต้องเรียนต้องปฏิบัติ แต่เขาไม่ได้พูดอย่างนั้น, เพราะกลัวคนจะไปติด ไปยึด เรื่องเรียนเรื่องปฏิบัติ.

ที่บอกมาแล้วเมื่อตะกี้ว่า มันไม่มีอะไร นอกจากธรรมชาติ ธรรมชาติล้วน ๆ ไหลไป ให้เราเป็นธรรมชาตินั้นไปเสียเลยก็ได้, ไม่ต้องเรียน และไม่ต้องปฏิบัติ คือเป็นธรรมชาติเสียเลย ก็คือหมดตัวฉันนั่นเอง คือหมดตัวกู หมดของกู. เดียวนี้มาเป็นคนเรียนเก่ง บวชเก่ง เรียนเก่ง ปฏิบัติเก่ง อะไรเก่ง, บรรลุนั้นบรรลุนี้กันอยู่ เป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ. ถ้าเป็นธรรมชาติเสียทีเดียว มันก็หมดเรื่อง เพราะว่ามันหมดตัว

จัน หมดตัวกู ทั้งกายทั้งใจมันเปลี่ยนเป็นของธรรมชาติ, เป็นตัวธรรมชาติไปเสียเลย กลายเป็นธรรมชาติไปเสียเลย.

ฉะนั้นเขาจึงสรุปคำให้มันสั้นเข้าไปอีก. **นี่ถ้าฟังไม่ดี แล้วผิด** จังเลย เข้าใจผิด ว่าไม่ต้องปฏิบัติเป็นไปเลย นี่ไม่ต้องทำหรือไม่ต้องปฏิบัติ เป็นเสียก็แล้วกัน คือเดี๋ยวนี้ก็กลายเป็นธรรมชาติเสียก็แล้วกัน.

เรื่องจับปลาด้วยลูกน้ำเต้า ก็มีข้อความเกี่ยวเนื่องด้วยเรื่องนี้ คนเอาแต่เรียน เรียนและคิดปฏิบัติ พวกนี้กายเซ็นเขาว่า บ้า; **เอาแต่เรื่องเรียน เรื่องคิด, เรื่องปฏิบัติ** นี่มันเหมือนกับเอาลูกน้ำเต้าไปจับปลา. มันต้องเป็นธรรมชาติเสียเลย นี่มันจึงจะได้ผล, เหมือนกับจับปลาด้วยเบ็ด ด้วยแห ด้วยอะไรก็ตาม ที่มันจับได้. ฉะนั้นเขาก็ประมาณคนที่บ้าเรียน บ้าปฏิบัติ บ้าศึกษา อย่างนั้น อย่างนี้ในพระคัมภีร์ คัมภีร์อะไรก็ตาม พวกนี้ล้อคนที่ติดพระพุทธรูป.

เราอย่าไปคิดว่า พวกเซ็นหรือไม่ใช่เซ็น, อย่าไปคิดเลย คิดแต่ว่าวิถี การอันไหนมันช่วยได้ **และเร็วดี** เอาอย่างนั้น, **แล้วต้องไม่ผิด, ต้องไม่ผิดนะ ถ้าผิดแล้วมันลงเหว,** ถ้าไปตีความผิดแล้วมันก็ลงเหวได้เหมือนกัน.

ทีนี้ที่เห็นในข้อที่ว่า เขาฉลาดกว่าเรา ในการที่ **เขาพูดได้สั้น** กะทัดรัด กว่าเรา ตรงจุดกว่าเรา, นี่ก็เพราะว่าเขาสนใจมากกว่าเรานั่นเอง. เราสนใจน้อยกว่าเขา, แล้วเขาสนใจกันในแง่ให้ต้องคิดด้วยตนเองทั้งนั้น, ไม่สอนให้ด้วยความจำ, สอนกันผิด ๆ ไป. **เขาเพียงแนะวิธีให้คิดด้วยตนเอง, แล้วก็รู้ขึ้นมาด้วยตนเอง.** พวกเรามันดีแต่ถาม มานี้มาเพื่อจะถาม ผมก็ชี้แจงตอบ.

นี่ถ้าว่าเกี่ยวกับวิธีของเรา คือว่าเป็นธรรมชาติเสียเรื่อย. คุณจำไว้
ง่าย ๆ ก็แล้วกันว่า ทั้งเนื้อทั้งตัวเป็นธรรมชาติ อย่าเป็นตัวกู - ของกู, ในขณะที่คุณ
ทำงาน ทำการทำงานประจำวันนี้ ก็โกรธไม่ได้ เสียใจไม่ได้. ถ้าเป็นธรรมชาติอยู่
เรื่อย ก็โกรธใครไม่ได้ แล้วก็ไปน้อยใจใคร เสียใจอะไรไม่ได้, แล้วไปรักไปหลง
อะไรก็ไม่ได้, ไปยินดียกหูชูหางไม่ได้, ลดหลดหางก็ไม่มี, ไม่รู้ว่าจะลดกันอย่างไร
มันเป็นธรรมชาติ. นี่เป็นธรรมชาติเสียเลย มันก็จะไม่ยกหู ชูหาง และก็จะไม่คุดู
คุดหางอะไรที่ไหน เป็นธรรมชาติเพราะมันไม่มีหูไม่มีหาง.

นี่ตรงที่การงานประจำวันทุกวัน ๆ เป็นบทเรียนสำหรับเรา เพื่อจะ
เป็นธรรมชาติเลย ไม่มีหูมีหางสำหรับจะยก หรือสำหรับจะคุดจะหัดอะไรอีก. ผม
ก็บอกแล้วว่า นี่คือเรื่องที่สำคัญที่สุด ขอให้คิดนึกพิจารณา ให้เอาใจใส่อยู่เสมอ.

เดี๋ยวนี้เรามันไปบ้า บ้าอ่าน บ้าหนังสือหนังสือ สั่งมาเยอะเยอะ ๆ จนเป็นบ้า
หอบฟาง คือไม่มีสาระอะไรดอก บ้าหอบฟางก็หมายความว่า หอบมาตั้งเบ้อเร่อเบ้อรา
ไม่มีสาระอะไร, คือหนังสือเยอะเยอะที่คุณสั่งมาอ่านกัน ไม่มีหนังสือที่มันจะช่วยในข้อที่ว่า
เป็นธรรมชาติได้เลย, ไม่มีตัวกู - ของกู ซึ่งมันมีคำพูดเพียงไม่กี่คำ. ผมรู้, หนังสือ
ที่ผ่านเมล์ไปรษณีย์มา ผ่านทางผม, ผมรู้ว่าหนังสือเข้ามาในวัดนี้อย่างไร เทาไร, หนังสือ
ชนิดไหน, นี่เดี๋ยวนี้ก็เห็นหนังสือบ้าหอบฟางมากขึ้น.

ถ้าไปเทียบกับพวกเซ็น แล้วมันผิดกันอย่างไรที่เทียบกันไม่ได้ ดูภาพவே-
หล่างฉิกหนังสือ ฉิกหนังสือหมด ฉิกพระไตรปิฎก ฉิกพระสูตร, เพื่อให้ไม่มีหนังสือ;
แต่ตัวเองกลายเป็นธรรมะไปเสีย ตัวเองกลายเป็นหนังสือ ฉิกหนังสือเล่ม ๆ แล้ว
ตัวเองกลายเป็นหนังสือ.

รูปภาพที่เราเลือกมาเขียนไว้ นับว่าวิเศษที่สุดแล้ว; แต่ว่าไม่มีประโยชน์สำหรับคนเขาไม่ถือเอาประโยชน์, ดูภาพเขาไม่รู้อะไร. *ภาพเว่ยหล่างตัดไม้ไผ่, ภาพเว่ยหล่างฟังพระสูตร, ภาพเว่ยหล่างฉีกพระสูตร*, ไม่เป็นที่เข้าใจว่าอะไรทั้งนั้น แล้วเราก็เลือกมาดีที่สุดแล้ว.

ควรศึกษาภาพหรือหนังสือให้เข้าใจเพื่อปฏิบัติได้.

ความหมายมันเหลือแต่คำว่าว่าง ๆ ๆ, แล้วคุณก็ไปคิดเอาหน่อยหนึ่งชื่อว่า ว่างนี้มันพู่ได้หรือ แล้วมันแพบได้หรือ? ความว่างนี้มันพู่ได้ที่ไหนเล่า แล้วมันแพบได้ที่ไหนเล่า. ฉะนั้นความว่างนี้ไม่ยกหูชูหางได้, แล้วก็ไม่ได้หุดหางอะไรได้; เพราะความว่างนี้มันพู่ไม่ได้ แพบไม่ได้. เพราะฉะนั้นรูปที่แท้จริงของพระอรหันต์ หรือของพระพุทธเจ้า คือรูปกลวง ๆ กลม ๆ ความว่าง รูปความว่าง ที่มันพู่ไม่ได้แพบไม่ได้; แต่ว่าคนมันก็ดูไม่ออกอีก เพราะว่าคนเขียนก็เขียนไม่ได้ เขียนไม่ไหว, เขียนรูปความว่างนี้ ไม่เขียนอะไรเลย มันจึงจะถูก. แต่ถ้าไม่เขียนอะไรเลย มันก็ไม่มีแสดงอะไรได้, นี่กลายเป็นเขียนเป็นพื้นขาวมีวงกลมเข้า, คนดูก็โง่ไปทันที, เป็นวงกลมเล็ก เป็นวงกลมใหญ่ เป็นมีพื้นขาว เป็นมีพื้นขาว เป็นมีอะไร มันก็เลยโง่กันไป.

เพราะว่าเราไม่สามารถจะเขียนรูปความว่างได้ นี่ช่างเขียนเขาเขียนให้เราไม่ได้, เราก็เขียนเอาเองซิ, เราอย่าไปโง่ดักดาน. เราไปนึกวาดภาพความว่างเองที่ไม่มีสี ไม่มีขนาด ไม่มีรูปร่าง ไม่มีเปลี่ยนแปลง ไม่มีหด ไม่มียืด ไม่มีอะไร ภาคความว่าง เขียนอยู่แต่ในใจ, เขียนได้แต่ในใจเป็นภาพความว่าง. **นั่นแหละคือธรรมชาติเดิมแท้** ถ้ามันเกิดยึดหดได้ หรืออะไรได้ มันก็ธรรมชาติปรุงแต่ง ของใหม่.

ฉะนั้นการที่เขาฉีกพระสูตรนี้ มันถูกที่สุด เดียวนี้เรามีห้องสมุด มีหนังสือเยอะ ที่เราก็มียู เราให้อะไรแพง, แล้วก็มากเยอะเยอะ. เราจะถือมันว่า เป็นคุก หรือว่าเป็นตะราง ที่ขังความโง่ของคนไว้อย่าให้ไปครอบงำใคร, ฉะนั้นห้องสมุดของผมชั้นบนนี้ ผมจึงไม่ให้ใครขึ้นไปเอาหรือใช้มัน เพราะเป็นความโง่ของคนทั้งโลก ที่ผมขังไว้, อย่าให้ไปครอบงำคนอื่น. บางชุดซื้อมาตั้งหมื่น นั่นความโง่ ไม่ก็เล่ม เอามาขัง ๆ ๆ ไว้ในนี้ มันไม่ไปครอบงำใครได้, นี่ยังทำยิ่งโง่ ยิ่งอ่านยิ่งโง่ ยิ่งเรียนมากยิ่งขึ้น.

ระวังอยู่หน่อยว่า เลือกอ่านเล่มที่มันทำให้รู้ว่าเราโง่ เร็ว ๆ เข้า เล่มไหนที่มันทำให้เราารู้เร็วว่าเราโง่ เลือกอ่านเล่มนั้น แล้วเราก็จะเลิกโง่ คือจะไม่ต้องอ่าน. บางเล่มมันทำให้เรารู้สึกว่าแหมนี่เราเก่งแล้วว๊าย เราฉลาดแล้วว๊าย เป็นนักปราชญ์แล้วว๊าย, ยกหูชูหางใหญ่ โดยไม่รู้สึกรู้สิด. หนังสือเหล่านี้ มันไม่ควรจะมี สำหรับผู้ที่จะเป็นพุทธบริษัท, มันมีประโยชน์สำหรับคนที่จะไปบ้ามีความอย่างโลก ๆ แล้วบรรพชาฆ่าฟันกันไม่มีที่สิ้นสุด, มันมีสำหรับพวกนั้น ที่โลกจะมีวิกฤตการณ์ถาวร บรรพชาฆ่าฟันกันไม่มีที่สิ้นสุด, มันดีสำหรับพวกนั้น แต่มันไม่ดีสำหรับผู้ที่จะหยุด จะสงบ จะถึงความเยือกเย็นของความเป็นมนุษย์.

ผมก็เคยบ้ามากกว่าคุณรวมกันทั้งหมด ผมกลัวพูด. คุณรวมกันทั้งหมดนี้ ก็ยังไม่เคยโง่หรือเคยบ้าหนังสือมากเท่าผม เพราะผมอายุมากกว่า มีหนังสือมากกว่า, อ่านก่อนคุณเกิด ผมจึงกลัวพูดอย่างนี้. แต่แล้วมันก็มาแสดงให้เห็นในลักษณะที่ว่า คว่าไม่ถูกจับไม่ถูก, คว่าไม่ถูกเรื่อง จับไม่ถูกเรื่อง, มันก็เสียเวลามาก ทั้งที่ผมพูดเองเขียนเองที่เขาพิมพ์ ๆ กัน ที่ของผมคนเดียวนี้ก็บ้ามากไปแล้ว, เกินความจำเป็นหรือว่าเพื่อแล้ว ไม่ต้องเอาของคนอื่นมารวม, มันไม่ต้องมากถึงเท่านั้น ไม่ต้องมากถึงเท่านั้น, นี่เรื่องพูดมันเวียนหัว ยิ่งเทศน์ให้มากไป คนฟังยิ่งเวียนหัว.

มันควรจะพูดกันมา ในลักษณะที่มันลดลง ๆ ๆ เหลือแต่เรื่องตัวกู - ของกู นิดเดียว แล้วก็ทำให้มันหยุด ให้มันเล็กเป็นตัวกู - ของกูเสีย, ให้เป็นธรรมชาติเสีย. **พูดมันง่าย ง่ายมาก แต่ปฏิบัติมันก็ยาก,** แล้วกว่าที่จะมาพูดเป็นคำสั้น ๆ ได้นี้มันก็ยาก, แล้วคนเขาก็ติดหนังสือ ติดเรื่อง ติดคำพูดที่มาก ๆ. เขาชอบคำพูดที่มาก ๆ แล้วไม่เข้าใจ, นี่คนในเมืองไทยก็ยังเป็นอย่างนี้.

พวกนักศึกษา พวกอุบาสก อุบาสิกา เขาชอบเรื่องที่ฟังไม่รู้เรื่อง มันได้อัจฉริยะ ชลัง, หรือว่าอยู่ในความหวังที่ลึกซึ้ง. ถ้าพูดเปิดเผยชัดเจนนี้ เขาเรียกว่าหมดหวังเลย คือมันเข้าใจนี้ แล้วก็เรื่องนี้หมดกันแค่นี้เอง เลยเป็นเรื่องหมดหวัง. นี่เอาเรื่องนิทานมาพูด ก็พูดให้หมดหวัง แล้วก็เลิกกัน, **พูดทิ้งไว้เรื่องลึกลับ เข้าใจไม่ได้ดีกว่า.**

ฉะนั้นโลกเราจึงมีแต่ความทุกข์ยาก ลำบาก วุ่นวาย ระส่ำระสายมากขึ้น, คนกลับไปโง่ วนไปวนมา วนไปวนมา. **เดี๋ยวนี้โง่ไปในทางศาลพระภูมิ, โง่ไปในทางเครื่องรางของขลังศักดิ์สิทธิ์อีก** อีกรอบหนึ่ง, มาใหม่อีกรอบหนึ่ง. เคยละวางไปรอบหนึ่งแล้ว กลับมาใหม่อีกรอบหนึ่ง กระทั่ง**เรียนพุทธศาสนาแต่ในแง่ของปริยัติ** เจริญรุ่งเรืองไปในแง่ของปริยัติ, แล้วเอาไปสับกันเข้ากับการศึกษาสากลนอกพุทธศาสนา เลยมากใหญ่, เลยเป็นนักปราชญ์ ที่ขนาดเขื่องกันออกไปอีก เป็นไปอีกรอบ มันต้องโง่ขนาดหนักอย่างนี้กันอีกรอบหนึ่ง, กว่าจะเห็นว่า อ้าว, มันใช้ไม่ได้ แล้วจึงจะมาค่อย ๆ ลดเหลือแต่สิ่งที่มันใช้ได้ แล้วก็ค่อยเข้า.

ทุกศาสนามีหัวใจว่าไม่เห็นแก่ตัว.

ฉะนั้น **หัวใจของศาสนาทุกศาสนา** ที่มีคำพูดเพียงคำเดียวว่า, ไม่มีตัว หรือไม่เห็นแก่ตัว พอเท่านั้นแหละมันพอ, แล้วก็ทุกศาสนาด้วย **สอนเรื่องไม่เห็น**

แก้ตัว ทำลายความเห็นแก้ตัวเสีย, ทำลายได้สิ้นเชิง เป็นพระอรหันต์ ทำลายได้ไม่สิ้นเชิง ก็ยังเป็นคนที่พอใช้ได้, ยังเป็นพระอริยเจ้าชั้นน้อย ๆ ได้.

แต่เดี๋ยวนี้อีกกลับไม่มีใครสนใจ ทั้งโลก ทุกชาติ ทุกประเทศ ไม่สนใจหัวใจของศาสนาทุกศาสนาที่เรื่องไม่มีตัว, เรื่องไม่เห็นแก้ตัว. เขาดันทุรังไปในเรื่องมีตัว มีความเห็นแก้ตัวทั้งนั้น. ฉะนั้นการทะเลาะวิวาทที่ควรจะยอมกันได้ ก็ยอมกันไม่ได้, เขากลัวจะแพ้อย่างไม่มีเกียรติ ซึ่งมีพูดวันหนึ่งไม่รู้กี่ร้อยครั้งในวิทยุเดี๋ยวนี้ ใครชนะอย่างมีเกียรติ หรือสันติภาพอย่างมีเกียรติ ถ้าไม่อย่างนั้นไม่เอาไม่ต้องการ. ฉะนั้นที่พูดมากที่สุด เรื่องต้องการสันติอย่างมีเกียรติ แล้ววันหนึ่งไม่รู้กี่ร้อยครั้ง นี้เรียกว่าเรื่องไม่ยอมเอาหัวใจของทุกศาสนาที่เรียกว่า ไม่มีตัวที่จะเห็นแก้ตัว, ไม่ต้องมีสันติภาพที่มีเกียรติ, แล้วถ้ายังดันทุรังจะเอาสันติภาพที่มีเกียรติอยู่, แล้วไม่มีวันที่จะตกลงกันได้ เพราะมีตัวมาก.

แล้วทุกฝ่าย ทั้ง ๒ ฝ่าย **ต้องการมีตัว มีตัวกู มีเกียรติมีตัวกู**ทั้งนั้น หรือถ้ามากกว่าตัวกู, **ก็ต้องการกาม ต้องการกิน. สามคำนี้จำไว้ให้ดี** : เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ, ต้องการเรื่องกินเรื่องกาม เรื่องเกียรติ จึงได้เกิดรบกัน แล้วก็**ไม่ยอมสละเรื่องนี้ ก็ไม่มีทางที่จะยุติได้** ทั้งสันติภาพอย่างมีเกียรติ แล้วสันติภาพอย่างชนิดไหนที่ไม่มีเกียรติ. ฉะนั้นสันติภาพที่มีเกียรติ คือสันติภาพของคนบ้า เพราะสันติภาพนี้มันอยู่เหนือเกียรติเสียแล้ว มันเลยเหนือเกียรติเสียแล้ว, สันติภาพที่มีเกียรติก็สันติภาพของคนบ้า, สันติภาพต้องอยู่เหนือเกียรติเสมอ.

และข้อที่ไม่รู้ว่า ศาสนาทุกศาสนาเหมือนกัน มีเนื้อแท้เหมือนกัน **ตรงที่ทำลายความเห็นแก้ตัว** นี่ก็เป็นอุปสรรค มันทำให้มีตัว มีตัวเรา มีตัวเขา มีฉัน มีท่าน มีเขา มีเรา บางคนก็พูดว่า พุทธศาสนามีอะไรเหนือกว่าใคร มีอะไรที่ศาสนาอื่น

ไม่มี. นี่มันบ้า ทำให้ศาสนาทุกศาสนาเข้ากันไม่ได้, ทุกศาสนามีเนื้อแท้เหมือนกันหมด ตรงที่ว่าทำลายความเห็นแก่ตัว, ศาสนาไหนก็ทำลายความเห็นแก่ตัว เป็นหลักเป็นหัวใจ แล้วเหมือนกันหมดทุกศาสนา. ศาสนาพุทธทำลายความเห็นแก่ตัว, ศาสนาคริสต์ก็ทำลายความเห็นแก่ตัว, ศาสนาอิสลามก็ทำลายความเห็นแก่ตัว, **เนื้อแท้ของศาสนาทุกศาสนาเหมือนกัน**, แล้วคนจะได้ร่วมหันหน้าเข้ามาหากันไม่รังเกียจกันแม้ต่างศาสนา, เดียวนี้ศาสนาเอง เป็นเหตุให้คนเข้ากันไม่ได้.

จงเข้าใจเรื่องความไม่เห็นแก่ตัวให้ดี ๆ ที่ไม่เหมือนกันนั้นไม่ใช่ศาสนา, **ส่วนที่ไม่เหมือนกันนั้นไม่ใช่เนื้อของศาสนา** เป็นเปลือกของศาสนา. เปลือกของศาสนาต่างกันได้ ต่างกันได้มาก ต่างกันได้, แต่**เนื้อแท้ของศาสนาทุกศาสนาต้องเหมือนกัน คือทำลายความมีตัวกูมีของกู**.

เดี๋ยวนี้โง่มาก ถึงขนาดศาสนาเดียวกันแท้ ๆ ก็ยังมีผิดมีถูก มีนิกายนี้ผิด นิกายนั้นถูก, นี่ยิ่งบ้ามากขึ้นไปอีก, ศาสนาเดียวกันก็ยังมีผิดมีถูก มีเขามีเรา. แต่ถ้าโดยที่แท้แล้ว ธรรมชาตินี้ไม่เป็นอะไรดอกมันเป็นอันเดียวกัน, ศาสนาทุกศาสนามีเนื้อแท้เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ที่ไม่มีตัวกู - ของกูเหมือนกัน.

นี่แม่ภาวนา ถ้าใช้คำว่า ภาวนาหรือเพ่งจิต หรือภาวนา หรือสงใจ หรืออธิษฐานใจ หรือมอบกายถวายชีวิต อะไรก็ตาม, **ให้เพ่งถึงแต่ธรรมชาติ** ธรรมชาติที่แท้ ธรรมชาติที่ไม่เป็นตัวกู - ของกู, แล้วถือนั่นแหละเป็นพระเจ้า เป็นพระธรรม เป็นพระพุทธ เป็นพระอะไรหมด เป็นพระ เป็นยอดของพระ **ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ที่ว่างจากตัวกู - ของกู** เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งสูงสุด เป็นสิ่งที่ควรเคารพ, ควรเข้าถึง จะเพ่งภาวนา เพ่งเล็งถึงสิ่งนั้น. นี่ก็คือเป็นทั้งหมด คือเป็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ด้วย, แล้วเป็นพระเจ้าของศาสนาอื่นด้วย, หรือเป็นอะไร

ทั้งหมด ที่มนุษย์ควรจะเคารพนับถือหรือเข้าถึง คือธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ที่ปราศจากความรู้สึกเป็นตัวกูหรือของกู ที่ปรากฏแก่จิตใจได้. ฉะนั้นจิตในขณะนั้นก็พลอยเป็นพระเจ้า พลอยเป็นอะไรไปด้วย เป็นธรรมชาติอันนั้น หรือภาวะอันนั้นหรืออะไรก็ตามแล้วแต่จะเรียก. ฉะนั้นพวกเซ็น เขาฉลาดที่สุด ที่เขาเรียกว่าความว่าง, เขามีปัญญากว่า มีอะไรเหนือกว่า ที่เขาเรียกมันว่าความว่าง.

เอาละ พวกกันทีวันนี้.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๖ -

วันจันทร์ที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๑๑

ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๗

ตัวกู•ของกูเกิดก็มีวิภวสงสาร, ตัวกูดับก็มีนิพพาน.

ธรรมปาฏิโมกข์ คือข้อที่ควรจะต้องเอามาพูดเสมอ ๆ ๆ ซ้ำ ๆ ๆ ทุก ๆ สัปดาห์ หรือทุก ๆ ๒ สัปดาห์เรียกว่า ธรรมปาฏิโมกข์.

พูดเรื่องตั้งต้น เรื่องที่เป็นหัวใจ ที่เป็นเบื้องต้น, เลยพูดซ้ำ ซ้ำ ๆ ๆ คราว เรียกว่า เรื่องตัวกู•ของกู ในแง่ต่าง ๆ กัน, และพูดเรื่องเดียวนี้ เรื่องเดียวคือ เรื่องตัวกู เรื่องของกู.

วันนี้ก็จะพูดเรื่องตัวกู•ของกู โดยหัวข้อว่า พอความรู้สึกว่า ตัวกู•ของกู เกิดขึ้น ก็หมายความว่า กำลังมีวิภวสงสาร, มีวิภวะสังสาระ, พอตัวกู•ของกู ดับไป ก็มีนิพพาน.

การพูดอย่างนี้มันแปลกที่สุด คือแปลกมาก หรือว่าแปลกจนเขาไม่ยอมเชื่อกันโดยมาก. นี่เราก็ตูตโดยไม่คิดว่า เขาจะเชื่อหรือไม่เชื่อ; ที่เขาพูดกันนั้น เขาพูดกันว่า ชีวิตเป็นวิภวสงสารอยู่ตลอดเวลา, จนกว่าเมื่อไรปฏิบัติบรรลุมรรค ผลเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงจะมีนิพพาน. เราบอกว่า นิพพานเสียอีกมีอยู่เป็นประจำ, วิภวสงสารมาเป็นครั้งคราว กลับกันอยู่อย่างนี้. เขาวานิพพานนั้นอีกนานกว่าจะถึง, แล้วมีวิภวสงสารอยู่ตลอดเวลา. นี่เราวานิพพานมีอยู่เป็นประจำ, วิภวสงสารมีมาเป็นครั้งคราว.

นี้จะถือว่า คำว่า นิพพาน หมายความว่าต่างกันได้. เขาหมายถึง นิพพานที่แท้จริง นิพพานเด็ดขาด, แต่เราไม่เรียกว่านิพพานเด็ดขาด, หรือว่านิพพานชั่วคราว, มันเป็นนิพพาน คือมันเย็นสบาย.นี่เวลาที่ไม่เกิดกิเลส เราถือว่าเป็นเวลาที่มีนิพพาน; แต่ว่าอย่างชั่วคราว คือนิพพานที่ยังไม่แน่นอน,ยังไม่เด็ดขาด เพื่อให้คนเข้าใจนิพพานได้โดยง่าย และสนใจนิพพานได้โดยง่าย, แล้วก็มีกำลังใจที่จะปฏิบัติมาก.

ถ้าพูดอย่างหลักสมัยใหม่ ก็เรียกว่าพูดอย่าง Positive คือนิพพานมีอยู่ตลอดเวลา เป็นความหวัง เป็นความงายอยู่ตลอดเวลา. ระวังให้ดี วิภวสงสารไม่เกิด, คือระวังให้ดี อย่าให้กิเลสเกิด วิภวสงสารไม่เกิด พอผลดกิเลสเกิด ก็เรียกว่ามีวิภวสงสาร. ฉะนั้นเราพูดว่ามีนิพพานอยู่ตลอดเวลาในรูปของ positive; เพียงแต่ระวังหน่อยอย่าให้กิเลสเกิด นิพพานก็อยู่กะเรา อยู่ด้วยเรา, อยู่กะเรา ตลอดเวลา.

วิภวสงสารกับนิพพาน คือวุ่นกับว่าง.

ทีนี้เราจะพูดด้วยคำอื่น เพื่อเห็นได้อีก ก็คือคำว่า ชีวิต, เราถือว่า เรามีชีวิต นั่นแหละ เป็นพื้นฐาน แต่มันเป็นชีวิตที่ยังตายได้. ชีวิตธรรมดาเนี่ยตายได้

เช่นเดียวกับความสงบหรือนิพพานของเราเนี่ย มันยังเปลี่ยนได้, คือมีโอกาสให้กิเลสแทรกแซงได้. เมื่อไม่มีกิเลส ถือว่ามีชีวิต, พอมีกิเลส ถือว่าเป็นความตาย, ประเดี๋ยวกิเลสดับไป ก็มีชีวิตอีก, พอกิเลสมาอีก ก็คือความตายอีก. ฉะนั้นพยายามอย่าให้มีกิเลสมาได้ เราจะได้ชีวิตที่ไม่รู้จักตาย.

นี่พูดให้ง่าย พูดให้มีหวัง พูดให้มีกำลังใจ. ตามปกติเรามีชีวิต ชนิดที่รู้จักตาย, ประเดี๋ยวกิเลสเข้ามาแทรกแซง ก็ตายไปพักหนึ่ง, ไม่เป็นชีวิต, เป็นความเวิ้งว้างเป็นความตาย. พอกิเลสมาก็ตาย, พอกิเลสไป ก็มีชีวิตอีก. นี่เรากระทำอย่าให้มีกิเลสมา, ปฏิบัติเพื่ออย่าให้มีกิเลสมา หรือเกิดขึ้นได้, ที่นี้ก็มีชีวิตที่ไม่ตาย.

ฉะนั้นการปฏิบัติพุทธศาสนาทั้งหมด ก็เพื่ออย่าให้มีกิเลสมา, อย่าให้กิเลสเกิด. ให้ลองไปคิดดูปฏิบัติพุทธศาสนาทั้งหมดทั้งสิ้น เท่าไรก็ตามใจ ทั้งหมดทั้งสิ้นนั้น ก็เพื่ออย่าให้กิเลสเกิด; เมื่อกิเลสไม่เกิดเราก็ไม่ตาย เราก็ได้ความเป็นชีวิตนิรันดร์. ชีวิตนิรันดร์ อนันตะที่เรียกว่าอนันตะ ไม่มีที่สิ้นสุดนี้ก็ได้ eternal อนันตะ. แต่เราได้ชีวิตชั่วขณะๆเดียวกิเลสมา ก็ตายไป, กิเลสหายไป ก็มีชีวิตอีก.

แม้คำว่า ชีวิตนั้นก็ความหมายอย่างเดียวกับคำว่า นิพพานชั่วคราว นิพพานชั่วคราว ตถาคตนิพพานในพุทธกาลมีพูดถึงตถาคตนิพพาน ก็เรียนว่านิพพานทั้งนั้น; **จะเป็นตถาคตนิพพาน หรือวิภังคนิพพาน หรือสมุจเฉตนิพพาน** มันก็เป็นนิพพานด้วยกัน เพราะเย็นเหมือนกันหมด. เมื่อเราไม่มีกิเลสสมันก็เย็น, เย็นอย่างเดียวกัน, หมดกิเลส. เข้าใจข้อนี้กันหน่อยว่า เมื่อไม่ให้มีกิเลสเลย ก็เย็นตลอดกาล, เมื่อกิเลสไม่เกิด

แม้เป็นครั้งคราว มันก็เย็นอย่างเดียวกัน. การที่กิเลสไม่รบกวณ ไม่มีกิเลสรบกวณ, นี่เราเรียกว่าเย็น, เย็นคือนิพพาน.

นิพพาน เป็นภาษาชาวบ้าน พูดมาก่อนพระพุทธเจ้า คือ ความเย็น, ต้องการความเย็น. เดี่ยวนี้มันพูดด้วยคำมาก ด้วยความหมายมาก แล้วเรื่องมันก็มาก มันมีเรื่องมากจนถึงกับว่า ๘๔,๐๐๐ เรื่อง ๘๔,๐๐๐ หัวข้อ พระไตรปิฎกมี ๘๔,๐๐๐ หัวข้อ หรือเรื่อง, นี้น่าเกินไป.

ฉะนั้น ๘๔,๐๐๐ เรื่องนั้น สรุปได้เพียง ๒ เรื่อง คือเรื่องวัฏฏสงสาร กับเรื่องนิพพาน, แล้วแต่เรื่องไหนมันจะพูดถึงกิเลสหรือความทุกข์ เรื่องนั้นก็จะเป็นพวกวัฏฏสงสาร, เรื่องไหนพูดเรื่องดับกิเลสดับทุกข์ นี่เป็นฝ่ายนิพพาน, ให้รู้ไว้ว่า พระไตรปิฎก ๘๔,๐๐๐ เรื่องนี้ ๒ เรื่องเท่านั้น เรื่องวัฏฏสงสารกับเรื่องนิพพาน. นี่เรา มาเรียนโดยตรงจากจิตใจ คือเรื่องวัฏฏสงสาร กับเรื่องนิพพาน ๒ เรื่องนี้ก็คือเราเรียน หมด ๘๔,๐๐๐ เรื่องในพระไตรปิฎก.

ทุกคนสนใจเรื่อง ๒ เรื่องนี้ ผมอยากจะเรียกว่าเรื่องว่างกับเรื่องวุ่น, สอง เรื่องคือเรื่องว่างกับเรื่องวุ่น. จะเอาคำที่สั้นที่สุด พยางค์เดียวก่อน, คือเรื่องว่าง พยางค์เดียวคำเดียว, แล้วก็เรื่องวุ่น คือไม่ว่าง, จำ ๒ คำว่าว่าง ว่าวุ่นก่อน.

ที่นี้คำว่า วุ่น นี้ หมายถึงปรุง ที่มีความวุ่นวายนั้นแหละ คือมีการ ปรุงแต่ง ตามแบบของกิเลส;เมื่อไม่มีการปรุงตามแบบของกิเลส มันจะว่าง. นี่ เรื่องวุ่น ก็คือเรื่อง สังขารคือปรุงแต่ง, เรื่องว่างคือ วิสังขาร, คือไม่ปรุงแต่ง. เรื่องวุ่น หรือปรุงแต่ง ก็คือเรื่องวัฏฏสงสาร นั่นเอง เพราะปรุงแต่งก็คือ ปรุงแต่ง ให้ลงอยู่ ๓ ระยะ คือเกิดกิเลส แล้วก็กระทำความกรรม แล้วก็ได้รับผลกระทบเป็น

ความทุกข์ นี่คือ วัฏฏะ ไตรวัฏฏะ, กิเลส เช่น ความอยาก เป็นต้น ก็ทำให้เกิดการกระทำกรรม, มโนกรรม คือเพียงแต่คิด ไม่ได้ทำด้วยปาก หรือมือเท้า, เพียงแต่คิด นี่เป็นมโนกรรม ก็เป็นกรรม, แล้วก็มีผลกรรม คือทำให้มีความทุกข์โดยตรง หรือความทุกข์โดยอ้อม. ถ้ามันวุ่น, ก็ต้องถือว่าทุกข์ หัวเราะอยู่ หรือเดินร่าอยู่ ก็เรียกว่า วุ่น, มันก็ต้องเป็นความทุกข์ มันอยู่นิ่งไม่ได้ มันแสรังทำ, แสรังปรุงทั้งหมด คือไม่ให้ทุกข์. เรื่องไม่วุ่น คือว่าง คือไม่วุ่นไม่ปรุง. ว่างนั้นคือ นิพพาน, วุ่นนั้นคือวัฏฏสงสาร.

เลิกตัวหนังสือมาก เลิกคำพูดมาก ๆ เลิกการศึกษาเล่าเรียนมาก ๆ กันไว้ชั่วคราว คือว่าอย่าไปนึกถึงมัน. จะเรียนนักธรรมตรี นักธรรมโท. นักธรรมเอกอย่าเพิ่งไปนึกถึงมัน นั่นสอนกันอีกระบบหนึ่งซึ่งมันผิดหลักธรรมชาติ ไม่ได้ยึดตัวธรรมชาติเป็นหลัก, ยึดหนังสือ ยึดคำพูด ยึดการบัญญัติแต่งตั้งต่าง ๆ เป็นหลักเรื่องมันจึงมาก.

นี่ให้ตั้งต้นแบบธรรมดาสามัญ คือยึดเอาธรรมชาติเป็นหลัก โดยเรานึกถึงครั้งพุทธกาล ที่มีคนไปหาพระพุทธเจ้า ไปสนทนาครูเดียว, หรือบางทีก็ไม่ถึงครูก็เป็นพระอรหันต์ก็มี เป็นพระอรหันต์ไป. คนที่ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วก็ไปเป็นพระอรหันต์ที่ตรงนั้น, นั่นไม่ได้เรียนเรื่อง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธุดงค์ก็เรียนเรื่องนี้เรื่องที่เรารู้, คือเรื่องว่าง เรื่องวุ่น, รู้จักเรื่องวุ่น แล้วก็รู้จักทำให้มันว่าง ก็เท่านั้นเอง เป็นพระอรหันต์ที่ตรงนั้น ก็มีมากเหมือนกัน; แล้วการแสดงธรรมเพียงครั้งเดียว ทำให้คนได้ดวงตาเห็นธรรม จำนวนมากมายนับไม่ถ้วน มันก็เรื่องเห็นเรื่องนี้แหละ, คือเริ่มมีความรู้ความเข้าใจถูกต้อง ในเรื่องนี้ อย่างถูกต้องเด็ดขาดลงไป คือวุ่นเป็นอย่างไร, ว่างเป็นอย่างไร, แต่ถ้ามันมากกว่านั้น คือทำให้จิตหายวุ่น

เป็นจิตว่าง ไปด้วยได้ ก็คือเป็นพระอรหันต์. ถ้าเพียงแต่เห็นแนว โดยประจักษ์ โดยแน่ใจ โดยไม่เปลี่ยนความคิดอีกต่อไป, นี่เรียกว่า ได้ดวงตาเห็นธรรม เป็นพระโสดาบัน. นี่ก็เริ่มรู้เรื่องว่างเรื่องวุ่นโดยชัดเจน โดยแน่นอน โดยประจักษ์.

ฉะนั้นจึงเห็นว่า เป็นเรื่องที่สำคัญ คือเอาตัวธรรมชาติมาเป็นบทเรียน, เอาความรู้สึกในจิตใจเป็นบทเรียน. เมื่อใดจิตใจมีการปรุงแต่ง เป็นตัวกู - ของกู เป็นความวุ่น, ในขณะนั้นวิภวสงสารปรากฏ; ขณะใดไม่มีอะไรปรุงแต่ง ไม่มีกิเลสเป็นตัวกู - ของกู ขณะนั้น นิพพานยังคงปรากฏอยู่. เรียกว่าชีวิตที่เป็นเดิมพัน ยังมีอยู่ ยังปรากฏอยู่, ความว่างประเภทที่เป็นเดิมพันปรากฏอยู่ จนกว่าความวุ่นมันจะมีมาอีก, จนกว่าเราจะทำให้มันวุ่นไม่ได้อีกต่อไป. กำจัดความวุ่น ต้นเหตุของความวุ่น เสียได้ มีความว่างตลอดกาล, นี่แหละความว่างเด็ดขาด ความว่างอันสุดท้าย ความว่างที่มีอยู่อย่างเดิมพันไว้ต่อร่องกัน นี่ความว่างเดิมพัน.

ขอให้เข้าใจ พระพุทธภาษิตที่ว่า ปภัสสรमितถา ภิกขเว จิตฺตํ - จิตนี้เป็นประภัสสร, อาคณฺตุเกหิ อุปกิเลสํ อุปกิลฺภจฺจํ เศร้าหมองแล้วเพราะอุปกิเลส ที่เป็นอาคณฺตุกะมา. นี่เป็นข้อความที่ขัดอยู่ว่ากิเลสนี้เป็นอาคณฺตุกะมาเป็นคราว ๆ เท่านั้น. ธรรมดาจิตเป็นประภัสสร คือ ไสกระจ่าง; นี่เราเรียกว่าความว่างเดิมพัน คือชีวิตเดิมพัน, ชีวิตที่ยังเปลี่ยนแปลงได้ แล้วนั่นคือนิพพานประเภทตถกนิพพาน. จิตประภัสสร เป็นนิพพานประเภทตถกนิพพาน, เป็นนิพพานเดิมพัน, เป็นนิพพานพื้นฐาน.

ศึกษาไปปฏิบัติไป, ศึกษาไปปฏิบัติไป ระยะเวลาที่วุ่นนั้นมาน้อยเข้า มีระยะที่ว่างมันก็มากเข้า, คือมันยืดออกไป ระยะเวลาที่ว่างมันยืดออกไป ระยะเวลาที่วุ่นให้มันน้อยเข้า.

เพราะการปฏิบัติธรรม นี้วิภูฏสงสารมันหดเข้า นิพพานมันยืดออก. ที่ปฏิบัติไป ๆ จนถึงที่สุด คือหยุดวุ่นได้,ดับกิเลส ดับต้นเหตุของกิเลสวิภูฏสงสารได้ คือไม่เกิดกิเลสอีกต่อไป, แล้วความวุ่นไม่มี ความว่างก็อยู่เป็นอนันตกาล, เป็นความว่างถาวร เป็นอนันตกาล ก็เท่านั้นเอง ก็เป็นนิพพานจริงขึ้นมา นิพพานสมบูรณ์ขึ้นมา.

นิพพานอยู่ในวิสัยที่เราทำได้.

พิจารณาดูให้ดีว่า การพูดอย่างนี้ พูดได้ใหม่ว่า เรามีนิพพานและวิภูฏสงสารสลักกันอยู่ ตลอดวันตลอดคืน, คือชีวิตปกติธรรมดา ของคนธรรมดา ก็ยังมีนิพพานสลักกันอยู่กับวิภูฏสงสาร. แต่นิพพานนั้นมันเป็นขณะ ชั่วขณะ ที่วิภูฏสงสารไม่เกิดขึ้น, มันจึงยังไม่ใช่นิพพานสมบูรณ์เท่านั้นเอง, แต่มันก็มีรสชาติมีลักษณะเหมือนกัน.

บางที่เราเปรียบกันกับน้ำที่ไม่ถูกลมพัด, น้ำที่ไม่ถูกลมพัดมันก็เรียบ เรียบสนิท คือไม่มีคลื่น ก็คือสงบ คือไม่มีคลื่น. แต่แล้วมันมีคลื่นมา มีลมพัดมา มันก็เป็นคลื่นเสียอีก. เดียวก็สงบอีก, เดียวก็เป็นคลื่นเสียอีก. เมื่อเราหยุดลมเสียได้ หยุดลมที่มาพัดเสียได้ มันก็คือเรียบสงบตลอดกาล. ถ้าพูดถึง ลักษณะอาการมันเรียบเหมือนกัน : เรียบชั่วคราว หรือเรียบตลอดกาล ลักษณะอาการก็เรียบเหมือนกัน, มันสุดแต่เวลา. อันหนึ่งมันเปลี่ยนแปลงได้, อันหนึ่งมันไม่เปลี่ยนแปลงอีก. ฉะนั้นเราก็ถือว่าเป็นนิพพานอย่างเดียวกัน, นิพพานที่สลักกันอยู่กับวิภูฏสงสาร กับนิพพานที่สิ้นสุดแห่งวิภูฏสงสารแล้ว. นี่ก็นิพพานอย่างเดียวกัน โดยลักษณะ หรือว่าโดยความหมายในรสชาติของมัน คือความสุข. มีความสุขอย่างเดียวกัน.

ความสุขมันมากไปกว่านั้นไม่ได้ คือเป็น **ความสุขเท่าที่ไม่มีกิเลสรบกวน** มันก็สุขเท่านั้นเอง;แต่ความรบกวนนี้มันเป็นอย่างที่เราได้กล่าวแล้วว่า ถ้ายังเป็นบุญชนอยู่ ก็เปลี่ยนแปลงได้, เดียวก็มารบกวนอีกได้. ถ้าเป็นพระอรหันต์แล้ว กิเลสก็ไม่รบกวนอีกต่อไป; แต่ความสุขที่เราได้จากการที่กิเลสไม่รบกวนนี้เหมือนกัน.

ที่เทียบอย่างนี้ ก็เพื่อว่า ให้ทุกคนสังเกตดูให้ดี ๆ **ว่าเวลาที่สบายใจ** นั้นแหละ เป็นเวลา**ที่ควรจะเรียกว่านิพพาน**; แต่เดี๋ยวนี้เราไม่สนใจ แล้วเราไม่เชื่อว่า มีนิพพานในลักษณะอย่างนี้, เพราะเรารับคำสอนมาว่ายังอีกนาน. ที่สอน ๆ อยู่นี้ ว่ายังอีกนาน อีกหลายร้อยชาติ อีกหลายพันชาติ อีกหลายแสนชาติ หลายอสงไขยชาติ เราจึงจะได้นิพพาน; ฉะนั้นคนเหล่านี้ จึงไม่สนใจ ที่จะรู้จักนิพพานที่มีอยู่เป็นประจำวัน, เพราะเขาไม่เคยคิดว่า **นิพพานมีอยู่แล้ว เพียงแต่เป็นนิพพานที่ยังเปลี่ยนแปลงได้** ตามความแทรกแซงของวิภวสงสารเท่านั้นเอง.

ถ้าใครยอมรับหลักอันนี้ ก็ควรสนใจทีเดียว, สนใจในเวลาที่จะจิตมันสบาย ไม่มีอะไรรบกวน, แล้วก็พยายามที่จะทำให้มันเป็นอย่างนั้น, คอยจ้องที่จะให้มันเป็นอย่างนี้ แล้วมันก็ได้, แล้วมันก็จะได้ขยายมากออกไป ขยายมากออกไป.

เดี๋ยวนี้ทุกคนนอนใจ คือตายใจ หรือว่าแนใจ **ว่าไม่มี, ไม่มี สิ่งที่เรียกว่านิพพานไม่มี** ไม่มีหวังไม่มี มันก็เลยไม่มีจริง ๆ ได้เหมือนกัน, ถึงจะมีความพักผ่อนในทางจิตใจบ้าง ก็ไม่สนใจ, เพราะมันกระหาย กระหายนิพพานในความฝันนี้ เสียบ้าง, ก็เลยแนใจนิพพานไม่อยู่ในวิสัยที่เราจะได้รับแล้ว, ก็สมควรที่จะไปหาเรื่องที่ไม่ใช่นิพพาน คือเรื่องกิเลส อย่างนั้นอย่างนี้เสียเลย.

แม้สุนัขยังมีนิพพานมากกว่าคน, นิพพานตามธรรมชาติชนิดนี้ สุนัขมีมากกว่าคน เพราะมันไม่ได้รับการสั่งสอนผิด ๆ อย่างคน มันปล่อยไปตามธรรมชาติ.

นั่นแหละที่มันไม่เกิดความอยาก เกิดความอะไรขึ้นมา มันก็เป็นนิพพานอยู่ตลอดเวลา, เพราะมันไม่ได้เรียนมา เพราะมัน**ไม่รู้**มาก มันจึง**ไม่ได้**ยากนานเหมือนมนุษย์. **มนุษย์ไปสอนกันเสียว่า ยังอีกหลายอสงไขยชาติ จึงจะนิพพาน, ก็เลยไม่มีนิพพาน,** แต่พวกนี้ปล่อยไปตามธรรมชาติ. เมื่อใดกิเลสไม่ครอบงำเป็นนิพพาน, ถ้ากิเลสครอบงำ ก็จะเป็นวัฏฏสงสาร เป็นความทุกข์.

การเลี้ยงหมาไว้บ้างนี้ ไม่เสียที่นักดอก ยังเป็นอาจารย์ให้เราได้บ้าง ในลักษณะอย่างนี้; แต่ถ้าเราไม่สนใจไม่สังเกต มันก็ไม่มีประโยชน์อะไรเหมือนกัน, ไม่ได้เรื่องไม่ได้ราว เลี้ยงไว้เฝ้าของ เฝ้าบ้าน เลี้ยงไว้เห่าขโมย. ผมบอกพระที่มาถามว่า เลี้ยงสุนัขไว้ทำไม? ก็บอกว่า เลี้ยงไว้เป็นอาจารย์. เขาก็เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง; อย่างน้อยมันคอยขู่ ขู่เรา, มันคอยขู่เราว่า อย่าให้เลวกว่าสุนัข มันยังมีเวลาพักผ่อน, **เราเป็นคนทำไมไม่มีเวลาพักผ่อน,** ทำไมไม่มีเวลาที่จิตใจว่างบ้าง. สุนัขมันมีเวลาที่จิตใจว่าง ไม่มีความทุกข์แสดงให้เห็น, แสดงให้เห็นว่าไม่มีความทุกข์, เวลาที่ไม่มีความทุกข์ คิดชอกช้ำอย่างนั้นอย่างนี้ก็ไม่เป็น, มันก็ว่างดี. **นี่มนุษย์ฝันเรื่อย โดยเฉพาะคนหนุ่มคนสาวก็ฝันเรื่อย มันก็ไม่ว่างจริงเหมือนกัน.** มันไม่หยุด ฝันได้ไม่มีสิ้นสุด, อย่างไม่มีสิ้นสุด. ฉะนั้น เวลาพักผ่อนหรือว่างจึงมีน้อยมาก, น้อยมากจนไม่เป็นที่น่าพอใจ.

ดูสุนัขแล้วก็เห็นว่า ความว่างอย่างชั่วคราวของมัน, นิพพานชั่วคราว หรือความว่างชั่วคราว มันมีมาก, มันไม่ได้คิดกลัวคน หรือกลัวฉายหน้า หรือกลัวตาย, อย่างนี้ไม่คิด คิดไม่เป็น. **เราพวกรู้มากยากนาน คิดได้มาก,** เป็นมนุษย์ หัวแหลมคิดได้มาก, เรื่องหยุดหรือเรื่องว่างมันจึงมีน้อย แล้วมีได้ยาก. ฉะนั้นควรจะคิดในมุขกลับว่า สุนัขมันไม่มีสติปัญญามาก มันก็ยังมีเวลาว่างสบาย; มนุษย์นี้ควร

จะใช้เวลาว่างหรือสบายดีกว่าสุนัข เพราะมีปัญหามาก. นี่เอาสุนัขไว้ขู่ตัวเองบ้างอย่างนี้, จะได้สนใจเรื่องว่างให้มากขึ้น ทำให้มีมากขึ้น ๆ.

ผมจึงพูดในรูปที่ฟังง่าย หรือจำง่าย หรือสั้นที่สุดแล้ว **พอกิเลสเรื่องตัวกู - ของกู เกิดขึ้นมา ก็เป็นวิภวสังสาร, พอกิเลสเรื่องตัวกู - ของกู - หยุดไปดับไป ก็เป็นนิพพาน.** แล้วแต่ละคนแต่ละคน ทำตารางเวลา ดูเอาเองก็แล้วกันว่า ๒๔ ชั่วโมงนี้ มันมีวิภวสังสารกี่ชั่วโมง, มีนิพพานกี่ชั่วโมง, หรือคิดเป็นนาทีก็ได้. เวลาที่นอนหลับสนิท ไม่ทะเยอทะยาน ไม่ฝันอะไร เอาไว้ข้างฝ่ายนิพพาน, เมื่อตื่นอยู่ ความคิดไม่ได้เป็นไปในทางตัวกู - ของกู, คิดนึกอยู่ รู้สึกอยู่ สบายใจอยู่ โดยปราศจากตัวกู - ของกู, นี่ก็เอาไว้ฝ่ายนิพพาน. **จัดเป็นฝ่ายวิภวสังสารเฉพาะเมื่อมันฟุ้งด้วยราคะ โทสะ โมหะ เท่านั้น, แล้วก็คำนวณดูว่า อันไหนมันมากกว่ากัน, เวลาที่มันว่างมาก หรือเวลาที่มันวุ่นมาก. จะเห็นด้วยกับพระพุทธเจ้าที่ตรัสว่า จิตนี้ประภัสสร, วุ่นวายหรือเศร้าหมอง เฉพาะแต่เมื่อกิเลสเป็นอาคันตุกะ เป็นแขกมาเยี่ยมเยียนเท่านั้น, ไม่มีแขกมาเราก็ประภัสสรเรื่อยไป.**

ถูกแล้ว **ประภัสสรนี้ไม่ใช่นิพพานเด็ดขาด** หรือนิพพานถาวร แต่มันเป็นนิพพานเดิมพัน นิพพานต้นทุน, **นิพพานเดิมพัน คือเราจะขยายออกไป, ขยายออกไป, ขยายเวลาที่ประภัสสรนี้ให้มันออกไป ออกไป จนประภัสสรตลอดเวลา. มีคำเรียกว่า กุปฺปธรรม - อกุปฺปธรรม, กุปฺปมฺโม - อกุปฺปมฺโม, กุปฺปมฺโม นั้นคือมันกลับวุ่นได้อีก แล้วก็กระทำไป ๆ จนเป็นอกุปฺปธรรม คือกลับวุ่นไม่ได้อีก. เมื่อประภัสสร คงเป็นประภัสสรตลอดกาลไปเลย, สำเร็จเพราะการปฏิบัติ.**

การปฏิบัติต้องไม่ขาดสติ.

ที่นี้มาพูดถึงการปฏิบัติบ้าง การปฏิบัติก็ไม่มีอะไร นอกจากเฝ้า เฝ้าระวัง ไม่มีอะไร นอกจากเฝ้าระวัง. พูดเพียงเท่านี้ ถ้าไม่เขลาเกินไป, หรือความรู้อย่างไร ไม่ท่อมหัวท่อมหูเกินไป ก็ควรจะฟังถูกแล้ว, คือการที่พูดว่า การปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ไม่มีอะไร นอกจากการเฝ้าระวัง, การเฝ้าการระวังก็คือสติ คือสิ่งที่เราเรียกว่า สติ ในการปฏิบัติทั้งหมดนี้ ไม่มากไปกว่าสติ, ไม่มีอะไรมากเกินไปกว่าสติ. ศีล สมาธิ ปัญญา ก็เป็นเรื่องสติทั้งนั้น. ศีล สมาธิ ปัญญา อยู่ได้ด้วยสติ, การปฏิบัติอานาปานสติ ๑๖ ขั้นนั้น ยังเป็นสติ ที่ชัดเจนตลอดสาย, สติทั้ง ๑๖ ขั้น.

ที่พูดอย่างนี้ มันมีหลักฐานมันมีพยานอยู่ในตัวของมันเอง เพราะว่า ไม่เผละสติ ตัวกู - ของกู มันเกิดไม่ได้, มันเกิดได้ต่อเมื่อเผละสติ. อย่าให้เผละสติอย่างเดียว กิเลสก็เกิดไม่ได้, มันก็เกิดไม่ได้ตลอดชีวิต มันก็เลิกกัน. เราไม่เผละสติจนตลอดชีวิต กิเลสมันเกิดไม่ได้ตลอดชีวิต, แล้วมันก็พอแล้วไม่ต้องมีอะไรมากกว่านั้น. อย่าไปบ้า เอาเป็นพระอรหันต์ เป็นพระนั่นพระนี่ นั่นมันบ้าเรื่องคนบ้า. อย่าไปบ้าอยากเป็นพระอรหันต์, บ้าอยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้. เอาแต่ว่าสติไม่ขาดตอน สติไม่ขาดสายจนตลอดชีวิต ก็พอแล้ว. เดียวนี้มีแต่หัวเราะ หรือมีแต่ทำให้เผละสติ หรือว่ามีแต่ทำลายสติเสียเอง, เป็นผู้ทำลายสติเสียเอง.

ศึกษาให้รู้ว่า ข้อปฏิบัติทั้งหมดเป็นเพียงการเป็นอยู่ที่ชอบ, การเป็นอยู่ที่ถูกต้อง คือมรรคมงคล ๘. อะไรก็ตาม ก็เรียกว่า การเป็นอยู่ที่ถูกต้อง หรือเป็นอยู่ชอบ. นี่ก็นึกถึงข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้สั้นที่สุดแล้ว ถ้าภิกษุเหล่านี้จักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์ มันมีเท่านั้น. นี่พระพุทธภาษิตเมื่อจะปรินิพพานอยู่แล้ว ยังสั่งเสียอย่างนี้ : ถ้าภิกษุอย่างนี้จักเป็นอยู่โดยชอบไซ้

โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์. **นี่เป็นอยู่โดยชอบไซร้ คือไม่ปราศจากสติ** พอแล้ว, พอแล้ว เรื่องเดียวข้อเดียว. เมื่อไม่เผละสติ คือเป็นอยู่โดยชอบ; **ถ้าเป็นอยู่โดยชอบ กิเลสก็ไม่ได้มีโอกาสที่จะเกิด** มันก็ผอมไป ผอมไป คืออดอาหาร อดอาหาร อดอาหาร, กิเลสไม่ได้อาหาร **ความเผละสติ เป็นอาหารของกิเลส.** เดียวนี้ เราไม่เผละสติ กิเลสก็ไม่ได้อาหาร, กิเลสไม่ได้อาหาร มันก็ต้องตาย; เหมือนกับคนที่ไม่ได้กินอาหารอยู่ตลอดเวลา มันก็ต้องตาย. ฉะนั้นจึงว่า **ล่อมกิเลสไว้ไม่ให้ได้อาหาร สติล่อมกิเลสไว้ไม่ให้ได้อาหาร** แล้วมันก็ต้องตาย คือต้องเหือดแห้งไปในที่สุด. นี่จะเห็นหรือว่าพอจะมองเห็นได้ว่า เรื่องมันไม่มาก ที่จริงเรื่องมันไม่มาก, แล้วเราไปทำให้เรื่องมันมาก จนเรียนกันไม่ไหว. จำกันไม่ไหว เอาหนังสือมาตั้งหอบ ตั้งหาตั้งเป็นตู้ ๆ มันก็ไม่ไหว มันก็ช่วยอะไรไม่ได้.

ฉะนั้น **ระวังแต่เรื่องว่างกับเรื่องวุ่น;** ระวังให้ว่างอยู่เรื่อยไป อย่าให้วุ่นเข้ามา ถ้ามันวุ่นได้สักครั้งหนึ่ง ก็เสียใจให้มาก ละอายให้มาก กลัวให้มาก, คือถ้าเผละสติ ตัวกู - ของกูขึ้นมาได้สักครั้งหนึ่งเป็นโลกก็ได้ เป็นโกรธก็ได้ เป็นหลงก็ได้, ราคะ โทสะ โมหะ อันใดอันหนึ่งก็ได้ ถ้าเผละขึ้นมาได้ครั้งหนึ่ง ก็เสียใจให้มาก ละอายให้มาก กลัวให้มาก, ถือเอาเป็นสิ่งที่น่าละอายอย่างยิ่ง น่ากลัวอย่างยิ่ง น่าเศร้าอย่างยิ่ง. ถ้าอย่างนี้อยู่มันก็เกิดไม่ได้ เดียวนี้เราไม่ละอาย ไม่กลัว ไม่เสียใจ ในเหตุการณ์อันนั้น.

การรักษาจิตให้ว่างไม่วุ่น.

ที่นี้มันก็มีปัญหาออกไปหน่อยหนึ่งว่า เราจะไม่วุ่น เราจะไม่ให้มันวุ่น, ให้มันว่างอยู่ได้ตลอดเวลาอย่างไร? เพราะว่าเราต้องทำงาน หรือต้องบริหารร่างกาย

ต้องกินอาหาร ต้องอาบน้ำ ต้องทำอะไร ที่ต้องการบริหารร่างกายก็มี, แล้วต้องทำการงานโดยตรงในหน้าที่ของตัวนั้น ๆ ก็มี เราจะรักษาจิตว่างไว้ได้อย่างไร ?

เรื่องนี้มันไม่เกี่ยวกับว่า ทำการงานหรือไม่ทำการงาน. สตินี้เขามีไว้ทุก ๆ เมื่อ, สติเป็นสิ่งที่ต้องการทุกเมื่อ สติ สัพพตถ ปตฺติยา - สติเป็นสิ่งที่ต้องปรารถนา คือต้องมีไว้ ทุกเมื่อในทุกเวลา ไม่ต้องพูดเรื่องทำการงาน, หรือเรื่องทำอะไรก็ตาม ถ้ามีสติแล้วก็เผลอไม่ได้ มันเป็นเรื่องของจิตใจ. ที่มีสติได้ หรือมันนึกได้ อยู่ตลอดเวลา เมื่อกินข้าว ถ้าเราไม่เผลอเราก็นึกได้, ถ้าอาบน้ำอยู่เราก็นึกได้, เรานั่งอยู่ในส้วมก็นึกได้. คือว่าทำการงาน ก็ยังนึกได้, เพราะว่าการทำงานมันก็ต้องมีสติ ที่ทำไม่ผิด มันก็ต้องมีสติอยู่แล้ว; แต่สติส่วนใหญ่ ก็คือสติที่ไม่เผลอ ให้เกิดเป็นความรู้สึกที่เป็นกิเลส คือเป็นตัวกู - ของกู ในลักษณะที่เป็น ระคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง, เรียกว่า ระคะ โทสะ โมหะ นี่เป็นวัฏฏสงสาร. ความไม่มี ความไม่ปรากฏ, ความสิ้นสุดแห่งระคะ โทสะ โมหะ นี่เป็นนิพพาน, ถ้าไม่มี ไม่ปรากฏชั่วคราว ก็เป็นนิพพานชั่วคราว, ไม่มีเด็ดขาด ก็เป็นนิพพานถาวร เด็ดขาด. เอานิพพานชั่วคราวไว้เป็นเดิมพัน แล้วก็ขยายให้มันยืดออกไป ยืดออกไป, ยืดออกไป.

ทีนี้เมื่อเข้าใจดีแล้ว ก็ยังเหลือแต่ว่า จิตว่างกับจิตวุ่น; รักษาจิตว่างให้ยืดออกไป จิตวุ่นไม่มีโอกาสเข้ามา. ถ้าจะใช้คำธรรมดา ไม่อยากจะพูดคำ ธรรมะธัมโม ก็ว่า เวลาที่สบายใจ รักษาไว้, เวลาที่ไม่สบายใจ อย่าให้มี. พูดกับชาวบ้าน ชาวบ้านนอกคอกนา หรือว่าชาวบ้าน ชนิดไหนก็ได้, ชาวบ้านที่ต่ำที่สุด ที่ไม่รู้อิเหนาเรื่องธรรมะธัมโม ก็บอกว่า เวลาที่สบายใจรักษาไว้, เวลาที่ไม่สบายใจ ที่ขุ่นมัวนั้นอย่าให้มี. นั่นคือวุ่น นั่นคือวัฏฏสงสาร, เวลาที่สบายใจ มีนิพพานไม่มีวัฏฏสงสาร. ที่สบายใจอย่างนั้น คือพระพุทธเจ้า คือพระธรรม คือพระสงฆ์; ฉะนั้น รักษาความสบายใจไว้ให้ได้ จะมีนิพพาน หรือมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์.

ดูที่ความรู้สึก จะรู้จักว่า - วุ่น ตามธรรมชาติ.

พูดกันให้เข้าใจอีกสักหน่อย เรื่องคำว่า **สบายใจ** มันเป็นเรื่องสบายใจจริง ๆ, **คือเมื่อมันเย็น**.อย่าสบายใจในเรื่องกิน เรื่องเล่น เรื่องหัวเราะ เรื่องการมรรณ เรื่องอะไรเหล่านี้ มันไม่ใช่ความสบายใจ, ไม่ใช่ความหยุดหรือความสงบ, มันเป็นเรื่อง ความร้อน เป็นเรื่องไฟ ที่อยู่ในรูปร่างต่าง ๆ กัน ที่มีอะไรฉาบทาปกปิดไว้. **จะต้องรู้จักสังเกตว่า** คำว่า **สบายใจโดยแท้จริงนั้นคืออะไร**; เวลาหัวเราะก็ไม่ใช่สบายใจ, เวลาร้องไห้ก็ไม่ใช่สบายใจ หัวเราะมากไปหน่อย มันก็จะชักตาย,เวลาที่สบายใจ มันต้องอยู่ตรงกลาง แล้ว **เยือกเย็น** แล้วก็**สงบ**.

นี่คือข้อที่ผมพูดว่า **ต้องเรียนธรรมะจากธรรมชาติ** เรียนธรรมะจาก **ชีวิตจิตใจโดยตรง**, ไม่ใช่เรียนจากหนังสือ ไม่ใช่เรียนจากโรงเรียน ไม่ใช่เรียนจากครู, จากโรงเรียน มันได้มาแต่แนว สำหรับเรียนจากชีวิตจิตใจโดยตรง. ฉะนั้นเราไป**เรียนจากตัวธรรมชาติ** ชีวิตจิตใจโดยตรง **ดีกว่าครูสอน**.

ในจิตใจของเรา เดี่ยววุ่นเดี่ยวว่าง เดี่ยววุ่นเดี่ยวว่างนั้นแหละมันสอน, สอนดีกว่าครู, สอนดีกว่าพระพุทธเจ้า พูดอย่างนี้ จะฟังถูกหรือไม่ฟังถูก. **ธรรมชาติสอนดีกว่าพระพุทธเจ้าสอน; พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า จันพูดอย่าเพ่อเชื่อ** ต้องไปเรียนกับมันจากโลกะ โทสะ โมหะ หรือจากที่ไม่มีโลกะ โทสะโมหะ แล้วจึงเชื่อ มันเป็นอย่างนี้, คือตัวธรรมชาติสอน. **นี่พระพุทธเจ้าทรงสอนถึงกับว่า อย่าเชื่อฉัน, จันพูดอย่างไร ยังไม่ต้องเชื่อฉัน, ให้รอไปกว่าจะเห็นจริงด้วยตัวเอง** รู้จริงด้วยตัวเอง คือธรรมชาติสอน คือความสุขความทุกข์ ในใจของเราเองนี่มันสอน. พระพุทธเจ้าให้เชื่ออันนั้น ให้เชื่อที่ธรรมชาติสอน เพราะว่าพระพุทธเจ้าสอนก็เหมือนกันกับที่ว่า ตามเสียงเหมือนนกแก้วนกขุนทองมันเป็นเสียงเท่านั้น.แต่เราเชื่อหรือไม่เชื่อ ? ถ้าเรา

เชื่อแล้วไม่เข้าใจ มันก็ยังเท่าเดิม. มันต้องไปโดนเข้าจริง ๆ ทุกข์เป็นอย่างไร ไม่มีทุกข์เป็นอย่างไร, ราคะเป็นอย่างไร, ไม่มีราคะเป็นอย่างไร, โทสะเป็นอย่างไร ไม่มีโทสะเป็นอย่างไร ให้ธรรมชาติสอน พระพุทธเจ้าท่านอนุญาตให้เชื่อ เพราะสอนให้คิด.

นี่เราต้อง**พยายามชิมรสของมันดู** รสของความวุ่นเป็นอย่างไร, รสของความว่างเป็นอย่างไร,อย่าให้มันผ่านไป ๆ โดยไม่สังเกต ไม่สนใจให้ละเอียดลออ, มันจะไม่ได้ชิม ไม่ได้ชิมรสของความวุ่น,มันก็แพ้ ๆ ไปวันหนึ่ง ๆ ไม่รู้ว่าอะไรจริง. เรียนมามากแล้ว เป็นมหาเปรียญเป็นอะไรแล้ว ก็ยังไม่รู้อะไรอยู่อีกนั่นแหละ, มันก็รู้อย่างท่องจำ ไม่มีความรู้สึกอะไร. **พยายามสังเกต** ความที่จิตใจมีร้อน จิตใจมีเย็น ๒ อย่างนี้ให้มาก, แล้วเปรียบเทียบกันดูอยู่เสมอ เดี่ยวก็จะเกลียดร้อน รักเย็นขึ้นมาเอง, แล้วก็ชินมากขึ้น ชินมากขึ้น.

เดี๋ยวนี้พูดกันแต่ปาก เป็นความโกหก บรมโกหก โกหกตัวเอง ว่าไม่ชอบร้อนชอบเย็น พูดโกหกทุกคนที่พูดอยู่นี้. **พูดว่าไม่ชอบทุกข์** ไม่ชอบความร้อน ไม่ชอบความทุกข์ แต่โกหกทั้งนั้น, ความโกหกอยู่กับคนที่พูดว่าไม่ชอบทุกข์ทั้งนั้น ไม่ชอบร้อน, โกหกอื่นยังเล็กน้อยกว่า โกหกที่สุด คือโกหกเรื่องนี้. ศึกษาเล่าเรียนอยู่บวชอยู่ เป็นพระเป็นเณร เป็นอะไรก็ตาม แล้วก็ **พูดอยู่ว่าจะดับทุกข์, พยายามจะดับทุกข์จะทำนิพพานให้แจ้ง** อย่างนี้ พูดอยู่, **ปฎิญาณอยู่ตั้งแต่วันบวช** มาจนกระทั่งวันนี้. **แต่ไม่ได้ทำอย่างนั้น** ไม่ได้ตั้งใจทำอย่างนั้น มันต้องปรับเป็นบรมโกหกจอมโกหกยอดของคนโกหก, คือคนที่ไม่สนใจจะทำความดับทุกข์ให้แก่ตัว ปากพูดว่าไม่ชอบความทุกข์แต่แล้วไม่ได้ทำ, มันแต่ชอบความทุกข์ ไล่ไปหาความทุกข์แสไปหาความทุกข์.

นิพพานไม่อุ่น, เย็น, ให้เปล่า, ไม่ต้องลงทุน.

มันต้องดูกันเสียใหม่ ว่าอะไรเป็นความร้อน. อะไรเป็นความเย็น, วิภว-
สงสารเป็นความร้อนนิพพานเป็นความเย็น. **เมื่อไรมันร้อน เมื่อนั้นเป็นวิภวสงสาร,**
เมื่อไรมันเย็น เมื่อนั้นเป็นนิพพาน. ดูให้ดี, ดูให้ละเอียด จนเข้าใจ. ร้อนเพราะ
ราคะ ร้อนเพราะโทสะ ร้อนเพราะโมหะ นี่เป็นวิภวสงสาร, เมื่อมันเย็น เพราะมันว่าง
จากราคะ ว่างจากโทสะ ว่างจากโมหะ แม้ชั่วขณะหนึ่ง มันก็เย็น. มันก็เย็นเท่านั้น
ไม่เย็นกว่านั้นได้อีก. นี่เป็นนิพพาน นิพพานชั่วคราว หรือนิพพานถาวร ก็มีอยู่ ๒ อย่าง
มันก็เย็นเท่านั้น เย็นเท่ากัน, เพียงแต่ว่านิพพานชั่วคราวมันกลับร้อนได้อีก. นี่ก็ง่าย
ไม่ยากนัก ที่ว่าทุกคนจะพยายามเฝ้าสังเกตดูว่า เวลาไหนที่เราสบายใจ, ที่ไม่มีกิเลสชนิดใด
ชนิดหนึ่งรบกวน. **เวลาไหนว่าง คอยดูเอาล่ะแล้วกัน, เดี่ยวมันก็เกลียดกิเลส**
เกลียดความทุกข์ อะไรมากขึ้น ๆ, แล้วก็เข้าไปในทางระว่างให้ดี มีสติได้ดี.

เดี๋ยวนี้มันตรงกันข้าม คือเป็นคนโกหก แล้วก็ชอบอวดกิเลส แล้วบางที
ก็ไปนับถือคนที่อวดกิเลส, คนที่มีกิเลสอวดกลับได้รับความนิยมนับถือ. นี่คนมัน
ก็อยากให้นับถือ ให้เขานิยม มันก็ชอบอวดกิเลสโดยไม่รู้สึกรู้ส, อวดความสวย
อวดความงาม อวดความดี อวดความเด่น อวดบุญ ยกหูชูหางอวด. นี่คืออวดกิเลส,
แล้วไปสนใจอวดกิเลสกันเสียเรื่อย, ไม่มีใครจะสนใจอวดความเย็นกันเลย มีแต่สนใจอวด
ความร้อนกัน. ที่ความเย็นไม่มีใครสนใจจะอวด ไม่สนใจจะดู ใครมีให้ดู ก็ไม่อยากจะดู,
นี่เป็นอย่างนี้. **ความที่คดโกงต่อตัวเอง** โกหกต่อตัวเอง มันมีมาก **ไม่ชอบ**
ความเย็น ทั้งที่พูดว่าต้องการความเย็น, แสดงอาการทุกอย่างว่าชอบความเย็น
ต้องการความเย็น. แต่ในใจไม่ชอบความเย็น, ไม่สนใจในเรื่องของความเย็น.

ความร้อนนั้นมันวุ่น ความเย็นนั้นมันว่าง; แล้วความร้อนนั้นกลับ
เป็นเรื่องที่ต้องลงทุน ต้องซื้อหาต้องลงทุน, ความว่างกลายเป็นของไม่ต้องซื้อหา
ไม่ต้องลงทุน, สังเกตดูให้ดีข้อนี้ ว่าความว่างความเย็นไม่ต้องซื้อหา ไม่ต้องลงทุน.
พระพุทธเจ้าตรัสว่า นิพพานเป็นของให้เปล่า, ไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องลงทุนไม่ต้องเสียสตางค์
ไม่ต้องเหน็ดไม่ต้องเหนื่อย.

ส่วนความร้อนนี้ต้องลงทุน, ลงทุนหาเหยื่อให้แก่ราคะ หาเหยื่อให้
แก่โลภะ, ต้องทำอย่างนั้นต้องทำอย่างนี้ ต้องทำอย่างโน้น เพื่อบำรุงราคะ เพื่อบำรุง
โลภะ, นี่มันต้องลงทุน, มันจึงจะได้ความร้อนเหล่านั้นมา. โทสะ ความโกรธก็เหมือน
กัน**ต้องลงทุน คือต้องมีความเสีย** ซึ่งเป็นการลงทุน, เช่นตัวเองก็ร้อน, ผู้อื่น
ก็เดือดร้อน, แล้วยังจะต้องถูกปรับ ถูกเกลียดชังน้ำหน้า ถูกเขาตอบแทนให้ หรือเขา
ฆ่าตายเลย, เหล่านี้เป็นการลงทุนทั้งนั้น. การที่เราจะได้โทสะมา **ต้องลงทุนซื้อหา,**
การที่จะได้ราคะมาต้องลงทุนซื้อหา, การที่จะได้ความโง่มา ยิ่งต้องลงทุนใหญ่.
เพราะมันทำอะไรผิด ๆ มาก.

เรื่องวิภวสงสารหรือความทุกข์นี้ ต้องลงทุนซื้อหาเอามา อย่างลำบาก
ยากเข็ญที่สุดส่วนความว่างหรือนิพพานนั้น**ไม่ต้องลงทุน** อยู่หนึ่ง ๆ ก็แล้วกัน,
อยู่หนึ่ง ๆ ก็แล้วกัน, **เหมือนกับเว่ยหลางว่าอยู่หนึ่ง ๆ ก็แล้วกัน. พระพุทธเจ้าตรัสว่า**
ลหุตา มุตา นิพพุติ ภูษชมานา เราถือว่า สูตรนี้เป็นพุทธภาษิตได้นิพพานมาบริโภค
อยู่ฟรี เปลา ๆ ไม่ต้องเสียสตางค์. อยู่ให้ดีอย่างที่ท่านว่า โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์
อยู่ให้ดี ๆ อยู่ให้หนึ่ง ๆ ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย จะได้นิพพาน จะได้ความเย็นมา.

ทุกคนควรจะช่วยกันจำไว้ว่า **ความทุกข์ต้องซื้อหา** **ความร้อนนี้ต้อง**
ซื้อหา, ความเย็นนี้ให้เปล่า. แต่แล้วก็ดูเถอะ ไม่มีใครต้องการ ของให้เปล่า,

อุตส่าห์ลงทุนลำบากยากเข็ญ อย่างนั้นอย่างนี้ เพื่อสนองความประสงค์ของราชา ของโทสะ ของโมหะ.เหมือน**สามเณรองค์นั้น** แม่เขาบอกว่า **แหม อยู่ในที่เย็นแล้วจะกลับกระโดดลงไปในหลุมถ่านเพลิงอีกธรรมดาไหน เรื่องที่เท่าไร ก็ลองไปอ่านดูเถอะ.** เรื่องสามเณรสาธุณะ ที่จะกระโดดลงไปในหลุมถ่านเพลิงอีก; นี่เรียกว่า**ความร้อน มันก็ต้องซื้อ ต้องลงทุน.** แต่ความเย็นนี้ไม่ต้องลงทุน, แต่มันยากที่คนจะชอบ คือมันยากที่คนจะรู้จัก ยากที่คนจะชอบ.

ฉะนั้นเราต้องพยายามกันสักหน่อย, พยายามกันสักพัก ให้รู้จักความเย็นและความร้อน, แล้วก็จะชอบความเย็นเอง, แล้วก็จะชอบเลือกเอาทางฝ่ายเย็น. นี่ในตอนนั้นก็พยายามอีกสักหน่อย ที่จะให้ทราบว่าอะไรร้อนอะไรเย็น, ในวันหนึ่ง ๆ มีทั้งร้อนทั้งเย็น. พอมีตัวกู - ของกูก็ร้อน, พอหมดตัวกู - ของกูก็เย็น. อย่ามีกิเลสประเภทตัวกู - ของกู นั่นแหละ มันก็เย็น หรือสบายไปหมด. ถ้ามันเหนียวแค่ว่า กิเลสสบายหรือสงบ, ไม่มีอะไรจะกินก็ยังสบายใจ สำหรับใจที่มันไม่มีตัวกู - ของกู.

จิตที่มีตัวกู - ของกู มาก มันก็เหมือนสุนัขโรคเรื้อน **ไม่มีที่ผาสุก** จะกินเข้าไปเท่าไร ก็ไม่อิ่มใจได้, คือว่ามีปัญหาที่ไม่รู้จักอิ่ม มันก็ไม่อิ่มได้ ถึงจะได้กินอย่างไร ได้อยู่อย่างไร ได้นอนอย่างไร ได้อะไรอย่าง วิเศษอย่างไร มันก็ไม่อิ่มได้ไม่เย็นได้, **นี่พอไม่มีกิเลส ประเภทนี้ มันก็เย็นสงบสบายไป,** อยู่โคนไม้ก็ยังสบาย, อยู่กลางแจ้งกลางทุ่งนา ก็ยังสบาย, ถ้ามีตัวกู - ของกูแล้ว อยู่ในประสาท มันก็ไม่สบาย. นี่ความหมายของคำว่า **นิพพาน, ให้เปล่า ไม่ต้องลงทุน, เย็นสบายตลอดเวลา.**

คนที่เขาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ไม่ถึงชั่วโง่ เป็นพระอรหันต์แล้ว. เขา
รู้เรื่องเหล่านี้เขาได้ของจริงมาก เป็นนิพพาน เป็นพระพุทฺธ เป็นพระธรรม เป็นพระ
สงฆ์; แต่เขาไม่รู้จักสิ่งเหล่านี้ ไม่รู้ชื่อของสิ่งเหล่านี้. คนบางคนไม่รู้จักพระพุทธเจ้า
ไม่รู้จักรู้ว่าคนนี้เป็นพระพุทธเจ้า, แล้วก็พูดกันจนเข้าใจแล้วเป็นพระอรหันต์. คนนี้
ได้นิพพาน ได้พระพุทธเจ้า ได้พระธรรม ได้พระสงฆ์จริง ๆ มา ในเวลาอันสั้น, โดย
ไม่รู้จักรู้ชื่อสิ่งเหล่านี้

ส่วนพวกเรานี้รู้จักแต่ชื่อ ชื่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรค ผล
นิพพาน ศีล สมาธิ ปัญญาอะไรมา ท่องกันก่อนบวช, ก่อนจะบวช ก็ต้องท่อง
พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ, พระพุทฺธพระธรรม พระสงฆ์ อะไรมากมาย
เป็นคำพูดที่เป็นลม ๆ.

นี่คนที่ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เขาไม่ได้พูดเรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา,
เรื่องพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, ไม่ได้แจกขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ. แต่เขาพูดเรื่องเย็นเรื่องร้อน, เรื่องยึดมั่น ไม่ยึดมั่น, แต่รู้จักเรื่องวุ่น
เรื่องว่าง, เคยรู้จักหมด เพราะทุกอย่างมันรวมอยู่ในคำว่าวุ่นกับคำว่าว่าง. **เรื่องฝ่าย**
กิเลสก็ชื่อ ก็ร้อยชื่อพันชื่อ มันรวมอยู่ในคำว่าวุ่น, เรื่องฝ่ายที่ดับกิเลส ก็ร้อยชื่อ
ก็พันชื่อ มันรวมอยู่ในคำว่าว่างหรือเย็น ถ้าได้ว่างได้เย็นมา ก็ได้หมด ได้พระพุทธ
พระธรรมพระสงฆ์ ศีล สมาธิ ปัญญา ได้มาหมด โดยไม่รู้จักรู้ชื่อ

นี่เรามันรู้จักชื่อมาก มันลำบาก จนได้แต่ชื่อ ไม่ได้ตัวจริง; แต่ความ
จริงนี้ **ชื่อไม่ต้องรู้จักก็ได้** เช่นเรากินขนมนี้ ก็กินเข้าไปได้ โดยไม่ต้องรู้จักชื่อ ถ้า
ขนมมันมันแปลกหรือไม่รู้จักรู้ชื่อไม่ใช่กินไม่ได้. ไปนึกดู สัตว์เดรัจฉาน มันกินผลไม้
นานาชนิด, มันไม่รู้จักรู้ชื่อ ไม่มีภาษาพูด ไม่รู้จักรู้ชื่อ อย่างลิงนี่มันกินกล้วยเข้าไป.

ไม่รู้วากล้วยหรือปลี. มันกินผลไม้ก็ตาม ก็ไม่รู้ว่ามีอะไร. แต่มันรู้ว่านี่คืออะไร
กินได้หรือไม่ได้,แล้วมันกินเข้าไปแล้ว มันก็ได้ผล.

ฉะนั้น **ชื่อไม่สำคัญ ขอให้ได้ตัวจริง** สิ่งจริงของจริงเข้าไป, แล้ว
สิ่งนั้นคือความว่าง, พอเราได้ความว่างความเย็นมา มันก็คือได้หมด ทุกสิ่งที่มีชื่อ
ต่าง ๆ กัน ศีล สมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพานพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ มันก็
ได้หมด.

คนอย่างนี้เป็นพระอรหันต์ โดยไม่รู้จักคำว่า พระอรหันต์ก็ได้ แล้วก็ดับ,
นิพพานไป โดยไม่รู้จักคำว่า พระอรหันต์ เพราะเขาไม่อยากจะ เป็นพระอรหันต์
ไม่อยากจะรู้. อยากจะรู้แต่ให้มันเย็นและหยุด แล้วมันหยุดเด็ดขาด มันว่างเด็ดขาด,
มันเย็นเด็ดขาด มันสงบเด็ดขาด, **ต้องการรู้เท่านี้ ต้องการรู้สึก รู้จักแต่เท่านี้**
ไม่ต้องรู้ว่า ขนาดนี้เรียกโสดา, ขนาดนี้เรียก สกิทาคา, ขนาดนี้เรียกว่า อนาคา,
ไม่ต้องรู้ ไม่รู้แล้วก็ไม่รู้จนตาย. เพราะเขาเองไม่อยากรู้, นี่เรามันอยากมากไป
เพราะฉะนั้นสิ่งปิดบังหรืออวิชชา นั้นไม่ใช่แต่ความโง่ความไม่รู้ มันได้แก่สิ่งที่
เรียนมากนี้ด้วย ที่เรียนมากจนกลายเป็นอวิชชา, **สิ่งที่เรียนกลายเป็นเครื่องปิดบัง**
เสียเอง คว่าอะไรไม่ถูก จับอะไรไม่ถูกเพราะเรียนมาก.คนหนึ่งไม่เคยเรียนอะไรเลย
ไปคุยกับพระพุทธเจ้าพักเดียว เป็นพระอรหันต์ เพราะมันไม่มีหมอกเมฆอวิชชา เพราะ
เรียนมาก.

เอาละพูดถึงสมัยนี้ ก็ไม่มีพระพุทธเจ้า ที่เราจะไปหาให้ช่วย ต้องช่วยตัว
เอง มันก็ต้องเรียนพอสมควร แต่ขอให้เรียนจริงกันเท่านั้น เรียนนักธรรม เรียนบาลี
ให้เรียนให้มันจริง ๆ ให้มันถูกเรื่องถูกราว, แล้วรู้อะไรมา ฟังอะไรมาต้องเอามาทำให้
เป็นเรื่องจริงใจจิตใจ. คำว่า **นิพพาน ก็ต้องเย็นจริง ๆ, วิภวสงสารก็ต้องร้อน**

จริง ๆ. รู้จักวัฏฏสงสาร นี่มันร้อนใจหรือทุกข์ใจ หรือหนักใจ หรือหม่นหมองใจหรือว่าสงสัยอยู่ในใจอะไรก็ตาม เป็นวัฏฏสงสาร, ถ้าสบายใจ เย็นใจ หยุต สงบ นี่เป็นนิพพาน, แล้วก็เย็น ๆ เย็นตัวจริง.

ทำจิตให้เย็นกระทั่งวาระสุดท้าย.

สิ่งนี้ต้องอยู่ในใจ อยู่กับใจเรื่อยไป กระทั่งวาระสุดท้ายคือตาย; เวลาตายเราอาจจะลืมหมดการะทั่งชื่อตัวเรา; แต่อย่าลืมของเย็น หรือของว่างนั้นลืมไม่ได้, มันก็ไม่ลืมจริง ๆ เพราะใจมันคอยจ้องอยู่แต่ว่าจะเย็น, จะว่างจะหยุต จะสงบ จะดับจะดับสนิท ดับไม่มีเชื้อเหลือ ต้องการอย่างนี้, มันก็ไม่ลืม.

ลองคำนวณทุกคนเถอะ ว่าพอโรคภัยไข้เจ็บมันมา มันก็ลืมหืมก็เลื่อน, อายุมากเข้ามันก็ลืมหืมก็เลื่อน, หรือว่าความเจ็บมันใกล้หนักเข้า ๆ จนชีวิตจะดับอย่างนี้ ไม่มีใครจำได้ดอก ว่าอะไรเป็นอะไร, ตัวเองชื่ออะไร ก็จำไม่ได้. อย่างว่าแต่เกิดวันไหน ปีอะไร เวลาเช้าหรือเวลาเย็น ก็ไม่รู้สึกรู้สีกตัวแล้วเห็นไหม, แต่มีความรู้สึกอยู่ ว่าเย็นหรือร้อน หรือเป็นทุกข์ หรือเป็นสุข, มุ่งเอาเย็นไว้เรื่อย มุ่งเอาเย็นไว้เรื่อย ให้มันดับจิตไปด้วยความเย็น. นี่ของจริงมันเป็นอย่างนี้ แต่ของท่องจำด้วยปากด้วยอะไร มันไม่อยู่กับเรา, มันไปตามสัญญาที่เปลี่ยนไปและดับไป. คนแก่ ๆ อายุมากเข้า อาจจะลืมแม้ว่าตัวเองอายุกี่ปีแล้ว เกิดวันอะไร ปีอะไรลืมหมดแล้ว, แล้วหนักเข้าลืมนี่ตัวเองชื่ออะไร ตัวเองเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ไม่รู้ มันลืมได้ถึงอย่างนี้, ถ้าอยู่ไปถึงชรามาก ๆ.

แต่ว่า ความรู้ในเรื่องเย็นเรื่องร้อน คือเรื่องวัฏฏสงสารเรื่องนิพพาน ; ถ้ามันกลัดกลุ้มเป็นทุกข์ก็เป็นวัฏฏสงสาร ถ้ามันเย็น หยุตเจียบสงบ มันก็นิพพาน,

คอยจ้องหาแต่เรื่องนั้นไว้ ให้มันดับจิตไปก็เย็น ดับไม่เหลือ. เคยอธิบายเรื่องดับไม่เหลือนี่คือเรื่องนิพพาน.

นี่วันนี้เราซ่อมความเข้าใจสั้น ๆ ว่าเมื่อไรมีตัวกู - ของกู เมื่อนั้นเป็นวิภวสงสาร, เมื่อไรตัวกู - ของกูไม่ปรากฏ เมื่อนั้นเป็นนิพพาน. ปาฏิโมกข์ของเรามีแต่เรื่องตัวกู - ของกู, ไม่มีเรื่องอื่น. เดียวนี้เราก็ตีเรื่องตัวกู - ของกู ; ขณะใดจิตไม่ปรากฏเป็นความรู้สึกตัวกู - ของกู เมื่อนั้นก็เป็นนิพพาน. เมื่อใดมีตัวกู ชูหางยกหูอยู่ มันก็เป็นวิภวสงสาร, ให้มันยืดเวลาของนิพพานออกไป ๆ ๆ จนเกินเนื้อที่ของวิภวสงสารหมด มันก็เลยหมดปัญญาหมดเรื่อง.

นี่สีขาของสุนัขตัวนี้ มันยืดออกไป ๆ สีดำมันก็หายไป, ลองดู สีขาวมันขยายตัวออกไป สีดำมันก็หดเข้า ๆ จนหมดสีดำ ถ้าตรงกันข้าม สีดำขยายตัวออกไป สีขาวมันก็น้อยลง ๆ มันก็เป็นสุนัขดำ.

เราก็จะยืดลักษณะของนิพพาน คือยืดนิพพาน แล้วก็หดวิภวสงสาร เพื่อรักษาเวลาที่มันเป็นวิภวสงสารหรืออุ่น นั้นให้มันน้อยลง ๆ ๆ, แล้วรักษาเวลาที่มันว่างให้มันยาวออก ๆ ๆ ๆ, ปฏิบัติเพียงเท่านั้นพอแล้ว, แล้วทำได้ด้วยสติ, สำเร็จได้ด้วยสติ, แก้ไขความผิดพลาดด้วยhiriและโอตตปปะ มีความละอาย ความกลัว ไม่ผิดพลาด, เป็นอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ, ถ้าพลาดพลั้งไป ก็รักษาด้วยhiriและโอตตปปะเท่านั้นเอง. หรือเราไม่เรียกชื่อบาลี hiriโอตตปปะ สติสัมปชัญญะอะไรก็ได้ ก็ได้เหมือนกัน.

ถ้าเป็นคนใบ้ ไม่มีภาษาพูด, ในใจมันพูดได้ มันรู้ได้ มันระวังได้, เย็นอย่างไร ร้อนอย่างไร, รู้จักเข็ดรู้จักรกลาบในเรื่องร้อน แล้วเร่ไปหาความเย็น มันก็เย็น

ยวออกไป ๆ จนเป็นเย็นตลอด; เป็นพระปัจเจกโพธิ์ตรงนี้ก็ได้อีก, ไม่รู้จะเรียกอะไรว่าอะไรก็ได้; แต่กับบรรลุนิพพานได้ อย่างน้อยก็ไปในรูปปัจเจกโพธิ์ก็ยังมี, **ไม่ต้องรู้ว่าชื่ออะไร** ไม่ต้องบอกใคร ไม่ต้องพูดกับใคร, **รู้แต่เรื่องร้อนเรื่องเย็น** แล้วหัดเรื่องร้อนเสีย ยึดเรื่องเย็นออกไป.

ชีวิตประจำวัน การงาน ก็ดี การบริหารร่างกายก็ดี เป็นเครื่องทดสอบ, เป็นบทเรียนเครื่องทดสอบ, เวลาอื่นไม่อาจจะเป็นเครื่องทดสอบ. เวลากินข้าว อาบน้ำ ไปส้วม ไปถ่าน บริหารร่างกายนี้เป็นเวลาทดสอบ ว่าจะมีตัวกู หรือของกูหรือไม่. ที่เราทำการงาน มันก็ดีมาก เพราะมันต้องสังขม, การสังขมนี่มันทำให้เกิดตัวกู ของกูก็ทดสอบ แล้วก็ทดสอบเรื่องเสียสละหรือไม่ เห็นแก่ตัวหรือไม่, จะถนอมตัวกู - ของกูหรือไม่, หรือบริจาคตัวกู - ของกู อยู่เสมอ, ก็เป็นเรื่องทดสอบ. ฉะนั้น **ชีวิตซึ่งเต็มไปด้วยการงาน นั้นแหละเป็นบทเรียน เป็นโรงเรียน เป็นการเรียน.**

....

เอาละ สำหรับวันนี้ก็จำไปแต่หัวข้อสั้น ๆ ว่าเมื่อไรมีตัวกู - ของกู เมื่อนั้นเป็นวิภวสงสาร เมื่อไรไม่ปรากฏตัวกู - ของกู เมื่อนั้นเป็นนิพพาน, แล้วก็อยู่ที่นี่ และเดี๋ยวนี้ ทั้งวิภวสงสารและทั้งนิพพาน ที่นี่และเดี๋ยวนี้, ไม่ใช่ในนิพพาน ต่อหลายร้อยชาติ หลายพันชาติ, หรือวิภวสงสารเสียเรื่อยไม่มีที่สิ้นสุด. **เวลานี้ทั้งวิภวสงสารทั้งนิพพาน กำลังสลับกันอยู่;** ฉะนั้น เอาข้านิพพานไว้ วิภวสงสารก็จะหัดตัว น้อยเข้า สั้นเข้า.

เอาละพอกันที คำแล้ว.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๗ -

วันจันทร์ที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๑

ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗

สังสาระมีอยู่ในนิพพาน, นิพพานก็มีอยู่ในสังสาระ.

พูดเรื่องตามเคย คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวกู - ของกู ในแง่หนึ่ง ปริยายใด ปริยายหนึ่ง แต่ว่ามันก็มีเรื่องเกี่ยวไปถึง เรื่องที่ประกอบกันอยู่ หรือว่าเนื่องกันอยู่หลาย ๆ เรื่อง.

ขอให้ลองนึกดู ถึงหลาย ๆ ครั้งที่แล้วมา, นี่ก็อย่าไปเข้าใจผิดเป็นเรื่องอื่นไปเสีย. ถ้ามีเรื่องอื่นพูดบ้าง แทรกแซงเข้ามา ก็เพื่อประกอบให้รู้เรื่องที่เราจะพูดเรื่องเกี่ยวกับตัวกู - ของกู ในแง่ใดแง่หนึ่ง.

แม้แต่เรื่องความว่าง มันก็เกี่ยวกับตัวกู - ของกู คือมันตรงกันข้าม ความว่างมันตรงกันข้ามกับตัวกู - ของกู; ฉะนั้นพูดเรื่องความว่าง ก็หมายความว่าพูดเรื่องตัวกู - ของกู ในปริยายหนึ่ง, หรือตรงกันข้าม จะเข้าใจเรื่องความว่าง มันต้อง

เข้าใจเรื่องวุ่น คือตัวกู - ของกู ก่อน, อยู่เฉย ๆ จะไปเข้าใจเรื่องความว่างนี้ไม่ได้ มันเข้าใจไม่ได้.

ที่นี้มันยิ่งไปกว่านั้น ก็คือว่า ความวุ่นในความว่าง, ความว่างในความวุ่น, หรือว่าอย่างน้อยที่สุด มันก็รวมกันอยู่ในร่างกายนี้ ในคนคนเดียวกันนี้. นี่เข้าใจยากยิ่งขึ้นไปอีก สำหรับผู้ที่เรียนมาตามธรรมดา, เรียนมาอย่างที่เขารเรียน ๆ กัน.

มองอะไรให้เห็นลึกเข้าไปข้างใน.

ที่วันนี้อยากจะพูดให้เห็นลึกเข้าไปอีก ลึกเข้าไป เรียกว่า มีสังสาระอยู่ในนิพพาน มีนิพพานอยู่ในสังสาระ. สังสารวัฏฏ์ เป็นเรื่องที่อยู่ในโรงเรียนไม่พูด คือเขาเห็นแต่ผู้ที่มีปัญญา และเห็นลึก; เช่นพูดว่าตัวความมีกับความไม่มี อยู่ในที่เดียวกัน, คนธรรมดาฟังไม่รู้เรื่อง ฟังไม่เข้าใจ, คือเราสอนกันให้มองทะลุความมีเข้าไปเห็นความไม่มี นี่ไม่เข้าใจ มันอยู่ในสิ่งเดียวกัน จนไม่รู้ว่าจะเรียกว่าอะไร.

ที่แล้วมาเราพูดเรื่อง สังสารวัฏฏ์กับนิพพาน ในร่างกาย ในจิตใจ ที่สมมติเรียกว่าเป็นคนคนหนึ่งหรือคนเดียวกัน, บางเวลาก็สังสารวัฏฏ์ คือที่ตัวกู - ของกู, บางเวลาวางจากตัวกู - ของกู คือเป็นนิพพาน. นิพพานตามธรรมชาติ เราเรียกว่านิพพานชั่วคราวตามธรรมชาติ, นิพพานจริงมันก็อย่างนั้นแหละคือว่าให้มันถาวรก็แล้วกัน, นิพพานที่มันเปลี่ยนแปลงได้นั้นแหละอย่างนั้นเอง. เมื่อให้มันถาวร อย่างนี้มันก็เรียกว่าพูดอย่างสุด สุดที่จะพูด; แต่พูดถึงความจริง มันก็จริงถึงที่สุด, พูดถึงความลึก มันก็ลึกถึงที่สุด.

สุภาสิตของชาวจีน กลางบ้าน ใช้คำว่า "กลางบ้าน" คือที่พูดกันอยู่ตามบ้านเรือน ก็ยังพูดว่าคนเราคนหนึ่ง คือสวรรค์กับแผ่นดินโลกนี้ ย่อส่วน, หมายความว่า ทั้งสวรรค์ และทั้งแผ่นดินมนุษย์นี้รวมกัน ๒ อย่าง ย่อส่วนเล็กลงมาแล้ว คือคนเราคนหนึ่ง ๆ; นี่หมายความว่า คนคนหนึ่ง ๆ มีทั้งสวรรค์และทั้งแผ่นดินมนุษย์ รวมอยู่เสร็จ. ทำไมมันมีขนาดเล็ก นี่ก็เรียกว่าย่อส่วน, หมายความว่ามันมีครบ ครบทั้งสวรรค์ ครบทั้งมนุษย์.

แม้จะเป็นเรื่องสุภาสิตชาวบ้าน ชาวบ้านพูดตลกบ้าง มันก็ไม่ใช่เล่นอยู่แล้ว มันฉลาดมาก, มันฉลาดมากกว่าธรรมดาใช่ไหม? นี่คนธรรมดาไม่ได้นึกว่า สวรรค์กับมนุษย์นี้ จะอยู่ในที่เดียวกันได้, คนธรรมดาไม่เคยนึก แล้วก็ยังไม่เคยนึกว่า มันจะมารวมอยู่ในคนคนหนึ่งได้ ไม่เคยนึก. ฉะนั้นสุภาสิตพื้นบ้านของพวกจีนฉลาดมาก ที่พูดว่า สวรรค์กับมนุษย์รวมอยู่ในคนคนหนึ่ง, หรือคนคนหนึ่งก็คือ สวรรค์กับมนุษย์รวมกันย่อส่วน, หมายความว่า บางคราวในคนคนหนึ่ง มันมีความดีเหมือนกับสวรรค์, และบางคราวมันก็ธรรมดาเหมือนกับมนุษย์. หรือเราจะพูดไปเสียอีกคู่หนึ่งว่า มีทั้งนรกมีทั้งสวรรค์ ในคนคนหนึ่ง, คือสวรรค์และนรกย่อส่วน.

นี่ไปมองให้เห็นเสียสักครั้งหนึ่งก่อน สักระดับหนึ่ง สวรรค์กับมนุษย์ย่อส่วน คือคนคนหนึ่ง, คือให้เห็นในข้อที่ว่า บางเวลานี้เราก็เป็นมนุษย์ คือมีความลำบากอย่างมนุษย์, บางเวลาเราก็สบายใจ, กำลังสบายใจ เหนือความเป็นมนุษย์เหมือนกับสวรรค์, บางเวลาเรามีได้ ถ้ารู้จักทำให้มันมากขึ้น จะมีสวรรค์กับมนุษย์เท่า ๆ กัน, ถ้ารู้จักทำให้มันมากขึ้นไปอีก ก็มีสวรรค์มากกว่ามนุษย์ก็ได้.

ถ้ารู้จักทำอะไร ให้เป็นที่พอใจแก่ตัวเองไปทุกอย่างเลย แล้วก็อยู่, จะกินข้าวก็สบายใจ, จะนั่งตรงไหนก็สบายใจ กระทั่งว่าไม่ได้กินข้าวก็ยังสบายใจ, กระทั่ง

เจ็บไข้ก็ยังสบายใจ, เช่น ดีใจ เพราะว่ามันได้รู้ ได้เรียน ได้เข้าใจชีวิต, นี่ก็ไม่มีปัญหา. คนเรากระทั่งตายก็ดีใจ ถือว่าตายไปด้วยความพอใจ ที่ได้รู้จักความตาย, มันเลยสบายเท่านั้นเอง คือไม่มีปัญหาลำบาก หรือไม่มีความทุกข์ ไม่มีปัญหา.

แต่นี้มันคล้ายกับพูดว่า มีแต่สวรรค์, มีแต่เรื่องสวรรค์, ไม่มีเรื่องมนุษย์ หรือไม่มีเรื่องนรก. แต่คนที่เขาพูดสุภาสิตข้อนั้น เขาหมายความว่ามันกำกวมกัน, บางเวลาเราก็สบายใจ; บางเวลาเราก็ไม่สบายใจ, เวลาที่ไม่สบายใจเป็นมนุษย์, เวลาที่สบายใจเป็นสวรรค์. ถ้าเราใช้ธรรมะบางอย่าง เป็นบางระดับ ไม่ใช่สูงสุด, อาจจะทำให้มันมีความเป็นสวรรค์มากขึ้น หรือไม่มีความเป็นมนุษย์เลยได้, เราก็ได้ขึ้นสวรรค์ไปเลย, คือรู้จักทำให้ จิตใจพอใจทุกอย่างที่มันเกิดขึ้น สบายใจทุกอย่างในสิ่งที่เกิดขึ้น.

อะไร ๆ สำเร็จที่ใจ.

ข้อนี้อย่าลืมเสียซิ เดี่ยวจะหลง ลืมตัวเสียที มีหลักว่า **อะไร ๆ มันก็สำเร็จที่ใจทั้งนั้น**, อะไรมันก็สำเร็จอยู่ที่ใจ; เราจะไม่สบายก็อยู่ที่ใจ จะสบายก็อยู่ที่ใจ อะไรต้องอยู่ที่ใจทั้งนั้น, ก็ต้องจัดการที่ใจจะจัดให้มันเป็นอย่างไรก็ได้ เพราะมันอยู่ที่ใจ, มันกำหนดอยู่ที่ใจ. เราก็จัดใจเสียใหม่ แล้ว**เรื่องศาสนาก็คือเรื่องจัดใจเสียใหม่** ให้มีความสุข มีความพอใจ ตามที่เราต้องการ. อย่างนี้ **ตรงกันหมดทุกศาสนา; ยิ่งพุทธศาสนา** ด้วยแล้วยังมีคำยืนยัน **มีพุทธภาษิตยืนยัน**, มีคำขึ้นหลังอรรถกถาต่างก็ยืนยัน, ความสุข ความทุกข์ อัตตภาพ ร่างกาย สำเร็จอยู่ที่ใจ ขณะเดียว ๆ ขณะเดียวคือจิต ขณะเดียว ขณะเดียว.

แล้วเราอาจจะสร้างอะไรขึ้นมาได้ โดยการจัดที่ใจ ที่เขาว่า มันมีสวรรค์ และมีแผ่นดินมนุษย์, มีมนุษย์นี่คนละครั้ง ก็เรียกว่า เป็นคำพูดที่เป็นประมาณการได้ ทั่ว ๆ ไป. มันก็**ไม่แพ้สุภาสิตไทยที่ว่าสวรรค์อยู่นอก นรกอยู่ในใจ, สุภาสิตจีนกับสุภาสิตไทยก็ไม่แพ้กัน.** เช่นพวกเราก็กล้าพูดว่า สวรรค์ในอก นรกอยู่ในใจ, ในใจด้วยกัน นั่นก็ว่าทั้งสวรรค์และทั้งมนุษย์อยู่ในคนคนหนึ่ง ลักษณะที่ย่อส่วน เล็กนิดเดียว. นี่เราก็ฟังภาสิตของคนชาติไหนด้วยก็ได้ ถ้าความหมายมันตรงกัน มันก็เป็นของนั่นด้วย กัน, แล้วมัน**ใช้ได้ด้วยกัน.** ถ้าอย่างนี้มันหมดจีน หมดไทย และหมดศาสนานั้น, ไม่มีศาสนาไหน ไม่มีศาสนาไหน ไม่มีศาสนานี้.

ฉะนั้นเราสนใจสิ่งเหล่านี้ ในลักษณะที่เป็นความจริง, **เป็นความจริง ถ้าใครสนใจความจริง จะเกลียดทุกข์เร็วเข้า, ถึงตัวจริงเร็ว.** ถ้าไปสนใจศาสนา ใจอะไรอย่างนั้น แล้วมันโง่; เพราะ**มันต้องไปติดเปลือกศาสนา ไปติดพิธีรีตอง** ไปติดแบบแผนอะไรต่าง ๆ มันมาก มันโง่. เช่นอย่างว่าเราจะยกเลิกหมด เป็นพระเป็นเณรเป็นอะไรไม่รู้, จะศึกษาให้รู้ว่า มันทุกข์ขึ้นมาเพราะเหตุไร มันดับทุกข์ เพราะเหตุไร. นี่ก็เรียกว่าเราไม่สนใจอะไรหมด ไม่สนใจศาสนา, ไม่สนใจอะไร, สนใจแต่เรื่องทุกข์ โดยตรง มันก็เร็วกว่าที่เรื่องมาก หลายเรื่องหลายสิบเรื่อง.

ความคิดลึกลับมีอยู่ในทุกศาสนา.

ฉะนั้น ผมถึงแนะนำให้มองกันในแง่ที่ว่า ถ้าสนใจเรื่องความจริงแล้ว ก็ไม่มีศาสนาไหน, **ไม่มีศาสนาต่าง ๆ, มีศาสนาเดียวกันได้ คือความจริง ที่มนุษย์เราเป็นทุกข์.** เพราะเหตุนั้น ต้องดับมันอย่างนั้น, แล้ว**ผลสุดท้าย ก็ดับตัวกู – ของกู ด้วยกันทั้งนั้น** ไม่ว่าศาสนาไหน. พอไปค้นดูให้ถึงหัวใจ ถึงแก่นแท้ ทุกศาสนาล้วน

แต่มุ่งหมายจะดับตัวกู - ของกู ทั้งนั้น, คือความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวกู - ของกู ทุกศาสนาเลย. นั่นมันเป็นทุกข์ เป็นความจริงของทุกศาสนา, นอกนั้นมันเป็นเปลือกทั้งนั้น.

นี่เราควรจะขึ้นมาถึงระดับนี้แล้ว การที่บวชเรียนมาหลายปีแล้ว หรือฟังอะไรมามากแล้ว ศึกษาอะไรมามากแล้ว, **ควรจะขึ้นมาถึงระดับ** ระดับที่ไม่ต้องมีเงิน มีไทย มีสุภาสิตจีน สุภาสิตไทย, ไม่ต้องมีศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาโมฮัมหมัด, **ไม่ต้องมีศาสนา มีแต่ความจริงข้อเดียว.** ถ้าจะดับทุกข์กันแล้ว ต้องดับตัวกู - ของกู, ที่เห็นความเห็นแก่ตัว มีตัว เป็นของตัวเอง. นี่ก็คือไม่มีตัวกู ไม่มีของกู ก็คือว่าง ฉะนั้นศาสนาว่างคือศาสนาทั้งหมด ศาสนาทุกศาสนา, เป็นทุกข์ของทุกสิ่ง ของทุกศาสนา, ดับเสียซึ่งความคิด ความเข้าใจ ความสำคัญมั่นหมายว่าตัวกู - ของกู.

นี้พูดเพียงว่า อย่าได้ดูถูกผู้อื่น, อย่าดูถูกพวกอื่นเขา. ฉะนั้น**สุภาสิต** ก็ตาม อะไรก็ตาม**ของคนชาติไหนก็ได้** ควรจะเอามาดู มาฟัง มาเขียนไว้ มารักษาไว้ ไม่เสียหลาย, กระทั่งภาสิตของพวกจีน คนคนหนึ่งคือ สวรรค์และมนุษย์ย่อส่วน.

ผมตรวจดูสุภาสิตจีน จึงพบอย่างนี้ และพบระดับที่ดี ที่ว่าที่เราเคยคิดอยู่เป็น **ภาสิตจีน** ที่มีว่า **จุดตะเกียงไว้ในที่มีดสักดวงหนึ่งเท่านั้น ดีกว่าไปสร้างพระเจดีย์ใหญ่โตมโหฬารสูง ๗ ชั้นเทียมฟ้า,** เขาว่าอย่างนั้น จุดตะเกียงไว้ในที่มีดสักดวงหนึ่ง ดีกว่าไปสร้างพระเจดีย์มโหฬารสูง ๗ ชั้น. พระเจดีย์จีนทำเป็นชั้นๆ แพงมาก ทำยากมาก คือมันเหมือนกับตึก ขึ้นไปทุกชั้นๆ, ขึ้นไปได้ข้างใน กลางข้างใน ขึ้นไปได้, บันไดอยู่ข้างใน มีช่องมีหน้าต่าง แพงมาก.

แล้วเดี๋ยวนี้ก็มีสักอันหนึ่งว่า **ตั้งหม้อน้ำไว้ให้คนกินสักหม้อหนึ่ง ก็ยังดีกว่าสร้างพระเจดีย์มโหฬารสูง ๗ ชั้น,** ตั้งหม้อเล็กๆ ไว้ ให้คนเดินทางได้กินสักหม้อหนึ่ง ยัง

ดีกว่า. นี่แสดงว่าในเมืองจีนนั้นก็แย่มาก คือคนหลงใหลเรื่องทำบุญแบบนั้นกันมาก จนต้องมีคำพูดแบบนี้ขึ้นมา.

คือเขาคงคิดไปในแง่ประโยชน์, แล้วพระเจดีย์นั้นคงจะจริง ที่มันไม่ให้ประโยชน์ในที่สุด. ที่จริงก็มีประโยชน์ พระเจดีย์ก็มีประโยชน์, แต่มันยากที่จะได้รับประโยชน์, **ตั้งน้ำไว้สักหม้อไว้ให้กิน ได้ประโยชน์กว่า, ได้ประโยชน์ก่อน.** พระเจดีย์มันมีประโยชน์ ถ้าทางศิลปะมันก็ไปกันใหญ่ ยุ่งยากลำบาก, เรื่องศิลปชนิดนั้นมันยุ่งยากลำบาก หמדเปลืองมาก, แล้วความมุ่งหมายที่เขาจะให้มันเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้าถึงธรรมะ, แต่ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ ไม่ทำให้เกิดประโยชน์อย่างนั้นได้ จึงเป็ระอาว่าจะต้องเล็งถึงประโยชน์กันก่อน. จะจริงหรือไม่จริง ก็ลองไปคิดดูเถอะ อย่างน้อยจะเห็นได้ว่า คำพูดชนิดนี้คนพูดนั้นไม่เลวเลย, คนพูดเคยคิดมาก เคยมองมาก. นี่เขาพูดว่า **คนคนเดียว คือสวรรค์กับมนุษย์ย่อส่วน** ฉลาดกว่านั้นอีก.

เทียบดูความคิดว่า คนหนึ่งมีทั้งวิภูฏ์และนิพพาน.

ทีนี้มาเปรียบเทียบกันดู กับที่เราพูดวันก่อน ว่าในคนคนหนึ่งมีทั้งสังสารวิภูฏ์และนิพพาน ลองเปรียบเทียบกันดูเถอะ จะเห็นว่า **เรายังพูดไปไกลกว่า** เพราะที่ทั้งสวรรค์และทั้งมนุษย์นั้นเป็นสังสารวิภูฏ์, **เป็นวิภูฏ์สงสาร ทั้งสวรรค์และทั้งมนุษย์.** ที่ว่าทั้ง ๒ อย่างนั้นเป็นเพียงวิภูฏ์สงสาร ยังไม่มีนิพพาน, ยังไม่ได้พูดถึงนิพพาน. นี่เราพูดว่า **ทั้งสังสารวิภูฏ์และทั้งนิพพาน อยู่ในคน ๆ หนึ่ง** นี่หมายความว่า เรามีขอบเขตที่กว้างออกไปกว่า ให้มองดูกันไกลกว่า กว้างกว่า ลึกกว่า, นรกหรือมนุษย์หรือสวรรค์หรืออะไรนี้ มันเป็นสังสารวิภูฏ์ทั้งนั้น อยู่ในคน ๆ เดียว คน ๆ หนึ่งเป็นได้ทุกอย่าง. บางขณะเป็นความหยุด เป็นความสงบ หรือเป็นนิพพาน

ช่อนอยู่ในนั้น, เงามองได้ลึกกว่า, มองได้ละเอียดกว่า. ฉะนั้นจึงมองอย่างที่ว่าเมื่อวันก่อน จะเห็นว่าคน ๆ เดียวบางเวลาเป็นสังสารวัฏฏ์, บางเวลาก็เป็นนิพพาน.

ความคิดมันพลุ่งขึ้นไปพักหนึ่ง เดี่ยวมันเกิดหยุด มันก็บ้า, แล้วหายบ้า มันก็หยุด เดี่ยวมันบ้าอีกพลุ่งขึ้นไปอีก, เดี่ยวมันก็หยุดอีก. ลักษณะอย่างนี้ตรงกับภาพเขียน ขลุ่ยกลับมาก่อไฟ มันไม่มีที่ไปไหนดอก มันต้องกลับไปหาสภาพเดิมของมัน. เสียงขลุ่ยที่เป่าออกมา จะสลายลงไปในธรรมชาติ ที่หยุดที่สงบ, ที่เปรียบเหมือนก่อก่อไฟ. ฉะนั้น พวกเสียงเป่านี้ เขาเรียกว่า ปรงแต่ง, เป็นพวกปรงแต่ง, ของปรงแต่งมันก็มีระยะเวลา. เดี่ยวมันก็สิ้นอำนาจปรงแต่ง ก็หยุดลงไป, ของที่ไม่ปรงแต่งอยู่ถาวรคิดว่าเอาความสงบเป็นพื้นฐานของจิตใจไว้ก่อน. **ปภัสสรมิตฺ ภิกุชเว จิตฺตํ**นี้ได้กำไร, เป็นลักษณะฝ่าย *positive* พูดอย่างตรงน้อยก็เรียกว่า *positive* คือพูดอย่างมี, **พูดอย่างให้มี** มันน่าชื่นใจกว่าพูดอย่างไม่มี. พูดในรูปที่ว่าไม่มีอะไร มันไม่น่าชื่นใจ เลยพูดว่ามี, คนเรามันชอบมี, มีความสงบเป็นพื้นฐานถาวรอยู่, แล้วคลื่นเป็นความไม่สงบเป็นพัก ๆ อย่างนี้มันมีหวัง, หรือว่ามีที่อุ่มใจกว่า ที่ว่าไม่มีอะไรเลย.

ไปทำความเข้าใจกันบ่อย ๆ ว่า เดี่ยวก็เป็นสังสารวัฏฏ์ไปพักหนึ่ง, เดี่ยวหยุดเป็นนิพพานตามเดิม. เดี่ยวก็มีสังสารวัฏฏ์ไปพักหนึ่ง, เดี่ยวก็หยุดเป็นนิพพานไปตามเดิม. เดี่ยวเผลอหิบบเอาสังสารวัฏฏ์ขึ้นมาอีกเรื่องหนึ่ง สังสารวัฏฏ์เรื่องนี้ สังสารวัฏฏ์เรื่องนั้น, มีหลาย ๆ เรื่อง, หลาย ๆ สิบเรื่องแล้วแต่จะจำแนก; พวกที่เรียนอภิธรรมก็จำแนกไว้ดี, สังสารวัฏฏ์ จะจำแนกอย่างไรได้บ้าง; เช่นว่าภูมิ ๓๑ คือเป็นสังสารวัฏฏ์อย่างน้อยได้ ๓๑อย่าง. สังสารวัฏฏ์ เป็นอบายภูมิเสีย ๔ ชนิด นรก เปรต อสุรกาย เป็นอบายเสีย ๔ ชนิด, แล้วเป็นมนุษย์ ๑, แล้วเป็นสวรรค์กามาวจรภูมิ ๖ เป็น๑๑, แล้วก็เป็นพวกรูปาวจรภูมิอีก ๑๖ ชนิด, รวมเป็น ๒๗ แล้ว, แล้วเป็นชนิดอรุพาจรภูมิอีก ๔ ชนิดเลยเป็น ๓๑ ชนิด สังสารวัฏฏ์.

นี่ลองให้ผมอธิบายชนิดที่ พวกอภิรกรรมเขาไม่ยอมเด็ดขาด. **อบาย ๔ ชนิด** แล้ววันหนึ่งอาจจะเป็นอบายครบทั้ง ๔ ชนิด : **เมื่อไรร้อนใจเป็นไฟ** เมื่อนั้นเป็นสัตว์นรก, **เมื่อไรโง่ไปบ้างอย่างไม่น่าเชื่อ** เมื่อนั้นเป็นเดรัจฉาน, **เมื่อไรหิวทะเยอทะยานไปตามแบบของตัวกู** นี่เป็นเปรต, แล้ว**เมื่อไรไม่กล้า** ขี้ขลาด ขบเซาไป **นี่ก็เป็นอสุรกาย**; ครบ ๔ ในวันหนึ่งอาจจะมีได้ครบ ๔.

ที่เป็นมนุษย์ คือขณะที่ทำงานอย่างจริงจัง ทนลำบากทำงานเพื่อประโยชน์ อย่างใดอย่างหนึ่งเหลือแหล่ไคล่ย้อยอยู่ เมื่อนั้นเป็นมนุษย์.

ที่เป็นกามาวจร ๖ ชั้น นับตั้งแต่ชั้น จาตุมหาราช ยามาตุสิตานั้น คือเรื่องเกี่ยวกับกามารมณ์กามคุณ กามารมณ์ตามขั้นที่ประณีตหรือหยาบ ง่ายหรือลำบาก เขาแบ่งเป็น ๖ ชั้น ไปอ่านรายละเอียดดูใน ธรรมวิภาค ปริเฉท ๒.

ขั้นสุดท้ายที่เรียกว่า **ปรนิมมิตวสวัตติ** คือกามารมณ์สูงสุดด้วย, แล้วไม่ต้องทำอะไรเอง ไม่ต้องหยิบเอง มีคนรับใช้ มีคนทำให้, กามารมณ์ชนิดที่มีคนทำให้, ขั้นจาตุมหาราชนี้ ยังต้องหยาบหรือทรมานนี้พอจะเข้าใจกันได้. ไม่ต้องไปจำรายละเอียด ว่าพวกที่เป็นพวกกามารมณ์ด้วยกัน มันมีหยาบ ๆ มีละเอียดย มีหลาย ๆ ขนาดมาตรฐาน.

ถ้าว่าไม่อาจจะบริโภคด้วยร่างกายจริง ๆ เป็นความคิดฝันก็ได้ ฝันไปในทางกามารมณ์ เพลินทางกามคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วสบายใจอยู่ในเวลานั้น ก็เรียกว่า สวรรค์กามาวจรได้. เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่ง ซึ่งจะต้องพูดกันคราวอื่น พูดแต่หลักไว้ทีก่อนว่า **ความรู้สึกทางกามารมณ์ทุกชนิด เป็นมโนภาพทั้งนั้น** : ความรู้สึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทั้ง ๖ นี้ ล้วนแต่เป็นมโนภาพ ;

แต่คนไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นมโนภาพ เพราะว่ามันอัตโนมัติและเร็วที่สุด . ความรู้สึกที่เรารู้สึกนี้ คือส่วนที่เป็นมโนภาพ ไม่ใช่จริง ๆ : เช่นว่า ผู้ชายไปกอดผู้หญิงเข้า ความรู้สึกที่ว่าเป็นผู้หญิงนั้น เป็นส่วนของมโนภาพ, ตัวผู้หญิงจริง ๆ นั้นก็เป็นส่วนหนึ่ง, แต่มโนภาพนี้สร้างเสร็จรวดเร็ว ไม่อาจจะรู้สึก.

ของปลอมที่เหมือนคนนี้ ก็เป็นมโนภาพทำให้มีความรู้สึกอย่างเดียวกัน. มโนภาพสร้างได้อย่างเดียวกัน. **ความรู้สึกกำหนดด้วยกิเลส** ราคะอะไรนี้ **นี้ล้วนแต่เป็นมโนภาพ**, เป็นส่วนที่เกิดขึ้นจากมโนภาพ เป็นผลของการเกิดมโนภาพ. หูกระทบเสียงอย่างนี้ สัญญาสร้างมโนภาพขึ้นมาเป็นเสียงนั้นเสียงนี้ ทันทีทันควันโดยไม่รู้สึกรู้, แล้วเราคิดว่าเสียงจริง ๆ . ถ้าเสียงจริง ๆ ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร ต้องเป็นเสียงของมโนภาพ มันจึงจะสำเร็จแก่จิตใจ, เมื่อสัมผัสอะไรอยู่ก็ตาม **ถ้ามโนภาพหรืออุปาทานนั้นมีว่า เป็นพวกตรงกันข้ามแล้วก็ใช้ได้**, มันเป็นอย่างนี้ ทั้ง ๖ อารมณ์, ทวารทั้ง ๖ นี้ มีลักษณะเป็นมโนภาพเหมือนกันทั้งนั้น.

เรื่องนี้อาจจะพิสูจน์ได้ แม้ทางจิตวิทยา ทางวัตถุ ไปเรียนไปรู้ได้ทั้งนั้น. พวกหมอ พวกที่เชี่ยวชาญเรื่องทางระบบประสาท ทางจิตใจ แล้วก็เรื่องทางเพศด้วย, ถ้าเป็นหมออย่างนี้จะบอกไปจะอธิบายได้ว่าเป็น *imagination* ที่เรียกกันว่าเป็นมโนภาพ. ความรู้สึกกำหนด ความรู้สึกเสกสรรค์, **ความรู้สึกอะไรต่าง ๆ ความรู้สึกอย่างนี้ เกิดมาจากส่วนที่เป็นมโนภาพ**, ไม่ใช่จากของจริง.

มันเลยมีความแน่นอนอีกอย่างหนึ่งว่า เมื่อมันเป็นมโนภาพ มันจึงแน่นอนว่า มันเป็นสิ่งที่กำจัดได้เป็นสิ่งที่สามารถกำจัด ฉะนั้นกิเลสนี้เป็นสิ่งที่สามารถกำจัดได้.

สรุปความเสียที่ แต่เพียงว่า ที่เรารู้สึกอยู่ในใจ นั้นแหละคือจริงเท่านั้น มันจะรู้สึกอย่างไร มันก็เป็นเช่นนั้น, รู้สึกเอิร์ดอวอย รู้สึกสนุกสนาน, มันเป็นมโนภาพ ที่ให้ผลเหมือนกัน.

ฉะนั้นอย่างเข้าใจว่า เป็นพระเป็นเณรอยู่ ไม่สัมพันธ์กับเพศตรงกันข้ามแล้ว จะไม่มีสวรรค์ชั้นกามาวจร, มันมีได้เต็มที่ ในลักษณะที่เป็นมโนภาพ; มีความกระสัน มีความกำหนัด มีอะไรเหมือนกับเข้าไปแตะต้องเพศที่ตรงกันข้ามเข้าจริง ๆ ก็ได้. พุถึงขมาราวสแล้วไม่ต้องสงสัยเลย เพราะทำอะไรก็ได้พูดแต่ พระนี่ก็มีทางที่จะเป็นกามาวจรได้แล้วทั้ง ๖ ชั้น ด้วยมโนภาพ ก็มีผลเท่ากัน.

ที่นี้เลื่อนมาถึงพวกรูปาวจร ๑๖ ชั้น ที่เราเรียกกันว่า รูปพรหม ๑๖ ชั้น, แจกไปตามพวกปฐุมมาน ทุตติยมาน ตติยมาน จตุตถมาน. ไปดูบัญญัติรายชื่อในพวกหนังสือสวดมนต์ก็ได้ นี่คือความที่จิตสบาย, สบายเพราะมีวัตถุที่ไม่เกี่ยวกับกามคุณ. แต่มีวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง มาทำให้พอใจ ได้รสได้ชาติได้ แม้แต่วัตถุของเล่นที่ไม่เกี่ยวกับกามคุณ ถ้าทำให้ได้รับความพอใจได้ ก็เป็นรสชาติของรูปาวจรได้, เป็นความสุขอย่างรูปาวจรได้ พอใจอะไร ชอบเล่นอะไร.

ผมจะเล่าความรู้สึกของผมให้ฟังบางอย่างก็ได้: พอใจเพราะได้ถ่ายรูป ฟังดูดี ๆ นะ. ผมพูดว่าพอใจเพราะได้ถ่ายรูป พอได้เสร็จแล้วก็แน่ใจว่า สวยแน่แล้วก็ถ่าย, จะได้พอใจอย่างยิ่ง. ทำไมจึงเรียกว่าอย่างนี้ ว่าพอใจเพราะได้ถ่ายรูป เพราะว่าฟิล์มตั้งหลายสิบม้วน ล้างแล้วไม่เคยอัดเลย, ไม่เคยอัดรูปเลย ไม่เคยอัดออกมาเป็นรูปกระดาษหรือรูปถ่ายเลย, แล้วบางม้วนก็ไม่ได้ล้างทิ้งไปเลย.แต่ว่าความพอใจสูงสุดที่ได้ถ่ายรูป, หรือว่าเล็ง หรือว่าคำนวณ หรืออะไรต่าง ๆ อย่างนี้ก็เรียกว่ากามาวจรไม่ได้ ความพอใจนั้นเป็นกามาวจรไม่ได้ ต้องเป็นประเภทรูปาวจร หรือ

อรุปาวจร อย่างใดอย่างหนึ่ง, แล้วแต่จะไปฟังเสียงส่วนไหน. ฉะนั้นไม่ต้องพูดถึงพวกที่เล่นนกเขาเล่นปลากัด เล่นลายครามอะไรนี้ ไม่ต้องพูดถึง มันพอใจอย่างยิ่ง เหมือนกับผมพอใจถ่ายรูปโดยไม่ต้องล้าง. ถ้าเขาเป็นไม่มีรูป ไม่มีตัวมีตนกัน ก็เป็นพวกอรุปาวจร, เอาวัตถุเป็นหลักก็เป็นรูปาวจร. ครั้งหนึ่งเป็นอย่างนั้น.

นั้นเขาไปจำแนกมันอย่างหนึ่งตามแบบในคัมภีร์ เจริญปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน อะไร ก็ล้วนแต่**เอารูปเป็นอารมณ์**ทั้งนั้น. ฌานไหนก็ตาม ประเภทรูปาวจร ต้องเอาของที่มีรูปเป็นอารมณ์ เช่นดวงกสิณ แม้แต่ลมหายใจ, แม้แต่ซากศพ แม้แต่อะไรก็ตาม ถ้ามันเกิดฌานสำเร็จขึ้นมาได้เพราะเหตุว่ามันเป็น**รูปาวจร**.

แต่เดี๋ยวนี้ เราไม่ต้องการจะพูดในขอบเขตที่จำกัด, เราเปิดกว้างสำหรับทุกคนมีได้ ก็คือพอใจในวัตถุที่มีรูปล้วน ๆ พอใจอย่างหลงใหล. บางคนเล่นนกเขาค้นมีเมียไม่ได้ หรือไม่อยากมีเมีย; เพราะว่าถ้าเกิดมีเมีย มันก็เล่นนกเขาไม่ได้ มันต้องทะเลาะกัน หรือว่ามันอ่อยเสียเกินไปกว่าที่จะคิดมีเมียจนตายเลย. นี่คุ้นเคยกับผม เพราะผมยังเคยขอเขา. ความพอใจเป็นหลัก ถ้าสิ่งนั้นเกิดกับรูป ก็เป็นรูปล้วน ๆ แม้แต่นักนกเขาบางคน มันก็สนุกต่าง ๆ กัน, บางคนสนุกเพียงว่า เมื่อต่อ, เมื่อต่อนกเขานั้นสนุกที่สุด ต่อได้แล้วให้ใครก็ได้ ไม่ได้คิดที่จะเอามาเลี้ยงให้เป็นนกวิเศษวิโส ให้ใครก็ได้. แต่เขาจะ**มีความเอร็ดอร่อยสูงสุด** สุดจิตสุดใจ **ก็คือตรงที่ต่อนกได้**, แล้วก็เดินไปต่อนก หรือนั่งเฝ้านก หรือต่อนกมันสบายไม่มีเวลาไหนเสมอเหมือน. นี่มีมากที่มนุษย์เรา เวลาหนึ่งหรือบางโอกาส หรือวัยหนึ่งสมัยหนึ่งมันก็หลงใหล ในสิ่งที่ เป็นรูป มีรูปล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์. ที่นี้คุณไปแบ่งชั้นเอาเอง ให้มันได้ ๑๖ ชั้น.

ที่นี้พวก**อรุปาวจร** ก็หมายความว่า อย่ามีรูป, เป็นเรื่องเกียรติ โดยเฉพาะพวกยกหูชูหางนี้เรื่อง**อรุปาวจรแท้**, พวกพรหมเขามีปัญหาเหลือแต่อดีตวาทุปาทาน

ตัวกู - ของกู ตัวกู - ของกู. ฉะนั้นตัวกู - ของกูนี้มันไม่มีอำนาจเท่าเกียรติ; เช่นว่าเราอุตส่าห์พยายามมากในการทำงาน หรือศิลปชนิดใดชนิดหนึ่งโดยหน้าที่, เช่นเป็นศิลปินเขียนหรือว่าเป็นราชการ, หรือกระทั่งว่าเป็นอินเียนียร์อย่างนี้เป็นต้น ค้นคว้าแต่เรื่องเทคนิคต่าง ๆ, พวกเหล่านี้สบายใจเมื่อรู้สึกว่ารู้ มันไม่สบายใจเมื่อจะไปรับจ้างเอาเงิน อะไรมากนัก. เมื่อค้นพบและรู้, หรือว่าเพียงรู้สึกว่ารู้ทำงาน หรือกูเก่งพอไม่ต้องการเงิน ไม่ต้องการวัตถุ. ถ้าต้องการเพียงแต่เกียรติเพื่อตัวกู - ของกู อย่างนี้เรียกว่าพวกอรูปาวจร คือเอาสิ่งที่ไม่มียูปร่างเป็นหลัก แล้วทำความพอใจ หรือทำความยึดมั่นถือมั่น ให้อย่างสูงสุดลึกซึ้งที่สุด เหนียวแน่นที่สุด ก็พอแล้ว, ความหมายมันเท่ากัน.

แล้วทุกคนก็กำลังพยายามอยู่ไม่ใช่หรือ? ทุกคน นี่ผมกล้าพูดว่า พยายามที่จะให้มันเก่ง ดูจะไม่มี, มีแต่ว่าบ้ามาก บ้าน้อยเท่านั้น, มันต้องการจะเก่งกันทั้งนั้น. **ความได้เป็นนี้ คือรสร้อย ประเภทอรูปาวจร** ไม่ต้องการเงิน ไม่ต้องการของ ไม่ต้องการให้ใครชม ไม่ต้องการให้ใครรู้ ค้นพบได้ก็สบายใจ. แต่ถึงแม้ต้องการให้คนชม ก็เถอะ มันก็ยังไม่มียูปร่างอยู่นั้น, ยังเป็นอรูปาวจร.

ที่นี้มันสูงต่ำต่างกันระดับ ๔ ชั้น มันพอจะแจกออกไปได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องทางศาสนา **ทางลัทธิทางศาสนาแท้ ๆ อาภาสอันญายตนะ** เช่น อาภาสสำหรับเป็นที่ให้จิตเพ่ง, เอาวิญญาณให้จิตเพ่ง, เอาความไม่มีอะไรให้จิตเพ่ง เอาความรู้สึกที่ไม่ได้เป็นหรือตายให้จิตเพ่ง. **อรูปฌาน ๔** ก็ล้วนแต่ความสบายใจ เกิดมาจากสิ่งที่ไม่มียูปร่าง, ความสบายใจสูงสุดที่เกิดมาจากสิ่งที่ไม่มียูปร่าง ด้วยกันทั้งนั้น.

เอาละ, เรา ๆ นี่ บางวันเกิดบ้าขึ้นมา นั่งปล่อยจิตว่างเฉย ๆ สบายใจ ก็เป็นอย่างนี้ได้, เป็นอย่างอรูปาวจรได้. **อาภิญัจญายตนะ** แล้วคำว่า **อาภิญัจญายตนะ**

นี่อยากจะบอกให้รู้ว่า บางทีเป็นชื่อนิพพาน ที่ถูกต้องก็มี, แต่ชื่อนี้มันยืมกันได้. ที่ เป็นโลกียะก็เป็นพวกอุปमानที่ ๓ บางทีชื่อนั้นเอามาใช้เป็นชื่อนิพพาน คล้ายคลึงกัน ก็ได้. ถ้าคุณอ่านหนังสือบาลีได้, ผมเคยพบอรรถกถา แล้วก็โดยบังเอิญ คนไม่รู้, หลง ตายเลย เข้าใจผิด, หลงไปว่าหนังสือผิด ไปแก้ของเขาอะไรของเขา. หรือถ้าเรานั่ง **ชม ท้องฟ้าที่เว้งว่าง** แล้วสบายใจที่สุดอย่างนี้จะเป็นอะไรก็เป็นรวมในพวกนี้, ไม่ใช่ก้อน เนื้อ หรือไม่ใช่อะไรนะ คือความว่าง เว้งว่าง ท้องฟ้า มันแล้วแต่ อะไรที่ไม่มีรูปนะ ก็แล้วกัน, ถ้ามันทำให้เกิดความพอใจยึดมั่นถือมั่นในความพอใจนั้นได้ ก็เป็นพวก **สังสารวัฏฏ์**นี้ทั้งนั้น.

ฉะนั้นในคน ๆ เดียว ในชาติหนึ่ง หรือในวันหนึ่งก็เถอะ อาจจะ เป็นได้ครบ ใน ๓๑ ภูมิ; อย่างนี้พวกอภิธรรมเขาไม่ยอมดอก เขาว่า ผมโกหก มาหลอกลวง พุดเอาเองเขาเข้าใจไม่ได้, เขาต้องว่าอย่างนั้น. เพราะเขาเอาไว้คนละภพ คนละชาติ เข้าโลงแล้วเข้าโลงอีก ถึงจะได้สักชั้นหนึ่ง, แล้วก็ตายแล้วก็ไป เกิดในพรหมโลก ไปเกิดในชั้นนิมิต, เขาพุดกันอย่างนั้น มันต้องหลังจากตามแล้ว เข้า โลงแล้วเข้าโลงเล่า.

ที่นี้เราพุดว่าในวันเดียว มันจะพบได้ คำว่า **ชาติ** ของเรา หมายถึงการ **เปลี่ยนจิตใจ**, ความเกิดของจิตใจครั้งหนึ่ง ๆ มีตัวกู - ของกู อย่างโน้น อย่างนี้, เอรีดอรร้อยอย่างโน้น อย่างนี้ ขึ้นมาครั้งหนึ่งเรียกว่าชาติหนึ่ง, วัน ๆ หนึ่ง ก็ได้หลาย **สิบชาติ**, แล้วก็แตกต่างกันได้จน บางคนนะ ไม่ใช่ทุกคนอาจจะเป็นทั้ง ๓๑ ภูมิได้เลย, ซึ่งเป็นคนที่มีใจคอประณีต เป็นนักศึกษา มันเปลี่ยนจิตใจใหม่ได้แปลกออก ๆ ออกไป เกิน ๓๑ ภูมิก็ยังได้, เกิน ๓๑ ชนิดนี้ยังได้.

ถ้าอะไรไม่บีบบังคับ ผมนั่งดูปลาได้วันละ ๖ ชั่วโมง ไม่ลुकเลยก็ได้ นั่งดูปลาที่เลี้ยงไม่ต้องลुकไปไหนเลยก็ได้ คือมันลुकกัน อะไรก็ไม่รู้. ฉะนั้นอย่าเข้าใจไปว่าจิตนี้มันจะไม่เปลี่ยนขนาดหนัก เปลี่ยนอย่างไม่เหมือนกันเลย มันเปลี่ยนได้.

แล้วมันมีอีกอย่างหนึ่งที่ว่า ถึงแม้เป็นพระอริยเจ้า เป็นพระอริยบุคคล มันก็ไม่พ้นไปจากสิ่งเหล่านี้; แต่ว่าไม่ได้ยึดมันถือมันในสิ่งเหล่านี้. ฉะนั้น **พระอริยบุคคลประเภทอนาคามี จึงอยู่ในฌานในสมาบัติอย่างพวกฤาษีมุณี** อย่างเดียวกัน, อรูปฌานชนิดใดชนิดหนึ่งเหมือนกัน เพราะไม่รู้ว่าจะทำอะไร จึงหันมาสบายใจ พักผ่อนฆ่าเวลาอยู่ด้วยสิ่งเหล่านี้, เพียงแต่จิตไม่ได้ยึดมันถือมัน เหมือนกับปุถุชน ซึ่งพอมันอ่อยเข้าแล้ว มันยึดมันถือมัน แม้แต่อ่อยในฌาน. พระอริยบุคคลไม่รู้จะฆ่าเวลาด้วยเรื่องอะไร ก็มาเข้าฌานเล่นอย่างนี้ก็ทำกัน, **มันเป็นเพียงพักผ่อนและฆ่าเวลา.** ฉะนั้นพระอรหันต์จะเดินดูดอกไม้เล่นอย่างนี้ก็ทำได้ เวลาทั้งหมดไป และมันก็ได้โดยความเพลิดเพลนเหมือนกัน, แต่มันเป็นการเพลิดเพลนที่ไม่ยึดมันถือมัน. ฉะนั้นการฆ่าเวลาล่วงไปนั้น เขาเป็นประมาณไม่ได้, มันต้องเอาที่จิตใจ ที่ตกเป็นทาสของสิ่งนั้นหรือไม่ คือยึดมันถือมันหรือไม่.

นี่มันจะต้องอธิบายกันมากกว่านี้ แต่ว่าเท่านี้ก็พอจะเข้าใจได้ว่าสังสารวัฏฏ์พวกอภิธรรมเขาขึ้นแยกออกไปถึง ๓๑ ชนิดนั้น. **เราก็มีได้ ในคนหนึ่ง วันหนึ่ง ฉะนั้นเมื่อใดไม่เป็นสังสารวัฏฏ์ เมื่อนั้นก็เป็นนิพพาน;** นี่บอกให้รู้นะ, **อย่าเอาอย่างนี้ไปตอบสอบไล่ล่ะ ตกหมดเลย.** เขาไม่เอาดอกในสนามหลวงสนามอะไร เขาไม่เอาคำพูดอย่างนี้ หลักเกณฑ์อย่างนี้. แต่ฉันบอกให้รู้ว่า มันเป็นความจริงอย่างนี้ แล้วมันคนละชนิด.

นี่คล้าย ๆ กับขยายความครั้งที่แล้วว่า **สังสารวัฏฏ์และนิพพานมีได้ใน** คน ในนามรูปของคนวันหนึ่ง ๆ ได้ สลับกันไป, มีตัวกู - ของกูเมื่อไร ก็**สังสารวัฏฏ์** ชนิดใดชนิดหนึ่งเมื่อนั้นใน ๓๑ ชนิด, เมื่อไม่มีตัวกู - ของกู คือว่างอยู่ มันก็เป็น**นิพพาน**ชนิดขมलग ชนิดชั่วคราว ชนิดทันตาเห็น เมื่อนั้น.

เอาละ, สมมติว่า เรานั่งสบายใจ ครีมีใจ เพราะรู้อะไรใหม่ หรือคิดอะไรใหม่ หรือทำอะไรใหม่ สำเร็จได้อย่างหนึ่ง อย่างนั้นก็**เป็นสังสารวัฏฏ์** จะเป็นชนิดรูปาวจรอรูปราวจระอะไรก็ตาม; แต่พอหลังจากนั้น มันเบื่อเข้ามันขี้เกียจเข้า ก็**ต้องหยุด** หยุดสบายใจ หยุดครีมีใจ หยุดอ่อย; **เหมือนเสียงขลุ่ยกลับมากอไผ่**, อย่างนั้นมันเป็น**ความพักผ่อน เป็นนิพพาน** เป็นความหยุดหรือความดับ ชั่วขณะแบบที่เรียกว่าตังคณิพพาน, ทิฏฐธัมมนิพพานก็เรียก นิพพานที่เป็นเองอย่างนี้ ก็เรียกว่านิพพานอยู่นั้น; เพราะรสชาติมันเหมือนกับนิพพานจริง นิพพานถาวร, คือว่ามันไม่มีอะไรในทางดีใจหรือเสียใจ อ่อยหรือไม่อ่อย, เป็นความหยุด แต่มันอาจจะมันน้อยเต็มที.

นี่เราหมายเอาว่า เมื่อขณะที่กิเลสไม่ได้ครอบงำจิต, **เมื่อจิตไม่มีกิเลสเข้าครอบงำ** ก็ให้ถือว่าเป็น**ขณะของนิพพาน** ในปริยายต่ำ ๆ อย่างนี้, แล้วก็เหมือนที่อธิบายให้ฟังแล้ว มันต่างกัน. แต่อันหนึ่ง**ชั่วคราว**, อันหนึ่ง**ถาวร** อันหนึ่ง**เปลี่ยนกลับไปวนวน**ได้, อันหนึ่ง**กลับไปวนวน**ไม่ได้อีกต่อไป คือกลับเป็น**สังสารวัฏฏ์** ไม่ได้อีกต่อไป, มันต่างกันเท่านั้น.

ทำงานใด ๆ อย่ารับใช้ตัวกู - ของกู.

นี่คิดดูให้ดี มันก็มี**หน้าที่เหลืออยู่**นิดเดียวเท่านั้นเอง คือ**ระวังอย่าให้เป็นสังสารวัฏฏ์ขึ้นมา**, อย่างปรงเป็นสังสารวัฏฏ์ขึ้นมา. เพราะฉะนั้นมันก็เข้ารูปเข้าเรื่องที่เคยพูดมาคราก่อนนานมาแล้ว ก็ได้ยินมาแล้วก็ไม่รู้, ที่ว่า อย่าไปรับจ้างตัวกู,

อย่าเชื่อตัวกู หรืออย่ารับจ้างตัวกู ให้รับจ้างความว่าง. จะมีดีอะไร มีเก่งอะไร ในทางไหนก็ตามเพราะคนคนหนึ่งนี่มันดีอย่างตามที่ตนอยากจะทำดีอยากจะทำเก่ง เป็นช่างหรือว่าเป็นศิลปิน หรือว่าเป็นอะไรที่ว่าขนาดไม่ใช่ธรรมดา, แล้วก็อย่าไปรับจ้างตัวกู หรือของกู. ถ้าทำไปเพื่อให้ชอบใจใครคนใดคนหนึ่งมันก็คือรับจ้างคนนั้น, **ถ้าทำไปเพื่อเกิดความพอใจในตัวเอง มันก็รับจ้างตัวกู**, ตัวกู - ของกูเอง, มันเป็นลูกจ้างของตัวกู - ของกูเอง คืออย่าปล่อยให้มันเป็นไปในลักษณะที่เป็นลูกจ้างคนนั้นคนนี้ หรือตัวกู - ของกู.

พูดตามภาษาของผม ก็คือ**รับจ้างความว่าง** พวกนั้นฟังไม่ถูก, เขาฟังไม่ถูก, คนที่ฉลาด ๆ ก็ยังฟังไม่ถูก, หรือพวกอภิธรรมรวมกันทั้งหมดนั้นก็ฟังไม่ถูก. รับจ้างความว่างนี้คือว่า**ความรู้ ความสามารถ** สติปัญญาอะไรของเราทั้งหมดนี้ ที่จะใช้งานหรือทำงาน ก็**ไม่ใช่ไปเพื่อรับจ้างใคร**, รับจ้างความว่างหมายความว่าไม่รับจ้างใคร. ถ้าจะพูดสำนวนธรรมดาก็คือรับจ้างความว่าง. ว่างจากตัวกู - ของกู.

คุณก็ฉลาดขึ้นทุกวัน เก่งขึ้นทุกวัน รู้นั่นรู้นี่มากขึ้นทุกวัน แล้วคุณจะมีจุดหมายที่จะรับจ้างใคร ทำงานให้ใคร. แม้ว่าทำงานให้ใคร. ถ้าพูดว่าทำงานให้วัด ก็ต้องเข้าใจให้ถูกต้อง, เพราะ**ทำงานให้วัดมันอาจจะยุ่งได้**; เพื่อใครคนใดคนหนึ่ง, หรือใครยกย่องชมเชยอะไรก็ได้. ถ้า**ทำงานให้วัดในความหมายที่ว่าไม่มีใคร**, เป็นของ**ศาสนา หรือเป็นของธรรมชาติโดยบริสุทธิ์** นี่มันก็จะเป็นความว่างได้. แต่ถ้าวัดมีสถานะเป็นนิติบุคคลหรือเป็นอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง มีความหวังอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่, มันก็เป็นรับจ้างตัวกู - ของกู. หรือถ้าว่ารับจ้าง มันก็มีความไปไม่ได้ ในบางกรณี, จะใช้คำว่า **รับใช้ก็ได้**. ฉะนั้นถ้ามี**สติปัญญาความสามารถ ก็รับใช้ความว่าง ไม่ต้องรับใช้บุคคล** หรืออะไรที่มันอยู่ในรูปของตัวกู - ของกู.

นี่เราพูดถึงความจริง ความจริงที่เด็ดขาด ที่ผ่าซาก ที่ไม่เข้าใครออกใคร. นี่เรื่องโลกุตตระเรื่องความจริง เป็นอย่างนี้, ที่นี้เรามันยังอยู่ในโลก มันก็ปล่อยให้เป็นไปตามเรื่องของโลก. ถ้าสิ่งที่ทำเพื่อรับใช้ความว่างนั้น มันมีประโยชน์แก่ครูบาอาจารย์ ก็รับใช้ครูบาอาจารย์. มีประโยชน์แก่วัดก็เป็นรับใช้วัด, หรือมีประโยชน์แก่ชาวบ้าน ก็เป็นการรับใช้ชาวบ้าน, นั่นให้มันเป็นเศษ, เศษส่วนที่มันเหลือไปจากตัวจริง ผลพลอยได้หรือเศษ เพื่อแก้ปัญหาทางศีลธรรมทางสังคม. ถึงแม้จิตใจจะหลุดพ้นเป็นโลกุตตระแต่ว่าความเป็นอยู่ สภาพร่างกายนี้ มันยังเนื่องด้วยโลก ด้วยสังคม ด้วยโลกียะ, มันก็เป็นการชดเชยไปด้วยในตัวเสร็จ มันจะเป็นการทดแทนคุณไปด้วยเสร็จ.

ที่นี้ถ้าหากเรายังทำไม่ได้ถึงขนาดนั้น ยังมีจิตเป็นโลกียะ อยู่ในภูมิปุถุชน มันก็ต้องพลอยผสมโรงไป. ที่ว่า **ทำเพื่อทดแทนบุญคุณใครสักคนหนึ่ง ก็ตาม แต่อย่าหวังอะไรให้มันผูกพันอยู่อย่างนั้น** ว่ามีเรามีเขาอยู่อย่างนั้น ให้มันหมด ๆ ไป.

ปุ่ยาตายายของเราที่นี้ ในถิ่นนี้มีคำพูดที่พิเศษ ที่ลึกมาก, ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ไม่รู้ แต่มันลึกมาก. ที่ว่า**ทำอะไรเสียให้มันหมดไป**, ทำอะไรเพียงเพื่อให้มันหมดไป ให้มันเลิกแล้วไป ให้มันหมดไป, เขาอาจจะไม่เข้าใจก็ได้; เช่นเดียวกับเรื่องมะพร้าว นาฬิกา ร้องเพลงกล่อมลูกโดยไม่เข้าใจข้อความ แต่ว่าร้องกันอยู่. เพราะเขาถูกสอนอย่างนั้น มันเป็นวัฒนธรรมประจำบ้านเรือน ไม่เป็นไร, ไม่เป็นไร คือว่าไม่ต้องเสียใจแล้วให้มันหมด ๆ กันไป แล้วถูกที่สุดเลย, แล้วก็ **แก้ความทุกข์ของเขาได้ด้วยจริง** คือเขา**ไม่เสียใจ ไม่น้อยใจ**. เขาก็ดีกว่าเราอีก, รู้มากยาวนาน เพราะมันเสียใจน้อยใจอะไร. เขารู้จักให้มันแล้วแล้วไป, ให้มันหมดหมดไป.

นี้วัฒนธรรมของพระพุทธพระพุทธานี้วิเศษ ประเสริฐลึกซึ้งที่สุด แต่มันถูกปล่อยปละละเลยให้มันหมดไป จนกลายเป็นตามกันฝรั่ง; เพราะไปเรียนหนังสือฝรั่ง

มาก วัฒนธรรมฝรั่ง คือวัฒนธรรมบ้าเกียรติเป็นอย่างสูง, วัฒนธรรมฝรั่งคือบ้าเกียรติเป็นอย่างสูง ไม่สูงกว่านั้น. บ้าเกียรติที่ทำให้กลับกลายเป็นเรื่องยุ่งยากมากขึ้น จนทำลายโลก ทำลายมนุษย์ *honourable peace* จึงทำให้พูดกันอยู่ในวิทยุทุกวันทุกคืน; สันติภาพอย่างเกียรติ ที่ทุกฝ่ายต้องการ ทำให้กลุ่มต่าง ๆ ตกลงกันไม่ได้, กลุ่มนั้นต้องการกลุ่มนี้ต้องการ สันติภาพอย่างมีเกียรติ มันตกลงกันไม่ได้มันก็ต้องทำลายกันต่อไป.

ฉะนั้นต้องเอาความจริง หรือเอาของจริง เป็นหลัก; ที่จริงที่สุดก็คืออย่างกำลังพูดนี้ มีตัวกู - ของกู เกิดก็เป็นวิฏฐสงสาร, ว่างตัวกู - ของกู ก็นิพพาน, อันหนึ่งเป็นร้อน อันหนึ่งเป็นเย็น.

ที่พูดนี้ มันก็อาจจะมากไป หรือว่าเลยเถิดไปก็ได้ แต่สำหรับผมไม่รู้สึกรู้ว่ามากไป หรือเลยเถิดไป, หรืออุตริวิตถารพิศดารอะไร. มันเป็นธรรมดา มันเป็นความจริงของธรรมชาติอย่างนี้, แล้วเราไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนมุ่งตรงมายังหลักเกณฑ์เหล่านี้. เราไปเรียนรูปโครงของศาสนา ที่เขากันขึ้นใหม่ สร้างกันขึ้นใหม่ สร้างกันขึ้นใหม่ เป็นรูปโครงยึดเยื้อยืดยาวสลัซซัซซัน, แล้วไม่ค่อยจะมีเนื้อหา.

คนที่กำลังบ้า เทียวควานหาพุทธศาสนาแล้วไม่มีวันพบนี้ มีอยู่มาก รวมทั้งอัญญานันทะคนหนึ่งด้วย, เวลาที่กำลังนี้ ต่อไปจะเป็นอย่างไรก็ไม่ทราบ. เขาก็หลงที่จะศึกษาพุทธศาสนา ทั้งอย่างเถรวาท ทั้งอย่างมหายาน, แล้วศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ อินดู พรหมณ์. นี่เขากำลังหลงอย่างนี้ เพื่อว่าจะพบพุทธศาสนาที่กำลังบ้า คั่นเรื่องนี้.

ฝรั่งนี่ถ้าเขาเป็นคนฉลาด เขาอาจจะรู้สึกได้เร็ว, เขาอาจจะเปลี่ยนได้เร็ว, แล้วก็พุ่งตรงไปยังตัวธรรมชาติ ตัวธรรมชาติที่อ่านออกเองจากจิตใจ จากสิ่งที่เกิด

ขึ้นในใจ, รวมทั้งที่ผมพูดว่า เมื่อใดเกิดตัวกู - ของกู เมื่อนั้นก็เป็นสังสารวัฏฏ์ เมื่อใดว่าง ก็เป็นนิพพาน. พระองค์นี้ท่านไม่เข้าใจ และไม่สนใจ, เห็นว่าเป็นเรื่องพูดไปตามความคิดเห็นส่วนเอกชน. เขาเขียน *list* มาขอยืมหนังสือผมราว ๑๐ เล่มกว่า แล้วผมก็ไม่หาให้ ว่าก็ต้องค้นดูก่อน. นี่ไม่ใช่สินทานะ ยกตัวอย่างที่มีประโยชน์. แต่ผมยอมรับว่าพระองค์นี้ฉลาด ถ้าว่าท่านลึกไป หรือบางทีอาจจะกลับตัว คือว่ารู้จักหนทางได้; แต่ระหว่างนี้ต้องการจะศึกษาพุทธศาสนา จากพุทธศาสนา.

ควรศึกษาพุทธศาสนาให้ถูกต้องตามธรรมชาติ.

ศึกษาพุทธศาสนาจากพุทธศาสนา หมายความว่า จากพุทธศาสนาที่เขาทำกันขึ้น แล้วก็ทำกันขึ้นทำกันขึ้น เป็นวรรณคดี เป็นอะไรไปทั้งหมด, ไม่พุ่งตรงดูไปยังตัวธรรมชาติ คือจิตใจเลย. นี่คือ คำด่าเหมือนอย่างในภาพนั้นที่ว่า เอาลูกน้ำเต้าจับปลาตุก, ภาพที่ข้างประตู เขาเอาลูกน้ำเต้ามาลูกหนึ่ง เป็นเครื่องมือสำหรับจับปลาตุก; เหมือนกับที่เรียนศาสนาเปรียบเทียบ เรียนคัมภีร์วรรณคดีไม่มีสิ้นสุดนี้ มันยังเหมือนกับเอาน้ำเต้าจับปลาตุกอยู่นั้น เรื่อยไป ๆ. จะทำอะไรต้องเรียนอย่างธรรมชาติ, เหมือนกับเอาสวิงหรือเอาแหมาจับปลาตุก ก็ได้ตัวปลาตุก. นี่ก็อาจจะต้องพูดไปว่า เราบ้าเรียนหนังสือ บ้าอ่านคัมภีร์บ้าศึกษาคัมภีร์กันไป เพื่อจะให้หายบ้า, หายบ้าอ่านคัมภีร์, แล้วจากนั้นก็พอจะจัด หรือวิธีนี้ได้ว่า จะจับปลาตุกอย่างไร; ด้วยแห ด้วยสวิง ด้วยอะไร.

นี้ผมพูดตามประสบการณ์ที่ผ่านมา, ถึงผมก็เคยบ้าอย่างนี้; ฉะนั้นผมกล้ายืนยันว่า ที่พูดนี้จริง. **บรรดาเรื่องที่น่าจะบ้า ควรจะบ้าแล้ว ผมก็เคยบ้าหมดทุกอย่าง,** มากกว่าพวกคุณทั้งหมดนี้รวมกันก็ได้, คุณไม่เคยทำอะไรมากแปลกเท่าผมดอก.

จะพูดนี้จะมากเกินไป เพราะมันอยู่ตรงที่ว่า ที่พูดนี้มันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ฟัง ในลักษณะโดยที่ไม่ต้องไปลองให้เสียเวลา. นี่มีอย่างนี้ แต่ถ้าธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติ มันมีชัดว่า ต้องไปบ้าเสียก่อนจึงจะหาย; ถ้าพูดเช่นนั้นมันก็เกินไป มันอาจจะยังไม่ควรพูด แก่คนอย่างนี้ในเวลา. **ให้เขาไปบ้ากันให้มากพอ แล้วขลุ่ยก็จะกลับมาหากอไม่เอง** ก็ถูกเหมือนกัน, แต่เดี๋ยวนี้มันไม่ได้นึกอย่างนั้นดอก นึกว่าถ้าอย่างไรก็เอาที่มันเป็นประโยชน์ไว้ก่อน, อย่าให้ต้องเสียเวลามาก หรือตายเปล่า, หรือบางทีมันเหลว เพราะว่าพวกคุณหลาย ๆ องค์นี้ อาจจะไม่บ้าเก่งก็ได้, คือบ้าไม่เก่ง เช่นบ้าไม่หมดแล้วกลับมา ก็ได้ มันก็เหลวหมด.

ฉะนั้นมันต้องนึกถึงที่ว่า คนแก่ ๆ คนหนึ่งไปเฝ้าพระพุทธเจ้า คุยกับชั้วโง่ง เดียวเป็นพระอรหันต์ด้วยเรื่องอะไร; ไม่เคยฟังเรื่องชั้วห่า เรื่องไตรสิกขา เรื่องเบญจขันธ์ เรื่องอะไร ไม่เคยฟัง ไม่เคยพูด กันอย่างยัดเยียด, เขาพูดเรื่องอะไร แล้วมันตรงจุดอะไร คนเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ได้ตรงที่นั่นเอง; ก็แปลว่าคนพวกนี้ไม่มีเวลา ไม่มีโอกาสที่จะมาบำารวรรคดี บำาอักษรศาสตร์ บำาคัมภีร์ที่เรียกว่าคัมภีร์เหมือนพวกเรา. **เขาลัดทีเดียวตรงจุดคือเห็นว่า ทำอย่างนั้นเป็นตัณหา - ของกู,** ทำอย่างนี้เป็นอุปาทาน ทำอย่างนั้นไม่เป็นอะไรนี่ แล้วมันเศร้า หรือมันสังเวช หรือมันอะไร ต่ออุปาทานต่อกิเลสขึ้นมาทันที จนจิตใจมันวูบวาบลึกซึ้งหมดไปเลย ไม่มีส่วนที่จะไปหลงไหลอย่างนั้นได้อีก มันก็เป็นพระอรหันต์ก็พอแล้ว ไม่ต้องเป็นพระอรหันต์ที่แตกฉาน ในวิชาความรู้อักษรศาสตร์ ศีลปะหรืออะไรก็ได้ เพราะมันพอเกินพอ, พอให้ความที่กิเลสหมดไปจริง ๆ, แล้วพูดไปตามความรู้สึกนั้น ทุกคำ พูดแท้เป็นทองคำเลย. เดียวนี้เราพูดเป็นชั้วโง่ง ๆ ห้าสตรงค์ก็แทบจะไม่ได้, นี่ราคา ๕ สตรงค์ก็แทบจะไม่ได้ ในพุทธกาลมันทองคำอย่างนี้.

ฉะนั้นสรุปความแล้ว ถ้าฟังถูก ก็เป็นการเพียงพอ พอเกิดตัวกู - ของกู ก็เป็นสังสารวัฏฏ์, พอว่างจากตัวกู - ของกู ก็เป็นนิพพาน, แล้วมีสติกันการเกิดแห่งสังสารวัฏฏ์ ปล่อยทางเกิดแห่งนิพพานไว้เรื่อย, ทางที่จะเป็นนิพพานไว้เรื่อย, ปิดกั้นทางที่จะเกิดสังสารวัฏฏ์ไว้เรื่อย มันก็ได้นิพพาน, ระยะเวลาที่เป็นนิพพานก็มากขึ้น ๆ ระยะเวลาที่เป็นสังสารวัฏฏ์ก็หดตัวไปเอง หดตัวไปเองน้อยลงไปเอง, เรียกว่าผอมตายในที่สุด.

การปฏิบัติแท้จริงมันจึงเหลือแต่สติตัวเดียว ฉะนั้นผมจึงขี้เกียจอธิบายเป็นชั่วโมง ๆ ชักเบื่อแล้ว.ที่จะพูดเรื่องอานาปานสติ หรือเรื่องอะไรก็ตาม ตามแผนปริยัติ ให้มันหมดทุกแง่ทุกมุม ทุกกระทรวงความนี้มันกลายเป็นวรรณคดีไป, กลายเป็นจิตวิทยาไป ยิ่งไกลออกไป เหนื่อยทั้งคนพูดและคนฟัง ก็เป็นอานาปานสติวรรณคดีไป. นี่พูดอย่างนี้เป็นอานาปานสติของพระพุทธเจ้า สั้นนิดเดียว ว่าอย่าปล่อยให้จิตมันมาแว่นนี้เกิดตัวกู - ของกูขึ้นมา, ไม่ต้องใครสอนดอก ก็เลศความทุกข์ในจิตใจมันสอน.

ธรรมชาตีสอนดีกว่าบุคคลสอน.

ฉะนั้น ผมจึงบอกว่า **ธรรมชาตีสอนดีกว่าพระพุทธเจ้าสอน** คนเขาเอาไปพิมพ์บ่อย ๆ. ถ้าเป็นอย่างคราวก่อนผมเสร็จเลย, อย่างร้ายเหมือนคราวก่อนเลย; ถูกเรียกตัวไป. เดียวนี้ไม่มีใครเขาจะมองดูกัน, แล้วก็เข้าใจ คือว่าเห็นค่า ก็เล่นงานไม่ได้ก็เงิบ ๆ กันอยู่.

ธรรมชาตีสอนดีกว่าพระพุทธเจ้าสอน; นี่ต้องเรียนจากจิตใจให้รู้ว่าสังสารวัฏฏ์เกิดอย่างไร, ถ้ายังว่างอยู่เป็นนิพพานอย่างไร; อย่างนี้เรียกว่าธรรมชาติ

สอน. พระพุทธเจ้าเองสอนจริง ๆ นั้นมันเป็นเรื่องคำพูดเรื่องอะไรไปหมด, อย่างนั้น
พระพุทธเจ้าอย่างบุคคล. ธรรมชาติสอนอย่างนี้คือพระพุทธเจ้าจริงสอน, พระพุทธเจ้า
พระองค์จึงสอน.

พระพุทธเจ้ามี ๒ องค์, องค์จริงกับองค์ไม่จริง มีร่างกาย มีปากมีอะไรพูด
ได้นี้ เป็นพระพุทธเจ้าไม่ใช่องค์จริง. ธรรมะที่เกิดขึ้นในใจคน เป็นพระพุทธเจ้าองค์
จริง. **พระพุทธเจ้าท่านว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็น
ธรรม, ผู้ใดไม่เห็นธรรม ผู้นั้นไม่เห็นตถาคต.** ตถาคตองค์นั้นคนละองค์กับที่เห็นอยู่
ทุกวัน นี่ ตถาคตองค์ที่ไม่มีรูปไม่มีร่าง คือธรรมชาติชนิดหนึ่ง คือธรรมะที่จะ
ปรากฏแก่ใคร ๆ ก็ได้, แก่จิตใจของใครก็ได้ อันนี้สอนดีกว่าพระพุทธเจ้าที่เป็น
คนสอน.

ฉะนั้น**พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ในที่อื่นว่า เมื่อฉันพูดก็อย่าเชื่อ, อย่างกาลาม-**
สูตร ถึงฉันพูดก็อย่าเชื่อ อยู่ในพระไตรปิฎกก็อย่าเชื่อ ข้อที่ว่า **อย่าเชื่อด้วยเหตุว่า สมณะ**
นี้เป็นครูของเรา, มันกินความถึงว่า **แม้ตถาคตก็อย่าเชื่อ อย่าเชื่อด้วยว่านี่เป็น**
พระศาสดาของเรา, แล้วก็ไปหาข้อเท็จจริงเอาจากความโลภ ความโกรธ ความหลง
เกิดขึ้นแล้วมันร้อนอย่างไร, ไม่เกิดมันไม่ร้อนอย่างไร, แล้วทำอย่างไรมันจึงไม่เกิด,
แล้วไปหาเอาจากประสบการณ์ แล้วจึงเชื่อ, **ทำอย่างนี้เรียกว่าธรรมชาติสอน.** แต่ที่
แท้จริงเป็นพระพุทธเจ้าองค์จริงอย่างที่พระพุทธเจ้าต้องการสอน. พระพุทธเจ้าท่านเป็น
ผู้จริงถึงขนาดที่ว่าอย่าเชื่อฉันพูดนี้ ให้เชื่อตัวเอง.

ฉะนั้น คุณก็อย่าให้ผมเหนียวแปล่านัก ผมก็ไม่ค่อยมีแรงพูดแล้ว, มัน
ทрудโทรมเข้าทุก ๆ ปี ทุก ๆ เดือน จะต้องตาย. ก็เอาไปคิดดู เอาไปคิดดู อย่างรวบรัด
ที่สุดเลย, อย่างรวบรัดและได้ประโยชน์ที่สุด ในฐานะที่มันเป็นเรื่องที่กลั่นกรองมา

ให้มันประหยัดเวลา, และให้เข้าใจกันง่าย. สลัดความยากลำบาก, สลัดความหลงระเผลอไปในทางที่จะเรียนไปในรูปดีรูปเด่น คือเรียนวิชามาก ๆ คือเรียนมาก ๆ เรียนจนตาย, ตายสิบหนก็ไม่จบ. ถ้าไปรื้อป็นั้นก็ไม่ไหว **จะต้องเรียนจากธรรมชาติสอน** ฉะนั้นคำพูดมันจึงต่างกัน.

แล้วมันยังมีรายการอีกอย่าง พระพุทธเจ้าท่านพูดไว้อีกอย่าง แล้วถูกต้องที่สุดแล้ว, แล้วคนที่เขียนคัมภีร์ หรือสอนสืบ ๆ กันมานี้ ไปตีความผิด, แล้วเขียนเตลิดเปิดเปิงไปในทางผิด ผิดจากที่พระพุทธเจ้าสอน. ผมเข้าใจอย่างนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง**ปฏิจาสมุปบาท** ถ้าเอาตามคำพูดในบาลี นั้นถูกแล้ว; แต่คำอธิบายในอรรถกถา หรือในหนังสือชั้นหลังนี้ผิดหมด ทำให้เข้าใจปฏิจาสมุปบาทไปทางอื่น แต่เรื่องนี้มันต้องพูดกันมาก.

อย่างที่ผมพูดว่า วันหนึ่งเกิดปฏิจาสมุปบาทได้ไม่รู้กี่วง; เขาพูดกันว่า วงเดียวมันกิน ๓ ชาติชาติข้างหลัง ชาติตรงกลาง แล้วชาติที่จะเกิดข้างหน้า วงเดียวกิน ๓ ชาติ. คิดดูแล้วจะทำอย่างไรได้, จะดับมันอย่างไรได้, จะสะกิดกันมันอย่างไรได้. แล้วในวันหนึ่งเกิดได้หลายวงหรือหลายสิบวง ก็มีทางที่จะสะกิดกันเสียด้วยสติ, อย่าให้เกิดเป็นตัวกู - ของกูขึ้นมา. และคำอธิบายอันนี้ จะต้องปะทะกับความรู้ที่สอนกันอยู่ในโรงเรียน.

อยากจะลองพูดกันจริงจังแตกหักสักวัน แต่เราต้องเตรียมคำอธิบายให้ชัดพอ, แล้วยิ่งกว่านั้นจะต้องรอเวลา ให้เขาเตรียมตัวบ้าง. อย่างพูดเรื่องความว่างนี้ มีแผนการกะไว้ว่า ๑๕ ปี หรือ ๒๐ ปีจากวันที่พูดครั้งแรก คนคงจะเข้าใจได้. นี่ระยะเตรียมเนื้อเตรียมตัวของมัน ๑๕ ปี ๒๐ ปี, แล้วมันก็มาอย่างนี้จริง ๆ. เดียวนี้คนเริ่มเข้าใจได้บ้าง เริ่มสลัดความเผลอความหลง ความคิด ความศึกษาผิด ๆ กันบ้าง

สลัดความเข้าใจผิดนั้นได้เท่าไร, เขาก็จะรู้ได้เท่านั้น. ผมพูดในวันแรก ในปีแรก คนเขาก็ว่าเราบ้าหรืออูตริ, หรือว่าเข้าใจผิดเป็นมิจฉาทิฏฐิ.

แล้วเรื่องปฏิจสุมุปาบท มันก็เรื่องเดียวกัน แต่อยู่ในรูปที่ละเอียดกว่านั้นมาก; นี่พูดเปรย ๆ เปรยไว้ว่าคิดกันดูใหม่, คิดกันดูใหม่. นี่ให้เขาคิดกันไปพลาง; พอถึงโอกาสหนึ่งที่เหมาะสมแล้วก็จะพูดให้ชัดเจนลงไปทุกตัวอักษร. พูดเดี๋ยวนี้ ก็เหนื่อยเปล่า, มันก็เหมือนคนเป่าปี่ให้แรดฟัง ทำนองนั้น. ไม่มีประโยชน์อะไร. **ต้องรอจังหวะของผู้ฟัง** ให้มีความวิวัฒนาการพอสมควร.

เราไม่เอาอื่นเป็นหลัก เอาการสำเร็จประโยชน์ หรือการปฏิบัติได้เป็นหลัก; อย่างนั้นมันปฏิบัติไม่ได้, ถึงจะรู้หมดนั้นมันก็ปฏิบัติอะไรไม่ได้, เป็นของที่ปฏิบัติไม่ได้, ถึงจะรู้ไปมากมายก็ไม่มีประโยชน์. แม้ปฏิบัติได้แล้ว ก็ยังต้องวินิจฉัยกันอีกทีหนึ่งว่า มันมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ คือมันดับทุกข์ได้จริงหรือไม่อาจจะดับทุกข์ได้เลย.

มันไม่ต้องเอาผิดเอาถูก ว่าพระพุทธเจ้าว่าหรือใครว่า; มันต้องเอาถูก เพราะว่าเห็นเป็นประโยชน์ดับทุกข์ได้จริง; นั่นแหละคือพระพุทธเจ้าว่า คือธรรมะว่า, ธรรมะที่เป็นพระพุทธเจ้าว่า. ส่วนที่ว่าพระพุทธเจ้าว่า **ที่เขียนออกมาเป็นพระไตรปิฎกนั้น** อย่าไปยึดถือเลย, โทกก็มี คือคนชั้นหลังเขียนเติมลงไป ด้วยความรู้ความเห็นอัตโนมติก็มี, อธิบายที่เขาถูก ๆ อยู่แล้วให้ผิดเสียก็มี, ที่ยังถูกอยู่ตามเดิมก็มี แต่ไม่รู้ว่าอะไรก็มี, **พระไตรปิฎกอยู่ในสภาพอย่างนั้น.** ฉะนั้นจึงไม่เชื่อพระไตรปิฎก, ไม่เชื่อพระพุทธเจ้าว่า; **เชื่อสิ่งที่เกิดขึ้นในใจ** แสดงอยู่ ปรากฏอยู่ **ธรรมชาติ** **สอนเอง** มาตามลำดับ.

ฉะนั้น สิ่งใดถูก ก็เข้ากันได้กับข้อความในพระไตรปิฎกส่วนที่ยังถูก, แล้วมันขัดกันทันทีกับข้อความในพระไตรปิฎกส่วนที่เป็นทฎฐิ ที่มันแปลกปลอมเข้ามา. แต่เราไม่มีหน้าที่ที่จะไปคัดออก เพราะเราไม่มีหน้าที่ทำอย่างนั้น; ถ้าไปทำเข้ามันยุ่งเรื่องใหญ่ เพราะว่า พระไตรปิฎกนั้น เติบโตได้เรื่อย, หรืออาจมีความหมายเป็นอย่างอื่นก็ได้. โดยเฉพาะคัมภีร์ ที่เรียกว่า คัมภีร์อติวุตตะกะ นั้น น่าสงสัยมากที่สุด; น่าสงสัยทั้ง ๒ ทาง คือน่าสงสัยที่ว่าเขียนกันทีหลัง เมื่อเร็ว ๆ นี้ก็ได้, อีกทางก็น่าสงสัยว่า เราไม่เข้าใจ เพราะคำบางคำไม่รู้ว่าจะอะไร, จะเป็นการคัดลอกผิด หรืออะไรผิด จนคำบางคำไม่รู้ว่าจะตีความว่าอย่างไร, ประโยคบางประโยคตีความไม่ถูก. เช่นในเรื่องนิพพาน ๒ นั้นมีตรงนี้แห่งเดียว ที่มาเถียงกันอยู่เดี๋ยวนี้ เรื่องนิพพาน ๒; แต่ผมเขียนไปตามความรู้ที่มันลงกันได้กับที่อื่น ๆ.

มีผู้เขียนดำใจผิดผมในทางหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ว่าผมนะตกรอกเท่าจำนวนตัวหนังสือที่เขียน; เขาไม่ออกชื่อผมดอก, เขาว่า คนเขียนเรื่องนิพพาน ผู้ที่พูดให้ผิดไปจากพระพุทธวจนะ จะต้องตกรอกเท่าจำนวนตัวอักษรที่เขียนเอาไว้ ก็หลายหน้ากระดาษอยู่, แล้วไม่กี่เดือน คนคนนี้ก็ถูกเขายิงตาย, ทะเลาะกันกับสารวัตร. ผมยังไม่ทันตกรอก, เขาถูกยิงตายข้าง ๆ ประตูวัดนั่นเอง.

เราบอกว่าเรื่องนิพพาน ๒ ในอติวุตตะกะ อย่าเพื่อยึดถือ; ให้ไปอ่านดูตรงนั้น ๆ ในอังคุตตรนิกาย ในมัชฌิมนิกาย คือมันยังเป็นคัมภีร์ที่มีเครดิตดีกว่าด้วย, แล้วยังลงกันกับที่อื่น ๆ ด้วยอย่างนั้น. ที่ถูกควรเป็นอย่างนี้, นี่มันผิด, ผิดไปจากที่สอน ๆ กันตามโรงเรียน, ผิดจากหลักสูตรนักธรรมโท ธรรมวิภาคปริเฉท ๒. นี่แหละอย่าว่าแต่ชาวบ้าน คนที่เป็นเปรียญ ๙ ประโยค ก็ฟังไม่ถูก ตามที่ผมได้พูดไว้เป่าปี่ให้แรดฟัง แต่ว่าผมก็ต้องพูด เพราะผมกำลังจะต้องตายเร็ว ๆ ร่างกายสังขารมันทรุดโทรมเร็ว ฉะนั้นมีอะไรก็พูด พูดไว้อย่างนี้ หรือเขียน ๆ ไว้ แล้วพูดเปรย ๆ ไว้ก่อน.

นี้เป็นแต่เพียงเรื่องที่เขาไม่สนใจ มันมีอยู่แล้วเขาไม่สนใจ. ฉะนั้น เขาจึงไม่เข้าใจ แล้วอีกทีหนึ่ง ต้องรู้ว่า มันเป็นกฎของธรรมดาที่สุด คนจะสนใจ แต่สิ่งที่ตนเห็นว่าจะได้ประโยชน์, หรือเข้าใจได้หรือเข้าใจตัว. ถ้าเข้าใจไม่ได้ แล้วไม่มองเห็นประโยชน์ก็ไม่สนใจดอก; เหมือนกับเราไปปानी คนก็เก็บสิ่งที่มองเห็นว่าจะ เป็นประโยชน์. สิ่งที่ดีก็มาก แล้วไม่รู้ว่าอะไรจะอะไร ก็ไม่มีใครเอามา; ฉะนั้น ข้อ ความในพระไตรปิฎกก็เหมือนกัน ส่วนที่ดีจริง หรือดีที่สุด อาจจะไม่เป็นที่สนใจ ก็ได้; เพราะมันไม่เข้าใจ แล้วไม่รู้ว่าอะไรจะอะไร, ก็มีใช้กันแต่เรื่องทำบุญทำทาน เรื่องโฆษณาชวนเชื่อเรื่องอะไรทำนองนั้น เรื่องความว่างมีเยอะแยะ ไม่เอามา.

เรื่องความว่าง, ที่พูดไว้ด้วยคำว่าความว่าง นี่ก็มีเยอะแยะ, เรื่อง ความว่าง แต่พูดไว้ด้วยคำ.อย่างอื่นที่อื่น ก็มีเยอะแยะ, แล้วก็ไม่รู้ว่านี่เรื่องความว่าง. เพราะเรื่องความว่างจริง ๆ ที่พูดด้วยคำว่าความว่าง ก็ไม่เข้าใจแล้ว.

นี่ที่เราใช้คำธรรมดา ก็เพื่อประหยัดเวลา : ใช้คำว่า ความว่างความ วุ่น, ตัวกู - ของกู ใช้คำธรรมดา ก็เพื่อประหยัดเวลา. ที่จริงใช้คำไเพราะอย่างอื่น ก็ได้ แต่มันไม่ประหยัดเวลา แล้วมันชวนให้ง่วงนอน, ฟังไม่เข้าใจ ๕ นาทีก็ง่วงนอน คนเรา. เหมือนกับพูดกับเด็ก ๆ, ถ้าเขาไม่สนุก ๕ นาทีเท่านั้น ตาปรือง่วงนอน ภาพแถวผนังด้านตะวันตกซ้ายมือ ถ้าทำให้เขาเข้าใจ หรือพอใจไม่ได้ใน ๕ นาที เขาเดิน ไปเลย. เราพูดคนเดียว พูดบ๊ายอยู่คนเดียว. นี่ต้องฉลาดพูด พยายามให้เกิดความ สนใจ ตั้งแต่คำแรก, แล้วก็ค่อยสนใจหนักขึ้น ๆ ก็หมายความว่า เราต้องพูดให้เขา ฟังถูก, แล้วเห็นความสำคัญ และมีประโยชน์ และมีความหมายหรือว่าอย่าง น้อยให้สนุกเข้าใจก่อนก็ได้.

ฉะนั้น การทำงานเผยแผ่ศาสนา หรือว่าโฆษณาอะไรก็ตาม มันยาก, ยาก; ผมเคยทำไม่ได้ผลมากมาย มามากเลย, มันเพิ่งมารู้ภายหลัง ว่าพูดอย่างไร อธิบายอย่างไร จะเริ่มกันด้วยอะไรจะจูงกันไปทางไหน ให้มันเกิดความเข้าใจด้วย, สนใจด้วย. นี่มันยากกว่า ทางวัตถุแท้ ๆ ก็ยังทำกันไม่ได้, ปลุกต้นไม้ต้นหนึ่งให้งามดี ก็ยังยาก, แล้วก็ปลุกอะไรลงไปจิตใจของคนนี้ มันทำให้ยุ่งยากได้, เลี้ยงสุนัขอย่าให้มันตาย ให้มันเจริญดีสักตัว ก็ยังยาก.

เราจำเป็นที่จะต้องพูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ เรื่องตัวกู - ของกู นี่ก็ครั้งก็คราวก็เรื่องตัวกู - ของกูอยู่ นี่ไม่มีเรื่องอื่น.

....

วันนี้สรุปความได้ว่า ถ้ามีตัวกู - ของกู ก็เป็นสังสารวัฏ, ถ้าว่างจาก ตัวกู - ของกู ก็เป็นนิพพาน. ถ้ามีดีมีเก่งอะไรบ้าง ก็อย่ารับใช้ตัวกู - ของกู, อย่ารับใช้ตัวกู - ของกู ข้างใน หรือตัวกู - ของกู ข้างนอก, ให้รับใช้ความว่างคือนิพพาน แต่รับใช้ความว่างคือนิพพานนี้ถ้าฟังไม่เป็น ก็ฟังไม่ออก ฟังไม่รู้ว่าจะไปรับใช้มันได้อย่างไร.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๘ -

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๑๑

แรม ๘ ค่ำ เดือน ๗

ปริยัติ, ปฏิบัติสำคัญที่ดับตัวกู - ของกู.

วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๑๑ เป็นวันธรรมปาฏิโมกข์อีกวันหนึ่ง เป็นพิเศษ
ชนิดของพวกเราที่นี่.

อย่างที่เคยพูดกันแล้วว่า ไม่มีเรื่องอื่น ข้าซากอยู่แต่เรื่องตัวกู - ของกู
ในแง่ใดแง่หนึ่ง, เพราะว่ามันไม่มีเรื่องอื่น ที่เป็นตัวพุทธศาสนา; เรื่องทำลายความ
ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู - ของกู เรื่องเดียวเท่านั้นเรื่องอื่นก็ร้อยก็พันก็หมื่นเรื่อง มันเป็น
บริวารของเรื่องนี้ คือว่าเป็นคำอธิบายของเรื่องนี้. นี่ก็เป็นเรื่องพูดซ้ำ ๆ อยู่นี้ ว่า
๘๔,๐๐๐ ธรรมขันธ์ ล้วนแต่เป็นเรื่องคำอธิบาย เรื่องตัวกู - ของกู กับการทำลาย
หรือดับเสียของตัวกู - ของกู หรือดับทุกข์.

ที่นี่ คนส่วนมาก ทั้งฝรั่งทั้งไทย ทั้งเจ้าของพุทธศาสนาเอง ก็จับหลัก
ข้อนี้ไม่ได้ เพราะว่าไม่ชอบ ที่จะมีเรื่องสั้น ๆ เพียงเรื่องเดียวอย่างนี้, ชอบให้มีเรื่อง

มาก ให้หุหุรา ให้เป็นที่รู้มาก เรียนมาก พุดมาก คิดมาก มันจึงเลยไม่เป็นพุทธ-
ศาสนา ไม่เข้าถึงตัวพุทธศาสนา. จะยกตัวอย่างโดยตรงสัก ๒ เรื่อง : เรื่องปริยัติกับ
เรื่องปฏิบัติวิปัสสนา.

เรียนปริยัติก็เรียนดูวรรณคดี, ปิดบังพระธรรม.

เรื่องที่ ๑ เรื่องปริยัตินี้ หมายความว่า เป็นเรื่องที่เฟ้อ จนเป็นวรรณคดี
ที่เขาเรียกว่าวรรณคดี, อักษรศาสตร์วรรณคดี มันเฟ้อจนกลายเป็นวรรณคดี. พระ
ไตรปิฎกนั่นเองคือวรรณคดี; ถ้าเป็นเรื่องพุทธศาสนาโดยเฉพาะ มันก็เท่ากับ
พระพุทธรูปเจ้าตรัสกับคนคนหนึ่ง ให้เหมาะกับเหตุการณ์ และนิสัยของคนๆ นั้น แล้วก็
บรรลุลหรรษะที่นั่นนั่นเอง ไม่ก็คำ, แล้วใจความมันอยู่แต่เรื่องดับความยึดถือเรื่อง
ตัวกู - ของกู ทั้งนั้น; ใช้คำว่า อตฺตา อนตฺตา โดยมาก. ถึงจะพูดโดยชื่ออื่น
อย่างอื่น ใจความมันก็อยู่แค่นี้อยู่แค่อนตฺตา แค่นี้ไม่มีตัวตนนี้ ทุกเรื่อง; อย่างนี้มันยัง
ไม่ถึงขนาดที่เรียกว่าเป็นวรรณคดี. พอพระพุทธรูปเจ้านิพพานแล้ว เขาเก็บ รวบรวม
เรื่องต่าง ๆ นี่มารวมกันเข้า แล้วก็เพิ่มมากขึ้น ๆ ทุก ๆ ครั้ง ที่ทำสังคายนา,
แล้วมันเนื่องจากต้องจัดให้ไพเราะทางภาษา. ถ้าคุณไม่สะเพร่าหรือเดินเล่อเกินไป เคย
เรียนสังคายนามาแล้ว ต้องปรับปรุงให้เป็นภาษาที่สวดสังคายนาได้.

ภาษาที่พระพุทธรูปเจ้านานพุด นี่ท่านพุดเหมือนกับพุดกับชาวบ้าน, ชาว
บ้านพุดกับชาวบ้าน, ไม่เป็นภาษาที่ไพเราะอะไรเลย, แล้วเป็นภาษาปากพูด ภาษาเลวๆ
อย่างนี้จารึกอโศกที่แผ่นนั้นไปอ่านดู, แล้วไปเทียบกับภาษาบาลีดู. ถ้าเป็นภาษาสันสกฤต
หรือภาษาบาลี มันไพเราะกว่านั้นมาก; เปรียบเทียบภาษาไทย เช่นว่าทำราชการ
อย่างนี้ ภาษาบาลีเป็นทำราชการ, ภาษาปากพูด เป็นทำราดการ, อย่างคนเมืองนี้พุด.

โยมของผมนี่พูดอย่างนี้ ผมได้ยินมาแต่เด็ก ๆ คนนี้มันทำราดการ; ราด - ซ - การมันเหลือแต่ ราด - การนั่นคือภาษาปรากฏที่พระพุทธเจ้าท่านใช้พูดสอนประชาชน, ไปที่เมืองไหน ก็พูดปรากฏเมืองนั้น. ปรากฏนี้ หลาย ๆ เมือง หลาย ๆ แคว้น; **เมื่ออยู่ที่แคว้นมคธมากก็พูดปรากฏอย่างแคว้นมคธมาก,** ปรากฏอย่างอโศกนี้ ปรากฏอย่างแคว้นมคธ เพราะพระเจ้าอโศกครองแคว้นมคธ. นี่ปรากฏอย่างโกศล กาสี ก็มีไปต่าง ๆ กัน, มันเพี้ยนกันอย่างขนาดว่า พูดไชยา พูดนคร ชุมพร สงขลา พัทลุง, เพี้ยนกันไปอย่างนี้. อย่างผมไปปัตตานี ผมก็พูดอย่างนี้ แล้วเขาฟังถูกรู้เรื่องได้.

ภาษาปรากฏนี้ ไม่เหมาะที่จะเป็นพระพุทธวจนะ ในฐานะที่เป็นตำรา, ฉะนั้นเขาจึงเปลี่ยนเป็นภาษาที่สละสลวย ร้อยกรองขึ้นทีหลัง, มันเลยเป็นลักษณะวรรณคดี แล้วมันมากขึ้น ๆ เติบโตเข้าไปมากขึ้น ๆ ให้มันครบให้มันบริบูรณ์, จัดหมวดจัดอะไรกันอย่างดี คือจัดตามลำดับที่พูดก็มี, จัดตามลำดับตัวเลขอย่างอังคุตตรนิกายก็มี. จะเห็นได้ว่า**เรื่องที่อยู่ในมัชฌิมนิกายก็มาอยู่ในอังคุตตรนิกาย,** นี่จัดตามลำดับมากน้อย.

มันจึงเปลี่ยนรูปเป็นวรรณคดี พอครบ ๘๔,๐๐๐ ธรรมขันธ์ **เป็นวรรณคดีเอกของโลก** ไม่มีใครยาวเท่า, เพราะมันยาววาหนึ่งเต็ม ๆ. พระไตรปิฎกเมื่อพิมพ์แล้วมันยาววาหนึ่งพอดี วาหลวง ยาวกว่าว่าผมเสียอีก, มาเรียงเล่มตามสันนะ. นี่ **เรียนพระไตรปิฎก ก็ยังไม่รู้พระพุทธศาสนา** เพราะยังเรียนวรรณคดี; ฉะนั้นเราก็เรียนวรรณคดี แล้วความไพเราะของวรรณคดี ก็ถึงจิตใจไปทางศิลปทางอักษรศาสตร์ทางอะไรต่าง ๆ ก็เลยเป็นโอกาสทำมาหากิน ด้วยศิลปเหล่านี้. ฉะนั้นยังเรียนพระไตรปิฎก ยังไม่รู้พระพุทธศาสนา ก็เพราะเหตุนี้, แล้วยังไปหาкинอย่างตลบตะแลงหลอกลวงก็มี, เพราะมันยังง่าย มันใช้ได้ง่าย.

นี่เรื่องปริยัติ ที่ทำให้คนติดตังไม่รู้พุทธศาสนา ยิ่งเรียนยิ่งไม่รู้ ยิ่งรู้มากก็ยิ่งนาน, ยิ่งรู้ท่วมหัวยิ่งเอาตัวไม่รอด เพราะเหตุที่มันเป็นวรรณคดีที่เพ้อ.

ถ้ามีใครสนใจจับเอาใจความให้ได้ ไม่ใช่ในลักษณะวรรณคดี, **จับหลักธรรมให้ได้** เรื่องไม่มีอะไร นอกจากระวางเรื่องที่จะเข้ามาในจิต ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อะไรก็ตาม และอย่าให้เรื่องนั้นมันเข้าไปปรุงแต่งในจิตเป็นตัวกู - ของกู เท่านั้นเอง, มีเท่านั้นเอง. สูตรไหนก็สูตรนั้น มีความมุ่งหมายอย่างนี้; แต่คนเขาไม่ได้เรียนสูตรเหล่านั้น ในลักษณะนี้ เรียนแต่ในลักษณะที่เป็นของแปลก ของใหม่ ไม่เหมือน ไม่ซ้ำ ไม่อะไรกันไปเรื่อยไปเลย มากไปท่วมหัวท่วมหัวถึงกับตกหลุม **เป็นวรรณคดี ความมืดสีขาว** อย่างที่เคยพูดวันก่อน **คือหมอกแห่งวรรณคดี** หมอกแห่งคำพูดที่ถือเอาใจความไม่ได้, เมฆหมอกแห่งคำพูด ที่คนเหล่านี้ถือเอาใจความไม่ได้.

นี่พระไตรปิฎกก็บังพระธรรม ใครไม่โง่เกินไป ก็คงจะฟังถูก ว่า พระไตรปิฎกนั้นแหละบังพระธรรม พระธรรมที่จะดับทุกข์ได้ นิยยานิกธรรม เญยยธรรม อะไรก็ตาม, **พระธรรมแท้ถูกบังมืดโดยพระไตรปิฎก**, แล้วคนก็เข้าไม่ถึง เลยกลายเป็นคนบ้าวรรณคดี บ้าภาษาศาสตร์อักษรศาสตร์, อย่างที่เรียนกันเป็นเปรียญ ๙ ประโยคอะไรก็สุดแท้. นี่เป็นเหตุให้ไม่ถึงตัวธรรมะในส่วนปริยัติ.

เรียนสมถวิปัสสนาก็เป็นรูปแบบปิดบังการปฏิบัติแท้จริง.

ที่นี่ ตัวอย่างที่ ๒ เรื่องปฏิบัติสมถวิปัสสนา คนที่อ่านบาลี อ่านอรรถกถา หรือแม้แต่อ่านธรรมบทก็ตาม จะเห็นว่า ปฏิบัติวิปัสสนาครั้งกระโน้น ไม่มีแบบ

ไม่มีรูป ไม่มีแบบ ไม่มีพิธีรีตอง, ไม่มีความต้องการที่จะปฏิบัติวิปัสสนา. นี่คุณฟังดู
 ซิว่าเขาไปขอการปฏิบัติกับพระพุทธเจ้านั้น ไม่ได้ไปขอวิปัสสนา ขอกรรมฐาน
 อะไร เหมือนที่พูดกันเดี๋ยวนี, คือไปบอกความทุกข์ร้อนทางจิตใจ เฉพาะตัว ต่อพระ-
 พุทธเจ้า หรือครูบาอาจารย์ และท่านก็บอกว่า จงทำอย่างนั้น จงคิดอย่างนั้น, จงทำใน
 จิตอยู่แต่อย่างนั้น, ไม่ได้ใช้คำวิปัสสนา หรือตั้งพิธีรีตองเหมือนกับเดี๋ยวนี. นี่จึงเป็น
 การปฏิบัติธรรมแท้ ๆ ในทางจิตแท้ ๆ เลยได้ประโยชน์.

ทีนี้พอถึงเดี๋ยวนี วิปัสสนาเกิดเป็นฟอร์ม เป็นแบบเป็นฟอร์ม เป็นรูป
 บัญญัติเฉพาะอะไรขึ้นมาแล้วก็มีทำให้เข้าใจว่า วิเศษ ศักดิ์สิทธิ์ กระทั่งมีฤทธิ์มีเดช
 มีปาฏิหาริย์, ไปทำวิปัสสนาเข้ามาก็บ้าบ๊านขนาดต้องจับล่ำมไซ้ ต้องไปส่งโรงพยาบาล
 ซึ่งมันไม่เคยมีในครั้งพุทธกาล. ปฏิบัติธรรมะในทางจิตนั้น ไม่เคยมีใครบ้าในครั้ง
 พุทธกาล, มีแต่ได้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นใดชั้นหนึ่ง.เดี๋ยวนีทำวิปัสสนาบ้า
 หลายสิบเปอร์เซ็นต์ ไม่มากก็น้อย, บ้าเลย บ้าเสียคนไปเลยนั้นก็ีมาก, บ้าไปเลยก็มี
 เพราะทำวิปัสสนาบ้า แล้วก็บ้าครึ่ง ๆ กลาง ๆ คุ่มดีคุ่มร้าย เทียววดดีอยู่ อะไรอยู่,
 นี้ก็มีมากที่สุด หลายสิบเปอร์เซ็นต์. ที่จะได้รับผลเป็นความดับทุกข์โดยตรง หายาก
 เต็มที เพราะมันเป็นวิปัสสนายกหูชูหางทั้งนั้น, วิปัสสนาเพื่อจะดีกว่าคนอื่น เพื่อจะ
 สอนคนอื่น แต่เป็นอาจารย์แล้วทำนาบนหลังลูกศิษย์ทั้งนั้น. นี้อย่างไม่บ้า อย่างที่
 ไม่บ้าแล้วเป็นอย่างนี้ ที่ทำไปโดยความบริสุทธิ์ใจโดยตรง นั้นมันมีน้อยมาก, ซึ่งจะ
 ไม่บ้าด้วย แล้วก็ได้ผลตามสมควรด้วย มันมีน้อยมาก.

นี่เรียกว่า วิปัสสนารูปแบบ ที่ปรุ่กันขึ้นเป็นรูปเป็นแบบ มีพิธีรีตอง
 อย่างนั้นอย่างนี้, นับตั้งแต่ต้องเอาดอกไม้ธูปเทียนมาอบเนื้อมอบตัว, อัญเชิญอย่างนั้น
 อัญเชิญอย่างนี้, ประกาศอย่างนั้น ทำอย่างนี้, แล้วก็ให้ทำไปเหมือนกับเครื่องจักร,
 เห็นดวงอย่างนั้น เห็นสีอย่างนี้ มันเป็นรูปฟอร์มสำเร็จรูปอย่างนี้ คือไปสู่ความบ้า.

นี่ก็เรียกว่า **วิปัสสนาสมัยนี้นั่นเอง ปิดบังพระธรรม ส่วนที่เป็นปฏิบัติ;** ส่วนพระไตรปิฎกก็ปิดบังพระธรรมส่วนที่เป็นหลักปริยัติ, **วิปัสสนารูปแบบนี้ ก็ปิดบังการปฏิบัติธรรมที่แท้จริง** ที่โดยตรงของพระพุทธเจ้า.

ทั้งปริยัติธรรมก็ดีปฏิบัติธรรมก็ดี มีเครื่องปิดบังเสียอย่างนี้; ฉะนั้นเรื่องปฏิเวธธรรม คือผลที่จะได้รับก็เลยไม่มี; ถ้ามีมันก็บ้า อย่างเดียวกันอีกก็คือ บ้านั่นเอง, **คือเป็นคนบ้าวิปัสสนาต้องจับล่ามโซ่. นั่นคือผลของวิปัสสนา หรือปฏิบัติธรรมในรูปอย่างนี้.**

ที่นี้อีกด้านหนึ่งในเมื่อมันไปมัวเมาในเรื่องความรู้เสียแล้ว **ผลก็คือลามยศ สักการะ** อย่างดีที่สุดมีคนนับหน้าถือตา มันก็มีผลอย่างนั้นไป ไม่มีผลเป็นมรรคผลสิ้นนิพพานหนึ่งเลย.

นี่เรียกว่าเมฆหรือหมอก**เครื่องปิดบังพระธรรมทั้งปริยัติทั้งปฏิบัติ** มันมีอยู่อย่างนี้, มันกลายเป็นว่า **เพื่อส่งเสริมตัวกู - ของกู** ให้ยกหูชูหางทางปริยัติบ้าง, ให้ยกหูชูหางทางปฏิบัติบ้าง. ทั้ง ๒ ทางแล้วมันจะหาที่พึ่งได้ ที่ไหน; เพราะว่าสิ่งที่ควรจะเป็นที่พึ่งนั้น มันถูกเข้าใจผิด ถูกทำให้เป็นอย่างนี้.

แล้วลักษณะอย่างที่ว่ามาทั้งหมดนี้ คือ **สิลัพพัตตปราคาส,** สิลัพพัตตปราคาสที่พูดถึงกันอยู่เสมอ แล้วอย่างร้ายแรงที่สุด ที่ปิดบังกั้นหนทางของการบรรลุมรรค ผล นิพพาน; เพราะเมื่อมัน **ทำไปจนชินจนเคยตัวอย่างนี้แล้ว ก็ยากที่จะถอนออกได้,** แล้วก็เป็นสิลัพพัตตปราคาสที่แท้จริง หมายความว่ามันอยู่ในเรื่องในราวของเรา ที่เราไปไม่รอด ไปไม่สำเร็จ ก็เพราะสังโยชน์ข้อนี้ ที่ได้มีอยู่จริง ๆ แล้วมากมายท่วมท้นไปหมด.

ฉะนั้น เราอาจจะสรุปเข้าเรื่องที่พูดมาแล้วว่า **ปริยัติก็ดีปฏิบัติก็ดี มีใจ** **ความสำคัญอยู่ที่ทำลายตัวกู - ของกู, ป้องกันการเกิดแห่งตัวกู - ของกู, แล้วก็ทำ** **ลายความเกิดแห่งตัวกู - ของกู อย่างเดียวเท่านั้น.** ถ้าเรียนก็เรียนเพื่ออันนี้, ถ้าปฏิบัติ **ก็ปฏิบัติเพื่ออันนี้.**

การศึกษาปฏิบัติธรรมมักไปในทางสงวนตัวกู - ของกู.

เดี๋ยวนี้เราไม่เอากันอย่างนั้น กลับจะสงวนไว้ซึ่งตัวกู - ของกู; พวก

ปริยัติก็สงวนที่จะเป็นเด่นในทางปริยัติ, พวกปฏิบัติก็สงวนที่จะเด่นทางปฏิบัติ.

ทีนี้ขอภัยจะพูดตรง ๆ ว่า **พวกที่ตั้งใจจะเอาจริงนี้ ก็ยังสงวนตัวกู -** **ของกูไว้** ด้วยความเคยชินทุกองค์นี้ถ้ามีอะไรจะเกิดขึ้นเป็นตัวกู - ของกู แล้วขอให้เข้า

ใจเกิด มันมีผลมาจากการที่เคยชิน แล้วไม่ยอม, ไม่ยอมสละโดยแท้จริง สงวนเอาไว้ ทั้ง ๆ

ที่รู้อยู่ว่า สิ่งนี้จะต้องละ ก็ไม่ละ, เลวถึงอย่างนั้น คิดดูซิทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่า สิ่งนี้ต้องละนะ,

ตัวกู - ของกูแบบนี้ หัวดีแบบนี้ ต้องละนะ, แล้วก็ไม่ละมันเลวก็มากน้อย. มัน

ควรจะเรียกว่าอ้ายชาติหมาเลย เลวชนิดนี้ เหมือน **เรื่องราชสีห์นอน** อย่างอรรถกถาอธิบาย

ชาคริยานุโยค, **เรื่องราชสีห์นอน** ขอให้เอามาระลึกไว้เสมอ; **ถ้าทำอะไรไม่สมกับ** **เพศกับภูมิของตัวเองแล้วให้ถือว่า อ้ายชาติหมา.**

ธรรมนิยายเรื่องอ้ายชาติหมาเป็นคติที่ดี.

บางคนอาจจะไม่เคยได้ยินเรื่องนี้ ก็เล่าให้ฟังซ้ำอีก **ราชสีห์นอนบนก้อน** **กรวด ในถ้ำ** มโนหรดาลศิลา เป็นก้อนกรวดชนิดหนึ่งในถ้ำที่มันอยู่ลึมหมนอน มันมี

สติ อย่างที่พูดใน ชาคริยานุโยคมีสติลึมหมนอน มีสติกำหนดทุกอย่าง กำหนด

ทิศตะวันตก ทิศตะวันออก ทิศเหนือ ทิศใต้ มือเท้า หางหัว อยู่อย่างนี้ กรวด มโนหร-

ดาลศิลาเรียบ, เรียบอยู่อย่างนี้แล้วมันก็นอน. เมื่อมันตื่นขึ้นมา มันก็ดู, ก่อนที่มันจะลุกขึ้นมันดูกรวดเหล่านี้ ว่าเป็นอย่างไร เมื่อเห็นกรวดขยุกขยิก ผิดไปจากเดิม, มันก็รู้ได้ว่า มันนอนดิน มือเท้า หูหางหัวหางมันดิน, กรวดมันผิดไปจากเดิมมันจึงว่า **"อ้ายชาติหมา ไม่ใช่ราชสีห์ ไม่ใช่ชาติราชสีห์ แล้วอ้ายชาติหมา"** คือว่า **นอนไม่สมกับที่เป็นราชสีห์** นี่ก็เลย, ว่าอ้ายชาติหมา, นอนอย่างไ้อ้ชาติหมา คือนอนไม่สมกับอย่างที่เป็นราชสีห์. แล้วมันก็เลยนอนใหม่ไม่ลุก, มันก็จัดการใหม่ แล้วก็นอนใหม่ แล้วก็ไม่ลุก, ยอมอดอาหาร ไม่ไปหาอาหารตามเวลา. แล้วตื่นขึ้นมาอีก ถ้ามันยังเป็นอย่างนั้นอีก ก็ว่าไ้อ้ชาติหมาอีก; นี่ถ้ามันตื่นขึ้นมา มันเห็นเรียบ บางทีมันหลายครั้งเข้า มันอาจจะเพื่อย มันไม่ตื่น กรวดมันก็เรียบดี ก็ตามใจเถอะ. แต่ถ้ามันตื่นขึ้นมา กรวดเรียบ ไม่มีรอยดิน นี่ชาติราชสีห์ละ, นี่ราชสีห์ ก็ลุกขึ้น เปล่งสีหนาทท้องไปทั้งป่า แล้วจึงไปหากิน เป็นราชสีห์.

ผู้ปฏิบัติไม่สมภาวะเพราะขาดหิริโอตตัปปะ.

ถ้าทำอะไรไม่สมกันกับภาวะแล้วก็ ต้องเรียกอ้ายชาติหมา ต้องรู้อยู่ว่า **สิ่งใดเป็นสิ่งที่ต้องละเพื่อให้สมกับการเป็นพระ เป็นเณร เป็นอุบาสก อุบาสิกาแล้วไม่ละ,** อย่างนี้ แล้วก็เห็นอยู่ รู้อยู่อย่างนี้ต้องละ แล้วไม่ละ แล้วก็ไม่วะอาย, แล้วก็พยายามสงวนเอาไว้ เพราะความเคยชิน หรือว่าเพราะการมีตัวกู - ของกูจัด ไม่ยอมแพ้หัวดี้อ, หรือเพราะว่า มันมากจนเป็น สิลัพพัตตปราคมาสแล้ว มันควรจะเรียกว่าอ้ายชาติหมา; ตัวเองก็เรียกตัวเอง อ้ายชาติหมา. แล้วคนอื่นควรจะเรียกได้ว่า อ้ายชาติหมา **เพราะไม่พยายามทำให้สมกับความเป็นอยู่** ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา ภิกษุสามเณร อะไรก็ตามไม่สมควรที่จะนอนบนกรวดมโนหรดาลศิลา ในถ้ำนั้น. เช่นเดียวกับภิกษุ สามเณรไม่ควรจะนอนในกุฎีที่เขาสร้างถวายเป็นแล้วตัวเองก็อยากจะให้สวย,

ทาน้ำมัน ชัดถุอย่างนั้นอย่างนี้ ปลุกต้นไม้ดอก ประดับประดาอย่างนั้นอย่างนี้ เพื่อให้สวย. แต่คุณสมบัติในตัวมันไม่มีพอที่จะนั่งนอนในเสนาสนะอย่างนั้น มันก็ควรค่าตัวเอง; เหมือนกับราชสีห์ ที่มันค่าตัวเองว่า ใ้ชาติหมา, ไม่สมกับกรวดมโนหรดาลศิลา แห่งถ้ำนี้, หรือว่าไม่เหมาะสมความเป็นราชสีห์ของกู.

นี่ถ้าเราจะคิดว่า มันไม่สมกับที่จะบริโภคอาหารบิณฑบาต จีวร คิลานเภสัช ของผู้ที่ถวายด้วยศรัทธา มันก็ต้องอย่างเดียวกัน, แล้วมันต้องจริงขนาดนี้ มันถึงจะพ้นจากเครื่องหุ้มห่อปิดบังต่าง ๆ.

เดี๋ยวนี้ไม่มีปัญหาแล้ว ไม่มีข้อสงสัยแล้ว ไม่มีปัญหาแล้ว รู้อยู่แล้วว่า ไม่ถูกและไม่ควร ก็ยังดื้อ ดื้อเพราะความเคยชิน, ดื้อเพราะความมีมานะทิฎฐิ เพราะหูหามันสูง มันลดไม่ค่อยจะลง, มันดื้อมาเป็นนิสัย. เพราะฉะนั้นทุกคนควรจะเรียกตัวเองในลักษณะอย่างนี้ เมื่อไม่ยอมแก้ไข สิ่งที่อยู่ควรแก้ไข ว่าใ้ชาติหมาก็แล้วกัน, อย่าต้องเป็นคนเลย. นี่คือนิหิริและโอดตปปะที่แท้จริง จะได้เกิดขึ้น.

เราพูดกันมาหลายหนแล้วว่า ต้องป้องกันด้วยสติสัมปชัญญะ แล้วก็ ต้องลงโทษมันด้วยนิหิริและโอดตปปะ คือรู้จักละอาย รู้จักกลัว มันจึงจะเปลี่ยนแปลง ; ฉะนั้นขอให้นึกให้มาก คือนึกว่า สิ่งที่ไม่ทำนี้ ล้วนแต่มันเป็นสิ่งที่ยังไม่รู้กันอยู่แล้วทั้งนั้น ว่าควรละ.

เช่นความโกรธ นี่มันโกรธซึ่งไม่สมกับความเป็นพระ, เป็นผู้ศึกษา. อ่านหนังสือเถรวาท อ่านหนังสือมหายาน อ่านหนังสือเซ็น อ่านหนังสืออะไรต่าง ๆ แล้วมันก็ยังโกรธ นี่มันไม่ได้เลวถึงชาติหมา;แต่เมื่อมันรู้แล้วว่าต้องละ, แล้วมันไม่พยายามละ มันเลวถึงขนาดเป็นชาติหมา มันหลายสิบครั้งแล้วครั้งแล้ว สองครั้ง

สามครั้ง, แล้วมันก็สงวนเอาอันนี้ไว้ ยังสงวนเอาอย่างนี้ไว้ลักษณะอย่างนี้ไว้ ไม่ใช่ครั้งหนึ่ง ไม่ใช่สองครั้งไม่ใช่สิบครั้ง มันหลายสิบครั้งแล้ว. เช่นความโกรธ ซึ่งพระพุทธเจ้าสรุปไว้อย่างน่าฟังที่สุด **สจฺจํ ภณเณ น กุซฺเณยฺย - พุดจริงแล้วอย่าโกรธ.** เดียวนี้มันโกรธ ทั้งที่ปากมันพุดจริง; บางทีเรื่องที่จะพุดนั้นคือเรื่องจริง แต่มันเรื่องจริงของความโกรธ หรือจริงสำหรับจะโกรธ แล้วมันก็โกรธ, นี่ก็เข้ากันกับที่ว่า **สจฺจํ ภณเณ น กุซฺเณยฺย, ต้องพุดจริง และไม่โกรธ.** นี่พุดจริง แต่โกรธ แล้วส่วนมากมันก็พุดไม่จริงด้วย. แล้วก็โกรธด้วย.

โลภะ โทสะ โมหะ นี่ขึ้นลงเนื่องกัน.

ตรงนี้อาจจะพุดแทรกให้เข้าใจ เรื่องความโลภ ความโกรธ ความหลง คือโลภะ โทสะ โมหะนี้; ถ้าคุณยังไม่รู้ ควรจะรู้เสียที่ว่า มันเนื่องอยู่ด้วยกัน มันขึ้นด้วยกัน, มันลงด้วยกัน มันเนื่องอยู่ด้วยกัน.อย่าไปพุดโง่ ๆ ตามที่คนบางคนพุดว่า โลภะ ให้เกิดโทสะ, โทสะให้เกิดโมหะ, โมหะให้เกิดโลภะ, โลภะให้เกิดโทสะ, เพื่ออธิบายภาพบนชั้นบน เรื่องงูกัดหางไก่ ไก่กัดหางงู อธิบายนั่นว่า โลภะ โทสะโมหะ นั่นคือโง่; ที่จริงมันไม่ใช่อย่างนั้น มันไม่อาจจะส่งเสริมกันอย่างนั้น เรื่องโลภะ โทสะ โมหะมันขึ้นด้วยกัน มันคนละลักษณะ คนละอาการ.

ภาพสัตว์ ๓ ตัวนั้นมันเรื่อง กิเลส - กรรม - วิบาก, กิเลส - กรรม - วิบาก ถึงแม้พระวิเบตจะเป็นผู้อธิบายเอง ก็อย่าได้ไปเชื่อเลย เขาฟังมาผิด แล้วบอกต่อ ๆ กันมาผิด. อาจารย์แรกผู้เขียน เขาไม่ได้โง่ถึงอย่างนั้นดอก, ไม่ได้โง่ถึงว่า โลภะให้เกิดโทสะ โทสะให้เกิดโมหะ โมหะให้เกิดโลภะอย่างรูปสัตว์ ๓ ตัวนั้น. **เพราะว่า โลภะ โทสะ โมหะ ทั้ง ๓ อย่างนี้ มันมาจากตัวกู - ของกู; ถ้าตัวกู - ของกู ลด ๓ อย่างนี้มันก็ลด, ตัวกู - ของกูแรง ๓ อย่างนี้มันก็แรง. โลภะ ก็มาจากตัวกู - ของกู คือ**

เป็นอาการตัณหา - ของกู อย่างหนึ่ง, โทสะก็เป็นอาการของตัณหา - ของกู อย่างหนึ่ง
โมหะ คือความโง่งนี่ก็เป็นอาการตัณหา - ของกู อย่างหนึ่ง. เห็นแก่ตัวมันก็โลภ
เห็นแก่ตัวมันก็โกรธ เห็นแก่ตัวมันก็เข้าใจผิด เพราะว่าความเห็นแก่ตัว มันเสีย
หลักเสียแล้ว มันจึงเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ผิด. นี่เมื่อจิตเห็นแก่ตัวแล้ว มองสิ่งอะไร
ก็เข้าใจผิดหมด ฉะนั้นจึงเป็นโมหะขึ้นมา.

พระพุทธเจ้าตรัสแต่เพียงว่า อย่าโกรธพอแล้ว; เพราะว่าถ้าไม่โกรธจริง ๆ
มันก็หมายความว่ากดหัวตัณหา - ของกู ลงไปได้ ให้ตัณหา - ของกู มันลดไปเท่าไร มันยุบ
ไปเท่าไร มันก็ไม่เกิดโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ รุนแรงอะไรได้. ฉะนั้นเราจะ
เลือกปฏิบัติว่า ไม่โกรธก็ได้ แต่ทำให้ถูก, ไม่โลภก็ได้แต่ทำให้ถูก, ไม่โง่งไม่หลง
ก็ได้, ทำให้มันถูก จงกำจัดตัณหา - ของกูนี้ลงไป, แล้วทั้งโลภะ โทสะ โมหะมันก็จะ
ลดลงไปด้วยเหมือนกัน.

ฉะนั้นอาจจะพูดได้ว่า **สัจจํ ภณํ น กุชณฺเอย** ๒ คำเท่านั้นก็พอ ที่จะบรรลุ
มรรค ผล และนิพพาน; **พูดจริงและไม่โกรธนั่นแหละ** ถ้าปฏิบัติได้จริง แสดงว่า
มันหมดตัณหา - ของกู. แต่ที่มันมีพูดไม่จริงและโกรธอยู่เสมอ แล้วรู้อยู่ ครั้งที่หนึ่ง
ก็ยังไม่วะ, ครั้งที่สองก็ไม่วะ, ครั้งที่สิบก็ไม่วะ, ครั้งที่ยี่สิบก็ไม่วะ, หลายสิบก็ยังไม่วะ
ฉะนั้นต้องเรียกไฉ่ชาติหมา, ไม่วะสิ่งที่แน่นอนเหลือเกินแล้วว่าจะต้องวะ, ไม่สมกับที่ว่า
เราเรียกตัวเองว่า ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา บริโภคปัจจัยสี่ของผู้ถวายด้วยศรัทธา.

ต้องมีสติสัมปชัญญะและหิริโอตตปปะละสิ่งที่ต้องละ.

มันเป็นเรื่องที่เหลืออยู่นิดเดียวเท่านั้น คือว่าเราหลุดจากไซตรวนของแนว
ปริยัติมาได้, หลุดจากไซตรวนของวิปัสสนารูปแบบที่ทำให้บ้านั้นมาได้ เรียกว่า รอด

ปากเหี่ยวปากกามาไม่น้อยแล้วนะ, แล้วมันก็มาติดปากเหี่ยวปากกาชนิดนี้ คือไม่ยอม **ละสิ่งที่รู้ว่าจะต้องละ** แม้ครั้งที่หนึ่ง แม้ครั้งที่สอง แม้ครั้งที่สาม, ปากก็ว่าจะละ ปากก็รับสารภาพผิด ปากก็บอกว่าจะกลับตัวใหม่ตรงกันข้าม. บ้างก็ไปยืนยันกับเพื่อนฝูง แสดงอาบัติก็มี, มายืนยันกับผมเองก็มี, แต่แล้วมันก็ยังไม่ว่าง.

ฉะนั้นให้เห็นว่า นี่คืออุปสรรคอันเดียวนี้เท่านั้น ผ่านข้อนี้ข้อเดียวไปได้ ก็ตลอดรอดฝั่งได้; แต่ต้องละสิ่งที่รู้ว่าจะต้องละ ซึ่งเราเหลวไหล **ไม่ละมาตั้งหลายสิบครั้งแล้ว ก็คือไม่ละอายและไม่กลัว.** ทำอย่างไรจะให้ละอาย ให้กลัว, ก็ต้องเรียกมันว่า ใจชาติหมา. **ถ้าอย่างงี้มันก็ไม่ได้อีกก็เลิกกัน, มันไม่มีทางจะทำแล้ว,** ถ้าหิริโอตตัปปะเกิดขึ้นไม่ได้เพราะในข้อนี้ แล้วมันก็ไม่มีทางจะทำ.

นี่อย่าลืม **หลักใหญ่ ๆ** ที่ว่า **ผลอดกร่องของตัวกู - ของกู นั้น ป้องกันได้ด้วยสติสัมปชัญญะ,** แล้ว**ผลอดสติสัมปชัญญะไปบ้างแล้ว** ทำลงไปแล้ว มันต้องแก้, **กูหรือว่าป้องกันต่อไป ด้วยหิริโอตตัปปะ คือละอายให้มาก กลัวให้มาก,** หรือถ้าเอามารวมเข้าได้เลยก็ยิ่งดี กลัวลวงหน้า ละอายลวงหน้า. นี่ทำเสร็จแล้วก็ยังไม่ละอายไม่กลัว, **ทำไมจะละอายลวงหน้า หรือว่ากลัวลวงหน้า ฉะนั้นถ้าเป็นขั้นผู้ดีที่สุด ต้องมีสติสัมปชัญญะ กับ หิริและโอตตัปปะ** รวมกันควบคุมตัวเองอยู่; เหมือนอย่างว่า ไม่ไปทำผ่านทุ่งหลุมกลางถนน. เพราะอะไร? เพราะสติสัมปชัญญะอย่างหนึ่ง และเพราะหิริและโอตตัปปะ ความละอายความกลัว ผนวกอยู่ด้วย ชูไว้ด้วย มันจึงไม่ทำผ่านทุ่งหลุมกลางถนนสักคนเดียวเลย, ร้อยเปอร์เซ็นต์เลย.

แต่ที่อย่างทำเหลวไหลนี้ ทำไมจึงเหลว ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์, หรือว่าเหลวไปแค่ ๙๙เปอร์เซ็นต์; **คือทางจิตใจทำผ่านทุ่งหลุม ตัวกู - ของกูจึงเกิดขึ้น** เปรียบเหมือนทำผ่านทุ่งหลุม แล้วทำไมไม่ละอาย? ก็เพราะไม่มีสติสัมปชัญญะ และหิริโอตตัปปะ

มากพอ เหมือนกับเรื่องทางวัตถุ ที่ว่าจะไปทำผ้านุ่งหลุดกลางถนน หรือจะทำอะไร ๆ ที่คล้าย ๆ นั้น. เพราะถือว่าไม่มีใครรู้ของใคร ไม่มีใครเห็นของใคร ชอนตัวอยู่ได้; อย่างนี้มันก็ไม่มีทางดอก ไม่มีทางที่จะเปลี่ยนนิสัย, แล้วก็อย่าให้เลวกว่าราชสีห์ อย่างที่กล่าวไว้ในอรรถกถา แม้แต่สัตว์เช่นราชสีห์มันยังมีธรรมอย่างนั้น มีหลักอย่างนั้น. นี่เราเป็นมนุษย์ ควรจะทำได้ ทำอะไรไม่สมกับภาวะที่เป็นอยู่อย่างนี้ ก็ควรละอาย ขนาดนั้นเลยเรียกไอ้ชาติหมาเลย, แล้วไม่ไปบิณฑบาตด้วย เหมือนราชสีห์ไม่ไปหากิน. **แก้ไขสิ่งนี้ได้เสียก่อน จึงจะไปบิณฑบาต จึงจะไปหากิน;** ฉะนั้นถ้าใครเอาจริง มันก็รอดตัวทุกคน.

ควรทำตัว - เหมือนราชสีห์บังคับตนเอง.

เขาไม่ได้เขียนไว้ชัดว่า ราชสีห์มันทำกี่ครั้ง เขากลับไปเขียนชัดว่า มันยอมตาย ไม่ไปหากินแล้วมันนอนอีก, มันนอนอีก, มันนอนอีก จนตื่นขึ้นมา รอยกรวด มันเหมือนอย่างเดิม เพราะมันหมดแรงหรืออะไรก็สุดแท้ มันจึงไปหากินอย่างราชสีห์ บันลือสีหนาท ๓ ครั้ง แล้วก็ออกไปจับสัตว์กินเป็นอาหาร. **ภิกษุที่มีปิติปราโมทย์** ในการกระทำของตัว ที่ทำได้ตามที่ควรจะทำ ก็บันลือสีหนาท ออกไปบิณฑบาต อย่างราชสีห์คือเดินไปอย่างภาคภูมิใจตลอดเวลา ว่าเราไม่มีอะไรที่ใจหยาบตัวเองได้.

ผมขอย้ำอีกทีว่า เรายอดปากเหยี่ยวปากกา ไม่ตกหลุมปริยัติ ไม่ตกหลุม ปฏิบัติวิปัสสนาบ้า, แล้วก็มารู้อยู่แล้วว่า อะไรจริง อะไรเป็นอย่างไร อะไรควรทำอย่างไร อะไรควรละอย่างใด, แล้วก็มาติดอยู่ข้อเดียวที่ว่า **ไม่เข้มแข็ง ไม่เด็ดขาด ในการที่จะละสิ่งที่รู้อยู่แล้วว่า จะต้องละและควรละ;** เช่นความโกรธ เป็นการไม่ดี, เป็นการยกหูชูหาง แง่ใดแง่หนึ่ง อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่มีอยู่ประจำตัวคนหนึ่ง ๆ ไม่ค่อยจะเหมือนกัน.

แต่นี้ กลัวว่า จะไม่ละอายถึงขนาดว่า จะเอาอย่างนี้ ไว้แบ่งทับกัน, ไว้หวัดกันว่าไม่กลัวใครๆ ไม่กลัวใคร ด่าใครก็ได้. **คำพูดที่ไม่น่าฟังสำหรับพระ** เช่น ว่า **เตสสนมันเสียสั๊กที่อย่างนี้ไม่ใช่พระ**, ถ้าพูดว่าเตสสนเสียสั๊กที่ คนนั้นไม่ใช่พระ แล้ว, เพราะโกรธด้วย แล้วเข้าใจผิดด้วย, โกรธจัดด้วย แล้วเข้าใจผิดด้วย. เตสสนได้ที่ไหน, แล้วเป็นพระจะเตสสนได้อย่างไร, มันควรจะพูดอย่างอื่น. **นี่มันทั้งโกรธ และมีทั้งมานะทิฎฐิ มีทั้งเปลี่ยนแปลงหลักธรรมะ กลับเอาหัวลงเลย, เป็นผู้เปลี่ยนหลักธรรมะ จากหัวขึ้นเป็นเท้าลงเลย.**

นี่ก็เป็นปัญหาของอุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ สามเณร คือพุทธบริษัททั้ง ๔ ที่มาติดตังอยู่ก็ตรงที่ว่า **ไม่เข้มแข็งพอที่จะละสิ่งที่จะต้องละ**, แล้วไปเห็นแก่ของเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างอื่น **ซึ่งไม่ใช่วัตถุประสงค์ของพรหมจรรย์**, ลามสักการะ เสี่ยงสรรพะริณ หรืออะไรนั้น **ไม่ใช่ความประสงค์ของพรหมจรรย์**. นี่พูดแล้วพูดอีก แล้วเขียนไว้ใน ที่หลายแห่ง พระพุทธภาษิตข้อนี้เคยยกมาให้ฟัง เทศน์ก็หลายครั้ง; **พรหมจรรย์นี้ มิใช่มีลามสักการะเป็นอันสงส์, พระพุทธภาษิตก็มีอยู่อย่างนั้น ว่าพรหมจรรย์นี้ มิใช่ลามสักการะเป็นอันสงส์.** แล้วทำไมยังบูชาลามสักการะ ทุกลมหายใจเข้าออก, ฝัดฝั้นแต่ช่องทาง ที่จะได้มาซึ่งลามสักการะ, ทำสิ่งนอกกรอบนอกรอยของบรรพชิต ก็เพื่อลามสักการะ.

การสงวนนุหางของตัวกู - ของกูเป็นรสร่อยที่สุด.

ผลสุดท้าย มันก็เรื่อง สุขเวทนา คือ ถูกตัณหาทิฎฐิลูปคลำ รู้สึกอร่อย เมื่อได้โกรธ, รู้สึกอร่อยเมื่อได้ดื้อ, รู้สึกอร่อยเมื่อได้สงวนไว้ซึ่งหูและหางของตน. เวลานั้นเป็นเวลาทีอร่อยที่สุด สงวนไว้ซึ่งหูและหางของตนที่ยกขึ้นสูง, เวลานั้นเป็น

เวลาที่อร่อยที่สุด, เป็นสุขเวทนาที่ร้ายกาจที่สุด ที่ลึกซึ้งที่สุด ที่ครอบงำหรือยึดจิตใจของคนไว้ในวัฏฏสงสาร. เวทนาทางกามารมณ์ก็ไม่แรงเท่า อาจจะไม่แยแสกับผู้หญิงผู้ชาย, ไม่ดีในสุขเวทนามะหว่างเพศเกิดจากเพศ แต่มาบ้างหรือหลงในสุขเวทนาที่เกิดจากอุปสรรค คือสิ่งที่ไม่มีรูป เป็นการยกหูชูหางในจิตใจ, เป็นตัณหา - ของกู ยึดมั่นถือมั่นอย่างนั้นอย่างนี้. ถ้าได้สงวนไว้ซึ่งสิ่งนั้น แล้วก็อร่อยที่สุด ฉะนั้นจึงไม่ยอมละ สิ่งที่อยู่ว่าต้องละ แล้วบางทีก็ได้ปฏิญญาสัญญาต่อกับคนใดคนหนึ่งไว้ด้วยว่า จะละ แต่แล้วก็ไม่ละนี่เพราะความอร่อยของสุขเวทนา ประเภทอุป คือเกียรติ เราวมเรียกเกียรติ.

โลกธรรม ๘ มีคำว่า ได้ลาภ เสื่อมลาภ, ได้ยศ เสื่อมยศ, นินทา สรรเสริญ สุขนี้. ความสุขที่เกิดมาแต่เกียรติยศ นี่เหนียวแน่นร้ายกาจลึกซึ้ง; มันผ่านชั้นกามาวจรภูมิ เรื่องเพศมาได้ แล้วก็มาจมปลักอยู่ที่นี่ เป็นรสอร่อยที่สุด ที่เกิดมาจากการสงวนไว้ซึ่งหูหูกของตัณหา - ของกู ที่ยกไว้สูงอยู่เสมอ.

ทุกคนต้องรู้ว่า นี่คือการต้นเหตุของกรรม อันเดียวเท่านั้นที่เราทั้งหลายมันติดตั้งอยู่ที่นี่, ความดีความไม่ยอม ต้องหาช่องบิดพลิ้วให้จนได้ เกียจให้จนได้ ดีให้จนได้. สารัมมะไม่ใช่แข่งดี, สารัมมะ คือบิดพลิ้ว, ผมไปแปลอุปกิเลส ๑๖ ข้อนั้นเสียใหม่. ถัมมะกับสารัมมะ คือหัวดี แข่งดี นี่อย่าให้มันอย่างเดียวกัน มันมีอยู่คำว่า บิดพลิ้วอีกคำ ซึ่งมันไม่มีใน ๑๖ อย่างนั้น. ฉะนั้นไม่เชื่อว่าคำแปลนั้นถูกต้อง อุปกิเลส ๑๖ อย่างนั้น, ต้องรวมคำว่า บิดพลิ้ว อยู่ด้วย แก้วตั้งหน้า บิดพลิ้วซึ่งหน้ามันมารวมอันนั้นด้วย, มันไม่มีใน ๑๖ อย่างนั้น, ต้องใส่เข้าไป มันไปซ้ำอยู่ ๒ อัน คู่หนึ่งเปล่า ๆ ความหมายเหมือนกันเอาอันนั้นออกมาเสียอันหนึ่ง จะเป็นสารัมมะหรือถัมมะก็ได้. นี่มีสารัมมะ คือบิดพลิ้วมีข้อแก้ตัวเสมอ ; นี่คือการที่ว่า อุปสรรคอย่างยิ่ง ที่มันจับกดไว้ ไม่ให้เผยอขึ้นมาได้.

แล้วการที่**บิตพลั้วนั้น** ลองคิดดูเถอะ บิตพลั้วกับใคร บิตพลั้วกับเพื่อน หรือครูบาอาจารย์ หรือว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. **คนบิตพลั้ว** มันก็ต้องคิดว่า **กับคนที่จะพูดด้วย** กับคนที่มีเรื่องด้วย นี่มันเล็กเกินไป เรื่องนี้มันเล็กเกินไป. บิตพลั้วกับครูบาอาจารย์ หรือว่าเพื่อน หรือว่าใครที่เป็นคู่วิาทด้วยมันเล็กเกินไป ; มัน**บิตพลั้วต่อธรรมะ หรือต่อธรรมชาติ**; ถ้าที่จริงก็คือต่อตัวเอง ทุกอย่างที่ทำผิด นั้นมันทำตัวเองทั้งนั้น ไม่ใช่ทำต่อคู่วิาท ตรงกันข้าม. แต่ว่ามันรู้สึก**อรร้อยเหลือเกินที่ได้ทำกับคู่วิาท**; แต่ที่แม้มันเป็นการทำกับตัวเอง มันมองไม่เห็น, ฉะนั้นจึงอรร้อยอยู่ได้. ถ้ามันรู้ความจริง ก็อ้าว,เหมนี้ ทำกับเราเองทั้งนั้น มันก็ใจหายวาบเลย มันจะจะได้เพราะเหตุนี้.

มองดูให้ดี ๆ เอะ ที่ไม่ละ ที่ประชดกิเลส หรือประชดเพื่อนฝูง บิดามารดา ครูบาอาจารย์อะไรก็ตาม, ที่ประชดนั้น มันอรร้อยเพราะเข้าใจว่า ได้ประชดคู่ตรงกันข้าม. **แต่ที่จริงที่ถูกที่แท้ มันคือประชดตัวเอง ทำลายตัวเอง** มันมองไม่เห็นข้อนี้ จึงจมอยู่ในนรกขุมนี้ ขึ้นมาไม่ได้.

ที่ผมเคยบอกว่า อยากให้ทำงาน คือว่าการสังคม เป็นบุคคลที่ ๒ ที่ ๓ นี้ ก็มีความมุ่งหมายอย่างนี้ด้วย, คือว่า**เปิดช่องให้กิเลส ว่ามันจะมีหรือไม่มี**, แล้วมันจะโกรธหรือไม่โกรธ แล้วมันจะประชดประชันกันหรือไม่, อยากให้สิ่งต่าง ๆ มันเกิดขึ้น ในลักษณะที่พอสมควร ที่จะเป็นเครื่องวัด เครื่องทดสอบว่า เป็นพระเป็นเณรกันจริงหรือไม่. เช่น**ถ้ารถมอเตอร์ไซด์วิ่งเข้ามา ว่าหนวกหู บ่นบ้ายู่คนเดียว** นี่มันไม่ถูก มันเป็นเครื่องวัดที่ดีว่าคนนี้นมันเป็นอย่างไร พระเณรองค์ไหน ที่โกรธรถมอเตอร์ไซด์ที่วิ่งปราดผ่านไป โดยไม่เบาเครื่อง หรือว่าไม่แยะต่อ. นั่นแหละถือว่าเป็น**เครื่องสอบไล่ตัวเอง** ว่าเป็นพระเณรก็มาน้อย.

แล้วมันก็ตื่นนะ แต่ว่ามีเหตุจำเป็นที่ต้องปิดเสียบ้าง เพราะเหตุอย่างอื่น, ไม่ใช่เพราะว่ากลัวมันหรือว่าเพราะรำคาญเพียงอย่างเดียว, มันมีความเสียหายอย่างอื่น. แต่บางครั้งก็ต้องเปิด ให้มันเข้ามาสอบไล่พระเณร ว่าใครโกรธบ้าง? ว่าใครหงุดหงิดบ้าง? ว่าใครเดือดร้อนมาในใจ มีตัณหา - ของกูที่เดือดที่โกรธขึ้นมาบ้าง เป็นคราว ๆ. เดียวนี้มันมีทางเสียหายอย่างอื่นด้วย ที่ต้องปิดนี้; ถ้าเพียงแต่หนวกหูอย่างเดียวนี้ อาจจะเอาไว้เป็นเครื่องสอบไล่. เมื่อคุณหนีไปอยู่บนภูเขานานพอแล้ว ก็ลงมาสอบไล่ดูว่า, อยู่กฏาภิธมมันวิ่งผ่านเสมอ มันเป็นอย่างไร, มันปกติหรือยัง.

หลุดหลดหางลงเสีย จิตจะได้ไปสูง.

คนที่มุ้งน่ะ เก็บมุ้งเสียบ้างสิ บางคืนเก็บมุ้งเสียบ้าง ที่เคยนอนมุ้ง, อันนี้ก็ถูกละจะได้นอนสบายหรือกันมาเลเรื่อย. แต่ว่าบางคืน ควรจะเก็บมุ้งเสียบ้าง, แล้วพุดจากกันดูกับยุ้งบ้าง มันยังขาดความรู้ข้อนี้อยู่.

เดี๋ยวนี้เราก็มีหลายอย่าง ที่ว่ามันเป็นไปในทางช่วยให้ดีขึ้น, แต่บางอย่างก็ยังไม่ได้ใช้ เพราะว่าไปปิดไปกันเสียเอง. **การเป็นอยู่อย่างต่ำที่สุด และก็มีมุงพยายามอย่างสูงที่สุด นั้นแหละดี แต่ไม่ใช่สูงอย่างยกหู ชูหาง, ขอให้ฟังไว้บ้าง, ไม่ใช่สูงอย่างยกหูชูหางสูง.** เอาหางสูงต่ำ มันจึงจะเรียกเป็นอยู่อย่างต่ำ *plain living* แล้ว *high thinking* มันคิดไปในทางที่มันว่าง ว่างจากตัณหา - ของกู. *plain living high thinking* นี้ เขียนไว้ที่กระดานดำแผ่นนั้นที่โรงฉัน ใครลบไปเสียแล้ว, นั้นแหละเป็นคำเตือนให้ทุกคนอยู่อย่างนั้น อยู่ในลักษณะอย่างนั้น *plain living*, **คอยหลุดหลดหางลงเสีย แล้วจิตใจจะได้ไปสูง** เมื่อมันไปยกหูชูหางแล้ว *high thinking* มันมีไม่ได้ เพราะมันไม่ยอมเป็นอยู่อย่างต่ำ.

นี่อาจสรุปความได้ว่า เท่าที่พูดมาแล้วทั้งหมดนี้ ก็เพื่อสรุปให้เห็นว่า อุปสรรคมันติดอยู่ที่ตรงนี้สิ่งอื่นดูจะดี ดีทั้งหลาย ๆ ด้าน หรือรอบด้าน แต่ว่ามาติดตัน อุปสรรคที่ว่า ไม่เข้มแข็งพอ ที่จะละสิ่งที่จะต้องละ ที่รู้อยู่ว่า เราผิดเพี้ยนมาหลายสิบครั้งแล้ว, รู้อยู่แก้ไขหลายสิบครั้งแล้ว แล้วก็มีเสียใจอยู่บ่อย ๆ ก็ยังน้อยไป ไม่ถึงกับละ.

ฉะนั้นเพื่อให้มันมีประโยชน์ อย่าให้มันเสียเปล่า ที่ได้พูดกันมาเสมอ ๆ หรือว่า**ได้อุทิศชีวิตจิตใจเพื่อธรรมะ เพื่อพระพุทธเจ้าที่แท้จริง** นี่มันมาติดอยู่ที่นี้ ก็เรียกว่าอะไรดีละ? จะเรียกว่าขาดทุนก็ยังน้อยไป เรียกว่าขาดทุนนี้ก็ยังไม่พอ, มันจะล้มละลาย, ระวังล้มละลาย ไม่เพียงแต่ขาดทุนเล่นสนุก ๆ มันจะล้มละลาย จนหมดเลย, จึงเห็นว่า อุปสรรคข้อเดียวข้อนี้ที่สำคัญที่สุด ที่ยังเหลืออยู่นี้ จะต้องฟันฝ่าให้มันหลุดรอดไปให้ได้.

ให้มองให้กว้างออกไปเถอะถึงเรื่องอื่น ๆ เรื่องของชาวบ้าน เรื่องที่บ้าน เรื่องศีลธรรมทั่วไปเรื่องรบราฆ่าฟันกันทั้งโลกทั้งหมดมันรวมอยู่ที่ **ไม่ละสิ่งที่ควรละละ, ไม่เคยคิดจะละด้วยซ้ำไป**, แม้เคยคิดว่าจะละ แต่ถ้ามันอ่อนแอขนาดนี้ มันละไม่ได้ มันต้องจริงขนาดอย่างที่ว่า.

เดี๋ยวนี้กำลังติดสุขเวทนา ที่เกิดจากการยกชูทางทั้งนั้นเลย ตัวกู – ของกูที่ยกชูทาง ให้รสอร่อยนี้ มันจึงตกลงอะไรกันไม่ได้, ปรึบความเข้าใจอะไรกันไม่ได้, นับตั้งแต่ส่วนบุคคลออกไปถึง ส่วนหมู่คณะเล็ก หรือกระทั่งที่รบราฆ่าฟันกันอยู่ในโลกเวลานี้ มันก็สว่นไว้ซึ่งสุขเวทนาแห่งการยกชูทางทั้งนั้น, ถึงที่เรียกว่า **สันติภาพอันมีเกียรติ**, มันก็เกียรติอย่างนี้เหมือนกัน, ไม่ใช่เกียรติของพระเจ้าไม่ใช่เกียรติของธรรมะ เกียรติอย่างยกชูทาง; ต่างฝ่ายต่างต้องการ**สันติภาพอย่างมีเกียรติ** จึงยอมกันไม่ได้.

สงวนตัณหา - ของกูไว้ จึงไม่ละโลก โกรธ หลง.

นั่นแหละดูเถิด ปัญหาทั้งหมดมันขึ้นอยู่กับทิวฐิสิ่งนี้สิ่งเดียว, สิ่งนี้สิ่งเดียวเป็นต้นเหตุของปัญหาทั้งหมด. ส่วนบุคคลก็ตาม หมู่คณะก็ตาม, หรือทั้งโลกก็ตาม, หรือว่าถ้าต่อไปมันอาจจะมีโลกอื่นขึ้นมาอีกที่จะไปหามาได้ ค้นพบมาได้, ปัญหาระหว่างโลกมันก็เกิดมาอีก, เกี่ยวกับข้อนี้. ฉะนั้นชนะข้อนี้ ชนะสิ่งนี้ ก็คือ ชนะทั้งหมด ชนะตัณหา - ของกู ที่ทำให้โลก ที่ทำให้โกรธ ที่ทำให้โง่.

มันพอ ๆ กัน อาการทั้ง ๓ ของตัณหา - ของกู, ความโลภ ความโกรธ ความหลง มันพอ ๆ กันเพราะมันโลภจัด โกรธจัด โง่จัด. คนโกรธน้อย ก็โลภน้อย โง่น้อย มันลงมามีด้วยกัน มันขึ้นไปด้วยกัน,มันแปลกกันอยู่แต่ว่า อันไหนมันเป็นสิ่งที่เล่นงานเอาบ่อย ๆ สำหรับคนคนหนึ่ง, อันไหนมันเล่นงานบ่อย ๆ มันก็อาจจะต่างกันได้. บางคนเป็นความโลภ, บางคนเป็นความโกรธ, แต่แล้วมันก็ไม่แปลกต่างอะไรกัน เพราะว่า รกรากมันขึ้นมาจากความอ้อยในการสงวนไว้ซึ่งตัณหา - ของกู, จึงมีความโลภ ความโกรธ ความหลง.

เดี๋ยวนี้ก็คิดดู มันก็ล่วงมาแล้ว อายุมันก็ตั้งหลายสิบปีแล้วก็มีมาก อายุยังไม่ถึง ๖๐ ปีก็มีมากแต่ปัญหาอย่างเดียวกัน, บางคนจะตายอยู่รอมร่อแล้ว ก็ยังไม่เคยสร้างชาในข้อนี้ ในเรื่องความโลภความโกรธ ความหลง. นี่มาอยู่วัดก็เพื่อต้องการความรวดเร็วในข้อนี้ ในการทำลายสิ่งนี้, สังเกตให้ดี ๆ เกิดเมื่อไร เกิดอย่างไร ก็จัดการกับมันเสีย, แล้งต้องเปิดโอกาสให้ได้มีการทดสอบหรือสอบไล่กันบ้าง. ไปนั่งหลับตาอยู่คนเดียว แล้วว่าไม่เกิด ๆ อย่างนี้ก็ไม่ถูก, ไม่จริงด้วย. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีบุคคลที่ ๒ ที่ ๓ เข้ามา ติดต่อกับเพื่อนฝูงก็ตาม, ติดต่อกับร้านกาแฟก็ตาม ติดต่อกับรถ ๓ ล้อ ก็ตาม, ติดต่อกับใครก็ตาม, มันมีอะไรที่เป็นตัณหา - ของกูเกิดขึ้น ให้กว้างออกไป กระทั่งคนนอกออกไป นอกออกไป.

คุณอยู่กับเพื่อนในวัดนี้ ตัวกู - ของกูก็ไปรูปหนึ่ง, ออกไปนอกวัด ร้านขายของไปอีกรูป, ไปบิณฑบาตตามบ้านประชาชน ก็ไปอีกรูปหนึ่ง, ไปที่ตลาด ก็ไปอีกรูปหนึ่ง. ฉะนั้นเวลาเหล่านี้แหละ เป็นเวลาที่มีค่าที่สุด ไม่ใช่เวลาที่ไปนั่งหลับตาอยู่คนเดียวเงียบ ๆ เสียเรื่อยไป, มันอาจจะทำให้รู้อะไรเป็นอะไรก็ได้. ถ้าทำไปตามแบบรูปหนักเข้า เป็นบ้าเลย ต้องไปโรงพยาบาลแน่; เพราะว่าไปตามรูปแบบด้วยเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ หวังความดีพิเศษ, หวังฤทธิ์หวังปาฏิหาริย์ หวังอะไรไปรูปนั้น.

ฉะนั้นให้ทำอย่างคนธรรมดาสามัญ ที่อยู่กันอย่างไร สังคมกันอย่างไร เป็นประจำวัน แล้วมีอะไรเกิดขึ้น; ตัวกู - ของกู ฟุ้งฟองขึ้นมา รูปโลภะ หรือรูปโทสะ หรือรูปโมหะ, แล้วบทเรียนที่ง่ายที่สุด ที่ดีที่สุด ก็คือ ไม่โกรธ ไม่น้อยใจ ไม่ขัดใจ ไม่หงุดหงิด. นี่เป็นเครื่องทดสอบที่ดีที่ง่าย ไม่ใช่มุ่งหมายว่าโกรธเดือดพล่าน, กล่าวคำหยาบ หรืออะไรทำนองนั้น ที่มันกรุ่นอยู่เรื่อยตลอดเวลา และความแค้นใจน้อยใจ หงุดหงิด มันรวมอยู่ในข้อนี้.

หุ - หางไม่ยอมลด นี่เป็นสีลัพพตปรามาสอย่างร้าย.

นี่ถ้าสมมติว่า คำพูดวันนี้เป็นเรื่อง หรือเป็นสูตร หรืออะไรก็ตาม, สูตรนี้ต้องให้ชื่อว่า สูตรไฉชาติหมา, ชื่อสูตรว่าอย่างนี้. หัวข้อมันว่าอย่างนี้ ก็ขอให้ถ่วงกันให้มาก, แล้วให้ลดลงไป ลดลงไป, คือให้ซึ่งเหมือนกับราชสีห์ตัวนั้น. พูดเรื่องหนึ่งวันหนึ่ง ๆ หัวข้ออย่างหนึ่ง หัวข้อเรื่องอย่างหนึ่ง ๆ ข้อวันนี้ คือว่า **ไม่มองเห็นความจริงไม่ยอมละ, ไม่ยอมละสิ่งที่รู้ว่าจะต้องละ,** ขนาดนี้ก็ต้องดำตัวเองว่าอย่างนั้น. และที่ไม่ยอมละนั้นไม่ใช่เพราะว่ามีเหตุจำเป็นอะไร มีมานะทิฎฐิ สงวนเอาไว้ แต่เป็น **ความเคยชิน** จนเป็น สีลัพพตปรามาส **ชอบที่จะทำอย่างนั้น ชอบที่จะสงวนไว้อย่าง**

นั่น ชอบที่จะพูดอย่างนั้น ชอบที่จะทำอย่างนั้น, สงวนเอาไว้ เพราะความเคยชิน จนเป็นความเคยชิน.นี่ก็เรียกว่า **สิลล์พัตตปราคมาสอย่างร้าย** ที่เรายังมีอยู่ เคยชิน ในทางสงวนไว้ซึ่งนุหนาง ที่ยกขึ้นไว้สูงไม่ยอมลด.

คำว่า**สิลล์พัตตปราคมาสนี้** เป็นคำที่เป็นปัญหายุ่งยากที่สุดในวงการศึกษา ; ฉะนั้นจงจำไว้ว่า ความเคยชินในสิ่งที่ทำมาอย่างโง่เขลาทางมหาย. คำว่า **สิลล์พัตต-ปราคมาส** มันแปลว่า **ลูปคลำด้วยศีลและพรต** หรือลูปคลำซึ่งศีลและพรตก็ได้, ถ้าลูปคลำซึ่งศีลและพรต ก็หมายความว่า มันไปแก้ตัว บิดพลิ้วแก้ตัว ก็ได้ทำสิ่งที่กิเลสอยากจะทำ; หมายความว่าอย่างนั้น **อ้างความเคยชิน อ้างการที่เคยทำมาแต่ปางก่อน.** ถ้าจะแปลว่าลูปคลำด้วยศีลวัตร ก็หมายความว่าอย่างเดียวกัน คล้าย ๆ กัน คือว่าเขาศีลวัตรมาอ้างอิง ให้เป็นศีลวัตรขึ้นมา, เพราะทำอย่างกิเลสนี้ มาเปลี่ยนชื่อให้เป็นศีลวัตรขึ้นมา เพราะมีเหตุผลที่จะอ้างอย่างนั้น.

ในบาลีไม่มีคำอธิบายคำคำนี้ ในอรรถกถามีอธิบายว่าเป็นการปฏิบัติผิด ๆ อย่างลัทธิอื่น นอกพุทธศาสนา. ผมขอใช้คำหยาบว่า นี่เป็นความบกพร่องของพวกอรรถกถาจารย์ ซึ่งมองแต่ในแง่ที่ว่าเรานี้ก็มี สิลล์พัตตปราคมาสกัน เพราะเราไม่ประพฤติอย่างนั้นเลย. แต่พอมาถามเข้าจริง อ้าว,ก็ยังมีสิลล์พัตตปราคมาสอยู่ บอกมาซิว่าอย่างไหนละ เพราะว่าอย่างลัทธิอื่น ๆ นอกพุทธศาสนา ก็ไม่ได้ทำแล้ว, ประพฤติอย่างชั่ว ประพฤติอย่างสุณัฏ ประพฤติอะไรก็ได้ทำแล้ว, แล้วเรายังมีอยู่นะ คืออย่างไหนละ. นี่ก็คืออย่างที่เราไม่รู้จั๊กมัน ว่าเป็นความโง่ ความมมหายที่ประพฤติมาจนชิน นี่มันไม่ใช่สิ่งถูกต้อง.

ฉะนั้นการประพฤติ ศีล สมาธิ ปัญญา นี่ แต่ประพฤติชนิดที่มมหายเป็น**สิลล์พัตตปราคมาส.ประพฤติศีล สมาธิ ปัญญา** ตามหลักพุทธศาสนา แต่ประพฤติ

อย่างงมงาย อย่างไม่รู้จักความมุ่งหมาย อย่างที่ยิ่งประพฤติกียิ่งมีดมนท์ ยิ่งกลายเป็นเมฆหมอกหนาขึ้นเสียอีก เพราะความยึดมั่นในคำว่า ศีล สมาธิ ปัญญา. **นี่รักษาศีลแล้ว ไม่มีศีล** ก็เพราะเหตุนี้, เพราะมันกลายเป็น **สิล্পัตตปราชาสไปหมด**, รับศีลเท่าไร รักษาศีลเท่าไร สมาทานศีลมากี่ปี ๆ ก็ไม่เคยมีศีลเป็นที่พอใจได้ ก็เพราะข้อนี้.

นี่เราก็ได้เสียสละมากแล้ว เหนื่อยมากก็มากแล้ว เสียสละมากก็มากแล้ว ยอมทนลำบากมากก็มากแล้ว แล้ว**ทำไมจึงไม่ประสบความสำเร็จ** ก็เพราะมันไม่จริง และไม่เข้มแข็งพอในส่วนที่ว่ามันแล้วก็ไม่รู้จักค่าตัวเอง ว่าไฉชาติหมาเลย, มันเป็นชาติเทวดา ชาติอะไรที่สูงกว่าคนอยู่เรื่อย.

นี่เป็นคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องตัวกู - ของกู ว่ามันมีรสชาติ, มันดึงดูดใจ เหลือประมาณยิ่งกว่าสิ่งใดที่ทำให้คนสงวนไว้ซึ่งรสชาติอันนี้ แล้วไม่ยอมเปลี่ยนแปลงแก้ไขสิ่งใด เพื่อตรงกันข้าม.

พอกันที นี่อีก ๑๐ นาทีจะทุ่ม, กลางวันมันมาก.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๙ -

วันจันทร์ ที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๑

แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๗

สร้างนรกในอากาศ.

วันนี้ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๑ วันธรรมปาฏิโมกข์เรื่อง ตัวกู - ของกู, สร้างนรกในอากาศ; เขาพูดกันแต่เรื่องสร้างวิมานในอากาศ เพราะมันเป็นเรื่องที่เห็นง่าย เรื่องสร้างนรกในอากาศนี้ไม่ค่อยเห็นกัน และไม่ค่อยจะพูดถึง หรือไม่พูดเลยก็ได้.

ต้องนึกไปถึงข้อสำคัญที่เป็นหลักสำคัญว่า โลกะ โทสะ โมหะ นั้น มาจากความรู้สึกที่เป็น ตัวกู - ของกู, คือว่า เราเอาตัวกู - ของกูนี้เป็นต้นตอที่สุด แล้วคลอດออกมาเป็นโลกะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง. แต่ว่าที่อื่นเขาอาจจะไม่พูดกันอย่างนี้, หรือจะไม่ยอมพูดยอมเชื่ออย่างนี้ ซึ่งเขามักจะให้ ตัวกู - ของกูนี้เป็นเพียงโมหะชนิดหนึ่งเท่านั้น. ส่วนเรานี้พูดว่า ตัวกู - ของกู ความรู้สึกที่เป็นตัวกู - ของกูนั้นเป็นต้นตอที่รวม ที่ทำให้เกิดโลกะด้วย โทสะด้วย โมหะด้วย ทั้ง ๓ อย่าง. ข้อนี้ได้พูดมาหลายหนแล้วต้องจำไว้และต้องเอามาระลึกบ่อย ๆ ; เพราะว่าความรู้สึก

ของตัวเองนั้น อาจจะไปในทำนองว่า ตัวกู - ของกู เป็นโมหะชนิดหนึ่งเท่านั้น ผมอยากให้อินยันว่า ตัวกู - ของกู เป็นที่มาของทั้ง ๓ อย่างเลย ทั้งโลภะ โทสะ โมหะ ด้วย.

วิมานและนรกสร้างได้ในอากาศ.

เมื่อพูดถึงว่า สร้างวิมานในอากาศ โดยมากนั้นเป็นเรื่องโลภะ เมื่อพูดถึงว่า สร้างวิมานในอากาศ มักจะเป็นเรื่องโลภะหรือราคะ; แต่ว่าที่จริงไม่ใช่ อย่างนั้น เป็นเรื่องชั้นโมหะก็ได้. สร้างวิมานในอากาศนี้ เราหมายถึงแต่เพียงว่า มันคิดออกได้เรื่อยไป ไม่มีที่สิ้นสุด, บางทีก็เป็นเรื่อง ทางความอยากได้ โลภะ ราคะนี้, แล้วบางทีมันก็เป็นเรื่องโทสะก็ได้ ความโกรธ ความเกลียด ความอิจฉา ริษยานี้ มันไหลเรื่อยไปได้โดยไม่มีสิ้นสุด, แล้วบางทีก็เป็นโมหะก็ได้ ฟุ้งซ่าน นอนไม่หลับเลย.

นี่คำว่า สร้างวิมานในอากาศนี้ มันกว้าง คือว่าคิดได้เรื่อยไป คิดได้เรื่อยไป ไม่ต้องมีเหตุผลเมื่อความคิดมันออกไปได้แปลกประหลาด กว้างขวางไป มันก็พอใจแล้ว, คือถ้ามันเป็นไปในลักษณะที่สนุกดี, เอ็ดอรร้อยดี สนุกดี, ไปตาม ความหวัง ความฝัน มันก็เป็นเรื่องวิมานในอากาศ.

แต่อย่าลืมว่า ฝ่ายที่ตรงกันข้ามหรือกลับกันอยู่ มันก็มีเหมือนกัน ทรมานใจ ความคิดหรือเรื่องราวที่เอามาคิด ล้วนแต่เป็นไปเพื่อทรมานใจ; อย่างนี้ก็ควรจะเรียกว่า สร้างนรกในอากาศ ตรงกันข้ามกับสร้างสวรรค์ในอากาศ. นี่สร้างนรกในอากาศ แล้วก็มีความพอ ๆ กัน แต่ว่าคนไม่มอง ในลักษณะเดียวกัน, หรือว่าในความรู้สึกอย่างเดียวกันกับที่ว่า สร้างวิมานในอากาศ เพราะมันไม่สนุก มันไม่สนุกที่จะมอง ที่จะไปรู้สึกกับมัน, มันเป็นความทุกข์ ไม่สนุก เพราะมันไม่สนุก ไม่ปล่อยไปอย่างสนุก.

ฉะนั้นเราควรจะรู้จักกันดี ทั้งฝ่ายสร้างวิมานในอากาศ และสร้างนรกในอากาศ; สวรรค์ก็หมายถึงสนุกสนาน เพลิดเพลินไปเลย, ส่วนนรกคือเผาไหม้ ร้อนระอุเลย. แล้วมันไม่น่าเชื่อที่ว่า คนจะไปสร้างมันได้ อย่าคิดสร้างวิมานในอากาศ; เมื่อสร้างวิมานในอากาศด้วยโลหะก็ดี ด้วยโมหะก็ดีนั่น ก็พอจะเข้าใจกันอยู่แล้ว.

ต้นเหตุแห่งการสร้างนรกในอากาศ.

ที่นี่ยากจะพูดถึงสร้างนรกในอากาศ เพราะโทษะนั้น, เพราะกิเลสประเภทโทสะ หรือโกรธ.แต่ข้อนี้อย่าได้หมายความว่าผลยอดเด็ดขาดลงไปว่า นรกในอากาศก็ต้องสร้างด้วยโทสะ, เพราะว่าโทษะนั้นอาจจะมีมูลมาจากโลภะ หรือโมหะอย่างอื่นก็ได้. เดียวนี้เราเอาที่มันมีลักษณะชัดเจนแล้วเป็นลักษณะของโทสะ.

ในบาลีมีกล่าวถึงมาก ซึ่งสะดุดตา สะดุดใจมานานแล้ว แต่คนเขาไม่ค่อยสนใจกัน เป็นกิเลสประเภทที่**อรรถกถาเรียกว่า นิพพิเสวนะ, ในบาลีที่เป็นพุทธภาษิตโดยตรง, มีพูดถึงว่า เมื่อเขาพูดหรือเขาว่า แต่เล็กน้อย ก็เอาไปคิดได้มาก, นี่บาลีมีสั้น ๆ แค่นี้; เมื่อเขาว่าแต่เล็กน้อย เขาพูดเอาแต่เล็กน้อย ก็เอาไปคิดได้มาก และไม่มีที่สิ้นสุด, เป็นกิเลสประเภทนิพพิเสวนะ หรือว่าอุปกิเลสที่ใช้เป็นเครื่องวัดบุคคล. กิเลสที่มีลักษณะเฉพาะอย่างนี้ เขากล่าวไว้ในฐานะเป็นเครื่องวัดลักษณะของบุคคล หรือวัดตัวเองก็แล้วกัน.**

แล้วยังมีว่า **เมื่อเขายังไม่ได้พูดเลย ไม่ได้ว่าเลย ก็มาคิดได้เป็นการล่วงหน้า เขาจะว่าอย่างนั้น, เขาจะว่าอย่างนั้น. เขาจะว่าอย่างนั้นนะ** มันหมายความว่า

ว่าร้าย เพราะมันเป็นเรื่องของโทสะ, **หรือมีโทสะเป็นรากฐานแล้ว** มันจะเลือนลอยไปเอง **ว่าเขาจะว่าอย่างนั้น แล้วก็จะว่าอย่างนี้ แล้วจะต่อต้านอย่างนี้.**

มันสองทีอยู่นะ สองขั้วอยู่ เมื่อเขาว่าเอาแต่น้อย ก็นำไปคิดได้มาก อันนี้ที่ก่อน, และเมื่อเขาไม่ได้ว่าเลย ก็คิดว่าเขาจะว่าได้. เรื่องมันตั้งต้นขึ้นมาจากที่ เขาว่าเอาแต่น้อยก่อน แล้วก็มารู้สึกได้มาก, มาขยายความออกไปมาก, **เพื่อจะมีความเพ่งโทษของฝ่ายโน้นให้มาก คือเพื่อที่จะโกรธให้มาก.** นี่การสร้างนรกในอากาศไปในระยะแรกก่อน.

ที่นี้กระแสนี้ไม่หยุด มันก็เลือนลอยไปถึงว่า มันว่าอย่างนั้น มันว่าอย่างนี้ มันว่าอย่างโน้น เหมือนกับความฝัน ฝันตื่น ๆ นี้ ซึ่งไปในทางที่จะให้ฝ่ายโน้นเป็นฝ่ายผิด ฝ่ายเลวทั้งนั้น, **ตัวเองเป็นฝ่ายดีทั้งนั้น;** แล้วตัวเองก็จะมีเหตุผลอย่างนั้นเหตุผลอย่างนี้ สำหรับต่อต้าน. บางทีก็จำนนต่อเหตุผล ก็น้อยใจ ก็ขัดใจ จนน้ำตาไหล, **ถ้ามีเหตุผลที่จะว่าเขา ด้วยการสร้างนรกในอากาศนี้ เรียกเขาได้ว่าสนุกดีอีกแบบหนึ่ง.**

นี่ลักษณะย่อ ๆ ของคำว่า **สร้างนรกในอากาศ; ผู้ที่มีนิสัยปฏิกษะ เป็นเจ้าเรือน อึดอัด ชัดแค้น น้อยอก น้อยใจ ใจน้อย เป็นเจ้าเรือน จะสังเกตได้ง่าย.** แล้วถ้าความรู้สึกอ่อนไหวมากไป; เช่นผู้หญิงอย่างนี้ ก็จะมีได้มาก มีได้มากกว่าผู้ชาย, แต่ผู้ชายบางคนก็ไม่ไฉ่เล่น; แล้วมีอีกส่วนหนึ่งมันแสดงออกมาเป็นอะไรแปลก ๆ เป็นมายาสาไทย เป็นความบิดพลิ้ว เป็นอะไรไปตามเรื่องตามราวของมัน. **ที่จะรักษาเหตุผลในการฝันของตัว. เหตุผลในการสร้างนรกในอากาศให้ตัวนี้.**

ความรู้สึกในขณะนั้น มันไม่ได้เป็นนรกเต็ม ๑๐๐ เปอร์เซนต์ คือไม่ได้เผลามาก ๑๐๐ เปอร์เซนต์, มันเผลอพอสบาย ๆ อยู่เหมือนกัน. เมื่อได้คิดไปใน

ทางมุ่งร้าย แล้วก็มีเหตุผลเข้าข้างตัวเองอยู่, **ความรู้สึกก็จะรู้สึก**ว่า ตัวเองเป็นฝ่ายถูก **เรื่อย** มันก็สบายตอนนี้. แต่ที่นี้มันไม่ควรจะเรียกว่า สร้างวิมานหรือสร้างสวรรค์ในอากาศดอก เพราะมันเผลออย่างมากที่สุดมันก็เหมือนกับคัน แล้วเกา, ให้อหามาสมการนี้ บางเวลามันเกา เกาอย่างมูทะลุเลย แล้วมันก็สบายเพราะเกา, ถ้าเกาอย่างมูทะลุอย่างไม่กลัวหนังถลอก, อย่างนี้เราเรียกว่าทั้งเจ็บทั้งคันตามภาษาที่เขาเรียกกัน, **มันมีความสบาย** คือทั้งเจ็บทั้งคัน ทั้งร้อน ทั้งอรรอย อะไรตามเรื่อง.

บางที่เราชอบกินของเผ็ดของร้อน ของร้อน ๆ น้ำตาไหล อะไรก็ทำไปได้; เพราะว่าความเผ็ดร้อนมันเป็นรสชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน; เพราะฉะนั้นคนจึง**สร้างนรกในอากาศได้** โดยไม่รู้สึกรู้สิดหรือโดยไม่กลัว เพราะมันเพลิน เช่นเดียวกับสร้างวิมานในอากาศ. คนหนุ่มคนสาวก็เป็นไปมากในทางสร้างวิมานในอากาศ; แต่แล้วในขณะที่โอกาสหนึ่ง มันก็**สร้างนรกในอากาศโดยไม่รู้สึกรู้สิด**, บางทีมันเห็นเป็นของดีมาก สนุกมาก อรรอยไปอีกแบบหนึ่ง ก็สมควรสร้างมันเรื่อยไป จนกระทั่งได้กินยาตาย ได้ฆ่าตัวตาย ได้อะไรตาย.

เรื่อง**สร้างวิมานในอากาศ**นี้ มันก็เป็นเรื่องแย่อยู่มากแล้ว คือเป็นเรื่องที่น่าหัว หรือว่าน่าตำหนิติเตียน เป็น**ความบ้าหลังชนิดหนึ่งแล้ว**; ไม่มีใครถือว่า เป็นของดี นอกจากจะฝันเรื่องสนุก ๆ เป็นพัก ๆโดยไม่มีอะไรจะทำ แต่เรื่อง**สร้างนรกในอากาศ**นี้ มันยังร้ายกว่านั้นมาก; ถ้าพูดถึงน่าติเตียน มันก็ควรจะน่าติเตียนกว่า แต่มันลึกซึ้งลึกลับกว่า.

อยากจะขอให้พิสุจน์ ศึกษาพิสุจน์ดู ว่าเรามี, กำลังมี หรือมีอยู่บ่อย ๆ หรือไม่ ในเรื่อง**สร้างนรกในอากาศ**; บทเรียนมันมีเท่านั้น มันต้องเป็นเรื่องที่เฉียบขาด ตรงไปตรงมา มันจึงจะพบ มันจึงจะรู้, คือได้ปล่อยให้ความรู้สึกประเภทปฏิเสธ

ปฏิฆานุสัยอะไรก็ตามนี้ มันไหลเรื่อยเรื่อยไป เหมือนกับสายน้ำไหล ไม่มีเหตุผล, ตัวเป็นฝ่ายถูกเสมอ; เพราะว่าเรื่องนี้มันจะต้องทำลายอีกฝ่ายหนึ่ง ประทุษร้ายอีกฝ่ายหนึ่งด้วยการคิด หรือด้วยอะไรก็ตาม. จะทำได้หรือไม่ได้หรืออะไรก็ตาม มันห้ามใจไม่ได้; เพราะว่าใจมันคิดได้ คิดมากก็ได้ ในเมื่อมือมันไปไม่ได้ แต่ว่าใจมันคิดได้. ฉะนั้นมันต้องเป็นไปได้อย่างง่ายดาย ไหลเชี่ยวเป็นเกลียวไป คืออย่างนั้น.

นี้มีบาลีคือเขาว่า **เอาแต่เพียงเล็กน้อย มันไปรู้สึกได้มาก.** นี่เริ่มขึ้นมาด้วยการที่ เป็นคนเจ้าอารมณ์, เจ้าความคิด เป็นคนสร้างวิมานในอากาศเก่งอยู่แล้ว ในทางราคะ โลกะ หรือโมหะอย่างอื่น, นี่สร้างวิมานในอากาศเก่งอยู่แล้ว, ตลอดถึงการที่จะมีโทษหรือปฏิฆะ มันก็เก่งอีกเหมือนกัน.

ทั้งโพธิและกิเลส เป็นปัญญาด้วยกัน.

มองดูในลักษณะหนึ่งมันเป็นปัญญา เพราะสามารถคิดได้ละเอียดลออ, และคิดได้ลึกหรือกว้างเกินธรรมดาเหมือนกัน. พวกนักศึกษบางคน ที่อินเดียก็มี ไม่ใช่เฉพาะที่จีน หรือญี่ปุ่นฝ่ายเซ็นฝายเซ็นก็มี ที่เขาพูดไว้อย่างที่โดยมากฟังไม่ถูก คือว่าพูดว่า **กิเลสก็คือโพธิ หรือโพธิก็คือกิเลส.** นี่เป็นเรื่องที่จะต้องจดจำไว้คิดดู. เมื่อเขาพูดว่ากิเลสก็คือโพธิ, โพธิหมายถึงปัญญาที่จะตรัสรู้, ปัญญาที่จะใช้ในการตรัสรู้; แล้วกิเลสก็คือกิเลสนี้แหละ ก็คือโพธิ, โพธิก็คือกิเลส กิเลสก็คือโพธิ.

คราวนี้ก็เข้าใจได้ง่าย จากตัวอย่างที่ว่า สร้างวิมานในอากาศ สร้างนรกในอากาศ เหมือนที่พูดแล้ว, ต้องไปพิจารณาดูให้ดี ลักษณะของการคิดอย่างสร้างวิมาน

ในอากาศ หรือสร้างนรกในอากาศนั้น เป็นปัญญาเหมือนกัน, มันทำได้แต่มนุษย์ที่มีปัญญา มีสติปัญญา; สุนัขหรือสัตว์เดรัจฉานทำไม่เป็น เหมือนกับอย่างอื่น ๆ ที่ว่า สัตว์เดรัจฉานทำไม่เป็น มันมีอีกมาก. ฉะนั้นสติปัญญานี้ยังมีมากเท่าใด คนเราก็น่าจะสร้างวิมานในอากาศได้เท่านั้น; ถ้าสร้างวิมานในอากาศได้เก่งเท่าใด มันก็สร้างนรกในอากาศได้เก่งเท่านั้น. นี่เราจะเรียกสร้างนรกในอากาศว่ากิเลส, สร้างวิมานในอากาศว่ากิเลส มันก็คือปัญญาชนิดเดียวกับโพธิ์ ที่จะไปทำการตรัสรู้ บรรลุมรรคผล มันเป็นปัญญาด้วยกัน แต่มันเดินคนละทางกัน.

ตัวอย่างทางวัตถุสิ่งของ เช่นว่า มีดนี้ ใช้ฆ่าคนก็ได้, ใช้ตัดไม้ก็ได้ ; ฉะนั้นมันไม่อาจจะกล่าวได้ว่า มันเป็นอาวุธ หรือว่าเป็นเครื่องมือ ทั้งที่มีดตัดไม้ก็คือมีดเล่มนั้น มีดเล่มเดียวกันที่มันฆ่าคน มีดเล่มนั้นก็เรียกได้ว่าเป็นอาวุธก็ได้, เป็นเครื่องมือก็ได้. มีดเล่มนี้ก็คือมีดอันเดียวกัน, ฉะนั้น ก็มีทางที่จะกล่าวอย่างตรรก *logic* ว่าอาวุธกับเครื่องมือก็คือสิ่งเดียวกัน; อาวุธสำหรับฆ่าคนกับเครื่องมือทำประโยชน์ มันก็สิ่งเดียวกัน, ในทางวัตถุมันก็มีอะไรที่แสดงให้เห็นได้อย่างนี้.

ทางจิตใจก็คือปัญญา อย่างที่เรียก *intellect intellect* เช่นนี้ ปัญญาแบบนี้ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ในทางโพธิ์ก็ได้, เป็นไปในทางกิเลสก็ได้; มี *intellect* มาก มันก็สร้างโพธิ์ได้มากหรือเร็ว, แล้วก็สร้างวิมานหรือสร้างนรกในอากาศได้มากหรือเร็ว เพราะมันคล่องแคล่วในการคิด; หมายความว่าอวัยวะเพื่อการคิดของบุคคลนั้น จะเรียกว่ามันสมองหรืออะไรก็สุดแท้ มันคล่องแคล่วในการคิด ในการทำหน้าที่ตามธรรมชาติของมัน คือการคิด; ฉะนั้นเมื่อมันได้อะไรมา มันก็คิดไปตามเหตุปัจจัยอันนั้น.

แต่ว่าเขาจะไปลึกกว่านั้น ซึ่งไม่มีเวลาที่จะอธิบาย; มันไปลึกกว่านั้นในข้อที่ว่า เพราะว่าผู้ที่ไม่มีตัวกู - ของกู โดยแท้จริงไม่ต้องทำอะไร. เพราะฉะนั้นมันจึง

ไม่ต้องการแม้แต่ผลของโพธิ มรรค ผล นิพพานอะไร ก็ไม่ต้องการ, มาตัดทิ้งหมดว่าไม่มีสิ่งใดที่ควรยึดถือว่าเป็นเรา เป็นของเรา. ผลของโพธิก็ไม่ต้องการจะยึดถือว่าเป็นเรา เป็นของเรา, ผลของกิเลสก็ไม่ต้องการจะยึดถือว่าเป็นเรา เป็นของเรา. ฉะนั้นจึงประมาณกิเลสกับโพธิเป็นสิ่งเดียวกันไป, ความรู้สึกของพระอรหันต์ก็เป็นอย่างนี้ แต่เขาไม่พูดอย่างนี้. เมื่อเขาพูด เขาพูดเรื่องคนธรรมดา ไปแยกกิเลสกับโพธิต่างกันตรงกันข้ามไปคนละทาง.

ฉะนั้นเรามองดูให้ดีว่า ปัญญา **ปัญญานี้** ถ้าเป็นปัญญาประเภทที่เรียกกันว่า *intellect* อะไรอย่างที่เราเรียกว่า, มันก็คือสิ่งที่คิดนึกได้เก่ง, มันจะคิดไปทางไหนก็ได้ ยังโง่ยังเลว ยังดิบอยู่ ผู้ที่จะบรรลุมรรคด้วยปัญญานี้ **สติปัญญานี้** มันก็เหมือนที่ภาพล้อว่า มันเหมือนกับจับปลาด้วยลูกน้ำเต้า เกลี้ยง ๆ ลื่น ๆ **จะใช้ปัญญานี้** ไปเอาธรรมะนั้น มันมีผลเหมือนกับเอาลูกน้ำเต้ากลม ๆ ลื่น ๆ ไปจับปลาได้เท่านั้น.

ปัญญาที่จริง ๆ คือโพธิที่วิวัฒนาการไปในทางเรื่องของตัดกิเลสตัณหา ตัณหวุ - ของกูนี้ มันมีชื่อเรียกอย่างอื่น, แต่เราก็มักจะเรียกกันรวม ๆ กำรวมกันไปหมดว่าปัญญา, ฉะนั้นถ้าเราจะเรียกมันว่า **ญาณ** แล้วก็ใส่คุณสมบัติไปให้ชัดเจนว่า **อัสวัคชญาณ** หรืออะไรอย่างนั้นมันก็ดีไป, **นี่คือโพธิ** ที่มันวิวัฒนาการไกลออกไปจากกิเลส, ไกลจากอาการของกิเลส, จะมีค่าก็ต่อเมื่อคนต้องการผลของสิ่งนี้นั่น. ถ้าคนใดคนหนึ่งเขาเกิดไม่ต้องการผลขึ้นมา มันก็เป็นขยะมูลฝอยไปเหมือนกับกิเลส.

ฉะนั้นคนที่พูดว่า **กิเลสกับโพธิคือสิ่งเดียวกันนี้ ต้องมีจิตใจสูงมาก** สามารถจะประมาณผลของทั้งสองฝ่ายนี้ เหมือนกับสิ่งที่ไม่ต้องแยแสสนใจ เหมือนกับขยะมูลฝอย, เขาไม่ต้องการนิพพาน ไม่ต้องการอะไร ที่เขาพูด ๆ เรียก ๆ กัน.

เขาต้องการอยู่เฉย ๆ อยู่เฉย ๆ อย่างแท้จริง; ฉะนั้นโพธิก็ไม่ต้องการ กิเลสก็ไม่ต้องการ.

เมื่อควบคุมไม่ดี ปัญญาจะไปสร้างนรกในอากาศ.

มันน่าคิดตรงที่ว่า ความโง่ให้เกิดความฉลาด, ความฉลาดก็ให้เกิดความโง่. โภธิมันก็มาจากกิเลส, ถ้าไม่มีเรื่องของกิเลส โภธิมันก็มีไม่ได้. **คนเราไม่ฉลาดขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีเรื่องที่ตรงกันข้าม คือความโง่หรือกิเลส; ฉะนั้นโพธิมาจากการศึกษาความทุกข์หรือกิเลส, ต้องมีอันนี้มา มันจึงจะเกิดความรู้ หรือความคิด หรือระบบอื่นขึ้นมา คือจำพวกโพธิ.**

ฉะนั้นเราอาจจะพูดได้ว่า **คนมีปัญญาก็บรรลุมรรคผลได้ง่าย และพร้อมกันนั้น ก็สามารถสร้างวิมานในอากาศ หรือนรกในอากาศได้ง่าย, มันจึงเหลืออยู่แต่การควบคุมเท่านั้นเอง; เพราะถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติแล้ว มันจะเพลินไปในทางสร้างวิมานในอากาศ หรือสร้างนรกในอากาศ มากกว่าที่จะไปสร้างโพธิแบบตัดกิเลส เพราะมันสนุกกว่า, หรือมันอยู่ใกล้ชิดกว่า มันอยู่ในทางที่ง่ายกว่า, พร้อมทั้งจะเกิด ในทางหนึ่งมันไหลไปทางต่ำ. อีกทางมันต้องเข็นขึ้นไปทางสูง นี่มันยากกว่า, เราจะให้น้ำไหลไปในทางต่ำนี้มันง่ายกว่า ที่จะให้น้ำไหลไปในทางสูง.**

ฉะนั้นจึงต้องระวังให้ดี ว่าเราสร้างวิมานในอากาศก็เก่งด้วย, สร้างนรกในอากาศก็เก่งด้วย,แล้วสิ่งที่เรากำลังได้รับอยู่ ดูจะเป็นเรื่องสร้างนรกในอากาศ มากกว่าวิมานในอากาศ ซึ่งกำลังได้รับอยู่จริง ๆ เป็นประจำวัน.

มันต้องไปนึกถึง **ข้อที่มีกล่าวไว้ในบาลี** อยู่เสมอไปว่า **เขาวาเอาแต่น้อย ก็เอาไปรู้สึกได้มาก**. เขาไม่ได้ว่าอะไรเลย ก็สร้างความรู้สึกได้เอง เป็นเรื่องนรกในอากาศ; ผมตั้งชื่อเอาใหม่ ในบาลีไม่ได้ตั้งชื่ออย่างนี้. **เขาวาเอาแต่น้อย ก็ไปทำความรู้สึกได้มาก, ขยายความในทางรู้สึกแบบมุ่งร้ายได้มาก** หลายๆ แห่ง หลายๆ มุม, แล้วคิดฟุ้งซ่านไปเลย. นี่ถ้าลืมตัวหน่อย **ที่เขาไม่ได้ว่าเลย ก็เอามาสร้างเป็นรูปขึ้นมาได้**; นี่มันก็มากเหมือนเอา ๓ คุณเอา ๑๐ คุณ เรื่อยออกไป, เรื่อยออกไป.

แล้วให้ระวังให้ดี เพราะว่ามันเป็นของธรรมดาที่สุด สำหรับคนที่มีปัญญา ดิบๆ ปัญญาดิบแบบ *intellect* นี่มาก, จะให้คำว่าปัญญาดิบ ดูเหมือนจะดี, แล้ว **ปัญญาดิบชนิดนี้ก็คือ ตัวกู - ของกู ที่ไม่รู้จะเดินทางไหน** มันเป็นตัวกู - ของกู ที่รุนแรงที่ยังไม่รู้จะเดินทางไหน. มันก็มักจะเดินไปตามแบบตัวกู - ของกูคือ **ยกกู - ชูหาง**, มันจึงสร้างวิมานในการยกกูชูหาง, สร้างวิมานในรูปของการยกกู - ชูหางในรูปวิมาน หรือว่าในนรกก็สุดแท้, แม้จะสร้างวิมาน ก็ในรูปยกกูชูหาง, สร้างนรกมันก็ไปในรูปยกกูชูหาง.

ลองคิดว่า **คนที่นอนก่ายหน้าผาก** มันกำลังทำอะไรอยู่ ส่วนมากกำลัง **สร้างนรกในอากาศ**ทั้งนั้น แต่ว่าเป็นนรกชนิดโมหะ มากกว่านรกชนิดโทสะ; แต่นรกชนิดโทสะก็ไม่ใช่น้อย คือว่ามีความรู้สึกโกรธ ไม่พอใจ, มีปฏิฆะ แล้วไปนอนก่ายหน้าผากคิด อยู่ไม่ใช่น้อย, หรือมันคิดไปในทางโลกทางโมหะอย่างอื่น มันก็มีเหมือนกัน. **ถ้าความรู้สึกนั้นมันทรมาณ** มันทำให้เป็นทุกข์ ก็ต้องว่าสร้างนรกในอากาศ. ถ้าเคลิ้มไปด้วยความสนุกสนาน ก็เรียกว่า **สร้างวิมานในอากาศ**, สร้างสวรรค์ในอากาศ.พวกนอนก่ายหน้าผากนี้ ต้องสร้างสองอย่างนี้ ไม่สวรรค์ก็นรกในอากาศ

อิริยาบถที่ดีสำหรับการคิด.

นี้ระวังให้ดี อย่านอนคิด, อย่าชอบนอนคิด, อย่าชอบนอนก่ายหน้าผากคิด มันจะเป็นไปในรูปนี้, แล้วก็พยายามคิด ด้วยอิริยาบถที่พระพุทธเจ้าแนะนำ คือการเดินคิด ที่เรียกว่า จงกรม. แต่แม้กระนั้นก็ระวังให้ดี, ระวังให้ดี แม้ในการเดินคิดนี้แหละ ถ้ามันเผลอไป หรือมันมีอะไรมากเกินไป มันก็คิดในแบบสร้างวิมาน หรือนรกในอากาศได้เหมือนกัน แม้แต่การเดินคิด. ไปอ่านดูเองก็ได้ ในอังคุตตรนิกาย พวกปัญจกะนิบาต หรืออะไรพวกนั้น พวกอานิสงส์, ประโยชน์อานิสงส์ของการเดินจงกรม นี้ เป็นอิริยาบถที่ดี สำหรับการคิด. สติปัญญาที่เกิดขึ้นในการเดินคตินั้น ถูกต้องกว่าในอิริยาบถอื่น และว่าอยู่นาน ทนต่อเหตุผลนานกว่าอิริยาบถอย่างอื่น; เพราะว่ามันเป็นเวลาที่มีความแจ่มใสกว่า มีความเข้มแข็งกว่า นั่งสมาธิ นั่งขัดสมาธิ. ก็พิจารณาหรือคิดเหมือนกัน ส่วนมากเขาใช้อย่างนั้น แต่ที่มีความมีเมตตา หรือว่าเคลิบเคลิ้มได้ง่ายกว่า ที่จะเดินคิด; แต่ไม่ได้หมายความว่า เดินคิดนี้จะดีกว่านั่งคิดเสมอไป, มันมีแต่เพียงว่า มันแจ่มใสกว่า มันคงกว่า, ความคิดใดมันออกมาในขณะที่เดินคิด มันก็ดีกว่าที่นั่งคิด, แต่เราก็จะเดินคิดตลอดเวลาไม่ได้ มันมีการนั่งที่สะดวกกว่า. ฉะนั้นการที่จะนั่งสมาธิแล้วมีผลดีนั้น มันต้องทำไปมาก ทำไปจนชำนาญที่สุด จนว่านั่งแล้วไม่เคลิ้ม; ถ้าไม่ฝึกมากพอ พอ นั่งเข้ามันก็เคลิ้ม มันอ่อนเพลีย เลื่อนลอยได้, อย่างการเดินนั้น มันเป็นไปยากกว่า เพราะมันอยู่ในอิริยาบถที่เข้มแข็ง หรือกระตือรือร้นกว่า.

แต่ถ้าเป็นผู้สามารถ มีความสามารถทำได้ เช่น สามารถกำจัดนิรณ ๕ ประการได้ ในอิริยาบถนั่ง นี่มันก็เหมือนกัน, ใช้ได้เหมือนกัน เมื่อกำจัดกามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ วิจิกิฉา นี้. การทำสมาธิในขั้นต้น ก็มุ่งจะกำจัดสิ่ง ๕ สิ่งนี้ ถ้ากำจัดไปได้, การนั่งคิดหรือนั่งสมาธิเพื่อคิด ก็จะเรียกว่ามีความเข้มแข็ง มีอะไรแจ่มใสเหมือนกับเมื่อเดินคิดได้เหมือนกัน.

นี่ที่จะคิดให้ละเอียดต่อไป นิ่งคิดนี้ดูจะได้เปรียบกว่า ถ้าว่าเป็นคนที่ไม่แพ้แก่นิรวรณ; ถ้าจะพูดอีกทีหนึ่งว่า คิดโดยหวั่นไหวใหญ่ ๆ นี้ สู้เดินคิดไม่ได้, แต่คิดโดยรายละเอียดสู้นิ่งคิดไม่ได้. แต่หมายความว่าควบคุมจิตได้ ไม่มีนิรวรณรบกวน, เพราะนิรวรณรบกวนในขณะที่นิ่งคิด มากกว่าในขณะที่เดินคิด มันดีคนละอย่างนี้ อยู่เสมอ.

พูดถึงนอนคิดแล้วใช้ไม่ได้เลย; ความคิดที่คิดออกมาเมื่อเดิน จะดีกว่าความคิดเมื่อนิ่ง, ความคิดเมื่อนิ่งดีกว่าความคิดเมื่อยืน ความคิดเมื่อยืนดีกว่าความคิดเมื่อนอน, เมื่อนอนถือว่าเลวที่สุด แล้วเป็นไปในลักษณะสร้างวิมานหรือนรกในอากาศได้โดยไม่ทันรู้ตัว.

สร้างวิมานหรือนรกในอากาศก็อร่อยเท่ากัน.

นี้เรามองดูกันหน่อยในส่วนลึก อย่างที่ว่าแล้วข้างต้น ว่าปัญหายุ่งยากทั้งหมด มันสรุปอยู่ที่ต้นตอคือความมีตัณหา - ของกู, มันต้องการอย่างนี้ มันต้องการอย่างนี้. เมื่อไม่ได้ตามที่ต้องการ ก็เกิดกิเลสประเภทโทสะ ปฏิฆะ ขึ้นมา, เมื่อได้ตามต้องการก็เกิดความหลงใหลไปเลย. มันเนื่องกันอยู่ด้วยสิ่ง ๆ เดียวกัน คือตัณหา - ของกู; มันออกมาในรูปโลภะ ราคะก็ได้, ออกมาในรูปโทสะ โภคะ ก็ได้, ออกมาในรูปโมหะก็ได้, มันเพื่อตัณหา - ของกู ทั้งนั้น. แล้วที่นี้เมื่อควบคุมไม่ได้ มันเลื่อนลอยไปเอง; พอเลื่อนลอยไปเองมัน ก็เป็นรูปอย่างที่ว่า เป็นวิมานในอากาศหรือนรกในอากาศ, หรืออะไรในอากาศแล้วแต่จะเรียก.

ที่เอามาพูดนี้ ก็หมายความว่า ให้ระวังให้ดี แม้แต่นรกในอากาศก็อร่อยเท่ากันกับวิมานในอากาศ. แล้วเมื่อคราวที่แล้วมา เราพูดถึงความสุข ชนิดที่ตัณหา

ได้ทำอะไรคือว่าได้ประสบความสำเร็จในการยกหูหูหางของมัน, หรือว่าสงวนไว้ซึ่งอาการนี้ของมันเป็นความสุขชนิดหนึ่ง ซึ่งจะได้ยากที่สุด ยิ่งไปกว่ากามารมณ์, ละยากยิ่งกว่ากามารมณ์. **ความติดพันในความสุข ที่ตัวกูได้ทำอะไรตามความต้องการของมัน ยกหูหูหางในแง่ทิฐิมานะ** ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์นี้ เป็นความสุขที่ละยาก, ละได้ยาก เทียบเหมือนกับชั้นพรหม มีความอิมใจว่ากูมีตัวกูที่ถูกต้อง บริสุทธิ ยิ่งใหญ่กว่าสิ่งใด สูงสุดกว่าสิ่งใดรู้สึกตัวอยู่ในฐานะที่สูงสุดกว่าสิ่งใด. ฉะนั้นจึงเป็นการง่าย ที่ว่าสร้างวิมานในอากาศก็อระอัย สร้างนรกในอากาศก็อระอัย มันจึงเพ้อไปได้เป็นชั่วโมง ๆ หรือทั้งวันทั้งคืน บางคนก็หลายวันหลายคืน มันกรุ่นอยู่ได้.

นี้ถ้าใครค้นพบในตัวว่ามีอยู่อย่างนี้, แล้วก็รับรู้จักว่า มันเป็นเรื่องที่น่าขยะแขยงอย่างหนึ่งเหมือนกัน คือเป็นนิพพิเสวนะ คืออาการของกิเลสเลวร้ายตาม **ธรรมดา** ที่เป็นกันทั่วไปในหมู่ปุถุชนคนพาล. **ปุถุชนในที่นี้หมายถึงคนพาล** คนที่ไม่มีธรรมะ ไม่มีปัญญา แล้วก็เป็นมาก; ถ้าเทียบกับคนมีปัญญา มี *intellect* มาก หรือมี *intellect* น้อยมีปัญญาดิบมากหรือน้อย. ฉะนั้นให้มองในแง่ที่ไม่พึงปรารถนา ดีกว่าจะมองในแง่ที่พึงปรารถนา ว่ามันก็เป็นปัญญา มันเป็นปัญญาอันหนึ่ง. **กิเลส คือโทธิ โทธิคือกิเลส**; แต่ไม่มีใครสอนให้รักกิเลส, เขาสอนให้ตัดทิ้งไปเสียทั้งคู่. **ผู้ที่มีความรู้ถูกต้อง ไม่ต้องการทั้งคู่**, ที่นี้ผู้อยู่ในระดับต่ำ มันก็ต้องเลือกเอาโทธิก่อน; เพราะว่าบางทีมันก็จะใช้ปัญญาประเภทโทธินี้ ทำลายปัญญาประเภทกิเลส.

ถ้าอาการอย่างนี้มันเกิดขึ้น สร้างอะไรในอากาศนี้เกิดขึ้น ก็ต้องรู้ว่า มันกำลังเดินผิดทาง มันกำลังเดินไปในทางที่จะเป็นกิเลส, หรือกำลังเดินอยู่ในทางที่เป็นกิเลสเหมือนกับเราได้ใช้มีดเล่มนี้ไปในลักษณะที่เป็นการทำร้าย การประทุษร้าย ไม่ใช่ใช้ไปในทางที่เป็นประโยชน์. อย่าได้ไปหลงว่าอระอัยดี แล้วพร้อมกันนั้น ก็ดูให้เห็นว่ามันมาติดกันอยู่ที่นี่, ความไม่ยอม ความที่ใคร ๆ ก็ไม่ยอมใคร, มันก็ติดอยู่ที่นี่เพราะ

มัน อร่อยดีในความไม่ยอม, แล้วความไม่ยอมนี้ ก็เป็นการรักษาไว้ ซึ่งการสร้างนรกในอากาศ.

โลกไม่สงบสุขเพราะคนสร้างนรกในอากาศมากขึ้น.

มองดูให้ดีแล้วจะรู้สึก ว่า คนในสมัยปัจจุบันนี้ สร้างนรกในอากาศนี้มากขึ้น ๆ ยิ่งกว่าสร้างวิมานในอากาศ; แม้ว่าเขาจะตั้งต้นด้วยสร้างวิมานในอากาศ แต่แล้วมันก็เปลี่ยนรูปไป เป็นสร้างนรกในอากาศ ไม่ทันรู้สึก ไม่ทันรู้สึก เพราะมันไหลเรื่อย โดยไม่ทันรู้สึก. เดียวนี้กำลังอยู่ในสภาพสร้างนรกในอากาศ; ในส่วนบุคคลก็ดี, ในส่วนรวม เช่นประเทศชาตินี้ก็ดี, สังคมส่วนใหญ่ซึ่งรวมกันเป็นประเทศชาติมหาประเทศ อะไรนี้ ก็กำลังสร้างนรกในอากาศอยู่ทั้งนั้น, สนุกสนานอย่างยิ่ง ในการคิดกันไปในการทำนรกในอากาศ ยังไม่มีใครจะทำร้าย ก็คิดไว้ล่วงหน้าได้ว่า เขาจะทำร้าย, เรื่องวิธีที่จะใช้ทำร้ายกันอยู่ก็คิดกันได้แล้วจะเป็นวิธีที่จะเกิดขึ้น แล้วจะอย่างนั้น ๆ ๆ ๆ.

ฉะนั้นโลกเราทั้งโลก ไม่มีความสุข เพราะว่าโลกกำลังสร้างนรกในอากาศ คือคนตั้ง ๙๙ เปอร์เซนต์นี้ กำลังสร้างนรกในอากาศ ไหลเรื่อยเป็นเกลียวไปทีเดียว; แม้ว่าจะได้ตั้งด้วยวิมานในอากาศ มันก็เปลี่ยนเป็นอย่างนี้ได้ หรือจะแยกเอาส่วนน้อยส่วนหนึ่งมาพิจารณา ดูในแง่สร้างวิมานในอากาศก็ได้เหมือนกัน. แต่ส่วนใหญ่ ๙๐ เปอร์เซนต์นั้น มันเป็นเรื่องสร้างนรกในอากาศ, แล้วโลกนี้ก็เป็นอย่างนี้มากขึ้น ๆ ตามความเจริญของวัตถุนิยม, ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุของโลกในสมัยปัจจุบัน ทำให้ให้ส่งเสริมกิเลสทุกประเภท. แล้วที่เอามาคำนึงใฝ่ฝันอยู่ ก็เรื่องในอากาศ, สร้างวิมานในอากาศ มองไปในแง่ดี ก็ใช้ความรู้วิชาสมัยใหม่ออย่างนั้นอย่างนี้ เพื่อความสนุกสนานของมนุษย์อย่างนั้นอย่างนี้, แต่แล้วมันไปไม่ได้ก็มาน้อย มันคิดไปแต่

เรื่องนรกในอากาศ คือความหวาดกลัวเกิดขึ้นมา, ชีวิตมันอยู่ด้วยความหวาดกลัว ความระแวงมากกว่าสิ่งอื่น. นี่จะเป็นเหตุที่ว่า **เขาว่าน้อย ก็รู้สึกได้มาก เขาไม่ได้ว่าอะไรเลย ก็คิดขึ้นได้เอง ว่าเขาว่าอย่างนั้น เขาว่าอย่างนี้, เขาจะว่าอย่างนั้น จะว่าอย่างนี้.**

ฉะนั้นเรื่องอันใหญ่โตมหัพราณี มันก็สรุปอยู่ในคำพูดโง่ ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ ๒ - ๓ คำนี้ก็ได้. คำพูดโง่ ๆ ๒ - ๓ คำนี้ หมายความว่า **คนทั้งโลกที่เขาอ้างตัวว่าเป็นคนฉลาด เขาเห็นว่า คำพูดของพระพุทธเจ้านี้เป็นคำพูดโง่ ๆ ไม่ให้ความเอาใจใส่ ไม่พิจารณาพิจารณา ไม่หยิบขึ้นพิจารณา ในฐานะที่จะใช้ประโยชน์ แล้วมันยังสร้างนรกในอากาศ สร้างวิมานในอากาศ ด้วยวัตถุนิยม ด้วยอะไรก็ตาม.**

รวมความแล้วโลกไปไม่รอด ในเวลานี้ เพราะว่าคนดูหมิ่นศาสนา ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาอะไรก็ตาม หรือปรัชญาที่ไม่ใช่ศาสนาก็ตาม, ถูกดูหมิ่นเหยียดหยามทั้งนั้น ว่าไม่มีประโยชน์, ไม่คุ้มกับเวลาที่จะไปแต่ต้อง เพราะไม่เข้าใจ. ฉะนั้นศาสนาพุทธก็เป็นหมิ่นศาสนาคริสต์ก็เป็นหมิ่นด้วยเหตุนี้ เป็นหมิ่นสำหรับมนุษย์ในโลกปัจจุบันนี้.

การสร้างนรกในอากาศนี้ มันไม่ใช่หยุดอยู่เพียงเท่านั้น มันกลายเป็น **นรกขึ้นมาจริง ๆ, เป็นนรกอย่างยิ่ง** นรกมากมายขึ้นมาจริง ๆ, ในตอนหลัง ; เพราะมันได้สร้างโครงการไว้เสร็จแล้ว เหลือเพื่อสำหรับเลือก มันสร้างไว้มากมายสำหรับเลือก แล้วมันต้องเลือกได้อย่างใดอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นจริง ๆ แล้วก็ทนไป, **ทนอยู่ในนรกในอากาศนี้เรื่อยไป, คืออยู่ด้วยความหวาดกลัว ไม่มีความสุข.**

ฉะนั้น พวกที่อยู่ที่นี่อาจจะโง่มากไปก็ได้ เพราะไม่มีอะไรบกวนมาก มันพอจะมีความสงบสุขบ้าง จึงยังจิตใจของพวกที่อยู่ในกลางกองไฟไม่ได้, พวกที่กำลังสร้างนรกในอากาศไม่ได้.

ฉะนั้นพวกคุณ ดูจากนรกหรือสวรรค์ในอากาศ ที่เราได้บ้าง ไม่รู้มาก ที่เรามีไม่มากหรือมันจะมากก็ตามใจ เมื่อเราไปเทียบกับคนอื่น ๆ ที่มันมากกว่ามาก แล้วเราก็เข้าใจผิดได้เหมือนกัน.

ถ้าหากิเลสกับโพธิเป็นสิ่งเดียวกันได้ นรกกับสวรรค์ก็เป็นสิ่งเดียวกันได้, แล้วผมพูดอย่างนี้ต่อไปอีก เขาก็ว่าผมบ้า บ้ามากขึ้นไปอีก. แต่ที่จริงมันเป็นอย่างนี้นับประสาอะไรกับนรกกับสวรรค์ ที่จะไม่เป็นสิ่งเดียวกันได้; ถ้าหากว่ากิเลสกับโพธิมันก็คือสิ่งเดียวกัน, ความสุขกับความทุกข์ก็สิ่งเดียวกันมีค่ามีความหมายต่อเมื่อมี **ตัวกู - ของกู**, พอหมดตัวกู - ของกู มันก็เป็นสิ่งที่ไม่มีสาระอะไรได้. ฉะนั้นจะเป็น **นรกหรือจะเป็นสวรรค์ ก็ล้วนแต่เป็นเครื่องทรมาน** เครื่องจองจำ ทรมาน เผาผลาญ หุ้มนှ်းไปตามนี้; เขาจึงมีการเปรียบว่า **ไฟชนิดหนึ่งแห่งร้อน หรือไฟชนิดหนึ่งเปียกหรือเย็น** แต่หมายความว่าถึงเย็นอย่างเผาผลาญ, ไม่ใช่เย็นอย่างความหมายธรรมดา ความหมายอีกความหมายหนึ่ง. ถ้าให้ความเย็นแก่เนื้อหนังร่างกายนี้ มากเกินกว่าศูนย์ ดีกรีหลาย ๆ มันก็ตายเหมือนกัน มันก็เจ็บปวดรวดร้าว ทนไม่ได้ทั้งนั้น, **เย็นชนิดนี้ก็เท่ากับความร้อนชนิดหนึ่ง**, เป็นอุณหภูมิระดับหนึ่ง.

ฉะนั้นที่เรารอดตัวมีชีวิต กันมาในธรรมชาติในโลกนี้ **เพราะว่าความเหมาะสมของอุณหภูมิ** ของอะไรมันมาในรูปที่ถูกต้อง มันจึงออกมาอยู่ มีชีวิตอยู่ เหลืออยู่กระทั่งบัดนี้ ไม่รู้กี่ล้าน ๆ ปีมาแล้วที่มันผิดความเหมาะสม มันก็สูญสิ้นไป, ไม่รู้ที่พวกที่ร่อยพวกที่พันพวก เหลืออยู่แต่มนุษย์พวกเดียว หรือสัตว์พวกเดียว. ที่เห็น ๆ

อยู่เดี๋ยวนี้ แล้วก็หลงกันว่าร้อนเย็น, สุขทุกข์ก็ได้ หลงไปได้ แล้วมันก็โง่มากขึ้น ๆ ๆ จนเอาเรื่องนิด ๆ เล็ก ๆ นิด ๆ เรื่องรักเรื่องโกรธ เช่น ชอบ เช่น ไม่ชอบ เป็นเรื่องใหญ่, กระทั่งที่โง่มากที่สุด ก็เอาเรื่องอรรอยที่ล้นหรือไม่อรรอยที่ล้น เป็นเรื่องใหญ่.

ถ้าอรรอยด้วยความโง่ มันก็เป็นสวรรค์ได้, ถ้าไม่อรรอยด้วยความโง่ มันก็เป็นนรกได้. พอใจด้วยความโง่ก็เป็นสวรรค์ก็ได้, ไม่พอใจด้วยความโง่ก็เป็นนรกได้.

แต่แล้วไม่ว่าอะไร ทั้งนรกทั้งสวรรค์มันเป็นของธรรมดา, ธรรมดาผู้ที่มีความยึดถือ; มันดับบทได้ด้วย การหมดความยึดถือ, ไม่สร้างสวรรค์ในอากาศ ไม่สร้างนรกในอากาศ, ไม่สร้างสุข สร้างทุกข์, ไม่สร้างอะไรชนิดที่เป็น คู่ ๆ คู่ ๆ ตรงกันข้ามแบบนี้ ต้องการความปกติ อยู่เฉย.

คำว่า ความเฉย คำนี้มีความหมายพิเศษ, ไม่ใช่เฉยอย่างธรรมดา. คำว่า ความเฉย มีหลายคำนี้ จำไว้ด้วย ไปศึกษา ค้นดู สังเกตดู เปรียบเทียบดู; เฉยทางวัตถุ นั้นมันก็เฉยอย่างหนึ่ง, เฉยเพราะเอือมอím มันก็อย่างหนึ่ง เดี่ยวมันก็อยากอีก, เฉยเพราะมันอím รู้ถูกต้องถึงที่สุด ไม่มีอะไรน่าสนใจ ไม่มีอะไรที่น่าให้ความหมายอย่างนั้นอย่างนี้; เฉยอย่างนี้แหละ เรียกว่าเฉยที่สูงสุด เฉยอย่างที่เป็นองค์คุณของพระอรหันต์.

เฉยอย่างที่เป็นองค์คุณของฌาน ของสมาธินั้นยังใช้ไม่ได้; ดูเบกขาตัวนั้น ยังเป็นองค์หนึ่งของสมาธิ ของฌานของอะไรนั้น, ส่วนดูเบกขาอันอื่นตัวอื่นที่เป็นองค์คุณของอรหัตตมรรค คือ เฉยไปทุกสิ่งไม่ว่าสุขหรือทุกข์, เฉย เพราะมันรู้ว่าไม่มีค่า ไม่มีความหมาย ที่น่าสนใจ มันจึงเฉย. เฉย อย่างคนเฉย ๆ นี่มัน

เกลียดน้ำหน้า หรือมันเปื้อนเข้า หรือว่ามันอืดแล้ว เหยอย่างนี้มันก็ไม่ใช่เฉยที่สุด แต่มันชั่วขณะ; เหมือนผ้าเปียบบางวันก็เคยเมยต่อกัน, บางวันก็บ้ำถึงที่สุด. นี่เหยอย่างนี้มันไม่ใช่เฉย ตามความหมายที่พูดถึง.

ตัวกู - ของกูสร้างวิมานหรือนรกในความเพ้อฝันกระทั่งวิปัสสนา.

เรื่องตัวกู - ของกู มีอะไรหลายแง่หลายมุม ถึงขนาดที่มันไม่ยกหูชูหาง ในลักษณะที่ต่างกันมาก.มันยกหูชูหาง เรือร่าขึ้นมา เทียวโดดเทียวเด่นอยู่ มันก็ดับเท่านั้นเอง เหมือนที่เราพูดถึงเมื่อคราวที่แล้ว; แต่คราวนี้มันไปนอนใฝ่ฝันอยู่, **ยกหูชูหางที่อยู่ในรูปของการใฝ่ฝัน** ของความเพ้อฝัน คือทำอะไรใครไม่ได้, หรือว่ายังไม่ได้ทำอะไรใครออกมาข้างนอก, **เป็นความเพ้อฝัน** ซึ่งเราเรียกว่า**สร้างอะไรในอากาศ**.

นี่เพราะฉะนั้นขึ้นชื่อว่า ตัวกู - ของกู แล้ว มันไม่ยอม ลดหู ลดหาง ลดอะไร, มันจะสร้างได้แม้ในความเพ้อฝัน **สร้างสวรรค์ในอากาศ สร้างนรกในอากาศ**. ทุกคนควรจะไม่ประมาท เพราะมันลึกลับซับซ้อน เพราะมันมีเล่นตลกมากกว่าธรรมดา ที่จะไม่รู้เท่าทันมัน. นี่ท่านทั้งหลายอย่าประมาท **หรือถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท**, มันหมายความว่ามาถึงอย่างนี้ด้วย ถึงชนิดนี้ด้วย ฉะนั้นอย่าประมาท, **อย่าอวดดี** ว่าหายง่าย เข้าใจได้ง่าย, เดียวนี้ไม่มีอะไรแล้วสิ้นเรื่องแล้ว, เสร็จแล้วก็เป็นอย่างว่า คือ **ยกหูชูหางอยู่ในอากาศ** ในความเพ้อฝัน, พอจับตัวมันได้ก็ต้องด่ามันว่า ไร้ชาติหมาเหมือนกัน ในความเพ้อฝัน, นี่มันเป็นในความเพ้อฝัน. พอไม่มีสติสัมปชัญญะ พอเผลอไป มันก็สบาย สบายไปเลย หลงไปเลย.

ระวังให้ดี อย่าไปหลงในวิปัสสนา สร้างวิมานในอากาศ สร้างนรกในอากาศ, อย่าไปหลงอาการวิปัสสนาที่กำลังสร้างวิมาน หรือนรกในอากาศ โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว. ดูๆ แล้ววิปัสสนาของสมัยนี้เป็นเรื่องสร้างอะไรในอากาศ เสียอย่างนี้มากกว่า. ฉะนั้นผมจึงไม่อยากเรียกว่าวิปัสสนา, พระพุทธเจ้าก็ไม่เคยเรียกวิปัสสนา ไม่เคยใช้คำคำนี้. อรรถกถาชั้นหลังใช้แล้วเขียนให้พระพุทธเจ้าพูด, ก็มีอยู่ ๒ - ๓ คำ เรียก สมถะและวิปัสสนา. ในบาลีในพุทธภาษิตก็มี ๒ - ๓ คำเท่านั้น ส่วนมากหรือ ๙๙เปอร์เซ็นต์ท่านใช้คำอื่น คือใช้คำธรรมดาที่สุด, ให้เกิดความรู้ ให้เกิดแสงสว่าง ให้เกิดอะไรก็ตาม ในคำเหล่านั้น ไม่มีคำว่าวิปัสสนา. **จกขุ อุทปาติ ฃาณ อุทปาติ วิชชา อุทปาติ อาโลโก อุทปาติ.** ใช้คำอย่างนี้อยู่ทั่ว ๆ ไป.

พอโผล่ขึ้นในหนังสือธรรมบท ก็สอนให้โง่เสียแล้ว เรื่องแรกที่สุด ในอรรถกถาธรรมบทนั้น พระภิกษุรูปหนึ่งถามพระพุทธเจ้าว่า ฐานะในพระพุทธศาสนามีกี่อย่าง เขียนไว้ว่า พระพุทธเจ้าตอบว่ามี ๒ อย่าง คือ คันถฐานะ วิปัสสนาฐานะ. เราก็โง่ตั้งแต่ที่แรกแล้ว, ถ้าว่าเป็นฐานะจริงจัง ๒ อย่าง มันโดยปริยาย. ในสมัยที่เขียนอรรถกถานั้น พ.ศ. ล่วงมาตั้งพันแล้ว มีกิจการฝ่ายคันถะเป็นปีกแผ่นแล้ว วิปัสสนาถูกแยกตัวออกไปเป็นพระนั่นนี่ไปแล้ว. ในพุทธกาลเขาไม่ได้แยกกันอย่างนี้, พระทุกองค์ จะต้องมอด้านใน ไม่ยกเว้นพระองค์ไหนจะต้องมอด้านใน ให้เกิดญาณ เกิดปัญญา เกิดวิชา เกิดแสงสว่าง, แล้วก็ไม่ได้เรียกว่าวิปัสสนา, ไม่ได้ใช้คำพูดคำนี้. มีคำเป็นอันมากที่ไม่เคยใช้ในครั้งพุทธกาล เดียวนี้เอามาใช้แทนคำที่เคยใช้ในครั้งพุทธกาล, แล้วทำความเข้าใจกับพวกเราสมัยนี้.

ฉะนั้นระวังให้ดี อย่าให้วิปัสสนาเป็นเรื่องสร้างอะไรในอากาศขึ้นมา, ระวังให้ดี ๆ สิ่งทีเรียกว่าวิปัสสนากลายเป็นเพียงโอกาสหรือเครื่องมือ สำหรับสร้างอะไร ๆ ในอากาศ มันก็ฉิบหายวายวอด ไม่มีอะไรเหลือ.

มีคำถามเรื่อย แม้เมื่อวานขึ้นน้ำก็มีคำถาม พวกที่สนใจมาจากที่อื่น ที่นี้ทำวิปัสสนาไหม? ก็ตอบว่าพูดมาอย่างที่คุณว่า ไม่ได้ทำดอก, ไม่ได้ทำอย่างที่เขาวา, ไม่ได้ทำวิปัสสนาในแบบฟอร์มที่ตายตัวแล้วมีความเพ้อฝันที่วาดไว้ให้ตายตัว, แม้แต่การเพ้อฝัน ก็อยู่ในรูป ในกรอบ ในแบบ ที่ใครวาดไว้ให้ตายตัว.

....

นี่มันก็หมดเวลา เราสรุปความเสียที่ว่า อย่าทำวิปัสสนาแบบสร้างอะไรในอากาศ, แล้วระวังที่สุดก็คือว่า **สร้างนรกในอากาศ** ในนามของความถูกต้อง ความมีเหตุผล ของตัวกู - ของกู ที่ยกหัวชูหางอยู่ในความเพ้อฝัน ทำให้คุณได้ความรู้แปลกออกไปหน่อยว่า การยกหูชูหางนี้มีได้แม้ในการเพ้อฝัน อย่างสร้างอะไรในอากาศ,มันไม่เกี่ยวกับมีบุคคลใดโดยตรง แต่มันสร้างขึ้นมาได้ เขาไม่ได้ว่าอะไร แต่สร้างขึ้นมาได้ ว่าเขาว่าอะไรอย่างนั้นอย่างนี้, ขยายความออกไปแล้วเขาวาชนิดเดียว ก็ไปขยายความโกรธได้มาก, แล้วเขาวาด้วยเจตนาดีโดยถูกต้องแท้ ๆ ก็เอาไปเปลี่ยนรูปเป็นเจตนาร้าย, แล้วก็ขยายความโกรธ ความน้อยใจ ความเสียใจอะไร ๆ ได้ทั้งนั้น.

นี่มันก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ในชีวิตประจำวัน เรื่องที่มีอยู่จริงในชีวิตประจำวัน ต้องสนใจให้มาก, ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน ไม่ใช่เรื่องในคัมภีร์ ไม่ใช่เรื่องสำหรับไว้พูด, แต่มันเป็นเรื่องที่มีอยู่จริง ในชีวิตประจำวัน คือการสร้างนรกในอากาศโดยเฉพาะ ความโกรธ ความหงุดหงิด ความเป็นปฏิฆะน้อยอกน้อยใจ, กระทั่งไม่มีผู้จะน้อยอกน้อยใจใคร ก็น้อยอกน้อยใจโชคชะตา วาสนาผีสงเทวดาเคราะห์กรรมอะไร มันเป็นเรื่องของคนใจ แต่ต้นจบปลาย.

เอาละ พวกกันที่แล้ว

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๑๐ -

วันอังคารที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๑๑

ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘

เรื่องการให้ทาน.

ไม่มีใครถามอะไรหรือ ? ไม่มีอะไรผมจะว่าเรื่อยไปนะ ว่าเรื่องตัวกู - ของกู
เรื่องเดียวเรื่อยไป ถ้าใครไม่มีอะไรนอกไปจากนั้น ก็ว่า เรื่องตัวกู - ของกูนี้ เรื่อยไปเลย.

เรื่องทานเป็นเรื่องเบื้องต้น, สูงกระทั่งนิพพาน

นี่จะว่าเรื่องที่เขากลือกันว่าต่ำ หรือเบื้องต้นที่สุดเสียบ้าง คือเรื่องให้ทาน,
เรื่องให้ทาน นี่เขากลือกันว่า มันเป็นเรื่องเบื้องต้น คือ ทาน ศีล ภาวนา, หรือทาน
ศีล สมาธิ ปัญญา. ทานเป็นเรื่องเบื้องต้น แต่ความจริงมันก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นเรื่อง
เบื้องต้นอย่างนั้นไปเสียหมด มันเป็นเรื่องเขาจัดกันตามความรู้สึกนึกคิดของเขาเอง
ไม่ได้มองให้ลึก, แล้วเป็นเรื่องปริยัติ.

ถ้ามองกันในเรื่องเล็ก คือมองกันที่ตัวธรรมะจริง ๆ แล้ว เรื่องเหล่านี้ก็ไม่ใช่เรื่องเล็ก เรื่องตื่น เรื่องเบื่องตัน, มันก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวกู - ของกู โดยตรง, แล้วก็เพือนิพพานด้วยเหมือนกันอย่างเดียวนะ. ทานอย่างเดียวก็นิพพานได้, ก็คอยฟังดูว่าอย่างไร.

พวกนักปริยัตินั้นก็จะเอาแต่ตามตัวหนังสือ ที่นักปริยัติด้วยกันเขียนกันไว้ เช่น มีลำดับว่า ทานศีล สมาธิ ภาวนา อะไรอย่างนี้ มันก็เลยมีเรื่องเป็นลำดับ แล้วก็เรื่องมากตั้ง ๓ เรื่อง ๔ เรื่อง : **นี่พอเราพูดว่า ทานเรื่องเดียว ก็พอที่จะถึงที่สุด สูงสุด เป็นนิพพานได้ เขาก็ไม่เชื่อ,** เขาก็ไม่ยอมฟัง,แล้วเขาก็เลยเหมาเอาด้วยว่า **เรา**นี้ บ้าบอ พูดไม่จริง หลอกหลวง เล่นสำนวน เขาก็ว่าอย่างนี้.

ที่จริง จะเรียกว่า เล่นสำนวน มันก็ได้, แต่มันเล่นสำนวนไปในทางที่ดีที่ถูก
ที่ช่วยให้คนได้ประสบความสำเร็จเร็วเข้า. ฉะนั้นเล่นสำนวนอย่างนี้ ก็ให้ถือว่าเป็น
เรื่องดี เรื่องควร ถูกต้องที่จะกระทำ, คือว่า หาสำนวนใหม่พิเศษแปลกอะไรมา, พูด
ให้คนเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเร็ว. มิฉะนั้นแล้วเขาต้องใช้เวลามาก ฉะนั้นวิธีที่**ทำเป็น**
ปาฏิหาริย์ เป็นอาเทศนาปาฏิหาริย์ ดักใจคนนี้ **นี่ก็เรื่องพูดเล่นสำนวน** เหมือนกัน, แต่
เล่นสำนวนอย่างพระพุทธรเจ้า อย่างลึกซึ้ง คนจึงได้รับประโยชน์ บรรลุ มรรค ผลอะไร
กันในที่นั้นตรงนั้น. พูดจู้จุก แทะใจดำ หรืออะไรก็ตามมันถึงขนาด, สิ่งเหล่านี้มันเอา
มาเขียนเป็นตัวหนังสือไม่ได้ เรื่องอย่างนี้. ฉะนั้นนักปริยัติจึงไม่รู้, **นักปริยัติจึงรู้แต่**
เรื่องที่เป็นระเบียบ เป็นแบบฟอร์ม เป็นอะไรไปหมด.

นี่พูดว่า **เรื่องหนักก็ทำให้บรรลุนิพพานได้** เขาก็ไม่เชื่อ. นี่ถ้าว่าพูด
โดยอาศัยหลักเรื่องตัวกู - ของกูนี้ เราต้องมีหัวข้อว่าอย่างนี้.

การให้ทานมีทั้งที่ตัวกูชอบทำและไม่ชอบทำ.

การให้ทานที่ตัวกู - ของกูชอบทำ อยากทำ ไม่ได้อะไรเลย, การให้ทานที่ตัวกู - ของกู ชอบทำอยากทำ เต็มใจทำนี้ มันไม่ได้อะไรเลย. ทานหรือการให้ทานที่ตัวกู - ของกูไม่อยากจะทำ, ไม่อยากจะทำ ไม่ยอมทำ อะไรนี้ คือสิ่งที่จะได้หมด, หรือได้นิพพาน. เขียนให้สั้นกว่า ทานที่ตัวกู - ของกูอยากทำนี้,ไม่ได้อะไรเลย, ทานที่ตัวกู - ของกู, ไม่อยากทำ นั่นแหละจะได้นิพพาน, จะได้หมด.

เดี๋ยวนี้ก็มองเห็นกันได้บ้างแล้วว่า ตัวกู - ของกูนี้เป็นตัวรากเหง้า หรือมูลเหตุ ให้เกิด โลภะโทสะ โมหะ, ตัวกู - ของกูมันก็ทำทานด้วยความโลภ. ตัวกูของกูนี้มันจะทำทานด้วยความโลภ, เช่นว่าให้ทานออกไป ได้เพื่อนคนหนึ่ง ได้เพื่อนสองคน, หรือให้ทานออกไป ได้หน้าได้ตา ได้ชื่อได้เสียง หรือว่า ให้ทานออกไปบาทเดียว ได้วิมานหลังหนึ่ง. นี่มันเป็นทางที่ตัวกู - ของกูชอบทำ, แล้วมันไม่ได้อะไรเลย, มันได้ความโลภมากขึ้น, ได้ความยึดถือมากขึ้น, มันก็ไกลวัตถุประสงค์ที่เราต้องการดับทุกข์ออกไปอีก. นี่จึงเรียกว่า ไม่ได้อะไร เพราะมันไกลความดับทุกข์ออกไปอีก, ยิ่งไกลออกไป คือว่า มันเอาเข้ามา สำหรับโลภ สำหรับยึดถือมากขึ้น. ฉะนั้นการให้ทานที่ตัวกู - ของกู ชอบทำนี้ มันไม่ได้อะไร, คิดดูให้ดี.

ที่นี้ทานที่ตัวกู - ของกูไม่ชอบทำนี้ คือทานชนิดที่ให้ออกไป โดยไม่เอาอะไรตอบแทน คือให้ออกไปเพื่อขุดเกลียดตัวกู - ของกู. การให้ทานที่แท้จริง ไม่ได้ทำด้วยความโลภความอยากความอะไร, มันให้ไปเพื่อกำจัดความตระหนี่, แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อให้หมดตัวกู - ของกู. ดังนั้นตัวกู - ของกู จึงไม่ชอบทำ. แต่ทานชนิดนี้ ถ้าทำได้ มันได้หมด ได้ถึงที่สุด คือ ได้นิพพาน, ฉะนั้นมันจึงเป็นทานที่ไม่รับเอาอะไรเข้ามา เป็นตัวกู - ของกู, ต้องการให้ทานออกไป ไม่รับอะไร

เข้ามาเป็นตัวกู - ของกู, มันจึงได้นิพพาน, ส่วนทางที่ให้ไปเพื่อแลกเปลี่ยน ; เหมือนที่เทศน์สอนกันอยู่บนธรรมาสน์ ได้สวรรค์ วิมาน อะไรนี้ มันเพิ่ม, มันเพิ่ม **ตัวกูเพิ่มของกู, มันทำให้ห่างไปจากความดับทุกข์** ไกลออกไป ไกลออกไป คือไม่ได้อะไร, สำหรับเราเราเรียกว่า ไม่ได้อะไร ยิ่งเลวมาก ยิ่งเลวลง ไม่ได้หรือไม่ใกล้ต่อสิ่งที่ต้องการ คือนิพพาน, หรือความดับทุกข์สิ้นเชิง. นี่พอจะเข้าใจได้ การให้ทานที่ตัวกู - ของกู มันชอบทำ มันไม่ได้อะไรเลย, การให้ทานที่ตัวกู - ของกูไม่สมควรจะทำ นี่มันได้หมด ได้ถึงที่สุด ได้ทั้งหมด.

ขึ้นชื่อว่าตัวกู - ของกู แล้ว มันให้ทานด้วยความโลภ เพื่อได้เพื่อน เพื่อได้ชื่อเสียง เพื่อได้หน้าได้ตา ได้สวรรค์วิมาน นี่ก็เรียกว่า **ไม่ใกล้ต่อนิพพาน คือไม่ได้อะไร.** นี่บางทีมันก็ให้ ด้วยความประดประชัน เพราะความโกรธ นี่ นี่ก็ไม่ได้อะไร, มันให้เพื่อ ๆ ไร ด้วยความหลง นี่มันก็ไม่ได้อะไร, ตัวกูมันเป็นเหตุให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง. ฉะนั้นจะให้ทานด้วยความโลภ หรือความโกรธ หรือความหลงก็ตาม, มันก็ไม่ได้อะไร.

ที่นี้การให้ทานที่ตัวกู - ของกู ไม่ชอบทำ ก็หมายความว่ามันต้องมีสิ่งอื่นทำ, คือสิ่งที่ตรงกันข้ามกับ ตัวกู - ของกู ก็คือปัญญา. ปัญญาที่รู้สึกความไม่มีตัวกู, ความไม่มีของกู นี่มันทำ มันทำทานชนิดนี้ คือทานชนิดที่ตัวกู - ของกูไม่ยอมทำเด็ดขาด. สิ่งที่ตรงกันข้ามมันทำ คือปัญญามันทำ, แล้วมันทำเพื่อฆ่าตัวกู - ของกูเสีย. ฉะนั้นจึงได้หมด ถ้าทำทานชนิดนี้ มันเป็นนิพพาน, มันเป็นการบรรลุ **มรรค ผล นิพพาน ไม่ใช่เป็นเบื้องต้นของศีลของสมาธิ** อย่างที่ว่า ๆ กัน อย่างนักปริยัติเด็กอมมือ. นี่เราพูดกันแบบนี้ เราจะเรียกแบบนี้ว่า นักปริยัติเด็กอมมือที่เอาทานไปไว้เป็นเรื่องนิดเดียว, อยู่ข้างหน้าศีล สมาธิ เป็นเบื้องต้น เป็นบุพพภาค. ให้ทานไปสวรรค์ ให้อะไรอย่างนี้ เราเรียกว่าปริยัติของเด็กอมมือ, แล้วมันไม่ต้องมีอะไร

มาก. ที่พูดกัน ๒ - ๓ คำ บรรลุนิพพาน หมายความว่า ปัญญามันฆ่าตัวกู - ของกู ด้วยการให้ทานด้วยการบริจาค.

นี่เป็นข้อแรก เป็นตอนแรก ที่อยากจะให้เข้าใจไว้ทีหนึ่งก่อน, มันมีอยู่อีกตอนที่ยากกว่านี้ ต้องเข้าใจตอนนี้นี่ก่อน. ที่จะเรียกว่า การให้ทานของตัวกู - ของกู หรือตัวกู - ของกูชอบให้มัน ไม่ได้อะไรเลย, แล้วการให้ทานที่ตัวกู - ของกูไม่ยอมให้ ไม่สมควรจะให้นั้น คือจะได้หมด. ที่ตัวกู - ของกู มันให้หรือมันชอบให้ ก็คือว่า ให้ทานเพิ่มความโลภ หรือประชดความโกรธ หรืออะไรก็ตามไม่ได้อะไร สำหรับพวกเรา ที่ต้องการจะดับทุกข์, มันเพิ่มความทุกข์ ไปหลงใหลในผลของทานชนิดนั้น มันเพิ่มความทุกข์, คือมันยืดระยะของความทุกข์ให้มากออกไป.

ให้ทานด้วยปัญญา ที่ฆ่าตัวกู - ของกูเสียด้วยการให้ทานนั้น นั่นเราจะให้มันหมดความยึดถือว่าตัวกูว่าของกูจริง ๆ จะให้ชีวิต หรือจะให้สิ่งของ หรือจะให้สัตว์สังขารเป็นที่รักอะไรก็ตามใจ มันก็เป็นการให้. นี่มันเข้าใจไม่ได้ สำหรับคนธรรมดา; เช่นเรื่องการให้ทานของพระเวสสันดร การให้ทานที่กล่าวถึงในสัจจะชาดก ให้ทานชีวิต เช่นกระต่ายกระโดดเข้ากองไฟ ให้พรานคนหนึ่งกินเนื้อ, อย่างนี้มันเข้าใจไม่ได้ เพราะไม่ใช่ให้ทานอย่างธรรมดา ของตัวกู - ของกู, มันให้ด้วยปัญญาอีกแบบหนึ่ง ที่สูงส่งไปทางโน้น.

ทั้งโลกไม่มีใครมีใครให้ทาน, มีแต่การค้า.

ทีนี้เรามาดูเหตุการณ์ที่เป็นอยู่จริง ที่มันเป็นอยู่จริง ๆ กับเรานี่ เราให้ทานชนิดไหนกัน ? ที่พูดว่าให้ทาน ๆ ๆ พูดกันอยู่เสมอ ๆ นี่ มันให้ทานชนิดไหนกัน ? มันก็แทบจะหาไม่พบ, ให้ทานชนิดหลังนี้ มันจะหาไม่พบ. มันมีแต่ให้ทานของตัวกู - ของกู

ทั้งนั้นแหละ ที่ให้กันอยู่เวลานี้, ที่สอนกันอยู่เวลานี้ หรือให้กันอยู่เวลานี้ มันเป็นเรื่องให้ของตัวกู - ของกู, กลับเข้ามาเป็นกำไร เพื่อตัวกู - ของกู อย่างนี้ทั้งนั้น. ส่วน**ที่ให้เพื่อหมดตัวกู - ของกู,ให้ตัวกู - ของกู ผอมลง ๆ แล้วตายไปนี้ ไม่มีใครทำ,** นี่มันจะรวมทั้งพวกเราด้วย จะต้องระวังให้ดี.

คราวก่อน ๆ นี้ ก็เคยพูดมามากแล้ว อย่าลืม, แล้วก็อย่าโทษผม ที่ว่า **ทำอะไรอย่ารับการขอใจ, ทำอะไรอย่าหวังที่จะได้อะไร, ทำงานเหน็ดเหนื่อยเกือบตาย** หรือทำอะไรก็ตาม**อย่าหวังที่จะได้รับอะไร อย่าหวังที่จะได้รับการขอใจ หรือทำให้ใคร** คนนั้นคนนี้, **ทำให้ความว่าง** มันคือเรื่องนี้,ทำให้ให้ได้ความว่าง หรือเพื่อความว่างก็ตาม, มันเป็นการตัดลัดที่เดียวด้วยการทำ ด้วยการเสียสละ ด้วยการให้ทาน, โดยไม่ต้องพูดถึง **ศีล สมาธิ ปัญญา** คือมันมีเสร็จอยู่ในนั้น, มันรวมเสร็จอยู่ในนั้น, มันจึงให้ทานชนิดนี้ได้. แม้ว่าเราจะไม่รู้จักหน้าตาของมัน เราก็ทำได้ใช้ประโยชน์ได้, ที่เรากินของบางอย่าง โดยไม่รู้ว่ามันเรียกว่าอะไร มันชื่ออะไร หรือทำขึ้นมาอย่างไร ก็ยังกินได้ แล้วก็มีประโยชน์. ฉะนั้นการประพฤติอย่างนี้ ไม่ต้องเรียกชื่อว่าจะไรดอกก็ได้ จะเรียกชื่อว่าให้ทานก็ได้. แต่ที่จริงมันรวมอะไรยิ่งกว่าทานตามธรรมดา, มันมีปัญญา, มันมีอะไรเป็นยอดรวมอยู่ในที่การให้ทานนั้น มันจึงตัดสินใจอย่างนั้นได้, หรือว่ามันจึงสละออกไปในลักษณะอย่างนั้นได้. ฉะนั้นให้ทานชนิดนี้ก็พอแล้ว ที่จะ**บรรลุนิพพาน** แล้วไม่มีพูดเลย.

ที่นี้ที่**ให้ทานด้วยความสมัครใจ**อยู่ที่นี่ ที่ทุกคนในโลกนี้ให้ทานอยู่ด้วยความสมัครใจ **เป็นเรื่องตัวกู - ของกู** ทั้งนั้น ยิ่งบางพวกนี้ โง่ทื่ออย่างแสนที่จะโง่ทื่อที่เขาว่าให้ช่วยเหลือ, ให้ช่วยเหลือ, ให้ช่วยเหลือ. ชาตินี้ช่วยเหลือชาตินั้น ชาตินั้นช่วยเหลือชาตินี้ มันแสนจะโง่ทื่อ, คือมันให้เพื่อซื้อเขา,เพื่อซื้อเขาเอามาเป็นพวกเราเลย,

อย่างนี้มันก็ไม่ใช้ให้ทานแล้ว มันเป็นการซื้อเพื่อนเท่านั้นเอง, หรือว่าจะได้น้ำ
ได้ตา ได้เกียรติยศได้อะไร ๆ, มันก็เรื่องไม่ใช้ให้ทาน มันค้าขายชนิดหนึ่ง,
เพื่อจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนกลับมา เป็นสวรรค์ เป็นอะไร มันก็เป็นเรื่องวัตถุ,
มีความหมายเป็นวัตถุ เป็นการค้าขายชนิดหนึ่ง.

ฉะนั้นดูให้ดีว่าทั้งโลกนี้ กำลังไม่มีใครให้ทานนะ, นี่พิจารณาดูให้ดี
ว่าทั้งโลกนี้เวลานี้ กำลังไม่มีใครให้ทานดอก มีแต่การค้าเท่านั้น, ถึงพวกพุทธ -
บริษัทนี้ ก็ถูกหลอกให้ค้าขายแบบนี้ : ทำบุญบาปหนึ่งได้สวรรค์วิมาน ได้อะไร ก็เรื่อง
หลอกให้ค้าขายทั้งนั้น, มันไม่ได้ชูตกิเลส. ความประสงค์อันแท้จริงเขาต้องการ
ให้ชูตกิเลส, นี่ไม่ยอมชูต เขาจึงต้องหลอก ต้องหลอกให้ค้าขาย, มันก็เป็นการได้ชูต
กิเลส ชนิดที่เรียกว่า ไม่มีผลโดยไม่รู้สึกรู้ส คือหลอกเขามันก็คือหลอกตัวเองอีกทีหนึ่ง.
ฉะนั้นอย่าไปหลอกเขา หลอกตัวเองกันอยู่เลย เมื่อให้แล้วก็ให้มันเป็นให้, ให้เพื่อ
บริจาค ให้เพื่อให้ทานออกไปจริง ๆ. คำว่า บริจาค ก็คือบริจาคตัวกู บริจาค
ของกู เรื่อย ไป ๆ จนกว่ามันจะว่าง.

การทำงานด้วยจิตว่าง คือการให้ทานอย่างสูง.

พูดมามากกว่า ๑๐ ครั้งแล้ว ที่ว่าให้พยายามทำงานด้วยจิตว่าง เพื่อความ
ว่าง กิเลสของความว่าอะไรนี้. การทำงานนั้นแหละคือการให้ทาน, ให้ทานอย่างที่กำลัง
พูด. เมื่อใครกำลังทำงานอยู่ด้วยจิตว่างเพื่อผลงานแก้ความว่าง แล้วก็กิเลสของ
ความว่าง, คนนั้นคือคนที่กำลังให้ทานอยู่ อย่างที่กำลังพูดนี้. ที่กำลังไม่มีใครให้
อยู่นะ เราให้, เราจะให้, เราให้, แล้วเรื่องนี้เรื่องเดียวพอ พอสำหรับบรรลุมรรค ผล
นิพพาน, ไม่จำเป็นที่ต้องพูดเรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญาอะไรอีก, คือมันเป็นทั้งศีล

ทั้งสมาธิ ทั้งปัญญา, ทั้งพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ อะไรอยู่ในคำนี้, คำว่าบริจาต ให้หมดไปเพื่อความว่าง มันรวมอะไรหมด.

ให้เราเข้าใจกันเสียให้ถูกต้อง แล้วก็จะมีภาระให้ทานที่แท้จริงขึ้นในโลกนี้บ้าง, ไม่อย่างนั้นมิแต่การค้าขาย. พุทธบริษัทในเมืองไทยก็มีแต่การค้าขาย, เมืองอื่นก็มีแต่การค้าขาย ศาสนิกไม่ศาสนาอื่นก็มีแต่การค้าขาย, ไม่ได้รับความดับทุกข์, ไม่ได้รับนิพพาน, ไม่ได้รับแผ่นดินพระเจ้า, ไม่ได้รับอะไรตามที่พูดไว้, หรือชีวิตนิรันดร์ในที่สุด ไม่ได้รับ เพราะไม่มีการให้ทาน มันมีแต่การค้าขาย. นั่นคือทานชนิดที่ตัวกู - ของกูชอบให้ แล้วไม่ได้อะไรเลย, ทานชนิดที่ตัวกู - ของกูชอบให้ จะไม่ได้อะไรเลย. ส่วนทานชนิดที่ตัวกู - ของกูไม่อยากจะให้ ไม่ประสงค์จะให้ ไม่ยอมทำ, นี้จะได้มาก ได้หมด คือปัญญาเป็นผู้ทำ, แล้วทำทานจริง ๆ, แล้วมันก็ทำลาย ฆ่าตัวกู - ของกูเสียจริง ๆ. เรื่องมันก็จบ, เพราะมันได้การสิ้นไปแห่งตัวกู - ของกู, ได้ความว่าง ได้นิพพาน จึงว่าได้หมด.

ที่นี้มันจะต้องนึกถึงข้อเท็จจริงเรื่อยไป อย่าให้เป็นแต่คำพูด. ที่เราให้ทานกันอยู่ ด้วยคิดว่าจะให้ทานนี้ มันก็มีผลดี, ถ้าให้ให้ถูกต้อง ก็มีผลดีอย่างว่า.

ความสูญเสียเป็นยอดทานก็ได้.

ที่นี้มันมีสิ่งที่น่าคิดอีกสิ่งหนึ่ง ที่ดีกว่านั้นอีก คือ ความสูญเสีย, ฟังให้ดีๆ, ความสูญเสียที่สูญเสียไป เพราะเราไม่อยากจะสูญเสีย. ถ้าคุณเขียน คุณก็ต้องเขียนให้ถูก ความสูญเสียที่ได้สูญเสียไป ในเมื่อเราไม่อยากจะสูญเสีย ไม่ต้องการให้สูญเสีย, อันนี้วิเศษมาก ในข้อที่ว่า ถ้ารู้จักทำให้ดี จะเป็นยอดทาน หรือว่าเป็นทานสูงสุดได้,

ถ้าไม่รู้จักรู้ทำให้ดี จะไม่เป็นอะไรเลย จะไม่ได้อะไรเลย, จะไม่เป็นทานเป็นแทนอะไรเลย, แล้วจะเป็นเรื่องความทุกข์. เข้าใจไหม? ว่าการสูญเสียสิ่งที่เราไม่ต้องการจะสูญเสีย ถ้าเราทำถูก เราฉลาด ก็กลายเป็นยอดทาน ยอดกุศล ยอดบุญไปได้, แต่ถ้าเราไม่รู้จักรู้ทำ มันก็เป็นเพียงความทุกข์เท่านั้นแหละ.

เมื่อเราสูญเสียสิ่งที่เราไม่อยากจะสูญเสีย : เสียเงิน เสียของ เสียลูก เสียเมีย เสียสามีภรรยา, เสียทุกอย่างที่มันไม่อยากจะสูญเสีย, ถ้าทำให้ดีให้ถูกวิธี จะเป็นยอดของทาน ในลักษณะที่เราว่ากันในที่นี้ ที่แท้จริง. แต่ถ้าเป็นคนโง่ **ทำไม่เป็น** มันก็เป็นความทุกข์ เท่านั้น, มันก็นั่งร้องไห้อยู่เท่านั้น ไม่มีอะไร.

ตรงนี้ต้องฟังให้ดี, **ถ้าฟังไม่ดี จะฟังผิด ว่า เพราะจำใจทำ.** พวกนัก *logic*, พวกที่มีเหตุผลทาง *logic* ในโรงเรียนศึกษามา ก็จะค้านว่า มันผิดทำ มันจำใจทำ; เช่นเราสูญเสียไปแล้ว ก็อุทิศเลย, สละเลย นี่มันจำใจทำ ไม่ใช่ทาน. นั่นพวกคนโง่ยิ่งเรียนยิ่งโง่ มันมี เทคนิคในการคิดทางตรรกวิทยาอะไร มันก็ยิ่งโง่ **มันมีปัญญาแบบ intellect** อย่างที่จะไปใช้จับปลาตุ๋นด้วยน้ำเต้านั้น, ปัญญาชนิดนั้น มันมีมากสำหรับจะจับปลาตุ๋นด้วยน้ำเต้า.

เรื่องนี้ไม่ใช่จำใจทำ, **ถ้าจำใจทำมันก็ไม่เป็นทาน.** ยกตัวอย่างง่าย ๆ ก่อนว่า เราถูกเขาโกงเงินไป มากทีเดียว, แล้วเราจะทำอย่างไร. เราเสียท่าเขา ถูกเขาโกงเงินไปเป็นจำนวนมากเราจะทำอย่างไร, จะฟ้องเขาก็ได้ เป็นความกันก็ได้ หรือเราจะนั่งร้องไห้ก็ได้ ไม่ฟ้องเขา, หรือว่าเราจะทำพอเป็นพิธีข้างหัวมันเถอะ ให้มันเลยฟาดเคราะห์ให้ไปที อย่างนี้ก็ได้. มันก็ยังดีกว่านะ ดีกว่าเป็นความหรือนั่งร้องไห้อยู่.

แต่ถ้ารู้จักทำ ก็คือ การพิจารณาให้มันเข้ารูปกันกับการเสียสละ, มันคล้ายกับผสมโรงเสียสละ, แต่มันไม่ใช่ผสมโรงเพราะจำใจ. มันเป็นโอกาสที่จะทำ

ได้มากถึงขนาดนั้น, เพราะตามธรรมดาเราจะไม่ยอมให้เงิน ให้ทานใครตั้งหมื่นบาท. สมมติว่าธรรมดาเราจะไม่ยอมหยิบเงินบริจาคทานไปตั้งหมื่นบาท, หรือจะหายาก สำหรับคนธรรมดาคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป. ถ้าพวกเศรษฐีก็ต้องพูดกันเป็นล้านบาท สิบล้านบาท, มันยากที่จะหยิบเงินบริจาคไปสิบล้านบาท. ทีนี้ถ้าว่าถูกโกง ด้วยวิธีใดก็ตาม ถูกโกง, อย่างคนธรรมดาถูกโกงหมื่นบาท หรือพวกเศรษฐีถูกโกงสิบล้านบาท ร้อยล้านบาทก็ตาม ความรู้สึกมันพอ ๆ กัน กับชาวบ้านถูกโกงหมื่นบาทมากมายอยู่ มันก็จะยากเหมือนกัน ที่จะทำให้กลายเป็นยอดทาน คือบริจาคเงินหมื่นบาทได้ตามธรรมดา เราไม่ยอมบริจาค เดียวนี้มันต้องบริจาค มันคืออย่างนี้, เดียวนี้มันเป็นโอกาส ให้ได้ทำการบริจาค เราต้องฉวยโอกาสอันนี้. ให้ถือว่า การสูญเสียนั้นมีมา เพื่อให้เราได้ **บริจาคทานสูงสุด** ที่เราไม่อาจบริจาคได้ ในการธรรมดา หรือตามปกติ ตามปกติเราไม่เคยให้เงินใครหมื่นบาท, แต่บัดนี้ถึงเวลาแล้ว ที่เราจะต้องคิดให้ดีที่สุด ในแง่ที่ว่า **สิ่งเหล่านี้มันจะเป็นของเราไม่ได้, จะถือไว้เป็นของเราไม่ได้ จะต้องไปตามเหตุตามปัจจัย ตามธรรมชาติ.** ฉะนั้นให้มันไปตามเหตุตามปัจจัย ตามธรรมชาติ, จนกระทั่ง **ไม่มีความรู้สึกเสียดาย, ไม่มีความรู้สึกฝืนอารมณ์ หรือว่าจำใจ :** แต่เป็นโอกาส ให้ได้สิ่งที่มากมายที่สุด คือการเสียสละที่ไม่อาจจะเสียสละตามปกติ.

นี่ลองนึกดู หรือว่าเข้าใจไว้ หรือว่าเตรียมไว้ เพื่อมันจะมีอะไรเกิดขึ้น บางทีคนอย่างฉันเรา ๆ นี้ จะไม่ต้องถึงหมื่นดอก, นี่ว่าคนจน ๆ นี้ ของอะไรที่ชอบใจ มาก ๆ สูญไป หายไปอย่างนี้, ของใช้ไม่สอยอะไรก็ได้หายไป ของที่รักมากที่ถูกใจมาก หายไป จะต้องถือเป็นโอกาส ที่จะได้ให้ทานแบบที่ฉันนี้; เพราะธรรมดาไม่อยากให้ เดียวนี้ธรรมชาติมันบีบบังคับเข้ามาครั้งหนึ่งแล้ว ว่าแก่จะให้หรือไม่ให้. ถ้าแก่ ไม่ทำให้ถูกต้องด้วยการให้ แก่ก็เอาความทุกข์ไป, รับเอาความทุกข์ไปก็แล้วกัน เสียความทุกข์ ความโกรธ ความพยาบาท ความหมั่นหมอง ไปต่าง ๆ นี้ เกลียด น้ำหน้ำมัน ลักของกูไป อะไรทำนองนี้ โกงของกูไป.

นี่ถ้าคนหนึ่งทำอุกวิธีก็นี่ก็เป็นโอกาสแล้วที่จะศึกษามันต้องตั้งต้นเลย, เป็นโอกาสแล้วที่จะศึกษาแล้วศึกษาให้เห็นในข้อที่ว่า เออ, มันจริง อย่างเขาว่า, ไม่มีอะไรจะอยู่กับเราได้ เป็นการถาวร, เป็นตัวกู - ของกู ที่เป็นนิจจังถาวร, แล้วพยายามทำจิตใจ ให้บริจาคนั้นไปได้, **สมควรรับเอาความสูญเสียมาเป็นการให้ทานให้จนได้**, อย่าเอามาเป็นความทุกข์. นี่เสียเงินเท่านี้มันก็อย่างหนึ่ง, ที่นี้ถ้าเสียของที่รักมากกว่าเท่านั้น, สามีกรรยา หรือว่าอะไรก็ตาม, ก็ต้องทำวิธีเดียวกัน มันก็ทำยากขึ้นไปอีก, แต่ถ้าทำได้มันก็ดี ถ้าทำได้จริง มันก็เป็นพระอรหันต์.

เอาละ ที่นี้เราจะ**ยอมถือเอาตามอรรถกถาบ้าง**, บางทีเราก็ไม่ถือเอาตามอรรถกถา อย่างเรื่องในอรรถกถาธรรมบท. **เรื่องปฏาจารา** หรืออะไรที่**สามิตาย ลูกตาย** อะไรตาย **ไฟไหม้บ้าน** แล้วเป็นบ้า **แก้ผ้าไปหาพระพุทธเจ้า**. นี่เพราะไม่ยอมรับ, ไม่ยอมรับการสูญเสีย นั่นว่าเป็นการสิ้นไปแห่งตัวกู - ของกู เหมือนที่เรากำลังพูด. ฉะนั้นจึงเป็นบ้า, เป็นบ้าขนาดที่ว่า แก้ผ้าเข้าไปในโรงธรรม. แต่**พอพระพุทธเจ้าพูดโดยดี** ที่พวกนี้จะเรียกว่าเล่นสำนวนทั้งนั้น, เล่น**สำนวน ตามแบบของพระพุทธเจ้า** **เขาหายบ้า** และ**เป็นพระอรหันต์ที่นั่น**, หายบ้า แล้วเป็นพระอรหันต์ที่นั่น.

นี่มันก็นื่องมาจากการสูญเสีย **เมื่อยอมรับการสูญเสียอุกวิธิ** มันก็เป็น การบริจาควัว - ของกูออกไป, และทำให้เป็นพระอรหันต์; เมื่อรับไม่อุกวิธิ มันก็ เป็นบ้า. เรื่องนี้จะจริงหรือไม่จริงก็ตาม แต่มันมีเหตุผลอยู่อย่างนั้นแหละ, ถือว่าเป็น เรื่องจริงก็ได้ ไม่เสียหายอะไร. แม้แต่จะเป็นเรื่องแต่งขึ้น มันก็เป็นเรื่องมีเหตุผลที่ ตรงตามธรรมชาติ ผมก็ถือว่าเป็นเรื่องจริงก็แล้วกัน. นี่เราเอามาเป็นหลักสำหรับศึกษา ข้อนี้. ทานชนิดที่ตัวกู - ของกูยอมให้มัน มันไม่ได้อะไรเลย, ทานชนิดที่ ตัวกู - ของกูไม่ยอมให้มันได้มาก, ที่ตัวกู - ของกูสมควรจะให้นี้ ไม่ได้อะไรเลยแล้วจะทำให้เป็นบ้า.

ทางศาสนาใช้ทานเป็นวิธีแก้ไขได้ในการสูญเสีย.

นี่เราควรจะมองดูความสำคัญในข้อนี้ ในข้อที่ว่า **เรื่องที่จะต้องสูญเสียนี้** มันเป็นเรื่องธรรมดา, ในโลกนี้เต็มไปด้วยการสูญเสีย เพราะเราไม่รู้ว่ามีอะไรสูญเสีย อยู่ทุกวัน ๆ ไม่มากก็น้อย, แล้วก็มี **การสูญเสียมากขึ้น** ตามส่วนของการทำงานที่กระทำ อยู่. อย่างถ้าคนเขาทำงานใหญ่โตกว้างขวาง เขาก็มีส่วนที่จะสูญเสีย เป็นหมื่นเป็นแสน เป็นล้าน, ถ้าเขามีอะไรมาก เป็นที่รักที่พอใจ เขาก็มีส่วนที่จะสูญเสีย ที่มันจะขยี้หัวใจ เขาได้มาก. นี่เราแทบจะไม่มีอะไรสูญเสีย เราก็กสบาย.

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม จะถือว่า มันต้องเป็นธรรมดา ที่ว่า **มันจะต้องมีการสูญเสียสำหรับทุกคน**; อย่างไม่มีสมบัติอะไร นอกจากต้นไม้ที่ปลูกไว้ มันก็ต้องมีการสูญเสีย, บางต้นมันก็ถูกแมลงกัดตาย อะไรอย่างนี้มันสูญเสียไป. อย่างเราเลี้ยง ปลา บางทีปลาตัวที่เราอยากจะได้, มันก็ตายไป **มันมีการสูญเสียอย่างนี้อยู่เป็นประจำ**, กระทั่งสูญเสียมากขึ้น, เดี่ยวของหาย เดี่ยวปลวกกัดหนังสือดีที่เดียวเยอะเยอะ, เดี่ยวหนูกัด เดี่ยวถูกขโมย, หรือว่าถูกอย่างอื่น ๆ มันมีอยู่เป็นประจำ ประจำคน ประจำวัน, จึงต้องพูดว่า **โอกาสที่จะบรรลุพระอรหันต์นั้น มีอยู่เป็นประจำวัน** **ประจำคน** ประจำวัน มีอยู่เสมอ มีอยู่พร้อม. แต่คนโง่ ๆ เหล่านี้ ไม่ยอมรับเอา โอกาสนี้ **รับเอามาเป็นความทุกข์ทั้งนั้น**, รับเอามาแต่สำหรับจะเป็นตัวความทุกข์, ไม่รับเอามาแล้วก็เป็นโอกาสที่จะดับทุกข์. **พอสูญเสีย แล้วก็ด่ากัน ร้องไห้กัน** อะไรกัน ก็ตามเรื่องตามราว, หรืออย่างน้อยก็มาอึดอัดกลัดกลุ้มอยู่นอนไม่หลับ มันก็ **ไม่ได้อะไร** ก็เลิกกันเท่านั้นเอง.

ฉะนั้นถ้าเราทำให้ถูกวิธี ตามแบบของพระพุทธเจ้า หรือพุทธศาสนา นี้ มันต้องให้เป็นที่น่าแน่นอนว่า **ทุกคราวที่มีการสูญเสีย จะต้องทำอะไรเพิ่มขึ้น ในทางที่ดี ที่สูง ที่ถูกต้อง** คือฉลาดขึ้นทั้งนั้น. ทุกคราวที่มีการสูญเสีย จะมีความฉลาดขึ้นให้ได้ ก็หมายความว่า **ให้มีกิเลส** เบาบางลงไป **ทุกคราวที่สูญเสีย, อุปาทานว่า**

ตัวกูว่ของกูนี้ จะเบาบางลงได้ ทุกคราวที่มีการสูญเสีย. ฉะนั้นถ้าไม่ทำอย่างนั้น มันก็กลับตรงกันข้าม มันจะกลับเพิ่มขึ้นทุกคราวที่สูญเสีย :เป็นคนขี้โมโหโทโส เป็นคนโรคจิต เป็นคนโรคประสาท เป็นคนบ้า เหมือนกับนางคนนั้นก็ได้ ในที่สุด.

แล้วดูเถอะ เด็กหรือคนที่**เป็นบ้า** เทียบเป็นบ้าอยู่นะ, ถ้าเรื่องราวดูเถอะ มันมาจากว่าการที่ไม่ยอมรับโอกาสอย่างนี้ทั้งนั้น. มันรับมาเพื่อจะเป็นทุกข์ มันจึงได้แต่อย่างนี้, **ไม่มีใครสอนให้ถูกวิธี ที่จะได้รับมาในฐานะ เป็นการศึกษา สำหรับฉลาด.** แล้วมันเป็นบาปกรรมของคนสมัยนี้ ของคนสมัยนี้ ที่มันไปหันหลังให้ของดี ๆ ของบรรพบุรุษของไทยเรา, ไปเดินตามกันฝรั่ง, ไปมีการศึกษา ความคิดความต้องการอย่างฝรั่ง, แล้วก็จะทิ้งของดี ๆ ของไทยโบราณของเรา, มันจึงได้เป็นบ้ามากขึ้น ๆ เป็นโรคจิตมากขึ้น เป็นโรคประสาทมากขึ้น.

เพราะว่าวัฒนธรรม หรือศาสนาของเรา ที่มาเป็นวัฒนธรรมนี้ มีแต่การให้; ต้องรับในลักษณะที่ถูกต้อง จึงไม่เป็นบ้า. เมื่ออะไรสูญเสียไป **ปู่ย่าตายายของเราคิดไปทำนองว่า ซาดิก่อนเราเคยเอาของเขา, หรือว่าเราไม่ได้ทำบุญไว้ มันไม่** อยู่กะเรา, มันก็รู้สึก **ก็ไม่เป็นบ้าเท่านั้น** เดียวนี้เด็กสมัยใหม่ไม่คิดอย่างนี้, พอสูญเสีย ก็น้อยใจอย่างนั้นอย่างนี้, โมโหโทโสขึ้นมา จะแก้แค้น หรือจะเป็นความหรืออะไรก็ตาม ไม่คิดอย่างนี้. อย่างดีที่สุด ก็คิดว่าโชคไม่ดี เทวดาไม่ช่วย, ไปอ้อนวอน ไปดูโชคดูอะไรกัน. นี่มันโง่ โง่อย่างที่สุดของมัน หรือบางทีก็โกรธ หรือต่อสู้กระทั่งฆ่าตัวตายในที่สุด, เมื่อทำอะไรไม่ได้ ยอมฆ่าตัวตาย.

นี่ถ้าเด็ก ๆ ของเรา หันไปหา**วัตถุนิยม** เหมือนพวกฝรั่ง ที่ตั้งเอาวัตถุนิยมเป็นหลัก, **ไม่เอาเรื่องจิตใจเป็นหลัก** คือว่าวัตถุนิยม เอาวัตถุที่ได้กินได้ใช้เป็นหลัก, ถ้าได้วัตถุก็ดี ถ้าไม่ได้ก็ไม่ดี ฉะนั้นจึงไม่ยอมให้อภัย ไม่ยอมสลัดออกไป.

เมื่อมีอะไรเกิดขึ้น ว่าไม่เป็นไร, ไม่เป็นไร นี่มันดีนะ ไม่เป็นไรนี้ มันดี คือ ไม่โกรธ คือไม่ต้องการตอบแทน. เมื่อเกิดการสูญเสียอย่างหนัก เช่น คนที่รักอย่างยิ่งตายลงอย่างนี้ ลองคิดดู, พอมีการสูญเสียอย่างหนัก อะไรก็ตาม **ปู่ย่า. ตายายของเราเคยพูดหรือเคยสอน ให้คิดให้หนัก ว่า กรรม, เพราะกรรม, ว่ามันกรรม,** มันเป็นเรื่องของกรรม คือผลของกรรม หรือเป็นกรรม. พวกที่ถือศาสนาอื่น ก็เอา พระเจ้า *God* ร้องออกมาว่า *God* คือพระเจ้า พระเจ้าช่วย, หรือว่าพระเจ้าต้องการ หรือว่าพระเจ้าบังคับให้เป็นอย่างนั้น เขานึกถึง *God* แต่พวกเรานึกถึงกรรม คำพูดคำเดียวที่จะหลุดออกมาก็คือ กรรม, หมายความว่าทำอะไรไม่ได้, แก้ไขไม่ได้ ต้องไปตามกรรม มันก็เลิกกัน ก็ไม่เป็นบ้า.

นี่ธรรมเนียมของคนไทย วิเศษที่สุด ในการที่ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ก็หลุดออกมาจากปากว่า นี่เป็นเรื่องกรรม, มันเป็นกรรมของเรา หรือว่ากรรมของเขา ก็ได้, เป็นเรื่องกรรมก็ไม่ต้องเสียใจ และก็ไม่ต้องดีใจด้วย. แต่เดี๋ยวนี้ไม่ใช่อย่างนั้นเสียแล้ว เด็ก ๆ เดียวนี้ไปตามสมัยใหม่, ไปบ้าอย่างพวกสมัยใหม่, เป็นเรื่องต้องสู้, เป็นเรื่องจะต้องสู้จนตาย หรือว่าจะนั่งร้องให้ยังดีกว่า, ยังดีกว่ามันมีความพอใจที่จะนั่งร้องให้.

ถ้าคำว่า กรรม นี่คือคำว่า ไม่เป็นไร, หรือว่า ช่างมันเถิด, หรือไม่เป็นไร หรืออะไรก็ตามช่างเถิด ไม่เป็นไร. นี่หมายความว่า เมื่อมันมองเห็นว่าเป็นกรรม แล้วมันก็ต้องช่างเถิด ไม่เป็นไร,หยุดกัน. เรื่องนี้ไม่ต้องเสียใจ ไม่ต้องมีอะไร. นี่ทำให้คนดีขึ้น ๆ ในทางธรรมะ โดยไม่รู้สีกตัว, ให้คนเหล่านั้นสูงขึ้น ๆ ในทางธรรมะโดยไม่รู้สีกตัว, ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยของเราแต่โบราณ มันคืออย่างนั้น.

แต่เดี๋ยวนี้คนไม่เอาอย่างนี้, ไปเอาอย่างสมัยใหม่ นิยมฝรั่ง ซึ่ง**นิยมวัตถุ** **ทั้งนั้น ได้วัตถุแล้วเป็นดี,** ไม่ได้ก็ต่อสู้ ต่อสู้ไม่ได้ฆ่าตัวตาย. มันก็ไม่มีอะไร มันเป็นชีวิตเหมือนกับแมลงเม่า เป็นของที่เกิดมาเหมือนกับแมลงเม่า ไม่มีความหมายอะไร, ตายได้ง่าย ๆ ไม่ได้ใช้ให้มันเป็นประโยชน์ที่สุดกันเลย.

เมื่อเกิดเรื่องน่าเศร้า พวกฝรั่งเขาร้อง *alas! alas!* อะไรก็ตามใจ แล้วไม่รู้ว่าจะอะไรผมก็ไม่รู้อะไร. แต่เรา**ร้องว่า พุทโธ** คำว่า โธ นั้นแหละ**คือคำว่าพุทโธ,** คนบ้า ๆ มันไปเปลี่ยนเป็น พิโธ พิธ่าอะไรเสีย, มันเป็นพิโธพิธังอะไรไปเสีย คำเดิม **เขาว่า พุทโธ พุทธัง อนิจจัง อนัตตา** อย่างนี้.เมื่อเกิดอะไรที่น่าเศร้าขึ้นมา แล้วเด็ก ๆ บ้า ๆ ได้แต่ พิโธ พิธัง อนิจจัง อนัตตา จนไม่รู้ว่าจะอะไร, เป็นพิโธ พิธัง แล้วมันเสียเวลา เสียที่ที่ปู่ย่าตายายเขาทำไว้ดี.

เมื่อมีเรื่องเศร้าเกิดขึ้นก็ต้อง พุทโธ พุทธัง อนิจจัง อนัตตา. พวกคนชาติอื่นอย่างที่เขาถือพระเจ้า เขาต้องพร่ำถึงพระเจ้า, พร่ำถึงโชค ถึงเทวดา ถึงกรรม ถึงโชคชะตาอะไรก็สุดแท้. เราพร่ำถึงกรรม พร่ำถึงพุทโธ ซึ่งมีความหมายถึงผู้รู้ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พุทโธ พุทธัง. อย่าไปเปลี่ยนเป็น พิโธ พิธัง เสียสิ.

มันก็โทษใครไม่ได้ เปลี่ยนจนไม่รู้ว่าจะธรรมเนียมเดิม ของบรรพบุรุษ **ปู่ย่าตายายเป็นอย่างไร.** ใครรู้บ้างว่า พิโธ พิธัง มันหมายความว่าอะไร? เพียงแต่ โธ โธ เฉย ๆ มันก็ไม่ค่อยจะรู้ มันเพี้ยนมาจากพุทโธ เหลือแต่โธ, แล้วโธเปลี่ยนเป็น โธ แล้วเป็นโธเป็นอะไรไปเลย, แล้วจึงเอามาใช้เป็นเรื่องชวนหัว เรื่องตลกคคะนองเรื่องอะไรไปเลย. ความวิเศษก็สูญหายหมด มันก็สมน้ำหน้า, **คนเหล่านี้ต้องมีแต่ความทุกข์** เพราะไปทำลายสิ่งที่เขาทำไว้ดี.

ที่พูดมานี้ เดียวจะเลือนจะเพี้ยนกันหมด **ปุ๋ยตายายบรรพบุรุษทำไว้ดีแล้ว; ถ้ามีอะไรเกิดเป็นการสูญเสียอย่างหนัก** ลูกตายผัวเมียตายจาก อย่างพระเทศน์นั้น **ให้ต้อนรับสิ่งนี้ด้วยคำ** : ว่ากรรม หรือพุทฺธัง พุทฺโธ อนิจจัง อนัตตา อะไรก็ตาม เป็นการรับมาเพื่อเป็นการให้ทาน, รับมาเพื่อเป็นการบริจาคอย่างใหญ่หลวง ที่สุดแห่งตัวกู - ของกูได้, ไม่รับเอาเข้ามาเพื่อเป็นทุกข์ เพื่อร้องไห้. เขาทำไว้ดีแล้ว **ว่าให้ฉวยโอกาส เหมือนว่าตกกระไดพลอยโจน,** ตกกระไดหรือพลอยกระโจนอะไรก็ตาม; แม้เป็นคำที่เลว หรือเป็นคำที่แสดงความโง่ ก็แสดงความฉลาดเมื่อมันต้องตกแล้วให้มันถึงเสียเลย โดยวิธีที่ถึงเสียเลย. แม้ถ้าธรรมดามันไม่ยอมลงมานี้ไม่ยอมให้ทาน แต่นั่นมันก็ไม่ยอมลงมา, เมื่อมันตกกระไดหมายความว่า มันต้องลงแน่แล้วแล้วเราก็ต้องกระโจนให้ถูกวิธี ให้ถึงเสียเลยโดยพลอยภัย. **เมื่อมีการสูญเสียอย่างหนักเกิดขึ้นแล้ว** ก็คือ **กระโจนให้ถูกวิธี,** ให้กลายเป็นการบริจาคทานที่สูงที่สุด, ให้เป็นเรื่องการเสียสละที่สูงที่สุด มันก็เลยได้ผลที่แท้จริงมากมายได้ในขณะนั้น.

ถ้าจะเอาเรื่องปฏาจาราเป็นหลัก ก็แปลว่า เขาก็ต้องลงทุนด้วยผัว ด้วยลูก ด้วยบ้าน ด้วยเรือน ด้วยญาติพี่น้องอะไรต่าง ๆ หมดนั้นเลย เพื่อซื้อความหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์อย่างเดียว. ตอนสุดท้ายเข้าซื้อมันได้ เพราะว่าเขากลับได้โดยการช่วยเหลือของพระพุทฺธเจ้า. เมื่อเขาไม่ยอมซื้อมัน เขาก็บ้า นี่คือการทานของการที่ตัวกู - ของกู ไม่ยอมทำ, ทานที่ตัวกู - ของกู ยอมทำ ก็มีแต่จะเอา เอาแล้วก็เป๋นบ้า มันก็ได้บ้ามาเท่านั้นเอง.

นี่ทานของตัวกู - ของกู ที่ไม่ได้อะไร เรียกว่าไม่ได้อะไร อย่างได้มากก็คือความบ้า หรือความตายในที่สุด, ส่วนทานของปัญญา คือปัญญามันทำเพื่อเช่นฆ่าตัวกู - ของกูนี้ มันได้หมด ได้ทั้งหมด แต่มันเป็นทานที่ตัวกู - ของกู ไม่ยอมทำ.

ฉะนั้นทานผู้ใดคนหนึ่ง ที่ชอบสงวนไว้ซึ่งตัวกู - ของกู ยกหูชูหาง เรือร่าอยู่นี้, จะมีทุกข์มาก.ระวังเรื่องนี้ให้มากนะ. แล้วถ้ามีตัวกู - ของกู เป็นเจ้าเรือนอยู่อย่างนี้แล้ว มันไม่ยอมทำอย่างนั้นดอก, มันจะทำแต่สิ่งที่ทำให้บ้า ให้ตายในที่สุด, ไม่ยอมรับการให้ทานอย่างถูกต้อง แล้วก็เพื่อสิ้นไปแห่งตัวตนและก็เพื่อความว่าง.

ให้ทานด้วยปัญญาเป็นโอกาสสลดกิเลส.

นี่พิจารณาดูให้ดี แล้วจะได้ค่อย ๆ หมดอาลัยในตัวกู - ของกู จะได้ปล่อยให้มันตายไปเสียบ้าง ให้มันร่อยหรอไป ด้วยการให้ทาน. ให้ทานอะไร ? ก็ให้ทานตัวกู - ของกู นั่นแหละออกไป. ใครผู้ให้ทาน ? ก็สิ่งที่ตรงกันข้ามกับตัวกู - ของกู ก็คือปัญญา คือความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องนี้มันให้ พุตกันหลายสิบครั้งแล้วว่า เมื่อใดตัวกูเข้ามา ปัญญาออกไป, เมื่อใดปัญญาเข้ามา ตัวกูออกไป มันอยู่อย่างนี้. ฉะนั้นทานที่ทำในขณะที่มีตัวกู - ของกู มันก็เพื่อบ้า, แล้วทานที่ทำในขณะที่ปัญญามีตัวกู - ของกู ออกไปแล้ว, ทานนี้ก็เกินไปเพื่อตัดกิเลส เพื่อถึงที่สุดแห่งการดับทุกข์.

ฉะนั้นขอให้ฝึกฝนอยู่เป็นประจำวัน ทุกเวลาในที่ ทุกชั่วโมง ไม่ว่าใครมีหน้าที่ทำอะไร ถ้าทำลงไปแล้ว ก็ขอให้ทำเพื่อทำลายตัวกู - ของกู, คืออย่ารับเอาอะไรมาเป็นตัวกู - ของกู, เพื่อตัวกู - ของกู.แม้แต่คำว่าชอบใจ จากใครก็ตาม, ละนิสัยนั้นไปเสียเถิด, ละวัฒนธรรมบ้า ๆ ไปเสียที. ที่ทำอะไรก็ต้องเอาตอบแทนนี้ เลิกกันเสียที. ถ้าเขาชอบใจ ก็ชอบใจ; เราจะชอบใจเสียอีก เพราะว่าเขาทำให้เราได้รับสิ่งที่มีประโยชน์สูงขึ้นไปกว่า. เราไม่ต้องรับความชอบใจ จากคนที่ได้รับอะไรของเรา หรือใช้ให้เราทำอะไร; แต่เรากลับจะชอบใจเขา ว่าเขาได้ทำให้เรา เกิดโอกาส

มีโอกาที่เราจะทำบทเรียนอันนี้. ฉะนั้นเราควรจะชอบใจขโมย หรือว่าชอบใจคนที่มาทำให้สูญเสีย เพราะว่าเขาได้มาทำให้เกิดโอกาส ที่เราจะทำบทเรียนบทนี้, ถ้ามีเรื่องสูญเสียเกิดขึ้น ฎกขโมยก็ตามฎกอะไรก็ตาม ก็ควรจะชอบใจคนนั้น.

นี่คือวิธีที่จะทำให้เกิด สิ่งที่เราเรียกว่า ทาน หรือการบริจาคตัวตน เพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน ในโอกาสอันกะทันหัน, ในโอกาสพริบตาเดียวก็ได้, ก่อนแต่ที่จะตายเสีย, หรือก่อนแต่ที่จะเป็นบ้าเสีย. เพราะบางอย่างมันจะต้องเป็นไปถึงต้องเสียชีวิต คือเรื่องอะไรมันเกิดขึ้น ที่ทำให้เราจะต้องตายนั้น, เราก็จะต้องเตรียมตัวพร้อมที่จะสลัดออกไปก่อนการหายใจครั้งสุดท้าย ก่อนการตาย.

สมมติว่ามีใครมายิงเราโป้งป้าง แล้วจะต้องตายใน ๒ - ๓ นาทีนี้ ก็ไม่มีปัญหาอะไร, มันจะต้องสละทุกอย่าง ไม่ว่าจะนึกถึงว่าใครยิง หรือยิงทำไม หรือว่าจะต้องแก้แค้นตอบแทน, หรือว่าจะกลัวตาย หรือจะเสียใจ หรือจะเป็นทุกข์, นี่มันไม่จำเป็นดอก ต้องถือว่าเป็นโอกาสสำหรับสลัดออกไป ซึ่งตัวกู - ของกู, อันดับสุดท้าย อันดับสูงสุด อันดับสุดท้าย.

และถ้าเก่งกว่านั้น ก็ควรจะทำไปหน่อยหนึ่ง; อย่างมหาตมะคานธี พูดเมื่อถูกยิงว่า **อย่าเอาความผิดแก่เขาเลย**; เมื่อมหาตมะคานธีถูกยิง พูดว่าอย่าเอาความผิดแก่เขาเลย แล้วก็ตาย, แต่คนข้างหลังจะปฏิบัติตามหรือไม่ ไม่ทราบ; แต่ี่ความประสงค์ของมหาตมะคานธี, คือบุคคลที่เสียสละไว้ก่อนหน้าแล้ว. คนชนิดนี้ คนที่มีจิตใจชนิดนี้, **เป็นคนที่เสียสละไว้ล่วงหน้าแล้ว** ก่อนหน้าแล้ว. ชีวิตก็ตามอะไรก็ตาม ไม่มีที่จะคิดค่าเป็นของกู - ตัวกู อะไรแล้ว, มีแต่นึกว่า คนอื่นจะถูกเขาจับไปลงโทษ แล้วอย่าไปเอาผิดกับมันเลย. นี่เขาทำได้ถูกต้องที่สุดแล้ว ทำตามวิธีของเขา.

เดี๋ยวนี้ ใครมามองหน้าเท่านั้น นี่ไม่ใช่ผมแก่งฟูตนะ เดี๋ยวนี้เพียงแค่
ใครมามองหน้าเท่านั้น มันแยแล้ว, ตัวกู - ของกูยกหูชูหางรำขึ้นมา, แล้วจะชกปากนั่น.
นี่มันไกลกันอยู่เท่าไร, คิดดูเถอะ นี่มันไกลอีกมาก. ฉะนั้นการที่ได้บวชเข้ามาเป็นพระ
เป็นเณร ต้องระวังให้ดีในเรื่องนี้ **"ตะสังสอนมันเสียสักทีอย่างนี้"** ไม่ใช่คำพูดของพระของ
เณร, **เป็นคำพูดที่เลวที่สุด** เกินกว่าจะเป็นพระเป็นเณร; เพราะว่าเรา
กำลังพูดถึงความเสียสละ, ความให้อภัยไม่มีเหลือ, ให้ถือโอกาสนั้น, เปลี่ยนเป็น
ทำลายตัวกู - ของกู.

ฉะนั้นถ้ามีใครมามองหน้าอย่างเหยียด ๆ หยาม ๆ นี่ คุณจะทำอะไร ?
คุณจะปฏิบัติอย่างที่ผมว่าหรืออย่างไร ? ถือว่าเป็นโอกาสสำหรับปฏิบัติเพื่อทำลายตัวกู -
ของกูได้อย่างไร; ถ้าทำได้ก็วิเศษมากเพราะมีคนมามองหน้าบ่อย ๆ, แล้วมายั่วโทษะที่สุด
สำหรับบางคน. นี่มันก็ต้องใช้วิธีอย่างทีพูดกันมาแล้วมากมาย, **ว่าสิ่งเหล่านี้**
มันอย่างนี้เอง, คนนั้นเป็นคนที่ควรสงสาร, คนที่มาทำอะไรเรา มาล่วงเกินเรา หรือ
มาทำอะไรเรา มันน่าสงสารตรงที่ว่า เขามีความโง่ มีกิเลสหรือมีความโง่, ความโง่ของ
เขากิเลสของเขาทำ, ทำอาการอย่างนั้น ไม่ใช่เขาทำ. นี่เราจะไปกัดกันกับกิเลสหรือ
ความโง่ของเขาได้อย่างไร มันยิ่งกว่าหมาอีกกระมัง. **คือถือว่า กิเลสหรือความโง่**
นี้มันเลวกว่าหมา, หมากัด เขายังไม่กัดตอบหมาเลย. นี่ถ้าว่ากิเลสหรือความโง่ของ
ใครจะมากัดเรา เรากัดกับมันไม่ได้.

นั่นแหละคือโอกาสที่ว่า จะผสมโรงผสมรอย หรือฉวยโอกาสนั้น **ทำให้เป็น**
การบริจาค คือการให้อภัย, หรือว่าการเมตตาปราณีไปเลย ถ้าเราทำได้. ถ้าทำได้
ก็เป็นการให้อภัยที่แท้จริง, เมตตาปราณีที่แท้จริง. การเสียสละความยึดถือมานะทิฐิ
อะไรได้จริง. แล้วถ้าไม่ถือเอาโอกาสอย่างนี้ แล้วจะเอาโอกาสอย่างไร ? มันมีที่ไหน ?
โอกาส โอกาสอื่นมันจะมีที่ไหน ? มันได้แต่นั่งโกหกเท่านั้น นั่งท่องเมตตาสสูตร นั่ง

ท้องอะไร ท้อง ๆ อยู่ นั่น มันเป็นไปไม่ได้, มันได้แต่พูดแต่ปาก หรือว่าเพียงแค่คิดว่า จะไม่ทำ แต่แล้วมันทำไม่ได้ มันทำอยู่. สิ่งที่มีมันจะช่วยเราได้จริง ก็คือสิ่งเหล่านี้ **สิ่งที่เข้าไปในลักษณะที่ทำให้เกิดตัวกู - ของกู, ยกหูชูหางเข้าไป** แล้วเราดื้อนรับใน **ลักษณะที่ตรงกันข้าม**, มันก็ได้เท่านั้นเอง, มันมีเท่านั้นเอง.

นี่ขอให้ทุก ๆ คนนี้ ช่วยสนใจไว้ เพราะว่า คุณจะหาอ่านจากหนังสือไม่ได้ เรื่องอย่างนี้, หรือ **คำพูดชนิดนี้ หาอ่านจากหนังสือไม่ได้**, ในพระไตรปิฎกเขาก็ไม่พูดรูปนี้, ไม่เขียนรูปนี้, เขาเขียนไปตามระเบียบ ไปตามธรรมดา เป็นระเบียบ เป็นธรรมดา เป็นอย่างที่ว่า แล้วก็ว่าผมเล่นสำนวน พูดพลิกแพลงอะไรก็ได้. แต่ว่า ถ้ามันมีประโยชน์แล้วก็ขอให้ถือว่า มันได้ประโยชน์แล้ว, เอาตรงที่มันได้ประโยชน์ ในการที่จะทำลายกิเลส ก็ใช้ได้แล้ว พูดจริงไม่จริง ก็อย่าไปคิดมันนัก แต่ถ้ามันทำลายกิเลสได้, ก็เอาเถอะ นั่นแหละมันถูกต้อง.

อย่าฝังตัวอยู่ในความมืดสีขาว.

มันไม่มีประโยชน์ดอก ที่ว่าเราจะมาอยู่ด้วยกันที่นี่ ถ้าหากว่าไม่รับเอาสิ่งที่ไม่อยู่ในหนังสือ, **ถ้าคุณไม่ยอมรับเอาสิ่งที่มีในหนังสือ แล้วไม่มีประโยชน์อะไร ที่จะมาอยู่กันที่นี่**; เพราะว่าหนังสือไปอ่านที่ไหนก็ได้, ไปอ่านเอาเองจากหนังสือได้. ฉะนั้นถ้ามันจะคุ้มกับการที่มาลำบากอยู่ที่นี่ มันก็ต้องได้รับสิ่งที่ไม่อาจจะเขียนเป็นหนังสือ หรือไม่มีในหนังสือ หรืออะไรทำนองนั้น หรือมันเป็นประสบการณ์ชนิดที่ไม่อาจจะบรรยายเป็นตัวหนังสือ.

นี่มันคือการช่วยดึงตัวออกมาเสีย จากการจมลงไปหนังสือ. คนส่วนมากกำลังบ้าหนังสือ, กำลังจมลงไปหนังสือ, จมลงไปในทะเลของหนังสือ. นี่ผม

ต้องการจะกระซอกตัวออกมา, **อย่าจมลงไปทะเลของหนังสือ ของปริยัติ หรือของอะไรทำนองนั้น.** นี่ดูเถอะ มันจมลงไปแล้วถึงคอ ถึงอะไรแล้ว มันก็แย่แล้ว, ก็ไม่ได้อะไร นอกจากการวนเวียน อยู่ใน**ความมืดสีขาว,** ตั้งใจว่าจะเรียกอันนี้. **ความมืดสีขาว คือความบ้าหนังสือ** นี่ควรจะคอยออกมา ที่ความสว่างที่แท้จริง, หนังสือมันทับถมเข้าไป มันจึงเป็นความมืด, กว่าจะถอยออกมาได้นี้แย่. ถ้าผมจะช่วยคนอื่นในลักษณะที่ดีที่สุด ก็ไม่มีอะไร นอกจากจะดึงออกมาจากความมืดชนิดนี้; เพราะเดี๋ยวนี้ในโลกนี้มีหนังสือมากขึ้น ๆ ทั้งโลก แล้วมันกำลังฝังลงไปหนังสือ ให้เสียเวลาจนตายเปล่าไปทำนองนั้น.

เราเอาตัวรอดกันให้ได้ก่อนตาย, อย่าไปจมหนังสือตาย. ถ้าเอาหนังสือมันต้องเพื่อถอนตัวออกมาจากหนังสือ, **อย่าอ่านหนังสือเพื่อฝังตัวจมลงไปหนังสือ, คืออ่านหนังสือ เพื่อรู้เท่าหนังสือ อย่าให้หนังสือมันหลอกได้.** ถ้าอ่านพระไตรปิฎก **สมมติว่าอ่านพระไตรปิฎก ก็ต้องรู้จักถอนตัวออกมาจากพระไตรปิฎก** ที่เคยยึดมันถือนั่น **ให้มีความหลุดพ้นดับทุกขได้.** นี่หวังจะเป็นพระไตรปิฎกที่ถูกต้องของพระพุทธเจ้า. ถ้าไม่อย่างนั้นเป็นหนังสือบ้า ๆ บอ ๆ ที่คนชั้นหลังทำเพิ่มมากขึ้น ๆ นำเวียนหัว.

การจมลงไปหนังสือ เป็นการเพิ่มตัวกู - ของกู, เพิ่มตัวกู - ของกู กูรู้มาก กูรู้กว่าใคร เรียนนานกว่าใคร, อะไรกว่าใครนี้. มันเป็นเรื่องตัวกู - ตัวกูหนักเข้าไปอีก, แล้วมันก็เสียสละยาก. ฉะนั้นผู้เรียนปริยัติมาก ๆ **จึงไม่มีโอกาสรู้ธรรมะที่แท้จริง,** ได้รับจ้างขายลม ๆ แล้ง ๆ, เทียบสอนความรู้ต่าง ๆ ลม ๆ แล้ง ๆ, ได้ตำแหน่งได้เงินเดือนสูง ได้ลูกได้เมีย ได้อะไรไปตามเรื่องตามราวไป. นี่พวกที่สอนหรือพวกอะไรก็เป็นอย่างนี้, ไม่ช่วยทำให้ของจริงของพระพุทธเจ้าปรากฏออกมา, แต่ช่วย

กันจับคนฟังลงในหนังสือ, ฟังลงไปในความรู้ของปริยัติ, จับคนฟังลงไปใต้หนังสือ ใต้ปริยัติ ใต้อะไร.

เพราะฉะนั้นคนสมัยนี้พูดกัน ๑๐๐ ชั่วโมงก็ 모르เรื่อง พูดกันหลายปีก็ไม่ บรรลุพระอรหันต์, ไม่เหมือนคนสมัยโน้น ที่พูดพริบตาเดียว ก็บรรลุพระอรหันต์. อย่างนางบำบคนนี้หายบ้า, แล้วคนอื่นอีกมากมาย ที่ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ไม่ก็เฝ้าที่ก็เป็น พระอรหันต์ ก็มีมาก; เพราะว่าคนเหล่านั้นไม่ได้เฝ้าหนังสือ, ไม่ได้ฟังตัวเองอยู่ **ภายใต้หนังสือ ภายใต้ความรู้ปริยัติ.** เขามีหูตาสว่าง **ไม่มีความมืดสีขาว,** ไม่มีความมืดสีขาว มันจึงมีแสงสว่างที่แท้จริง แล้วฟังรู้เรื่อง, แล้วไม่ก็เฝ้าที่บรรลุเป็นพระอรหันต์, ขนาดหนักถึงกับเป็นบ้า เขาก็ไม่เคยเฝ้าหนังสือ. ฉะนั้นระวังให้ดี เดียวนี้ มันเป็นยุคที่เรากำลังมีปัญหาหนัก เรื่องหนังสือหรือ**ความรู้** มันทำให้เราหลงทาง, ทำให้เราวนเวียน จนไม่รู้จะออกทางไหน.

คำง่าย ๆ อย่างที่ว่านี้ ให้ทานให้เป็น ให้ทานให้ถูกต้อง, ให้ทานให้เป็น อย่าเป็นให้ทานของตัวกู - ของกูให้เป็นให้ทานของสติปัญญาที่ฆ่าตัวกู - ของกู. หัวข้อ ๒ หัวข้อที่ว่านี้ เป็นกระทุ้งของเรื่องทีพูดวันนี ว่า**ทานที่ตัวกู - ของกู** ชอบให้กันนักนั้น. ไม่ได้อะไรเลย, ไม่มีอะไรเลย **ไม่ได้อะไรเลย** สูญเปล่า. **ทานที่ตัวกู - ของกู ไม่ประสงค์จะให้นี้ จะได้หมด,** จะได้มรรค ผล นิพพาน. หัวข้อของเราเมื่ออย่างนี้, คำอธิบายเมื่ออย่างนี้ และการปฏิบัติก็เมื่ออย่างนี้ **จะปฏิบัติได้หรือไม่ก็ตามใจ.**

เรื่องนี้ผมก็ไม่อยากพูดแล้ว ว่าใครจะปฏิบัติได้หรือไม่ หรือกำลังปฏิบัติ, มันเป็นเรื่องที่ทีผมจะต้องพูด, ไม่ต้องการรูกล้ำเข้าไปในสิทธิของคนอื่น ในขอบเขตของผู้อื่น. บอกได้แต่ว่า ข้อเท็จจริงมันมีอย่างนี้ **จากประสบการณ์** ส่วนตัวของผมก็ได้ **หลายสิบปีแล้ว,** เวลามันล่วงมาหลายสิบปีแล้ว ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับหนังสืออย่างมากมาย

เกี่ยวข้องกับคน เกี่ยวข้องกับความทุกข์ความทุกข์ ความได้ความสูญเสีย จนอาจจะคุยโตได้ว่า ผมมีการได้มากกว่าพวกคุณ, มีการสูญเสียมากกว่าพวกคุณ. ฉะนั้นผมก็**ควร**จะฉลาดกว่าในเรื่องนี้ จึงเอาอะไรมาพูดตามเรื่องจริง ที่เคยประสบมาแล้ว. เคยเจ็บปวดรวดร้าวมาแล้ว เคยร้องไห้มาแล้ว; เคยอะไรเหมือนๆ กับที่เขาเคยทำกันมาแล้ว กระทั่งเคยฉลาดขึ้นมา, ฉลาดขึ้นมา จนถึงกับรู้จักซ่อนกลิ่น หรือว่ากลบมันให้หน้ามือเป็นหลังมือว่า, หรือว่าถือโอกาสของความสูญเสีย ทำให้กลายเป็นการได้สิ่งที่**สูงสุดได้** มันก็ไม่มีปัญหา. ฉะนั้นการที่เกิดมาชาติหนึ่ง มันก็ไม่มีปัญหาอะไรเหลือที่จะต้องลำบากยุ่งยากใจ ให้มันได้แต่เพียงเท่านั้นก่อน. อย่าเพื่อพูดมากกว่านี้เดี๋ยวมันจะยุ่งอะไรมากกว่านี้ ก็เป็นการดีแล้ว.

พึงตั้งใจปฏิบัติ มิใช่รู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด.

ที่นี้มันก็เหลือแต่ว่าเรื่อง **พูดนี้มันง่าย** แต่เรื่อง**ทำมันยาก** แต่ว่า**รู้ไว้ดีกว่าไม่รู้**, รู้หนทาง รู้แนวทาง รู้อะไรไว้ ดีกว่าที่ไม่รู้อะไรเสียเลย, แล้ว**รู้นี้ก็เพื่อ**ป้องกันการจมลงไปในหนังสือด้วย คือการจมลงไปในโคลน ในหลุมลึกที่เต็มไปด้วยโคลน, แล้วมันจะเดินไม่ขึ้น มันจะเดินไม่ขึ้น มันจะเดินมันยิ่งจมลงไป โคลนมันเข้าจมูก เข้าหูเข้าตาก็ตกแล้ว. **วิชาความรู้** ก็อย่าไปทำเล่นกับมัน, **ถ้ามันท่วมหัว มันก็เอาตัวไม่รอด**.ความรู้ ระวังอย่าให้มันท่วมหัว เขาพูดไว้ดี, ถ้าความรู้ไม่ท่วมหัวไม่เป็นไร, ถ้าความรู้ท่วมหัว แล้วเป็นเอาตัวไม่รอด เพราะมันอุดตา อุดหู อุดจมูก อุดปาก ทำอะไรได้ เหมือนเราก็จมโคลนขนาดนั้น, คือว่าจิตใจต้องอยู่เหนือความรู้ไว้เสมอ, **อย่าให้ความรู้ท่วมจิตใจ. ความรู้ปริยัติด้วยแล้วยิ่งแล้วใหญ่ เต็มไปด้วยสิ่งยั่ววน** ความไพเราะก็มี ความอะไรก็มี หนทางที่จะได้ลาภได้ชื่อเสียงก็มี, ล้วนแต่เป็นอันตราย.

ฉะนั้นให้บริจาคมันออกไป, ให้บริจาค เกียรติ กาม กิณ อะไรนี้ ออกไป
ออกไป, มันไม่ท่วมหัว **จึงจะเป็นการให้ทานที่ถูกต้องจริง ๆ.** เหมือนกันที่ว่ามา
อย่าให้เป็นการค้า ลงทุนค้า เอากำไรมากเกินควร ให้ออกไป ได้เพื่อนฝูงมาหลายคน
ให้ออกไป, ได้หน้าได้ตามาเบอเรือ ให้ออกไป, ได้สวรรค์วิมานมาเป็นไม่มีสิ้นสุด เป็น
เรื่องค้ากำไรเกินควรทั้งนั้น ให้ออกไปให้หมดไป, ให้ออกไปให้หมดไป ให้ออกไป มัน
หมดไป. ให้หมดตัวกู - ของกู, มันว่างเข้า ๆ, ว่างเข้า ๆ นี่จึงจะได้รับสิ่งที่
ประเสริฐสุด ไม่ใช่การค้ากำไรเกินควร. นี่เป็นการกระทำตรงไปตามความมุ่งหมาย,
ตามวัตถุประสงค์ ของพุทธศาสนา คือ **สิ้นสุดแห่งการว้ายเวียน สิ้นสุดแห่งความ
ทุกข์,** มันต้องทำอย่างนี้. ถ้ามาค้ากำไรเกินควรอยู่แล้ว มันจะไปไหนละ มันก็
วนเวียนอยู่ที่กำไร, มันต้องการกำไรไม่มีที่สิ้นสุด.

นี่ไม่ต้องกลัวดอก ที่จะไปเอาค้ากำไรเกินควรนี้ มันเอาได้ง่าย ๆ มันเป็น
อยู่แล้ว มันเป็นมามากมายแล้ว, มันเป็นมามากมายแล้ว, ไม่ต้องกลัวว่าจะทำไม่เป็น,
หรือไม่ต้องกลัวว่าจะไม่ได้, มันมีแต่จะเกินเท่านั้น; **แม้ในวินัยก็ยังห้ามไว้ ไม่ให้
ภิกษุทำการแลกเปลี่ยน เพื่อหากำไรในทางวัตถุ, วินัยก็ห้ามอยู่แล้ว. นี่ธรรมะก็
ยิ่งสูงไปกว่าวินัย** แล้วเมื่อ ลงทุนบาทเดียวได้วิมานหลังหนึ่ง ก็ไม่ใช่เรื่องธรรมวินัยแน่ ๆ,
ไปศึกษาเรื่องโคตมีสูตร ตัดสินธรรมวินัยดู ก็แล้วกัน.

เรื่องทานนี่ก็เป็นเรื่องทำให้สิ้นตัวกู - ของกู.

นี่วันนี้เรามีหัวข้อเรื่องทาน เรื่องต่ำที่สุดเลย ที่เขาถือกันว่าต่ำที่สุดเลย
คือเรื่องการให้ทาน, แล้วถ้าเราให้รู้ว่าดูให้ดี เรื่องทานนี้ไม่ใช่เรื่องต่ำที่สุด มันคือเรื่อง
สูงสุดเหมือนกัน, ถ้าทำถูกแล้ว เป็นเรื่องสูงสุด หมดตัวกูหมดของกู. เพราะ

ฉะนั้นการให้ทานชนิดนี้ มันเป็นหมด **ทุกเรื่องเป็นศีล สมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพาน** พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์, **รวมอยู่ที่สิ้นไปแห่งตัว - ของกู,** มันรวมอยู่ในคำพูดคำเดียว ว่าความสิ้นไปแห่งตัวกู - ของกู. ถ้าการให้ทานของเรามันทำไปเพื่อสิ้นไปแห่งตัวกู - ของกู มันก็หมดเท่านั้น, มันมีเรื่องเดียวเท่านั้น.

ฉะนั้นทุกวัน ๆ **ต้องให้ทานให้ถูกต้อง เพื่อความสิ้นไปแห่งตัวกู - ของกู,** อย่าไปให้ทานชนิดที่ตัวกู - ของกูมันอยากจะให้ มันเป็นการค้ากำไรเกินควรทั้งนั้น, แล้วมันก็ทำเหมือน ๆ กัน. เราก็ทำงานประจำวันเหมือนที่ทำอยู่ บางคนก็ทำนั้น บางคนก็ทำนี้, แล้วแต่ในวัดนี้จะมี ก็ร้อยอย่างแหละการงาน. แต่ในใจจะวังให้ดี, **ให้เป็นไปในทางที่ไม่สะสมกิเลส, ไม่เพื่อความอยากใหญ่, ไม่เพื่อประกอบทุกข์, ไม่เพื่อหลักตัดสินธรรมวินัย.** แต่ผมใช้รวบรัด คำเดียวว่า **สิ้นไปแห่งตัวกู, ให้ทำเพื่อความสิ้นไปแห่งตัวกู - ของกู** อย่างเดียว คำเดียวก็พอแล้ว.

มันเป็นเรื่องที่หาอ่านจากหนังสือไม่ได้ สังเกตดูให้ดีว่า หนังสือหน้าที่เราเรียนมาทั้งตรี ทั้งโท ทั้งเอก ประโยค ๙ ประโยค ๑๐ มันไม่มีเรื่องพูดในลักษณะที่รัดกุมอย่างนี้, หรือว่าพูดตรง ๆ นี้ มันเป็นเรื่องราวให้สติปัญญาเพื่อเสียเรื่อยไป, จนจับต้นชนปลายไม่ถูก มากเรื่องขึ้น ๆ จนปฏิบัติไม่ไหว. ผลสุดท้ายยอมแพ้ พอไปรู้ว่า ๘๔,๐๐๐ ธรรมชั้นก็ยอมแพ้แล้วคนเรา. **แต่ถ้ารู้จักทำ ๘๔,๐๐๐ ธรรมชั้นให้เหลือข้อเดียว** คำเดียวมันก็ได้, **ก็ไม่ทำถ้อย, มันก็ สัพเพ ธมมา นาลํ อภินิเวสาย.** นี่แหละ ถ้าไม่ยึดถือสิ่งหนึ่งสิ่งใดว่าเป็นตัวตนของตนแล้ว มันก็ให้ทานจริง ให้ทานชนิดแท้จริง.

ทีนี้ลองสังเกตดูให้ดีว่า ที่ผมพูดว่าเรื่องตัวกู - ของกูนี้มันมีแง่มุมมาก จะพูดกันแง่มุมไหนก็ได้พูดกันจนตายก็ได้, เพราะเรื่องมันมารวมอยู่ที่นี้ ทุกเรื่อง

มันมารวมอยู่ที่เรื่องเดียว. ฉะนั้นเราไม่ต้องพูดเรื่องอื่นกันดอก, **พูดแต่เรื่อง**
ตัวกู - ของกู ในปริยายใดปริยายหนึ่ง ให้เข้าใจเรื่องนี้มากขึ้น ดีขึ้น ชัดเจนขึ้น
 ล้อมรอบขึ้น **จึงจะจับตัวมันได้ จึงจะฆ่ามันให้ตาย.**

ฉะนั้นมหรสพทางวิญญาณนี้ยังไม่ประสบผลถึงที่สุด เว้นไว้แต่มันจะได้
ฆ่าตัวกู - ของกู ให้มันตายไปแล้ว มันจึงจะสนุกสนานเหมือนกับมหรสพในทาง
 วิญญาณได้; แล้วช่วยกันมีอะไร มีอะไรทุก ๆ อย่างที่มันควรจะมีนี้ ให้เป็นไปใน
 ลักษณะที่แสดงให้เห็นว่า **เป็นการทำลายเสียซึ่งตัวกู - ของกู.**

นี่ธรรมปาฏิโมกข์ซ้ำ ๆ ซาก ๆ เรื่องตัวกู - ของกู. สำหรับวันนี้ วันที่ ๒
 กรกฎาคม ๒๕๑๑ ขึ้น ๘ เดือน ๘ ไม่มีเรื่องอะไร, แล้วผมก็พูดเรื่องอื่นไม่เป็นเสีย
 ด้วย จึงดูเท่ากับไม่มีเรื่องอะไร มีแต่เรื่องเกี่ยวกับตัวกู - ของกู โดยปริยายใดปริยายหนึ่ง,
ทำไปเพื่อความว่าง, ว่างจากตัวกู ว่างจากของกู ก็คือความว่าง.

ก็พอทีละ.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๑๑ -

วันศุกร์ที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

แรม ๘ ค่ำ เดือนยี่

"ธรรม" เพียงคำเดียว.

วันธรรมปาฏิโมกข์ ๘ ค่ำ นี้อยากจะพูดถึงสิ่งที่ต้องพูดเสมอ. ต้องเอ่ยถึง ต้องพูดถึง ต้องนึกถึงเสมอ ก็คือสิ่งที่เรียกว่า **ธรรม** นี่พูดมามากแล้ว แต่ก็ยังต้องพูดอีก เพราะเหตุที่ว่ามันยังไม่หมด, เพราะเป็นสิ่งที่พูดได้ไม่รู้จักหมด แล้วก็ยังเป็นสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ ยิ่งกว่าสิ่งใดหรือคำใด คือทุกคนยังไม่เข้าใจคำนี้หรือสิ่งนี้ เพราะมันเข้าใจยาก เราจึงควรพูดถึง, หรือว่าพิจารณาทบทวนกันอยู่เสมอ.

วัฒนธรรมไทยเพิ่มคำ "พระ" แก่สิ่งสูงสุด.

ข้อนี้มันอยู่ในการที่ผมต้องสังเกตดู ว่าคนผู้ฟังหรือพระเถรอุบาสิกอุบาสิกา นี่ เขาได้เข้าใจอะไรบ้างแล้ว, หรือเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะนี้มาแล้วอย่างไรบ้าง, แล้วควรจะพูดอย่างไรต่อไป. เพราะว่าจู่ ๆ มา จะมาพูดอย่างนี้ มันคงฟังไม่ได้ ฟังไม่รู้เรื่อง

ฉะนั้นจึงรวบเวลา ได้พูดแวดล้อมไปพอสมควรแล้ว แล้วก็พูดต่อไปอีก, พูดต่อไปอีก, พูดต่อไปอีก, แต่ถึงอย่างนั้น มันก็ไม่เว้นที่จะต้องวกไปพูดซ้ำ ๆ.

อย่างน้อยก็ต้องนึกถึง **ภาษาที่ใช้พูดกันอยู่** โดยพวกเรา ในเมืองไทยนี้ มีคำว่า **พระธรรม** อยู่ด้วยคำหนึ่ง, และมีคำว่า **ธรรม**เฉย ๆ อยู่อีกคำหนึ่ง, แต่ในภาษาบาลีไม่เป็นอย่างนั้น มันมี คำว่า **ธรรม**เฉย ๆ. การที่เราไปใส่ให้ว่า **พระธรรม** นี่เป็น **ภาษาไทย** และเป็นธรรมเนียม เป็นวิธี, **เป็นวัฒนธรรมของชนชาติไทย** ที่จะต้องใส่คำอะไรเข้าไปอีกคำหนึ่ง **เป็นการแสดงความยกย่อง**; เพราะฉะนั้นจึงใส่ว่า พระธรรม พระสงฆ์ พระพุทธ หรือพระอะไรอื่น ๆ อีกมาก. แต่ภาษาบาลีไม่เป็นอย่างนั้น คำว่า พระ ไม่มี, หรือคำอื่นที่แทนกันก็ไม่มี ไม่ต้องมี. เขาถือว่าความหมายมันสูงเกินกว่าที่จะใส่คำอะไรลงไปได้อีก; แต่พอมาถึง**ภาษาไทย**เรามันชอบ หรือ**นิยมใส่คำพระ** มินำไปใส่ให้แก่ศาสนาอื่น ในความรู้สึกอย่างเดียวกัน. เราใส่คำว่า **พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** พระอะไร **ในฝ่ายศาสนาพุทธ** เรายังไม่พอ ยังไป**ใส่ให้แก่ศาสนาอื่น**, เช่น **พระเยซู พระโมฮัมหมัด** พระอัลลาะห์ อะไรก็ตาม, เราใส่พระให้เรื่อย จนเป็นธรรมเนียมไทยวัฒนธรรมไทย ที่พวกนั้นจะต้องพูดอย่างไทย ก็เลยต้องใส่ **พระ** ไปตามเราด้วย.

แต่ก็ยังสังเกตเห็นว่า **พวกมุสลิมในเมืองไทย** ซึ่งยังคงใช้ธรรมเนียมของเรายู่ **ไม่ยอมใช้คำว่าพระใส่ให้ข้างหน้า**, เช่นเขาออกชื่อพระอัลลาะห์ เขาจะเรียกว่า อัลลาะห์ เฉย ๆ, อัลลอฮะ เฉย ๆ. ผมเดาเอาว่า ผู้พูดคนนี้คงรู้ดี, มุสลิมคนนี้น่าจะมีความรู้ดี ที่พูดอยู่ในวิญญูกระจ่ายเสียงบ่อย ๆ. เมื่อเขาเอ่ยชื่อพระอัลลาะห์ เขาจะไม่ใช้คำว่า พระอัลลาะห์, เขาใช้ อัลลอฮะ เฉย ๆ ตามภาษาเดิม, ไม่ใช่คำว่าพระ.แต่ที่เราไปพูดให้ เราใช้คำว่า พระ, พระอัลลาะห์ พระโมฮัมหมัด, พระอะไร. พวกมุสลิมเขาพูดเองบางคนนะ เขาไม่ใช่, หรือเขาพูดกันเป็นกิจจะลักษณะเป็นทางการ เขาไม่ใช่คำว่าพระ

ใช่เรียกสั้น ๆ ลุ่น ๆ ว่า อัลลอฮ์ อัลลอฮะ คืออัลลาห์ เเฉย ๆ. เขาจะมีความรู้สึกอย่างไร ก็ไม่ทราบ ผมเดาว่า **เขาคงมีความรู้ดี ที่เขาไม่เต็มคำว่า พระ เข้าไป.**

ที่นี้ตามความรู้สึกของผมอีกแหละว่า มันสูงส่งเกินกว่าที่จะเต็มคำว่า พระ หรืออะไรเข้าไป, มันสูงเกินกว่าที่จะให้ความหมายอะไรอีก, ฉะนั้นเรียกว่า อัลลอฮะ อัลลาห์ เเฉย ๆ ถูกกว่า อย่างนี้ก็ได้. **ในเมืองไทยก็มีอะไรที่แตกต่างกันอยู่** อย่างนี้ เกี่ยวกับการใช้คำว่า พระเต็มเข้าไปข้างหน้า. ถึงแม้พวกมุสลิมบ้านนอก ที่ไม่ค่อยมีความรู้ มีการศึกษา ก็ไม่ค่อยจะใช้คำว่า พระ, อย่างพระโมฮัมหมัด **นี้เขาเรียก นะบี** เเฉย ๆ, **ไม่มีคำว่า พระ** หรือ นะบีโมฮัมหมัด, ไม่ใช่คำว่า **พระโมฮัมหมัด อัลลอฮ์** ก็เหมือนกัน ใช้คำว่า อัลลอฮ์ เเฉย ๆ คงจะสอนกันมาแต่เดิมแล้ว.

นี่คุณสังเกตดู **คำว่า พระ** นี้จะถือว่าสูงส่งไปเสียหมด มันก็ไม่ได้, **มันแล้วแต่วิพุด** ภาษาพูดของคนบางพวก คนบางพวกยังไม่ยอมใช้ แล้วมันกลับไปถูกไปตรงกับเรื่องเสียอีก ว่าสิ่งนั้นมันอยู่สูงเกินกว่าที่จะใช้คำว่าอะไรไปประกอบประดับให้เป็นคุณนามอะไรอีก. **ลองคิดไว้อย่างนี้ด้วย, ถือไว้อย่างนี้ก่อน เพราะมันมีประโยชน์.**

นี่ผมโปรอิสลามอยู่เสมอ : เรื่องหนึ่งก็คือว่า การที่เขายังคงไม่มีรูปเคารพมาได้จนกระทั่งบัดนี้, **ในโบสถ์ของชนชาติอิสลาม ไม่มีรูปเคารพมาได้จนกระทั่งบัดนี้;** พวกพุทธก็มีรูปเคารพไปแล้ว, พวกคริสต์ก็มีรูปเคารพไปแล้ว ทนไม่ไหว, แต่อิสลามยังคงไม่มีอยู่ ทนมาได้ ทนอยู่ได้ ก็นับว่าเขาเก่งกว่าเรา. แล้วการที่เขาไม่ยอมใส่คำว่าอะไรเข้าไปข้างหน้าข้างหลัง อะไรอีกนี้ ก็นับว่าน่าดู, หรืออาจจะเก่งกว่าเรา ซึ่งขี้ลาดหรือว่าอยากประดับประดาประดิษฐ์ประดอยอะไรก็ได้, ก็เป็นไปได้เหมือนกัน. ถ้าไม่เข้าใจก็จำไว้ที่ก่อนว่า, ผมพูดว่า **สิ่งสูงส่งนั้น ต้องสูงส่งกว่าที่**

มนุษย์จะไปตกเต็ม แต้มแต่งอะไรได้ มันสูงสุดถึงขนาดนั้น นี่มันมากไปแล้ว ถึงเรื่องคำว่า พระ.

"ธรรม" กับ "พระธรรม" มีความหมายต่างกัน.

ที่นี้คุณย้อนกลับมา คิดกันใหม่ถึงคำว่า ธรรมเฉย ๆ กับคำว่า พระธรรม นี่ต่างกันอย่างไร ทั้งที่ในบาลีใช้คำว่า ธรรม เฉย ๆ ทั้งนั้น, ไม่ว่าชนิดไหน พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เขาใช้คำว่า ธรรมเฉย ๆ, หรือ ธรรมชาติ ธรรมดา ใช้คำว่า ธรรม เฉย ๆ, หรือปกติวิสัยก็เรียกว่า ธรรม เฉย ๆ ใช้คำเดียว ไม่มีคำอะไรเติมข้างหน้า ไม่มีคุณศัพท์อะไรเติมข้างหน้า.

ที่นี้ในภาษาไทย ถ้าพูดว่าพระธรรม ก็หมายถึงที่มาในกลุ่มพระรัตนตรัย ว่าพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์, พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า นี่ได้เข้าไปอีกเจ้าหนึ่ง. พระธรรม พระสงฆ์ นี่ยังไม่พอ, ต้องมีคำว่า พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า เติมทั้งหน้าทั้งหลัง.

เมื่อพูดว่า พระธรรม ก็หมายความว่า พระธรรมที่มาในชุดพระรัตนตรัย, โดยเฉพาะคือ คำสั่งสอน หมายถึงในกลุ่มที่เป็นคำสั่งสอน ให้ปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติ เรียกว่าพระธรรมเจ้า. ส่วนคำว่า ธรรม เฉย ๆ นั้น เราใช้ความหมายอย่างอื่น; เช่นการกระทำนี้ไม่เป็นธรรม, ไม่เห็นแก่ธรรม, ไม่ถูกธรรม, อย่างนั้นมันไปอีกอย่างหนึ่ง. หรือพูดว่า รูปธรรม นามธรรม ก็หมายถึงธรรมชาติทั่วไป; อย่างนี้ไม่ใช่พระ, ไม่ใช่คำว่าพระเป็นพระรูปธรรมพระนามธรรม, ไม่ใช่แม้แต่คำว่า ไม่ถูกต้องตามธรรม เราไม่ใช่พระ. เพราะเหตุที่ในภาษาไทยใช้คำว่าธรรม ๒ ความหมายเป็นอย่างน้อยอย่างนี้ จึงทำให้เราลำบากบ้าง ในการที่จะเข้าใจ.

ที่นี้ก็มาถึงปัญหาที่ว่า อันไหนมันใหญ่กว่า : เมื่อพูดว่า พระธรรม, กับพูดว่าธรรม เฉย ๆ สองคำนี้อันไหนใหญ่กว่า, อันไหนสูงกว่า, อันไหนกว้างกว่า? ถ้าเรามีความรู้สึกอย่างเท่าที่เรียกกันมา คงจะนึกว่าพระธรรมนี้ต้องสูงกว่า. แต่ความรู้สึกของผมคือ คำว่า ธรรม เฉย ๆ ใหญ่กว่า สูงกว่า อะไรกว่าคือว่าคลุมหมดยุขของเลย, รวมทั้งคลุมสิ่งที่เรียกว่า พระธรรมนั้นด้วย. เมื่อพูดว่า ธรรม เฉย ๆ มันคลุมเอาสิ่งที่เรียกว่า พระธรรม นั้นด้วย; เพราะพระธรรมหมายถึงในขอบเขตของพุทธศาสนา ที่เป็นความรู้ การปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติเท่านั้น.

นี้คำว่า ธรรม มันหมายหมดทุกอย่างไม่ยกเว้นอะไร, ตามภาษาบาลีเดิม ไม่มีอะไรยกเว้น, มันจึงกว้างกว่า ใหญ่กว่า เหนือกว่า ในขนาดที่เราเรียกว่า เป็นทุกสิ่ง, หรือถ้าขอบพระเจ้า ขอบพระเป็นเจ้า ก็ถือว่าเป็นพระเป็นเจ้าเลย. ฉะนั้นจึงบอกกันให้รู้ว่า ถ้าเราจะมีพระเจ้าในพุทธศาสนา ก็ต้องมีคำว่า ธรรมนั้นแหละเป็นพระเจ้า, ไม่ใช่พระธรรม. พระธรรมอยู่ในความหมายที่จำกัดแคบ เป็นหน่วยหนึ่งส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย; แต่คำว่า ธรรม เฉย ๆ ในพระพุทธศาสนา หรือในภาษาบาลีก็ตาม มันกว้างกินความหมดทุกอย่าง อยู่ในฐานะที่พอจะเป็นพระเจ้าตามความหมายที่ใช้กันทั่วไปทุกศาสนา.

ฉะนั้นพุทธบริษัทก็มีพระเจ้ากับเขาเหมือนกัน คือสิ่งที่เรียกว่าธรรม, จะเรียกว่าธรรม, ก็ตามใจ, จะเรียกว่า พระเจ้า ก็ตามใจ, เรียกว่าพระเจ้า ก็ตามใจ, เรียกว่าพระเจ้านี้ก็เพราะว่าซี้ซลาด อยากจะมีที่พึ่งง่าย ๆ ตรง ๆ ในทางเห็นกันชัด ๆ ว่ามีพระเจ้า; แต่ถ้าเป็นคนรู้เป็นคนไม่ต้องการอย่างนั้น ก็เรียกว่า ธรรม.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี คำว่า ธรรมในความหมายเป็นพระเจ้านี้ บางทีอาจจะใช้คำว่า พระ เข้าข้างหน้าด้วยก็ได้, คำว่าธรรมในความหมายทั้งหมดทั่วไปสูงสุดนี้

ซึ่งธรรมตามักจะพูดว่า ธรรม เฉย ๆ ในบางถิ่นบางแห่งบางคน อาจจะใส่คำว่า พระ เข้าไปด้วยก็ได้. เช่น สมัยปุ๋ยาตายายมีพูด พระธรรมสร้างกุมา, ถ้าคนที่ถือผีถือสา งก็พูดว่า ผีสร้างกุมา; แต่คนที่เขาเป็นพุทธ เป็นสัตบุรุษเคร่งครัด เขาพูดว่า พระธรรมนี้แหละสร้างเรามา, สร้างเราทุกคนมา. แม้ว่าเราจะเกิดจากพ่อแม่ในครรภ์ ของพ่อแม่ เขาก็ถือว่า พระธรรมสร้างเขามา, ในกรณีนี้เขา ใส่คำว่า พระเข้าไปด้วย เขาไม่กล้าพูดว่า ธรรม เฉย ๆ. แต่ให้รู้ไว้เถอะว่า เมื่อเขาพูดว่าพระธรรม ใน กรณีนี้อย่างนี้หมายถึงธรรม เฉย ๆ ที่ผมพูด พระธรรมที่ชาวบ้านทั่วไปพูดนั้นเขาหมายถึง ส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย ซึ่งจะเล็งถึงแต่เพียง ปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธ-ธรรม เท่านั้น, ไม่เล็งถึงอะไรหมดทุกอย่างไม่ยกเว้นอะไร เหมือนกับคำว่า ธรรมเฉย ๆ.

ธรรมคืออะไร ?

ที่นี้ดูกันต่อไป ในความรู้สึกของคนทั่วไป ที่จะถามขึ้นว่า ธรรม คืออะไร ? ข้อนี้มันยากลำบากแก่การตอบ, ที่จริงไม่ควรจะตอบ, ตอบไม่ได้, และตอบ ไม่ถูก. แต่ตามธรรมดา คนเรามันทนไม่ได้มันต้องตอบ, มันต้องคิดว่ารู้และต้องตอบ แล้วก็ตอบไปเท่าที่จะตอบได้. พระธรรม คือนั่นคือนี่, ก็แปลว่าเราได้ตอบ หรือได้พูดถึงสิ่งที่เรายังไม่รู้ ไม่รู้จริงไม่รู้จัก ไปตามประสาความรู้สึก ความเชื่อความอะไร ของเรา. สิ่งนั้นถูกนำมากล่าว มาบัญญัติ มานิยาม ตามความรู้สึกของคน; แม้พระธรรมก็ถูกกระทำอย่างนี้เหมือนกัน. พอถามพระธรรมคืออะไร ? ก็ตอบทันที อย่างนั้น อย่างนี้ มันก็ไม่ถูกหมด เพราะว่ามันตอบไม่ได้.

ยกตัวอย่างด้วยเรื่องราวทางวัตถุ ดีกว่า เป็นตัวอย่าง เช่นคำว่า ไฟฟ้า ถ้าถามว่า ไฟฟ้าคืออะไร, ลูกเด็กอมมือมันพอจะตอบได้สมัยนี้ ว่าไฟฟ้าคืออะไร, มันก็

ตอบไปตามความคิดของมัน. **นักเรียนก็ตอบไปตามความรู้ที่ครูสอน, นักวิทยาศาสตร์ก็ตอบไปตามผลของการค้นคว้า** ได้สูงเท่าไร ในสมัยนี้ในยุคนี้ ว่าไฟฟ้าคืออย่างนั้น ๆ, ให้บทนิยามไปตามความรู้สึกของเขา; อย่างนี้ผมถือว่า ผิดทั้งนั้นเลย, ไม่จริง, เพราะว่าที่เอามาพูดนั้น มันเป็นเพียงปรากฏการณ์ หรือปฏิกิริยา ที่สิ่งที่ไฟฟ้าแสดงออกมา ไม่ใช่ตัวไฟฟ้าแท้ ๆ. ตัวไฟฟ้าแท้ ๆ คืออะไร มันยังโง่ ยังไม่รู้กันอยู่อย่างนั้น จนกระทั่งบัดนี้; แต่ว่าปฏิกิริยาต่าง ๆ ที่ไฟฟ้าแสดงออกมา ในเมื่อเราไปกระทำมัน ทำกริยาอะไรต่อมันเข้า มันมีมาก มีละเอียด มีลึกซึ้ง แม้จะพูดว่า ปฏิกิริยาที่เกิดจากแรงเคลื่อนของพวกปรมาณู มันก็ไม่ใช่ตัวไฟฟ้า, มันคือปฏิกิริยาอันหนึ่ง ซึ่งตัวไฟฟ้าจริง ก็ยังไม่รู้ว่าคืออะไร และอยู่ที่ไหน เพียงแต่ว่าถ้ามีกริยาอย่างนี้ลงไป ก็มีปฏิกิริยาอย่างนั้นออกมา, แล้วเราเรียกมันว่าไฟฟ้า. ฉะนั้นถ้าไปตอบว่าไฟฟ้าคืออะไร มันก็คือคนโง่, คนโง่อดคนอะไรไปตามเรื่อง, มันก็ตอบได้เพียงว่า ปฏิกิริยาเท่าที่เราค้นคว้ามาได้แล้ว เดียวนี้มันมีอย่างไรบ้าง ก็คืออย่างนั้น ๆ วางกฎเกณฑ์อย่างนั้น ๆ.

ผลสุดท้ายก็พูดได้ว่า แม้แต่เรื่องวัตถุ เรื่องทางวัตถุ เรื่องทางฟิสิกส์แท้ ๆ ก็ยังไม่รู้ว่ามันคืออะไร, แล้วนับประสาอะไรจะไปรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ นั่นคืออะไร นั่นมันลึกเกินกว่าเรื่องทางฟิสิกส์แม้จะรวมฟิสิกส์ รวมเมตาฟิสิกส์อะไรเข้าไว้หมด มันก็ยังไม่ว่าคืออะไรมากขึ้น. นี่คำว่า ธรรม มันก็ยังเข้าใจยาก ว่าคืออะไร เช่นเดียวกับที่แม้แต่เรื่องทางวัตถุแท้ ๆ ก็ยังเข้าใจว่า ไฟฟ้าคืออะไรก็ไม่ได้.

ทีนี้เขยิบขึ้นมาถึงเรื่องจิต เมื่อถามว่า จิตคืออะไรอย่างนั้น; เดียวนี้มันก็ยังตอบอย่างคลุม ๆ ไปอย่างนั้น ว่าจิตคืออย่างนั้น จิตคืออย่างนี้ ไม่รู้จักตัวจิตโดยแท้จริง, รู้จักแต่เพียงปฏิกิริยา หรือปรากฏการณ์ อะไรต่าง ๆ ที่สิ่งเรียกว่า จิตแสดงออกมา ทำนองเดียวกับไฟฟ้า แต่มันลึกไปกว่า. ฉะนั้นคุณอย่าเพ่ออวดดี พูดว่ารู้จักว่าจิตคืออะไร แล้วบัญญัติอย่างนั้นอย่างนี้, ที่บัญญัติลงไปในนั้น มันถูกแต่ทางภาษา

ที่ใช้กันอยู่ บัญญัติเท่าที่ปรากฏการณ์ที่แสดงออกมา หรือปฏิกิริยาที่แสดงออกมาเป็นปรากฏการณ์เท่านั้นเอง. จิตแท้ ๆ คืออะไร ก็ยังไม่รู้ เช่นเดียวกับว่าไฟฟ้าแท้คืออะไร ก็ยังไม่รู้; เรื่องจิตนี้มันลึกไปกว่าเรื่องไฟฟ้าอีก ก็ยังไม่รู้.

นี่เรื่อง **ธรรม** ลึกไปกว่าเรื่องจิตอีก มันก็เลยยังไม่รู้, ยิ่งไม่อาจจะรู้ว่าธรรมคืออะไร. แต่เดี๋ยวนี้เรารู้ปรากฏการณ์ หรือผลหรืออะไร ที่ธรรมจะแสดงออกมา จนเราถือประโยชน์จากพระธรรมได้ ตามที่เราต้องการ บรรลุมรรค ผลนิพพานได้, เช่นเดียวกับที่เราไม่รู้จักรว่า ไฟฟ้าคืออะไร แต่เราเอามาใช้สารพัดอย่าง. เราไม่รู้จักรจิตคืออะไร แต่เราก็ใช้มันได้, ใช้ให้มันทำอะไรตามที่ต้องการได้หรืออบรมมันได้ นี่ถือว่าสิ่งที่แม้เรายังไม่รู้จักรว่าอะไรนั้นแหละ **เราก็ใช้ประโยชน์ได้** เข้าไปเกี่ยวข้องได้อย่างมากมายเหลือเกิน.

นี่ผมจึงจำเป็นที่จะต้องพูดค้างไว้ว่า **ธรรมะ** นี่ก็ไม่ว่าคืออะไร, **ไม่รู้ว่าคืออะไร.** โดยเนื้อแท้โดยสัจจะของการพูด เราก็ไม่ว่าคืออะไร; **แต่เราพูดได้ตามปรากฏการณ์** คืออย่างนั้น คืออย่างนี้, กระทบพูดได้ว่า คือทุกสิ่ง, หมดท่าเข้าแล้วก็พูดอย่างกำปั้นทุบดินว่า **ธรรมะนี่คือทุกสิ่ง**, ทุกสิ่งเลย. นี่มันก็ถูกอย่างวิธีพูดชนิดหนึ่ง มันก็ยังไม่รู้ว่าคืออะไรอยู่นั่นแหละ; แม้ว่าพูดถูกว่า คือทุกสิ่งมันก็ไม่รู้ว่าคืออะไรอยู่นั่นแหละ เพราะมันทุกสิ่ง จนเราไม่รู้ว่ามันคืออะไร ทุกสิ่งเกินไปจนไม่รู้ว่ามันคืออะไร ก็ยกให้เป็นประเภทหรือชั้นหรือชั้นที่ไม่ต้องรู้ **เป็นอจินไตย** ไปเสียอย่างหนึ่งก็แล้วกัน.

นี่รู้เท่าที่เราจะต้องรู้ **รู้เท่าที่จำเป็นจะต้องรู้** ที่มนุษย์จะต้องรู้ แล้วดับความทุกข์ได้ ก็เรียกว่าพอแล้ว ยกเอาส่วนนี้ที่มีประโยชน์นี้ มาใส่คำว่า พระให้เป็นพระธรรม พระธรรมสร้างเรามา, หรือว่าพระธรรมที่เราจะต้องศึกษาเล่าเรียนจะ

ปฏิบัติ จะได้รับผลของการปฏิบัติ เท่านั้นก็พอ. แล้วมันคงยิ่งกว่าใบไม้กำมือเดียว ในใบไม้หมดทั้งป่าเสียอีก; เพราะว่า **ธรรม หมายถึงทุกสิ่ง** แต่เราไม่จำเป็นจะต้องไปรู้, รู้ส่วนน้อยเท่าที่เราจำเป็นจะต้องรู้แล้วปฏิบัติเพื่อไม่ต้องมีความทุกข์กัน. แล้วก็จะเท่ากับว่าทรายเม็ดหนึ่งกับทรายทั้งหมดในโลก เท่าไรก็ไม่รู้; ผมก็นับไม่ได้ ว่าทรายทั้งหมดในโลกนี้, เราเอาทรายเม็ดเดียว ที่มันจำเป็นแก่เรา คือยอดหรือว่าสิ่งที่มันมีคุณค่าที่สุด.

ส่วนที่มีคุณค่าที่สุด ก็กลายเป็นพระธรรมไปทันที, ส่วนนั้นกลายเป็นพระธรรม ออกชื่อที่ไรยกมือไหว้ท่วมหัวเลย, เอ่ยชื่อขึ้นมาที่ไรยกมือไหว้ท่วมหัวได้ทันที. แต่ถึงอย่างไรก็ดี คำว่า **ธรรม** เฉย ๆ มันยังกว้างกว่า สูงกว่า ใหญ่กว่า อะไรกว่า จนจะแพร่ออกไปเป็นอะไรก็ได้ แล้วแต่จะไปเรียกว่าอะไร, เรียกว่าพระเจ้าก็ได้ เรียกว่าอะไรก็ได้.

นี่แหละ**ธรรมะคืออะไร** มันลำบากกับเรื่องภาษาไทย; พอพูดว่า ธรรมะมีความหมายไปอย่าง, พูดว่า ธรรม เฉย ๆ มีความหมายไปอย่าง, พูดว่า พระธรรม มีความหมายไปอีกอย่าง ทั้งที่มันสิ่งเดียวกันในภาษาไทย.

ธรรม คือ พระเจ้า.

ทีนี้เราจะมองให้กว้างเลยขอบเขตของคำว่า **พระธรรม** จะมองให้กว้างจนไม่มีอะไรเหลือ ให้หมดไม่มีอะไรเหลือ ก็จะต้องมองไปในลักษณะ ๔ อย่าง อย่างที่เคยพูด เคยเทศน์ เคยบรรยาย เคยเขียนไว้แล้วมากมาย : **ธรรมะใน ๔ ความหมาย หรือ ธรรมใน ๔ ความหมาย, เราจะไม่ใช่คำว่าพระธรรมใน ๔ ความหมาย; จะ**

ใช้คำว่า ธรรม ในภาษาไทย, หรือธรรมะในภาษาบาลี ใน ๔ ความหมาย : **ธรรมะ คือ ตัวธรรมชาติ**ปรากฏการณ์ทั้งหมด อย่างหนึ่ง, **ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ** ที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้น ๆ อย่างหนึ่ง, **ธรรมะคือหน้าที่ของมนุษย์** จะต้องทำตามกฎธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง, แล้วธรรมะคือ ผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่อย่างหนึ่ง เป็น ๔ อย่างหมดเลย.

ความหมายที่ ๑ ธรรมะคือ ตัวธรรมชาติ นี่ถ้าเรา พูดว่า ธรรมะ คือ พระเจ้า ก็มองเห็นได้ทันทีว่า ธรรมะคือตัวธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงนี้ นั่นแหละคือเนื้อตัวของพระเจ้าในส่วนรูปธรรม, เนื้อตัวฝ่ายรูปธรรมของพระเจ้า คือธรรมชาติทั้งหมดรวมทั้งฝ่ายจิตด้วยก็ได้, จิตชนิดที่มันเนื่องอยู่กับร่างกายในแง่ของ physical ในแง่ของ mental. ธรรมชาติทั้งหมดคือเนื้อตัวของสิ่งที่เรียกว่า พระเจ้า นี่เรียกได้ว่าส่วนหนึ่งของพระเจ้าเท่านั้นเอง เนื้อตัวส่วนที่เป็นวัตถุ เนื่องด้วยวัตถุ.

ที่นี่ ความหมายที่ ๒ ว่าธรรมะคือกฎของธรรมชาติ นั่นแหละคือตัวของพระเจ้าในฝ่าย spirit, ฝ่าย spiritual เนื้อตัวของพระเจ้าในฝ่าย spiritual, พระเจ้าก็มีเนื้อตัวเป็นฝ่ายวัตถุ มีเนื้อตัวเป็นฝ่ายนามธรรม ก็เรียกได้ว่าพระเจ้าอีก. ตัวธรรมชาติแท้ ๆ ก็คือ พระเจ้า, ส่วนที่เป็นเนื้อหนังของพระเจ้า, กฎของธรรมชาติ ก็คือ พระเจ้าในส่วนที่เป็นวิญญาณของพระเจ้า.

ที่นี่ส่วนธรรมะ ความหมายที่ ๓ ว่า หน้าที่ที่มนุษย์ต้องกระทำตามกฎของธรรมชาติ นี่คือ คำสั่งหรือความต้องการของพระเจ้า, ธรรมะประเภทที่ ๓ คือ คำสั่งหรือความต้องการของพระเจ้า ที่มนุษย์จะต้องทำ.

ธรรมะในความหมายที่ ๔ คือ ผลจากการทำหน้าที่ คือสิ่งที่พระเจ้าประทาน รางวัลหรือลงโทษก็ตาม คือสิ่งที่พระเจ้าให้เรา : ที่ทำถูก ทำดี ก็เป็นรางวัล, ที่ทำไม่ถูก ไม่ดี ก็เป็นการลงโทษ.

ฉะนั้นธรรมะใน ๔ ความหมาย มันจึงเป็นพระเจ้าอยู่โดยสมบูรณ์ : เป็นเนื้อหนังของพระเจ้า, เป็นจิตวิญญาณของพระเจ้า, เป็นความต้องการของพระเจ้า, เป็นสิ่งที่พระเจ้าอำนวยให้. คำว่าธรรม ๔ อย่าง ก็ตรงกับคำว่าพระเจ้าโดยสมบูรณ์ โดยแยกเป็น ๔ ความหมายอย่างนี้.

ที่นี้ดูกันในรายละเอียดอีกนิด เช่นว่า **ตัวธรรมชาติ คือร่างกายของพระเจ้า** ก็ดู **ดูโลกในส่วนรูปธรรม** หรือว่าจิตใจความรู้สึกของจิตใจที่เกี่ยวกันอยู่กับรูปธรรม: เป็นต้นไม้ เป็นภูเขา เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นกรวด เป็นหิน เป็นลม เป็นไฟ เป็นอะไร, ก็เป็นทุกอย่างในปรากฏการณ์ทั้งโลก; แล้วก็อย่าได้คิดแต่เพียงว่า โลกเมืองไทยแคบ ๆ มันต้องโลกทั้งโลก, แล้วโลกอื่นอีก โลกอื่นอีกจนหมดหมดความหมายของคำว่าโลก เขาว่า ๓ หมื่นโลกธาตุ, ภาษาทางศาสนาเราใช้คำว่า สามหมื่นโลกธาตุอย่าเข้าใจว่า ๓ หมื่นโลกนะ, โลกธาตุ น่าจะตรงกับคำว่า *system* หนึ่งก็ได้.

ที่ว่า *solar system* นี่มันมีเท่าไร ก็เรียกว่าโลกธาตุหนึ่ง มันรวมอยู่หลาย ๆ โลกแล้วโลกพระจันทร์ พระอังคาร พระศุกร์ มันหลาย ๆ ดวงแล้ว, หลาย ๆ *system* แล้ว ๓ หมื่น *system* แล้วเห็นจะพอใช้ คือว่า พอจะตรงกันได้กับที่พวกฝรั่งสมัยปัจจุบัน เขาจะคำนวณ, *system* ในสากลจักรวาล. ฉะนั้นคำว่า ทุกโลกมันต้องหมายความว่าอย่างนั้น บรรดาวัตถุต่าง ๆ ที่มันมีในทุกโลก นั่นคือเนื้อตัวของพระเจ้าในฝ่ายฟิสิกส์. ที่นี้ถ้ามีอะไรเนื่องอยู่กับฟิสิกส์ เป็นเพียง *mental* นั่น ความรู้สึกไปตามธรรมดาอย่างนี้ ก็เรียกว่าเนื้อตัวของพระเจ้า ในฝ่ายที่มันเนื่องกันอยู่กับวัตถุ เป็นจิตใจที่เนื่องกันอยู่กับวัตถุ นี่เราควรจะรู้จักพระเจ้าในฐานะที่ว่า **มหิมาที่สุด ในส่วนของร่างกาย.**

ที่นี้พอมาถึงว่า **กฎของธรรมชาติ** นี่พระเจ้าโดย *spirit*, เนื้อตัวของพระเจ้าในลักษณะที่เป็น *spirit* เป็น *spiritual faculty* อะไรก็ตาม มันลึก มันละเอียด

มันยากที่จะเข้าใจได้. พระเจ้าส่วนนี้แหละที่จะสร้างโลก, หรือจะบังคับโลก, หรือ วัตถุให้เป็นไป ก็เป็นการง่าย เพราะว่าตัวโลกทั้งหมด ทุก ๆ โลกธาตุก็คือเนื้อตัวของ พระเจ้าอยู่แล้ว ฉะนั้นพระเจ้าย่อมมีวิญญูญาณ, คือกฎธรรมชาตินี้ ที่จะบังคับสิ่งเหล่านี้ให้ เป็นไปเลย โดยกฎของพระเจ้า ซึ่งเขาเรียกกันว่า พระเจ้า ในเมื่อเราเรียกว่า ธรรมเฉย ๆ ถ้าเขาพูดว่า **พระเจ้าสร้างโลก, เราก็คือธรรมสร้างโลก,** ในพุทธบริษัทที่ไม่มีคำว่าพระเจ้า ใช้ ก็ใช้คำว่าธรรม นี่สร้างโลก.

กฎของทุกอย่าง กฎของนามและรูป คือธรรมในฐานะที่เป็นพระเจ้า สร้างโลก; รูปและนามทุกอย่าง มันอยู่ในฝ่ายที่เป็นเนื้อตัวของโลก, เป็นเนื้อตัวของ ธรรมในทางฝ่ายวัตถุ. ที่นี้กฎของธรรมเช่นกฎ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กฎปฏิจจ - สมุปบาท กฎอะไรก็ตามนี้ ที่เป็นธรรมชาติ ก็คือพระเจ้าที่สร้างโลก; ถ้ามันแคบ เข้ามา สำหรับมนุษย์ปฏิบัติเพื่อดับทุกข์โดยตรง เช่น กฎเรื่องอริยสัจจ, กฎเรื่องไม่ควร ยึดมั่นถือมั่น อะไรนี้ ก็พระเจ้าในความหมายจำกัดลงมา ที่จะจัดการกับมนุษย์ตรงไป ตรงมา ให้ไม่มีความทุกข์; ก็แปลว่า กฎทั้งหมดก็แล้วกัน เป็นพระเจ้าในฝ่าย *spirit*.

ที่นี้หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องทำตามกฎของพระเจ้า อันนี้ยิ่งลึกลับมาก มันมีหน้าที่ไปหมดเลย แต่เราไม่เห็นเป็นหน้าที่, รวมทั้งที่ว่า มันจะต้องเปลี่ยนแปลง แล้วมันจะต้องทำทุกอย่าง : จะต้องเจริญเติบโต จะต้องกิน จะต้องอาบ จะต้องถ่าย จะต้องทำงาน จะต้องเคลื่อนไหว ต่อสู้ ให้สิ่งต่าง ๆ ที่มาจากพระเจ้าอีกนั่นเอง ให้ รอดตายอยู่ได้. และถ้ามีสติปัญญาสูง หน้าที่มันก็สูงขึ้นมา ถึงขนาดที่จะต้อง รู้จักปฏิบัติให้มันสูงขึ้นไป, ให้ดับทุกข์อย่างละเอียดได้ ที่เรียกในภาษาพุทธ ว่าต้อง ให้บรรลุ มรรค ผล นิพพาน ให้ได้. ในภาษาคริสเตียนว่า ต้องพยายามกินผลไม้ของ ต้นไม้ต้นที่สองให้ได้, นี่มันเป็นหน้าที่.

ฉะนั้นเมื่ออยู่ในระดับไหนอย่างไร ก็ต้องทำหน้าที่ในระดับนั้น อย่างนั้น อย่างสุนัข ก็ต้องหาอาหารกิน ต้องทำอะไรไปตามเรื่อง, ถ้าคนก็ทำมากกว่านั้น; แล้วมันยังมีหน้าที่ที่ลึกลับ ที่แฝงไว้อย่างลึกลับ, เช่น จะต้องสืบพันธุ์อย่างนี้ มนุษย์ก็ไม่สมควร เพราะมันลำบากยุ่งยาก ต้องจ้ำจัน เอาที่อริยที่สุดความสัมผัสที่จะรู้สึกได้มาให้เป็นค่าจ้าง. ฉะนั้นคนหรือสัตว์จึงสืบพันธุ์ ทั้งที่การสืบพันธุ์ นี้ไม่ใช่ของสนุก ถูกประณามเป็นบาปชนิดหนึ่ง ที่ต้องมีลูก ต้องคลอดบุตร, แต่แล้วมนุษย์ก็เว้นไม่ได้ก็ต้องสืบพันธุ์ เพราะว่าธรรมชาติหรือพระเจ้า จ้างไว้แพงมาก, คือรสอร่อยที่เกิดทางการสัมผัสเนื้อหนังนี้ สูงสุดที่การสืบพันธุ์นี้เห็นว่าคุณก็ดี สัตว์ก็ดี เสียสละอย่างลุ่มหลงเพื่อสิ่งนี้.

นี้ต่ำลงไปอีก แม้แต่ต้นไม้คุณไปศึกษาดูเถอะ อย่ามัวมัวงมอยู่อย่างเดียว. ไปศึกษาจนรู้ว่า แม้แต่ต้นไม้ก็เหมือนกัน **สิ่งสูงสุดของต้นไม้คือการสืบพันธุ์**, ยอดปรารถนาสูงสุดของต้นไม้คือการสืบพันธุ์ เราว่ามันไม่ได้ แต่สันนิษฐานได้ ว่ามันคงมีความรู้สึกทำนองเดียวกับที่สัตว์รู้สึกเฮอร์สอ้อยเมื่อมีการสืบพันธุ์. ความรู้สึกทางประสาททางสัมผัส ถูกประเล้าประโลม ถูก entertain นี่สูงกว่าเวลาไหนหมด กว่าสิ่งใดหมด; ฉะนั้นต้นไม้จึงพยายามสืบพันธุ์ ต่อเมื่อศึกษาจึงจะรู้ ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการสืบพันธุ์, พันธุ์ตัวผู้พันธุ์ตัวเมียต้องพบกันจนได้; บางชนิดอยู่คนละต้น ตัวผู้อยู่ต้นหนึ่งตัวเมียอยู่ต้นหนึ่ง, บางชนิดอยู่ต้นเดียวกัน, บางชนิดอยู่ดอกเดียวกัน, บางชนิดอยู่คนละดอก, บางชนิดก็อยู่คนละตำบล มันจะต้องปลิวมาด้วยลม ลอยมาด้วยน้ำ มาพบกันมาสืบพันธุ์ มันจะต้องอ้ารับทันที ตะครุบเอาเหมือนว่าสิ่งวิเศษสูงสุด.

นี้จะเรียกว่า ความเฉลียวฉลาดของพระเจ้า เอาการสืบพันธุ์นี้ฝากไว้หลังจากของการล่อลวงด้วยรสอ้อย **ให้สิ่งที่มีชีวิตมีการสืบพันธุ์ให้จงได้**; อย่างนี้มันเรียกว่า **หน้าที่ที่ลึกลับ**, จะเรียกว่าหน้าที่ก็ได้ เพราะมันลึกไม่ได้ ส่วนที่มนุษย์

จะมาต่อต้านข้อนี้ เพื่อให้มีความทุกข์น้อย หรือไม่มีความทุกข์เลยนั้นมันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง พอตตามธรรมชาติมันต้องเป็นอย่างนี้.

ฉะนั้นคนที่รู้เท่ารู้ทัน ถอนตัวออกมาได้ ก็ดี เรียกว่ารู้จักหน้าที่ที่สูงไปกว่า, ไม่เอาหน้าที่ที่หยาบที่เหลว ที่ต่ำ ที่สกปรก เพราะมันเป็นการทรมาน, ไปเอาหน้าที่ที่สูงกว่า เพื่อจะดับทุกข์ มันก็เลยมีเรื่องประเภทสูงกว่า ประเภทโลกุตตระ. ฉะนั้นเราจึงมีการปฏิบัติหน้าที่ ที่ถูกต้องตามกฎที่จะดับทุกข์ นั่นเป็นหลัก ถ้าไม่อย่างนั้นเรียกว่าหน้าที่นั้นผิด มันผิดหน้าที่หรือเป็นหน้าที่ที่ผิด. ถึงแม้ว่าธรรมชาติจะวางไว้ในฐานะเป็นหน้าที่ เป็นธรรมเหมือนกัน, มันก็ยังแยกแยะว่า หน้าที่ที่ถูกต้อง, หน้าที่ที่ผิดพลาด ที่ไม่ถูกต้อง.

หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎหมายธรรมชาติ ก็คือทำให้ถูกไปแต่ในทางที่ไม่เป็นทุกข์; แต่สำหรับคนโง่ หน้าที่ของเขาก็คือเป็นไปในทางที่เป็นทุกข์. คำที่สำคัญอยู่คำหนึ่งในหนังสือเล่มแรก คือนวโกวาท คือคำว่า **ธมฺมานุธมฺมปฏิบัติ**, ไปดูให้ดี **ธมฺมานุธมฺมปฏิบัติ - ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม**. ทำไมจะต้องย่ำว่าสมควรแก่ธรรมในเมื่อมันปฏิบัติธรรมอยู่แล้ว ? ปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามธรรม, **ปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรม**. นี่คนสะเพร่าคนมักง่าย มันก็ปฏิบัติส่งเดชไป ไม่ต้องมาดูว่า ให้มันถูกต้องหรือสมควรแก่ธรรม;หมายความว่า**ต้องปฏิบัติให้มันถูกหน้าที่ที่ถูกต้อง** อย่าให้เป็นหน้าที่ที่ไม่ถูกต้อง, คือไม่เหมาะสมกะเรา มันเป็นหน้าที่สำหรับคนที่จะเป็นทุกข์, ไม่ใช่หน้าที่สำหรับคนที่จะอยู่เป็นสุข. ฉะนั้นต้องเลือกเอาหน้าที่ของคนที่จะอยู่แต่เป็นสุข จึงต้องปฏิบัติแต่ธรรมะส่วนนี้ จึงเรียกว่า **ธมฺมานุธมฺมปฏิบัติ** เช่นปฏิบัติในมรรคมีองค์ ๘, ในสิกขา ๓ ในนี้นี้เป็น **ธมฺมานุธมฺมปฏิบัติ** เป็นไปในทางดับทุกข์อย่างเดียว

ฉะนั้นคำว่า **หน้าที่** มันมีหน้าที่ **สำหรับคนที่จะไม่เป็นทุกข์ก็มี, หน้าที่สำหรับคนที่จะต้องเป็นทุกข์ ที่สมควรจะเป็นทุกข์ มันก็มี, ต้องเลือกเอาให้ดี.** แต่ที่ธรรมชาติต้องการ ก็น่าจะเป็นฝ่ายที่ไม่ให้เป็นทุกข์นั่นแหละ; แต่โดยเหตุที่ธรรมชาตินั้นมันไม่ใช่คน มันไม่มีทุกข์ มันไม่มีสุข ฉะนั้นมันจึงเป็นกฏกลาง ๆ ไปว่า หน้าที่อย่างนี้ต้องมีผลอย่างนี้, หน้าที่อย่างนี้ต้องมีผลอย่างนี้, หน้าที่อย่างนี้ก็ต้องมีผลอย่างนี้, เพราะธรรมชาติในที่นี้มันไม่ใช่คนที่มีความคิดจะเลือก.

แล้วคำว่า **สุข** ว่า **ทุกข์** มันก็ไม่เหมือนกัน ในระหว่างคน ระหว่างสัตว์ ระหว่างอะไรต่าง ๆ เพราะอะไร ๆ มันต่างกันไปหมด; ฉะนั้น**ธรรมชาติมันมีแต่เพียงวางกฏเกณฑ์ไว้** นั่นต้องเป็นอย่างนั้น, นั่นต้องเป็นอย่างนั้น, นั่นต้องเป็นอย่างนั้น ซึ่งมนุษย์ก็ไปเลือกเอาเอง **ที่มนุษย์จะไม่เป็นทุกข์** แล้วก็เรียกว่านั่นฝ่ายดี ฝ่ายถูก ฝ่ายถูกต้อง หรือเป็นธรรมสำหรับมนุษย์ มนุษย์ก็เลือกเอาแต่ส่วนนี้, แต่ถ้ามันเป็นอื่นหรือมันไม่สมควรจะเป็นมนุษย์ จะเป็นยักษ์ เป็นผี เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นอะไร มันก็ต้องเลือกเอาอย่างหนึ่ง.

นี้เรียกว่า **สิ่งที่พระเจ้าเรียกร้องเอาจากมนุษย์** โองการหรือว่าบัญชาของพระเจ้า เรียกร้องเอาจากมนุษย์ คือหน้าที่; ส่วนเราพูดว่า **ที่ธรรมะบังคับไว้ที่ธรรมะระบุไว้; เพราะเราไม่เรียกว่าพระเจ้า.** แต่ถ้าเราเข้าใจธรรมะดีจนถือเป็นพระเจ้า ก็ใช้คำว่า พระเจ้า ก็ได้เหมือนกัน, หรือเรียกว่าพระธรรม ที่พระธรรมเรียกร้อง, หน้าที่นี้คือสิ่งที่พระธรรมเรียกร้อง ในเมื่อฝ่ายโน้นเขาเรียกว่าสิ่งที่พระเจ้าเรียกร้อง. ถ้าพูดอย่าง**เหลาจื๊อ ก็พูดว่า สิ่งที่ได้เรียกร้อง** อีกเหมือนกัน **เพราะเหลาจื๊อก็ไม่มีพระเจ้า, แล้วก็ไม่ได้ใช้คำว่า ธรรม** โดยตรง, **ใช้คำว่า เต๋า,** เหลาจื๊อก็ต้องใช้คำว่าที่เต๋าเรียกร้องคือหน้าที่ แต่เดี๋ยวนี้เขาแปลคำว่าเต๋า ว่าคำเดียวกับ ธรรมะเสียแล้ว, คำว่าเต๋า คือธรรมะ, ธรรมะ คือเต๋า. พวกที่ถือพระเจ้า เช่น พวกฮินดู พวกอิสลาม พวก

คริสเตียนพวกอื่น ๆ ที่มีพระเจ้า เขาใช้คำว่าพระเจ้าไปตามเดิม เรียกธงหน้าที่อันนี้จากมนุษย์.

ที่นี้อันสุดท้าย ที่ว่า **ธรรมะในฐานะที่เป็นผลของหน้าที่** นี่คือนี่ที่ **พระเจ้าหรือธรรมะ หรือพระธรรมประทานให้ อยู่ในสภาพอย่างนั้น อย่างนี้ ๆ แล้วแต่ว่าใครปฏิบัติอย่างไร** เป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นอะไรไปตามการปฏิบัติ นับตั้งแต่ มรรค ผล นิพพาน ลงมาจนถึง นรก เดรัจฉาน เปต อสุรกายแล้วแต่จะเรียก, มัน เป็นผลที่พระเจ้าประทานให้ ก็เรียกว่า ธรรม อีกเหมือนกัน ความสุข ความทุกข์เหล่านี้ ก็เรียกว่า ธรรม.

คุณไปดู ไปคำนวณดู ไปคิดดูเอง ว่ามีความหมายกว้างขวางอย่างไร, หหมด ทุกสิ่งจริงหรือไม่? คำว่า**ธรรมเพียงคำเดียว** หมายถึงหมดทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร : หมายถึง **เนื้อตัวของพระเจ้า**ทางวัตถุ. เนื้อตัวของพระเจ้าทางวิญญาณ, แล้วก็ โองการบัญชาหรือ**ความประสงค์ของพระเจ้า**, แล้วก็**ผลที่พระเจ้าประทานให้**, หหมดไม่มี อะไรเหลือ. เมื่อเขาเรียกว่าพระเจ้า, เราก็เรียกว่าธรรม; เพราะฉะนั้น**ธรรมเพียงคำเดียวคือทุก ๆ อย่าง** ทุกอย่างขึ้นอยู่กับคำว่าธรรมเพียงคำเดียว.

รู้จักธรรมสมบูรณ์แล้ว จะหมดปัญหา.

นี่เคยบอกให้ฟังบ้างแล้วว่า คนผู้ใดก็ตามจะตั้งปัญหาอย่างไรก็ตาม คำตอบ จะมีได้เพียงคำเดียวว่าธรรม แล้วถูกต้องหมด, ไม่ว่าคำถามนั้นจะตั้งมาในรูปปฏิเสธ หรือ ในรูปยอมรับ หรือในรูปไหนก็ตามคำตอบได้ว่า ธรรมเพียงคำเดียว; เพราะ คำว่า **ธรรมมีความหมายทุกอย่าง** อย่างที่ว่ามาแล้ว :เกิดมาเพราะอะไร? ก็เพราะธรรม.

ตายไปเพราะอะไร ? เพราะธรรม. ดีเพราะอะไร ? เพราะธรรม. ชั่วเพราะอะไร เพราะธรรม. ไม่มีคำถามอะไรที่ไม่ได้ตอบได้โดยคำว่า ธรรม.

นี่คำว่าธรรมมันประหลาดถึงอย่างนี้ **วัตถุก็คือธรรม, นามธรรมก็คือธรรม, อะไร ๆ ก็คือธรรม,** ธรรมไปหมด, ดินฟ้า อากาศ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ก็คือธรรม, **ธรรมในฐานะที่เป็นธรรมชาติ** สิ่งที่ตรงกันข้ามนั้น ก็คือธรรม ไปคิดดูเถอะปัญหาชนิดไหนที่ตอบไม่ได้ด้วยคำตอบเพียงว่า ธรรม เพียงคำเดียว. ฉะนั้นถ้าเรา รู้จักมันดี เราก็พูดได้หรือเข้าใจได้ ในเมื่อเขาพูดว่า ทุกอย่างขึ้นอยู่กับสิ่งที่เรียกว่า ธรรมเพียงคำเดียวหรือสิ่งเดียว.

เดี๋ยวนี้มนุษย์ไม่รู้จัก **ธรรม** ในข้อนี้ นี่เป็นบาปของมนุษย์ที่ไม่รู้จักธรรม, แล้วก็เดินผิดทางเดินผิดทาง ที่ไปสู่ความดับทุกข์ แล้วก็เดินไปสู่ความทุกข์. ถ้า มนุษย์รู้เรื่องนี้สมบูรณ์ จะไม่มีการแบ่งแยกเป็นศาสนานี้ศาสนานั้นเลย, เดี่ยวนี้มนุษย์ ไม่รู้เรื่องนี้โดยสมบูรณ์ **ความโง่ของมนุษย์ ทำให้แบ่งแยกเป็นพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา** อะไรศาสนา หลาย ๆ อย่าง จนไม่ชอบกันจนโกรธกัน จนมีความเห็นแก่ตัวในระหว่างศาสนา แล้วก็รบกันด้วยศาสนาก็มีอยู่ เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด.

ถ้ามนุษย์ทั้งหมดเข้าถึง **nucleus** ของทุกสิ่ง คือธรรม มนุษย์เป็นคนเดียวกันทันที, อย่างว่าแต่จะถือศาสนาเดียวกันเลย จะเป็นคนเดียวกันทันที, เป็นคน คนเดียวกันทั้งหมด ก็ไม่ทะเลาะวิวาทกัน ไม่รบรากัน ไม่แบ่งแยกกัน ไม่เป็นเขาเป็นเรา; เหมือนที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ มันก็รบกันไปซิ เพราะมันมองกันคนละแง่อยู่เรื่อยไป ไม่มีที่สิ้นสุดดอก, **สงครามนี้ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมนุษย์เดินห่างความรู้ที่ถูกต้องของธรรมยิ่งขึ้นไปทุกที** มันก็ฝ่ายธรรมชนิดที่เป็นทุกข์ ที่เป็นอธรรมไปหมด, ได้รบกันเป็นธรรมดา เป็นการถาวรไปเลย เป็นวิฤตการณ์ถาวร, ทั้งทางโลกทั้งทางศาสนา

พร้อมที่จะแยกเขี้ยวฮือแฮ่ใส่กัน แม้ในทางศาสนา. คุณต้องรู้ไว้อย่างนั้น ระหว่างศาสนาเป็นอย่างนั้น**เพราะไม่รู้จักคำว่า ธรรม เพียงคำเดียวนี้ให้ถูกต้อง;** ฉะนั้นเราต้องพยายามที่จะรู้ พยายามที่จะเข้าใจ และพยายามที่จะให้เพื่อนมนุษย์ด้วยกันรู้.

นี่เหมือนกับที่ได้เคยพูดซ้ำซากหลายหนแล้ว ว่าเรามีสวณโมกข์นี้ก็เพื่อให้เพื่อนมนุษย์ได้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรม ในลักษณะที่ลึกเข้าไป ลึกซึ้ง ๆ ๆ เข้าไปจนถึงตัวจริง หรือถึงความสมบูรณ์ แล้วมนุษย์ก็จะหมดปัญหา. ปัญหาทั้งหมดเล็กล้างไปด้วยคำว่า ธรรม เพียงคำเดียว เพราะมันทำให้มนุษย์เป็นคนคนเดียวกันหมดโดยนิวเคลียสอันเดียวกัน คือ ธรรม, ไม่มีตัวตน ไม่มี self ไม่มีตัวตนมันก็ไม่มีกู ไม่มีกู ไม่มีเรามีเขา มันก็จะรบกัันอย่างไรได้, **เมื่อมันไม่มีเรามีเขา มันจะรบกัันอย่างไรได้.** นี่ความวิเศษสูงสุดของสิ่งที่เรียก ธรรม หรือว่าความที่จำเป็น ความมีค่าอย่างจำเป็นสำหรับมนุษย์ ของสิ่งที่เรียกว่า ธรรม.

เดี๋ยวนี้**ไม่มีใครสนใจกันในแง่**นี้ แม้ที่บวชกันให้เหลืองพริ้วเป็นพระเป็นเณรไปหมด ก็ไม่มองกัน**ในแง่**นี้, ไม่เข้าใจสิ่งเหล่านี้**ในแง่**นี้ เป็นแต่เพียงท่องท่องจำ ๆ อะไรมาบ้าง **พอรู้สึกวารู้มากกว่าคนอื่น** ก็ยกตนข่มท่าน, ข่มขี่คนอื่นด้วย**ความรู้ของตน** ด้วยสำนวนโวหารของตน มีการกีดกันทางวิญญาณ, มีการยกตนข่มท่านด้วยวิชาความรู้.

ผมเรียกว่า **การกีดกันทางวิญญาณ** เหมือนสุนัขและแมวมันกีดกันในทางร่างกาย แต่พระเณรกีดกันในทางวิญญาณ ด้วยการยกตนข่มท่าน. พัดเหวี่ยงใส่กันไป ๆ มา ๆ ด้วยวิชาความรู้. ในเมื่อมันเป็นอยู่อย่างนี้ แล้วจะ**รู้ธรรมะ**ได้อย่างไร จะ**เข้าถึงพระธรรม**ได้อย่างไร, แล้ว**ปัญหาระหว่างบุคคล**นี้ก็มี, **ปัญหาระหว่างนิกาย**

ธรรมยุติมหานิกาย ก็มี หรือปัญหาระหว่างเถรวาทมหายาน ก็มี, ปัญหาระหว่างพุทธกับ คริสต์ ก็มี คริสต์กับอิสลาม ก็มี อิสลามกับพุทธ ก็มี มัวแต่มีปัญหาวิวาทกันอย่างนี้.

นี่พระธรรมกถุโกษ พระเจ้ากถุโกษ, โกยให้แต่สิ่งที่มีนเป็นโทษ ยกให้ มนุษย์ คือสาธตเทมาให้มนุษย์ แต่สิ่งที่เป็นโทษ คืออนรก เดรัจฉาน เปอต อสุรกาย ใส่ให้มนุษย์ เป็นการถาวรไปเลย; นี่ทำเล่นกับสิ่งที่เรียกว่า ธรรม หรือพระเจ้า มัน ได้ผลอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้ พุตกันไม่รู้เรื่อง, มันควรจะพุดกันรู้เรื่อง แต่ไม่มีโอกาสจะพุด เพราะว่าจิตใจของคนกำลังขาดกลัว กำลังหวาดระแวง ไปในทางโน้นหมด ไม่มาฟัง เรื่องอย่างนี้ ไม่มาคิดเรื่องอย่างนี้. ฉะนั้นพวกคริสเตียนก็ไม่รู้จักคำว่า พระเจ้า, พวกพุทธก็ไม่รู้จักคำว่า พระธรรม, พวกจีนก็ไม่รู้จักคำว่าเต๋า หรือว่าอะไรของ เหลาจื้อ ขงจื้อ ก็เลยหมดที่ฟัง. โลกนี้หมดที่ฟังเพราะเหตุนี้ ก็มีวิกฤตการณ์ถาวร.

นี่เรามันโชคดีหน่อย ที่ว่าไม่ได้พัวพันอยู่ด้วย มันยังมานั่งสบายอยู่อย่างนี้; แต่ก็รู้ไว้เถอะว่าความจริงมันมีอยู่อย่างนี้, แล้วถ้าเมื่อไรไม่มีธรรมะนี้มันระบาบไป ทั่วโลก ถึงขนาดสูงสุดเมื่อไรแล้วสิ่งเหล่านี้ก็ไม่มี, เราจะมานั่งกันอย่างนี้ไม่ได้, มันไม่ยอมให้เรามานั่งกันอย่างนี้ได้ ถ้ามันถึงยุคที่เป็นมิลลัณเนียม เป็นอะไรขึ้นมา. แต่เราก็มิได้มีความกลัว มิได้มีความต้องการอะไร มันก็เหมือนกับไม่มีเหมือนกัน เพราะ ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวเองหัวที่ นี่มันป้องกันได้; บรรทัดนั้นสำคัญมาก อย่ามีตัวเรา เสียตั้งแต่ที่แรก.

เป็นอยู่ด้วยจิตว่างเป็นธรรมะสูงสุด.

ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวเองที่ ป้องกันอะไรได้หมด, **ไม่มีความหมายที่จะทำให้เป็นทุกข์.** นี่ก็เป็นพระธรรมสูงสุด, ใช้คำว่า พระธรรม, หรือ **พระธรรมเจ้าสูงสุด คือการเป็นอยู่ด้วยจิต ว่างด้วยจิตว่าง ตายแล้วแต่หัว;** นี่ก็สูงสุดฝ่ายธรรมะ ที่จะไม่ให้เกิดความทุกข์. ฉะนั้นเราสนใจเท่านี้ก็พอ เท่ากับว่าเราสนใจเมตตทรายเมตตหนึ่ง ในบรรดาเมตตทรายหมดทั้งโลกเพราะจุดที่จำเป็นที่มนุษย์ควรจะได้ถึงจะได้นี้ มันมีอยู่เท่านั้น; เช่นเดียวกับ**พระพุทธเจ้าว่า ใบไม้กำมือเดียวจากใบไม้หมดทั้งป่าก็เหมือนกัน.**

ฉะนั้นคำว่า ธรรม มันเท่ากับเมตตทรายจำนวนหมดทั้งโลก, แล้ว**พระธรรมเจ้า**ที่จำเป็นแก่เรามันคือเมตตทรายเมตตเดียว : **เป็นอยู่โดยไม่มีตัวกู.** เรื่องเถรวาทเรื่องมหายานมันเรื่องเพื่อเจ้า มีปัญหาทางปรัชญาอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างโน้น ไม่มีที่สิ้นสุด มันเป็นเรื่องเพื่อเจ้า; ฉะนั้น**เลิคมหายานเลิกเถรวาท** ออกไป, เหลือแต่ว่า**คอยระวังความคิดนึก อย่าให้ปรุงเป็นตัณหาขึ้นมา.** และในที่สุดหลักอันนี้แหละ มันใช้ได้ทั้งมหายาน ใช้ได้ทั้งเถรวาท, และหลักอันนี้แหละใช้ได้ทั้งคริสต์เตียน ทั้งพุทธ ทั้งอิสลามทั้งเหลาจี๋ ทั้งขงจื้อ ใช้ได้หมด. **ระวังจิตใจอย่าให้ปรุงเป็นความหมาย มันเป็นตัวกู - ของกู** ขึ้นมาเท่านั้น, แล้วจะไม่ให้เรียกว่า เท่ากับเมตตทรายเมตตเดียว ในบรรดาเมตตทรายหมดทั้งโลกอย่างไร.

เดี๋ยวนี้มันก็บ้าเองไปเรียนเถรวาทเสียสัก ๕๐ ปี, ไปเรียนมหายานอีก ๑๐๐ ปี ตายก่อนเลยไม่ต้องรู้. ผมหมายความว่าเรียนเถรวาท ๕๐ ปี ก็ยังไม่จบ, เรียนมหายานอีก ๑๐๐ ปี ก็ไม่จบ, เพราะแขนงมันมากกว่า. แล้วมันก็ไม่ต้องปฏิบัติว่า **อย่าเกิดตัวกู - ของกู** มันก็ตายเปล่า.

ฉะนั้นอย่ามีเถรวาทอย่ามีมหายาน, นิวเคลียสมีอยู่อันเดียว ตรงกันหมดทุกศาสนา ทุกๆ นิกายอยู่ที่ว่า อย่าเกิดตัวกู - ของกู ขึ้นมาในจิต มันไม่มีปัญหาดอก, ที่ว่าเราจะไม่รู้ธรรมะ ไม่มี, ไม่มีปัญหามันง่ายเหลือจะง่าย. แต่เราไม่ต้องการสิ่งนี้ เราไปต้องการของเหลือเฟือที่เป็น over surplus อะไรนั้นไม่มีที่สิ้นสุด, ที่จำเป็นแท้ ๆ และปฏิบัติได้ด้วย นี่ไม่สนใจ : ทำวิปัสสนาทำกัมมัฏฐานกันเป็นการใหญ่ ก็ไม่รู้ว่าไปไหน, ยิ่งทำยิ่งโง่ ยิ่งทำยิ่งเห็นแก่ตัว เพราะมันทำไปเพื่อสร้างความดีความเด่นให้แกตัวจะไปข่มผู้อื่น. นี่ก็เรียกว่า ปฏิบัติธรรมไม่สมควรแก่ธรรม แล้วมันต้องได้รับผลเป็นความทุกข์ หรือความล้มเหลวละลายไปในที่สุด.

ฉะนั้น ถ้ามีอะไรที่มันจะช่วยทำลายความเห็นแก่ตัว หรือว่ากันไม่ให้เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู - ของกู ยกหูชูหาง ขึ้นมานั้นถูก, ทำได้ทุกอย่าง ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกันทุกคน แต่ใจความมันเหมือนกันทุกคน คือไม่เกิดตัวกู - ของกูขึ้นมาได้. ฉะนั้นคุณจะทำอะไรก็ได้ ถ้าวิธีนั้นมันเหมาะกับคนนั้น, มันอาจจะไปแก้ผ้ากลางถนน เป็นพวกขี้เปลือยก็ได้ ถ้ามันมีผลทำให้มันหมดตัวกู - ของกูได้. ข้อปฏิบัติส่วนนี้ ไม่ต้องเหมือนกัน แต่ผลต้องเหมือนกัน คือทำลายความเห็นแก่ตัว ยกตัวอะไรตัวเห็นแก่ตัวนี้, ทำลายตัวกู - ของกูได้ มันก็เข้าถึงธรรม ที่เป็นหัวใจของคำว่าธรรม ในทุกความหมาย.

ไม่มีตัวกูก็เป็นนิพพาน.

นี่มันกลายเป็นว่า ไม่ต้องทำอะไร ตัวกู - ของกู มันต้องคิดต้องนึก ต้องปรุง ต้องเกิด ต้องหมยมันปั้นมือ, น้อย่าไปทำมันก็เลยไม่เกิด ก็ไม่ต้องทำอะไร,

ที่นิพพานอยู่แล้ว คนก็ไม่เอา, ไปทำที่เป็นสังสารวัฏฏ์ขึ้นมาเรื่อย แทนเรื่อย. จิตไม่มีตัวกู ก็เป็นนิพพานอยู่กับนิพพาน, เมื่อจิตมีตัวกู ก็เป็นสังสารวัฏฏ์. นี่เราคุมที่ไม่มีตัวกูไว้เรื่อย ก็เป็นนิพพานเรื่อย กว่าจะได้เด็ดขาดลงไป.

ที่พูดว่า ปภัสสร มิตฺ ภิกฺขเว จิตฺตํ - จิตฺตประภัสสรอยู่โดยธรรมชาติ แล้วก็จะเศร้าหมองเมื่อกิเลสมา; ประภัสสรนี้ คือนิพพานชั่วคราวชั่วคราวตามธรรมชาติ พร้อมทั้งจะเศร้าหมองเมื่อกิเลสมา. แต่ถ้ารักษาความเป็นประภัสสรไว้ได้เด็ดขาด ไม่ให้มีทางที่จะมีกิเลสมา มันก็อย่างเดียว คือจะนิพพานแท้หรือนิพพานถาวรขึ้นมาได้, เป็นประภัสสรถาวรขึ้นมาได้. จิตของคนเรา ถ้าไม่มีอะไรมาอุปฐกให้เป็นตัวกู - ของกู มันก็เป็นนิพพานอยู่แล้ว, เย็นสบายอยู่แล้ว.

ฉะนั้น ไม่มีปัญหาดอก ที่ว่าคนจะไม่รู้จักนิพพาน หรือจะไม่ได้นิพพาน ที่จริงมันก็ได้ชนิดชั่วคราวอยู่แล้ว, แต่คนไม่มองเห็น เพราะโง่ เพราะไม่รู้จักรักษาสภาพ ที่จิตไม่มีตัวกู - ของกูนี้ให้คงอยู่ให้นานออกไป นานออกไป จนไม่มีจิตเกิดตัวกู - ของกู, จนมันถึงระดับหนึ่ง ซึ่งมันเด็ดขาดเลย เด็ดขาดลงไปเลย จะเกิดตัวกู - ของกู อีกไม่ได้; นี่คือการบรรลุลุอรหัต.

เราประคองไว้แต่ให้มันว่างจากตัวกู - ของกูอยู่เรื่อย ทั้งวันทั้งคืน ๆ จนตายไปแล้วกัน, แปลว่าอยู่กับนิพพานชนิดชั่วคราว, นิพพานชนิดที่ยังเปลี่ยนได้นี้ นิพพานชั่วคราวไปเรื่อย ๆ ก็แล้วกัน, จนกว่ามันจะไม่เปลี่ยน จนกว่ามันจะไม่เปลี่ยนได้ หรือเป็นการถาวรไป. นี่เราไม่พูดทางศาสนา พูดทางจิตวิทยา ก็ว่าให้เคยชินเป็นนิสัยไปในทางแต่ที่จะไม่เกิดตัวกู - ของกู; นี่คือนิพพานธรรม ธรรมะที่เป็นขั้น

สูงสุดก็ปรากฏออกมา, สูงสุดแค่นั้น แค่นี้ขาด ไม่ย้อนกลับมาเป็นตัวกู – ของกู ได้อีก, เป็นบรมธรรมนิพพาน **ปรมาวตฺตนิพพาน** – พุทธะทั้งหลายกล่าวนิพพานว่าเป็น **บรมธรรม**. แต่มันเป็นนิพพานที่แท้ ที่จริงที่เด็ดขาด ที่ถาวร ไม่กลับเปลี่ยนไป เป็นสังสารวัฏฏ์ได้อีก.

เดี๋ยวนี้วันหนึ่งคืนหนึ่งของคนเรา เดี่ยวเป็นสังสารวัฏฏ์ เดี่ยวเป็นนิพพาน, เดี่ยวเป็นสังสารวัฏฏ์ เดี่ยวเป็นนิพพาน. เพราะฉะนั้น นิพพานนั้น ต้องถือว่า **ชั่วคราว** ชั่วขณะ, แล้วเปลี่ยนได้ หรือว่ากลับกำเริบ, **เป็นกุปปธรรม คือกลับกำเริบได้**, แล้วก็ชั่วขณะ ที่มันมีอารมณ์มาช่วยกระทบ, **เป็นตัทธกะ คือประจวบเหมาะ**, พวก *coincidence* ต่าง ๆ ที่ทำให้จิตยังอยู่ในสภาพนี้อยู่ ก็เรียกว่า **ตัทธกนิพพาน** แต่ว่า อันนี้ แหะระรสชาติอย่างเดียวกัน เรารักษามันไว้ให้ได้, อย่าให้มันเปลี่ยนไปได้ จนมัน ตายตัวไป.

ลองศึกษาดูก็แล้วกันว่า **เมื่อไม่มีตัวกู - ของกู** มันเป็นอย่างไร, สบาย อย่างไร; พอมีตัวกู - ของกูขึ้นมา มันร้อนอย่างไร มันมีดอย่างไร มันกลัดกลุ้มอย่างไร มันดิ้นรนอย่างไร เสียบแทงอย่างไร. นี่เราดูอยู่เสมอ ก็ระวังอย่าได้เดินตกลง, ระวัง เหมือนกับระวังอย่าให้เดินตกลง ก็มีเท่านั้น. นี่ก็ทำไปอย่างนี้เรื่อย ๆ ไป, เป็นอยู่โดยชอบ คืออยู่อย่างนี้ เรื่อย ๆ ไปมันก็ถึงจุดหนึ่งวันหนึ่ง ซึ่งมันตายตัวลงไป.

นี่เรียกว่า **ปฏิบัติธรรมะที่สมควรแก่ธรรม** ถูกต้อง พอเหมาะพอดี ไม่มาก ไม่น้อย ไม่ตึง ไม่หย่อน เรื่อย ๆ ไป จนถึงวันหนึ่งคืนหนึ่ง มันก็เด็ดขาดลงไป. บางคนอาจจะช้าบ้าง บางคนอาจจะเร็วบ้าง ไม่เท่ากัน; แต่ลักษณะมันเหมือนกัน ปิดโอกาสของสังสารวัฏฏ์ อย่าให้เกิดขึ้นมาในใจได้, อย่าให้เผลอปรุงเป็นตัวกู –

ของกู อย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมาได้, ปิดโอกาสนี้ไว้เรื่อย, ระวังกันอย่างทางสามัญสำนึกนี้ก็ได้ ว่าเราเกลียดเรากลัวมันเมื่อมันเกิดขึ้นมา เรื่อยไป ๆ. เราพยายามเอาใจใส่ให้มาก มันฉลาดขึ้นทุกที ๆ เอง, มันสอนให้ในตัวมันเองทุกที, **อย่างนี้เป็นสำเร็จได้ทุกคน ไม่ต้องพูดถึงศาสนา, เป็นศาสนาไหนก็ได้ ถ้าปฏิบัติอย่างนี้ได้แล้วก็มีนิพพานสำหรับทุกคน หรือทุกศาสนา. ธรรมะมีในทุกศาสนา นิพพานมีในทุกศาสนา หรือมันมีแต่เพียงศาสนาเดียว.**

แต่**นี่คนไม่ถือศาสนากันอย่างนี้ ถือแต่ศาสนาตัวกู - ของกู** กันเสียเรื่อย, มันก็แยกเป็นศาสนาชนิดที่ว่า เป็นข้าศึกแก่กันและกัน ไม่เป็นธรรมขึ้นมาแล้ว, มันเป็นธรรมฝ่ายชนิดที่จะต้องเป็นทุกข์ขึ้นมาแล้ว เป็นวิญญูสงสารขึ้นมาแล้ว.

อย่าลืมว่า **นิพพานก็เป็นธรรม สังสารวัฏฏ์ก็เป็นธรรม** คือสิ่งที่เรียกว่าธรรมด้วยกันทั้งนั้น, สามัญญนาม *common noun* ใช้เหมือนกันหมด. นิพพานก็คือธรรม สังสารวัฏฏ์ก็คือธรรม, ความเกิดก็คือธรรมความตายก็คือธรรม, ความสุขก็คือธรรม, ความทุกข์ก็คือธรรม, คำว่า ธรรมนี้ใช้ได้หมด.

นี่เป็นเรื่องที่คุณจะเห็นได้ว่า ผมพูดจนไม่มีเสียงจะพูดไปอีกก็เดือนกี่ปี่ มันก็บอกให้คุณรู้ไม่ได้ว่า**สิ่งที่เรียกว่า ธรรม นั้นคืออะไร; แต่บอกให้รู้ได้ว่า เราจะต้องปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ธรรม นั้นอย่างไร, จะต้องปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ธรรม นั้นอย่างไร แล้วจะหมดปัญหา.** ฉะนั้นการที่จะไปศึกษาทางปรัชญาทางจิตวิทยา ทางอะไรก็ตามที่จะให้รู้ว่า ธรรม อย่างถูกต้องนี้ มันตายเปล่า; เหมือนคนโง่ ๆ สักคนหนึ่งที่จะไปศึกษาให้รู้ว่า ไฟฟ้ามันคืออะไรนี้ มันก็ตายเปล่า; **จะต้องศึกษาเฉพาะที่จะเอาปฏิกิริยาของมันมาใช้ ตามที่เราต้องการก่อนดีกว่า, อย่าไปรู้**

ว่ามันคืออะไร เพราะมันไม่อาจจะรู้ได้. สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมนี้ก็เหมือนกัน ศึกษาโดย
 ตัวนเท่าที่ว่าจะปฏิบัติอย่างไร จะได้รับผลสูงสุดของสิ่งนี้, ก็คืออย่างว่า อย่ากระทำให้
 โดยวิธีที่มันเกิดตัวกู - ของกูเป็นวัฏฏสงสารขึ้นมาในจิต, ให้เป็นอยู่โดยไม่มีตัวกู
 ของกู, วางเป็นนิพพานอยู่ตลอดเวลา, เป็นนิพพานน้อย ๆ เป็นนิพพานชั่วคราว
 ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงโอกาสหนึ่ง มันจะถึงของมันเองได้, เพราะมันฉลาดขึ้นทุกที
 มันจะเด็ดขาดลงไปได้เป็นการถาวร.

นี่เรารู้ธรรมกันในลักษณะอย่างนี้ ก็เรียกว่าพอ, อย่างอื่นเพ้อ. ที่นี้ว่า
 มันมีทางที่จะเรียนจะรู้มากก็เลือกเรียนหรือรู้มาแต่ในทางที่จะให้เป็นอย่างนี้, คือว่า
 ทำอย่างไรจึงจะไม่เกิดตัวกู - ของกู นี้ ให้มันละเอียดลออยิ่งขึ้น. นี่คือตัววิปัสสนา
 กัมมัฏฐาน เช่นอานาปานสติ เป็นต้น, ไม่ต้องพูดกันหลายคำ แต่รวมความแล้วก็
 เพื่อไม่เกิดตัวกู - ของกู ถ้าใครมีวิธีอย่างอื่นทำได้ ก็ทำได้, จะมีวิธีไหนก็ได้
 อย่าเกิดตัวกู - ของกูแล้วเป็นใช้ได้. นี่เราเห็นว่าพระพุทธเจ้าได้วางระเบียบไว้ดี
 เกี่ยวกับอานาปานสติ นี่ก็ใช้ไป ศึกษาให้เข้าใจ, ปฏิบัติให้เต็มที่. รวมความแล้วคือ
 ระมัดระวังอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ที่จะไม่ปรุงเป็นความรู้สึกเป็นตัวกู - ของกูก็
 เรียกว่า อานาปานสติที่ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา.

นี่เราพูดกันถึงสิ่งที่เรียกว่า ธรรมอย่างยืดยาวอย่างนี้ แล้วก็ไม่ว่าจะเรียกชื่อ
 เรื่องว่าอย่างไร,ไม่ว่าจะเรียกชื่อเรื่อง หัวข้อเรื่องว่าอย่างไร. กินข้าวจานแมว อาบน้ำ
 ในคู เป็นอยู่เหมือนตายแล้ว หัวข้อนี้ผมพูดได้อีกหลายปี. ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับสิ่ง
 ที่เรียกว่า ธรรม เพียงคำเดียว, ย่อว่า ธรรมเพียงคำเดียว, พูดได้อีกหลายปีถ้าใคร
 จะฟัง.

วันนี้เหนื่อยแล้ว ไม่ค่อยสบาย อ่อนเพลีย.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๑๒ -

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ขึ้น ๑ค่ำ เดือน ๔

ยิ่งฉลาด ยิ่งโง่.

เราย้ำเรื่องที่เราจะพูดอยู่เสมอ เพราะมันไม่ต้องเป็นเรื่องอะไรปิดยาวออกไป, มันเป็นเรื่องซ้ำ ซ้ำกันเรื่องเดียวอยู่เรื่อย แต่ว่ามันพูดในแง่ใดแง่หนึ่ง มุมใดมุมหนึ่ง ให้ละเอียดยิ่งขึ้นทุกที นี่เรียกว่า ซ้ำหรือย้ำ; เหมือนกับปาฏิโมกข์, ปาฏิโมกข์สวดเมื่อไร มันก็ปาฏิโมกข์นั้นย้ำอยู่นั่น. **ธรรมปาฏิโมกข์**นี้ก็เหมือนกัน **ก็ต้องย้ำอยู่ในเรื่องทุกข์ เรื่องดับทุกข์** โดยยึดมันหรือไม่ยึดมัน เท่านั้นเอง ก็ให้รู้ไว้ว่า ทุกทีที่พูดมันคือย้ำเฉพาะมุมใดมุมหนึ่ง ส่วนใดส่วนหนึ่งของทั้งหมด ของเรื่องไม่ยึดมันถือมัน ขยายออกเป็นส่วนละเอียดๆ ออกไป, แล้วก็ย้ำอยู่เรื่อย เพราะได้สังเกตเห็นว่า พูดทีเดียวนี้ไม่สำเร็จประโยชน์ มันเพียงแต่ฟังแปลกๆ แล้วผ่านพ้นไป, แล้วก็เงียบหายไป มันเพียงแต่ย้ำก็ยิ่งสองครั้งก็ยังไม่พอ, นี่มันจึงย้ำเรื่องเดียวกันหนักขึ้นไปอีก ละเอียดขึ้นไป ละเอียดขึ้นไปอีก.

จุดตั้งต้นของความรู้สึก ที่เดินมาผิด ๆ จนยึดมั่นถือมั่น จนเป็นความทุกข์ เราพูดกันแล้วไม่น้อยกว่า ๔ - ๕ ครั้ง, แต่แล้วมันก็ยังมีความที่จะพูดให้ชัดเจนไปอีกให้ละเอียดลงไปอีก เรื่องจุดตั้งต้นของความทุกข์ แล้วก็ของสิ่งที่มีชีวิต. เราพูดถึงเรื่องคนก็จริง แต่ว่ามันต้องหมายถึงสิ่งที่มีชีวิต, แล้วก็ถอยหลังไปจนถึงสัตว์ จากคนที่ฉลาดปราดเปรื่องอย่างสมัยนี้ ก็ถอยหลังลงไปถึงคนที่ไม่ปราดเปรื่องอย่างคนสมัยนี้, กระทั่งคนป่า คนที่ยังคล้าย ๆ สัตว์ หรือว่ายังเป็นสัตว์ กระทั่งสัตว์ที่เลวลงไปอีก กระทั่งถึงสัตว์เลื้อยคลาน กระทั่งสัตว์ในน้ำเป็นที่สุด; เพราะว่าชีวิตมันตั้งต้นในน้ำ แล้วมันจึงขึ้นบก. ฉะนั้นเราต้องถือว่า บรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมดนี้ มีความเนื่องกัน มีเรื่องราวที่สัมพันธ์กัน มีปัญหาอย่างเดียวกัน เพียงแต่มันสูงต่ำกว่ากันเท่านั้น.

ชีวิตและความทุกข์วิวัฒนาการมาพร้อมกัน.

ฉะนั้น ควรจะดูว่า นับตั้งแต่ชีวิตเริ่มตั้งต้นขึ้นมาในน้ำ แล้วมาเป็นสัตว์ แล้วมาเป็นคน กระทั่งคนปัจจุบันนี้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ความทุกข์มันได้เปลี่ยนแปลงมาอย่างไร.

ได้พยายามพูดให้เห็นว่า ถอยหลังลงไปเท่าไร มันก็ยิ่งมีความทุกข์น้อยลงเท่านั้น, หรือพูดว่ามันยิ่งวิวัฒนาการสูงขึ้นมากเท่าไร มันก็ยิ่งมีความทุกข์มากขึ้นมาเท่านั้น, เพราะว่าวิวัฒนาการนี้ มันเป็นเรื่องหลอกลวงอยู่ในตัว คือยิ่งฉลาดเท่าไร มันก็ยิ่งโง่มากเท่านั้น. วิวัฒนาการที่ปล่อยมาเองตามธรรมชาติ ยิ่งมีมากเท่าไร ที่เขาเรียกกันว่าความฉลาด มันก็ยิ่งกลับเป็นความโง่ คือความยึดมั่นถือมั่น มากขึ้นเท่านั้น. ภาสิตเด็ก ๆ หรือภาสิตที่เราพูดกันติดปากว่า ยิ่งรู้มาก ยิ่งยากนาน, อันนั้นเอามาใช้ได้กับเรื่องนี้; แต่ว่าคนไม่เข้าใจ, เข้าใจก็สั้น มันสั้นไปหน่อย. ยิ่งรู้มาก ยิ่งยาก

นาน หมายความว่า ยิ่งเป็นทุกข์มาก ยิ่งรู้มาก ยิ่งลำบากมาก; แต่มันมีความหมายตื้น เราต้องการความหมายที่ลึก ก็ต้องมองกันไปถึงเงื่อนต้น เมื่อชีวิตเริ่มตั้งต้น ซึ่งยังรู้น้อยหรือยังไมรู้เลย กระทั่งมันยิ่งรู้มากขึ้น ๆ จนเป็นมนุษย์ปัจจุบันนี้, นี่เรียกว่ายิ่งรู้มาก ยิ่งรู้มาก ยิ่งยากนาน ยิ่งมีความทุกข์มาก.

เราดูกันทางวัตถุ ก่อนก็ได้ คือทางชีววิทยา เป็นเรื่องวัตถุชีวิตตั้งต้นในน้ำ จนกระทั่งเป็นสัตว์ชนิดปลาขึ้นมา เรียกว่าเป็นสัตว์สมบูรณ์แบบ; เมื่อยังเป็นเซลล์ เป็นอมีบา เป็นอะไรทำนองนั้น เรียกว่ายังไม่สมบูรณ์แบบ ยังไม่มีกระดูกสันหลัง ยังสืบพันธุ์โดยไม่รู้ลึก ยังไม่มีความเป็นตัวผู้ตัวเมียด้วยซ้ำไปตอนนี้ไม่เป็น. พอเริ่มมีกระดูกสันหลัง นี่ก็ถือว่า สมบูรณ์แบบของสัตว์ มีปลาเป็นจุดตั้งต้น และปลาน่ะมันรู้เนื้อเท่าไร เราก็ดูเอาเอง, ไปดูปลาในสระก็ได้. แล้วจากปลา เป็นสัตว์เลื้อยคลาน ครึ่งน้ำครึ่งบก, เช่น เต่า เช่น ตะกวด มันก็ดีกว่าปลาขึ้นมาหน่อย, กระทั่งเป็นสัตว์บกโดยสมบูรณ์, กระทั่งเป็นสัตว์ขึ้นไปอยู่บนต้นไม้สายหนึ่ง. กลายเป็นสัตว์บินในอากาศอีกสายหนึ่ง.

ที่นี้สายที่มาเป็นลิงเป็นคน, แล้วก็มาเป็นคนเดี๋ยวนี้ สายนี้เป็นสายที่มีวิวัฒนาการสูงขึ้นมา สูงขึ้นมากคือรู้อะไรได้มากขึ้น ตั้งต้นเมื่อมีภาษาพูด. วิวัฒนาการชนิดที่เป็นปัญหายุ่งยาก ตั้งต้นเมื่อสัตว์มีภาษาพูด; เมื่อยังเป็นลิงเป็นอะไรทำนองนี้ มันยังไม่มีภาษาพูด นอกจากภาษาใบ้ มันก็ถ่ายอะไรกันไม่ได้ นอกจากเป็นไปตามสัญชาตญาณ. จากลิงมาเป็นมนุษย์ครึ่งลิงครึ่งมนุษย์ มันก็เกือบจะไม่มีภาษาพูด, พวก ape เหล่านี้ก็ไม่มีปัญหาที่จะถ่ายทอดความรู้กัน จนถึงสมัยหนึ่งมันพลุดเป็นคนมากขึ้น, จนกระทั่งมันมีภาษาพูดที่ละคำสองคำ มากขึ้น ๆ จนเป็นภาษาที่สมบูรณ์.

ที่นี้ภาษานี้เป็นต้นเหตุ เป็นจุดตั้งต้น ที่ทำให้สัตว์เราเริ่มเปลี่ยนสภาพ, วิวัฒนาการเหมือนกับวิ่ง วิ่งไปเลยที่นี้ คือคนที่แรกมันรู้อะไร มันก็ถ่ายทอดให้คนที่หลัง ด้วยภาษาพูด. ฉะนั้นคนที่หลังก็รู้ความรู้ของคนแรกที่แรกหมด, แล้วมันก็รู้อะไรเพิ่มขึ้น เพราะมันพูดจากันได้, มันแลกเปลี่ยนถ่ายทอดกันได้มันก็ถ่ายทอดให้คนที่หลังอีก. คนชั้นที่ ๓ มันก็ยิ่งรู้อะไรมาก, ชั้นที่ ๔ มันก็ยิ่งรู้อะไรมาก เพราะภาษาพูดเป็นเหตุ; ฉะนั้น วิวัฒนาการทางสติปัญญา มันก็เริ่มสูงขึ้นกว่าสัตวชาติตามกันตรงนี้, เรียกได้ง่าย ๆ ว่ามันยิ่งรู้มากขึ้น คนรู้มากขึ้นก็คิดได้มากขึ้น ก็ทำได้มากขึ้น, มันก็สร้างวัฒนธรรมทางวัตถุขึ้นมา, ทำบ้านทำเรือนทำรั้วอะไรดีกว่าเก่า, ทำอาหารการกินดีกว่าเก่า, เลี้ยงสัตว์ดีกว่าเก่าเรื่อยมาจนเดี๋ยวนี้โดยอำนาจที่มีการถ่ายทอดด้วยภาษาพูด.

ที่นี้ภาษาพูดมีวิวัฒนาการสูง จนมีตัวอักษรแทน นี่มันยิ่งช่วยกันอีก, เพราะมันบันทึกลงเป็นตัวอักษรมันสูญยาก, แล้วมันอยู่เป็นตัวอักษร สำหรับที่ชนชั้นหลังจะได้รับเอา ๆ, จนกระทั่งเรามีเครื่องพิมพ์หนังสือ มันก็ยิ่งไปกันใหญ่. มนุษย์ก็วิ่งหรือเหาะ มีสภาพยิ่งกว่าวิ่ง คือกลายเป็นเหาะไปเลย.

เมื่อสัตว์ยังเป็นปลาอยู่ มันก็เหมือนกับหุคหนึ่งอยู่ มีแต่สัตวชาติตาม พุดไม่ได้ ถ่ายกันไม่ได้ อะไรกันไม่ได้; แต่พอมันเป็นคนที่มันเริ่มพูดกันได้ มันก็เริ่มถ่ายกันได้, เพราะมันพูดกันได้ ความรู้ของคนเก่าตกมาเป็นของคนใหม่ คนใหม่ทำมากขึ้น ก็ตกไปเป็นคนหลังมาอีกมันก็มากขึ้น. มนุษย์มันเริ่มวิ่งในทางวิญญาณ, มีวิวัฒนาการทางวิญญาณมันมีลักษณะเหมือนวิ่ง, จนกระทั่งเรามีเครื่องมือ มี *mass medium* ต่าง ๆ มีเครื่องพิมพ์ มีวิทยุ มีอะไรต่าง ๆ มนุษย์มันก็เหมือนกับเหาะไปเลยในทางวิญญาณ.

นี้เรียกว่า ความเจริญของความรู้สึกรู้สึกความคิดนี้ และอันนี้แหละ คือยิ่ง
รู้มากยิ่งยากนาน, ยิ่งรู้มาก ยิ่งโง่มาก, ยิ่งฉลาดมาก ยิ่งโง่มาก. ข้อนี้ เพราะว่า
รู้ไป แต่ในทางที่จะไม่ยึดมั่นถือมั่น. มันไม่รู้ไปในทางที่จะไม่ยึดมั่นถือมั่น.

พระศาสดาเกิดขึ้นเพื่อห้ามล้อมนุษย์.

นี้ พระศาสดาเกิดขึ้นมา เป็นพระศาสดาองค์หนึ่ง ๆ ก็เหมือนกับห้าม
ล้อม; มันไม่อยู่ มันห้ามไม่อยู่เพราะว่ากระแสหรือเกลียวของมนุษย์ที่มันจะวิ่งนี้ มัน
แรงเกินไป, ฉะนั้นจึงห้ามได้แต่บางคน. **พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า มีน้อยคนที่มีฤทธิ**
ในดวงตาแต่เล็กน้อย มีน้อยคน, ถึงกับจะไม่เทศน์ไม่สอนสิ่งที่ตรัสรู้ **เพราะว่าสัตว์มัน**
ไม่อาจจะเข้าใจได้; มันอยู่ในเกลียวของความวิ่ง จนวิ่งไว้ไม่อยู่. แต่ทรงคิดว่า
คงจะมีบ้างบางคน มีฤทธิในดวงตาแต่เล็กน้อยพอจะสอนได้, พระพุทธเจ้าจึงทรง
สอนคนได้. ส่วนพวกปัจเจกพุทธะนั้นยอมแพ้ไปเลย คือไม่สามารถจะสอน, ไม่คิด
จะสอน เพราะว่าท่านไม่มีสมรรถภาพ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็พยายามสอน
เหมือนกับห้ามล้อมในความวิ่งของมนุษย์, มันก็ได้แต่บางคน น้อยคนมาก. พระ
เยซูก็สอน, พระโมฮัมหมัดก็สอน, พระศาสดาองค์อื่นก็สอน, มันก็เหมือนกับ
ห้ามล้อมเล็ก ๆ น้อย ๆ, น้อยคนจะเข้าถึง, เหลือแต่สมาชิกเป็นบัญชีหางว่าว ไม่สำเร็จ
ประโยชน์; เป็นคนที่ไม่รู้ แต่ว่าเขาสมควรจะนับถือ, นับเป็นสาวก นับเป็นอะไรไป;
แต่สาวกที่แท้จริง เป็นพระอริยบุคคลมีไม่กี่คน.

ในมัชฌิมนิกายมีอยู่สูตรหนึ่ง **พระพุทธเจ้าตรัสว่า สาวกของเรามีจำนวน**
น้อย จำนวนน้อย ๆ; **แต่สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมตไตรยจะนั้นมีจำนวนพัน;**
สูตรนั้นมันจะจริงหรือไม่จริงก็ตามใจ แต่มันมีในพระไตรปิฎกมัชฌิมนิกาย; เอาแต่

ใจความว่า ผู้ที่บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ในศาสนาของพระพุทธเจ้านี้มีเพียงร้อย ๆ, แล้วในศาสนาของพระเมตไตรยะจะมีเป็นพัน ๆ คือมากกว่า คำว่าร้อย. นี่คิดดูซิมันน้อยมาก เมื่อเทียบกับคนเป็นล้าน ๆ. คนที่จะรู้ธรรมะนี้ และหยุด หลุดพ้นไปได้ ก็มีเป็นร้อย ๆ ในจำนวนล้าน ๆ. ฉะนั้นจึงเหมือนกับว่าเป็นห้ามล้อที่เล็กน้อย จึงห้ามล้อมนุษย์นี้ไม่อยู่; เพราะฉะนั้นมนุษย์นี้มันจึงวิ่ง จนเหาะไปในวัฏฏนิยาม, ในกระแสแห่งวัฏฏนิยาม คือ ตกเป็นทาส ของวัตถุ ของความเอร็ดอร่อยจากวัตถุเป็นนาย.

ยิ่งฉลาดในเรื่องทางวัตถุก็ยิ่งมีทุกข์.

นี่จึงถือได้ว่า ความวิ่งไปตามความหลอกหลวงของวัตถุที่ตัวสร้างขึ้นเองนั้น เป็นกระแสอันหนึ่ง ซึ่งมีอยู่สำหรับให้ความคิดของมนุษย์เดินไปตามนั้น เพราะฉะนั้นมันจึงยิ่งฉลาดก็คือยิ่งโง่, มันยิ่งฉลาดในการที่สร้างวัตถุ ประดิษฐ์วัตถุ เพื่อตัวเองจะได้ยึดมันถือมัน, มันยิ่งไปกว่าเก่า ดีไปกว่าเก่า หลงใหลมากไปกว่าเก่า เราจึงพูดว่า ยิ่งฉลาดก็คือยิ่งโง่. สมมติว่า เดี่ยวนี้ฉลาดจนถึงไปโลกพระจันทร์ได้ ก็คือยิ่งโง่ ในการที่จะหลงยึดมันถือมันในความสามารถ ในความคิดอันนี้, มีตัวกู – ของกู มากไปกว่าเดิม; ฉะนั้นความทุกข์ในโลกจะต้องมากไปกว่าที่แล้วมาอีก.

ยิ่งรู้มาก ยิ่งลำบากมาก; นี่คนโบราณไทย ๆ เขาพูด ยิ่งรู้มาก ยิ่งยาก นาน ก็คือมนุษย์ นี่เราพูดว่ายิ่งรู้มากยิ่งฉลาดมากนี้ก็ยิ่งโง่มาก, ยิ่งฉลาดมากยิ่งโง่มาก ยิ่งมี *intelligence* มาก จะยิ่งโง่มาก, ไม่อาจจะจับปลาตุ๊กได้โดยน้ำเต้า เหมือนภาพนั้น. ใครที่คิดพยายามจะรู้ธรรมะด้วย *intelligence*, คนนั้นจะไม่ประสบผลสำเร็จ เหมือนคนใช้ลูกน้ำเต้าจับปลาตุ๊ก เพราะ *intelligence* นี้มันตกเป็นทาสของวัฏฏนิยาม แบบยิ่งฉลาด

ยิ่งมีดีมาก, ยิ่งมีสติปัญญามาก ก็คือยิ่งโง่มาก เพราะว่าสติปัญญาชนิดนี้มันไม่ใช่ความรู้ที่ถูกต้อง, เป็นความรู้ที่เจริญขึ้น เพราะหลงในวัตถุนิยม. มนุษย์วิ้ง, วิ้งจนเป็นเหาะไปเลย นี่ก็เพราะอำนาจความหลงในวัตถุนิยม, พวกที่ยังล่าหาล้าง ก็เหมือนกับเดินอยู่ มนุษย์ที่ล่าหาล้าง ก็เหมือนเพียงเดินไปเร็ว ๆ, พวกฝรั่งที่มันฉลาดก็เหมือนวิ้ง, ที่ฉลาดมากก็เหมือนเหาะไปไปอย่างรวดเร็ว. แต่เพื่อไปหาความลำบากมาก ความยุ่งยากมาก ความทุกข์มาก; ยิ่งรู้มาก ยิ่งยากนาน ยิ่งฉลาด ก็คือยิ่งโง่. นี่ใจความมันสั้น ๆ แต่เพียงเท่านี้ แต่มันสำคัญมากที่สุด ที่จะเป็นจุดตั้งต้นของการศึกษาเรื่องความยึดมั่นถือมั่น, หรือความไม่ยึดมั่นถือมั่น.

เรื่องตัวกู - ของกูมันตั้งต้นที่จุดนี้ ตั้งต้นจุดที่มนุษย์เริ่มฉลาด, ตัวกูของกู ก็เริ่มมี, ฉลาดมากตัวกู - ของกูยิ่งมีมาก, ฉลาดจนถึงที่สุดอย่างสมัยนี้ มันก็ยิ่งมีเต็มที. ฉะนั้นสติปัญญา มันจึงถูกใช้ไปในทางที่ส่งเสริมตัวกู - ของกู, ยึดมั่นตัวกู - ของกู แล้วก็ทำลายผู้อื่น เรียกว่าเป็นจุดตั้งต้นของปัญหาของมนุษย์. ปัญหาของมนุษย์เริ่มตั้งต้นเมื่อมนุษย์เริ่มฉลาด; เมื่อยังเป็นปลาเนี่ย มันไม่มีความฉลาดอะไร ไปตามธรรมชาติ. ผมก็ดูปลามานานพอสมควรแล้ว มองเห็นว่า มันไม่มีความฉลาด มีแต่ *instinct*, ไม่มี *intelligence*, *instinct* มันมีมาก, มันทำอะไรได้แปลก ๆ แต่ไม่ใช่สติปัญญา ไม่ใช่ *intelligence* สัตว์มันไม่มี *intelligence* มีแต่ *instinct*.

ทีนี้เพียงแต่ *intelligence* มันก็เป็นทาสของวัตถุนิยม มันพึ่งไม่ได้อีก; มันต้องถึงขนาด *intuition*, *intuitive wisdom*, เป็นญาณทัสสนะอย่างของพระพุทธเจ้า เราเรียกสั้น ๆ ว่า *intuition* ก็ได้. นี่มันจึงจะรู้ว่า บ้าแล้วเว้ย เดินวิ้งกันเนี่ย! มันจึงสามารถจับปลาตุ๋นได้ คือหาความหยุด ความดับ อะไรได้.

ผมชอบใช้คำที่มันจำกันง่าย ๆ *instinct* ก็คือสัญชาตญาณของสัตว์ *intellect* ก็สติปัญญาอย่างมนุษย์ธรรมดา ปุณฺณ, *intuitive wisdom* หรือ *intuition* นี้ ญาณของพระอริยเจ้า. พูดง่าย ๆ ว่า สามเณร มันขึ้นด้วยตัวใจ *instinct*, *intellect*, *intuition* สามเณรจริง แต่มันคนละใจ.

ดูเรื่องกามกิณเกียรติในชีวิต.

อย่างสัตว์เดรัจฉาน เราดูที่ปลาดีกว่า เพราะมันเป็นจุดตั้งต้นของสัตว์ทั้งหลาย มันมีอะไรอย่างไร ก็ร้อยล้านปี หรือว่าพันล้านปีมาแล้วอย่างไร มันก็ยังอยู่อย่างนั้นแน่นอนที่สุด ใน *fossil* ของปลา เขาว่าอายุ ๓๐๐๐ ล้านปี ในหินก็ยังเหมือนกับปลาเดี๋ยวนี้อยู่หลายชนิด ยังหาได้, นั่นเรียกว่า**ไม่มีสติปัญญาเลย**, แต่มันน่าจะชอบใจ **มันก็ไม่มีความทุกข์เลย**. ไปดูซิ ไปนั่งดูปลา มันไม่มีความทุกข์เลย : เรื่องกินก็ไม่มีปัญหาอะไรนัก. คุณอย่าไปโง่มากจนเห็นว่า เราไม่ได้กินสัก ๓ ชั่วโมง ๔ ชั่วโมง แล้วก็เดือดร้อน; ปลาไม่ได้กินอาทิตย์หนึ่งก็ไม่ตาย, และไม่เดือดร้อนเลย มันอยู่ของมันได้, ขอย่างเดียวแต่ให้สิ่งแวดล้อมนี้ดี คือน้ำดี ถ้าน้ำไม่ดี ๓-๔ ชั่วโมงก็ตาย, ถ้าน้ำสกปรกตามธรรมชาติ ไม่กินอาหารเลย อาทิตย์หนึ่งก็ไม่ตาย เดือนหนึ่งก็ไม่ตาย, แล้วไม่ได้กิน ก็ไม่มีอารมณ์ร้าย ไม่มีอารมณ์หงุดหงิด.

ผมเคยดู**นกเขา ไก่**, เรามีไก่แยะ ที่สวนโมกข์แห่งเก่า ไก่ป่ามากินอาหารที่เราให้ จนมันมาเป็นไก่อยู่กับผม อยู่บนกุฏิ. บางวันให้กินเป็นปกติอิ่มสบาย บางวันเราไม่มีอะไรจะให้ มันกินจนเคย, มาไม่ได้กิน ก็ไปเชียนิด ๆ หน่อย ๆ แล้วกินจนเคยเหมือนกันทุกวัน, ไม่หิวแล้วไม่กระวนกระวาย แล้วไม่แสดงอะไร, แม้จนวันนั้นไม่มีอะไรจะกิน ไม่อยากจะไปกินตามธรรมชาติของมัน เพราะมันกินข้าวสุกกินกุ่ม กินหมู กินอะไรเสียจนชิน เพราะเราเลี้ยงมัน. แล้วนกเขาก็เหมือนกัน บางวันก็ไม่ได้ให้กิน

อะไร มันก็เฉย, มันก็ไปนอนในกอไผ่อยู่ทั้งวัน. ไก่ก็เข้าไปนอนในซุ่มกอไผ่ข้างกุฏิเฉย, ไม่ดูออกว่าเขากระวนกระวาย. แต่เมื่อให้กิน มันก็แสดงอาการลุกลี้ลุกลกนกินด้วยความหิวเหมือนกัน แต่ไม่ร้อยอุทธรณ์หรือไม่ไว้วางใจอย่างมนุษย์.

ปลาวันไหนไม่ให้กิน ก็มันอยู่อย่างนั้นแหละ มันมีอาการอย่างนั้น, ไม่ให้กินสัก ๓ - ๔ วัน มันก็มีอาการอย่างนั้น. ฉะนั้นเรื่องกินไม่มีปัญหา **ต้องการแต่เรื่องสิ่งแวดล้อมให้ถูกต้อง** ให้น้ำมีออกซิเจนพอไม่มีตาย; แต่ถ้าขาดออกซิเจนน้ำเสียนี้ ๓ - ๔ ชั่วโมงก็ตาย, ตายเพราะหายใจไม่ได้ไม่มีออกซิเจนเข้าไปในเนื้อตัวไปเลี้ยงตัว. ฉะนั้นเรื่องกินเลยเป็นเรื่องเล็กสำหรับปลา; แต่มันเป็นเรื่องใหญ่สำหรับคนระดับธรรมชาติ. เอาละ, สมมติว่าเท่ากัน แต่เรื่องกินนี่ เป็นเรื่องเล็กสำหรับสัตว์ สำหรับปลา แต่เป็นเรื่องใหญ่สำหรับคน, คนมีปัญหาเรื่องกินเยอะ.

ทีนี้พอมาถึงเรื่องกาม ของปลากลับเล็กลงไปอีก เป็นเรื่องเล็กยิ่งไปกว่าเรื่องกินเรื่องกาม; แต่ของคนเรื่องกามใหญ่กว่าเรื่องกิน, ความบ่มานบานปลายขยายตัวอย่างนี้, เมื่อทางโน้นมันเล็กลงไปทางนี้มันใหญ่ขึ้นมา. คนมีปัญหาเรื่องกินที่บรรเทาพ้นกันนี้ มันมีส่วนเรื่องกินอยู่มาก, สัตว์อาหารนี้ มันมีปัญหาอยู่ที่นี้มาก. พอมาถึงเรื่องกาม **คนมันขยายมาก** : ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี่ขยายมาก, เรื่องปลามันหดเล็กลงไปอีก เรื่องกามเล็กกว่าเรื่องกินไปเสียอีก.

นี่พอมาถึงเรื่องเกียรติ ปลาหมดเลย ของคนนี่ใหญ่เต็มฟ้า เต็มจักรวาลเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ของคนมันขยายใหญ่ไม่มีที่สิ้นสุด ของสัตว์มัน **เล็กลง** : เรื่องกินก็เล็กกว่าของคน, เรื่องกามเล็กลงไปอีก, เรื่องเกียรติหายไปเลย, หรือมันจะมีบ้าง มันก็เพียงสัตว์บางชนิด ที่มีอุปาทานจัดเช่น สัตว์บางชนิด เทียบส่วนแล้ว หมิ่นชนิดจะมีสักชนิดหนึ่ง. สัตว์ที่จะดูร้าย เช่น ปลากัด เห็นใครไม่ได้ นี้อูชิ

ก็มีปลากัดหรือปลาจำพวกปลากัด, แล้วปลาอีกหลายล้านชนิดไม่มี, หวงถินยังมีน้อย หวงคู่ยังมีมาก. แต่พอมาเทียบกับคนแล้ว มันเป็นเรื่องน้อยมาก จนพูดได้ว่า ของมัน เล็กลงทุกที, เรื่องกิน เรื่องกามเรื่องเกียรติ เล็กลงทุกที, ของคนเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติใหญ่ออก ๆ.

จุดตั้งต้นของความทุกข์อยู่ที่รู้จักยึดมั่นถือมั่นเรื่องดีชั่ว.

ที่นี้จุดตั้งต้นของมันอยู่ที่ว่า รู้จักมีอะไรเป็นดีเป็นชั่ว, ดีหมายความว่า ส่งเสริมตัวเรา. ดีคือว่าได้อร่อย ได้ตามกิเลส นั่น คือ ดี. **มนุษย์เริ่มเป็นทุกข์เหมือนกับที่เขียนไว้ในคัมภีร์ไบเบิล** คือเรื่องกินผลไม้ตอนที่แรก ที่รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว. พออาดัมกับอีฟกินผลไม้เข้าไป ก็คือรู้ว่าดี - ชั่ว. ก็รู้จักยึดมั่นถือมั่น เรื่องดี - ชั่ว ความทุกข์ก็ตั้งต้นที่จุดนั้น. อย่างสัตว์ไม่มีว่าดี ว่าชั่ว ไม่รู้แบ่งแยกอะไรดีอะไรชั่ว; เพราะฉะนั้นมันจึงไม่มีความทุกข์เรื่อยมา ๆ จนกระทั่งเป็นคนป่า เป็นคนป่าเกินไป, จนกระทั่งไม่มีความหมายของคำว่า ดี หรือความหมายของคำว่าชั่ว. แต่พอคนป่ายุคหนึ่ง สมัยหนึ่ง เริ่มตั้งต้นแยก แยกสิ่งที่เคยมีเพียงสิ่งเดียว ออกเป็น ๒ สิ่งได้โดยคุณสมบัติ ที่เรียกว่า ดี หรือชั่ว นั่นคือ จุดตั้งต้นของความทุกข์.

คัมภีร์ไบเบิล เขาเขียนไว้ในรูปของนิยาย ในรูป *mythology*; คนไม่เข้าใจ ก็หาว่าเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ ของพวกฮิบรู. **ที่จริงเขาก็เขียนไว้ถูก และตรงกันกับพวก อินเดีย พวกจีน พวกอื่น ๆ ซึ่งแสดงความสำคัญอยู่ที่ว่า มนุษย์เริ่มมีความทุกข์ ในเมื่อ รู้จัก discriminate ฝ่ายนี้ชั่ว ฝ่ายนี้ดี, แล้วก็หลงรักดีเกลียดชั่ว.** นี่ความยึดมั่น ถือมั่น อย่างนี้ ก็คือว่าได้กิเลส, ได้ตามความต้องการของกิเลสเพียงเท่านั้น. ดีมันมีเพียงเท่านี้ ในสมัยนั้น; แต่มันมีปัญหาคือว่า นี่เอา นี่ไม่เอา, นี่รักนี่เกลียด, นี่ของเรา นี่ของ ศัตรู, อะไรทำนองนี้. คัมภีร์ไบเบิลเป็นคัมภีร์ที่ดีมาก ที่เขียนไว้อย่างรัดกุมดี ในรูปว่า

อาดัมกับอีฟกินผลไม้ต้นที่หนึ่งรู้ดีรู้ชั่ว พระเจ้าเลยสาปให้เริ่มเป็นจุดตั้งต้นของทุกข์, แล้วเป็นบาปถาวรเสียด้วย คือลูกหลานจะต้องได้รับด้วย เพราะลูกหลานจะทำเหมือนอย่างเดียวกับมนุษย์คู่แรก คือยึดมั่นถือมั่นดีชั่ว.

ที่นี้ตามหลักธรรมะในพุทธศาสนาก็เหมือนกันดิฉัน อุปาทานตั้งต้นเมื่อรู้จักแยกดีแยกชั่ว, ไม่อย่างนั้นมันเกิดอุปาทานไม่ได้. ตัณหาอย่าง หิวข้าว อย่างสัตว์หิว นี่ไม่จัดเป็นตัณหาในความหมายนี้ มันเป็นความหิวตามธรรมดา ไม่ใช่ตัณหา. ตัณหาต้องประกอบด้วยอวิชชา, ความโง่ เป็นเหตุให้อยาก แล้วความอยากมันจึงจะเป็นตัณหา. ส่วนปลาอยากกินอาหาร นี่ไม่ได้ประกอบด้วยอวิชชา หรือว่าคนเราที่เป็นคนไม่บ้ามากนัก หิวข้าวตามธรรมชาติ ก็ไม่ถึงกับเป็นตัณหา; เพราะมันไม่ได้มาจากอวิชชา.

แต่เดี๋ยวนี้คนมันโง่ มันเป็นนิสัยเป็นอนุสัย, พอหิวก็คือด้วยอวิชชา โกรธตัวเอง, โกรธคนใช้โกรธคนครัว อะไรต่าง ๆ, ด้วยอำนาจมานะ ตัณหา อวิชชา อุปาทาน มันไม่ใช่ความหิวอย่างเดียวกับปลาหิว. ผมเป็นพยานด้วยตนเองได้ เพราะบางทีเราก็ไม่ได้หิวอย่างกับปลาหิว, เราหิวด้วยกิเลส. แต่ปลาหรือสัตว์ทั่วไป มันไม่ได้หิวด้วยกิเลส มันหิวตามแบบของ *instinct*; ส่วนเรามี *intellect* สติปัญญา ชนิดที่ยิ่งฉลาดยิ่งโง่นี้เป็นเครื่องหิว.

ฉะนั้น พอเริ่มหิว มันไม่มีความรู้สึกอย่างสัตตชาติญาณ มันมีความรู้สึกน้อยใจที่ไม่ได้กิน, ที่อับโชคอับวาสนา, ถ้าไม่มีที่จะโทษใคร. ถ้ามีคนใช้มีคนครัว มันก็คิด มีความคิดทุจริตต่อคนใช้คนครัว ต่อคนนั่งอยู่ข้าง ๆ อะไรนี่. อย่างถ้าว่าขึ้นชื่อว่า ความหิว แล้ว มันจะเหมือนกันหมด; รู้จักแยกความหิวตาม *instinct*, รู้จักแยกความหิวด้วยอำนาจเหนือกว่า *instinct* คือ *intellect* ด้วย, แล้วก็บวกความโง่เข้า

ไปด้วย; ความหิวชนิดนี้จะต้องเป็นต้นหา ความหิวอย่างแรกไม่เป็นต้นหาเลย; มนุษย์จึงมีความทุกข์เพราะความหิวมากกว่าสัตว์. เช่นปลา ซึ่งหิว ๆ แล้วก็หาย เลิกกันไปเลยก็ได้ สามวันไม่กินก็ได้ ยังมีอาการปกติอยู่; แต่คน ๓ วันไม่ได้กิน นี่มันจะไม่ใช้คน, มันมีความหงุดหงิดรุ่มร้อน มีความคิดนึกไปในทางอกุศลต่าง ๆ นานา แต่เนี่ยมันต้องยกเว้นคนบางคนนะ, ยกเว้นพระอรหันต์, ยกเว้นฤาษีมุนีชีไพรอะไรบางคนบางชนิด ซึ่งเขาฝึกมาอย่างดี. นี่เราว่าปุณฺณทั่วไป แล้วโดยเฉพาะยังปุณฺณสมัยนี้สมัยปัจจุบันนี้ พอหิวขึ้นมาก็เป็นยักษ์เป็นมาร ทางจิตทางวิญญาณชนิดใดชนิดหนึ่ง.

เริ่มรู้จักจุดตั้งต้นของความยึดมั่นถือมั่นกันเสียบ้าง นั่นแหละคือจุดตั้งต้นของความทุกข์, ของต้นหาของมนุษย์ในโลก. เขาประมาณกันว่าสัก ๘,๐๐๐ ปีนี้ เพราะเขาถือกันว่า คัมภีร์ไบเบิลตอนเยเนซิสนั้นคงมุ่งหมายเมื่อ ๘,๐๐๐ ปีมานี้เอง ที่มนุษย์เริ่มจริงจังกับความดีและความชั่ว, ก่อนหน้านั้นมนุษย์ไม่มีความรู้สึกจริงจังกับความดีความชั่วอะไรนัก. แม้เป็นมนุษย์แล้ว มีบ้านเรือนอยู่แล้ว มีอะไรอยู่แล้วมันไม่จริงจังกับความยึดมั่นถือมั่นเรื่องดีเรื่องชั่วอะไรนัก เมื่อ ๘,๐๐๐ ปีมานี้. มนุษย์เข้าใจคำว่าดีว่าชั่ว ในลักษณะที่ทำให้ตัวเองเป็นทุกข์ได้แล้ว ยิ่งฉลาดยิ่งโง่กันตอนนี้นะ, ความฉลาดวกไปในทางที่ทำให้ยึดมั่นถือมั่นเก่ง ยึดมั่นถือมั่นมาก, ยึดมั่นถือมั่นอย่างแนบเนียนอย่างละเอียดสุขุม ตั้งต้นเมื่อสัก ๘,๐๐๐ ปีนี้.

ถ้าดูตามร่องรอยของซากโบราณสถาน โบราณวัตถุ ก็น่าจะจริง, แปลว่า ก่อนพระพุทธเจ้าสัก ๕,๐๐๐ ปี มนุษย์เริ่มฉลาดไปในทางยิ่งโง่ คือเรื่องยึดมั่นถือมั่นดีชั่ว แล้วก็มีทุกข์. พระคัมภีร์ไบเบิลตอนนั้นก็ยังเขียนไว้ว่า ต้นไม้ต้นที่ ๒ ยังมีอีก *Tree of life* กินแล้วไม่รู้จักตาย, แล้วเขาก็เขียนไว้ชัดว่า มนุษย์ไม่มีโอกาสกิน เพราะพระเจ้าตั้งอาภรณ์ขนาดกินไม่ได้, และมันก็จบเรื่องของคัมภีร์เก่า. ที่พูดถึงเรื่องนี้ มีพูดไว้เพียงเท่านั้นคัมภีร์เก่า, มาไฟล์คัมภีร์ใหม่ พระเยซูสอนเรื่องไม่รู้จักตาย คล้าย ๆ

กับจะทำมนุษย์ให้รู้จักหมดความยึดมั่นถือมั่น, แล้วก็ไม่ต้องรู้จักตาย คือไม่มีตัวตนที่เป็นทุกข์. ฉะนั้นจึงหาคำสอนในคัมภีร์ใหม่นี้พบ เหมือนกับในพุทธศาสนา; ที่ว่ามีภรรยาก็จึงมีความรู้สึกเหมือนกับไม่มีภรรยา, มีทรัพย์สมบัติ ก็จึงมีความรู้สึกเหมือนกับไม่มีทรัพย์สมบัติ, มีความสุข ก็เหมือนกับไม่มีความสุข, มีความทุกข์ก็เหมือนกับไม่มีความทุกข์, หรือว่าไปซื้อของที่ตลาดแล้ว อย่าเอาอะไรมา ของที่หิ้วมาจากตลาดอย่าได้คิดว่าเป็นของเรา.

เมื่อพระเยซูยังมีชีวิตอยู่ ก็ไม่ได้สอนด้วยคำพูดขัดอย่างนี้; ฉะนั้นสาวกของเซนต์พอลหรืออะไรที่เขียนลงไปขัดอย่างนี้ ถึงพวกโครินเธียน ให้ปฏิบัติกันอย่างนี้เกิด. แต่เราพอจะพูดได้ว่า คัมภีร์ใหม่ *New Testament* เริ่มสอนเรื่อง *Eternal life* ชีวิตที่ไม่รู้จักตาย, แล้วก็ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่นเป็นเราเป็นของเรา ไม่คิดว่าเป็นอะไรเสียเลยก็ดี. แต่ถ้าคิดให้คิดว่าเป็นของพระเจ้า; บรรดาสิ่งทั้งหลายที่เรากิน เราใช้ เรามี เราอะไรก็ตาม เป็นของพระเจ้า ไม่ใช่ของเรา, แต่ถ้าจะไม่คิดว่าเป็นของใครเสียเลยได้ก็จะยิ่งดี, สังเกตเห็นว่าอย่างนั้น นี่คือการที่พุทธศาสนาเราถือว่า เป็นของธรรมชาติ อย่าเป็นใจปล้นธรรมชาติ, อย่าเป็นใจตู่เอาของธรรมชาติมาเป็นของเรา.

นี่ก็แปลว่า คำสอนของพระศาสดาคริสต์ก็ตาม พุทธก็ตามนี้ มุ่งหมายจะห้ามลัทธิมนุษย์ หยุตมนุษย์ในเรื่องยึดมั่นถือมั่น เรื่องดี เรื่องชั่ว ว่าตัวกูว่ของกู: แต่แล้วก็มองเห็นอยู่ชัด ๆ ไม่ประสบความสำเร็จเต็ม ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์เลย, พวกคริสเตียนเขาไม่เข้าใจเรื่องนี้ในไบเบิลด้วยซ้ำไป. นี่พวกพุทธเราก็เท่า ๆ กัน ไม่เข้าใจเรื่อง สุนัขจิ้งจอก เรื่อง อนัตตา เท่า ๆ กับพวกคริสเตียนไม่รู้คำสอนในโครินเธียนข้อนี้, และก็ตีความไม่ถูก แม้แต่ในคัมภีร์เยเนซิส ในหน้าแรก ว่าหมายความว่าอะไร. ผมเคยถามแล้ว งบประมาณ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว มัน

กึ่ง เพราะเดี๋ยวนี้เขารู้กันว่า เดี่ยวนี้มีมนุษย์เป็นล้าน ๆ ปี แล้วทำไมพระเจ้าเพิ่งสร้างมนุษย์เมื่อ ๘,๐๐๐ ปี, นี่มันก็แย. แล้วถามว่าทำไมพระเจ้าสร้างแสงสว่างตั้งแต่วันที่หนึ่งวันแรก, แล้วไปสร้างดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ต่อวันที่ ๔ นี่ อธิบายว่าอย่างไร? เขาก็นิ่งอีกอ้อ ๆ. เราก็ไม่กล้ารูกันมันเสียมารยาทก็แปลว่าเขาไม่มีความรู้เรื่องหน้าแรกของคัมภีร์ไบเบิลอย่างถูกต้อง.

สิ่งที่เรียกว่า *The Word* ซึ่ง มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง เขาก็ไม่รู้ว่าจะอะไรคืออะไรแน่. ถ้าถือตามหลักของเรา ก็คือ กฎธรรมชาติ. *The Word* คือกฎธรรมชาติ *The beginning is the Word* ที่แรกทีเดียวมี *The Word; The Word คือ The light; The light คือ God*. เขาไม่สนใจและเข้าใจคำเหล่านี้เลย พวกคริสเตียน. ผมเชื่อเพราะผมถามแล้ว เขาอธิบายไม่ได้.

พระเจ้าสร้างแสงสว่างตั้งแต่วันที่หนึ่ง ก็คือสร้างกฎธรรมชาติตั้งแต่วันที่หนึ่ง; *The Word* นั้นแหละ คือกฎธรรมชาติ พระเจ้าสร้างแล้วตั้งแต่วันที่หนึ่ง คือธรรมนั้นแหละหรือธรรมชาติ ที่มีแล้วตั้งแต่ก่อนสิ่งใดหมด, วันที่ ๔ หรือยกที่ ๔ จึงสร้างพระอาทิตย์พระจันทร์. *คัมภีร์ไบเบิลหน้าแรกก็เป็นหนังสือวิทยาศาสตร์ที่ดีที่สุด* เพราะมีกฎธรรมชาติแล้ว ตั้งแต่วันที่หนึ่งก่อนสิ่งใดหมด; เมื่อนั้นดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ในสากลจักรวาลยังไม่มี, ยังไม่มี *system* ไหนหมด, *solar system nebula* ไหนก็ยังไม่ถึงจนกว่าถึงยุคที่ ๔ จึงเกิดดวงอาทิตย์ดวงจันทร์อย่างนี้ก็ถูก. ไบเบิลหน้าแรกคือบันทึกทางวิทยาศาสตร์ที่ดีเลิศที่สุด ที่มนุษย์ควรจะรู้; แล้วเขาก็ไม่รู้ แล้วเขาก็ตอบไม่ถูก. ถามอย่างเด็ก ๆ : ถามว่าทำไมสร้างแสงสว่างตั้งแต่วันที่หนึ่ง, และมาสร้างดวงอาทิตย์ตั้งวันที่ ๔ อีกอ้อ ๆ ไปหมด.

ฉะนั้น กฎธรรมชาติมันมีก่อนสิ่งใด มันจึงบันดาลให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นมาตามลำดับ จนกระทั่งมีสัตว์มีชีวิต ก็ยังไม่มีปัญหาเรื่องความทุกข์ จนกว่าจะถึงสมัยหนึ่ง. เมื่อมนุษย์เริ่มโง่ คือเริ่มรู้จักดีชั่ว คือเริ่มโง่ กินผลไม้นั้นเข้าไปมันอร่อย ความอร่อยทำให้รู้ความอร่อยและความไม่อร่อย เลย์รู้จักแบ่งแยกอร่อยเป็นดี ไม่อร่อยเป็นชั่ว, มันก็มีอุปาทานเกิดขึ้น มันมีความอยากในอร่อย และอยากจะไม่มีในความไม่อร่อย อยากจะมีในความอร่อย ก็เป็นความอยากของความโง่. อวิชชามันก็ตั้งต้น, อุปาทานมันก็ตั้งต้น มนุษย์ก็เริ่มมีความทุกข์.

นี่เขาเขียนไว้เมื่อ ๔,๐๐๐ ปี เขาไม่ได้เขียนชัด แต่ว่าถ้าเราคำนวณดู มันจะเป็นเรื่องเมื่อสัก ๔,๐๐๐ ปีมา พอเหมาะๆ กัน. มนุษย์เมื่อ ๔,๐๐๐ ปีมานี้เริ่มโง่ เริ่มหลงในความดีความชั่ว, มนุษย์ก่อนนั้นไม่เคยหลง มันไม่มีปัญหาจะต้องหลง เพราะมันไม่มีปัญหาใดๆ ที่จะทำให้เกิดคิดอย่างกิเลสคิดอย่างในสูตร เช่น ทิมนิกายนั้น **เมื่อมนุษย์ยังอยู่ในระบอบที่ไม่มีอะไรเป็นของใคร ไม่มีความทุกข์เหมือนกัน**; สว่างขึ้นก็ไปเก็บพืชผักเมล็ดธัญพืชจากในป่ามากิน เขาเรียกว่า ข้าวสาละ, แต่ไม่จำเป็นจะต้องเป็นข้าวสาละอย่างเดียวนี้อีกได้ มนุษย์คนหนึ่งก็ไปเก็บเอามาสำหรับกินวันนี้, มนุษย์คนหนึ่งก็ไปเก็บมาสำหรับกินวันนี้, ถ้ามนุษย์จะไม่ล่าสัตว์กิน ก็ไปล่าสัตว์มาสำหรับกินวันนี้ มันก็**ไม่มีความอยากความยึดมั่นอะไรนัก**.

พอคนเริ่มฉลาดก็เริ่มโง่.

ที่นี้นานเข้า ๆ ๆ มนุษย์บางคนหนึ่ง มันคิดว่าป่วยการ ไปเอามาทีเดียว กินหลายวันดีกว่า นี่มันเป็นจุดตั้งต้นอย่างนี้ นี่มนุษย์อีกคนหนึ่งมันก็คิดว่า เราก็ไปเอามาอีกหลายวันดีกว่า; พอเอามากินหลายวันดีกว่าทุกคน มันก็หมด มันก็เกิดไม่ทัน, แล้วมนุษย์มันก็มากขึ้น, กิเลสที่เรียกว่า ความมีอะไรเป็นของเรามันก็เริ่มมีขึ้น. **เริ่มมีการสตอก** : สัตว์ก็เอามาเลี้ยง มาเป็นของเลี้ยงมาผสมพันธุ์, มันก็

เริ่มมีความคิดในทางตัวกู - ของกู รุนแรงขึ้น; เรามีศัตรูมากขึ้น, เรามีข้าวมมากขึ้น เรามีอะไรมากขึ้นมันก็พอแล้วสำหรับที่จะนอนไม่หลับเหมือนแต่ก่อน.

นี่เราลองเปรียบเทียบดู ให้เห็น ความแตกต่าง ระหว่างความต้องการตามสัญชาตญาณกับความต้องการด้วยสติปัญญา มันเริ่มแยกตัวกันตอนนี้; อันนี้มันใช้สติปัญญาหว่านล้อมเอามา ผสมสัตว์ เลี้ยงสัตว์มา. นี่ต่อมามันคิดว่า โอ๊ย เลี้ยงเองทำไม, ไปปล้นเอาของพวกอื่นมาดีกว่า, จะเป็นข้าวเปลือกก็ดี, เป็นสัตว์ก็ดี, ไปบุกรุกปล้นเอาของคนอื่นมา, สร้างกำลัง สร้างอาวุธ สร้างกำลัง. นี่มันก็เริ่มบ้ากันแล้วตอนนี้.

จุดที่มัน มีความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู - ของกู มันย้อนหลังไปกว่านั้น, มันเริ่มเป็นทุกข์แล้ว ตั้งแต่เริ่มมีความคิดที่จะมีตัวกู มีของกู, แล้วก็ว่าอิจฉาคนที่เขาอยู่กันในสมัยที่ไม่มีสติปัญญา มีแต่ความโง่. แต่มันเป็นความฉลาดอยู่ในตัว และก็นำเสนอคนที่พอเริ่มฉลาดก็คือเริ่มโง่. พอฉลาดมากก็โง่มาก อย่างคนเดี๋ยวนี; พวกฝรั่งที่ว่าเก่งมากฉลาดมาก ก็คือโง่มาก ยิ่งตีตนไกลออกไปจากความสงบสุข, เพราะว่ายิ่งอยากมาก ยิ่งหลงมาก ยิ่งยึดถือมาก ยิ่งจะเอามาไว้เป็นของตัวมาก.

พระคัมภีร์สอนไว้ว่า ใครแสวงหาหรือมีไว้เกินกว่าความจำเป็น คนนั้นมีบาป; เดี๋ยวนีไม่มีใครเชื่อ. พวกคริสเตียนสมัยก่อนโบราณโน้น เขาก็เชื่อ, แล้วก็ปฏิบัติในข้อนี้ ไม่แสวงหาและมีไว้เกินจำเป็นเพราะเป็นบาป. **ทีนี้พวกฝรั่งสมัยนี้ปฏิบัติตรงกันข้าม** เพราะฉะนั้นจึงต้องทิ้งศาสนาคริสต์นิกาย ก็กลายเป็นผู้ไม่มีศาสนา. ทีนี้พวกอื่นก็เหมือนกัน, พวกพุทธเราก็อเหมือนกัน, **พวกไหนก็เหมือนกัน** มันเริ่มเห็นแก่ตัวมากกว่าเห็นแก่ศาสนา ก็เริ่มทิ้งศาสนา, **มีศาสนาแต่ปาก** แต่บัญญัติแต่ทะเบียนกันทั้งนั้น, มันก็เป็นกันหมดทั้งโลก.

ฉะนั้นถ้าคริสเตียนกลับไปเป็นคริสเตียนที่ดี, พุทธกลับไปเป็นพุทธที่ดี, อิสลามกลับไปเป็นอิสลามที่ดี, ก็หมดปัญหา จะย้อนกลับไปหาการควบคุมกิเลส ตัณหาโดยสติปัญญา ซึ่งเดี๋ยวนี้มันมีมาก, ให้สติปัญญานี้มันหมุนกระแสกลับไปหาความสงบ มันก็ลดสติปัญญาประเภทบ้า. สติปัญญาประเภทที่จะไปเป็นทาสวัตถุนิยม ก็จะเริ่มลด, มันก็มีสติปัญญาที่ถูกทาง จะกลายเป็นญาณทัสสนะ ตามแบบของพระอริยเจ้าขึ้นมา.

รบกัณฑ์ไปพลาญแลกธรรมกันไปพลาญ.

ฉะนั้นผมคิดว่า ถ้ามีโอกาสไปพูดในที่ประชุมระหว่างชาติใหญ่ ๆ ผมก็จะพูดว่า **รบกัณฑ์ไปพลาญแลกธรรมกันไปพลาญ.** รบกัณฑ์ไปพลาญ หมายความว่ามันหยุดไม่ได้แน่ เพราะมันยังโง่ ยังโง่เกินกว่าที่จะหยุดหรือทำสันติภาพกันได้ มันระแวงมันกลัว มันก็รบกัณฑ์ไปพลาญ, ในโลกนี้ต้องรบกัณฑ์ไปพลาญ. แต่ว่าพร้อมกันนั้นก็แลกเปลี่ยนทางธรรมะ คือความรู้ข้อนี้ ข้อที่ว่ามนุษย์ยิ่งฉลาดยิ่งโง่; มนุษย์เดินมาในทางที่ยิ่งฉลาดยิ่งโง่, ยิ่งบ้ายิ่งมืด ในเรื่องวัฒนธรรมทางศาสนานั้นเอง.

เดี๋ยวนี้รัสเซียกับอเมริกา ก็แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม แต่วัฒนธรรมทางวัตถุ, เรื่องทางวัตถุที่ทำให้บ้ามากขึ้น ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ยิ่งแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างนี้ โลกนี้มันก็ยิ่งบ้าไปตามเดิม.มันต้องแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญาณ คือความรู้ที่อิงอยู่กับศาสนา, หรือ**สติปัญญาของพระศาสดาของเรา ๆ ของพุทธ ของคริสต์ ของอิสลาม ของไซโรสเตอร์ ของเหล่าจื้อ,** ของใครก็ตาม. ตะวันออกแลกเปลี่ยนกันตะวันตก ด้วยของที่ดีที่สุด คือวัฒนธรรมทางวิญญาณ หรือเรียกว่าธรรมะเฉย ๆ. รบกัณฑ์ไปพลาญ พยายามหาของดี ๆ มาแลกเปลี่ยนกันไปพลาญคือธรรมะ: รัสเซียก็มีพุทธศาสนา, อเมริกาก็มีคริสเตียนที่ดี มีคริสต์ธรรมที่ดี, รัสเซียอยู่ในตะวันออกก็มีพุทธศาสนา หรือมีศาสนาไหนก็ตาม แขนงไหนก็ตาม ที่มันตรงกันหมด **ที่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว, ให้เห็นอันตรายของการที่มีตัณหา - ของกู.**

ที่จริงมันก็เริ่มกลัวสงครามกันแล้ว, เดียวนี้ทุกชาติก็เริ่มกลัวสงครามกันแล้ว, เริ่มเปื้อสงครามกันแล้ว แต่กลัวความพ่ายแพ้มากกว่านั้น : กลัวความอดอยาก, กลัวความเห็นแก่ปากแก่ท้องมากกว่านั้น มันจึงไม่อาจจะหยุดสงครามได้, แล้วพร้อมกันนั้น ก็ไม่พยายามจะแลกเปลี่ยนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่สามารถหยุดสงครามได้ คือธรรมะ, ไม่สนใจไม่เข้าใจ ก็เลยไม่มีการแลกเปลี่ยน. ฉะนั้นในระบบของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาติ ระหว่างโลกนี้ แทกรัทธิธรรมเข้าไป, ให้มีการแลกเปลี่ยนธรรมะ คือของดี ทางจิตทางวิญญาณ ระหว่างกันและกัน, ชาติไหนประเทศไหนมีก็เสนอเข้าไปเพื่อแลกเปลี่ยนกัน, อย่างนี้ก็ดีดี. นี่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอะไรกัน ; เขามาสอนให้เราทำการประมงดีขึ้น, หรือว่าคนไทยจะให้ภาพเขียนฝาผนังไปให้พวกฝรั่งดู. แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างนี้ มันช่วยอะไรได้, เบนวัฒนธรรมทางวัตถุ มันก็ช่วยโลกไม่ได้ เพราะไม่รู้จุดตั้งต้นของความทุกข์ของโลก.

นี่เราต้องแลกเปลี่ยนธรรมะกันไปให้นานพอ จนทุกคนเข้าใจความลับของความทุกข์, ความลึกลับของความทุกข์ ที่มันทำให้ยิ่งฉลาดยิ่งโง่. มนุษย์ทุกคนในโลกเริ่มรู้จักจุดตั้งต้นของความฉลาด ชนิดที่ยิ่งฉลาดแล้วยิ่งโง่, ยิ่งฉลาดเท่าไรยิ่งโง่นี่, ค้นพบจุดตั้งต้นอันนี้กันเสียก่อน คือจุดที่อาดัมกับอีฟติดต่อกับพระเจ้า กินผลไม้ นั่นแหละ นั่นแหละจุดตั้งต้นอันนั้น. มนุษย์เริ่มติดต่อกับพระเจ้าไปกินผลไม้เข้า, ไปหลงในความดีความชั่ว ก่อนนี้ไม่รู้จัก, พอรู้ก็เริ่มหลงเรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องยึดมั่นถือมั่น. จุดตั้งต้นนี้ ทุกคนจะต้องรู้, ทุกประเทศทุกชาติจะต้องรู้ ก็หาทางแลกเปลี่ยนสิ่งที่จะทำให้มันรู้แล้วจนกระทั่งมันรู้, แล้วความรู้นั้นมันระบดไปตามประชาชนพลเมืองตามนักศึกษาตามมหาวิทยาลัย กระทั่งพวกนี้โตขึ้นไปเป็นนักการเมือง โลกก็จะเปลี่ยนโฉมหน้าไปในทางที่ฉลาดจริง; ไม่ใช่ยิ่งฉลาดยิ่งโง่.

ยิ่งฉลาดก็ยิ่งโง่ เพราะอำนาจของอนุสัย.

นี่สำหรับพวกเรา ก็รู้จุดตั้งต้นของความทุกข์ ในโลก คือร่างกาย ที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้ ที่ยังมีชีวิตอยู่นี้, มันตั้งต้นในวินาทีที่เราเริ่มหลงความดีความชั่ว เราเกิดมาจากท้องแม่ร้องแง ๆ นี้ ยังไม่รู้จักดีจักชั่ว, รู้จักเพียงสัญชาตญาณ เรื่องเจ็บ เรื่องปวด เรื่องหิว เรื่องกระหาย มันก็ยังไม่มีความทุกข์อะไรมากไปกว่าธรรมชาติ คือไม่แปลกกว่าปลาเท่าไร. แต่พอเด็ก ๆ นั้นเริ่มได้ยินคำว่า แม่ของกู พ่อของกู ตึกตาของกู บ้านเรือนของกู อะไรของกู; เมื่อไร เริ่มรู้จักแยกเป็น ระหว่างได้กับเสีย หรือ ดีกับชั่ว กำไรหรือขาดทุน, พอมันเริ่มรู้อย่างนี้เข้า นั่นแหละคือเรื่องกินผลไม้แบบ อาดัมกับอีฟเข้าไปแล้วมันเริ่มมีความทุกข์.

เด็กเหล่านี้ไม่ได้รับการสั่งสอนที่ถูกต้อง เพราะว่าครอบครัวแต่ละครอบครัวละทิ้งศาสนากันเสียหมด, เด็ก ๆ ก็ไปตามบุญตามกรรม ไปตามสิ่งที่มันประสบ เมื่อวัฒนธรรม ของพวกฝรั่งทางวัตถุเข้ามาเด็ก ๆ เหล่านี้ก็เป็นทาสอารมณ์หมด พ่อแม่สอนไม่เชื่อไม่ฟังแล้ว; ฉะนั้นจุดตั้งต้นมันก็มีแน่นอนที่จะเป็นทุกข์.

นี่เป็นพระเป็นเณรแล้วอย่าบ้ามาก อย่าโง่มากถึงขนาดนั้น, มันจะต้องดีกลับ ไปในทางที่ไปมีความรู้ ชนิดที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นเรื่องดีชั่ว เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องได้กำไรเรื่องขาดทุนอะไรนี้.

ที่เรียกว่า อนุสัย หรือสังโยชนั้นสอนกันผิด ๆ ว่ากิเลสสอนนิ่งในสันดาน เป็นพื้นฐาน, เหมือนกับตะกอนนอนกัน นั้นสอนผิด; สอนอย่างนั้นเป็นสัสสตปฏิฐิ เป็นมิจฉาทิฐิ. กิเลสต้องเกิดดับ - เกิดดับเรื่อย; แต่ว่าชนิดหนึ่งมันมีความเคยชินมากจนเหมือนกับไม่ได้เกิดดับ พออารมณ์นี้มา รักทันที, พออารมณ์

นี้มาโกรธทันที, คล้าย ๆ กับมืออยู่ตลอดเวลา. ที่จริงมันก็ปรุงแต่งที่นั่นและเดี๋ยวนั้น; แต่เพราะความเคยชินหลายหมื่นหลายแสนครั้ง มันทำให้เร็วมากจนเรารู้สึกคล้าย ๆ กับว่ามีอยู่ในสันดาน, เตรียมพร้อมอยู่ในสันดาน. คำว่า **อนุสัย** ก็แปลว่า **นอนอยู่ในสันดานก็ถูก**; แต่คือความเคยชินต่างหาก, **ความเคยชินที่หมักหมมลงไป** หมักหมมลงไป, หมักหมมลงไป.

สมมติว่าเกิดมา ๖ เดือน ก็รู้จักยิ้ม รู้จักพ่อแม่ รู้จักอะไรเป็นทำนองของกฎ, หลังจากนั้นวันหนึ่ง ๆ มีความเคยชินเท่าไร ชินที่จะรัก จะโกรธ จะเกลียด จะโง่ จะหลง มันมีความเคยชินเท่าไร, แล้วเดือนหนึ่งก็วัน แล้วปีหนึ่งก็วัน. พออายุได้ ๒๕ ปี สมมติว่าอายุ ๒ รอบ ความเคยชินที่จะรักจะโกรธจะเกลียดนั้น นับได้ไม่รู้กี่ล้าน ๆ ครั้ง, **ความเคยชินนี้เป็นอนุสัย** มันก็ยากที่จะถอน ถ้ายากที่จะถอน, ถ้ายากได้ก็ เป็นพระอรหันต์. **แต่ก็ต้องต่อสู้** มีวิธีปะทะปะทั้งบ้าง บรรเทาบ้าง ป้องกันบ้าง ทำลายกันจริง ๆ บ้าง หลาย ๆ อย่างตามแบบของวิธีการปฏิบัติในศาสนา, **ให้ความเคยชินนั้นมันถอยกำลัง** มันลดอำนาจลดกำลังลงเรื่อย ๆ จนกว่าความเคยชินนั้นจะสูญไป; **เราก็มีสติปัญญาใหม่จริง มีญาณทัสสนะมีอะไรจริง.**

ถ้าความเคยชินนี้ยังอยู่ มันก็เป็นทาสของอารมณ์ : ยิ่งฉลาดก็ยิ่งโง่มาก, ยิ่งฉลาดก็ยิ่งโกหกเก่ง ยิ่งฉลาดก็ยิ่งขโมยเก่ง ยิ่งฉลาดก็ยิ่งไปทำเลว ๆ อะไรเก่ง, ยิ่งฉลาดคือยิ่งโง่, ยิ่งฉลาดก็ยิ่งเป็นทุกข์ เพราะอำนาจของสิ่งนี้ ที่เรียกว่า **อนุสัย** บ้าง, **สังโยชน์** บ้าง แล้วแต่จะเรียก.

นี่เป็น**ความรู้**อันหนึ่งที่เป็น**วิทยาศาสตร์** หรือเป็นจิตวิทยาที่มีรากฐานในวิทยาศาสตร์ ที่เราสามารถใช้เป็นเดินพัน เอาไปแลกเปลี่ยนกันกับพวกฝรั่ง ว่าวัฒนธรรมทางจิตของเรามีอยู่อย่างนี้, ธรรมชาติของเรามีอย่างนี้; ของคริสเตียนมีอย่างไร,

ของอิสลามมีอย่างไร, เขามาแลกเปลี่ยนกัน, **ผลสุดท้ายก็เป็นเรื่องเดียวกันหมด ขอให้ความเข้าใจถูก**.อิสลามเขาก็รับคัมภีร์ของพวกฮิบรู คัมภีร์ *Old Testament* ของคริสเตียน.

เหลาจื๋อยังพูดคมคายกว่านี้อีก พูดเรื่องเดียวกันนี้; แต่เราไม่ได้ศึกษา ไม่สนใจ ไม่ศึกษา **ที่เหลาจื๋อพูดให้มองเห็นความหลอกลวงของทุกสิ่งทุกอย่าง** ที่เราเห็นด้วยตา ด้วยหู ด้วยจมูก, แล้วจงจื๋อ ลูกศิษย์ สอนได้ดี **อธิบายได้ดีกว่าเหลาจื๋อ**. ถ้าพวกจีนนับถืออันนี้เป็นเดิมพัน ไปแลกเปลี่ยนไปต่อรองพวกฝรั่ง พวกฝรั่งก็จะเข้าใจได้; เราก็เข้าใจของฝรั่ง ฝรั่งก็เข้าใจของเรา, **ตะวันตกเข้าใจตะวันออก, ตะวันออกเข้าใจตะวันตก แล้วโลกก็มีสันติภาพ**.

แต่เดี๋ยวนี้มันพูดกันแต่ปาก ถึงพวกฝรั่งก็พูดว่า **จะพยายามทำความเข้าใจระหว่างตะวันออกกับตะวันตก**; แต่มันเหลว มันเหลว เหลว ๑๐๐ เปอร์เซนต์, มันพูดเพ้อ ๆ ไปบ้าง มันพูดอย่างไม่รู้อะไรเป็นอะไรบ้าง. **อะไรเป็นของดีของตะวันตก อะไรเป็นของดีของตะวันออก, มันต้องเอาสิ่งนั้นมาทำความเข้าใจกัน**; ไม่ให้มาสอนให้เราทำการประมงเก่ง, ทำพลังไฟฟ้าเก่ง, อย่างนั้นมันไม่ช่วยได้, มันไม่ช่วยให้โลกนี้มีสันติภาพได้.

ให้รู้หนังสือให้มาก แล้วไปเรียนเมืองฝรั่ง, หรือให้ทำนาให้ได้ผลมาก - ๓ เท่านี้มันก็ช่วยไม่ได้ มันเป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง, **คอยคิดว่าโลกนี้ไม่มีสันติภาพเพราะอาหารไม่พอกิน, นี่มันเป็นเรื่องยิ่งฉลาด ยิ่งโง่**. ถ้าทำให้คนฉลาดจริง มันก็ต้องไม่มีปัญหาอะไรเหลืออยู่ เขาว่าคนไม่รู้หนังสือคนยังเจ็บไข้ได้ป่วยและยังตายมาก หรือคนยังไม่มีอาหารพอกิน, นี่ปัญหาทางวัตถุ, เป็นปัญหาเฉพาะหน้าทางวัตถุ จะว่าเป็นต้นเหตุของสงครามบ้าง มันก็ถูกบ้างเหมือนกัน. **แต่รกรากอันใหญ่มันมีอยู่ที่มนุษย์มีกิเลส เห็นแก่ตัว มันจึงเป็นอย่างนั้น**.

ถ้าสอนให้มนุษย์ฉลาดเสียก่อน มนุษย์จะแก้ปัญหเหล่านี้ได้เลย ; หนังสือไม่ต้องรู้ก็ได้. นี่ผมกล้าพูด แต่ไม่มีใครเชื่อ ว่าคนเราไม่ต้องรู้หนังสือก็ได้ สอนกันด้วยปาก, นี่พอ พูดกันชั่วโง่ ปฏิบัติจนตายก็ไม่หมด, **ปฏิบัติไปในทางไม่เห็นแก่ตัวก็ได้. เดียวนี้เรารู้หนังสือมากเกินไปแล้ว, เครื่องมือสื่อสารวิทยุก็มีมากเกินไปแล้ว,** ที่จะถ่ายทอดกัน. แต่สิ่งที่ถ่ายทอดไม่มี, สิ่งที่ดีสำหรับการถ่ายทอดยังไม่มี **นี่ยิ่งถ่ายทอดเท่าไร ยิ่งบ้ามากขึ้นเท่านั้น.** ฉะนั้นสิ่งเหล่านี้ของพวกฝรั่งมาทำให้เด็ก ๆ ของเรามากขึ้นนั่น;ไม่รู้หนังสือเสียยิ่งดีกว่า, ไม่รู้หนังสือฝรั่งเสียยิ่งดีกว่า, **ไม่ต้องมีโทรทัศน์ ไม่ต้องมีวิทยุ** ยังจะดีกว่า;เพราะเอามาใช้ถ่ายทอดสิ่งที่ทำให้บ้ามากขึ้น, ไม่เอามาถ่ายทอดสิ่งที่ทำให้มนุษย์มากขึ้น มันก็เลยเป็นเครื่องมือของพญามารหมด.

เรามีสถานีวิทยุก็สถานี่, มีหนังสือพิมพ์ก็ฉบับ เป็นเครื่องมือของชาติานหมด ที่จะทำให้มนุษย์เป็นทุกข์และเลวลง; ฉะนั้นเราไม่บูชาความเจริญแบบนี้ แม้ที่เป็นความมุ่งหมายเป็นวัตถุประสงค์ขององค์การสหประชาชาติ ขององค์การไหนก็ตาม ผมไม่เลื่อมใส, ผมพูดกับฝรั่งก็พูดอย่างนี้ เพราะยังไม่ช่วยให้มนุษย์ดีมีสติหรือสว่างขึ้นมาเลย กลับทำให้เขาปิดตาปิดหูมากขึ้น.

ฉะนั้น **ขอร้องให้แลกเปลี่ยน วัฒนธรรมระหว่างประเทศ ในลักษณะที่ทำให้มนุษย์รู้จักจุดตั้งต้นของความทุกข์** คือไปยึดมั่นถือมั่นเรื่องตัวกู - ของกู เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องดีกว่าผู้อื่น เรื่องชนะผู้อื่น,แล้วมันก็จะค่อยซาลง ๆ , ผลที่สุดการเบียดเบียนหรือสงครามนี้มันก็จะซาลงเอง จะหายไปเองได้, ถ้ามนุษย์มันเป็นมนุษย์ขึ้นมาจริง ๆ. **เดี๋ยวนี้กำลังเป็นมนุษย์บ้า กำลังวัง กำลังเหาะ กำลังกระโจนไปหาความมืด.**

นี่เราจะพูดว่า จุดตั้งต้นของคนคนหนึ่งก็เหมือนกัน ที่ที่จะมีความทุกข์ หรือว่า จุดตั้งต้นของโลกที่จะมีความทุกข์ เมื่อ ๘,๐๐๐ ปีมาแล้วเรื่องบุชา ตัวกู - ของกู ก็เริ่มต้นความทุกข์. ที่นี้เด็ก ๆ เมื่ออายุสัก ๘ ปี มันจะเริ่มตั้งต้นตัวกู - ของกู ที่ที่จะมีความทุกข์ จะเรียกว่า ๘,๐๐๐ ปีหรือ ๘ ปี มันก็คล้าย ๆ กัน, กว่าจะมีอายุ ๔๐ ปี ๓๐ ปีนี้ก็ดู มันเคยชินเท่าไร แล้วมันจึงแกะยาก ละลายออกยาก ล้างยาก.

ผมพูดที่นี้ก็หลายสิบครั้งแล้ว เรื่องเดียวกันนี้; แต่คุณถือเอาคำอธิบาย ที่มันละเอียดยิ่งขึ้น ๆ ในความหมายหนึ่ง ๆ หรือคำหนึ่ง ๆ ซึ่งในวันนี้เราเรียกว่า **จุดตั้งต้นของตัวกู - ของกูมันอยู่ที่ตรงไหน ความทุกข์มันก็ตั้งต้นที่ตรงนั้นและเมื่อนั้น.** นี่เราก็มีการพูดว่า จะทำลายมันอย่างไรอะไรต่อไปอีก ในคราวอื่น ๆ อีก, เราไม่ละโมภ พุดคราวเดียววันเดียวทุกเรื่องได้ เราพูดได้วันเดียว ก็แต่จุดเดียว ข้อเดียว แง่เดียว ก็ยังไม่ค่อยพอ. ที่ที่คุณเข้าใจนี้ ไม่ได้ลึกเสียหนึ่งที่ผมเข้าใจ ผมก็ไม่รู้จะพูดอย่างไร; แต่พูดไปเท่าไร ๆ คนฟังก็ไม่เข้าใจหมดตามที่คนพูดพูด. ฉะนั้นมันจึงต้องพูดแล้ว พุดอีก แล้วก็ย้ำ หรือเน้น หรือย้ำให้มันชัดเจน มันก็คงจะไม่ซ้ำซากจนน่าเบื่อ; ถ้าหากว่าคุณเข้าใจมากขึ้นทีละนิด ๆ จะไม่รู้สึกรู้ว่าซ้ำซากจนน่าเบื่อ.

แล้วก็จำคำที่ว่าอาจจะไม่มีใครเชื่อก็ได้ว่า **ยิ่งฉลาดคือยิ่งโง่;** หมายถึง ความฉลาดของมนุษย์ปุถุชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือมนุษย์สมัยปัจจุบันนี้ **ยิ่งเรียนมาก ยิ่งโง่มาก,** เรียนประถม เรียนมัธยมเรียนมหาวิทยาลัย ไปเรียนเมืองนอก, ยิ่งเรียน มากยิ่งโง่มาก **ยิ่งโกล ต่อแสงสว่าง ยิ่งโกลต่อความสงบ,** แล้วก็ช่วยกันทำโลกนี้ **ให้มีมิติมนต์,** เราไม่เลื่อมใส.

ฉะนั้นพระองค์ไหนจะลึก มุดหัวลงไปเรียนวิชาอย่างนั้นอีก ก็เอาชินนิมิต. ไปลองดูให้เห็น ว่าผมพูดจริงหรือไม่จริง แล้วรู้ด้วยตนเอง มันไม่มีพยานหลักฐานทาง

วัตถุที่จะมาแฉให้ดูได้ มันเป็นเรื่องจิตเรื่องวิญญาณ. ฉะนั้นไปชิมดูเอง ไปลองดูเอง ว่าการศึกษาปัจจุบันนี้มันเป็นอย่างไร, โลกมนุษย์ในปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร, ไปเรียนเมื่อนอกเมื่อนากลับมาแล้วมันเป็นอย่างไร, มันทำให้ยุ่งมากขึ้นหรือเปล่า? หรือทำให้มันเชวโลล่อ้มไปหรือเปล่า? เรียกว่า**ทั้งของดี ๆ ของเดิม ๆ ของปู่ย่าตายาย แล้วมันเป็นอย่างไร.**

พูดซ้ำ ๆ เรียกว่า **ธรรมปาฏิโมกข์ คือพูดซ้ำ ๆ เรื่องธรรมะ ที่เราจะต้องเข้าใจ ในหัวข้อประเด็นที่สำคัญที่สุด,** เท่าที่ผมจะมองเห็นว่ามันสำคัญที่สุด, เชื่อก็คงได้ไม่เชื่อก็คงได้.

ผลร้ายมันอยู่ที่ไปนิยมผิด ๆ นิยมความเจริญสมัยใหม่ที่ผิด ๆ เพราะมันหาที่ถูก ๆ ดุยาก. เดี่ยวนี้ยิ่งเลวลง เพราะว่าโลกมันตกลงอยู่ได้กำมือของนักการเมือง, นักการเมืองมันก็เลวลง ๆ. ในประเทศไทยเราเห็นได้ง่ายที่สุด เมื่อ ๑๐ ปีก่อนโน้น เลือกตั้งผู้แทนเฉพาะคน ๆ ไม่พูดคำหยาบคำเลวมากเหมือนคราวนี้ ที่เลือกตั้งประเภทพรรค คุณก็เห็นอยู่แล้วยืนยันอยู่แล้ว, คราวนี้เขาเลือกตั้งระบบพรรคพูดเลวทราวมพูดหยาบคาย พูดโกหกกันทั้ง ๒ ฝ่าย, ทั้ง ๒ ฝ่ายเลยที่พูดกัน. ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ไม่ควรจะเป็นผู้แทน, และไม่ควรจะไปมีอำนาจในรัฐบาล พูดโกหกเพื่อเอาประโยชน์ข้างตัวทั้งนั้นเลย **ไม่เอาธรรมะเป็นหลัก มีแง่ไหนที่จะเอาประโยชน์ตัวได้ ก็เอามาพูด แล้วก็ตำคนอื่น,** แรงกว่าเมื่อ ๑๐ กว่าปีมาแล้วนี้ผมถือนักการเมืองในประเทศไทยก็ไม่ได้ดีขึ้น แต่กลับเลวลง โดยที่พูดคำหยาบมากขึ้นคำไปตมดเท็จอะไรมากขึ้น. **นี่พระพุทธเจ้าห้าม ศาสนาไหนก็ห้าม พระเยซูก็ห้าม ไม่ให้พูดคำหยาบ ไม่ให้พูดโกหก ไม่ให้พูดเพื่อประโยชน์แก่ตัว,** ต่างฝ่ายต่างต้องหยุดพูดอย่างนี้ แล้วถือนธรรมะเป็นหลัก แล้วก็พูดจากกันแต่ที่จะให้ธรรมะอยู่ได้. อย่าเข้าใจว่าโลกมันดีขึ้น หรือแม้แต่ประเทศชาติมันดีขึ้น; ในด้านจิตด้านวิญญาณมันเลวลง, **ถ้าใครจะทำประโยชน์**

ก็ทำประโยชน์ในทางที่ให้มันดีขึ้น, อย่าทำในทางที่ให้มันเลวลง มันไม่ใช่ประโยชน์ เพราะคนที่ มีกิเลสมาก มีความเห็นแก่ตัวมาก มีความยึดมั่นถือมั่นนี้ ไปบริหารโลกไม่ได้, ไม่อาจจะบริหารโลกนี้ให้มีความสงบได้.

ผมรู้สึกแปลกใจ หรือเรียกว่ายินดี. ที่แรกทีอ่านหนังสือพิมพ์ว่า เขาจะยอมเสียสละเกียรติภูมิประธานาธิบดีคนใหม่นี้จะยอมเสียสละเกียรติภูมิเพื่อออกถ้อยแถลงถึงจุดกันไปสู่สันติภาพ, ถือหลักในไบเบิลว่า จะเปลี่ยนคนให้เป็นคนใหม่, ผมก็รู้สึกเรียกว่าถ้าอย่างธรรมดาเรียกว่าตื่นเต้น; แต่แล้วพอต่อมา มันก็ไปรูปเดิมอีก มันไม่มีหวังอย่างนี้ มันก็นโยบายเดิม รูปเดิมอีก. คำพูดที่พูดเมื่อวันเป็นประธานาธิบดีฟังดูแล้วน่าตื่นเต้น, ผมขอสำเนา เขามาอ่านดู. ทุกบรรทัด**เป็นเรื่องยอมเสียสละเพื่อสันติภาพ** ก็คอยดูกันไป, โลกมันจะดีขึ้น คือว่าจะมีสันติภาพ จะใกล้สันติภาพ, หรือว่าจะดีขึ้นอย่างไร ค่อยดูกันต่อไป, เพราะนี่เขาเป็นเจ้าของมือใหญ่ อเมริกากับรัสเซียที่จะหมุนโลกไปอย่างไรก็ได้.

ถ้ายังหลงอย่างกินผลไม่ดี - ชั่วนี้มันอยู่ละก็ ยังหวังยาก; รีบแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางศาสนากันดีกว่า รีบกันไปพลง, แลกเปลี่ยนธรรมะกันไปพลงดีกว่า, ดีกว่าเอาเงินมาจ้างให้พวกอื่นเป็นพรรคพวกของตัวเอง. เอาเงินนั้นไปลงทุนให้มีการแลกเปลี่ยนธรรมะของพระเจ้ากันเสียดีกว่า, แล้วใช้เงินไม่มากค่าเครื่องบินลำเดียวก็พอ, ที่จะพิมพ์โฆษณาหรือลงทุนให้คนเข้าใจธรรมะนี้ ค่าเครื่องบินรบลำเดียวก็พอ. เดียวนี้เขาเอาเครื่องบินรบมาทำลายเสียเดือนหนึ่งไม่รู้กี่เครื่องต่อกี่เครื่อง, เป็นเครื่องบินที่รวม ๒,๐๐๐ เครื่องแล้วกระมัง เฮลิคอปเตอร์อย่างเดียวของอเมริกัน เครื่องบินอื่นไม่นับ.

นี่เราใช้เงินกันอย่างไรในโลกนี้ ใช้ไปตามความประสงค์ของพระเป็นเจ้าหรือเปล่า ? **ไม่รู้จักตั้งต้นของปัญหา มันก็แก้ปัญหไม่ได้.** เราพูดขึ้นไม่มีใครเชื่อ; ฉะนั้นต้องตอรองกันว่า คุณกันไปพลาด รบกันไปพลาด, คุณกันไปพลาด รบกันไปพลาด, สนทนาเรื่องพระเจ้ากันไปพลาด.

เอาละ, จำไว้ที่ก่อนว่า **ยิ่งรู้มากยิ่งยากนาน ยิ่งฉลาดแล้วก็ยิ่งโง่** ตามแบบนี้.

หมดเวลา.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๑๓ -

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๔

ปัญหาตั้งต้นเมื่อมีความเจริญ.

อย่าประหลาดใจ ว่าเราจะพูดซ้ำแบบที่ว่า ลงปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน เป็นเรื่องซ้ำ แต่นี่เป็นเรื่องธรรมะ วันนี้มันมีหัวข้อที่ซ้ำอย่างเดียวกันอีก ว่ากิเลสหรือความทุกข์, หรือปัญหายุ่งยากต่าง ๆ มันเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีสิ่งที่เราเรียกกันว่าความเจริญ. นี่คือหัวข้อที่จะซ้ำ ว่าปัญหามันเกิดขึ้น เป็นกิเลสเป็นความทุกข์เมื่อมนุษย์มีความเจริญ. ฟังดูก็ไม่น่าเชื่อ แต่แล้วมันก็เป็นเรื่องที่ได้เป็นมาจริง.

เราบวชเพื่อจะแก้ปัญหา เพื่อจะดับกิเลส เพื่อจะดับความทุกข์ ทั้งของตัวเองและทั้งของเพื่อนมนุษย์ทั้งหมดด้วย; นี่มันเป็นที่แน่นอนแล้ว ไม่มีข้อสงสัยอะไรแล้ว. ที่นี้มันก็ต้องรู้ในข้อที่ว่า กิเลสหรือความทุกข์ รวมเรียกว่าปัญหาของมนุษย์นี้ มันได้ค่อย ๆ เกิดขึ้น ค่อย ๆ ก่อขึ้นอย่างไร, แล้วในที่สุดสรุปความว่า สิ่งที่เรา

ว่า ความเจริญ นั้นแหละ คือต้นเหตุที่ให้เกิดกิเลส หรือเกิดความทุกข์ หรือเกิดปัญหาต่าง ๆ.

ผมคิดว่าคุณจะไม่คิดอย่างนี้ จะไม่มองเห็นอย่างนี้หรือมองเห็นตรงกันข้าม จึงเอามาพูดย้ำ ๆ อยู่บ่อย ๆ, อาจจะเป็นอย่างเรื่องเด็ก ๆ ที่มีความรู้ ว่า เมื่อมีความเจริญ มันก็ดี เมื่อมีความเจริญก็หมายถึงมีความสุข มีความดี; ความเชื่อความคิดอย่างนี้มันมีมาตั้งแต่เด็ก แล้วกลัวว่าจะยังอยู่, แล้วกลัวว่าจะอยู่สำหรับเข้าใจสิ่งเหล่านี้ไม่ได้. ฉะนั้นจึงเอามาพูด และพูดย้ำ ๆ ซ้ำ ๆ อยู่ แล้วบางคนหรือโดยมากเพราะคนหนุ่ม ๆ เห็นโลกน้อย ๆ มีการศึกษาอย่างธรรมดา นี้ จะบูชาความเจริญ, จะมีการบูชาความเจริญ แล้วหวังที่จะไปเจริญตามแบบที่เขานิยามกันว่าเจริญ; อย่างพระเถระที่สึก ๆ ออกไป ก็เพราะไปหลงความเจริญ, บูชาความเจริญแบบนั้น; ฉะนั้นเราลองดูกันให้ดี ว่ามันคืออะไร.

ความหมายของคำว่าเจริญ.

ที่นี้มันก็ต้องนึกถึงคำว่า ความเจริญ ก่อน แล้วมันก็แยกเป็น ๒ ความหมายไปตามเดิม : ความเจริญในภาษาธรรม ความเจริญในภาษาคน : ความเจริญภาษาคน คือความเจริญอย่างในโลก ๆ หรือชาวโลกเขาเรียกกันว่า ความเจริญ, แต่ความเจริญในทางภาษาธรรม ของผู้รู้ธรรม หมายถึงความสงบสุขที่แท้จริง, ความสงบสุขที่แท้จริง ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม, นี้เรียกว่า ความเจริญ มันเลยเป็นคนละอย่าง. พวกชาวบ้าน พวกชาวโลก ความเจริญหมายถึงเรื่องได้อย่างใจ, ได้อย่างอกอย่างใจ, แล้วแปลกประหลาดไม่มีที่สิ้นสุด แล้วได้อย่างอกอย่างไวยิ่งขึ้นไปอีก เรื่องกิน เรื่องดื่ม เรื่องเล่นเรื่องสนุกสนาน เรื่องเอร็ดอร่อย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ก้าวหน้า

ไปเรื่อยไม่มีที่สิ้นสุด, เขาเรียกว่าความเจริญ. ฉะนั้นคนหนุ่ม แม้ที่เป็นพระเป็น
 เณรก็ยังบูชาสิ่งเหล่านี้ เพราะฉะนั้นจึงไม่เข้าใจธรรมะได้.

นี่ ความเจริญของผู้มีสติปัญญา ของมุนี ของพระพุทธรเจ้า ของพระ
 อริยเจ้า มันไปอีกแบบหนึ่ง มันกลายเป็นเรื่องไม่ต้องการอย่างนั้น, แต่ว่าเป็นความ
 สงบสุขที่แท้จริงก็แล้วกัน; หมายความว่า ไม่เห็นว่าการเอื้ออวยความได้อย่าง
 ใจนึกนั้น เป็นความสงบสุข, กลับจะมองเห็นว่าเป็นเรื่องเพ้อเจ้อจำเป็นอย่างหนึ่ง,
 ไม่จำเป็นเหนียวมากเปล่า ๆ นี้อย่างหนึ่ง. แล้วเห็นว่าเป็นมูลเหตุของความทุกข์
 ความยุ่งยากลำบากทั้งโลก ทั้งเทวดาทั้งมนุษย์, เทวดาก็กีดกันเพราะเหตุนี้, มนุษย์ก็กีด
 กันเพราะเหตุนี้เรียกว่าเป็น มูลเหตุของความยุ่งยากของปัญหาต่าง ๆ คือความทุกข์.

ทีนี้แม้ว่า มันจะไม่ถึงกับกีดกันเพราะเหตุนี้ มันก็เป็นเรื่องที่ยุ่งเปล่า ๆ
 เปลืองเปล่า ๆ ในการที่เราจะหามาให้มาก ในเรื่องกิน เรื่องเล่น, เรื่อง ตา หู
 จมูก ลิ้น กาย ใจ มันเหนียว หรือมันยุ่งยากเปล่า ๆ; ฉะนั้นเอาเท่าที่มันจำเป็น, เท่า
 ที่สมควร เท่าที่จำเป็นดีกว่า; เมื่อเป็นอย่างนี้ มันก็ไม่มี ความเจริญทางวัตถุ ไม่ก้าว
 หน้าในทางวัตถุ เหมือนกับที่เขาก้าวหน้ากันเดี๋ยวนี้.

นี่คือข้อที่ความเจริญมี ๒ ความหมาย เมื่อผมพูดว่า ความเจริญเป็นต้น
 เหตุของปัญหาต่าง ๆ ก็หมายถึงความเจริญอย่างของชาวบ้าน ของชาวโลก แล้วโดย
 เฉพาะปัจจุบันนี้.

[บทพรรณนาคำบรรยายครั้งก่อน.]

เมื่อคราวที่แล้วมา ได้พูดให้เห็นว่า มนุษย์เริ่มมีปัญหาทางจิตใจ ตั้งแต่เริ่ม
 รู้จักดีรู้จักชั่ว, มันสมองวิวัฒนาการสูง จนรู้จักดีรู้จักชั่ว รู้จักเกียรติรู้จักเสียเกียรติ รู้จัก

อะไรอย่างนี้, ถ้าก่อนหน้านี้ไม่มีปัญหา. เมื่อมนุษย์ยังเป็นคล้าย ๆ กับสัตว์ ยังเป็น
ครึ่งคนครึ่งสัตว์ไม่มีปัญหา, ยิ่งเมื่อเป็นสัตว์ แล้วเป็นสัตว์ที่แรกที่สุดก็ยังไม่ปัญหา.

นี่ย้อนไปดูกันอีกทีว่า สัตว์ที่มันเป็นเริ่มแรกที่สุด มันก็มีความยุ่งหรือมี
ปัญหาน้อยที่สุด, สัตว์ที่ฉลาดขึ้นมา ก็มีปัญหามากขึ้นมา, กระทั่งเป็นคน นี่พอมันรู้จักดี
รู้จักชั่ว รู้จักตามทีปัญญา เป็นคู่ ๆ มีดี - ชั่ว, บุญ - บาป, สุข - ทุกข์ หญิง - ชาย,
ได้ - เสีย มีลาภ - เสื่อมลาภ, มียศ - เสื่อมยศ, เขาเรียกว่า พวกความเป็นคู่ **ของที่**
เป็นคู่ ๆ, อันนี้เป็นตัวการที่ปรุงความคิด ที่เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์.

ถ้าเราไม่มีเรื่องดี - เรื่องชั่ว มันก็ไม่มีปัญหา และไม่มีความทุกข์; เหมือน
กับสัตว์ สัตว์เดรัจฉานไม่มีความหมายเป็นดี - ชั่ว สุข - ทุกข์ บุญ - บาป อะไร มันก็
ไม่มีปัญหา. มนุษย์แรก ๆ ก็ไม่มีปัญหา ยังเหมือนกับสัตว์; ต่อเมื่อถึงจุดหนึ่ง ระยะ
วันหนึ่งคืนหนึ่ง มันเริ่มรู้ดีรู้ชั่ว รู้สุขรู้ทุกข์ รู้หญิงรู้ชาย, อย่างที่ผมขอบพูดตามคัมภีร์
ไบเบิลที่เขาเขียนไว้ดีแล้ว ว่ามันกินผลไม้เข้าไประยะหนึ่ง มันก็เริ่มมีบาปตั้งแต่นั้น,
เขาใช้คำว่ามีบาปตั้งแต่นั้น และตายด้วย คือตายเริ่มตายตั้งแต่นั้น; หมายความว่า
มีความทุกข์ตั้งแต่นั้น, หมดสภาพที่ไม่ประสีประสา ไม่มีสุขไม่มีทุกข์, ตั้งแต่นั้น
นั้นจะเริ่มมีบาป จะเริ่มหนักอกหนักใจ แล้วก็จะเริ่มมีความทุกข์, แล้วก็สืบต่อมาถึง
ลูกหลาน ก็เพราะว่ามนุษย์หลังจากนั้นมา มีความรู้เหมือนกับพ่อแม่ของมัน พ่อแม่
คู่แรกรู้จักดีรู้จักชั่ว มีความทุกข์ก็สอนลูกสอนหลานให้รู้จักให้คิดให้นึกอย่างเดียวกันหมด
สืบมาจนกระทั่งบัดนี้; ฉะนั้นเขาจึงเรียกมันว่า **บาปดั้งเดิมของพ่อแม่คู่แรกมาจน**
ถึงทุกวันนี้.

ความเจริญทำให้เกิดปัญหา กิณ กาม เกียรติ.

ทีนี้ที่เรียกว่าความเจริญนั้น มันขยายตัวทางวัตถุ เพราะมีความคิดยึดมั่นถือมั่น เรื่องดีเรื่องชั่วเรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องสุขเรื่องทุกข์, มันสร้างความรู้สึกเป็นของฉัน เป็นตัวฉัน เป็นของฉันขึ้นมา. ก่อนนี้มันไม่มี, เดียวนี้มันมี. ทีนี้มันก็เริ่มความเจริญ มันรู้จักได้รู้จักเสีย รู้จักผู้ได้ผู้เสีย, มันก็เริ่มต่อสู้เพื่อจะได้ เพื่อจะเอาเปรียบผู้อื่น เพื่อจะสะสม.

อย่างมีข้อความกล่าวไว้ว่า **ทีแรกก็ไปเก็บข้าวที่เกิดในป่ามากินเป็นประจำวัน, เก็บมาวันหนึ่งกินวันหนึ่ง** มันก็ไม่มีปัญหาอะไร มนุษย์ก็ยังน้อย. **นี่ต่อมามนุษย์คนหนึ่งคิดว่า** เราไปเก็บเอามาให้มาก ๆ สำหรับกินหลายวันดีกว่า, **มาสะสม, มนุษย์อื่น ๆ ก็เอาอย่าง** ไปเก็บข้าวในป่ามากินคราวละหลาย ๆ วัน, มันก็เกิดมียุ่งฉางสะสมข้าวขึ้น, แล้วทีนี้มันจะพออย่างไร; เพราะแต่ละคนต่างไปเก็บเอาไว้เป็นของของตัวเอง มาเผื่อหลายวันหลายเดือนอย่างนี้, **ของนั้นมันก็ไม่พอ.**

นี่เราเห็นได้ว่า **เรื่องเก็บมาใส่ยุ้งใส่ฉางนี้ คือความเจริญของมนุษย์** **เจริญตามแบบวัตถุแบบโลก ๆ;** พอต่อมาเห็นว่ามันไม่ไหว ที่จะไปเก็บที่เกิดอยู่ในป่า มันต้องปลูก, **มันต้องเพาะต้องปลูก** นี่มันเป็นความเจริญเรื่องการเพาะปลูก. พอมันจะต้องเลี้ยงสัตว์ผสมสัตว์ ก็เป็นความเจริญเรื่องวัตถุมันก็เริ่มมีปัญหา. ทีนี้มันไม่หยุดเพียงเท่านั้น มันไม่หยุดเพียงว่าจะทำนาพอกิน เลี้ยงสัตว์พอกิน **มันต้องการจะมีมาก** จนไม่รู้ว่าจะไปสิ้นสุดแคไหน ก็ประกวดประชัน แข่งขันกันทำ ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างทำ, **นี่คือความเจริญ.** ถ้าใครฉลาดก็ทำแปลกออกไป แปลกออกไป แปลกออกไป มันก็เกิดอะไรใหม่ ๆ ขึ้นมาเรื่อย. **นี่คือความเจริญ** ที่เขาเรียกว่า *culture* นั้น เป็นศัพท์สำหรับเรียกไถ่ไถนา เป็น *culture* พอคนรู้จักไถนา มันดีกว่า

รู้จักเก็บข้าวที่เกิดอยู่ตามธรรมชาติ ฉะนั้นคำว่า *culture* มาเป็นเรื่องความเจริญยุคหลัง ๆ ยุคหลัง ๆ กระทั่งยุคปัจจุบันนี้ไม่ได้หมายถึงไถนา หรือการไถนา หรือตัวที่ใช้ไถนาแล้ว.

นี่พอมนุษย์รู้จักเอามาไว้กินไว้ใช้ สำหรับเดือนหนึ่ง สำหรับปีหนึ่งนี้ ปัญหาเรื่องนั้นมันก็หมดไป, เรื่องกิน มันก็หมดไป รู้จักทำนาเก็บไว้กินปีหนึ่งสองปี, ปัญหาเรื่องกินเรื่องข้าวมันหมดไป, มันก็ขยายตัวไปมีปัญหาเรื่องทีประณีตที่ดีไปกว่านั้นมันก็ไม่พ้นไปจากเรื่องกาม, มันขยายตัวเรื่องกาม. ความรู้สึกที่เอร็ดอร่อยกว่ากินก็คือเรื่องกาม, ความรู้สึกเอร็ดอร่อยกว่ากาม, ก็คือเรื่องเกียรติ; เพราะฉะนั้น คำว่ากิน ว่ากาม ว่าเกียรติ เอาไว้คิดเป็นหลักสำหรับเข้าใจเรื่องนี้.

พอเรื่องกินหมดปัญหา มันก็เรื่องกาม, เรื่องกามมันไม่รู้จักเต็ม ไม่รู้จักจุดอิ่มจุดพอ. นี่เบื่อกามก็มีเรื่องเกียรติ, หรือพร้อมกันไปทั้งกามทั้งเกียรติ, เพราะว่าเกียรติมันเป็นเหตุให้ได้กาม, และเป็นเหตุให้ได้กินดีไปกว่าเดิมด้วย. ถ้าเรามีเกียรติ แสวงหากามได้ง่าย หากินได้ง่าย ฉะนั้นเรื่อง ๓ อย่างนี้ เราจึงไม่แยกจากกัน เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ.

คำว่าเกียรติหมายถึงอำนาจอะไรด้วย. เรามีเรื่องกิน เรามีเรื่องกาม แล้วเรามีเกียรติ คือมีอำนาจหรือมีอะไรที่เป็นฤทธิ์ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ : อำนาจเงินก็สำเร็จประโยชน์, อำนาจอาวุธก็สำเร็จประโยชน์, อำนาจวิชาอาคมก็สำเร็จประโยชน์, แต่ว่าเกียรตินี้มันก็หมายถึงพวกอำนาจเหล่านี้เพื่อสำเร็จประโยชน์ เพราะมันเป็นทางที่จะให้ได้อำนาจ อย่างใดอย่างหนึ่ง.

ฉะนั้นจะต้องรู้ว่า เมื่อมนุษย์หมดปัญหาเรื่องกิน มันก็เลยมา ขยายเรื่องกาม ซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด; ฉะนั้นความเจริญที่ทำความยุ่งยากมากที่สุด ก็คือความเจริญ

ในเรื่องกาม. แต่ที่นี้เรื่องกินกับเรื่องกามมันไม่แยกกันทีเดียว เพราะว่ากินอร่อย มันก็คือกามชนิดหนึ่ง, ถ้ากินแต่พอเพียงอยู่ได้ มันไม่ใช่กาม ไม่ใช่กามารมณ์ทางลิ้น. ถ้าว่ากินอาหารแต่พออยู่ได้ มันเป็นเรื่องอาหารการกินธรรมดา; แต่ถ้ากินอร่อยแล้วก็เป็นเรื่องกาม เป็นเรื่องทางลิ้น. ฉะนั้นเราเห็นการโฆษณาขาย หรือชักชวนให้สนใจแต่เรื่องกินนี้มากในหน้าหนังสือพิมพ์ ส่วนนี้มันเป็นเรื่องกามไป, ไม่ใช่เรื่องกินตามธรรมดาปกติ มันขยายได้เรื่อย เรื่องกินให้แปลกออกไปไม่มีที่สิ้นสุด. **แล้วการกินเป็นกามอยู่ในตัว** มันก็ยังส่งเสริมความใคร่ในกาม; เพราะว่าถ้าคนเรากินอาหารเกินที่ธรรมชาติต้องการแล้วมันก็ส่งเสริมความรู้สึกทางกามมากขึ้นไปอีก เห็นได้ง่าย ๆ ที่กินอาหารดี ๆ นั้น มันก็ส่งเสริมในทางกามมากขึ้นไปอีก.

มีสติปัญญามาก ยิ่งขยายเรื่องกิน, กาม ออกไป.

เมื่อคราวก่อน ๆ ได้เคยบอกให้เป็นหลักแล้วว่า มนุษย์มันแปลกตรงที่มีความคิดสติปัญญามากกว่าสัตว์ ที่มีเพียงสัญชาตญาณไม่ใช่สติปัญญา; นี่เรื่องสติปัญญา นี่ สติปัญญาอย่างชาวโลกนี้ หรือสติปัญญาตามธรรมดาสามัญมนุษย์นี้ คือต้นเหตุหรือจุดตั้งต้นของความยุ่งยาก ความลำบากหรือปัญหาต่าง ๆ.

เมื่อเรากินอาหารแต่เพียงว่าธรรมชาติต้องการ, ทำนากินตามต้องการ เหมือนกับสมัยโน้นหลายพันปีมาแล้วโน้น มันก็ไม่เกี่ยวกับสติปัญญา ปัญหามันก็ไม่มี. ที่นี้พอเรารู้จักประดิษฐ์ประดอยเรื่องการกิน สติปัญญามันมีมาก มันก็ประดิษฐ์ประดอยได้ไม่มีที่สิ้นสุด นี่มัน กลายเป็นเรื่องกามทางลิ้น; นี่คือสติปัญญา ที่มันเป็นจุดตั้งต้นของปัญหายุ่งยาก.

ที่นี้ความเขลาของมนุษย์มันวางมาตรฐานสูงขึ้นไป สูงขึ้นไป, ต้องกินอย่างนั้น ต้องกินอย่างนั้น, แล้วต้องกินอย่างนั้น จนกระทั่งยุคนี้สมัยนี้ จะต้องกินอย่างนั้น จึงจะเรียกว่าระดับธรรมดา อย่างนี้เป็นต้น; นี่เลยความพอดีไป ปัญหามันก็เกิดขึ้นเรื่อย. มีเรื่องกิน อย่างเดียวเท่านั้น มีปัญหาเกิดขึ้น ที่จะต้องกักตุน, ต้องมีเงินมากและต้องกักตุน, กักตุนนี้ไม่ใช่เพื่อตัวคนเดียว มันเพื่อประเทศชาติ ฉะนั้นปัญหาที่ไปเอาเมืองขึ้น, ไปรบราฆ่าฟันไปเอาเมืองขึ้นมาเป็นของตัวเอง, ก็เพื่อเรื่องกินด้วย, จะไปเอาวัตถุในดินแดนที่เรารบชนะมาเป็นของเรา เพื่อสนับสนุนการมีของกิน; ฉะนั้นเรื่องกินก็ไม่ใช่เรื่องเล่น เป็นต้นเหตุของความยุ่งยาก.

ที่นี้ที่ว่าสติปัญญาเป็นจุดตั้งต้นของความยุ่งยาก มันไม่ใช่เพียงเรื่องกินนี้ มันเป็นเรื่องกามทั้งหมด. เราก็ดูว่ามนุษย์นั้นเป็นอย่างไร, และสัตว์เป็นอย่างไร, การสืบพันธุ์ของสัตว์เป็นสัญชาตญาณล้วน ๆ พอต่อมแกลนด์ในร่างกายนั่งสุขจัด มันก็กระตุ้นความรู้สึก เป็นความใคร่ สืบพันธุ์ไม่กินาก็เสร็จไป ก็เลิกไป หรือไม่กี่วัน ๒ - ๓ วัน มันก็เสร็จไป, ก็เลิกไป มันเป็นสัญชาตญาณล้วน ๆ ไม่มีสติปัญญา.

ที่นี้มนุษย์นั้นมีสติปัญญา สามารถสร้างมโนภาพที่เรียกว่า *imagination* หรือมโนภาพ มนุษย์มีสติปัญญาสร้างขึ้น; ฉะนั้น มนุษย์สามารถจะสร้างมโนภาพในทางกามารมณ์ได้เรื่อยไป ๆ ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด, มันจึงเป็นส่วนของมโนภาพ ไม่ใช่ของสัญชาตญาณล้วน ๆ ก็จริงแหละที่ว่า, มนุษย์นี้ก็มีวันที่ว่า มีต่อมแกลนด์สูงในร่างกายนั่งสุขก็ต้องการสืบพันธุ์ นั่นมันก็ชั่วระยะไม่กี่วัน นั่นมันส่วนหนึ่งเป็นไปตามสัญชาตญาณเหมือนกับสัตว์เดรัจฉาน; แต่เป็นส่วนน้อย, ส่วนมากก็คือ มนุษย์มีมโนภาพที่สร้างขึ้นได้ไม่มีที่สิ้นสุด.

นี่ฟังยาก ว่ามันเป็นแต่เพียงมโนภาพ ทำไมมันมีฤทธิ์มีเดชมาก? มนุษย์สามารถคิด ถ้าพึงคิดเกิดความกำหนดได้ สร้างมโนภาพทางเพศให้เกิดความกำหนด หรือสำเร็จความใคร่ได้; แต่สัตว์ทำไม่เป็น,ขอให้รู้ไว้ว่าสัตว์ทำอย่างนั้นไม่เป็น. **นี่มนุษย์ก้าวหน้าในทางความคิดด้วยมโนภาพนี้ยิ่งขึ้น ๆ และก็ผลิวัตถุที่ส่งเสริมความคิดทางมโนภาพทางกามารมณ์นี้มากยิ่งขึ้น ๆ รวมทั้งการกิน การอะไรด้วย.** ฉะนั้นมนุษย์จึงพร้อมที่จะบริโภคคามทุกวันทุกคืนตลอดปี; ไม่เหมือนสัตว์ที่เป็นไปตามสัญชาตญาณ มีความใคร่ มีความต้องการเฉพาะเมื่อต่อมเกลนด์สูงตามธรรมชาติ หรือสัญชาตญาณ; ฉะนั้นสัตว์ตัวหนึ่งไม่มีความปรารถนา กามารมณ์ตลอดปีเหมือนมนุษย์. นี่คือผลของสติปัญญา, คิंदุชิตี ผลของสิ่งที่เรียกว่า สติปัญญา ที่เป็นไปตามประสาโลก สามารถทำให้มนุษย์มีความใคร่ทางกามารมณ์ หรือปฏิบัติกิจทางกามารมณ์ได้ตลอดวันตลอดคืน ตลอดเดือนตลอดปี.

ฉะนั้นเราจึงเห็นได้ว่า **ส่วนที่เป็นสัญชาตญาณแท้ ๆ ในทางเพศนั้น สัก ๑๐ ส่วน, แล้วอีก ๙๐ ส่วน เป็นของความคิดและสติปัญญา** ที่รู้จักฉลาดในการคิดสร้างมโนภาพ; ๑๐๐ส่วนนี้ ตั้ง ๙๐ ส่วนเป็นผลของความมีสติปัญญา, ๑๐ ส่วนนั้นคือตามเดิม ตามสัญชาตญาณที่สัตว์ก็มี สัตว์เดรัจฉานก็มี มนุษย์ก็มี, ฉะนั้นถ้ามนุษย์จะคงสืบพันธุ์กันแต่ตามสัญชาตญาณแล้ว มันก็มีแต่เพียง ๑๐ ส่วนใน ๑๐๐ ส่วน. แต่เดี๋ยวนี้มันมีความเก่งกล้าสามารถ ที่ความเก่งในการสร้างมโนภาพ ฉะนั้นจึงมีได้ตลอดปี คืออีก ๙๐ ส่วน; ฉะนั้นจึงไม่รู้จบ.

ที่นี้มาถึงยุคที่มีความเจริญทางวัตถุ ส่งเสริมกามารมณ์นี้ มนุษย์ก็ยังไปไกลจนลืมหืมตา, ที่นี้คนรุ่นหนุ่มเกิดมายุคนี้ มันก็บ้ามาตั้งแต่เกิด ปัญหามันก็มีมาก. ต่อไปมนุษย์ก็จะเผชิญปัญหา ที่เรียกว่าเหลือล้นทีเดียว ที่คนหนุ่มเกิดมาในความเจริญอย่างวัตถุ, ถูกทำให้หลงในเรื่องทางวัตถุ, แล้วมีมโนภาพในทางเพศนี้เก่งกว่า

บรรพบุรุษขึ้นไปอีก, แล้วมองดูให้ดีว่ามันคืออะไร? ความก้าวหน้า หรือความเจริญ หรือสติปัญญานี้มันคืออะไร? ถ้าปล่อยไปตามเรื่องของมนุษย์ปุถุชนมันคืออะไร? **ความเจริญคือคิดเก่งในทางที่จะเป็นโทษของกามารมณ์ ของกิเลสตัณหา** นั่นคือความเจริญทางจิตใจ แล้วก็ความเจริญคือผลิตวัตถุออกมา ให้ตัวเองหลงใหลมากขึ้น. นี่คือการเจริญทางวัตถุ, เจริญทางวัตถุก็เพื่อผลิตวัตถุออกมา หลอกตัวเองให้หลงใหลมากขึ้น, เจริญทางจิตใจก็คือ ทำให้คิดเก่งในการที่จะบริโภค กามารมณ์ ทางตา ทางหู ทางจมูกทางลิ้น ทางกายเก่งขึ้น, นี่เป็นหัวข้อที่จะต้องเอาไปคิด.

ที่นี้หลักฐานหรือสิ่งที่เป็นพยานก็ดูเอาเอง เขามี**ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทุกแขนง ทางเกษตรศาสตร์ ทางเศรษฐกิจ** ทางอะไรก็ตามเถอะ มัน**เพื่อผลคือวัตถุทั้งนั้น**, แล้วเขามีความคิดไปในทางวัตถุนิยมว่า วัตถุเพียงพอแล้วก็หมดปัญหา, ถ้ามีวัตถุใช้เพียงพอ กินอยู่ใช้สำหรับทุกคนแล้วก็หมดปัญหา. ฉะนั้นจึงจะทุ่มเททั้งหมดไปในทางสร้างวัตถุ พร้อมกันนั้นก็ยิ่งหลงใหลในทางจิตในทางกามารมณ์นี้มากขึ้นไปด้วย, มันก็สิ้นสุดลงไปเท่านี้ มนุษย์ในโลกเราปัจจุบันนี้มันมีเพียงเท่านี้.

นี่คำว่า **ธรรมะ** หรือคำว่า ความสะอาด สว่าง สงบ มันไม่ประสีประสา เข้าไม่จุ, **ไม่มีเนื้อที่จะให้เข้ามา**. ฉะนั้นอย่าลืมนะ เรามีหัวข้อว่า**ปัญหาตั้งต้นเมื่อมีความเจริญ**เป็นหัวข้อที่จะลืมไม่ได้, **ปัญหาคือความทุกข์หรือกิเลสนี้ มันตั้งต้นเมื่อมีความเจริญ** นับตั้งแต่เริ่มรู้จักดีรู้จักชั่วขึ้นมา ในทางให้ยึดมั่นถือมั่นเป็นตัณหาของกู, **นี่คือจุดตั้งต้นของปัญหา** จะว่าโดยทั้งหมด. มนุษย์ทั้งสายก็เหมือนกับที่พูดมาแล้วว่ายุคที่มนุษย์เริ่มรู้จักความดีความชั่วที่สมมติเรียกว่ารู้จักกินผลไม้ต้นนั้นเข้าไป.

ปัญหาดังต้นเมื่อรู้จักดีชั่ว.

ทีนี้ว่า เฉพาะคน คนคนหนึ่งชาติหนึ่งนี้ก็เหมือนกัน เมื่อเกิดมาในท้อง มันยังไม่รู้เรื่องดีเรื่องชั่ว, พอโตขึ้นหน่อย รู้เรื่องดีเรื่องชั่ว มันก็เริ่มมีปัญหา, เริ่มมีความทุกข์ เริ่มมีปัญหาเมื่อรู้จักดีรู้จักชั่ว. เมื่อเด็กทารกยังไม่รู้จักดีรู้จักชั่ว ปัญหา ก็ยังไม่มี; ฉะนั้นปัญหามันตั้งต้นเมื่อรู้จักดีรู้จักชั่ว, พอรู้จักดีรู้จักชั่ว มันไม่ได้ตั้งต้น เพื่อจะศึกษาเพื่อจะรับเสียซึ่งความยึดมั่นถือมั่นเรื่องดี - ชั่ว, มันยิ่งไปยึดมั่นถือมั่นเรื่องดี - ชั่ว.

ไปคิดดูเถอะ พอเรารู้จักดีรู้จักชั่วนี้ จะยิ่งยึดมั่นถือมั่นเรื่องดีเรื่องชั่ว ไม่ ไข่มีความรู้เรื่องดีเรื่องชั่ว เพื่อจะไม่ยึดมั่นถือมั่นหรือเพื่อจะเฉยได้ มันไม่เป็นอย่างนั้น. คำว่า รู้จักดีรู้จักชั่วนี้ คือไปรู้จักเพื่อยึดมั่นถือมั่น; ที่มนุษย์กินผลไม้ต้นนั้นเข้าไป รู้จักดีรู้จักชั่ว มันมีความหมายอย่างนั้น, ถ้าฟังไม่ดี มันเข้าใจผิดได้. ถ้ารู้จักดีรู้จักชั่วแล้ว ก็รู้จักกำจัดความชั่ว มีแต่ความดี มันก็หมดปัญหาไป; แต่ทีนี้มันไม่ใช่อย่างนั้น มัน รู้จักดีรู้จักชั่ว เพื่อยึดมั่นถือมั่น เพื่อความหนักอกหนักใจ, และเพื่อหลงใหลในความดี, คำว่าดี.

ทีนี้ความที่มันเป็นโทษของอารมณ์ของวัตถุนี้ ก็คิดว่า ได้นั้นแหละดี ได้กิน ได้กาม ได้เกียรตินั้นแหละดี. คำว่าได้หมายถึงได้สิ่งที่กิเลสมันอยาก คือเรื่อง กิณ เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ยิ่งได้มันก็ยิ่งดี, ก็ระดมทุ้มเททั้งหมด เพื่อได้สิ่งเหล่านี้. เมื่อไม่ได้มันก็เป็นทุกข์, นี่ไม่ยอมเป็นทุกข์ ก็แย่งชิง ก็เบียดเบียน ก็ประพฤติทุจริตเหมือนที่กำลังทำกันอยู่เดี๋ยวนี้ในโลกนี้ : รบกันไม่มีที่สิ้นสุด มันถือได้เป็นดี ก็แปลว่าที่รู้จักดีรู้จักชื่อนั้นมันไม่ได้รู้ถูก.

อยู่เหนือดี - ชั่วแล้วจะหมดปัญหา.

ถ้ารู้จักดีรู้จักชั่ว อย่างพระพุทธเจ้ารู้ ก็คือว่า ดีชั่วทั้งสองอย่างนี้ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้. เราจะกดไว้ไม่ให้หือขึ้นมาทั้งดีและทั้งชั่ว, ให้จิตใจเป็นอิสระอยู่เหนือดีเหนือชั่ว คือไม่ต้องมีความทุกข์ เพราะดีและช่วนั้นเอง; **อย่างนี้จึงจะเรียกว่ารู้จักดีรู้จักชั่ว อย่างถูกต้อง และสมบูรณ์.** ที่นี้คำว่า รู้จักดีรู้จักชั่วของชาวบ้าน ชาวเมืองไม่ใช่อย่างนั้น, ดีตามที่กิเลสต้องการ คือได้ ชั่วคือไม่ได้.

มนุษย์มีปัญหเดี๋ยวนี้, **ปัญหาอย่างโง่เขลาที่สุด** ที่ว่า**ทำไมทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ? คนทำชั่วกลัวรวย คนทำดีกลับจน;** นี่คืปัญหาที่โง่ที่สุด เพราะไปเอาดีที่ได้ ไปเอาดีที่ได้เงิน ได้ของ ได้กิน ได้กาม ได้เกียรติ, เขาไปเอาดีที่นั่น ซึ่งมันไม่ใช่ดีจริง. ถ้าเอาดีจริง ๆ อย่างพระพุทธเจ้าว่า ก็ไม่มีปัญหา : ใครทำดีก็ดีจริง ๆ ใครทำชั่วก็ชั่วจริงอยู่แล้วตั้งแต่เมื่อทำ. เมื่อเราถือว่านี่ดีชั่ว พอไปทำอย่างดีเข้า ก็ต้องถูกบัญญัติว่าทำดีได้ดี, มันก็ได้ทำแล้ว มันก็ได้ดีแท้. ที่นี้เขาไปเอาดีที่เรื่องได้ ได้เงิน ได้ของ ได้เกียรติ ได้อะไรต่าง ๆ, มันจึงมีปัญหที่โง่เขลาขึ้นมา ว่าทำไมจึงไม่ได้ดี, ทำชั่วทำไมจึงไม่ถูกลงโทษ หรือทำให้เป็นทุกข์; **เพราะตีความหมายของคำว่า ดีและชั่วผิด,** คือตีความไปตามภาษาของชาวบ้านนุถุชน.

เราจึงพูดได้ว่า **ทุกข์หรือปัญหามันเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เริ่มมีความรู้จักดีรู้จักชั่ว** อย่างเบื้องต้น,อย่างโง่เขลาที่สุด คือสูงขึ้นมากว่าสัตว์เดรัจฉานชั้นหนึ่งเท่านั้น. สัตว์เดรัจฉานไม่รู้จักดีไม่รู้จักชั่ว, **ไม่มีเรื่องดีเรื่องชั่ว, มันก็ไม่ทุกข์**เพราะเหตุนี้. ฉะนั้นมันยังดีกว่าคน มันจึงไม่ถูกลาปให้มีบาปตลอดกาลเหมือนคน, พอคนเริ่มแยกตัวจากสัตว์เดรัจฉาน ก็คือรู้จักดีรู้จักชั่วในอันดับโง่ คือสำหรับจะยึดมั่นถือมั่นมันก็มี**มีความทุกข์.**

ฉะนั้นคัมภีร์ไบเบิลเขาเขียนไว้ถูกต้องแล้ว ว่ามันเริ่มมีบาปเดิม มีบาปตั้งต้น, เริ่มตาย เริ่มแห่งการตาย ก็หมายความว่า, เริ่มมีสติปัญญาอย่างมนุษย์ ก็คือเริ่มตาย น่าสนใจไหม? เริ่มมีสติปัญญาอย่างบุรุษอย่างมนุษย์บุรุษนี่คือเริ่มตาย, เริ่มมีบาป, เริ่มจมอยู่ในบาปตลอดกาล สืบต่อถึงลูกหลานเพราะสอนมาอย่างเดียวกันหมด. พอลูกหลานออกมาก็สอนอย่างเดียวกันหมด, ลูกหลานออกมาก็สอนอย่างเดียวกันหมด ฉะนั้นคนจึงมีความทุกข์เหมือนกันหมด ก็ร้อยชั่วคนมาแล้ว ตั้งแต่เริ่มรู้จักดีรู้จักชั่ว ฉะนั้นก็ไม่เปลี่ยนแปลงอะไร, ยังมีความทุกข์อยู่.

การที่มาบวชมาเรียนมาศึกษาธรรมะนี้ ก็เพื่อจะอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ ให้มันรู้ชั่วรู้ดีอย่างถูกต้อง สำหรับจะอยู่เหนือดีเหนือชั่ว ไม่ให้มันเกิดเป็นปัญหาขึ้นต่อไป; เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ถืออย่างเขาถือว่า ได้นั้นแหละดี. ฉะนั้นเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เลยกลายเป็นเรื่องสกปรก สำหรับพระอริยเจ้า; เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เป็นที่ทอดทูนบูชาของบุรุษ, บุรุษจะทอดทูนบูชายิ่งกว่าอะไรเสียอีก, จะบูชาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรตินี้ แม้ที่อ้างตัวเป็นอุบาสกเป็นอุบาสิกา เป็นพระเป็นเณรบางคนนั้น มันก็บูชาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า, จึงทั้งพระพุทธเจ้า ทั้งพระธรรม ทั้งพระสงฆ์, ดื้อดึง ไปเอาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ต่อหน้าพระพุทธเจ้า, พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. นี่ก็เพราะว่าไม่รู้ว่ ดีคืออะไร ชั่วคืออะไร, จะอยู่เหนือได้อย่างไร, จะชนะได้อย่างไร, มันรุกเข้ามาถึงขนาดนี้. มนุษย์ทั่วไปไม่ต้องพูดถึง; แม้พุทธบริษัทบางคนก็ยอมสลัดทิ้งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เพื่อเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ในบางโอกาส ในบางอย่าง ในบางคราว.

นี่แปลว่า มันเป็นอวิชชา เป็นโมหะ อะไรถึงที่สุด, แต่แล้วเขาก็ไม่วายที่จะเรียกมันว่า ความเจริญ คือความเจริญ เขาเรียกการได้กิน ได้กาม ได้เกียรติ

ตามที่เขาต้องการ, ตามที่เขานิยมกันนั้นว่าความเจริญ ว่าความก้าวหน้า ว่าความเจริญ ทุกคนกำลังบูชาความเจริญ ก็ที่แท้นั้นคือสิ่งตรงกันข้ามกับความเจริญ คือความเสื่อมอย่างลึกซึ้งในทางจิตทางวิญญาณ, ความเสื่อมเสียอย่างถึงที่สุดในทางจิตวิญญาณ, เขาเรียกมันว่าความเจริญ. ฉะนั้นอย่าลืมว่า **ปัญหามันตั้งต้นเมื่อมนุษย์เริ่มมีความเจริญ**, ปัญหา บาป อกุศล ลามก กิเลส ความทุกข์. นี่เรียกว่า ปัญหา, ปัญหา ตั้งต้นเมื่อมนุษย์เริ่มมีความเจริญ.

คุณก็เห็นได้ว่าเรื่องนี้ก็เคยพูดมาหลายครั้งแล้ว; แต่กลัวว่าจะเลือน จะพินเฝือ จึงพูดซ้ำ พูดซ้ำ, **พูดซ้ำอยู่เรื่อย** เพราะว่าถ้าเข้าใจข้อนี้ดีแล้ว มันรับประกันได้, **รับประกันได้ว่าจะไม่หลงทาง**. แล้วก็อย่าไปบูชาความเจริญ อย่างที่โลกสมัยนี้ เขาเรียกกันว่าความเจริญ มันเรื่องความรับบาปเก่า, และสร้างบาปใหม่เพิ่มขึ้นๆ ให้มนุษย์มีปัญหาและมีความทุกข์ยิ่งขึ้นกว่าเก่า นี่ทั้งโลกกำลังเป็นอย่างนี้. ฉะนั้นคำว่า โลกุตตระหรืออยู่เหนือหรืออะไร คือมันเหนือความเป็นอย่างนี้ อย่าไปมุดหัวลงไปได้นั้น เหมือนกับเขา, เรียกว่า **โลกุตตระได้ คืออยู่เหนือความหลง หลงไหลในความเจริญทางวัตถุ** และความเจริญทางจิตใจอย่างโง่เขลา.

ความเจริญทางวัตถุทำให้เกิดปัญหา.

ความเจริญทางจิตใจอย่างของมนุษย์สมัยนี้ มันเป็นทาสของวัตถุ; ฉะนั้นความเจริญทางจิตใจของมนุษย์สมัยนี้จึงเป็นความโง่เขลา เพราะมันอยู่ใต้อำนาจของความเจริญทางวัตถุ. ถ้าพูดอีกทีหนึ่ง ก็**ไม่มีความเจริญทางจิตใจ**; แต่เดี๋ยวนี้ เขาถือว่า นี่แหละคือความเจริญของมนุษย์สมัยนี้ ทั้งทางวัตถุและทั้งทางจิตใจ เป็นวัฒนธรรมอย่างสูง, แลกเปลี่ยนกันระหว่างชาตินั้นชาตินี้ แลกเปลี่ยนกันแลกเปลี่ยน

กัน, ยิ่งแลกเปลี่ยนกันก็ยิ่งมีความเจริญทางวัตถุ, ทุกคนก็ยิ่งเป็นทาสของวัตถุ ทั้งโลกก็มีแต่ปัญหาคือความทุกข์.

ฉะนั้นเราจึงไม่ข้องแวะกับความเจริญของมนุษย์ชนิดนี้ ทั้งทางวัตถุและทั้งทางจิตใจ, เราก็เพ่งหาความเจริญที่ถูกต้องของพระพุทธเจ้า; ฉะนั้นต้องแยกความเจริญของพระพุทธเจ้าออกไปว่า มันยังไม่มา ถ้ามีแล้วไม่เกิดปัญหา.

ฉะนั้นถ้าผมพูดว่า ปัญหาเกิดเมื่อความเจริญตั้งต้น มันก็ย่อมเป็นการยืนยันอยู่ในตัวว่า **เจริญทางวัตถุ**นั่นเอง; เพราะว่าถ้าเจริญอย่างแบบของพระพุทธเจ้ามันไม่มีปัญหา, แล้วจะเอาคำพูดไหนมาพูดว่า ปัญหาตั้งต้น, มันไม่มีปัญหา มันจึงไม่มีปัญหาที่จะตั้งต้น นี่มัน **ความเจริญทางธรรมะ** มันไม่มีปัญหาที่จะตั้งต้น; ฉะนั้นปัญหาจึงไม่อาจจะตั้งต้น เพราะความเจริญทางจิตใจตามแบบของพระพุทธเจ้า. **ปัญหามันตั้งต้นเมื่อมีความเจริญตามแบบของคนโง่ คือคนบุญชนที่ถือเอาได้เป็นดี, เอาเรื่องกิน เรื่องกามเรื่องเกียรติ เป็นเรื่องดี.** ฉะนั้นโดย *logic* มันก็กำกวมกันอยู่ในตัว เพราะมีคำว่าปัญหา มันต้องมีปัญหาแล้วปัญหามันตั้งต้นเมื่อมีความเจริญอย่างวัตถุ ของคนธรรมดาสามัญ; สำหรับทางฝ่ายโลกุตระฝ่ายพระพุทธเจ้านั้น ปัญหาไม่มี, ฉะนั้นจึงไม่พูดได้ว่า ปัญหาตั้งต้น. แต่ที่นี้เราก็มีหลักอยู่แล้วว่า **คำแต่ละคำ ๆ มีความหมายเป็นภาษาคนเป็นภาษาธรรม;** เราก็พูดได้ชัดเลยว่า **ปัญหามันตั้งต้นเมื่อมีความเจริญ วงเล็บว่าในภาษาคน** ตามภาษาคนพูด ชาวบ้านพูด คนพูด, ปัญหาคือสิ่งไม่พึงปรารถนาทุกอย่างตั้งต้นเมื่อมนุษย์มีความเจริญ ตามความหมายของมนุษย์ ที่ไม่รู้อะไร ที่ทำให้หลงความดีความชั่ว.

ฉะนั้นวันหนึ่งไม่ต้องเข้าใจอะไรมาก เข้าใจเพียงประเด็นเดียวว่า **ปัญหามันตั้งต้นเมื่อมนุษย์เริ่มมีความเจริญ, หรือจะพูดให้กินความกว้างไปว่า ถ้ามนุษย์รู้จักดี**

มากจนถึงอยากจะควบคุมความดีความชั่ว ก็เรียกว่า ปัญหามันตั้งต้นเหมือนกัน. ปัญหานี้มันพิเศษ ถ้าตั้งต้นเพื่อทำลายความยึดมั่นถือมั่นในความดีความชั่ว อย่างนี้มันเป็นปัญหาที่จะไปสู่โลกุตตระ, มันไม่ใช่ปัญหาที่จะทำลายโลก. ปัญหาที่จะทำลายโลกให้วินาศไป คือปัญหานี้ ที่ตั้งต้นมีความเจริญทางวัตถุ แล้วหลงใหลทางวัตถุ, ไปถึงขนาดที่ว่า ปัญหาต่าง ๆ จะแก้ได้ด้วยวัตถุ หรือความเจริญทางวัตถุ แล้วก็เลยระดมกันใหญ่ในเรื่องทางวัตถุ มันก็ยิ่งลำบาก ยิ่งมีปัญหามาก.

สมมติว่า แก่ปัญหาเรื่องคนตายได้ คนไม่ตาย, คนมากขึ้น, ยิ่งมากขึ้นเท่าไร มันก็ยังไม่พอมันก็ยังจะต้องเบียดเบียนกัน ทุกจริตแย่งชิงกันมาก เพราะว่าเมื่อมีคนมาก มันปกครองไม่ทัน ควบคุมไม่ทัน คนเลวมันก็เกิดขึ้น; เช่นเดียวกับ **พระพุทธเจ้าตรัสว่า** **เมื่อก่อนนี้อุปัฏฐะไม่มี พอดณะสงฆ์นี้ตั้งมั่นมาเป็นเวลานาน เจริญด้วยบริษัท อุปัฏฐะก็มี.** อุปัฏฐะคือสิ่งอุบาทว์คำเดียวกับคำว่า อุบาทว์, อุปัฏฐะก็ไปดุก็แล้วกัน. สิ่งอุบาทว์นี้ยังไม่มีในธรรมวินัยนี้; **ครั้นคณะสงฆ์ตั้งมานานมีจำนวนภิกษุมาก มีอะไรมาอุปัทวะจึงมี;** นี่หมายความว่าเพราะคนมากแท้ ๆ เพราะคนมากควบคุมกันไม่อยู่อย่างหนึ่ง เพราะคนมากคนไม่ดีก็จับปลัดจับผลูเข้ามา.

ทีนี้เราจะเอาแต่เพียงว่า **แก้ปัญหาในการเจ็บไข้** ในการหยูกยาพยาบาลให้ดี, **คนไม่รู้จักตาย** คนมันก็มาก ก็ต้องมีคนชั่วมาก, แล้วการปกครองจึงทำไม่ได้. ฉะนั้นเรื่องคนมากนั้นก็ยังเป็นภัย ทำให้โลกนี้ มันยังเป็นนรกมากขึ้นไปอีก, แล้วมันจะมีความขาดแคลนเร็วเข้า อาหารไม่พอกินหรืออะไรทำนองนี้ มันจะมีเร็วเข้า. และเมื่อการควบคุมไม่พอ ศีลธรรมเสื่อม มันก็ล้างผลาญกันเอง, **ความเห็นแก่ตัว มันทวีขึ้นเร็วกว่าที่จะมีคนน้อย ๆ** เพราะมันไม่พอ.

ฉะนั้นเรื่องความเจริญทางวัตถุ มันมีแต่เรื่องภัย, เป็นภัยเป็นอันตราย
ทั้งนั้น. **คุณกำเหนิดนี้ก็เหมือนกัน ถ้าเป็นเรื่องทางวัตถุแล้วมันก็อันตราย ทำให้**
เสื่อมเสียศีลธรรม, การรู้จักคุณกำเหนิดทางวัตถุกันมาก ๆ ทำให้ศีลธรรมเสียหายหมด,
มีความชั่วซึ่งปกปิดไว้มากมายที่สุด. **ถ้าควบคุมกำเหนิดกันทางจิตใจ** คือบังคับจิตใจ
ไม่กระทำ, ไม่ล่วงละเมิด บังคับ, มีศีล มีสมาธิ มันก็ไม่ใช่อันตราย, **การควบคุมกำเหนิด**
นั่นก็ดี. ฉะนั้นเราพูดได้ว่า **ถ้าเรื่องทางวัตถุแล้ว อันตรายทั้งนั้น,** มันพร้อมที่จะ
อันตรายอยู่เสมอ. ถ้าเผลอนิดเดียวมันอันตราย ไครมเข้าไปเลย, เพราะมันพร้อมที่จะ
อันตรายอยู่เสมอ. ฉะนั้นอย่าไปหลงความเจริญทางวัตถุ ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหา
เป็นจุดตั้งต้นของความทุกข์ของกิเลสของโลก ซึ่งเต็มไปด้วยความทุกข์.

นี่ผมพูดมาตั้งชั่วโมง มันก็เป็นใจความสั้น ๆ นิดเดียว ว่า**ปัญหาตั้งต้น**
เมื่อมีความเจริญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือมนุษย์รู้จักคิดรู้จักนึกด้วยสติปัญญา, ขยาย
การสืบพันธุ์ตามธรรมชาติตามสัญชาตญาณออกไปเป็นกามารมณ์ของกิเลสตัณหาได้
ตลอดวัน ตลอดคืน ตลอดเดือน ตลอดปี ผิดกับสัตว์เดรัจฉานตรงนี้. ฉะนั้นอย่า
ไปบูชาสติปัญญาชนิดนี้ เป็น**สติปัญญาชนิดที่ไม่ช่วยให้พบธรรมะ,** สติปัญญา
ชนิดนี้ไม่ช่วยให้พบธรรมะ, สติปัญญาที่เป็นทาสของวัตถุ เหมือนกับภาพที่ชี้ให้ดูบ่อย ๆ.
พยายามจะรู้ธรรมะด้วยสติปัญญา นั้นมันเหมือนกับพยายามจะจับปลาด้วยลูกน้ำเต้า;
เดินผ่านประตูนั้นที่ไร ก็ให้คิดนึกถึงข้อนี้ ว่าสติปัญญาที่ทำให้คุณทะเยอทะยาน จะดีจะ
เด่นอยู่ในทุกวันนี้, นั่นแหละคือ**สติปัญญาชนิดนั้น มันจะทำอันตราย;** แม้แต่
อยากดีอยากเด่น อยากเป็นอาจารย์จะเป็นผู้มีเกียรติเป็นอะไรก็ตาม, มันเป็นสติ
ปัญญาชนิดที่ว่า ไม่มีวันจะพบกันกับธรรมะ ต้องเป็นปัญญาชนิดชนะวัตถุ อยู่
เหนือวัตถุไม่เป็นทาสของวัตถุ จึงจะพาไปถึงธรรมะ แล้วจะจับปลาได้ง่าย ๆ ด้วย
เครื่องมือที่มีไว้สำหรับจับปลาโดยเฉพาะ.

เอาละพอกันที สำหรับคำอธิบายคำเพียงคำเดียวว่า **ความทุกข์ของสัตว์** มันตั้งต้นเมื่อเริ่มมีความเจริญ ทั้งทางวัตถุและทางสติปัญญาที่เป็นทาสของวัตถุ ถ้าจะพูดเป็นคำบัญญัติรัดกุมตายตัว ก็ต้องพูดอย่างนี้ ความทุกข์ของมนุษย์ในโลกมันเริ่มขึ้น เมื่อมนุษย์เริ่มมีสติปัญญาชนิดที่เป็นทาสของวัตถุ : เรื่องดีเรื่องชั่ว ได้แล้วเป็นดี, ไม่ได้คือไม่ดี. หัวข้อเพียงข้อเดียวสำหรับไปคิด ว่า**ปัญหาตั้งต้นเมื่อเริ่มมีความเจริญ** นี้เอาไปคิดเป็นอารมณ์ของสติปัญญาของวิปัสสนา, คือไปเพ่งหาความจริงของสิ่งนี้ ได้อีกนานได้ทุกวัน ๆ ปะเหมาะเข้าวันไหนดินฟ้าอากาศดี จิตใจโปร่งสบายดี มันก็เห็นลึกซึ้งได้ เพียงพอจนทำให้หยุดได้ ไม่ลุ่มหลงได้.

ฉะนั้นที่สอนกันอยู่ ตักเตือนกันอยู่ว่า **อย่าทำเพื่อจะรับคำขอบใจ, อย่าทำเพื่อจะให้เขาสรรเสริญเยินยอ, อย่าทำเพื่อให้ได้เรียกว่าดี** อะไรทำนองนี้ ก็คืออย่างนี้. ฉะนั้นมีชีวิตอยู่ด้วยการงานชนิดที่ไม่เพื่อตัวกู ไม่เพื่อของกู มันก็เป็นการพอกพูนปัญญาที่ถูกต้อง; เพราะฉะนั้นมันเป็นตัวปัญญาที่ถูกต้องอยู่แล้ว มันก็มีแต่พอกพูนให้แน่นแฟ้น ให้มากขึ้น ให้แน่นแฟ้นขึ้น. **เป็นอยู่เหมือนตายแล้ว** นี่เป็นคำพูดที่ถูกที่สุด ถ้าฟังถูก เป็นคำพูดที่ถูกที่สุด; เพราะฉะนั้นอุดมคตินี้ **ยังคงใช้ได้อยู่ตลอดไป** : กินข้าวจานแหมวอาบน้ำในคู อยู่เหมือนกับตายแล้ว, คือไม่มีอะไรเพื่อตัวกู และของกูเลย.

เอาละพอกันที,

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๑๔ -

วันจันทร์ที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๒

แรม ๘ ค่ำเดือน ๔

ความเป็นธรรมของตัวกู.

เหมือนกันทุกเรื่องคือว่า ทุก ๆ เรื่องของเราที่พูดต้องเป็นเรื่องเดียวเกี่ยวกับตัวกู - ของกูนั่นเอง. ฉะนั้นเราเรียกว่า ปาฏิโมกข์ คือหัวข้อใหญ่, แล้วก็ในทางธรรม ก็เรียกธรรมปาฏิโมกข์. ฉะนั้น คนฟังจะต้องจับให้ได้ หรือเข้าใจให้ได้ มองให้เห็นได้ว่า มันเป็นเรื่องเรื่องเดียว เรื่องตัวกู - ของกู, นี่มันเป็นความรู้สึก หรือเป็นคำพูดตามความรู้สึกว่า ตัวกู•ของกู. ถ้าเป็นกิริยา ก็คือเป็นความยึดมั่นถือมั่น; ฉะนั้นเรื่องความยึดมั่นถือมั่น กับเรื่องตัวกู•ของกูนี้เป็นเรื่องเดียวกัน.

มนุษย์เป็นทุกข์เพราะรู้จักดี - ชั่ว

ความทุกข์นั้นตั้งต้น เมื่อมนุษย์เริ่มรู้จักยึดถือเป็นตัวกู - ของกู ในระดับที่เรียกว่า มีดีมีชั่วนี่เป็นหลัก; ก่อนนี้มันเหมือนกับสัตว์ ตัวกู•ของกูเพียงแต่

ว่าเห็นแก่ตัวตามธรรมชาติของสัตว์, นี่แทบจะไม่เกี่ยวกับดีหรือชั่ว, มันเกี่ยวกับความหิวเกี่ยวกับความต้องการตามธรรมชาติ; อย่างนี้ไม่ถึงขนาดที่เป็นคน, ยังเป็นสัตว์. ถึงแม้ว่ามีรูปร่างเป็นคน แต่จิตใจระดับนี้ก็ยังเป็นสัตว์. ต่อเมื่อใดมันไปเกิดรู้ความหมายเรื่องดีชั่ว และยึดถือเกี่ยวกับดีหรือชั่ว จะเป็นดิชนดิไหนชั่วชนดิไหนก็ตามเถอะ มันก็เริ่มเรียกว่าเป็นคน, ความเป็นคนชนดิที่สมบูรณ์มันตั้งต้น ก็เริ่มมีความทุกข์.

มันก็เป็นคำพูดที่น่าหัว ที่ว่าเราพอรู้จักดีรู้จักชั่วมันก็เป็นทุกข์; ฉะนั้นเราก็ทำไม่รู้จักดีไม่รู้จักชั่วเสียซี นี่ถ้าแก่งทำมันก็ได้ ใจมันรู้จัก แล้วมันแก่งทำ จะแก่งทำไม่รู้จักดีรู้จักชั่ว มันก็ไม่ได้, นั่นมันเป็นจิตว่างอันธพาล ที่เราเรียกว่าจิตว่างแบบอันธพาลมันใช้ไม่ได้, เว้นไว้แต่ว่าจะเข้าใจเรื่องดีเรื่องชั่วถึงที่สุดจริง ๆ, แล้วมันขึ้นสูงไป จนถึงกับว่า ดีหรือชั่วนี้มันเท่ากัน มันรู้ความหมายเท่ากัน; นี่จึงจะไม่มีดีไม่มีชั่วอีกครั้งหนึ่ง, คืออยู่เหนือดีเหนือชั่วไปเสีย.

นี่จุดตั้งต้นของมนุษย์ก็เริ่มตรงที่ว่า พอเริ่มรู้จักดีชั่ว ตั้งต้นเป็นมนุษย์ที่มีความทุกข์ แล้วก็ไปเรื่อยไป ๆ กระทั่งถึงจุดปลายทางสุด ก็คือขึ้นเหนือความดีความชั่ว คือเป็นพระอรหันต์; เพราะฉะนั้นไม่เหมือนกันกับเรื่องไม่มีดีไม่มีชั่วของสัตว์ ก่อนความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นมันอย่างหนึ่ง, แต่ไม่มีดีไม่มีชั่วอย่างพระอรหันต์นั้นมันอีกอย่างหนึ่ง. อย่างหนึ่งเพราะมันไม่รู้ หรือมันหลง หลงขนาดที่ยังไม่รู้, พอรู้เข้าก็เริ่มเป็นทุกข์เพราะยึดถือ, ไปยึดถือก็เป็นทุกข์ ๆ ๆ มากเข้า ก็รู้ว่า ไม่ไหวทั้งดีทั้งชั่ว, จิตใจเลยเฉยเสียได้ทั้งดีและชั่ว, จึงไม่มีดีไม่มีชั่วอีกต่อไป, อยู่เหนือดีเหนือชั่ว.

นี่เรียกว่าเราไม่ได้พูดแต่จุดตั้งต้นอย่างเดียว เราพูดให้รู้ตลอดทั้งสาย เกี่ยวกับดีและชั่ว, ตอนที่ ๑ เมื่อยังไม่รู้จักดีไม่รู้จักชั่ว ก็ไม่มีความทุกข์. ตอนที่ ๒

รู้จักดีรู้จักชั่ว สำหรับยึดมั่นถือมั่น ก็มีความทุกข์, และในที่สุด ตอนที่ ๓ รู้จักดี และชั่ว ในฐานะที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น คือเห็นเป็นของเด็กเล่นไปหมด ก็ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่มีความทุกข์อีก ไม่อาจจะเกิดความทุกข์, มันมีผลต่างกัน, แบ่งได้เป็น ๓ ตอน.

ก่อนแต่จะรู้จักดีรู้จักชั่วนั้น ไม่มีความทุกข์ทางจิตทางวิญญาณ เกี่ยวกับเรื่องนี้, มีแต่ปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง เรื่องตามสัญชาตญาณทั้งนั้น มีทุกข์อย่างง่าย ๆ, ทุกข์อย่างเล็ก ๆ น้อย ๆ ผิด ๆ เผลอ ๆ ไม่ลึกซึ้ง เพราะยังไม่เกิดความยึดมั่นถือมั่นที่จริงจัง.

นี่พอ เริ่มรู้จักแบ่งแยกดี-ชั่ว, บุญ-บาป, สุข-ทุกข์, ได้-เสีย สูง-ต่ำ มันก็มีความยึดมั่นถือมั่นมาก; ฝ่ายที่สนับสนุนความอยาก ความต้องการ ก็เรียกว่าดี, ฝ่ายที่ไม่สนับสนุนความอยากความต้องการก็เรียกว่าไม่ดี.

สิ่งที่เรียกว่าดีก็มีหลายชั้น มันแล้วแต่ว่าความอยากนั้นดีหรือไม่ดีจริง, ความอยากอย่างโง่หรือความอยากอย่างฉลาด. ความต้องการก็มีหลายชั้น ต่ำ ๆ ว่าได้แล้วก็ดี ได้แล้วก็ดี; นี่ไปถึงตอนสูงก็ว่า โอ๊ย, เรื่องได้ของนี้มันยังไม่ได้ มันต้องได้อะไรกว่านั้น : ได้กามารมณ์ ได้เกียรติยศชื่อเสียงได้ไปทางโน้น, แต่ว่ามันก็ยังไม่ดี มันก็ยังหยุดไม่ได้ ยังเป็นทุกข์; ต้องการความสงบจึงจะดี; เป็นอยู่อย่างนี้. สิ่งที่เรียกว่า ดี มันก็เดินได้, ที่นี่แม้แต่ความเป็นธรรม ความรู้สึกที่ว่าดีนี้ มันก็ยังเดินได้แปลว่ายึดหยุ่นได้.

ความเป็นธรรมมีได้ทั้งจริงและหลอกลวง.

มนุษย์เริ่มรู้จักความเป็นธรรม หรือความถูกต้อง หรือความดี ความจริง ความงดงาม มาเป็นลำดับ ๆ; ไม่ใช่มนุษย์จะเริ่มรู้จักแต่ความดีที่เดียวถูกต้องหมด

หรือรู้จักความจริง ความยุติธรรม ที่ได้ถูกต้องหมด, มันเคยโง่มาทีละชั้น ๆ ๆ เป็นลำดับ.

ยกตัวอย่าง ว่าความถูกต้องหรือความเป็นธรรม; **ความเป็นธรรมของคนพวกหนึ่ง** มันรับไม่ได้สู้ไม่ไหวสำหรับคนอีกพวกหนึ่ง. ถึงเดี๋ยวนี้ คนเดี๋ยวนี้ ในสมัยนี้ยุคนี้ ความเป็นธรรมของคนบางพวก เรารับไม่ไหว; บางคนอำนาจเป็นธรรม, บางคนอำนาจเงินเป็นธรรม อำนาจอาวุธเป็นธรรม มันก็รับไม่ไหว, แม้แต่ว่าความเป็นธรรมที่เรียกว่ายุติธรรม บางทีมันก็ยังใช้ไม่ได้, ใช้ไม่ได้เอามาก ๆ; ไม่อย่างนั้นจะไม่เกิดคำพูดที่ว่า **แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร** อะไรทำนองนี้ **ไม่มีใครชอบแพ้ หรือไม่มีใครอยากจะยอมแพ้** จนต้องพูดว่า แพ้เป็นพระชนะเป็นมาร, มันต้องการชนะทั้งนั้น.

ความถูกต้องนั้นคือยอมแพ้ อย่างนี้ไม่มีใครเข้าใจดอก, ยิ่งคนหนุ่ม ๆ สาว ๆ รุ่นปัจจุบันนี้ ยิ่งไม่ยอมว่ายอมแพ้นั้นแหละดี, ยิ่งไม่ยอมแน่ เพราะถูกสอนมาอีกอย่างหนึ่ง แล้วก็ถูกอบรมมาให้เคยชินแต่เรื่องชนะไปเรื่อย, **ไม่รู้ว่าแพ้นั้นคือชนะ** แพ้คือชนะนี่ฟังไม่ถูก. ฉะนั้นนักเรียนขนาดมหาวิทยาลัย ก็ยังเป็นอันธพาล ยกพวกตีกัน, แล้วนักกีฬาชั้นเอกของประเทศนั้นประเทศนี้ ที่เลือกสรรมาแล้ว ก็ยังเป็นอันธพาล, ยังชกต่อยในสนามกีฬา, สุภาพบุรุษที่เลือกมาดีแล้ว ยังมาชกต่อยกันในสนามกีฬา; **เพราะมีความเข้าใจเรื่องความเป็นธรรมไม่ตรงกัน** จึงเกิดรู้สึกว่าคุณเหยียด ถูกหยาม ถูกดูหมิ่น ถูกอะไร ก็เลยโมโหขึ้นมา มันก็ทำอันตรายนั่น.

เพราะฉะนั้นเรื่องความเป็นธรรมนี้ ก็ยังมียึดหยุ่นและหลอกลวง ; ถ้ามันเป็นความเป็นธรรมความถูกต้องเป็นธรรมของจิตที่เป็นตัวกู - ของกู มันต้องอีกอย่างหนึ่ง. นี่คุณจำข้อนี้ไว้ให้แม่น : **ความเป็นธรรม ความถูกต้องถ้าเป็นธรรมด้วยจิตของตัวเอง - ของกู** มันอย่างหนึ่ง, นี่ความถูกต้องความเป็นธรรม ของจิต

ที่ไม่มีตัวกู ไม่เกิดตัวกูอยู่ในขณะนั้น มันอีกอย่างหนึ่ง; ฉะนั้นความเป็นธรรม ๒ อย่างนี้ต่างกันลิบ.

นี่เรายกตัวอย่างเรื่องที่มีมันเป็นประวัติศาสตร์ สายเดียวกัน เรื่องคัมภีร์ไบเบิล ไบเบิลเก่าไบเบิลที่เรียกว่าคัมภีร์เก่า *old testament*. ความเป็นธรรมนั้นคือตาต่อตา ฟันต่อฟัน; ถ้าถือตาม *old testament* คัมภีร์เก่าของคริสเตียน ความเป็นธรรม คือตาต่อตา ฟันต่อฟัน สอนอยู่อย่างนั้น; เขาชกเราฟันหักซี่หนึ่ง เราก็ชกเขาฟันหักซี่หนึ่ง นั่นแหละคือความยุติธรรม, เขาทำตาเราบอดข้างหนึ่ง เราก็ทำเขาบอดข้างหนึ่ง; นั่นคือความเป็นธรรม ในระดับหนึ่ง คือหลายพันปีมาแล้ว เจ็ดพันแปดพันปีหรือหมื่นปีมาแล้ว ความเป็นธรรมคือ ฟันต่อฟัน ตาต่อตา. ครั้นมาถึง *new testament* ของพระเยซู ไม่เกินสองพันปี **พระเยซูไม่สอนอย่างนั้น** : ความถูกต้องหรือ**ความเป็นธรรม คือว่าเขาตบข้างซ้าย ให้เขาตบข้างขวาด้วย** นั่นคือความเป็นธรรม, เขาขโมยเสื้อไปแล้ว เอาผ้าห่มตามไปให้ด้วยนี่คือความถูกต้อง.

คุณเปรียบเทียบความถูกต้องดู ตอนคัมภีร์เก่า ฟันต่อฟันตาต่อตา, คัมภีร์ใหม่นี้ ตบแก้มซ้ายให้ตบแก้มขวาอีก. นี่เรียกว่ามันมาเครือเดียวสายเดียวกันมา, แต่มันเปลี่ยนมากถึงขนาดนี้ เพราะมันห่างกันหลายพันปี ก็แปลว่า**สติปัญญาของมนุษย์ดีขึ้น ๆ ดีขึ้น. อย่างฟันต่อฟัน ตาต่อตา นั้นมันความเป็นธรรม** หรือความถูกต้อง**ของตัวกู**, ความเป็นธรรมและความถูกต้องของตัวกู ตัวกู - ของกูมันถูกต้อง. ถ้าไม่มีตัวกู - ของกู มันกลับตรงกันข้าม จึ่งว่าเขาตบแก้มซ้ายให้ตบแก้มขวาดด้วย, หรือว่าเขาชกเราฟันหักซี่หนึ่ง เราก็จะขอบใจเขาหลายร้อยครั้ง. นี่รู้จักแยกว่า**ความถูกต้องของจิตที่มีตัวกู กับไม่มีตัวกูมันต่างกันมาก**; แต่ชื่อมันเรียกเหมือนกันว่าความเป็นธรรม, เราต้องการความยุติธรรมหรือ**ความถูกต้อง**.

ฉะนั้นศีลธรรมมันจึงต่างกัน ระบบศีลธรรมที่ขึ้นอยู่กับคำสั่งสอนนี้มันจึงต่างกัน; ระบบศีลธรรมอย่างมีตัวกู : **ฟันต่อฟัน ตาต่อตา** มันก็สอนไปอย่างหนึ่ง, ระบบที่ว่า **ตบแก้้มซ้ายให้ตบแก้้มขวา** อีกนี้มันก็สอนไปอีกอย่างหนึ่ง. คำว่า **แพ้เป็นพระชนะเป็นมาร** ของไทยเรามันก็มีขึ้น ก็เรียกว่าไปลึกเหมือนกัน. นี่เรื่องศีลธรรมนี้ มันคือดอกผลของหลักเหล่านี้, หลักเหล่านี้มันเป็นรากเหง้า มันมีหลักอย่างไร มันก็ออกอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้ **ทั้งโลกในโลก** มันคือ**ฟันต่อฟัน ตาต่อตา**; อเมริกันชกรัสเซีย ที่หนึ่ง รัสเซียต้องชกอเมริกันที่หนึ่ง, ต้อง**ฟันต่อฟัน ตาต่อตา**, ไม่มีใครยอมที่ว่า ตบแก้้มซ้ายให้ตบแก้้มขวา; ถึงในวงคนธรรมดาสัมผัสแต่ละคน ๆ ก็เหมือนกัน **ไม่มีใครยอมกัน**. มันก็เป็นเรื่องเก่ามาก ความเป็นธรรมความถูกต้องที่เก่ามาก ชนิด**ฟันต่อฟัน ตาต่อตา**, ทั้งที่เป็นคริสเตียนก็ไม่ยอมทำตายพระเยซูว่า ตบแก้้มซ้ายให้ตบแก้้มขวาด้วย. แม้พุทธบริษัท อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายยาก **ที่จะถือว่าแพ้เป็นพระชนะเป็นมาร**. ผลกล้าทำแม้ภิกษุสามเณร ภิกษุสามเณรองค์ไหนที่ถือว่าแพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร.

ฉะนั้นขอให้ระวังข้อนี้; อย่าไปเรียนพระไตรปิฎก, อย่าไปเรียนเซนอะไร ให้มันมากเกินไปกว่าที่จะต้องรู้เรื่องนี้เสียก่อน, ปฏิบัติเพียงเท่านี้ ให้มันได้เสียก่อน. ไปเรียนพระไตรปิฎกก็เวียนหัวแล้วเข้าใจไม่ได้, ถ้าไม่รู้อย่างนี้เสียก่อน : **ความที่ไม่มีตัวกู - ของกูเกิดขึ้น** มันคิดไปอย่างไรมันมันถูกแล้วมันก็ **ฉลาด** มันก็จะจับได้. การยอมแพ้อันธพาลนั้นคือ **ชนะพญามารข้างใน**, เราชนะพญามารข้างใน มันเป็นการชนะที่ดีกว่า รวมทั้งชนะอันธพาลนั้นด้วย.

อย่าแก้ปัญหาด้วยความเป็นธรรมของตัวเอง.

คนมาทำอันธพาลในวัด คุณจะทำอย่างไร? คุณจะถือลัทธิฟันต่อฟันหรือ ตาต่อตา? คนมาถกเปลือกไม้บ้าง มาขับรถเร็วจี้นหนวกหูควั่นฟุ้งมาก, เอารถจอดกลาง ถนนเดินไม่มีใครได้บ้าง, จะยกตัวอย่างของจริงให้ฟัง ว่าคุณมีความรู้สึกอย่างไร? คนเอารถจอดกลางถนน ก็เอารถจักรยานยนต์ของเขาไปควั่นอนตะแคงให้น้ำมันหก. นี่คือ ฟันต่อฟัน ตาต่อตา, ความถูกต้องและความเป็นธรรม ชนิดฟันต่อฟัน ตาต่อตา. ทีนี้ ถ้าไม่มีตัวกู - ของกู ก็ยกไปวางข้าง ๆ แล้วเฝ้าอยู่; เมื่อเจ้าของมา ขอโทษ ๆ ๆ, ฉันได้ยกรถของคุณจากตรงนี้มาไว้ตรงนี้, ขอโทษที ๆ ๆ. ถ้าคนนั้น มันเป็นคนขี้ขลาดอยู่บ้าง มันก็จะขอโทษ ๆ ๆ ที่ผมวางตรงนี้, แล้วก้มหัวขอโทษ ๆ ๆ คน ละ ๒๐ ครั้ง ๓๐ ครั้ง จนน้ำตาไหลแล้วจึงจากกันไป. ถ้าทำไม่ได้แบบนี้เร็วกว่าพวก ญี่ปุ่น เพราะพวกญี่ปุ่นทำอย่างนี้; ถ้าเลือกเกิดในประเทศญี่ปุ่น เขามีธรรมเนียมอย่างนี้, มีวัฒนธรรมอย่างนี้ : ขอโทษ ๆ จนน้ำตาไหล, แล้วมันก็สิ้นสุดของเวรภัย, แล้ว มันก็เป็นธรรมเป็นความถูกต้องที่แท้จริง. ถ้าเขาทำให้เราลำบาก เราก็ทำให้เขาให้ลำบาก นี่เป็นฟันต่อฟัน ตาต่อตา, เป็นเรื่องของตัวกู - ของกู ยกหูชูหาง.

ฉะนั้นเราอย่าเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย; ความเป็นธรรมนั้น ต้องระวังให้ดี ว่าเป็นความเป็นธรรมของตัวเอง - ของกู หรือว่าความเป็นธรรมของไม่มีตัวกู - ของกู; ถ้าแพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร หมายความว่าอย่างนี้.

ถ้าเขามาถกเปลือกไม้ ก็บอกหรือเขียนหนังสือไว้ให้เขารู้; เพราะว่าบางที เขาไม่เจตนา, เขาต้องการประโยชน์เท่านั้น, เขาไม่แกล้งลบหลู่เรา, จะเสียเวลาถกเปลือกไม้เพื่อลบหลู่เรา นี่ไม่ได้, มันเป็นไปได้.

ถึงเขาจอดรถกลางถนน ก็เหมือนกัน บางทีเขาร้อนใจ เขากำลังหัวเสียมา, เขาร้อนใจแล้วเขาถูระชัวแวบเดียว, เขาจึงทิ้งรถไว้กลางถนน; **นี่เราโกรธเขาไม่ได้** เพราะคนกำลังจะบ้า มันหัวเสีย, มันร้อนใจ หรือมันต้องการอะไรก็ตาม. **เราไปทำของเขาเคลื่อนที่ เราต้องขอโทษ; เพราะว่าไปทำให้เขาเสียประโยชน์** เขาจะเป็นคนดีคนชั่วคนอะไรเราไม่รู้ แต่ว่าถ้าทำให้เสียประโยชน์เราต้องขอโทษ.

ถ้าเขาขับรถเร็ว หนวกหูฝุ่นฟุ้งไปหมด เราก็เคยคิดว่าจะทำอย่างไร ? ผมเคยคิดมากกว่า ๕ ปีแล้วว่า จะเอาไม้วางถนนเป็นทอด ๆ ทอด ๆ ให้มันวิ่งเร็วไม่ได้, คือเอาไม้ล้ม ๆ วางไว้เป็นชั้น ๆ มันก็วิ่งเร็วไม่ได้; **แต่คิดแล้วคิดอีกก็ยังไม่ได้ทำ** **เพราะปัญหาเรื่อง ความถูกต้อง :** เราจะได้อะไรบ้าง, หรือว่าเขาจะเสียอะไรบ้าง, มันเลยลังเล. ที่นี้ให้เราแน่ใจว่าเราไม่โกรธ หรือไม่ได้ไม่พอใจเสียก่อน; **ถ้าเรายังโกรธ เพราะหนวกหู** ละก็ อย่าเพิ่งดีกว่า ที่ยังไว้ก่อน. เอาละ, **ทนหนวกหูเพื่อสอปลั้วตัวเอง** เพื่อทดสอบตัวเอง. แต่ว่าครั้งหนึ่งผมก็โมโหมาก ไปบอกเขาว่า นี่ถ้าเป็นที่บ้านคุณแล้ว คุณด่าแล้วนะ เรายังไม่ได้ด่านะทำความรำคาญกันมากถึงอย่างนี้; ถ้าฉันไปทำที่บ้านคุณแล้วคุณคงจะด่าแล้ว, แต่ฉันยังไม่ได้ด่านะ. มันก็หายไป มันก็หน้าซีดหายไป แล้วคนนั้นคงจะไม่ทำอีก. ฉะนั้น**เราจึงคิดว่า ยังไม่จำเป็นที่จะต้องเอาไม้นอน ๆ ให้เป็นระยะ.**

นี่ก็อยากให้พระเณรทุกคน**รู้เรื่องนี้** แล้วก็ปฏิบัติเรื่องนี้แล้วก็ทดสอบเรื่องนี้ โดยเฉพาะหัวข้อว่า **ความเป็นธรรม ความถูกต้อง ความยุติธรรม คืออย่างไร ?** เขามาเก็บดอกไม้ หรือเก็บผลไม้ หรือนุกรุกขึ้นไปเก็บผลไม้บนต้นไม้ เราจะทำอย่างไร มันมีปัญหา. ถ้าโดยส่วนตัว, ถ้าเรารู้สึกมีตัวกู - ของกู ก็คิดว่ามัน**ดูถูกจังเลย**, คนที่มันมานุกรุกขึ้นมาอย่างนี้ มันดูถูก. มันหยามน้ำหน้าจังเลย. หรือว่ามันเหยียดหยามวัด หรือเครดิตเกียรติยศของศาสนาเลย, แล้วเราจะทำอย่างไร ?

ทำอะไรต้องถามพระพุทธเจ้าก่อน.

ผมนั้นมี หลักอยู่ในใจว่า ถ้าจะทำอะไรลงไป จะนึกแบบนับสิบก่อน, นับสิบเสียก่อน คือหยุดก็ไว้ก่อน, แล้วก็ตั้งปัญหาขึ้นมาว่าถ้าพระพุทธเจ้าท่านอยู่ที่นี้ ท่านจะแนะนำอย่างไร. บางทีก็นึกเลยไปถึงว่า ถ้าพระเยซูอยู่ที่นี้ ท่านจะแนะนำอย่างไร; นี่คุณคงจะเข้าใจได้; ฉะนั้นขอให้ทุกคนเอาไปเถอะ, วิธีนี้ดีที่สุด.

เมื่อเกิดอะไรขึ้นอย่างนี้ คุณจะถามตัวเองว่า **พระพุทธเจ้าจะแนะนำอย่างไร**; ถ้าเราไปถามท่าน, หรือท่านเห็นอยู่ด้วย. เขามาขึ้นต้นผลไม้บุกรุกอย่างนี้, เขามาถลกเปลือกไม้, เขามาทำนิวแซนซ์, เขาจอดรถวางทางอะไรก็ตาม, เป็นปัญหาที่บันดาลโทสะง่าย. ฉะนั้นจะต้องหยุดคิดเสียชนิดหนึ่งว่า**พระพุทธเจ้าท่านจะแนะนำอย่างไร, พระเยซูจะแนะนำอย่างไร**. ถ้าเป็นยิวก่อนพระเยซู ก็โหยงฟันต่อฟัน ตาต่อตา; ถ้าเป็นยิวพระเยซู คือยิวก่อนพระเยซูก็ตบแก้มซ้าย ให้ตบแก้มขวา; แล้วมันก็พอจะนึกออกได้ทันทีว่า ควรจะทำอย่างไร.

ทั้งที่พระพุทธเจ้านิพพานไป ๒ พันกว่าปีแล้ว เรายังเอาคำตอบจากท่านได้; เพราะเราก็สวดอยู่เสมอว่า **แม้ปรินิพพานนานแล้ว แต่ยังทรงอยู่โดยพระคุณ, ยังมีชีวิตอยู่ ธรรมาใน - มีชีวิตอยู่โดยพระคุณ**. ฉะนั้นเราจะถามพระพุทธเจ้าที่ไหนเมื่อไรก็ได้. ถ้าอย่าโง่เกินไป ก็จะต้องถามพระพุทธเจ้าที่ไหนเมื่อไรก็ได้ ว่า**เรื่องนี้จะควรจะทำอย่างไร**? แล้วคำตอบก็จะออกมาภายในเองว่าควรทำอย่างนั้น ๆ ขอให้สะดุด ตั้งคำถามอันนี้ก่อน จึงจะพบความเป็นธรรมชาติที่ไม่ใช่ของตัวกู - ของกู ซึ่งจะนำไปสู่ฟันต่อฟัน ตาต่อตา.

นี่เดี๋ยวนี้ที่ชกต่อยวิวาทกันเป็นส่วนตัว แม้แต่พระแต่เถรก็ยังวิวาทกัน, ชาวบ้านก็วิวาทกัน, พรรคการเมืองก็วิวาทกัน. ประเทศชาติต่าง ๆ ก็วิวาทกันทั่วโลก, มันก็เรื่องตัวนี้ตัวเดียว คือความเป็นธรรมตามแบบของตัวกู - ของกู คำเดียวเท่านั้น, เรื่องเดียวเท่านั้น, ต้องแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมสูงสุดของพระเจ้า คือวิธีที่จะไม่ถือความเป็นธรรมอย่างนั้น, ถือความเป็นธรรมตามแบบของพระเจ้าที่ถึงอันดับสูงสุด ทะเลาะกันไปพลาง แต่ก็แลกเปลี่ยนธรรมะกันไปพลาง, คือหัวข้อที่ผมกำลังอยาก จะพูดคุยกันสมัยนี้.

รบกันพลางแลกวัฒนธรรมกันไปพลาง.

ถ้าเขาให้ไปพูดระหว่างชาติ ก็จะต้องพูดข้อนี้ ว่าโลกสมัยปัจจุบันนี้อยู่ใน ฐานะที่ลึกลับ ไปลึกถึงขนาดที่ว่า ต้องรบกันไปพลาง แลกธรรมะกันไปพลาง; นี่ระหว่างบุคคลที่สอง ระหว่างหลายฝ่าย. นี่ถ้าฝ่ายเดียวฝ่ายคน ๆ เดียว ก็ว่า ตกลงไปพลาง คว่ำห่านไปพลาง, พอบันดาลโทษะ เกิดขึ้นนี้ ก็คือจนรกร เผลอร่อนอยู่เป็นนรก, แล้วคว่ำห่านไปพลาง ว่าทำอะไรมันจึงจะเย็นลงไปได้. ฉะนั้น ตกลงไปพลาง คว่ำห่านไปพลาง โดยส่วนตัว คนเดียว, นี่โดย ส่วนสังคม ก็ว่า รบกันไปพลาง คือทะเลาะกันไปพลาง แล้วก็แลกธรรมะกันไป พลาง คือทำความเข้าใจอันดีให้ถูกต้อง ในธรรมะที่ดี.

นี่ถ้าว่า ที่เขารบกันอยู่เดี๋ยวนี้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญาณกันไป พลาง รบกันไปพลางระบุดตรง ๆ ว่ารัสเซียกับอเมริกา นี่ รบกันไปพลาง แลกเปลี่ยน วัฒนธรรมทางวิญญาณกันไปพลาง อาจจะหยุดรบกันไปได้ในเวลาอันควร; ถ้า มันพันต่อพันตาต่อกันเรื่อย นี่ไม่มีโอกาสที่จะหยุดได้ มันเป็นเรื่องไม่มีที่สิ้นสุด ของ พันต่อพัน ตาต่อตา. นี่เขาจะต้องแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญาณ, ให้รู้ว่าวิธีที่จะ

ดับเสียซึ่งกิเลส, ต้นเหตุของความไม่ยอมกันนี้คืออะไร, แลกเปลี่ยนกันให้มาก ซึ่งเดี๋ยวนี้ไม่มีเลยไม่มีแลกเปลี่ยนกันเลย แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวัตถุจอมปลอม. คำว่าแลกเปลี่ยนกัน, แลกความรู้กันนะ ที่จริงเขาเอาเปรียบกันในทางความรู้, เขาคอยโกยขิดเพื่อล้วงเอาความลับ ล้วงเอาความรู้; แล้วถึงจะแลกโดยบริสุทธิ์ใจ ก็เป็นเรื่องวัฒนธรรมทางวัตถุ ทำให้มีกิน มีเล่นมีหัว มีสนุก มีหลงไหลมากขึ้น; นั้นวัฒนธรรมอย่างนั้น ก็ไม่ทำให้โลกสงบได้.

วัฒนธรรมทางวิญญาณนี้ คือให้รู้ลึกซึ้งถึงเรื่องจิตใจ ว่าพระเจ้าคืออะไร กันแน่? เรากำลังรบกับพระเจ้า, เดี่ยวนี้ เขาคิดว่าเขารบกับข้าศึก, แต่ที่จริงเขากำลังรบกับพระเจ้า : เขียดยดหยามพระเจ้า, ทำร้ายพระเจ้า, ไม่เชื่อฟังพระเจ้า, แล้วพระเจ้ายิ่งโสมพะดินให้สาสมกันทุกฝ่ายเลย ให้มันเดือดร้อนเป็นไฟกันไปเลย เพราะรบกับพระเจ้า. ถ้าเขาศึกษาเรื่องวัฒนธรรมทางวิญญาณมากขึ้น ๆ เขาจะรู้สึก ว่านี่ที่เรา กำลังรบกันอยู่นี่คือรบกับพระเจ้า, หรือถ้าพูดให้ดีกว่านั้น เรากำลังรบกับซาตาน, หรือดีกว่านั้นก็คือเรากำลังเป็นซาตาน เสียเอง คือว่า ซาตานมาหลอกให้เรารบกัน. เราโง่, ความโง่เป็นซาตานมาทำให้เราต้องรบกัน.

สิ่งที่เรียกว่าซาตานนี้ก็น่าหัว ๆ เราจะคิดว่า ซาตานเป็นผีมาหลอกหลวงให้ ทำความชั่ว ซาตานนี้มาจากไหน? ซาตานนั้นมาจากพระเจ้า, ของพระเจ้าส่งมา; แต่ไม่มีใครพูดอย่างนี้. แล้วพูดอย่างนี้ก็ไม่มีใครเชื่อ ว่าซาตานนั้นของพระเจ้า และพระเจ้าส่งมา. พวกคริสเตียนยังไม่เชื่อ ถ้าพูดว่า ซาตานเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้า, **พระเจ้าส่งมา มาทดสอบมนุษย์ หรือมาลงโทษมนุษย์** หรือมาทำให้มนุษย์ดีขึ้น. นี่ส่งซาตานมาหลอกมนุษย์ให้โง่ ทำผิด นี่ก็ได้ทำผิด คิดได้ทำผิด คิดได้แล้ว ไม่ทำผิดอีก; นี่พระเจ้าส่งซาตานมา เพื่อให้มนุษย์ดีขึ้น เพื่อทดสอบมนุษย์ เพื่อสอบไล่มนุษย์.

นี้เรียกว่าพระเจ้าส่งชาตานมาหลอกให้โง่ ให้รบกัน รบกัน รบกัน, กว่าจะนึกถึง
พระเจ้าได้ เข้าใจพระเจ้าใหม่ แล้วมันก็เลิกรบกัน.

คุณอาจจะเข้าใจว่านี่พูดผิด เพราะชาตานเป็นข้าศึกของพระเจ้า เป็นคู่ปรับ
ของพระเจ้า, **มารเป็นคู่ปรับของพระเจ้า**, นี่มันคนละอย่าง. ถ้าคำว่าพระเจ้า ไม่ใช่
พระพุทธรูป คำว่าพระเจ้า มันหมายถึงอะไรก็ไม่รู้ แต่มันหมายหมดทุกสิ่ง แต่ก็ยังยืนยัน
ว่า **พระเจ้าคือทุกสิ่ง**, แล้วชาตานก็ของพระเจ้า คือส่วนหนึ่งของพระเจ้า, เป็น
ส่วนที่ส่งมาสำหรับลงโทษมนุษย์ หรือว่าหลอกให้มนุษย์เล่นกับไฟเล่นกับไฟจนรู้ว่าไฟ
แล้วไม่เล่นกับไฟอีกต่อไป. ชาตานมาหลอกให้มนุษย์ทำสงคราม ทำสงครามเล่นกับไฟ
จนวินาศ จนฉิบหาย จนนึกได้, แล้วก็ไม่เชื่อชาตานอีกต่อไป ชาตานก็กลับไปหาพระเจ้า
บอกว่าสำเร็จแล้ว.

เดี๋ยวนี้เราจะเอาชนะชาตานเร็ว ๆ ก็ต้องรีบแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม
ทางวิญญาณ คือความรู้เรื่องพระเจ้า เรื่องพระธรรม เรื่องกิเลส เรื่องความทุกข์
เรื่องทุกอย่างที่เกี่ยวกับมนุษย์ ความรู้ในทางจิตใจทางวิญญาณสูงสุด ที่ไม่เป็นวัตถุเลย,
ต้องรีบแลกเปลี่ยนความรู้ข้อนี้กัน : นับตั้งแต่ความเป็นธรรม ความถูกต้อง
ความยุติธรรม นี่คืออะไร, นับตั้งแต่ว่า **แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร** นี่ถูกหรือไม่,
เรื่องขึ้นไป **จนรู้ว่า เรื่องตัวกู - ของกู นี่ไม่ไหว.**

เดี๋ยวนี้มันก็ยากอยู่ที่ว่า มันไว้วางใจกันไม่ได้; ถ้าเรามาถืออย่างนี้ ฝ่ายอื่นมัน
รบรา มันตีเรา มันฆ่าเรา มันได้เปรียบเรา, อเมริกาก็ถืออย่างนี้ไม่ได้ เพราะคอม -
มิวนิสต์จะได้เปรียบ จะบุกรุกเอาคอมมิวนิสต์ก็ไม่ยอมถืออย่างนั้น; โลกเขาว่าต้องการ
อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ จะเอาเปรียบคนอื่นอยู่ แปลว่าชาตานสิงมากกว่าคนอื่น, อย่างนี้
มันก็ยอมไม่ได้, ก็ต้องเลยรบกันไป. แต่**นี้ทางออกทางอื่นไม่มี**, มันไม่มีเลยที่จะ

ทำให้เข้าใจกันได้ นอกจากเราต้องญาติดีกันในส่วนวัฒนธรรม; ส่วนรบกัรบกันไป แต่ส่วนวัฒนธรรมเราญาติดีกัน, พยายามให้แลกเปลี่ยนกันเรื่องความรู้ที่ว่า ทำไมเราจึงต้องมีความเสียหายทั้งสองฝ่าย. มีปัญหาว่า ทำไมเราจึงเป็นทุกข์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย มีความเสียหายด้วยกันทั้งสองฝ่าย, แล้วมันจะไปสิ้นสุดลงเมื่อไร, มันจะไปสิ้นสุดลงในสภาพอย่างไร, พันต่อพันตาต่อตาคู่นี้จะช่วยให้ไหม? หรือว่าจะย้อนกลับไปหาพระเยซูว่า ตบแก้มซ้าย แล้วให้ตบแก้มขวาด้วย แล้วเลิกกัน?

แล้วก็อย่าลืมว่า พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนถึงเรื่องนี้ว่า โกรธไม่ได้ ในกกุณฐสูตร มัชฌิมนิกาย; ภิกษุทั้งหลาย, ถ้าใจจับพวกเธอแน่นัด แล้วเอาเลื่อยเลื่อย, พอผิวหนังขาด เลื่อยเลื่อยผิวหนังขาด เธอก็เจ็บ, แล้วถ้ามีจิตประทุษร้ายต่อใจนั้น, เธอไม่ใช่สาวกของเรา. นี้ถูกเลื่อยจนเนื้อขาด ถ้ามีความคิดโกรธประทุษร้ายต่อใจนั้น เธอก็ไม่ใช่สาวกของเรา. นี่มันเลื่อยถึงกระดูก ถ้ามีจิตประทุษร้ายต่อใจนั้น เธอก็ไม่ใช่สาวกของเรา ถ้าเลื่อยถึงเยื่อในกระดูกขาด ถ้าคิดประทุษร้ายต่อใจนั้น เธอไม่ใช่สาวกของเรา, มีอยู่อย่างนี้ ก็แปลว่า ความโกรธตอบอีกฝ่ายหนึ่ง นั้นมีไม่ได้. แต่นี้ เรามันยิ่งกว่าโกรธ คือคิดฆ่าเขาเลย ไม่ใช่เพียงแต่ว่าคิดโกรธเขาคิดฆ่าเขาเลย คิดทำให้เขาเสียหาย เสียประโยชน์เลย.

นี่เรื่องว่า เดียวนี้มันอยู่ในสภาพที่ต้องฟื้นฟูวัฒนธรรมทางวิญญาณ ความถูกต้อง ความจริง ความยุติธรรม ความเป็นธรรม ตามแบบที่ไม่มีตัวตน – ของกูนั้นแหละ คือวัฒนธรรมทางวิญญาณ โดยส่วนบุคคลก็ต้องรู้ฟื้นนี้ขึ้นมา, โดยส่วนรวมสังคมทั้งโลก ก็ต้องรู้ฟื้นส่วนนี้ขึ้นมา.

ทีนี้ถ้าฝ่ายหนึ่งเป็นอันตรายมากเกินไป ก็ต้องหาทางประທံ, การรบนี ทำเพื่อประທံไว้ แล้วหาทางเจรจาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญาณเรื่อยไป จึง

จะถูกตามหลักของพระเยซู, ของพระพุทธเจ้า, ของพระศาสดาองค์ไหนก็ตาม, ที่เป็นพระศาสดาที่ควรแก่การนับถือแล้ว ต้องสอนอย่างนี้ทั้งนั้น. **เรื่องพันต่อพัน ตาต่อตา ของพวกยิวโบราณนั้น ต้องตัดทิ้งไป;** เพราะมันไม่มีที่สิ้นสุด : สร้างเวรสร้างภัย ไม่มีที่สิ้นสุด, แล้วไม่จริงด้วยไม่ถูกต้องด้วย, **ไม่ใช่ความเป็นธรรมด้วย, ทำอย่างนั้น มันเพิ่มความไม่เป็นธรรมมากขึ้นแก่กันและกัน** ทั้งสองฝ่าย, มันเพิ่มความไม่เป็นธรรมให้มากขึ้นแก่กันและกันทั้งสองฝ่าย. ระวังให้ดี ที่มันจะรอบกันเรื่อย จะรอบกันให้هلكไปเลยนี่ มันก็รอบกันได้, มันก็ไม่มีใครดีดอก คือรอบกับพระเจ้า. พระเจ้าส่งซาตานมาหลอกให้คนรอบกันมันก็รอบกันไปซิ จนกว่าเมื่อไรมันจะเห็นคุณพระเจ้า จนไม่เชื่อซาตาน, แล้วหันไปหาพระเจ้า ก็เลิกรอบกันไปทีละนิด ๆ ๆ.

แพ้นะที่แท้จริง.

ฉะนั้นเรื่องตัวกู - ของกูเรื่องเดียวนี้เป็นเรื่องสำคัญ, ปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้น เป็นความยุ่งยากลำบาก แล้วมันเกิดมาจากสิ่งนี้; ฉะนั้นเราจะต้องรู้ว่า **อะไรมันจะเกิดขึ้นจากตัวกู - ของกู** ก็แบบก็อย่าง ก็ชนิด, แล้วสิ่งอะไรที่เรายึดถือ เป็นความดีความชั่ว ความเป็นธรรม ความถูกต้อง ความจริงความอะไรก็ตาม ที่ว่าดี ๆ ๆ ที่เรายึดถือต้องการบูชาสรรเสริญนั้น ก็ระวังให้ดี; **มันจะเป็นแบบของตัวกู - ของกู** ถ้าสงสัยอย่าลืมท่องสูตรว่า **แพ้เป็นพระ ชนเป็นมาร**, ต้องท่องสูตรนั้นขึ้นมาทันที สติอันนี้ต้องขึ้นมาทันที เกี่ยวกับคนภายนอก บุคคลที่สอง.

แพ้นั้นแหละคือชนะ เพราะว่าเราบังคับตัวได้; พอเราโกรธ **บังคับตัวไม่ได้** นั่นแหละคือแพ้; ไม่ใช่เขามาตีหัวแตก แล้วจะเป็นเรื่องแพ้, ไม่ใช่. มันอยู่ที่ว่า **ใจของบุคคลโกรธหรือไม่โกรธ**; ถ้าทำให้โกรธได้ก็คือแพ้, แพ้หมด

แล้วตั้งแต่แรก ไม่ทันตีหัวแตก แพ้เมื่อเริ่มเห็นว่า เขาทำอะไรได้ เพราะมันแพ้ไปหมดแล้ว ตั้งแต่ที่แรกยังไม่ทันมาตีตัวแตกก็แพ้เสียก่อนแล้ว. **ที่นี่ถ้าจะชนะ ชนะก็คือเราไม่โกรธ.**

ที่นี้การที่จะทำให้เรื่องสิ้นสุดไปได้ด้วยการยอมแพ้ ก็ยอมแพ้ ฉะนั้น**พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญว่า คนนี้ดีกว่าหลายเท่า, คนที่ทำเรื่องให้ระงับไปได้โดยเป็นผู้ยอมแพ้ ดีกว่าคนชนะ ชนะอย่างโลก ๆ**, หลายร้อยหลายพันเท่า.

เดี๋ยวนี้ผมก็รู้สึกว่า **พระเณรช่วยกันระมัดระวังตัวกันขึ้นบ้าง**, ไม่เสียที่ที่พูดให้คอแห้งคอเห็บนักเรื่องที่พูด ๆ มาหลายครั้งหรือหลายสิบครั้งนี้; แต่ก็ยังไม่เป็นที่พอใจ **รู้สึกว่าได้ขึ้นบ้าง แต่ไม่ถึงขนาดที่เป็นที่พอใจ** เพราะยังมีอีตีดัดจริตใจ หรือว่ามีแสดงอาการกระฟัดกระเฟียด หรือมีการโกรธ คือยังแพ้อยู่เรื่อย.

ฉะนั้นไม่ต้องนึกถึงเรื่องอื่น ซึ่งเป็นเรื่องละเมอเพ้อฝัน **ให้นึกถึงสิ่งที่มีอยู่จริง ที่ได้เป็นอยู่จริงในวันหนึ่ง ๆ ที่ทำให้แพ้ก็ครั้ง, ให้โกรธก็ครั้งก็แพ้เท่านั้นครั้ง, ให้นุจดหิดก็ครั้ง โกรธก็เพราะมันอยากอะไรอย่างหนึ่งอยู่, เมื่อไม่ได้อย่างที่อยาก มันก็ถือโกรธ. ฉะนั้นโกรธก็คืออยาก คือโลภะรวมอยู่ด้วย, มันต้องเป็นคนที่มีโลภะรวมอยู่ด้วย จึงโกรธได้ คือมันอยากอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วมันไม่ได้ตามที่ที่อยาก มันก็โกรธ. เมื่อมีโกรธ มันก็มีโลภะ มีโมหะ คือความโง่ด้วย ; ก็ไม่ต้องพูดว่า กีเลสเพียงตัวเดียวดอกมีทั้ง ๓ กีเลสนั้นแหละ. การที่นุจดหิดอีตีดัดขึ้นมาได้ เพราะว่ามันมีความต้องการอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วมันไม่ได้ แล้วมันโง่. ที่ไปกระฟัดกระเฟียด ไปนุจดหิดขึ้นมา ก็มีทั้งโลภะ โทสะ โมหะแล้ว, ก็ควรจะกลัวให้มาก.**

ฉะนั้นการปฏิบัติเพื่อจะละโลกะ โทสะ โมหะ นั้นไม่ต้องอะไรที่ไหน
อีกต้องละที่มันเกิดขึ้นจริง ๆ; ถ้าไม่เกิดขึ้นจริง ๆ จะไปละอะไรมันที่ไหน, มันก็
นอนละแต่ปาก นอนฝันอยู่อย่างนั้น มันก็เป็นความฝันเท่านั้นเอง แล้วก็ละไม่ได้.
มันรู้กันได้นั่นนอน เมื่อมันเกิดขึ้นจริง โลกะ โทสะ โมหะ มันได้เกิดขึ้นจริง แล้ว
ละได้หรือไม่ได้ ก็รู้กันตอนนี้.

มารหรือชาตานที่แท้จริง.

ฉะนั้นอย่าอวดดีว่าเรียนหนังสือมาก อ่านหนังสือมาก คิดมาก อะไรมาก
พูดก็เก่ง อะไรก็มีเครดิตดี ป่วยการ เหมือนที่เขาเขียนรูปภาพไว้ ๆ ไปอย่างนั้น. **ชาตาน**
คือส่วนหนึ่งของธรรมะ เอาชาตานไปทิ้งไว้ที่ไหนถ้าไม่รวมอยู่ในคำว่าธรรม ธรรมทั้ง
ปวง ไม่มีดอก ไม่มีอะไรนอกไปจาก คำว่าธรรมทั้งปวง. **ฉะนั้นส่วนที่มันจะมา**
ทดสอบคน สอบไล่คน นั้นแหละคือชาตาน, มันก็มาจากสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ แต่
มาในฐานะผู้สอบ หรือผู้ยั่วให้ทำผิด ทดสอบดูว่ามันเก่งหรือยัง? ถ้ามันเก่งจริง มันจะ
มายั่วอย่างไร มันก็ไม่ทำผิด ชาตานก็ดับไป เป็นธรรมตามธรรมดา.

เดี๋ยวนี้สอนกันไว้ ๆ ผิด ๆ ว่าชาตานเป็นคู่ต่อสู้กับพระเจ้า ผมว่าโง่ที่สุดเลย
พระเจ้าส่งมาทดสอบคน สอบไล่คน ถ้าเมื่อไม่โง่กว่าชาตานก็ใช้ได้ เป็นคนของพระเจ้า.
ชาตานเป็นเครื่องมือของพระเจ้า, นี่ไปเขียนเป็นรูปผีปิศาจ น่าเกลียดน่ากลัว นั่นก็โง่.
ชาตานต้องมาในรูปร่างที่หน้าแฉล้มแหลมซ้อย น่ารัก น่าหลงใหล และก็มาเพื่อทดสอบคน;
เพราะฉะนั้นคนจะไปโกรธได้หรือ จะไปโกรธไปโลก ไปหลง อะไรได้, เรื่องนั้นมัน
น่ารัก มันยั่วชวนเกินไป; ถ้ามาในเรื่องน่าเกลียด มันก็ไม่เกิดอะไรขึ้น แต่มันมาใน
ลักษณะที่ยั่วชวนจนเกินไป มันจึงหลงไปได้.

เดี๋ยวนี้ไม่รู้จัก แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า ซาตานนั้นคืออะไร. ผมกล้าพูดว่า พวกฝรั่งพวกคริสเตียนก็ไม่ว่าซาตานคืออะไร เข้าใจผิดเป็นอย่างอื่นไป. **เครื่องทดสอบของพระเจ้าคือซาตาน;** นี่ถ้าเราไม่มีพระเจ้า เรามีแต่ธรรม ซาตานก็คือธรรมส่วนที่มาทดสอบ ให้ชื่อว่า **พญามาร ที่มารบกวนพระพุทธเจ้า;** นั่นแหละก็มาจากพระเจ้า มาทดสอบพระสิริทตตะ มาทดสอบพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระพุทธเจ้าจริงไหม ? จริงมันก็กลับไปหาธรรมเลย.

คำว่าธรรมทั้งปวงมันรวมซาตานอยู่ด้วย; แต่เราเรียกว่า **มาร, มารผู้มีบาป : มาร ๗๖๖** เรียกชื่ออย่างนี้ทุกที. **มารผู้มีบาป** บาปคือธรรม ธรรมฝ่ายบาป, บาปธรรม มาทดสอบมนุษย์. พุทให้เป็นวิทยาศาสตร์ ง่าย ๆ ก็ว่า **ความคิด** เลว ๆ ที่มันแทรกเข้ามาเป็นครั้ง ๆ คราว ๆ อย่างพระสิริทตตะกระอักกระอ่วน จะกลับไปบ้านดีไหม ก็มี, มารมากกระซิบให้กลับไปบ้าน ทางบ้านยุ่งใหญ่แล้ว ลูกเมียขณะนั้นก็หวนระลึก, แล้วก็ต่อสู้ไม่กลับไป มารก็หายไปจึงสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า. นี่ก็คือความคิดเลว ๆ, อกุศลธรรมมาแทรกแซงชั่วคราว. **นี่คือซาตาน มารผู้มีบาป แม้ในวาระสุดท้ายว่า นิพพานเสียเถอะอย่าไปเที่ยวสอนเลย. พระพุทธเจ้าก็ว่ายัง มนุษย์ยังไม่รู้ธรรมะ เรายังไม่นิพพาน.** ที่นี้พอถึง ๓ เดือนจะนิพพาน มารทูลให้นิพพาน ; เข้าเข้าที่, ก็บอกว่า ๓ เดือนแต่นี้จะนิพพาน.

มันไม่มีอะไร นอกจากสิ่งที่เรียกว่า **ธรรม มีความหมายกว้าง,** แล้วความเป็นธรรมนี้ มันเป็นธรรมฝ่ายถูก หรือธรรมฝ่ายผิด, **ธรรมฝ่ายตัวกู หรือธรรมฝ่ายที่ไม่มีตัวกู.** ถ้าธรรมฝ่ายตัวกู คือฝ่ายอกุศลธรรมแล้วก็แยเลย ความจริง ความถูกต้อง ความงาม ความยุติธรรม ตามแบบนั้น มันกลืนไม่ลงมันไม่ไหว, มันต้องเป็นตามแบบของฝ่ายที่ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู จึงจะน่ารัก น่าบูชา น่านับถือ.

นี่ดูเถอะ ความทุกข์มันตั้งต้นเมื่อไร ? ตั้งต้นเมื่อรู้จักความดีและความชั่วอย่างผิด ๆ, มันไปรู้จักเรื่องความดีและความชั่วผิด จึงยึดมันถือมัน มีตัวกู ยกหูชูหาง พันต่อพัน ตาต่อตา คือยุติธรรม. นี่มันเข้าใจความดีความชั่วผิด, แล้วต่อมาก็เข้าใจความดีความชั่วถูก ก็โอ้ย ไม่ไหว, ที่ไม่เอาอะไรเลยนั่นแหละคือยุติธรรม คือมันปกติ หรือสมดุลย์ เมื่อเราไม่ต้องการอะไรเลย.

พันต่อพัน ตาต่อตา นี่ไม่เอา มันเป็นเรื่องบาปมาทีแรก ฝ่ายหนึ่ง, แล้วอีกฝ่ายหนึ่ง จะไปบาปเพิ่มขึ้น แล้วฝ่ายโน้นก็บาปกลับมาอีก แล้วฝ่ายนี้ก็บาปกลับไปอีก เพิ่มขึ้นเป็นคู่ ๆ คู่ ๆ; นี่หรือคือความยุติธรรม. เขาตำเรา เขาก็เป็นฝ่ายบาปหรือฝ่ายสกปรก; แล้วเราไปตำเขา เขาก็เป็นฝ่ายบาป. เขาตำมาอีก แล้วเราก็ตำไปอีกเป็นคู่ ๆ มาอย่างนี้ พันต่อพัน ตาต่อตา ไม่มีความสงบ ไม่มีความสุข; แต่เรียกว่าเป็นธรรม ตามแบบของกิเลส, ถูกต้องหรือยุติธรรมตามแบบของกิเลส.

ที่นี้ไม่ต้องการแพ้ ไม่ต้องการชนะ มันก็เลยหมดปัญหา ถ้าต้องการชนะ ชนะภาษาคนนะ ก็คือจะเพิ่มคู่ ๆ ๆ ๆ ความเลวขึ้นมาทีละคู่ ทีละคู่ แล้วก็ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ, ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด, แล้วมันก็วินาศไป แล้วมันก็ไม่มีทางที่จะแพ้จะชนะกันได้ เพราะมันรบกับพระเจ้า. การที่เราทำผิดทำชั่วนี้คือรบกับพระธรรม รบกับพระเจ้า; อย่าไปเข้าใจว่า รบกับเด็กคนหนึ่ง พระองค์หนึ่งเนรองค์หนึ่ง อะไรนี่ ที่เกิด โลภะ โทสะ โมหะ ขึ้นมา เป็นเรื่องเป็นราวเป็นปัญหา, คือว่ามันรบ รบกับธรรมะ รบกับพระเจ้า ไม่มีทางชนะดอก; เพียงแต่พระเจ้าส่งชาตานมานิดเดียว มันก็ฉิบหายหมดแล้ว, ไม่มีทางชนะพระเจ้าได้. นี่เราจะไม่รบกับพระธรรม คือกฎของธรรมชาติ หรืออะไรที่เรียกว่าเป็นตัวธรรม, เราทำให้มันถูก

ให้มันชนะเรื่อย คือไม่แพ้และไม่ชนะ, ไม่แพ้และชนะตามแบบภาษาคน คือชนะตลอดกาลตามแบบภาษาธรรม, ไม่มีเรื่องเกิดขึ้น ไม่มีปัญหาเกิดขึ้น ไม่มีความทุกข์เกิดขึ้น ไม่มีตัวกู - ของกูเหลืออยู่ มันก็สิ้นสุด.

เอาละผมหวังว่า ทุก ๆ องค์นี้จะฟังด้วยดี, แล้วไปคิดด้วยดี เพราะนี่คือที่มัน *condensed* ออกมาจากพระไตรปิฎก จากไบเบิล จากอะไร จากทุกคัมภีร์ทุกแขนงมาเป็นคำพูดเพียงไม่กี่ประโยค เอามาพูดให้คุณฟัง; ก็เหมือนกับฟังทั้งหมดในโลก, **ฟังพระธรรมคำสอน พระคัมภีร์ทั้งหมด ที่มีอยู่ในโลกมันเรื่องตัดตัวกู - ของกูเท่านั้น, ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น, ประจำวัน ประจำคืนนี้ต้องพยายามตัด ตัวกู - ของกู; ถ้าตัดยังไม่ได้ ก็ควบคุมให้ได้, อย่าให้ตัวกู - ของกู ขึ้นมาบังการ** จริงอย่างนั้น ถูกอย่างนี้ ยุติธรรมอย่างนั้น, **อย่าให้มันขึ้นมาบังการ. ให้จิตของเราว่างจากตัวกู - ของกูอยู่เรื่อย** จิตมันรู้เองจิตจะเป็นผู้รู้เอง, จิตที่ว่างจากตัวกู มันจะรู้เองว่า อะไรยุติธรรม อะไรไม่ยุติธรรม, และควรทำอย่างไร ในกรณีนี้, แล้วจิตชนิดนี้มันจะแสวงหาคำตอบจากพระพุทธเจ้า จากพระเยซู, จิตมีสติสัมปชัญญะ จิตชนิดนี้มันจึงสามารถจะถามพระพุทธเจ้าได้ ว่าควรทำอย่างไรในกรณีนี้, รอเวลา ๑๐ นาที ๕ นาที ก็ถ่มไป ก็ได้คำตอบที่ดีเรื่องมันก็สิ้นสุดลงไป.

ฉะนั้นจะต้องถือว่า ไม่ใช่เรื่องพูดสนุก ๆ หรือว่าพูดเล่นลิ้น เล่นโวหาร เล่นสำนวน; แต่เป็นเรื่องทีกลั่นกรองมาจากทั้งหมดของพระคัมภีร์ มาพูดให้ฟังเพื่อประหยัดเวลา. โดยส่วนตัวคุณก็ทำสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่วัด หรือแก่ผม หรือตามความต้องการของผม, ผมก็ควรจะขอบใจแล้วสิ่งที่จะตอบสนอง ก็คือสิ่งนี้ ที่มันดีที่สุด.

ทำงานเพื่อการปฏิบัติธรรม.

แต่ทีนี้เราก็ไม่คิดกันอย่างนี้; ดังที่ได้พูดมาแล้วหลายครั้งหลายหนว่า ทำงานโดยไม่ต้องเพื่อใครแต่เพื่องาน, ทำงานเพื่องาน คือเพื่อให้มันมีผลเกิดขึ้นแก่ทุกคนก็แล้วกัน, แล้วในระหว่างที่ทำงานนั้นเป็นการปฏิบัติธรรม : อดทนได้ไหม? มีสติรอบคอบไหม? มีสติปัญญาไม่โง่งในสิ่งใด เช่นไม่สุรุ่ยสุร่าย เช่นไม่ทำผิด เช่นไม่อะไรเหล่านี้, แล้วก็ไม่เกิดตัวกู - ของกู ที่จะกระทบกระทั่งกัน ในระหว่างผู้ที่ทำงานด้วยกัน; นั่นแหละทำงานเพื่อการปฏิบัติธรรม, แล้วในที่สุดก็ไม่เรียกร้องเอาความเป็นธรรม. ฉะนั้นถ้าทำงานเพื่อเรียกร้องผลงาน หรือเรียกร้องแม้แต่ความเป็นธรรม แล้วก็ให้เข้าใจเถิดว่า มันยังจมปลักอยู่นั่นแหละ, มันจะมีอะไรไปไม่ได้. ต่อเมื่อทำงานเพื่องาน เพื่อหน้าที่ เพื่องาน, พระพุทธเจ้าทำงานเพื่อหน้าที่ พระอรหันต์? ก็ทำงานเพื่อหน้าที่เราทำตามอย่างท่าน เดินตามรอยท่าน, มันมีหวังที่จะก้าวหน้าในทางจิตใจ.

ทีนี้เรื่องที่มันเลวเกินไป คืออยากดีอยากเด่น อยากมีเกียรติ อยากได้รับคำชมเชย ว่าเก่งว่าสามารถ ว่าเป็นหัวหน้า เป็นผู้บันดาลความสำเร็จ นี่ไม่ไหวดอก, ไปคิดดูก็แล้วกัน. นี่เราทำงานเพื่อทำลายสิ่งเหล่านั้น, เราเหน็ดเหนื่อย เราทำงานทุกวันนี้ เพื่อทำลายสิ่งเหล่านั้นเสีย ซึ่งติดมาจากบ้านจากเรือน ตั้งแต่เป็นเด็ก ๆ มา, มันล้นแต่เป็นอย่างนี้ทั้งนั้น. เมื่อเด็ก ๆ ได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นอย่างนั้นทั้งนั้น, ไม่ว่าที่บ้านหรือที่โรงเรียน หรือที่ไหน เด็ก ๆ ได้รับการอบรมให้มีตัวกู - ของกูออกมาทั้งนั้น.

นี่มันถึงเวลาแล้วที่ว่า เราจะเล่นงานมัน, ถึงเวลาแล้วที่ว่าจะขุดราก หรือจะทำลายสิ่งที่เรียกว่า ตัวกู - ของกู ที่เจริญอยู่ตลอดเวลา ก็มีในหลายแง่ หลาย

ปริยาย. วันนี้พูดกันแง่หนึ่ง ปริยายหนึ่ง โดยให้หัวข้อว่า ระวางความเป็นธรรมตามแบบของตัวกู, ระวางการเรียกร้องความเป็นธรรมตามแบบของตัวกู, ที่พูดวันนี้. ความเป็นธรรมตามแบบของตัวกูนั้นอย่างหนึ่ง, ความเป็นธรรมตามแบบที่ไม่มีตัวกู นั้นอีกอย่างหนึ่ง. นี้พูดให้เห็นว่า ความเป็นธรรมตามแบบของตัวกู คืออย่างไร เพราะเราใช้คำ ๆ เดียวกันหมด ต้องการความจริง ต้องการความถูกต้อง ต้องการความเป็นธรรม ต้องการความยุติธรรม ต้องการความสมดุอะไรต่าง ๆ นี้. คำนี้ไม่ต้องเปลี่ยน; แต่ขอให้มันเป็นของฝ่ายที่ไม่มีตัวกู, อย่าเป็นของฝ่ายที่มีตัวกู. ถ้าเป็นของฝ่ายที่มีตัวกูแล้วจะเพิ่มความทุกข์, จะมีปัญหาเพิ่มขึ้น. เข้าเมื่อชอบก็เอา ก็ต้องสมัครให้ชาตานต้มยำไปได้, ถ้าต้องการอย่างนั้น.

ความไม่ยอม คือความเป็นธรรมของตัวกู.

นี่ถ้าต้องการจะดับทุกข์ ต้องเป็นชนิดที่ไม่มีความรู้สึกเป็นตัวกู - ของกู : ไม่มีได้ ไม่มีเสีย คือไม่มีเอา, หรือไม่มีให้, ในที่สุดปัญหามันไม่มี. นี่ถ้าเรามันยังไม่ถึงนั้น ก็ให้ให้เสียดีกว่า คือแพ้ ให้มีคำพูดอีกคำว่าแพ้ ยอมแพ้, ยอมแพ้อันธพาล นั้นแหละแพ้เป็นพระ; แต่ถ้าเอาชนะอันธพาล ก็คือเป็นอันธพาล เสียเอง. ฉะนั้นอย่าไปเอาชนะอันธพาลของตัวกู นี้ไม่ใช่ชั้นเลขนะ หมายถึงชั้นที่มีดีมีชั่ว, ในระดับที่เขาถือกันว่า เป็นความถูกต้องแล้ว พันต่อพัน ตาต่อตา นี้, เขาไม่ได้ถือว่ามันชั้นเลขสุดนะ แต่มันยังไม่ใช่ชั้นที่ใช้ได้ อยู่ชั้นแหละ เป็นวัฒนธรรมอันดับหนึ่งแล้วเหมือนกัน.

แต่ถ้าถ้าคำนี้ คำว่า พันต่อพัน ตาต่อตา ไปตีความหมายอย่างอื่น ผมก็อาจจะตีได้ ถ้าให้ตีความหมายไปในทางที่ถูกต้อง หรือดี เป็นอย่างอื่นก็ได้. แต่เดี๋ยวนี้

ที่เขาอยู่จริง ไม่ใช่ดอก มันเป็นเรื่องว่า **ไม่ยอมเพื่อความถูกต้อง**, มันไม่ยอมเพื่อความถูกต้อง.

ผมก็ตัวเก่งเหมือนกัน เรื่องไม่ยอมเพื่อความถูกต้องนี้. เมื่อเด็ก ๆ ถูกเขียนถูกตี เพราะไม่ยอมเพื่อความถูกต้องนี้มาเยอะแยะแล้ว, แม่ตีให้ยอม, ไม่ยอมเพื่อความถูกต้อง ว่าเราไม่ผิด เราไม่ยอม.แต่ว่า**ความถูกต้องของแม่นั้นมีอยู่ว่า ถ้าทะเลาะกันต้องดีทั้งสองคน**; **ทีนี้เราก็มัวแต่แย้งว่า เราไม่ได้เป็นผู้ก่อเรื่อง เราไม่ควรจะถูกตี**; อย่างนี้เราไม่ยอมให้ถูกตี เพื่อความถูกต้อง **คือว่าเราไม่ยอมเพื่อความถูกต้อง**, นี่ก็เป็นกิเลสชนิดหนึ่ง. เรามีความบกพร่อง หรือเรามีความไม่ดีอย่างอื่น จนทำให้การทะเลาะมันเกิดขึ้นได้; นี่เราไม่มองในแง่นี้ เราดันทุรังกระต่ายขาเดียว หลับหูหลับตา ฉันไม่ผิด ต้องไม่ถูกตี ไม่ยอมตะพึด.เพราะฉะนั้น **ระวังให้ดีคำว่า ไม่ยอม** มันเป็นเรื่องของชาตาน, **ผู้รู้ที่เขาพูดว่า แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร**; เพราะเหตุนี้ถ้าลูกเด็ก ๆ ของเรา ได้รับคำสั่งสอนเรื่องนี้มาแต่เล็กแล้วก็วิเศษมาก. เรื่องเยอะแยะจะไม่เกิดเลย จะไม่เสียเวลายุ่งยากกันตั้งหลายสิบปี.

ฉะนั้นการที่ยอม ผิดหรือถูกก็ตาม, ในกรณีนั้นเราเป็นฝ่ายผิดหรือฝ่ายถูกก็ตาม, การที่ยอมนั้นเป็นการที่ถูกที่สุดที่ดีที่สุด; เพราะว่าเรายอม นั่นคือเราตัดกิเลสในภายในได้ มันจึงยอมได้, **ตัดกิเลสคือความไม่ยอม ความไม่ยอมคือกิเลส** เมื่อเราตัดความไม่ยอมได้ ก็คือ **ตัดกิเลสได้**. ฉะนั้นส่วนที่เสียเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ว่าเราเป็นฝ่ายผิด หรือฝ่ายถูก ยกเลิกกันไปดีกว่า, เราเอาที่ดีกว่ามากกว่านี้ คือ**ความตัดกิเลสได้**, ให้เรื่องมันสิ้นสุดไปได้.

แม้ก็เป็นฝ่ายถูก ว่าถ้าทะเลาะกันต้องดีทั้งสองคน คือมันจะได้ช่วยกันระมัดระวังทั้งสองฝ่าย ไม่ให้เกิดการทะเลาะกันได้; ส่วนที่ฝ่ายหนึ่งจะเผลอบังเอิญ บันดาลโทษะ มารุกรานเอาฝ่ายหนึ่งก่อนนั้นเป็นธรรมดา, ให้ถือว่าเป็นธรรมดา บางที

เขาไม่ได้ตั้งใจ, บางทีเป็นความเข้าใจผิด, เขาไม่ได้ตั้งใจจะดูหมิ่นเรา หรืออะไรเราเลย, แต่มันบังเอิญเขากำลังหัวเสียหรือเขากำลังอารมณ์ร้ายอะไรอยู่ เขาจึงทำอย่างนั้น. ฉะนั้นเราจะไปถือว่าเขาดูถูกเราไม่ได้ หรือว่าเขาทำผิดก็ไม่ได้, เขาทำถูกต้องตามแบบของเขา, นี่เราก็เป็นฝ่ายยอม.

นี่เกี่ยวกับความเป็นธรรมนั้น ต้องเล็งถึงข้อนี้, ข้อที่ไม่มีตัวกู – ของกู. เราควรจะถือว่า ถ้าเราทำให้ใครเสียประโยชน์ไปแม้แต่นิดเดียว แล้วเราต้องเป็นฝ่ายผิด; แม้จะเป็นการทดแทน ก็ต้องถือว่าเป็นฝ่ายผิด. เราไม่มีหน้าที่จะทำให้ใครเสียประโยชน์ เพราะเราสืบไม่ได้ว่า เขาแกล้งเราหรือเปล่า? เอ้า ถ้าสืบได้ว่าเขาแกล้งเรา เราก็ไม่ควรจะทำให้เราเป็นฝ่ายร้ายจ่ายเข้าไปอีก. เราทำให้เราเป็นฝ่ายร้ายรับไปเสียที คือเราไม่โกรธ และเราไม่ทำให้เขาเสียประโยชน์ เป็นการทดแทน.

ถ้าว่าโลกมีวัฒนธรรมสูงทางวิญญาณอย่างนี้ โลกนี้เป็นโลกพระศรี, อาริย์ทันทิ. เดี่ยวนี้มันรบราฆ่าฟันกันเป็นสงครามใหญ่ หรือว่าในภายในนี้ ก็เป็นถ้อยเป็นความกันตามโรงตามศาล ที่ทะเลาะวิวาทกันเป็นส่วนตัว กระทั่งเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั่วไปหมด; เพราะความไม่ยอม, เพราะความไม่เข้าใจคำว่า ความเป็นธรรม หรือความยุติธรรม.

นี่เรื่องกฎหมาย มันเป็นเรื่องวัฒนธรรมฝ่ายวัตถุ; กฎหมายให้วิเศษอย่างไร ก็ไปในระบอบพันต่อพัน ตาต่อตาทั้งนั้น, ศาลสถิตยุติธรรมของโลก ก็ยังตกอยู่ใต้อำนาจพันต่อพันตาต่อตา; นี่ย่ไปคิดว่ามันเรื่องวิเศษ, เป็นเรื่องฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ, เรื่องฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณนี้เขาไม่สนใจ. ฉะนั้นถ้าเราไปตกอยู่ในอำนาจหรือในขอบเขตของเรื่องโลก ๆ อย่างนั้นบ้าง ก็อย่าไปประหลาดใจ; เช่นเรา

ไม่ผิด ไปเป็นความแพะเขา ก็อย่าไปประหลาดใจเลย เพราะว่ามันเป็นเรื่องของโลก เรื่องของวัตถุเรื่องของวัตถุ เรื่องของความเป็นธรรมตามแบบวัตถุ.

ต้องรู้จักควบคุมตัวกู - ของกู.

ฉะนั้นเรารู้ข้างในของเราเองว่า เราผิดหรือถูกนี้ดีกว่า แล้วก็อย่ารู้เร็วเกินไปนัก คืออย่ารู้ในขณะที่มันมีตัวกู - ของกูเกิดอยู่, มันต้องดับตัวกู - ของกูเสียก่อน ไปจุดธูปจุดเทียนถามพระพุทธเจ้าเสียก่อน ว่าอะไรเป็นอย่างไร, ควรทำอย่างไร ; ถ้าอย่างนี้จะก็ไม่ค่อยมีทางผิด มันมีสติสัมปชัญญะช่วยอยู่เสมอ แล้วนานเข้า ๆ จะไม่มีทางผิดเลย แล้วก็ไปสู่จุดหมายปลายทางได้.

ป่วยการที่ไปอ่านหนังสือมาก ๆ ทำให้เวียนหัว ผมอ่านแทนก็ได้ แล้วผมมาเล่าให้ฟังว่า เนื้อแท้สาระมันมีอยู่อย่างนี้; เพราะผมอ่านหนังสือมาตั้งแต่เกิด ตั้งแต่อ่านหนังสือเป็นจนบัดนี้ แล้วผมรู้ว่าหนังสือมันคืออะไร. **หนังสือคือคงใหญ่สำหรับทำให้หลงใหลวนเวียนอยู่;** แต่ไม่หลอกผมได้ เพราะผมอ่านมาหลายสิบปี พอจะรู้ว่าอันไหนเป็นอะไร, อันไหนเป็นหัวใจ. เมื่อจับหลักได้แล้วก็จับหัวใจได้ จับได้หมดไม่ว่าจะไปอ่านเล่มไหน เล่มนี้มีสาระ เล่มนี้ไม่มีสาระเลย เล่มนี้มีสาระบ้าง ฐึ้นะ แล้วสาระในเรื่องเดียวกัน เล่มไหนพูดดีกว่า, เล่มไหนพูดไม่ค่อยดี ทั้งไปหมด. เดียวนี้ก็ไม่รู้ว่าจะเอาหนังสือไปไหนถึงขนาดที่ต้องเผาไฟ ฉีกทิ้งอย่างเว่ยหล่าง; แปลว่าเนื้อหาสาระ น้ำอมฤตของวิชา **ความรู้ของพระธรรม ของศาสนา มันอยู่ที่คำพูดคำเดียว** ที่ว่า **ไม่ยึดมั่นถือมั่น, อย่ามีตัวกู - ของกู,** เสียเวลาที่จะไปเรียนภาษานั้น ภาษานี้ คัมภีร์นั้นคัมภีร์โน้น รอบไปหมด, ผลสุดท้ายก็มาสู่ที่จุดนี้; เป็นการเที่ยวในป่าในดงที่ไม่มีที่สิ้นสุด แล้วก็ไปพบจุดที่ต้องการ. ถ้าทำได้ก็ดีเหมือนกัน มันเป็น

ความเก่งความสามารถ แต่ว่าส่วนมากทำไม่ได้; **ถ้าใครต้องการพบธรรมะเร็ว ๆ ก็ต้องเล่นงานที่ตัวกู - ของกู ที่ยกหูชูหางอยู่เป็นประจำวัน, แล้วก็อย่าเป็นเสียเอง, อย่าให้ซาตานหลอกได้ ถึงกับเป็นตัวกู - ของกู ยกหูชูหางเสียเอง.**

เราหลีกมาอยู่ในป่าไกลถึงที่นี่ คุณคิดดูเถอะ มาจากที่ไกลหลายจังหวัด แล้วก็หลีกมาอยู่ในป่าในสภาพอย่างนี้ ก็ยังมีปัญหาเยอะ, มีบทเรียนเยอะ ที่เกี่ยวกับกิเลส, คุณคิดดูซิ ถ้าอยู่ในบ้านในเมือง มันจะสักเท่าไร. นี่เราหลีกมาอยู่อย่างนี้ไม่ค่อยพบ ค่อยปะกันอย่างนี้ มันก็ยังมีมาก ที่สาธกไม่หมด; เพราะจับจุดไม่ได้ : **มีปัญหาก็จะต้องโกรธ ต้องหงุดหงิด ต้องโง่ ต้องหลง วันหนึ่งหลาย ๆ คน, จนกระทั่งว่าไปทำงานด้วยกัน ๒ - ๓ คน ก็มีชะนวนที่จะให้เกิดกิเลส, พอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง, รู้สึกว่ามันไม่เข้าหูเข้าตาบ้าง อะไรบ้าง มันก็ถมไปที่จะเกิดกิเลส.**

มันก็ต้องถือว่า**ประมาทไม่ได้, อย่าประมาทเป็นอันขาด** ว่าอยู่ในที่อย่างนี้ ก็ดีมาอยู่แล้ว นี่ไม่ได้; แม้อยู่ในที่อย่างนี้ ก็ยังมีบทเรียนมาก มีปัญหามากอยู่นั่นเอง, รับผิดชอบให้มันสิ้นสุดไปด้วยความไม่ประมาท; **เหมือนพระพุทธเจ้าท่านสอนอยู่เป็นคำสุดท้าย นี่ถือเป็นพินัยกรรมของพระพุทธเจ้า ว่าทุกคนจงอยู่ด้วยความไม่ประมาท.** ถ้าคิดเสียว่า ปล่อยตามเรื่องก็ได้ ก็คือโง่ที่สุด, **มันไม่มองเห็นสิ่งที่ละเอียดที่มีอยู่เต็มไปหมด ที่จะเกิดตัวกู - ของกู, แล้วที่เกิดอยู่แท้ ๆ ก็ยังไม่รู้ กลับใช้ตัวกู - ของกู นั้นให้ทำงานออกไปเป็นอย่างนั้นอย่างนี้, อย่างนั้นอย่างนี้, มันก็เกิดโลภะเกิดหลงไม่มีที่สิ้นสุด, มันก็แก้ปัญหิต่าง ๆ ไม่ได้, แล้วมันไม่น้อมไปเพื่อยอมแพ้เลย. กิเลสชนิดนั้น ไม่น้อมไปเพื่อยอมแพ้ คือเพื่อยอมให้ผู้อื่นชนะ** ตัวเองเอาชนะกิเลส, ให้ผู้อื่นชนะเรา เพื่อเราชนะกิเลส นี่ไม่มีใครชอบ.

ฉะนั้นพยายามมีสติสัมปชัญญะ ถ้ามพระพุทเจ้าก่อนเสมอ ถ้าอะไรเกิดขึ้น แล้วไม่ต้องพูดกับใครไม่ต้องปากโว คุยโว นิ่งอืดอยู่ก็ได้, เรื่องนี้ควรทำอย่างไร. สมมติว่าถ้าพระพุทเจ้าท่านมา ท่านจะแนะอย่างไร คือเพื่อให้เราคิดรอบคอบนั่นเอง, แล้วเราก็อ่านเรื่องเกี่ยวกับพระพุทเจ้ามากมายพอจนรู้นิสัยใจคอของพระพุทเจ้าแล้ว. ถ้ายังไม่พอ ผมแนะนำด้วยเกียรติยศเป็นประกันเลยว่า อ่านหนังสือพุทธประวัติจากพระโษษฐิ์เล่มเดียวพอ จะรู้ว่าพระพุทเจ้าเป็นอย่างไร, มีนิสัยใจคอเป็นอย่างไร, มีอะไรอย่างไร, คุณไม่ต้องอ่านหนังสือมาก ถ้าจะรู้จักพระพุทเจ้า อ่านพุทธประวัติจากพระโษษฐิ์ให้เข้าใจทุกตัวอักษร คุณจะรู้ว่าพระพุทเจ้าเป็นอย่างไร, มีนิสัยอย่างไร, แล้วพอมีปัญหาเรื่องนี้เกิดขึ้น ก็ไปถามพระพุทเจ้าว่าท่านจะตรัสว่าอย่างไร, จะตอบออกมาถูกที่สุดเลย เพราะพุทเจ้าเข้าไปสิงอยู่ในเรา คำที่เราเข้าใจพระพุทเจ้าดี จะมีคำตอบของพระพุทเจ้าออกมาอย่างแท้จริงเลย ว่าควรทำอย่างไร.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีความรู้เรื่องพระพุทเจ้าพออย่างหนึ่ง และเราไม่มีสติสัมปชัญญะที่จะรอไว้ถามพระพุทเจ้า, เราเอาเลย, ฟันต่อฟันตาต่อตาเลย, มันก็ยังไกลกันมาก. ถ้าเป็นชาวบ้านก็ยังพอเป็นไปได้ แต่ถ้าเป็นพระเป็นเณรแล้วไม่ไหวแน่, ถึงชาวบ้าน พระพุทเจ้าก็ไม่สอนอย่างนั้น. ถ้าชาวบ้านจะไปถามพระพุทเจ้า พระพุทเจ้าก็ไม่สอนอย่างนั้น เพราะพระพุทเจ้าท่านตรัสเรื่องสุญญตาแก่ฆราวาส ในระดับเดียวกันกับบรรพชิต, ไปอ่านดูก็แล้วกัน.

เอาละพอกันทีวันนี้ เรื่องความเป็นธรรมของตัวกู อย่าลืมนะ.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๑๕ -

วันจันทร์ที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔

จุดตั้งต้นของความทุกข์อยู่ที่ตัวกู - ของกู.

เรื่องจุดตั้งต้นของความทุกข์ เป็นหัวข้อที่ใช้ได้เรื่อย, มันต้องฟังให้ออกว่า เราพูดเรื่องจุดตั้งต้นของความทุกข์เรื่อยไป; แต่ว่ามันชี้เฉพาะ ชี้เป็นแง่ ๆ ทีละแง่ ทีละแง่, รวมความแล้วมันก็เรื่องตัวกู; เพราะอะไร ๆ มันเกี่ยวกับตัวกู ก็หมายความว่า เป็นเรื่องความทุกข์ ไม่มีปัญหาอะไรเลย.

ความดีตามแบบของตัวกูเป็นจุดตั้งต้นของทุกข์.

เรื่องความเป็นธรรมตามแบบของตัวกูนั้น ก็พูดไปแล้ว ก็ชี้ให้เห็นว่ามันเป็นแขนงหนึ่งส่วนหนึ่งของการที่ทำให้เกิดความทุกข์; แต่ถ้าว่าความเป็นธรรมนี้ มันหมายถึงเรื่องเกี่ยวกับบุรุษที่สองหรือสังคม เรียกร่องความเป็นธรรม, แล้วพูดว่า ความดีตามแบบของตัวกู มันไม่ต้องเนื่องกับผู้อื่นก็ได้ ทำไปคนเดียวก็ได้

แล้วก็มี**ความทุกข์**; เรื่อง**ความดีตามแบบของตัวกู** นั้นแหละมันคือ**จุดตั้งต้นของความทุกข์**. ฉะนั้นเราเรียกว่า **ความดีตามแบบของตัวกู** นี้ต้องให้ชัดลงไปว่า **ความดีตามแบบของตัวกู**; ถ้าพูดว่า**ความดี**เฉย ๆ มันกำกวม มันอาจจะ**ทุกข์หรือไม่ทุกข์**ก็ยังไม่แน่; แต่เราพูดว่า **ความดีตามแบบของตัวกู** แล้วเป็น**อันว่าทุกข์แน่**. **พระพุทธเจ้าตามแบบของตัวกู**ก็เหมือนกัน เป็น**อันว่าใช้ไม่ได้แน่**, **พระพุทธเจ้า**เฉย ๆ มันก็ต้องแล้วแต่ว่า จะยึดถือหรือไม่ยึดถือ. ถ้า**พระพุทธเจ้าของตัวกู** ตามแบบของตัวกู หมายความว่า**ยึดถือเสร็จแล้ว** ว่าเป็น**พระพุทธเจ้าชนิดภูเขาหิมาลัย** เป็นอะไรไป เหมือนที่พูดกันยุคหนึ่ง. นี่อาจจะในแง่ที่ว่า ถ้ามันมี**ตัวกู** มาเกี่ยวข้องกับมันก็แย่ : **ความดีของตัวกู** **พระพุทธเจ้าของตัวกู**, **ความหลุดพ้นจากตัวกู** ในที่สุด มันก็แย่ทั้งนั้น, คือมันมี**ตัวกู**ขึ้นมา แล้วก็เป็น**ผิดหมด**.

เพราะฉะนั้นการปฏิบัติชนิดไหนก็ตาม ที่ว่าลืมหืมตัวกูเสียได้, **อย่าให้มีตัวกู** เข้ามาเกี่ยวข้องได้ เป็น**ถูกต้องหมด**. โดยเฉพาะการทำงานที่เราถือเป็นหลักว่า **การทำงานคือการปฏิบัติธรรมนั้น** นั้นมันต้อง**ปราศจากตัวกู**; ถ้ามี**ตัวกู**ในการทำงานนั้นจะเป็นการปฏิบัติธรรมไม่ได้. ความหมายมันมีจำกัด ก็ต้องมีคำจำกัดความไว้เรื่อยไป ผิดไม่ได้, **อย่าให้ผิดได้**. ที่ว่า**การทำงานที่เป็นการปฏิบัติธรรมนี้**หมายถึง**การทำงานที่บริสุทธิ์ ที่ปราศจากตัวกู**.

อย่ามีตัวกูในการกระทำทุกชนิด.

ฉะนั้นถ้าเราจะ**ปฏิบัติกัน** อย่างลัด ที่สุดอีกทีหนึ่ง ก็คือว่า**อย่ามีตัวกู**; ก่อนนี้เราเคยพูดว่า **ไม่ยึดมั่นถือมั่น** หรือว่าอะไรก็ตาม; แต่นี้เราพูดว่า **อย่ามีตัวกู** ตลอดเวลา ก็ได้. มันเป็นเรื่องที่เขามักจะถือเสียว่า สูงสุด **ปฏิบัติไม่ได้**, จะทำ

อย่างนั้นได้ก็ต่อเมื่อเป็นพระอรหันต์แล้ว, มีปัญหาอย่างนี้. **นี้เราบอกว่าไม่ต้องเป็นพระอรหันต์ ก็พยายามปฏิบัติ,** มีคำว่าเราจักทำตามพระอรหันต์ **อรหโต ออนุโรมิ เราจะทำตามพระอรหันต์;** ไม่ใช่เราเป็นพระอรหันต์แล้ว พยายามทำตามพระอรหันต์; ก็คือว่าทำอะไรโดยไม่ต้องมีตัวกู ให้หายใจเป็นผู้อื่นไว้, แล้วก็เป็นถูกต้องหมด, คือให้หายใจเป็นประโยชน์ของผู้อื่นไว้ ก็หมายความว่า **ไม่ทำลายประโยชน์ผู้อื่น แล้วก็เพื่อผู้อื่น.** ให้หายใจเป็นประโยชน์ของผู้อื่นไว้ อย่ามีตัวเรา มันก็ไม่มีทางจะผิด, แล้วไปไกลลิบเลย เป็นขั้นสูง. **นี้เราก็มิแต่จะเผลอ เผลอหายใจเป็นตัวเรา, ไม่หายใจเป็นผู้อื่น ก็มีแต่จะเผลอเท่านั้น, ระวังอย่าเผลอ.**

มันไม่ใช่เพียงแต่เรื่องส่วนตัวบุคคล เดียวนี้ **หมู่คณะมันก็เป็นเรื่องตัวกูเสียหายหมด.** ผมกำลังมีปัญหามาก ที่จะต้องต่อต้าน แล้วก็โกรธเคืองกันไป; อย่างพุทธสมาคมก็มีหลักเกณฑ์การทำงานเพื่อพุทธสมาคม, **พุทธศาสนิกสัมพันธ์โลก ก็ทำอะไรในขอบเขตของพุทธบริษัท** มันก็เพื่อพวกพุทธบริษัทล้วนๆ เสีย, **ใจไม่กว้างเป็นว่ามนุษย์ทั้งหมด,** นี่มันผิด มันย้อนนิสัยให้เห็นเป็นตัวกูเป็นของกู เป็นพวกกูอยู่เรื่อย. แม้ภายในพุทธกันเอง ภายในวงพุทธบริษัทกันเอง ก็แบ่งกันเป็นสมาคมๆ, มันก็เพื่อตัวกูสมาคมของกูกันไปหมด, **นี้ปัญหาส่วนใหญ่ก็มีอยู่อย่างนี้.**

พวกพุทธบริษัทที่เคร่ง หัวเก่าๆ ลังคา พม่า เขาก็ว่าพวกอื่นผิดทั้งนั้น : พวกคริสต์ พวกอิสลามพวกศาสนาอื่นแล้ว เป็นมิชฌาปฏิญ์ทั้งนั้น, เป็นข้าศึกเป็นศัตรูทั้งนั้น ถือเป็นศัตรูไปเลย. **นี้ไม่คิดดูให้ดี มันผิด,** เป็นความทำผิดอย่างยิ่ง, เป็นตัวกูเป็นของกูอยู่เรื่อย มันไม่มีวันดีขึ้น ก็สิบปีก็ร้อยปีมันไม่มีดีขึ้น, มันก็เพื่อดีของตัวกูเหมือนเขาคิดว่า เพื่อตัวกูเจริญ เพื่อตัวกูดี ความดีของตัวกู มันมีลักษณะอย่างนี้.

พระพุทธเจ้าตรัส ต้องทำเพื่อโลกทั้งเทวดาและมนุษย์.

นี่พระพุทธเจ้าท่านไม่พูดถึงตัวเรา พูดถึงโลกทั้งหมดเลย ก็เพื่ออย่าให้มีตัวกู; มัชฌิมนิกาย ภยเกรวสูตร ตถาคตเกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อความเกื้อกูลแก่โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์ คำว่า "แก่โลกทั้งเทวดาและมนุษย์" ตถาคตเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์"แล้วมีหลายแห่งในอังคุตตรนิกาย การที่มีธรรมะ คือมีระเบียบการปฏิบัติธรรมะของตถาคตอยู่ในโลกนั้น คือความสุขของโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์; หมายความว่า ศาสนาของตถาคตอยู่ในโลกนั้น เป็นความสุขของโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์ ถ้าพุทธศาสนามีอยู่ในโลก ก็เป็นความสุขของโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์; คิดดูให้ดี มันจะมีพุทธมีคริสต์ได้อย่างไร หรือว่าจะแยกเป็นเทวดาพุทธเทวดาคริสต์กันอีก, เป็นไปไม่ได้; ไม่ใช่ความคิดของพระพุทธเจ้า. **นิมหารวรรค วินัยปิฎก** พอจะส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา ก็ว่า **เธอจงเที่ยวจาริกไป ประกาศพรหมจรรย์เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์อีก**, พอโลกก็หยอดท้าย ว่า**ทั้งเทวดาและมนุษย์เสมอไป**.

เข้าใจความหมายข้อนี้ให้ถูกต้องเสียก่อน คำว่า "โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์ ทั้งโลกเทวดา ทั้งโลกมนุษย์" ไม่ต้องยกเว้นใครสักตัวเดียว แม้กระทั่งสัตว์เดรัจฉานด้วย ถ้าทำได้ เพราะมันเกี่ยวข้องกันมันก็ต้องด้วย จึงจะเรียกว่าทั้งโลกเทวดาและโลกมนุษย์.

นี่ ทำไมเราไม่ถือเป็นหลักสำคัญ ว่าพระพุทธเจ้าท่านสั่ง หรือท่านต้องการ, ท่านสั่งให้ทำเพื่อโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์. เดียวนี้เรามันมากเกินไปเพื่อตัวกู, เพื่อตัวกูอยู่เรื่อย, อะไร ๆ ก็อย่างตัวกูเพื่อตัวกู แบบตัวกู ของตัวกู อยู่เรื่อย, อย่างดี ที่ว่าอย่างดีก็พวกของตัวกู เพื่อพวกของกู เพื่อหมู่คณะของกู, เพื่อ

อะไรของกู เพื่อนิกายของกู, จะเป็นเสียอย่างนี้, ไม่เคยนึกถึงว่า ทั้งโลกทั้งเทวดา และมนุษย์เสียเลย.

ฉะนั้นถ้าจะเอาได้ง่าย ๆ ที่สุด ก็มองให้เห็นข้อนี้ แล้วตั้งจิตอธิษฐาน ว่าทำอะไรอยู่เวลานี้ ทุกวัน ๆ นี้ เพื่อโลกทั้งเทวดาและมนุษย์อยู่เรื่อย; เช่น สมมติว่า สร้างวัด, วัดนี้หรือวัดไหนก็ตาม ต้องเพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งเทวดาและมนุษย์อยู่เรื่อย, อย่าเพื่อคนนั้นคนนี้ หรือเพื่อประเทศไทยก็ยังไม่ถูก, ไม่ใช่เพื่อประเทศไทย เพื่อโลกทั้งเทวดาและมนุษย์อยู่เรื่อยไป. ฉะนั้นถ้าแม่ครัวโง่ ๆ ที่สุดสักคนหนึ่ง ก้มหน้าก้มตาหั่นหมูหั่นตาทำไป เลี้ยงพระไป โดยคิดว่านี้ทำเพื่อโลกเป็นส่วนรวม อย่างนี้ ยิ่งดีกว่าพระเถรที่มีสติปัญญาความรู้มากมาย, แล้วมีอะไรก็เพื่อตัวกู เพื่อของกู.

นี่ผมจะพูดตรง ๆ อย่างนี้ ถ้ามีแม่ครัวแก่ ๆ โง่ ๆ ไม่รู้หนังสือ ไม่มีสติปัญญา มีแต่ความต้องการนิดเดียวว่า ทำนี้เพื่อสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เพื่อโลกทั้งหลายทั้งปวง, โดยคิดว่าทำให้ศาสนาอยู่ มันก็เป็นประโยชน์แก่โลกทั้งปวงเอง. นี่เราก้ทำให้ ศาสนาอยู่ ไม่ใช่ทำเพื่ออาจารย์ ไม่ใช่ทำเพื่อวัดนี้ ไม่ใช่ทำเพื่ออะไรโดยเฉพาะ, นั่นแหละถูกที่สุด แล้ววิเศษที่สุด จะดีกว่าพระเถรหรืออะไรก็ตาม ที่รู้มากพูดมาก พูดเก่ง อะไรเก่ง ก็ไม่เคยฝันเลย ว่าเพื่อโลกทั้งเทวดาและมนุษย์.

มันควรจะลืมตัวกู ลืมของกูเสีย, แล้วมันก็จะไปเอง เป็นไปถูกต้องเอง. เดียวนี้จะเรียนก็เรียนเพื่อตัวกู, จะทำก็ทำเพื่อตัวกู เพื่ออะไรเป็นตัวกูขึ้นมา, มันก็เลย แยกแยกเพื่อหาโอกาสแก่ตัวกู. ความรวมกันมีไม่ได้, ความสามัคคีที่แท้จริงมีไม่ได้ มีแต่เท่าที่จำเป็นบังคับ เพราะต่างคนต่างแยกแยกออกไป เพื่อหาประโยชน์แก่ตัวกู มันก็เลยเดินไปไกล ไปในทางที่มีตัวกู ๆ ตัวกู ๆ ออกไปเรื่อย.

ฉะนั้นหลับหูหลับตา ไม่รู้ไม่ชี้ว่าอยู่ที่ไหนได้เป็นดี; อย่างพระพุทธ-
 ภาษิต ที่เคยพูดถึงบ่อยๆ นานมาแล้ว ว่าภิกษุเฝ้าพูดว่า กูจะอยู่จำพรรษาที่นี่สัก ๓ เดือน
 คือภิกษุพาลและภิกษุโง่ โดยคิดว่า กู - กูจะอยู่ที่นั่นเท่านั้น; ถ้าภิกษุไม่โง่ ไม่เป็น
 พาล ก็ไม่มีความคิดว่ากู หรือกูอยู่ที่ไหน. เรื่องจำพรรษาเป็นเรื่องวินัย ก็ทำไปตาม
 วินัย, มันเป็นเรื่องเรียบร้อยทางหมู่คณะทางวินัย. แต่ถ้าทางธรรมะโดยจิตใจแล้ว
 ต้องไม่มีตัวกูอยู่จำพรรษาที่ไหนเลย จึงจะเรียกว่า ไม่เป็นพาล ไม่เป็นภิกษุโง่,
 อิธ วสฺสํ วิสสุทฺถํ อิติ พาลํ วิจิณฺเหติ อนุตฺตารํ น พุชฺเชติ. คาถาธรรมบทบาลี ไปดู
 เอาเอง.

นี่ถ้าว่าทุกคนทำอะไรอยู่ หรือเรียนอะไรอยู่ ต้องชำระให้มันสะอาด ว่า
 เพื่อโลกทั้งเทวดาและมนุษย์; จะเรียนหนังสือจีน หนังสือฝรั่ง หนังสือไทย เรียน
 อะไรก็ตาม ให้มันชำระให้จิตใจให้สะอาดว่านี่มันต้องเพื่อโลกทั้งเทวดาและมนุษย์, ไม่ใช่
 เพื่อความดีเด่นของตัวเอง. ที่นี้จะทำอะไร จะทำงานฝีมือชั้นดี หรือว่างานหยาบ งาน
 กรรมกร งานกุลี งานอะไรก็ตาม มันก็ต้องชำระใจให้สะอาด ว่านี่มันเพื่อประโยชน์
 แก่โลกเทวดาและมนุษย์, กลับมาจากบิณฑบาต กวาดโรงฉัน นี่ก็ต้องเพื่อโลก
 เทวดาและมนุษย์; อย่างว่าเพื่อเขาจะนินทา หรือเพื่ออาจารย์จะชอบใจหรืออะไร นี่
 ก็ยังไม่ถูก. ทุกอย่างที่ทำลงไปในวัดในศาสนา ก็ต้องเพื่อส่วนหนึ่ง ที่ว่าศาสนา
 จะอยู่ได้, แล้วจิตใจ ให้มันเป็นไป เพื่อโลกส่วนรวมทั้งเทวดาและมนุษย์.

ปฏิบัติอย่างตัวกูตายไปแล้ว.

ฉะนั้น หัดตั้งความคิดจิตใจ อธิฐานจิตกันเสียใหม่ ให้มันหายใจเป็น
 ผู้อื่น ทั้งเทวดาและมนุษย์อยู่เรื่อยไป, ตัวกูตายแล้ว ตายแล้วตั้งแต่แรก. นี่ก็มี

**เนื้อความชัดเจนอยู่แล้ว ในคำกลอนบทหนึ่ง : ทำงานด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง
กินอาหารของความว่าง ตายแล้วตั้งแต่ที่แรก.** นี่คุณอย่ามีความคิดน้อมมาเพื่อตัวกู,
แล้วก็ทำเพื่อผู้อื่นทั้งเทวดาและมนุษย์, อันนั้นคือตายแล้วตั้งแต่ที่แรก, ไม่มีฉัน
เพื่อรับประโยชน์อันนี้.

ที่ว่าไปปิณฑบาท ไปเอาอาหารมาฉัน ให้มันเหมือนกับว่า ละเมอ ๆ ไป
ก็แล้วกัน คือไม่มีตัวฉันให้มันเป็นละเมอ ๆ, นี่หมายความว่าไม่ใช่ปราศจากสติ
สัมปชัญญะ, คือมันเป็นของร่างกายล้วน ๆ ไม่มีของกู ไม่มีตัวกู, ก็ต้องกินอาหาร
ต้องถ่ายอุจจาระ ต้องบริหารร่างกาย ต้องอะไรต่าง ๆ, ให้มันทำไปตามสัญชาตญาณ
ที่เคยชิน หรืออะไรก็ได้ โดยปราศจากตัวกู. สติสัมปชัญญะก็มี เป็นส่วนของ
ร่างกายไป, ร่างกายกับจิตเป็นไปได้; แต่ว่าทวิญญู ความคิดเห็น สติปัญญานั้น
ไม่ต้องมีตัวกู, ร่างกายกับจิตใจมันก็ไปของมันได้ตามลำพัง โดยไม่ต้องมีตัวกู, ไม่ต้อง
มีของกูเข้ามาเจือ.

นี้มันมีปัญหายุ่งเหมือนกับเพลอ, **เพลอมีตัวกูขึ้นมาอีก.** จะเรียน หรือ
จะทำ หรือว่าจะแสดงบทบาทอะไร จะเทศน์จะสอนผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่นทั้งนั้น.
**ต้องลบตัวกูออกคล้าย ๆ เหลือเป็นเครื่องจักร อะไรชนิดหนึ่ง; เหมือนกับภาพ
เขียนชุดทางนี้; พอหมดตัวตน หมดตัวกูไป, วงกลมว่างแล้วก็โผล่ใหม่ ก็เที่ยวแจก
ของเที่ยวส่งตะเกียงให้แก่ผู้อื่น, อย่างนั้นแหละ.**

เรื่องตัวกู มันเป็นเรื่องต่อสู้ เหมือนเรื่องจับวัว เรื่องขี้วัว เรื่องมีความสุข
จากวัว เสรีแล้วมันก็ไม่ไหว วัวก็ทิ้งไป, เสรีแล้วมันก็ยังไม่วาย ตัวกูก็ทิ้งไป, เป็น
วงกลม ว่าง. แต่ว่าสิ่งต่าง ๆ ยังไม่สิ้นสุด, เหตุปัจจัยยังไม่สิ้นสุด, ยังอกงามต่อไป
มันก็มาในรูปอื่น คือว่าเป็นของผู้อื่นไป, **เที่ยวแจกของเที่ยวส่งตะเกียง.**

นี่เรายังไม่เป็นพระอรหันต์, เรายังไม่ปฏิญาณตัวว่า เป็นพระอรหันต์ เราก็ทำได้, ทำแบบนั้นอยู่อย่างไม่มีตัวกูอยู่เรื่อย, แจกของสองตะเกียงผู้อื่นไปเรื่อย; แล้วก็เผลอเป็นคราว ๆ ที่มีตัวกู นี่ก็ระวังอย่าให้เผลอ. หน้าที่มันก็มีแต่เพียงว่าระวังอย่าให้เผลอ และก็กระทำอยู่ด้วยมือด้วยตีน อะไรก็ตามโดยอุทิศสรรพสัตว์ เทวดาและมนุษย์.

อธิบายให้ง่าย ๆ ว่า เมื่อศาสนายังอยู่ ประโยชน์ย่อมมีอยู่แก่เทวดา และมนุษย์ เพราะฉะนั้นตนเอง ทำอะไรก็เพื่อศาสนายังอยู่; แม้แต่ว่าจะกวาดโรงฉัน ตอนเช้า ๆ นี้ ก็เพื่อศาสนายังอยู่ คือมันแบ่งงานกันทำเป็นส่วนน้อย ๆ ออกไป, ไม่ต้องคุยถึงเรื่องที่มีฝีมือ มีอะไรต่าง ๆ; ถ้าว่าจิตใจมันทำเพื่อเทวดาและมนุษย์แล้วมันมีผลเท่ากัน มันมีบุญเท่ากัน. อย่าอวดดีไป คนที่มีสติปัญญา มีฝีมือลายมือก็อย่าอวดดีไป; เมื่อมันไม่เพื่อตัวกูแล้ว มันมีบุญ มีผลเท่ากัน. และคนที่มีฝีมือลายมือ ระวังให้ดีเถอะ มีสติปัญญานั้นมันจะมีตัวกูมาก มีตัวกูจัด มีตัวกูเก่ง แล้วระวังยาก มักเผลอง่าย คนพวกนี้. คนที่มันสมองไม่ปราดเปรื่องอย่างนี้ มันทำงานมันหลบหลู่ หลับตาทำไปก็ได้อธิษฐานจิตง่าย ๆ ว่า นี่มันเพื่อสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงนะ มันก็ง่ายกว่า, เผลอยากกว่า หรือไม่เผลอ ในกรณีอย่างนี้.

ความดีแบบของตัวกูต้องมีทุกข์.

นี่เรียกว่าความดีของตัวกู, ความดีตามแบบของตัวกู มันจะต้องนำมาซึ่งความทุกข์; ถ้าความดีจริง ความบริสุทธิ์จริง มันก็ต้องไม่ผิดศีล, ไม่ใช่ความดีของตัวกูเป็นความดีของความดี อย่างนี้ไม่นำมาซึ่งความทุกข์, ถ้าความดี

ของตัวกู ก็ต้องนำมาซึ่งความทุกข์, ถ้าความดีตามธรรมชาติของธรรมชาติของธรรมชาติตัวเอง มันก็ไม่นำมาซึ่งความทุกข์.

ฉะนั้นเราต้องจำกัดลงไปให้ชัดว่า ของตัวกู, ความดี ความจริง ความงาม ความถูกต้องความเป็นธรรม อะไรก็ตาม ของตัวกู แล้วมันใช้ไม่ได้ทั้งนั้นเลย. นั่นแหละคือจุดตั้งต้นของความทุกข์, อะไร ๆ ที่มีความหมายเป็นเพื่อตัวกู คือจุดตั้งต้นของความทุกข์. แต่แล้วสิ่งที่มาก่อน ก็ต้องคือความดีเพราะความดีมันน่ารัก, มันก็ถูกแล้วอย่างที่คัมภีร์ไบเบิลของพวกคริสเตียนเขาเขียนไว้. พอเริ่มรู้จักดีชั่วก็เริ่มมีความทุกข์. **ความทุกข์ตั้งต้นเมื่อเริ่มรู้จักดีชั่ว คือมันรู้เพื่อยึดถือเป็นตัวกู เป็นของกู, ความดีของกูความชั่วของกู, มีปัญหาเป็นทุกข์ขึ้นมา, จนกว่า เมื่อไรจะรู้ว่าความดีความชั่วไม่ใช่ของกู ไร้ค่าไร้ความหมายไป มันจึงจะไม่มีทุกข์.**

เดี๋ยวนี้มันรู้จักว่า นี่ดีตามที่เขานิยามกัน เราก็ต้องมี, เราต้องพยายามเอามาให้ได้ มันก็มีปัญหาขึ้นมา เกี่ยวพันกันยุ่งไปหมด, มันพันกันยุ่งหมด นับตั้งแต่ว่า ถ้าไม่มีความชั่ว ความดีมันก็ไม่มีความหมาย, มันต้องมีความชั่วเป็นคู่แข่งกัน คู่เปรียบเทียบอยู่ด้วย ความดีมันจึงจะมีความหมาย หรือมีค่าว่าเป็นความดีเลยแยกกันไม่ออก. ถ้ามีความดีตามแบบนี้ ก็ต้องมีความชั่วอยู่ด้วย เพื่อจะได้ว่าคนอื่นชั่ว ว่าตัวกูดี; ฉะนั้นมันจึงยึดถือทั้งความชั่วและความดี, มันก็มีปัญหาสิ จะต้องหา จะต้องสร้าง จะต้องแข่งขันกันสร้าง. แล้วถ้ามันเลวมาก มันก็ทำลายความดีของผู้อื่น, กีดกันไม่ให้ผู้อื่นได้ดี มันก็มีปัญหาขยายตัวออกไปมากยิ่งขึ้นทุกที, เนื่องด้วยความดีนั้นแหละ ก็เลยมีแต่ความทุกข์เพราะความดี, ฆ่าตัวตายก็เพราะความดี, นอนไม่หลับก็เพราะความดี; อะไรต่ออะไรหลายอย่าง หมายถึงความดีตามแบบของตัวกู, ความดีที่ยึดมั่นถือมั่น นี่คือจุดตั้งต้นของความทุกข์.

ก่อนหน้านี้ไม่มีความทุกข์แบบนี้; เรื่องต้องหาอาหารกินตามธรรมชาติ เจ็บไข้ตามธรรมชาตินั้นเขาไม่เรียกว่าความทุกข์ในความหมายอันนี้ มันเป็นความเจ็บปวด เป็นความรู้สึกตามธรรมดาตามธรรมชาติ, ไม่เกี่ยวกับความยึดมั่นถือมั่น; เว้นไว้แต่ว่า สัตว์เหล่านั้นมันจะเจริญมาก ถึงขนาดรู้จักยึดมั่นถือมั่น ว่าความทุกข์ของกู ความตายของกู ความเจ็บไข้ของกู ความอยู่ของกู มันจึงจะเป็นทุกข์ขึ้นมา. อย่างสุนัขแบบนี้ ไม่รู้ดอกว่า ความเจ็บไข้ของกู ความตายของกู อะไรไม่รู้, มันรู้สึกแต่ว่า เจ็บหรือไม่เจ็บ หิวหรืออิ่ม มันรู้สึกเท่านั้น. ฉะนั้นมนุษย์ชั้นแรก ๆ ก็ยังคล้ายสัตว์เดรัจฉานอยู่ ก็ยังไม่มี**ความทุกข์**, จนกว่ามนุษย์จะเจริญด้วยการศึกษาศิลปปัญญาอะไรพอสมควร, **จนรู้จักสมมติว่า นี่ดี นี่ชั่ว**, เกิดนิยมสมมติขึ้นมาเป็นดีเป็นชั่วนี้ **ความทุกข์ตั้งต้นที่นี่** เพราะยึดมั่นถือมั่นในเรื่องความดี. ฉะนั้นมนุษย์ป่าเถื่อนสมัยโน้นสมัยก่อน มันก็**ไม่มีความทุกข์**เรื่องชั่วเรื่องดี มันมีแต่เรื่องหิวกับเรื่องอิ่มเท่านั้น ; ฉะนั้น**จุดตั้งต้นของความทุกข์ก็คือ จุดตั้งต้นของความเจริญ**, ที่เขาเรียกกันว่าความเจริญ ยิ่งเจริญมากก็ยิ่งทุกข์มาก.

ความดับทุกข์มันอยู่นอกเหนือไปจากความชั่วและความดี, โลกุตตระเหนือโลก เหนือไปจากความดีความชั่ว, เรียกว่า **กรรมที่สาม คืออริยมรรค** เป็นที่สิ้นสุดแห่งความดีและความชั่ว **กรรมที่สาม คืออริยมรรค** ก็หมายความว่า **มีสัมมาทิฐิความเข้าใจถูกต้อง ไม่มีตัวกู - ของกู**

สัมมาทิฐิข้อแรก คือไม่มีตัวกู - ของกู มันก็เหมือนอย่างว่า, ทำไปก็แล้วกัน โดยไม่ต้องเพื่อตัวกู, มองให้เห็นสักแวบหนึ่ง ว่าทำนี่ก็เพื่อศาสนา แล้วมันก็เป็นไปเพื่อโลกทั้งเทวดาและมนุษย์. **เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างนั้นว่า ความมีอยู่แห่งระเบียบการปฏิบัติธรรมของตถาคตมีอยู่นั้นเพื่อความสุขของโลก**, ใช้คำว่า คือเฉย ๆ ก็ได้; การมีอยู่แห่งธรรมะ หรือศาสนานี้ **คือความสุขของโลก ทั้งเทวดา**

และมนุษย์, มันสั้นดี; การมีอยู่แห่งศาสนา คือความสุขของโลก, ความปลอดภัยของโลก. **คิดให้เห็นข้อนี้เสียก่อน** แล้วก็หลับหูหลับตาทำไป ตามถนัดตามสะดวก ตามสบาย **แล้วก็ไม่ต้องใครติกว่าใคร;** แม้แต่คนกวาดโรงฉัน ก็ต้องตีราคาของเขา เท่ากับคนที่มีความรู้เป็นมหาเปรียญ เป็นอะไรก็ตามใจ. ที่ว่ามีสติปัญญาเป็นบัณฑิตนักปราชญ์แล้วก็ทำเพื่ออยู่แห่งศาสนา, **ทำเพื่อการมีอยู่แห่งศาสนา,** แล้วศาสนานั้นต่างหากเป็นประโยชน์แก่โลก.

เหมือนกับช่วยกันเลี้ยงแมวไว้ก็แล้วกัน หนูก็ไม่มีเอง; เราอย่าไปจับหนูเอง, เพราะเราไม่สามารถจะทำได้, สติปัญญาอย่างเราๆ มันช่วยโลกไม่ได้; **แต่เรามีความสามารถในการที่จะช่วยให้ศาสนาที่ช่วยโลกได้นั้นอยู่ในโลก.** สมมติว่าแมวมันจับหนูได้ เราจับไม่ได้ ก็ช่วยให้มันมีแมวก็แล้วกัน, ฉะนั้นให้มันกินอาหารหรืออย่าให้มันเจ็บไข้ตายเสียหมด, ให้มันมีอยู่ก็แล้วกัน มันง่ายดี ไม่ต้องเป็นโรคเส้นประสาท.

พวกฝรั่งบ้ามากกว่าพวกเราอีก เขาอยากจะเรียนไม่มีที่สิ้นสุด เรียนทุกภาษา เรียนทุกนิกายเรียนทุกอะไร มันก็อย่างนั้นแหละ. คอยดูซิ, มันก็ทำโลกนี้ให้มีสันติภาพไม่ได้. แต่ว่าถ้าเขาอาจจะเรียนได้ตามสะดวก ไม่มีความลำบากยุ่งยากมากนัก ก็เรียน ๆ ไปด้วยความคิดที่ว่ามันจะเพื่อประโยชน์แก่โลก ก็ดีเหมือนกัน; แต่กลัวว่าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งชนิดนี้ มันจะติดกับ ติดบ่วง ติดแล้ว โดยไม่ทันรู้สึกตัว, มีความเยอหยิ่งจองหองเป็นประจำอยู่ แล้วก็มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีอะไร เป็นเครื่องดึงดูดอยู่ ลดไม่ลง, พวกยกหูชูหางก็คือพวกนี้. พวกที่มีอะไรมากกว่าคนอื่น ทางสติปัญญาเฉลียวฉลาด มันมีหางมากมันก็ยกมาก, คนที่ไม่มีหางมันก็ไม่รู้จะยกอะไร มันมีน้อยมันก็ยกน้อย. เพราะฉะนั้นลิ้มเสียเลยจะดีกว่า **ลิ้มตัวกูเสียเลย ก็ไม่ต้องมีอะไรยก,** นี่มันเป็นจุดตั้งต้นของความทุกข์อย่างนี้.

การปฏิบัติที่รวบรัด.

การปฏิบัติจะทำอย่างค่อยทำค่อยไปนี้ มันจะตายเสียก่อน ฉะนั้นผมจึงถูกด่า ถูกหา ถูกอะไรโดยคนทั่วไป, จากผู้หลักผู้ใหญ่ว่า, สอนนอกเรื่องนอกแบบ เอาเรื่องโลกุตตระ พันโลก เหนือโลกมาสอนประชาชน. อย่างที่มีผู้ค้านอยู่เสมอ เขาเยาะเขาด่าอยู่เสมอ ว่าเอาเรื่องโลกุตตระมาสอนประชาชน, นี่ไม่ใช่แต่สมราวาสดอก พระเถระผู้ใหญ่ก็เคยดุดมอย่างมาก เรื่องเอารัศมีเรื่องหลุดพ้นมาสอนประชาชน หลายปีมาแล้ว. เราก็ไม่ใช่คนดื้อดิ่ง; ใครพูดว่าอะไร เราฟังอย่างดี, ฟังอย่างดีว่าเขาพูดนั้นถูกหรือไม่ถูก จริงหรือไม่จริง. มันก็เห็นว่ายังถูกอยู่, เห็นว่าทำอย่างนี้มันยังถูกอยู่; ฉะนั้นจึงยังทำต่อไป ใครจะว่าอย่างไร จะด่าอย่างไร ก็ไม่สนใจเสีย.

นี้มัน เป็นการรวบรัด การปฏิบัติให้เร็วเข้า. อย่าทำอะไรให้มันมากเรื่องเลย, ถือหลักว่า **เป็นอยู่ด้วยจิตว่า ทำงานด้วยจิตว่าง กินอาหารของความว่าง เป็นอยู่เหมือนตายแล้วนี้**; กระโดดมาที่เดียวอย่างนี้เลย แล้วขอให้เป็นอย่างนี้ อยู่เรื่อยไป, ผลสุดท้ายมันจะเหลือเหมือนที่พูดเมื่อตะกี้ ให้เหลือประโยคเดียวว่า **ทำไปเพื่อโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์**, นี่เหลือ ทำเพื่อผู้อื่นก็แล้วกัน ทำทุกอย่างเพื่อผู้อื่น. เรื่องอื่นมันคิดตกหมดแล้ว ปัญหาอื่นมันตอบได้หมดแล้ว, คิดตกหมดแล้ว. ในที่สุดมันเหลือแต่ว่าทำนี้ทำไป **ทำเพื่อผู้อื่น** อย่างนี้เป็นวิธีที่ดีที่สุด ที่ลัดที่สุด ที่ง่ายที่สุด ที่สะดวกที่สุด; แต่ว่าทำเพื่อผู้อื่นของเราที่เรารู้ตัวกันนี้ มีความหมายมากกว่าที่คนอื่นพูด.

ที่คนอื่นเขาพูดก็มีเยอะเยอะไป ทำเพื่อผู้อื่นเป็นเรื่องศีลธรรมเด็ก ๆ เด็กอมมือ ทำเพื่อผู้อื่น ลูกเสือก็มี. แต่เราทำเพื่อผู้อื่นนี้ ทำเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าท่านว่า **คือไม่มีตัวเรา, ไม่มีตัวเรา**. ศีลธรรมเด็กอมมือ ก็มีตัวกู, กูทำเพื่อผู้อื่น

จะได้อยู่เป็นสุขด้วยกัน, หรือว่าเขาจะชอบใจเรา หรือว่าเราจะมีเกียรติ นั้นทำเพื่อผู้อื่นของเด็ก ๆ. แต่ทำเพื่อผู้อื่นของพระพุทธเจ้า ของพระอรหันต์นั้น ก็คือว่ามันไม่มีตัวเราไม่มีตัวกู, แล้วจะทำเพื่อตัวกูได้อย่างไร มันทำไม่ได้, เพราะมันไม่มีตัวกู มันไม่มีตัวเรา ก็ทำเพื่อผู้อื่นเสียเรื่อยไปเลย กระดิกอะไรไปที่ไหน ก็เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นเสียเรื่อย.

นี่ก็เรียกว่า **นี่คือการปฏิบัติธรรมที่แท้จริง ที่สูงสุด จนเกินกว่าที่จะเรียกว่า วิปัสสนา** หรืออะไร ๆ เสียอีก; เพราะว่าคำว่า วิปัสสนาเดี๋ยวนี้มันแยะเต็มที่แล้ว, เหมือนที่ผมเคยเล่าว่า ผมก็เคยถูกถาม ไปที่ไหนก็**มักจะเคยถูกถามว่า ที่สวนโมกข์ทำวิปัสสนาไหม?** นี่คุณคิดดู ผมจะตอบอย่างไร? เขาถามว่า ที่สวนโมกข์ทำวิปัสสนากันหรือเปล่า? มีคนกล้าถามถึงอย่างนี้, ถ้าเป็นวิปัสสนาตามแบบที่ผู้ถามว่า แล้วเราไม่มี, เราไม่ทำด้วย ไม่อยากจะทำด้วย.

วิปัสสนาตามความหมายที่ผู้ถามเขาถาม เราไม่อยากจะให้มีไม่อยากจะทำ; แต่ถ้าปฏิบัติอย่างนี้อย่างที่ผมว่า ที่จะเป็นวิปัสสนาหรือยิ่งไปกว่าวิปัสสนานี้ มันเป็นการทำในชั้นผลของวิปัสสนาเสียอีก นี่เรามี. แต่เขาไม่เรียกว่าวิปัสสนา, ผู้ถามนั้นไม่เรียกว่าวิปัสสนา; เพราะว่าเขาเข้าใจว่าเป็นอย่างอื่น : ต้องตั้งต้นแต่พิธีขึ้นครู ขึ้นครูบาอาจารย์ มีระเบียบพิธีต่าง ๆ ทำท่าทางต่าง ๆ เติบจงกรม ยุบหนอพองหนออะไรก็ตาม มันมากมายกายกอง เป็นระเบียบ เป็นแบบที่ผู้อื่นเห็นได้ เข้าใจได้ เห็นได้ อย่างนี้ก็ได้ใคร ๆ จะทำได้ มันก็วิปัสสนา แล้วก็ตามแบบนั้น, **วิปัสสนาตามแบบนั้น ;** แล้วก็เป็นตามแบบของตัวกูเสียด้วยซ้ำไป คือวิปัสสนาอวดคน วิปัสสนาทำให้คนเห็น, วิปัสสนาของตัวกู มันก็จะแยะไปเหมือนกัน. นี่มันเพิ่มตัวกู - ของกูเขายังไม่รู้.

ทำดีอย่าทำให้คนเห็น.

พระเยซูพูดอะไรดี ๆ หลาย ๆ อย่างว่า **ปฏิบัติอะไรอย่าให้คนเห็น อย่าให้เขารู้ว่าปฏิบัติ**; พอถึงวันพระ วัน Sabbath แต่งตัวสวย กินอาหารเย็นอะไรนี้, **ไม่ให้ใครรู้ว่า เราถืออุโลสถ**; แต่ในใจมันมี มันมียิ่งกว่าวันอื่น หรือคล้าย ๆ กับว่า **ทำดีอย่าให้คนเห็น**, ทำความดีอย่าให้ใครเห็น มันปลอดภัยกว่า; เพราะว่าเรามันยังเลวนัก, **ทำความดี ให้คนอื่นเห็น ให้เขาชม** เรามันยังเลวนัก, เรามันยังอยากอย่างนั้นอยู่นัก. เพราะฉะนั้นห้าทำอย่าให้คนอื่นเห็น หรือว่าทุก ๆ อย่างแหละ ป้องกันเสีย, ไม่สนใจเรื่องคนดีหรือคนชม.

ผมไม่ใช่ขอคืนนัก นะเรื่องนี้ ผมได้คิดมาจากสวามี สัตยานันทบุรี, คนนี้ตายแล้ว เมื่อก่อนมีชื่อเสียง มาอยู่ในกรุงเทพฯ ที่บางลำภู เขาเขียนหนังสือเรื่องหนึ่งออกมา เรื่องโยคะ. ผมก็เขียนวิจารณ์ลงในหนังสือรายคาบฉบับหนึ่ง ไม่ใช่ประจบสวามี แต่มันเหมือนกับประจบสวามี คือว่า **การที่ทำให้หนังสือโยคะมีขึ้นในประเทศไทย** นี้ **มันมีประโยชน์แก่ประเทศไทยมาก โดยเฉพาะพวกภิกษุสามเณรที่อยากจะปฏิบัติกัมมัฏฐาน**, แล้วเขียนอื่น ๆ อีกมาก เป็นการเชียร์มาก นี่มีคนไปบอกสวามีต่อหน้าผม ผมนั่งอยู่ด้วยว่าท่านมหาณี ผมยังเป็นมหาอยู่ เขียนวิจารณ์หนังสือโยคะของท่านอาจารย์ดีมาก. **ท่านสวามีว่า ไม่เห็นไม่เคยอ่าน**; หมายความว่า คือไม่รู้ไม่ชี้ที่จะอ่านคำวิจารณ์. นี่เรานึกได้ว่า นี่มันดี การที่เราไม่รู้ไม่ชี้เรื่องใครว่าเรานั้นมันดี.

คนโดยมากพอเขียนอะไรทำอะไรลงไป คอยฟังทีเดียว ฟังคำวิจารณ์ของคนอื่น ว่าเขาจะยกหรือไม่ยกมันอยากดี, หรืออีกทีหนึ่งมันก็ขี้ขลาด มันกลัวว่าที่เขียน คน

เขาจะคัดค้านหรือตำหนิ น้ำมันขึ้นตลาด, **ส่วนหนึ่งมันขึ้นตลาด** มันกลัว มันก็เลยต้องคอยดูว่า ใครจะเขียนวิจารณ์ว่าอย่างไร, **ส่วนหนึ่งมันอยากดี** อยากได้หน้า มันก็คอยอ่านแต่คำวิจารณ์ว่า เขาจะยอเราว่าอย่างไร. ถ้าขึ้นทำอยู่อย่างนี้ก็แย่เลย ก็จะต้องฟังชันหมด, จิตใจฟังชันหมด. ทางหนึ่งมันกลัว กลัวผิด ทางหนึ่งมันอยากจะได้ให้เขายกยอ มันก็ฟังชันหมด มันก็ทำอะไรไม่ได้.

ฉะนั้นเราไม่อยากจะรู้ ในเรื่องที่ว่า เขาจะคัดค้าน หรือเขาจะเินยอ ไม่เป็นห่วงมัน, **เอาจิตใจไว้ทำเรื่องอื่น** ไว้เขียนเรื่องอื่นต่อไปดีกว่า แล้วมันก็ยังเป็นเครื่องช่วยได้มาก **ที่จะไม่ให้เข้าไปยุ่งกับความดี** ความมีชื่อเสียงหรือความดี. ส่วนข้อที่ว่าทำอย่างไรจะรู้ว่า ที่เราเขียนไปนั้นถูกหรือผิด นั้นไม่เป็นไร ที่หลังมันรู้ได้, ที่หลังเรารู้เองได้ นานหน่อยก็รู้เองได้. เราฟังทั่วๆ ไปไม่ต้องจริงจังอะไร ก็รู้ได้, แล้วที่เราจะรู้ว่า ที่เราเขียนไปนั้นถูกหรือผิด ไม่มีประโยชน์อะไรนัก, **ที่จะไปฟังจากคำวิจารณ์ของพวกนั้น** มีแต่จะทำให้เราเคลิ้มมากกว่า ค่อยๆ อ่านๆ ฟังอ่านทั่วไปต่อไปอีก ศึกษาต่อไปเรียกว่าศึกษาต่อไปจากที่มาจากทุกๆ แห่ง ไม่เท่าไรเรารู้ว่าที่เราเขียนนั้นถูกหรือผิด, ไม่ต้องอาศัยคำวิจารณ์ของคนนั้นคนนี้. ผมก็เคยปฏิบัติอย่างสวามีว่ามานานเต็มทีแล้ว เรื่องที่ว่าจะไม่สนใจกับคำวิจารณ์คำวิพากษ์วิจารณ์. นี่เห็นคนโดยมากพอเขียนอะไรลงไปสักนิด ก็หุ้ผึ้ง คอยค้นหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นว่ามันจะวิจารณ์กว่าอย่างไร มันมีเสียอย่างนี้. **ทางหนึ่งมันกลัว, ทางหนึ่งมันอยากให้เราชม.**

ฉะนั้นเราอย่าไปสนใจกับเรื่องว่าดีแล้วหรือไม่ดี, อย่าไปสนใจทำนองให้มันเกิดกลัว หรือให้มันเกิดเล็งขึ้นมา, **ก็เมื่อไม่มีตัวกูแล้ว จะเอาดีให้ใคร.** คิดเสียว่า ไม่มีตัวกู ไม่มีตัวเรา แล้วจะเอาความดีให้ใคร, มันก็ต้องยุ่งเกี่ยวกับเรื่องดี

เรื่องอะไรทำนองนี้. ตั้งใจจะทำให้มันมีประโยชน์แก่โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์เรื่อยไป แล้วงานมันก็มีให้เลือกไม่รู้ก็ร้อยอย่างก็พันอย่าง ตามถนัดมือของเรา; นี่เรียกว่า มีลมหายใจ คือมีชีวิตอยู่วันหนึ่ง ๆ ด้วยการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์แก่โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์ ตามสมควรแก่สติปัญญาสามารถของตน ๆ ก็สบายเลย มันจะเป็นการทำงานที่เป็นการปฏิบัติธรรม. ไม่ว่าคุณจะทำอะไร ที่ไหน อย่างไร มันเป็นการปฏิบัติธรรมที่แท้ที่จริง ที่ถูก แล้วยังเหมือนกับนอนหลับอยู่ในนั้นด้วย พุดอย่างนี้เข้าใจไหม? คนทำงานแล้วเหนื่อย แล้วปวดหัว แล้วปวดประสาท เพราะมันทำเพื่อตัวกู. ทำอะไรทำด้วยความหวังด้วยความอะไรมาก การทำอย่างนั้น การงานหรือการเรียนนั้น ไม่ใช่การปฏิบัติธรรม.

ทำอะไรก็ได้ เรียนอะไรก็ได้ ด้วยจิตอย่างที่ว่านี้ เป็นการปฏิบัติธรรมด้วย และเป็นการเหมือนกับหลับ คือพักผ่อนอยู่ในการงานนั้นด้วย คือมันอึด, มันจะมีความอึดใจอยู่ในการงานนั้น; มันจะเหมือนกับพักผ่อน หรือหลับ ทั้งที่นั่งเขียนภาพ เขียนหนังสือ ทำการงานอะไรอยู่. ถ้าทำงานด้วยความสนุกพอใจเพราะไม่มีตัวกู - ของกู แล้วมันก็เหมือนกับหลับอยู่ในนั้นด้วย หลับอยู่ในงานนั้นด้วย คือพักผ่อน, พักผ่อนอย่างยิ่ง. เดียวนี้มันทำงานด้วยความเครียดไปหมด เครียดก็เครียดเพื่อตัวกู เพื่อจะดีจะเด่น, จะได้อย่างนั้น จะได้อย่างนี้ ดูคนนั้น ค่าคนนี้ ตะเพิดคนนั้นตะเพิดคนนั้นไป ถ้าทำหลายคน; ถ้าทำคนเดียวมันก็นั่งหงุดหงิดงุ่นง่านอยู่ในใจ มันไม่มีการพักผ่อน.

ฉะนั้นจงทำงาน ชนิดที่มันเหมือนกับหลับไปด้วยในตัว คือพักผ่อนอยู่ในตัว นั่นแหละเป็นงานที่เรียกว่า คือการปฏิบัติธรรม, การทำงานคือการปฏิบัติธรรม แล้วก็ยิ่งกว่าการปฏิบัติธรรม คือการหลับไปด้วย มันก็สบาย, คนนั้นจะสบาย จะไม่มีโรคประสาทบกพร่อง จะไม่มีอะไรที่เป็นปัญหายุ่งยากทางจิตทางวิญญาณ, กระทั่งทางสังคม

ก็ไม่มี, มันดูใครไม่ได้ มันค่าใครไม่ได้ มันตะเพิดใครไม่ได้ มันแก้งใครก็ไม่ได้, ก็เรียกว่า มันเรียบไปหมด เป็นสันติไปหมด ทั้งโดยส่วนตัวโดยส่วนรวม, **แล้วงานนี้** มันก็เป็นงานที่เป็นไปเอง เพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งเทวดาและมนุษย์, งานนี้มันเป็นงานใหญ่เต็มไปทั่วโลก.

งานที่มันจะเป็นประโยชน์ต่อโลก มันก็ใหญ่เท่าโลกแหละ มันเต็มไปทั่วโลก. **เราก็ทำส่วนของเรา,** ส่วนที่เราจะต้องทำ ควรจะทำ น้อย ๆ น้อย ๆ; แต่แล้วมันก็ไปอยู่ในชุดที่ว่าเป็นประโยชน์แก่โลก. **พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าให้ไป ๆ ๆ,** นี่ก็หมายความว่า **ให้ทำประโยชน์แก่โลก** ให้หยุด ที่จะขี้เกียจ หรือนอนเสีย หรืออะไรเสีย, **ให้ลุกขึ้นทำประโยชน์สุขแก่อุภยโลกทั้งเทวดาและมนุษย์.**

ประโยชน์นี้หมายถึงความ หลุดพ้น, เรื่องเหนือโลก, ถ้าไม่ต้องการเรื่องเหนือโลกก็ไม่ต้องมีพุทธศาสนา; **ฉะนั้นผมไม่เชื่อที่พูดทักท้วงว่า อย่าเอาเรื่องโลกุตระมาสอนชาวบ้าน.** เราสอนเรื่องสุญญตาเรื่องอนัตตาอยู่เรื่อย กับชาวบ้าน เพราะเป็นเรื่องที่จำเป็นแก่มนุษย์ ในฐานะที่มันเป็นเรื่องที่มีมนุษย์ยังไม่มี, เรื่องนี้มีมนุษย์ยังไม่รู้ยังไม่มี เพราะฉะนั้นเราต้องให้. ส่วนที่เป็นเรื่องของชาวบ้านเรื่องโลก ๆ เขามีอยู่แล้ว, เราก็ไม่ต้องไปทำ.

นี่ถ้าว่าเราจะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย, เราก็เอาไปให้ในฐานะที่ว่า **เขาทำอย่างไร** โลก ๆ ก็อย่าได้เป็นทุกข์, เขาจะไปทำการทำงานตามประสาชาวโลก โดยไม่ต้องเป็นทุกข์. นี่เอาธรรมะเหนือโลกไปให้เขา เพื่อว่าเขาจะทำงานอย่างไร โลก ๆ โดยไม่ต้องเป็นทุกข์; ถ้าเขาไม่มีความรู้อันนี้ เขาก็จะเป็นทุกข์ในหน้าที่การงาน, จะเป็นโรคเส้นประสาท, แล้วมันจะเป็นบ้าและตาย.

โลกุตตรธรรมที่มีอยู่ในวัณณธรรม.

เดี๋ยวนี้มันดีอยู่ที่ว่า ในประเทศไทยหรือประเทศอย่างประเทศไทยนี้ วัณณ-
ธรรมมันแน่นแฟ้นแล้วมันเนื่องมาแต่ศาสนาก่อนแล้ว; ฉะนั้นชาวบ้านเขา^๑รู้ธรรมะ
โลกุตตระอยู่โดยไม่รู้สีกตัว แล้วมันอยู่ในวัณณธรรม, ชาวบ้านเขาพูดพลั้ง^๒ออก
มาโดยไม่รู้ตัวก็ได้ เรื่องเกี่ยวกับโลกุตตระ เพราะเขาสอนไว้ดีเขาวางไว้ดีแต่กาลก่อน :
เช่นพูดว่า **เอ้าสิ้นเวรกันที สิ้นกรรมกันที หมดกรรมกันที**, นี่เป็นเป็นเรื่องโลกุตตระสูงสุด
เข้าใจไหม ?

เมื่อคนตาย เพื่อนบ้านตาย เพื่อนบ้านก็มาเยี่ยมเห็นนอนตายอยู่ **เขาว่า**
เอ้าสิ้นกรรมกันที นี่มันยอดโลกุตตระ แต่เขาจะรู้หรือไม่รู้ผมก็ไม่แน่; แต่ถ้าจะรู้เท่าที่
จะรู้ เขาก็ว่า **นี่ไม่ต้องเป็นทุกข์ มันหมดกรรมกันที หมดการเวียนว่าย ทนทรมานกันที**
นี่มันก็สูงอยู่แล้ว เท่ากับโลกุตตระอยู่แล้ว. นี่ไม่ได้คิดออกเอง เป็นวัณณธรรม
ประจำชาติมาแต่โบราณ ที่ผู้รู้บัณฑิตนักปราชญ์เขาตั้งขึ้นสอนขึ้น ให้พูดอย่างนี้
ให้พลั้งเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ออกมา เพื่อหยุดความเสียใจหยุดความกลัว,
มีมากในวัณณธรรม; แต่วัณณธรรมชนิดนี้ ถ้ายทอดกันมาด้วยปาก โดยไม่ต้อง
รู้ความหมายก็ได้ แต่ถึงอย่างไรก็มีผล. ฉะนั้นเรียกว่า ชาวบ้านของเรา^๓รู้ หรือมี
ความรู้เรื่องโลกุตตรธรรมอยู่แล้วเหมือนกัน.

เรื่องมะพร้าวนาฬิกา^๔เกอร์, เรื่องอะไรต่าง ๆ อยู่ในเครือเดียวกัน **ที่แสดงว่า**
เขามีวัณณธรรมชนิดที่เป็นโลกุตตระเจืออยู่ เพื่อช่วยดับความทุกข์ ชนิดที่ทางอื่นดับไม่ได้,
ทางอื่นดับไม่ไหว จะต้องร้องไห้ จะต้องเป็นบ้า ; แต่ว่าวัณณธรรมนี้มันช่วยได้ ไม่ต้อง
ร้องไห้ ไม่ต้องเป็นบ้า. ฉะนั้นคนที่^๕ไม่สนใจกับเรื่องธรรม หรือวัณณธรรม เรื่อง
ศาสนา^๖นี้ ต้องเป็นบ้า หรือมันต้องเป็นโรคเส้นประสาททนทรมานอยู่จนตลอดชีวิต.

ฉะนั้นมันควรจะได้รับ เพราะมันมีเคลื่อนไปหมด, มีคำพูดชนิดนี้เคลื่อนไปหมด; แม้แต่เกิดทุกข์อะไรขึ้นมา ก็เรียกหาพระพุทธรเจ้า พุทโธ , พุทโธ นี่ก็ยิ่งดี. คำว่า พุทโธ มีความหมายมาก, แต่มันลบเลือนไปเสียเอง เหลือแต่โธบ้าง พุทโธ เหลือแต่โธ โธเป็นพีธพีธัง อะไรไปเลย, ไม่รู้ว่าอะไรเลย. ผู้กล่าวก็ไม่รู้ว่าอะไรเลย. ถ้าโธเป็นพุทโธเรื่อยไปมันก็ดี, แต่นี้เป็นพีธพีธังว่าไป จนไม่รู้ว่าอะไร. มีความทุกข์ขึ้นมาเรียกหาพระพุทธรเจ้า นั้นมันถูกแล้ว สำหรับคนทั่วไป, มีความเศร้ามีความกลัวอะไรขึ้นมา ก็เรียกหาพระพุทธรเจ้า ก็ถูกแล้ว เป็นระดับพื้นฐาน. แต่ถ้าอะไรเกิดขึ้นรู้ว่ามันเป็นอนิจจัง ทุกขังอนัตตา, นี่ดีมาก; หรือว่าถ้ามันเกิดเรื่องอะไรขึ้นที่เขากลัวกันนัก เราไม่ต้องกลัว เราไม่ต้องเป็นทุกข์นี้มันก็ดี.

ระดับศีลธรรมมีดี ๆ อยู่หลายข้อ ใครลองรวบรวมดูเถอะ มันมีอยู่ทั่วไป : เขาถูกขโมย; โอ้ยเมื่อชาติก่อนเราเคยขโมยของมัน ดีแล้ว ดีแล้ว เอาไป ใช้หนี้เลิกกันที. ที่นี้ยังมีมาก เมื่อผมเด็ก ๆ ผมได้ยินอย่างนี้มาก : **ถูกขโมยผลไม้ในสวน ถูกขโมยอะไรก็ตาม เขาจะพูดว่า โธ, เราคงจะเคยขโมยของเขามา ดีแล้ว ใช้หนี้เสร็จกัน. ที่นี้อีกคนว่า เราไม่ได้ขโมย** เอ้าถ้าอย่างนั้นก็ดีแล้ว, เราฝากเขาไว้ก่อน **ชาติหน้าเขาต้อง** **ใช้ให้เรา ต้องใช้คืนเรา** ไม่สูญไปไหนเสีย, มันก็เลยไม่มีความทุกข์เพราะว่าถูกขโมย. เดียวนี้มันดำโขมง, เอาปืนมากอยยิงเลย เดียวนี้ความเจริญของสมัยใหม่พวกนักปราชญ์ทางยาวนี้ เขาจะต้องหาปืนมายิงเลย ออกมาคอยเฝ้าคุ้มดักยิงเลย มันไม่พูดอย่างนี้, ความเจริญสติปัญญาของมนุษย์ในปัจจุบัน.

นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน, พวกมลาญยังว่า. เราอยู่สวนโมกข์ต่อกันกับแขกมลาญ; พระองค์หนึ่งถามว่า เอ้า คุณปลูกต้นไม้เมื่อไรจะได้กิน ปลูกมะขามอะไร ต้นไม้นั้นมันนานนัก. ผู้หญิงมลาญตอบอย่างนี้ : **นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน**

อย่างนี้เลย. พระที่ไปถามผู้หญิงมลายู พระแก่ ๆ หลวงตาช่วยถากหญ้าให้ผม, **ผู้หญิงมลายู**เขาตอบว่านกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน.

นี้ผมเชื่อว่า ไม่ใช่ของอิสลามดอก มันเป็นคนไทยมาแต่เดิม เพิ่งถืออิสลาม หรือว่าวัฒนธรรมเก่าเป็นพุทธ อิสลามมาทีหลัง พูดอย่างนี้เป็น ต้นไม้ที่เราปลูกไว้ เราตายแล้ว มันโตขึ้นมา มันเป็นลูกนกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน, เอาซิ **คนที่**มีตัวกูทำได้หรือ, ที่มีตัวกู - ของกู มันก็ไม่ทำ. **เดี๋ยวนี้**ก็ดูซิ จะปลูกต้นไม้สักต้นก็ชี้เกียจ, ไม่ได้คิดว่า มันอยู่ข้างหลัง นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน, แล้วมันยังไปทำลายต้นไม้ที่เราปลูกไว้เสียด้วย ไปตัดเอาเสียฉิบหายหมด.

เรื่องนกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน **นี่ก็**เรื่องไม่มีตัวกู; ถ้ามีตัวกูไม่ปลูก, กูไม่ได้กินกูก็ไม่ปลูก.ที่นี้นกกินคนกิน มันก็ไม่เกี่ยวกับตัวกู ไม่ใช่ของกู. **นี้**วัฒนธรรมชนิดนี้ มีมาก และกำลังสูญไป, โลกนี้จะถูกเป็นไฟ โลกของนักศึกษาปริญญาหางยาวนี้จะถูกเป็นไฟ เขาไม่เคยพูดอย่างนี้, พูดแต่เรื่องเศรษฐกิจเรื่องการเมืองประเทศชาติเข้มแข็ง รบคนอื่นให้วินาศไปหมด, ก็พูดไปอย่างโน้น.

ฉะนั้นเรายังเป็นพุทธอยู่ ก็ให้มันเป็นพุทธตลอดไป คงเส้นคงวาไม่มีตัวกู มีแต่ผู้อื่น ที่เราจะต้องนึกถึง, เท่านั้นหมด มันปลอดภัยหมด, ขาดศีลก็ไม่ได้ อะไรก็ไม่ได้; **จะขโมยก็**ไม่ได้ **จะฆ่าเขาก็**ไม่ได้ **จะประพฤติกามะ** ก็ไม่ได้, นึกถึงแต่ผู้อื่น มันทำไม่ลง มันทำไม่ได้. พอมันมีตัวกู มันก็ฆ่าเขา ลักเขา ประพฤติผิดในกามเขา โกหกเขา กินน้ำเมา อะไรได้สารพัด.

ฉะนั้นถือศีลไม่มีตัวกูข้อเดียว มันคุ้มได้ดีกว่าเสียอีก; **เขากลับว่า**อย่าเอามาสอนสูงไปเป็นโลกุตตระ อย่าเอามาสอนชาวบ้าน; เราก็ฟังไม่ถูก ;

เพราะนี่มันเป็นสิ่งที่เหมาะสมที่สุดแล้ว เป็นพื้นฐานที่ดีที่สุด. **ความเห็นแก่ผู้อื่นให้**
เห็นแก่ผู้อื่นไว้เถอะ แล้วมันก็ทำอะไรผิดศีลธรรมไม่ได้, ไม่ต้องไปนึกถึงตนให้
ป่วยการ. เมื่อทำกับผู้อื่นตามแบบที่ทำกับผู้อื่นแล้วมันเป็นการช่วยตนเกินกว่า
จะช่วย เพราะตนไม่มีปัญหา.

ฉะนั้นผมบอก ปาสาทิโก พระฝรั่งว่า พวกฝรั่งไม่มีอะไรที่ดี ๆ ดอก เหมือน
 ที่คนไทยมีดอก. **ผมกล่าวพูด** พูดเล่น ๆ พูดประชดด้วย **ว่าเดี๋ยวนี้คุณก็พูดไทยได้มาก**
แล้ว ฟังภาษาไทยได้มากแล้ว คุณพยายามคุยกับชาวบ้าน คนแก่คนอะไรชาวบ้าน,
แล้วก็ฟังในเรื่องมีอะไรที่ประเทศอื่นไม่มี ให้ฟังแต่เรื่องที่ประเทศอื่นไม่มี ประเทศ
 เยอรมันคงไม่มีกระมัง เช่น **นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน.**

เมื่อเกิดเรื่องขึ้นมา คนหนึ่งร้องว่า **God God, พระเจ้า, คนหนึ่งร้อง**
พุทโธ พุทโธ; นี่ใครฉลาดกว่ากัน คุณคิดว่าใครมันฉลาดกว่ากัน? อย่างน้อยมัน
 ก็เสมอกัน. ฉะนั้นฝรั่งไม่มีอะไรดีกว่าไทย, **ยังมีอะไรของไทยที่ยังดี ๆ อยู่.** คุณพยายาม
 รวบรวม เอาไปบอกกล่าวเพื่อนฝรั่ง ว่าคนไทยอยู่ได้อย่างไม่น่าจะอยู่ได้ โดยวัฒนธรรม
 ชนิดไหน, ประเทศไทยนี้อยู่ได้ อย่างไม่น่าจะอยู่ได้น่า; หมายความว่าจะต้องเป็น
 ขี้ข้าเขาอย่างประเทศลาว เขมร ญวน อะไรนี้ มันก็ไม่มี มันอยู่ได้ด้วยอะไร.

ไม่มีตัวกุสบายที่สุด.

นี่พูดไปเป็นยี่ดยาว หลายคั่งหลายแควยาว ๆ แล้วมันสรุปอยู่ตรงที่ว่า ระวัง,
ระวังความคิดเป็นตัวกู - ของกู, ต้องระวัง พอตัวกูมีมา แล้วมันก็หมด ก็เป็นนรก
 เป็นวิภูฏสงสารอะไรขึ้นมาทันที ถ้าตัวกูมา. **พอตัวกูหายไป ก็เป็นนิพพานชั่ว**

ขณะหนึ่ง, พอตัวกูมา อ้าว ก็เป็นวัฏฏสงสารอีก : ไม่มีมนุษย์กันรก เสร็จงาน เปรต อสุรกาย, อย่างดีเป็นเทวดาเป็นพรหม ก็มีตัวกูทั้งนั้น. ฉะนั้นเวลาที่เราไม่มี ตัวกูสบายที่สุด; อะไรมันช่วยทำให้ลืมตัวกู - ของกูได้ แล้วก็หลุดสำหรับชนชวายเป็นอะ, เป็นเวลาที่อยู่กับนิพพาน พักผ่อนที่สุด.

ฉะนั้นการทำงานโดยเฉพาะงานที่ละเอียด, เช่นงานเขียนภาพ มีโอกาส มากที่จะฝึกให้ทำไปโดยปราศจากความเฝ้าร้อน หรือตัวกู - ของกู; ต้องตั้งสมาธิจน ลืมตัวกู - ของกู จึงจะเขียนภาพได้สวย.ถ้ายังจัดอยู่ในตัวกู - ของกู เพื่อกู ภาพนั้น ก็ไปแบบตัวกู - ของกู. นี่คนที่ทำงานฝีมืออย่างอื่นก็เหมือนกันแหละ จะทำอะไร ก็ตามใจ แม้แต่หุงข้าวจะทำการงานด้วยแรงก็ตามเถอะ, ทำด้วยใจคอที่ปกติมันดีที่สุด ได้ผลดีที่สุด, ถ้าทำด้วยใจคอที่มันอึดอัด เตือนพลาญอยู่ด้วยตัวกู แล้วมันก็ไม่ไ้ได้; ที่เคยทำดีก็เสียหมด, ไม่เคยทำพลาดก็พลาด, ที่ไม่เคยมีอันตราย ก็เกิดอันตรายขึ้นมา เพราะในวันนั้นในขณะนั้น ตัวกู - ของกูมันแทรกแซง มันทำให้เผลอ ให้ลืม ให้ เสียสติสัมปชัญญะ ให้ขาดความรอบคอบ. ถ้าว่าการทำงานเป็นทีมอย่างนี้ ยังมี อึดอัด ยังมีอึดอัด ยังมีอะไรกันอยู่แล้ว เรียกว่ามันยังใช้ไม่ได้. ได้ยิน พูดว่า อะเตสะ สอนสักที; อย่างนี้คุณฟังดูมันสักเท่าไร. ในใจคิดว่าเตสะสอนเสียสักที ก็ไม่ ไหวแล้ว, ยิ่งถ้าพูดออกมาด้วยแล้ว ก็ยังไม่ไหวเลย, แล้วถ้าไปเตสะเข้าจริง ๆ แล้ว ยิ่งไม่ไหวใหญ่.

นี่เราถือเสียว่า ความไม่ได้้อย่างใจจากผู้อื่นนั้นคือลามกอันประเสริฐ คือขุมทรัพย์ หรือลามกอันประเสริฐ; เพราะเขามาสอบไล่เรา ให้บทเรียนแก่เรา. พวกอุปสรรคศัตรู อะไรต่าง ๆ ก็ควรจะต้อนรับ ในลักษณะที่มาเลื่อนชั้นเราให้ดีขึ้น; ไม่ใช่มาทำลายเรา หรืออะไรเรา. เพราะฉะนั้น เราไปโกรธเขาคือเราบ้าเอง เราเลวเอง. พอเกิดขึ้นก็ต้องนึกปั๊ : นี่มันมาทดสอบเรา, มันมาเลื่อนชั้นให้

แก่เรา, เราจะทำอย่างไร จะได้หลาย ๆ ชั้น จะได้เลื่อนหลาย ๆ ชั้น. ฉะนั้นอย่าไป
พันต่อพัน ตาต่อตา, อย่าไปโกรธ.

ผมพูดมาก โดยตั้งใจว่า จะให้เรื่องต่าง ๆ มันเหลือน้อยเข้า, ให้ทุกคนจับ
จุด จุดหมายใจความสำคัญได้ โดยคำพูดเพียง ๒ - ๓ คำ. เรื่องพูดมากนี้ มันไม่ใช่
ตัวเรื่อง หรือไม่ใช่หลัก มันเป็นคำอธิบายให้จับหลักที่เป็นคำพูดเพียง ๒ - ๓ คำได้;
ตัวอย่างเช่นว่าวันนี้ ก็อยากให้จับหลักให้ได้ว่า นิกถึงแต่ผู้อื่นก็แล้วกัน, วันคืนล่วง
ไป นิกถึงแต่ผู้อื่น มันก็ไม่มีทางผิด.

นิกถึงแต่ผู้อื่นนี้ ก็หมายความว่า ทำอะไรที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
ให้คำอธิบายต่อไป ก็คือทำประโยชน์แก่ผู้อื่น, แล้วก็ทำให้มันได้ผลมากที่สุด; มันก็ใช้
ฝีมือลายมือให้มันถูกกับเรื่อง. แล้วเราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ด้วย มันก็ยิ่งดี. เพราะว่าเรา
ไม่จำเป็น หรือมันไม่ยุติธรรม แบบไหนก็ตาม, มันไม่ยุติธรรมที่ว่า มันจะต้องลำบาก
มากเกินไปสำหรับผู้ทำ มันต้องพอเหมาะพอสม แล้วประโยชน์นั้นยังมีมากเสียอีก;
ฉะนั้นเราใช้สติปัญญาความรู้ของเราให้ถูกวิธี ให้พอสะดวกสบายทั้งแก่เรา และ
ทั้งแก่การงานหรือผู้อื่น.

รู้จักใช้การเสียสละให้มีผลมาก.

ตอนนี้ ขอแถมพาทเรากล่าวเรื่องส่วนตัว เผื่อผมตายแล้ว บางทีจะไม่มีใครรู้
เรื่องเบ็ดเตล็ดฝอย ๆ. ทำไมผมไม่ไปกับพระโลกนาถ หรือไม่ออกแบกกลดรูปดงค์
ให้แดดเผาให้เกรียม ให้ฝ่าเท้าเป็นหนองเหมือนที่เขากำกันโดยมาก? นี่มันก็นานแล้ว
นะ ๓๐ กว่าปี ๔๐ ปี เพราะอย่างนี้ ว่าอันไหนมันจะได้ประโยชน์ผู้อื่นมากกว่า.
เรามีสวนโมกข์ บ้ำ ๆ บอ ๆ ตามแบบของเรา ก็เขียนหนังสือหนังสือหาตามแบบของเรา

ก็ทำมาเรื่อย ๆ ออกหนังสือพิมพ์พุทธศาสนาปีละ ๑ บาท ทำอยู่อย่างนี้ อย่างหนึ่ง, หรือว่าจะไปกับพระโลกนาถ. ตอนนั้นไม่รู้อะไรหมดเลย ไม่รู้เรื่องอะไรเลย รู้เรื่องพระโลกนาถ ก็เพียงตามโฉมหน้าทีปรางกู มั่นก็ไม่ไป ไม่อยากไป ใคร ๆ ก็ยุให้ไป, พระโลกนาถเลยยังต้องการผมใหญ่ พบกันที่วัดบวรฯ, ในที่สุดก็ไม่ไป โดยที่เราเห็นว่าที่เราทำอยู่นี้ เหนื่อยน้อยกว่า ลำบากน้อยกว่า เป็นประโยชน์มากกว่า.

และนี่เรื่องราว ทำไมไม่เที่ยวแบกกลดชุดงค์ดูบ้าง มันก็มองเห็นว่ามีประโยชน์ คงจะมีอนามยดีอะไรดีเหมือนกัน; แต่มันก็ยังไม่จำเป็น มันยังทำอะไรได้ โดยที่เหนื่อยน้อยกว่า ทำประโยชน์ได้มากกว่า, จนเดี๋ยวนี้มันแก่แล้วมันไปไม่ได้ มันจะแบกกลดไม่ได้ เดินชุดงค์ไม่ได้ เลยเหลว เลยไปกับเขาไม่ได้. นี่เรื่องมันมีอย่างนี้ ว่าทำไมไม่ใช้วิธีรุนแรง หรือว่าโลดโผน หรือว่าเสียสละมาก. คำว่าเสียสละมากต้องวัดดูว่า ได้ผลมากหรือเปล่า หรือว่าเสียสละนั้น อันไหนมันมากกว่า. ถ้าเราจะไปเดินชุดงค์ทรมานกายเสียบ้าง กับที่เรานั่งเขียนหนังสือ หลังขาดหลังแข็งทั้งวันทั้งคืน, นี่อันไหนสละมากกว่ามันก็ต้องคิดได้ มันก็ต้องเทียบกันได้.

นี่ผิดหรือถูกอย่าเอาเป็นประมาณ. พุทธนี้เพียงแต่ให้รู้จักคิดว่าการที่จะเสียสละจะเหน็ดเหนื่อย ต้องคิดให้ถูกต้อง ให้มันเป็นทีี่สะดวกสบาย และได้ผลดีแก่กันทุกฝ่าย : เราก็ตาม ผู้อื่นก็ตามการงานก็ตาม อะไรก็ตาม, ไม่จำเป็นจะต้องเป็นความลำบาก ยุ่งยาก เหน็ดเหนื่อยมาก ก็ได้, หรือจะลองดูก็ได้ ไม่มีใครว่า. แต่ขอให้รู้จักใช้การเสียสละให้มันมีผลมาก แล้วมันง่ายจนถึงกับว่า ความสูงของการกระทำนั้น เหมือนกับที่ผมเปรียบว่า คนโง่ ๆ คนหนึ่งสมัครทำอะไรไปตลอดชีวิต โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงง่าย ๆ; เช่นกวาดขยะอย่างนี้ ถ้าเขามีจิตใจเพื่อศาสนาเป็นส่วนรวม ก็อย่าไปดูถูก, อย่าไปดูแคลนดูถูก. ถ้าเขาทำไปด้วยจิตใจที่ไม่มีตัวกู ทำเพื่อ

โลกทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์ในลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งของการบำรุงพระศาสนา
อย่าไปดูถูก.

บางทีมันก็มีคนที่ร่างกายไม่สมบูรณ์ไม่สมประกอบ มีโรคภัยไข้เจ็บ มันก็
ต้องทำไปตามที่มันจะทำได้; แต่แล้วขอให้ทำด้วยจิตใจที่สูง จิตใจที่ประกอบไป
ด้วยธรรม อย่าเป็นเรื่องยกหูชูหางมานะทิฐิ ก็พอแล้ว. เขาถือว่าสูงเหมือนกัน
หมด คล้าย ๆ กับที่ชาวบ้านเดี๋ยวนี้เขาก็จะรู้บ้างนิด ๆ หน่อย ๆ แว่ ๆ ว่า ให้ถือว่าความ
สำคัญมีเท่ากัน ระหว่างนายกรัฐมนตรี กับคนกวาดถนน หรือบุรุษไปรษณีย์, นี่ก็เป็น
คำพูดที่ถูกต้องและน่าฟัง.

**ถ้าทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ด้วยกันแล้ว ไม่ใช่เพื่อตัวกู มันก็ควรมีความ
สำคัญเท่ากัน :** ทำงานเป็นบุรุษไปรษณีย์ก็ง่ายหรือต่ำ หรือทำงานเหมืองขะ หรือเป็น
นายกรัฐมนตรี เป็นเสนาบดี เป็นประธานาธิบดี เป็นอะไรก็ตาม มันก็มีความสำคัญ
เท่ากัน, ไม่อย่างนั้นโลกนี้มันอยู่ไม่ได้; ลองไม่มีใครเข้าสักพวกหนึ่ง โลกนี้ก็อยู่ไม่ได้
ความคิดความเห็นของนายกรัฐมนตรีก็เป็นหมดเมื่อไม่มีคนปฏิบัติงาน. และการ
ปฏิบัติงานมันต้องมีทุกชนิด แม้แต่คนล้างรถยนต์; เพราะฉะนั้นต้องมีความสำคัญ
เท่ากัน, **ถ้าทำหน้าที่เพื่อหน้าที่แล้ว ก็มีความสำคัญเท่ากัน.** นี่ว่าทำโดยไม่มี
ตัวกู - ของกู ถ้าทำได้ ก็วิเศษสูงสุดเท่ากัน; ฉะนั้นเราควรจะสอนเรื่องนี้กัน
ตั้งแต่เล็ก ๆ ตั้งแต่เด็ก ๆ ตั้งแต่อ่อนแต่อด ให้มันรู้จักคิดนึกอย่างนี้ ปัญหาต่าง ๆ
ไม่มีในโลก.

เดี๋ยวนี้มันไม่คิดนึกอย่างนี้ มันอยากเป็นนายกรัฐมนตรีกันทุกคนเลยเด็ก ๆ
นี่, มันไม่รู้ว่าคุณค่าสำคัญเท่ากัน หรืออะไรเท่ากัน. ที่จริงเขาก็ไม่รู้หรอกว่า เป็น
นายกรัฐมนตรีทำไม, มันรู้แต่เพียงว่าได้เงินมาก ก็ใช้ให้สนุก, แล้วมันก็บูชาเงิน

เท่านั้นเอง. มันต่างกันตรงที่ว่า เดียวนี้เป็นวัตถุนิยมบูชาเงินไปหมด, แล้วเป็นยุคของตัวกู - ของกูไปหมด, ก็น่ากลัว จะระงับการเบียดเบียนกันไม่ได้, ล้วนแต่เป็นเรื่องน่าหัวทิ่มวันทั้งคืน, ฟังวิทยุข่าวต่างประเทศดู เป็นเรื่องน่าหัวเราะทั้งวันทั้งคืนมีข่าวอยู่ มันไม่มีทางจะยุติได้, มันมีแต่เรื่องตัวกู - ของกูเข้าใส่กัน เข้าพัดกันแบบพันต่อพัน ตาต่อตา อยู่เรื่อย, ก็ไม่มีทางสงบสุขได้, ไม่ถูกตามความประสงค์ของพระเจ้า. ฉะนั้นพระเจ้าก็ลงโทษมนุษย์ ที่ทำไม่ถูกความประสงค์ของพระเจ้า ให้มนุษย์มีความทุกข์ยืดเยื้อ.

เอาละรวมความกันที่ว่า จุดตั้งต้นของความทุกข์มันอยู่ที่ตัวกู - ของกู มันอยากดี คำอธิบายความหมายเหมือนที่แล้ว ๆ มาทุกครั้งที่เคยพูด. เอาตัวกู - ของกูออกไปเสีย ไม่มีใครอยากดี มันก็มีจิตใจบริสุทธิ์ ร่างกายบริสุทธิ์ ไม่มีความทุกข์, เป็นนิพพานอยู่เรื่อย. ตัวกูโผล่มาเป็นวัฏฏสงสารมีความทุกข์อยู่เรื่อย; ฉะนั้นจุดตั้งต้นอยู่ที่ตัวกูมันโผล่ขึ้นมา เพราะมันอยากดี, แล้วมันก็ติดกับของความดี, ติดกับของตัวเรา คือติดกับของความดี ติดบ่วงติดกับของความดี อยู่ในกองทุกข์. ฉะนั้นกระทำการอะไรให้แปลกออกไป ระวังอย่าให้ติดกับของตัวเอง, ความคิดที่ก้าวหน้างันบนาน่าเลื่อมใส แต่ความก้าวหน้านั้นระวังให้ดี มันจะไปติดกับของตัวเอง และความทะเยอทะยานในความดี.

เอาละ พอกันทีวันนี้คำแล้ว.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๑๖ -

วันอังคารที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒

ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๕

ตัวกู - ของกูเป็นเรื่องปรมาตม.

ต่อนี้ก็ให้เสมอ ว่าการบรรยายของเราที่นี้ ที่เรียกว่า **ธรรมปาฏิโมกข์** นั้น จะพูดเรื่องตัวกู-ของกูเรื่องเดียว ในแง่ต่าง ๆ กัน คือว่า เราอาจจะพูดทุกเรื่อง ก็ร้อย ก็พันเรื่อง ให้เป็นเรื่องตัวกู-ของกู ได้ทั้งนั้น. เพราะว่าคำว่า ตัวกู - ของกูนี้ หมายถึงอุปาทานยึดมั่นถือมั่น, อุปาทานยึดมั่นถือมั่นนั้นเป็นเรื่องทุกเรื่อง, เป็นเรื่องทุกเรื่องของพุทธศาสนา ถึงกับพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **สรุปคำสอนทั้งหมดทั้งสิ้นได้ว่า ธรรมะทั้งปวงอันใด ๆ ไม่ควรยึดมั่น สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสยา** นี่เป็นบาลี, เป็นไทยก็ว่า **ธรรมทั้งปวงอันใด ๆ ไม่ควรยึดมั่น**, นี่เรียกว่าหมด คำสอนทั้งหมด สรุปลงในข้อนี้.

ที่นี้เรื่องตัวกู - ของกู คือเรื่องยึดมั่นถือมั่น เลยพูดได้ทุกเรื่องไม่ว่าเรื่องอะไร, พูดในรูปของตัวกู - ของกู ได้ทุกเรื่อง แล้วมันก็จะง่ายดี สำหรับศึกษา สำหรับกำหนดจดจำ สำหรับคิดนึกพิจารณา.

แต่สำหรับวันนี้ อยากจะพูดพิเศษออกไปหน่อย ตามที่จะนึกได้; ส่วนนี้ ขอบอกเสียก่อนว่า ก็เห็นกันอยู่แล้วว่า ผมนี้พูดไปตามความคิดนึกที่นึกได้, ฉะนั้นถ้า วันไหนมันนึกอะไรได้ มันก็ต้องพูดเสีย มิเช่นนั้นมันก็จะลืมเพราะไม่ได้พูด. ฉะนั้น นึกอะไรได้เป็นพิเศษก็ต้องพูด; นี่เป็นเหตุให้บางทีมันจะไม่ติดต่อกันแท้กับ เรื่องที่เล่ามา. แต่ที่นี้หากว่า ถ้าฟังเป็นหรือฉลาด ฉลาดฟัง คือรู้เรื่องที่เคยพูดนี้ มาดีแล้วก็จะสามารถฟังให้มันติดต่อกันทุกเรื่องได้ เพราะว่าพูดเรื่องตัวกู – ของกู ทั้งสิ้น.

ฆราวาสก็ต้องรู้ปรมาตมตามสัดส่วน.

สำหรับวันนี้จะพูดในแง่ที่ว่า มีปัญหาอยู่ข้อหนึ่ง ซึ่งเขาพูดกันมากที่สุด ว่าคนชาวบ้านยังไม่ควรเรียนปรมาตม, โดยเฉพาะเด็ก ๆ ยังไม่ต้องรู้ปรมาตม ไม่ต้อง ศึกษาปรมาตม, ให้ศึกษาแต่เรื่องศีล. นี่เขาแยกกันเป็นของคู่ ว่าศีลกับปรมาตม : เอาศีลเป็นเรื่องชาวบ้าน ทำมาหากิน เป็นเรื่องของชาวบ้านของโลก ๆ เอาปรมาตม เป็นเรื่องของนักบวช อยู่ป่าอยู่เขา. พูดอย่างนี้เขาฟังว่าเขาเองหยก ๆ พระพุทธเจ้า ไม่ได้พูดอย่างนี้ ไม่ได้แยกศีลออกจากปรมาตม แล้วแยกคน เป็น ๒ พวก พวกหนึ่งเหมาะ กับเรื่องนี้พวกหนึ่งเหมาะกับเรื่องนั้น, พระพุทธเจ้าไม่ได้พูด, แล้วเข้าใจว่า ครู บาอาจารย์รุ่นก่อน ๆ แรก ๆ ก่อนในเมืองไทย ก็ไม่ได้แยกกันขนาดนี้, ไม่ได้แยกกัน เป็นคนละเรื่องขนาดนี้. นี่เขาเพิ่งมาแยกกันด้วยความเขลา เมื่อไรก็ไม่ทราบ, เดียวนี้ พูดกันมาก ผมต้องรู้เรื่องนี้ดี; เพราะว่าผมยืนยันในข้อที่ว่า จะต้องสอนเรื่อง สุนทรียตา - ความว่าง แม้แก่ฆราวาส, ฆราวาสเรียนเรื่องปรมาตม. พวกที่อยู่กับลูก เมียหรืออะไรไปตามนี้ ยังจะต้องศึกษาเรื่องสุนทรียตา เรื่องปรมาตม. นี่ไม่ใช่ผมว่าเอง. พระพุทธเจ้าท่านตรัส แก่ฆราวาสที่ไปถาม เรื่องอะไรที่มีประโยชน์กับฆราวาส ? ท่าน

ตอบว่า เรื่องสุญญตา. พวกนั้นบอกว่า ลึกเกินไป. ท่านว่าถ้าอย่างนั้น เอาเรื่อง
ไสยาปัตตียังคะ เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีศีลดี. ชาวบ้านก็ว่าทำอยู่
แล้ว ก็เลิกกัน ไม่ได้พูดอะไรกัน.

ข้อที่พระพุทธเจ้าพูดถึงเรื่อง สุญญตา สำหรับภราวาสนั้น แสดงว่า
ภราวาสก็ควรเรียนเรื่องสุญญตา. สุญญตาเรื่องไม่มีตัวกู, ไม่มีของกู มันเป็น
เรื่องปรมาตม์; นี่คนเดียวนี้ เขาบอกว่าไม่ได้, จะทำมาหากิน ไปเรียนเรื่อง
สุญญตาไม่ได้. นี่ฟังดูให้ดี ๆ นักศึกษาทั้งครูบาอาจารย์ที่นี่ เวลานี้ในเมืองไทยเรา
นี้ว่า ชาวโลกต้องไปเรียนเรื่องของโลก : เรื่องศีล เรื่องอะไร, จะไปเรียนเรื่อง
สุญญตาทำไม่ได้, เพราะยังทำมาหากิน ต้องเว้นเรื่องสุญญตา เรื่องว่าง.

ยังมีผู้เอาไปล้อผลมว่า ขนบบังทาเนย ๒ หน้าไม่มี ขนบบังทาเนย ๒ หน้า
ไม่มี ไม่มีใครใส่บาตรขนบบังทาเนย ๒ หน้าใช้ไหม? ถ้ามอย่างนี้. ภราวาสก็ต้องเอา
ไปเรื่องหนึ่ง แล้วพวกพระพวกอยากไปนิพพานก็เอาไปเรื่องหนึ่ง เขาคำนอย่างนั้น.
นี่เราบอกว่า ยังยืนยังอยู่ว่า ภราวาสแม้กระทั่งเด็ก ๆ ก็จะต้องเรียนเรื่องสุญญตา
คือปรมาตม์ ใช้ในอัตรา หรือระดับของเด็ก ๆ.

การปฏิบัติทุกประการ ปัญญาต้องมาก่อน.

เพื่อจะเข้าใจเรื่องนี้ มันต้องไปนึกถึงหลักเกณฑ์อันหนึ่ง คือเรื่อง ศีล
สมาธิ ปัญญา ๓ อย่าง. ถ้าพูดว่า เด็กสนใจแต่เรื่องศีล ไม่ต้องสนใจเรื่องสมาธิ
เรื่องปัญญา อย่างนี้มัน จะเป็นอย่างไร ลองคิดดู. คุณลองคิดดู หรือว่าชาวบ้าน
ภราวาสครองเรือนสนใจแต่เรื่องศีล ไม่ต้องสนใจเรื่องสมาธิเรื่องปัญญา ;
ถ้าพูดออกไปอย่างนี้มันจะเป็นอย่างไรบ้าง ลองคิดดู; ผมว่ามันผิดหลักอย่างยิ่ง

ที่แรกก็อยากจะบอกว่า **ศีล สมาธิ ปัญญา** นี้แยกกันไม่ได้; ใครจะรับเอาไป ต้องรับเอาไปทั้งชุด ทั้งศีล ทั้งสมาธิ ทั้งปัญญา. ถ้าเป็นเด็กรับไปในชุดเด็ก, ผู้ใหญ่ก็รับไปในชุดผู้ใหญ่, ชาวบ้านฆราวาส ครองเรือน ก็รับไปในชุดผู้ครองเรือน, ภิกษุ สามเณร บรรพชิต ก็รับไปชุดของภิกษุของบรรพชิต, แต่ต้องรับไปทั้งชุด คือทั้งศีล ทั้งสมาธิ ทั้งปัญญา; ถ้าไม่อย่างนั้น เป็นไปไม่ได้, ถึงกับจะต้องเป็นบ้า คือถ้าไม่เอาปัญญาไปด้วย ศีลและสมาธิมีไม่ได้, ถ้าไม่มีปัญญา แล้วศีลสมาธิเป็นเรื่องบ่าบอหมด. เพราะเหตุเช่นนี้ **พระพุทธเจ้าถึงตรัสเรื่องปัญญาก่อน : สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ** นี่เป็นปัญญา. แล้วตรัสก่อน สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว นี่เป็นเรื่องศีล มาเป็นที่ ๒. สัมมาวาจาโมสัมมาสติ สัมมาสมาธิ นี่เป็นเรื่องสมาธิ มาเป็นที่ ๓. ปัญญามาก่อน แล้วศีล สมาธิ ตามมา มันจึงจะเป็นไปได้ ถ้าปัญญาไม่มาก่อน ศีล สมาธิ ก็เข้ารกเข้าพง, นี่แปลว่าแยกกันไม่ได้.

ถ้าพูดอย่างหลักวิชา ก็พูดอย่างหนึ่ง, ถ้าพูดอย่างหลักปฏิบัติ ก็พูดอีกอย่างหนึ่ง. ใน **มรรคมีองค์ ๘** นี้ **พระพุทธเจ้าท่านพูดอย่างหลักปฏิบัติ; เพราะฉะนั้นจึงว่า ปัญญา แล้วศีล แล้วสมาธิ.** ถ้าพูดแต่วิชาล้วน ๆ ยังไม่เกี่ยวกับปฏิบัติ ก็ว่า **ศีล สมาธิ ปัญญา** ก็ได้เหมือนกัน, เอาศีลมาก่อน เอาปัญญาไว้รั้งท้าย; นี่เป็นเรื่องน่าหัว ที่เอาไปปนกันยุ่ง. เวลาปฏิบัติ **นี้ไม่เอาปัญญามาก่อน, ไม่เอาแสงสว่างมาก่อน, ไม่เอาแผนที่มาก่อน** แล้วก็ผิดหลักของอริยมรรค มีองค์ ๘ ประการ ซึ่งเป็นหัวใจของพุทธศาสนา. **นี่ภาวนิตัว ๆ ไป ก็ยังมี อีกแยะ เอาปัญญามาก่อนเสมอ** ไม่ว่าจะไร.

ปณฺณวาทิ เสฏฺฐา กุสลา วทนฺติ
นกุชฺคตฺตราชาริว ตารกานํ
สีลํ สีรี จาปิ สตยจ ญโม
อนฺวายิกา ปณฺณวโต ภวนฺติ.

ใจความว่า ปัญญาสำคัญ ปัญญามาก่อน, **ปัญญา หิ เสฏฐา กุสลา วทนตี** คนฉลาดกล่าว ปัญญาว่าประเสริฐที่สุด; นกขตุตราชาวิเวการากัน – เหมือนพระจันทร์ มั่นเด่นกว่าดวงดาวทั้งหมด; **สีลํ สีริ จาปี สตยจ ธมฺโม - สีลกัฏฐิ มิงขวัณฺณกัฏฐิ ความรอบรู้กัฏฐิ ธรรมวัตรปฏิบัติกัฏฐิ** ย่อมเป็นไปตามอำนาจของปัญญา, อยู่ในอำนาจของปัญญา คืออณูปัญญา.

ภาษิตอย่างนี้มีมาก ใจความสั้น ๆ ว่า **ปัญญาเหนือกว่าทุกสิ่ง** ลาก ธรรมะอื่น ๆ ทุกอย่างไป. นี่โดยหลักอภิวัตถุคัมมรรค กัฏฐิ ปัญญาต้องมาก่อน, โดยหลักอย่างนี้ทั่วไปกัฏฐิ ปัญญาต้องมาก่อน; แล้ว **ศีลสมาธิ** ก็ไม่เข้ารกเข้าพง. นี่ถ้าไม่มีปัญญามาก่อน แล้ว**ศีล สมาธิ** จะเป็นเรื่องงมงาย, แล้วจะผิดเป็นมิจฉา ไปได้, มิจฉาสมาธิ หรือ ศีลก็ไม่รู้จักมีศีล. จำไว้สักอย่างว่า **รักษาศีลจนตาย ก็ไม่รู้จักมีศีล** เพราะมันไม่มีปัญญาควบคุมศีล. ฉะนั้นศีลในสมัยครั้งพุทธกาลหรือ สมัยที่เขายังไม่เลอะเลือนนั้น มันอยู่ในอำนาจของปัญญา ศีลมันอยู่ในอำนาจของปัญญา มันมีความรู้เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร เป็นต้น, แล้วศีลมันมีทันที โดยไม่ต้องพูดถึงศีล ก็ได้. **เมื่อคนรู้จักป้องกันความยึดมั่นถือมั่น** ทางตา ทางหู ทางจมูกทางลิ้น ทางกาย อยู่เสมอแล้ว**ศีลไม่ขาด**, นี่ไม่ได้พูดว่ารักษาศีล แต่มีศีลบริบูรณ์.

ทีนี้คนเดียวนี้มาถึงว่า เอ้า ศีลอย่างนี้ ๆ แจกลูกอย่างนั้นอย่างนี้ เอ้า เอา เข้าไป, มันก็เหมือนกับปลิงครกขึ้นภูเขา เพราะมันไม่มีความรู้เรื่องนี้พอ **รักษาศีลจนตาย มันก็ไม่มีศีล** คือมันขาดเรื่อย และมันน่าหัว เรื่ององค์ศีล ปาณาฯ มีเท่าไร, อทินนาฯ มีองค์เท่าไร. นี่เป็นเรื่องน่าหัว, เป็นเรื่องทำศีลให้เป็นวิชาเป็นเทคนิค กฎหมายเป็นอะไร มากขึ้นไปอีก, แล้วก็ยังไม่มีศีล **ยิ่งรักษาศีลไม่ได้**, มันยิ่งเผือกกันหมด, แล้วบางองค์มันขัดกัน ไปดูเถอะ และไม่สมบูรณ์ด้วย.

นี่ไม่ใช่พระพุทธเจ้าตรัส ผมยืนยัน อย่างนี้เลย : องค์ศีล ปาณา-
กาเมฯ อะไรก็ตามนี้ ครูบาอาจารย์ชั้นหลังเขาจัด เพื่อจะวินิจฉัยกันว่าขาดศีลหรือยัง.
พระพุทธเจ้าท่านไม่มัวเสียเวลาในเรื่องอย่างนี้ ตรัสเรื่องต้นตอ : เรื่องหิริโอต-
ตปปะ มีเข้าใจ ก็ไม่ขาดศีล, หรือว่าให้ดีกว่านั้น ก็เรื่องควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ ให้ดี มันก็มีศีล ไม่ขาดศีล. ถ้ามีความรู้อย่างนี้ ศีลกลับมี ศีลกลับเต็มโดยไม่
ได้รักษาศีล, โดยไม่ได้พูดเรื่องศีล, เรื่องรักษาศีล แต่ศีลกลับมีบริบูรณ์.

คนตั้งใจที่จะรักษาศีล ยังไม่มีศีล, รักษาจนตายไม่มีศีล มีแต่ขาดเรื่อย,
มีแต่รู้สึกเหมือนกับว่าจะต้องคอยถือไว้เรื่อย, พอไม่ถือเมื่อไหร่หล่นเมื่อนั้น. นั่นแหละ
โทษของการที่ว่า ศีลมันไม่มีปัญญาหน้าหน้าหรือดูนหลัง.

คุณหลับตาเห็นภาพได้ไหม ศีลนี้ต้องมีปัญญานำหน้า ดึงไปข้างหน้า แล้ว
ต้องมีปัญญาดูนหลังอีกมันจึงจะเป็นศีลไปได้แล้วโดยง่าย แล้วมีสมบุรณ์; ฉะนั้น
เด็ก ๆ จะรักษาศีลโดยไม่มีปัญญาไม่ได้, ต้องมีความรู้ทางปรมาตมตามสมควร
แก่การที่เด็ก ๆ จะรักษาศีล, คือต้องมีปัญญาด้วย แยกกันได้.

ที่นี่พูดถึงสมาธิ, สมาธิคือกำลังใจ ไม่มีกำลังใจจะทำอะไรได้เล่า มันก็
ต้องมีด้วย. ในการรักษาศีล ศีลเป็นตัวการปฏิบัติ, ปัญญาเป็นตัวความรู้, สมาธิ
เป็นตัวกำลัง กำลังแรง กำลังงาน ที่จะให้มีอะไรได้หรือทำอะไร. นี่การกระทำกับ
ความรู้กับกำลัง นี่ต้องไปด้วยกัน, แยกกันไม่ได้. ใครว่าแยกกันได้ ผมว่าบ้า;
นี่พูดตรง ๆ อย่างนี้ดีกว่า. ศีลเป็นตัวการกระทำ, สมาธิเป็นตัวกำลังจิต, ปัญญา
เป็นตัวกำลังความรู้ สามอย่างนี้ต้องไปด้วยกันเสมอ แยกกันไม่ได้. ใครไปพยายาม
แยกให้คนปฏิบัติทีละอย่าง ผมว่าคนบ้าหรือเป็นอาจารย์ที่บ้าเสียแล้ว.

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า อภิภูรังคิมรรคมีองค์ ๘ นี้ เอาปัญญา ศีล สมาธิ; เมื่อปฏิบัติตรัสอย่างนี้; เมื่อเป็นความรู้เฉย ๆ ตามแบบของความรู้ก็ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา, นี่มีทั่วไป ต้องดึงกันไปเป็นทั้งกลุ่มเลย. และถ้าจะยกขึ้นพูดเพียงอย่างเดียว ให้เด่น ก็ต้องกล่าวว่าปัญญาออกมา; เหมือนกับหัวข้อที่ว่า ปญญา หิเสฏฐา กุสลา วทนติ - ผู้รู้กล่าวว่าปัญญาประเสริฐ เหมือนดวงจันทร์เด่นกว่าดวงดาวทั้งหมด ทั้งสิ้น. ข้อนี้ต้องยุติให้ได้เสียที่ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ต้องไปด้วยกัน แยกกันไม่ได้. แล้วเรื่อง ปัญญาคือเรื่องปรมาตม์; ฉะนั้นคนที่จะมีศีลก็ต้องมีปรมาตม์, คนที่มีปรมาตม์ก็เพื่อ มีศีลสมาธิเป็นตัวกำลัง กำลังแรงต้องใช้.

ฉะนั้นคุณจำไว้เป็นหลักว่า เรื่องศีล สมาธิ ปัญญา นั้นมันสัมพันธ์กัน แยกกันไม่ออก ที่ตัวศีลเป็นตัวการกระทำ สมาธิเป็นกำลังเพื่อการกระทำ ปัญญาเป็น ความรู้เพื่อการกระทำ ศีล สมาธิ ปัญญา, รวมกันเป็นหนทางเรียกว่า มรรค; ถ้า แยกเป็น ๓ ก็ศีล สมาธิ ปัญญา, ถ้าแยกเป็น ๘ ก็เรียกว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหนทาง.

ปรมาตม์ระดับต่าง ๆ.

เอาละ ทีนี้เราเข้าไปพูดถึงเรื่องเด็ก, จะมีแต่ศีลโดยไม่มีปัญญาได้ไหม ? จะเป็นเด็กหรือเป็นผู้ใหญ่ก็ตาม มันขาดศีล เพราะมีตัวกู - ของกูทั้งนั้น, มันมี อุปาทานเป็นเรื่องตัวกู - ของกู มันจึงคิดจะฆ่าคิดจะขโมย คิดจะอะไรต่าง ๆ. นี่ถ้าเรา จะให้เด็กมีศีลโดยง่าย มีศีลสมบูรณ์โดยไม่ยาก ลำบาก ต้องให้รู้ปรมาตม์ เรื่อง ความเห็นแก่ตัว, ปรมาตม์ของเด็ก ๆ เพียงแค่ความเห็นแก่ตัวก็พอแล้ว; เพราะความ เห็นแก่ตัวก็คือตัวกู - ของกูนั่นเอง. เด็ก ๆ จำต้องรู้ว่า ความเห็นแก่ตัวมันให้ทำ อะไรบ้าง มันก็พอ.

นี้เด็ก ๆ มันจะต้องร้องไห้ มันมีความกลัว, มีความทะเยอทะยานอะไรต่าง ๆ ที่ทำให้มีความทุกข์ก็ต้องดับด้วยความรู้ประเภทปรมาตม ด้วยปัญญา : อย่าเห็นแก่ตัว มาเป็นข้อแรก, เป็นปรมาตมสำหรับเด็ก ๆ, แล้วก็สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ต้องเป็นอย่างนั้น, ต้องมีเหตุปัจจัยของมันอย่างนั้น. เพราะฉะนั้น**สอปลัดอกไม่ต้องร้องไห้** บอกอย่างนี้เป็นปรมาตมสำหรับเด็ก ๆ; ถ้าเด็กคนไหน **ไม่มีความรู้ปรมาตมเพียงขนาดนี้แล้ว มันต้องเป็นบ้า**, เป็นโรคเส้นประสาท หรือมันต้องร้องไห้เรื่อย, หรือมันต้องฆ่าตัวตาย.

ที่นี้วัฒนธรรมโบราณของไทยเราสอนไว้ดีแล้ว พูดกันเป็น : เด็ก ๆ ก็ตามผู้ใหญ่ก็ตาม **ว่าไปตามบุญตามกรรมแล้ว** อะไรนี้ นี่มันเป็นปรมาตมขั้นสูงสุด, ไม่ต้องเสียใจ หรือว่า**พอเห็นใครตาย** ลงนี้ **แฮมสังกรรมที่ สังกรรมไปทีวิเศษ**; นี่มันเรื่องยอดปรมาตม สังกรรมนั้นมันเรื่องยอดสุดของปรมาตม. ชาวบ้าน ชาวไร่ ชาวนาพูดเป็น พอคนนี้ตายลง สังกรรมไปที, นี่มันเป็นคำพูดที่สูงที่สุดในทางปรมาตม แต่ว่าเขาจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจ นั่นอีกเรื่องหนึ่ง. ที่เขาพูดนั้น พูดตามธรรมเนียม ตามวัฒนธรรมไทยก็ได้; แต่ว่านั่นแหละคือตัวปรมาตม. นี่เด็ก ๆ ก็จะต้องเข้าใจอย่างนั้นแหละ **ว่าการที่พ่อตายแม่ตายนี้ เป็นเรื่องไปตามเหตุตามปัจจัย** ยอดของปรมาตมแล้ว **พ่อแม่สังกรรมไปที ไม่ต้องเวียนว่ายไป ที ก็เป็นการดีแล้ว**. ฉะนั้นเราไม่ต้องร้องไห้, เด็ก ๆ จะมีปรมาตมถึงขนาดที่**ไม่ต้องร้องไห้** ไม่ต้องเป็นทุกข์.

ที่นี้เรื่องศีล ก็ว่าอย่าไปตามใจตัวเอง, อย่าเห็นแก่ตัวเอง มันเป็นเรื่องที่แต่ละคนมีกรรมเป็นของตน อะไรนี้ก็ว่าไป, เด็ก ๆ ก็จะมีศีล พยายามที่จะมีศีล. ที่นี้บอกต่อไปอีกว่า **ศีลนี้มันขาดเพราะความเห็นแก่ตัว**; ฉะนั้นเราพยายามอย่าไปหลงมีอะไรเป็นตัวกู - ของกู อย่างเห็นแก่ตัว มันจะไม่เห็นแก่ผู้อื่น มันจะทำลายประโยชน์ของผู้อื่น.

อย่าเห็นแก่ตัว อย่ายึดมั่นเรื่องตัวนี้มันใช้ได้หมด, เป็นยาหม้อใหญ่ สารพัดนึก ใช้ได้หมด; จะให้เด็กมีศีลก็ได้, จะให้เด็กรักเพื่อนบ้านก็ได้, จะให้เด็ก ไม่ต้องร้องไห้เมื่อสอบได้ตก, ไม่ต้องร้องไห้เมื่อพ่อตายแม่ตาย, ไม่มีปัญหาที่ต้องห่วงนอนไม่หลับเรื่องอนาคต เรื่องจะไม่เจริญ เรื่องอะไรอย่างนั้น. แล้วเด็ก ๆ ก็จะมีสติ ปัญญา รู้จัก รู้จักทางที่จะต้องไป อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย, ไม่ต้องเป็นฮีปปี ปัญหาในอนาคตของเด็ก ๆ ทุกทั้งโลก ก็คือจะเป็นฮีปปี. นี่ถ้าว่าเด็ก ๆ มีความรู้เรื่อง ปรมาตม์แล้ว จะไม่เป็นฮีปปีได้โดยเด็ดขาดเลย. บ้านเมืองไหนประเทศไหนกลัว เด็กจะเป็นฮีปปีรับสอนปรมาตม์แก่เด็ก ๆ ให้ถูกต้อง เรื่องศีลไม่ต้องสอนก็ได้ เพราะ มันถูกปรมาตม์หรือปัญญานี้ลากพาไป.

แต่ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีก็สอนเรื่องศีล เรื่องระเบียบ เรื่องวินัย กันอยู่แล้ว, เป็นอันว่าสอนกันอยู่แล้ว แต่ว่าทำไม่ได้, รักษาศีลจนตายก็ไม่มีศีล, แก่หัวหงอกแล้วก็ไม่มีศีล เพราะมันไม่รู้จักรักษาศีล, ไม่ใช่ปัญญาให้ลากศีลไป มันก็มี ไม่ได้, เรียกว่าเรียนหนังสือจนตายมันก็ไม่รู้ อ่านหนังสือไม่ออก, เท่ากับว่ารักษาศีลจน ตายมันก็ไม่รู้ศีล.

ในเรื่องปรมาตม์ เรื่องตัวกู - ของกู เรื่องไม่มีตัวกู - ของกูพวกนี้ เป็นเรื่องที่สำคัญที่ทุกคนจะต้องรู้ ตามระดับ, ตามอัตรา ตามภูมิ ตามขั้นของ ตัว. เด็ก ๆ ก็ต้องรู้ไปตามประสาเด็ก ๆ, หนุ่มสาวก็รู้ตามประสาหนุ่มสาว, คนแก่คน เฒ่าก็รู้ไปตามประสาคนแก่คนเฒ่า, นี่พวกฆราวาส แล้วพวกพระก็รู้ให้ดี ไปตามแบบ พวกพระ.

การบวชชั่วคราวเป็นโอกาสได้ศึกษาเรื่องตัวกู - ของกู.

นี่ขอแทรกนิดหนึ่งว่า การที่เราให้คนหนุ่ม ๆ มาบวชชั่วคราวนี้วิเศษ ; ถ้ารู้จักควยเอาประโยชน์เพราะว่าการจะศึกษาเรื่องตัวกู - ของกูให้ดี ให้สมบูรณ์ นั้น สู้เป็นนักบวชไม่ได้. ฉะนั้นคนหนุ่ม ๆ สาว ๆ มาบวชพระบวชเสียพักหนึ่ง พรรษาสองพรรษาก็ตาม รับผิดชอบเรื่องนี้ เรื่องยึดมั่นถือมั่น, เรื่องตัวกู - ของกูนี้เป็นอย่างไร, ทำอย่างไรจะควบคุมมันได้, แล้วสึกออกไปดี. แต่บวชแล้วมันเหลวไหล มันไม่รู้ประสีประสาอะไร ดีแต่เยอหยิ่งจองหองอยู่อย่างนี้ มันก็ไม่ได้อะไรเหมือนกัน, บวช ๓ พรรษามันก็ไม่ได้อะไร, แต่ศึกษาหัวใจของพุทธศาสนา เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น ให้ดี ๆ กลับไปออกไปเป็นฆราวาสอีกจะดี: จะเป็นพลเมืองที่ดี จะเป็นบิดามารดา เป็นสามีที่ดี, เป็นอะไรที่ดีได้ คือควบคุมชีวิตตัว ครอบครอง อะไรได้.

ฉะนั้นถ้าจะบวชสักพรรษานึง ขอให้ศึกษาเรื่องนี้ เรื่องปรมาตมไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้; ถ้าไม่มาศึกษาเรื่องคิปปิปฏิบัติ นั้นอ่านเอาเมื่อไรก็ได้ แล้ววางจนใครก็อ่านรู้เรื่อง สึกไปแล้วก็เรียนได้ ก่อนบวชก็เรียนได้. อย่างมาทำลายเวลาที่บวช ๓ เดือนเสียด้วยเรื่องอย่างนั้น, เวลา ๓ เดือนที่บวช ๓ เดือน ๔ เดือนมีค่าที่สุดนี้ ต้องเรียนสิ่งที่มีค่าที่สุด คือปรมาตมเรื่องที่จะทำลายตัวกู - ของกู ได้อย่างไร. ถ้ามีความรู้เรื่องนี้บังคับตัวได้ แล้วไม่ต้องกลัวดอก เรื่องคิปปิปฏิบัติมันสมบูรณ์เอง.

คนที่มีความรู้ทางปรมาตมประเภทนี้แล้ว ไปทำอะไรผิดเรื่องคิปปิปฏิบัติไม่ได้. นี่เป็นอันสงฆ์ของปัญญา ที่ทำให้รู้จักอะไรหมด, มีการกระทำถูกต้อง. ฉะนั้นเขาจึงว่า **ศีลก็ดี มังขวญก็ดี ความรู้ก็ดีธรรมคือการปฏิบัติที่ดี** เป็นไปตามอำนาจของ **ปัญญา**; ฉะนั้นเราจับจุดของปัญญาให้ได้, จับยอดของปัญญาให้ได้ว่า สรุปแล้วคือ **สพเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสย**. นี่ศึกษาให้ดี, เข้าใจเสียให้ได้ในเวลาบวช ๓ เดือน

ก็จะได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ประเสริฐที่สุด ในเวลาที่สั้นที่สุด ที่แพงที่สุด ที่เราบวชได้เพียง ๓ เดือน, ศึกษาปรมาัตถ์นี้ให้เต็มที่. อย่าไปเสียเวลาศึกษาเรื่องโลก ๆ เรื่องคิหิปฏิบัติ เรื่องอะไรเหล่านี้ มันจะพอ, ๓ เดือนนี้มันจะพอ, แล้วเราออกไปเป็นฆราวาสที่บังคับตัวเองได้ คือมาบังคับตัวกู - ของกูได้นี้ปลอดภัยจนตลอดชีวิต.

อย่าลืมว่า ที่ปฏิบัติทำย่นวโกวาทนั้น ก่อนบวชก็เรียนได้ บวชเสร็จแล้วก็เรียนได้ เรียนเมื่อไรก็ได้, เป็นฆราวาสอยู่หยก ๆ ทำงานไปพลางเรียนไปพลางก็ได้. แต่เรื่องปรมาัตถ์เรื่องตัวกู - ของกูนี้มันทำอย่างนั้นไม่ค่อยได้ หรือไม่ได้, ต้องหาโอกาสบวชพิเศษ ขึ้นภูเขายู่ป่าอยู่วัด ๓ เดือน ๔ เดือน, แล้วเรียนให้จริง ๆ แล้วสึกออกไป เป็นฆราวาสที่คงกะพันชาติ คือกิเลสรบกวนได้ยาก.

นี่ความเข้าใจผิดที่ว่า เด็กไม่ควรเรียนปรมาัตถ์ ฆราวาสไม่ควรเรียนปรมาัตถ์, เกิดขึ้นได้อย่างไรก็ไม่ทราบ; พวกพระ ๆ นี่สอนผิด ๆ, แล้วชาวบ้านก็เลยเข้าใจผิด ๆ ถึงกับบวช ๓ เดือนให้เรียนแต่เรื่องคิหิปฏิบัติ เสรีกันเลย, เลยไม่ได้รับประโยชน์อันแท้จริงของการบวช หรือความมุ่งหมายของการบวช.

สมัยก่อนโน้น ครั้นพุทธกาลโน้น มันคนละแบบกัน คือว่าคนเบื่อโลกแล้วไปบวช บวชแล้วก็ไม่มีพูดถึงสึก เขาก็ไปได้ง่าย. เดียวนี้จะให้คนหนุ่ม ๆ บวช แล้วมันก็บวชอยู่ไม่ได้นาน มันต้องสึก ก็ต้องให้เรียนเรื่องที่มีประโยชน์หลังจากสึกไปแล้ว ให้เป็นผู้ที่คงกะพันชาติระตอกิเลส, อย่าให้กิเลสย้ายได้ง่าย. นี่ถ้าพวกที่อยากบวช ไม่มีปัญหาเรื่องสึก มันก็ยิ่งดี, ยิ่งเรียนไปได้เรื่อย เรื่องไปได้เรื่อย ไม่มีที่สิ้นสุด. แต่พวกที่สามเดือนสึกนี้ก็ต้องรีบเรียน ให้ทันแก่เวลาสามเดือน, ให้รู้เพียงพอในเรื่องปรมาัตถ์หัวใจของปรมาัตถ์ แล้วออกไปเป็นพลเมืองที่ดี.

ความรู้เรื่องปรมาตมจะช่วยระดับประคองชีวิต.

ที่นี้เราจะเห็นได้ทันทีว่าคตินั้น ศีลธรรมหรือคตินั้น เป็นระเบียบที่
 ฆราวาสคฤหัสถ์ จะต้องปฏิบัติ, แล้วเรื่องปรมาตม นั้น จะช่วยแก้ไขข้อขัดข้องใน
 การปฏิบัติ, แล้วจะช่วยดับทุกข์ในเมื่อการปฏิบัติมันไม่สมหวัง. เมื่อการปฏิบัติ
 หรือการงานมันไม่เป็นไปตามที่ต้องการ จะต้องร้องไห้ หรือจะต้องฆ่าตัวตายนี้ เรื่อง
 ปรมาตมมันจะช่วยไว้ได้; ฉะนั้นคนจะไม่เป็นโรคเส้นประสาทเลย ถ้าทุกคนมี
 ความรู้เรื่องปรมาตม. เดียวนี้มนุษย์มันโง่ บ้าแสนจะบ้า, ไม่สนใจเรื่องปรมาตม จึง
 เป็นโรคเส้นประสาทกันเต็มบ้านเต็มเมืองเต็มโลก, เป็นโรคจิตครึ่ง ๆ กลาง ๆ กันเต็ม
 บ้านเต็มเมืองเต็มโลกมากขึ้นทุกที; โทษที่ไม่สนใจเรื่องปรมาตม, ฆราวาสไม่สนใจ
 ปรมาตม, ผลมันเกิดขึ้นอย่างนี้. เด็ก ๆ มันจะไปเป็นฮิปปีเพราะขาดความรู้เรื่องปรมาตม,
 เด็กขาดความรู้เรื่องปรมาตม ผลมันจึงเป็นอย่างนี้.

ที่นี้เราพูดอีกทีว่า เด็กหรือฆราวาสขาดความรู้เรื่องตัวกู - ของกู หรือ
 ขาดเรื่องดับเสียซึ่งตัวกู - ของกู คือความรู้ปรมาตมนั่นเอง. ฉะนั้นเมื่อผมพูด
 อย่างนี้ ก็หมายความว่า ผมพูดเรื่องตัวกู - ของกูที่เกี่ยวกับเด็ก หรือเกี่ยวกับ
 ฆราวาส; จะต้องมีความรู้ความเข้าใจพอสมควร แล้วจัดการกับมันให้ได้.

แล้วเรื่องนี้มันไม่ใช่หาขนมปังสองหน้า; มันเรื่องทำแซนดวิชมากกว่า,
 เอาขนมปังประกบกับเนื้ออะไรที่เขาใส่ไว้ตรงกลาง มีคนใส่บาตรแซนดวิชหมดไป. ข้าง
 นี้เป็นศิลปะระดับประคองเรื่องการทำงาน, ข้างนี้เป็นปรมาตมมีปัญญาควบคุมชีวิต
 และการทำงาน ใส่แซนดวิชอยู่ตรงกลางนั่นคือชีวิต, มันเป็นแซนดวิช ก็มีหมดไป.
 คนมองผิว ๆ เฝิน ๆ เหล่า ๆ ว่า ขนมปังทาเนยสองหน้า จะจับได้อย่างไรละมันก็เลอะมือ
 ตายโหงเลย, ไม่มองถึงแซนดวิช ที่เป็นของสองอย่างช่วยประกบเอาไว้ ไม่ให้ชีวิตมันเห

ไปในทางผิด เดินไปในทางถูก. ทาเนยสองหน้า มันก็ไม่มีประโยชน์เหมือนกัน ; ข้างหนึ่งก็เนย, ข้างหนึ่งก็เนย, มันก็เหมือนกัน แชนดวิซข้างหนึ่งมันก็ขนมปัง, ข้างหนึ่งก็ขนมปัง มันเหมือนกัน; แต่ความหมายมันต่างกัน มันช่วยกำกับระดับประคองชีวิตตรงกลางนั้น อย่าให้รั่วไหลไปไหน ให้ได้ประโยชน์ดี.

ฉะนั้นเด็ก ๆ ในหน้าที่การงานต้องมีศีล, ส่วนจิตส่วนวิญญาณส่วนลึกต้องมีปรมาตม์ มีความรู้ชั้นสูงสุด, แล้วประกอบเข้ามาเหมือนกับแชนดวิซ, ชีวิตเด็กอยู่ตรงกลาง มันก็เลยไม่เป็นอันตราย, เพราะมีความรู้เรื่องตัวกู เรื่องการบังคับตัวกู ตัดเสียซึ่งตัวกูอย่างถูกต้อง.

อาละ, ย้อนหลังไปอีกนิดว่า เด็ก ๆ สมัย ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรานี้ รู้จักพูดจาอะไรเป็นปรมาตม์มากกว่าเด็กเดี๋ยวนี้, เด็กเดี๋ยวนี้รู้จักพูดแต่เรื่องไนท์คลับ เรื่องบาร์ เรื่องท่าเต้นรำ เรื่องอะไรต่าง ๆ, แต่เด็กสมัยโน้นพูดเป็นเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. เมื่อเกิดอะไรขึ้น **เด็กสมัยโน้นยังพูดเป็น** ว่า โอ้ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, พุทฺโธ ธัมโม สังโฆ อะไรอย่างนี้ หรือพูดเรื่องบาปเรื่องบุญอะไรเป็น. **เด็กสมัยนี้พูดไม่เป็น** จนกระทั่งเป็นหนุ่มเป็นสาว ไม่มีพูดเป็นดอก เรื่องอนิจจัง ทุกขังอนัตตา, พลังอย่างนี้ไม่เป็น.

สมัยโบราณ เด็ก ๆ ที่เราหาว่าเป็นเด็กไม่รู้อะไรนะ พูดเป็น พูดตามพ่อแม่; อย่างน้อยมันพอมีความรู้สึกได้บ้าง ว่า พ่อนี้ต้องตาย แม่นี้ต้องตาย, เรือนนี้ไฟต้องไหม้, มันพูดได้ มันนึกได้. **เด็กสมัยนี้พูดไม่ได้ นึกไม่ได้;** สอบไล่ตกก็ร้องไห้, แล้วเอาเงินไปซื้อข้อสอบ ทำให้ข้อสอบรั่ว ทำได้อีกหลายอย่างมากมาย เพราะความที่ไม่รู้ปรมาตม์นั่นเอง, กระทั่งมันทำระเบิดขวด, กระทั่งมันไปเป็นฮิปปี้. **เด็ก ๆ สมัยนี้** เอากับมันซิ เพราะขาดความรู้ทางปรมาตม์. ฉะนั้นพ่อแม่พี่น้องคน

ไหน สงสารเด็ก ๆ แล้วก็ จงให้ความรู้เรื่องปรมาตม พอสมควรแก่อัธภาพของเด็ก, ให้เด็กมีลักษณะเหมือนแซนดวิช มีชีวิตอยู่ตรงกลาง มีศีลประทับอยู่ข้างหนึ่ง, มีปัญญา ปรมาตมประทับอยู่ข้างหนึ่ง, ผืนกันเป็นกำลัง คือสมาธิ มันก็ไปได้ดี.

นี่เรื่องตัวกู - ของกู สำหรับเด็ก สำหรับฆราวาส จำเป็นอย่างยิ่งที่ จะต้องมีความรู้; เพราะเหตุเช่นนั้นแหละ พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า เรื่องสุญญตา ซึ่งเป็นเรื่องที่ตกตกล่วงนั้น เป็นประโยชน์สุขแก่อกุลแก่เธอทั้งหลายตลอดกาลนาน ; ตรัสแก่พวกฆราวาส. แล้วเมื่อเขาไม่เอาเองก็ตามใจเขาซิ; การที่ฆราวาสบอกว่า นี่สูงไป ไม่ต้องการนี้ ก็ไม่ใช่หมายความว่า พระพุทธเจ้าจะเพิกถอนระเบียบอันนี้หรือว่าหลักเกณฑ์อันนี้. ไปถามอีก, พระพุทธเจ้า ก็ยังตรัสว่า สุญญตานี้มี ประโยชน์แก่อกุลตลอดกาลนานแก่พวกเธอทั้งหลาย อยู่เช่นนั้นแหละ. ฉะนั้นขอให้ ถือว่า แม้กระทั่งปัจจุบันนี้ เรื่องสุญญตาก็เป็นเรื่องที่มีประโยชน์แก่อกุลแก่เธอทั้งหลายต่อฆราวาสตลอดกาลนานอยู่เสมอไป; ฉะนั้น จงพยายามให้เด็ก ๆ มีความรู้เรื่องสุญญตา, เรื่องว่างจากตัวกู - ของกู ตามสมควรแก่อัธภาพของเด็ก ๆ.

....

เอละก่อนแต่จะหยุดนี้ ผมอยากจะบอกเรื่องส่วนตัว คือว่า **ผมนี้กำลังถูก ใครเขามอง มองดูในแง่ว่า วิปริต อุตริ วิตถาน;** เช่นว่า ปรมาตมสมควรแก่เด็กนี้ เขา มองในแง่อุตริวิตถาน, พยายามที่จะให้คนทั่วไปศึกษาเรื่องความว่าง เรื่องจิตว่าง, เขาว่าเป็นคนอุตริวิตถานแล้ว. ทีนี้ผมกำลังจะพูดว่ารอบกันไปพลาง แลกธรรมะ กันไปพลาง ก็คงมีคนว่าผมบ้าอีกแล้ว คือว่ารอบกันไปพลาง แลกธรรมะกันไปพลาง,

คือปาฐกถาเขียนเสร็จแล้ว ส่งไปพิมพ์ไปแปลเป็นภาษาอังกฤษ, จะต้องไปพูดที่ มาเลเซียกัวลาลัมเปอร์ วันที่ ๑๑ เดือนหน้านี้ จะไปหรือไม่ไปยังไม่แน่. แต่ว่า กำหนดมันมีอย่างนั้น และผมจะพูดเรื่องรอบกันไปพलगแลกธรรมะกันไปพलग นี่ **คือความจำเป็นของโลกสมัยนี้**; เพราะว่าเรื่องที่มันโกรธกัน ระแวงกัน รอบกัน ต้อง มีเรื่อย เป็นไปเรื่อย หยุดไม่ได้ อินเดียรอบกับปากีสถาน รอบกับนาคา, เกาหลีใต้รอบ กับเกาหลีเหนือ, เวียดนามรอบกับอเมริกา, อิสราเอลรอบกับอาหรับ, มีทั่วไปทั้งโลกเลย มันหยุดไม่ได้.

รอบกันไปพलग แลกธรรมะกันไปพलग, แล้ว ธรรมะที่จะแลกนี้ ไม่ มีธรรมะอื่นดอก **ต้องเป็นธรรมที่เป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนา**, ทุก ๆ ศาสนา **ต้องการจะตัดความเห็นแก่ตัว**. ศาสนาไหนไม่สอนเรื่องการตัดความเห็นแก่ตัว นั้น ไม่ใช่ศาสนา อย่าไปเรียกว่าศาสนา ที่เป็นศาสนาละก็ **ต้องทำลายความเห็นแก่ตัว, ตัดความเห็นแก่ตัว** กระทั่งตัดความรู้สีกว่ามีตัว.

เราบอกพวกฝรั่งว่า ทางเขตามเส้นยืน ก็คือตัวฉัน I, แล้วเส้นขวางนี้ คือ มันก็ตัดตัวเสีย.หัวใจของคริสต์ เป็นหัวใจเดียวกับพุทธศาสนา ว่าตัดอัตตา - ทุปาทาน ตัวกู - ของกูเสีย; ฉะนั้นคำว่า **ธรรมะที่จะแลกเปลี่ยนกัน ใน ระหว่างมนุษย์ที่กำลังรอบกันนี้ คือการทำลายความเห็นแก่ตัว, ทำลายตัวเสีย** ซึ่งเป็นหัวใจของพุทธศาสนา แลกเปลี่ยนธรรมะนี้กัน. นี่เขาหาว่าผมบ้าอีกแหละ, ผมก็ รู้ รู้ก่อนเขาว่า, รู้ก่อนแต่จะพูดอย่างนี้, แล้วเราก็ก**ต้องพูดสิ่งที่เป็นความจริงและมี ประโยชน์**; ส่วนจะน่าฟังหรือไม่น่าฟังนั้น ตามใจ แต่ว่าเมื่อสิ่งนี้มันจริงและมีประโยชน์ แล้วจะต้องพูดที่ก่อน ส่วนจะฟังหรือไม่น่าฟังตามใจ.

เพราะฉะนั้นที่เกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวผม ไม่ต้องนึกอะไรมาก; แต่ผมบอกให้รู้ว่า ทุก ๆ คนจะมองหรือว่าผมนี้อุตริวิตถาน ผิดปกติ หรือกระทั่งเป็นบ้าในที่สุด, นับตั้งแต่สอนเรื่องสุญญตาแก่ฆราวาส กระทั่งลงไปถึงเด็ก, กระทั่งให้ศึกษาแต่เรื่องความว่าง, แล้วให้แลกเปลี่ยนความว่างกัน แม้ในสนามรบ. **พูดเรื่องศาสนาพุทธกับคริสต์มีหัวใจเหมือนกัน นี่ก็ถูกด่าแยะเลย;** พวกพุทธที่เคร่งครัดก็ด่าว่า ผมไปเข้ากับคริสต์, พวกคริสต์บางคนก็ว่า ผมนี้รู้ล้ำ หรือเอาเปรียบ หรือไปไม่มีดีไปอะไรไป มันก็ไปได้ต่าง ๆ. แต่ความจริงไม่มีอะไร เราชี้ในข้อที่ว่า ทุกศาสนา มันเหมือนกันตรงที่จะต้องตัดตัวกู - ของกู.

....

สรุปความกันที่ก็ว่า **เรื่องตัดตัวกู - ของกูนี้จำเป็นแก่ทุกคน** เด็กผู้ใหญ่ บรรพชิต นักบวช อะไรก็ตามจำเป็นแก่ทุกคน, แล้วก็จำเป็นแก่ปัญหาทุกชนิด ทุกยุคทุกสมัย แม้ในสมัยที่มันกำลังรบราฆ่าฟันกันนี้ ต้องแลกเปลี่ยนความรู้ข้อนี้. **นี่ใจความที่จะพูดวันนี้ก็ว่า เรื่องตัวกู - ของกูนี้เป็นเรื่องปรมาตม, แล้วจำเป็นแม้แก่เด็ก ๆ และฆราวาส.** ต่อจากวันก่อนที่ว่า ความทุกข์มันเกิดตั้งต้นขึ้นมาเมื่อตัวกูมันอยากดี นี่เป็นยอดปรมาตม; ถ้าฟังไม่ถูกก็ว่าบ้า, ถ้าฟังถูกก็ว่าเป็นยอดปรมาตม.

ความทุกข์ตั้งต้นขึ้นมาเมื่อตัวกู - ของกูมันอยากดี; ไปดูซิ เด็ก ๆ ที่มันร้องไห้เพราะสบไล่ตักหรืออะไรก็ตาม, มันเป็นความทุกข์เกิดตั้งต้นขึ้นมาเมื่อตัวกูมันอยากดี. **นี่ต้องสอนปรมาตมกันให้ถูกต้อง,** ให้รู้จักอยากดีให้เป็น เป็นจนไม่ต้องอยากดี แล้วก็จะไม่มีความทุกข์. ฉะนั้นถ้ามีเวลาวันหลังเราพูดกันอีกว่า **เรื่องความทุกข์มันตั้งต้นเมื่อตัวกูมันอยากดี**เรื่อยไป; แต่นี่ชี้ให้เห็นว่า เด็ก ๆ ก็ตาม ชาวบ้านก็ตามมีความทุกข์ตั้งต้นขึ้นมาเมื่อมันอยากดี, **อยากด้วยความโง่ อยากด้วยอุปาทาน** อยากด้วยอะไร ซึ่งไม่ใช่สติปัญญาเลย.

ไม่ยึดมั่นแล้วทุกอย่างไม่มีปัญหา.

นี้อยากให้สังเกตหน่อยว่า เรื่องยึดมั่นถือมั่นนี้มันมีกระทั่งเวลา วันนี้เวลาของเรามันผิดไปมาก;แต่เราก็พูดได้เห็นไหม. เดี่ยวนี้เวลามันผิดไปมากจากทุกที, แต่มันก็พูดได้ ยึดมั่นถือมั่นเรื่องระเบียบว่าถ้าไม่ตามเวลานั้นแล้วไม่พูด มันจะบ้าหรือดีลองคิดดู; ถ้าไม่ได้ อย่างนั้นแล้วก็ไม่เอา, ถ้าไม่ได้ อย่างนี้เราจะไม่ทำ, นี่มันเรื่องบ้าหรือเรื่องดี. ถ้าเราไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ไม่มีตัวกูขงกูหา ทำเมื่อไรก็ได้ มากก็ได้ น้อยก็ได้ ไม่นอนคืนนี้ก็ได้ หรือนอนก็ได้, มันต้องอย่างนั้น จะไปยืนยันยึดมั่นระเบียบ ผิดระเบียบ ผิดเวลา แล้วหาว่าไม่มี ระเบียบนี้ คนนั้นมันโง่เอง. ปล่อยไปตามเหตุผลนี่คือระเบียบ คือยุติธรรม. แจกไม่เท่ากัน แจกตามคุณสมบัติของคนผู้ได้รับแจก นั่นคือยุติธรรม, ไม่ใช่ต้องแจกคนละ ๕ บาทรวดจึงจะยุติธรรม. เรื่องระเบียบหรือหลักเกณฑ์ต่าง ๆ นั้น มันเป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ อยู่มาก.

อย่าไปยึดมั่นเรื่องเวลา เรื่องระเบียบ เรื่องรูปร่าง เรื่องแบบฟอร์ม เรื่องอะไรต่าง ๆ, คืนนี้ไม่นอนก็ได้ คือนอนทั้งคืนก็ได้, หรือว่านอนครึ่งคืนก็ได้ มันแล้วแต่เหตุผล แล้วแต่การงาน แล้วแต่ความต้องการของสติปัญญา, วิสาขะ มาซะไม่นอนก็ได้ เวลาอื่นนอนทั้งวันทั้งคืนก็ได้, มันต้องได้ตามที่เหตุผลมันต้องการ สติปัญญามันต้องการ; นี่ถ้าตัวกู - ของกูมันจะมายืนยัน โอ้ย, ไม่เอา, เอาตามนั้น; นั่นมันข้อแก้ตัวของคนที่ขี้เกียจ ของคนที่ไม่จริง ของคนที่ไม่อยากจะทำ.

ฉะนั้นผมก็ชอบเหมือนกัน ที่ทำอะไรตามเหตุผลตามสติปัญญา, ไม่ต้องทำตามระเบียบ ที่วางไว้สำหรับสภาพปกติ เช่น พอ ๕ โมง เลิกนี้; ถ้าฝรั่งถืออย่างนั้นมันก็โง่ สู้คนไทยไม่ได้. ปู่ ย่า ตา ยายทำตามเหตุผล ทำตามสติปัญญา, หรือบางทีต้องทำตลอดคืน กลางวันไม่ทำก็ได้.

นี่วันนี้เราทำงานเลยเวลา มันผิดเวลา, แต่ก็อย่าเข้าใจว่า มันเป็นเรื่องไม่มีระเบียบ, มันเป็นเรื่องที่ลึก เป็นปรมาตม ระเบียบที่เป็นปรมาตม, ไม่ใช่ระเบียบเถื่อนตรง ทื่อ ๆ อย่างคนกระต่ายขาเดียว ทื่อ ๆ, เถื่อนตรงกระต่ายขาเดียวนั้นมันคือตัวกู - ของกู ที่บ้าจัด ที่ยกหูชูหาง. ที่เป็นไปตามเหตุผล ตามสติปัญญา นั้นมันคือไม่มีตัวกู - ของกู ฉะนั้นผมสอนบ้า ๆ อีกคำว่า จงทำอะไรไม่ให้มันเป็นระเบียบ ทั้ง ๆ ที่เคยพูดว่า ทำอะไรให้เป็นระเบียบ; แต่ในความหมายนี้สอนว่า ไม่ต้องทำอะไรให้เป็นระเบียบทำไปตามสติปัญญา ตามเหตุผล ตามความจริง ที่มันเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ; นี่กลับมีระเบียบระเบียบ อย่างยอดเยี่ยม เห็นไหม? คำพูดไม่สำคัญ ความหมายขึ้นได้.

เอาละพอกันทีวันนี้ ผมนอนก็เหนื่อย เหมือนคุณทำงานเหนื่อย.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๑๗ -

วันพุธที่ ๙ เมษายน ๒๕๑๒

แรม ๘ ค่ำ เดือน ๕

ไม่มีใครผิดใครถูก มีแต่อะไรผิดอะไรถูก.

ธรรมปาฏิโมกข์เกี่ยวกับตัวกู - ของกู ในวันนี้ อยากจะพูดถึงโดยหัวข้อว่า มีแต่ความรู้สึกว่าอะไรควร อะไรไม่ควร, อะไรผิด อะไรถูก หมายความว่า อย่ามีความรู้สึก ว่า ใครผิดใครถูก, ให้มีความรู้สึกแต่ว่า อะไรผิดหรืออะไรถูก.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ต้องสังเกตดูคนทั่วไป คนธรรมดาทั่วไปทุกคน มันเต็มอยู่ด้วยความรู้สึก ว่า ตัวกู - ของกู แล้วก็ว่า ตัวกูถูก คนอื่นผิดเสมอไป. นี่เป็นความเคยชินตามธรรมดาที่สุด; ฉะนั้น ถ้าเราเอาความรู้สึกเป็นตัวกูออกเสียได้ มันก็ไม่มีใครผิดใครถูก, มีแต่ว่า อะไรผิดอะไรถูก คือความถูกเป็นอย่างไร, ความผิดเป็นอย่างไร, ให้รู้สึกเพียงเท่านั้น, อย่าให้ไปค้นหรือไปรู้สึก ว่า ใครผิดหรือใครถูก.

ความเคยชินในเรื่องว่า เราถูกเขาผิดเสียเสมอนี้เป็นนิสัย, มันเป็นนิสัย เป็นสัญชาตญาณลึกซึ้ง. เคยชิน ประเภทมานะ, เรียกว่ามานะ ดีกว่าเขาเสมอ

ไป; ฉะนั้นจึงมีแต่ว่า เราถูกเขาผิดเสมอ. ทั้ง ๆ ที่มันรู้ว่าเราผิด ก็ยังไม่ยอมว่าผิด ต้องการทางแก้ตัวหรือบิดพลิ้ว, ถ้าไม่ได้ก็เอากันซึ่งหน้าเลย คือว่ายื่นกระต่ายขาเดียวซึ่งหน้า. นี่ผลของการที่ให้ความสำคัญว่าใครผิดใครถูก มันก็มีเรื่องมีผลเป็นความทุกข์ เตือนรื้อกันทั้งสองฝ่าย หรือทั่วทั้งบ้านทั้งเมือง, เรื่องมันเคยมีมาแล้ว เพียงแต่ว่าไม่ยอมกันเพราะเหตุนี้เท่านั้น ทำให้วินาศฉิบหายกันทั้งบ้านทั้งเมืองทั้งประเทศก็ได้.

ฉะนั้น วิธีที่ดีที่สุดในพุทธศาสนา หรือตามหลักที่พระพุทธเจ้าท่านสอนอย่ามีตัวกู มีแต่สิ่งเหล่านั้นซึ่งไม่เป็นตัวกู ไม่เป็นของกู, แล้วก็รู้ว่า อันไหนเป็นกุศล อันไหนเป็นอกุศล คือผิดหรือถูก, แล้วทั้งที่เป็นกุศลเป็นอกุศลนั้น อย่าเป็นตัวกูอย่าเป็นของกู. นี่เรียกว่าโดยหลักใหญ่ สรุปใจความสั้น ๆ ให้ได้กันเสียก่อนว่า อย่าไปสำคัญมั่นหมาย หรืออย่าไปค้นคว้า ว่าใครผิดใครถูก, ทำความเข้าใจแต่เพียงว่าอย่างไรมันเรียกว่าผิด, อย่างไรมันเรียกว่าถูก.

หลักตัดสินเรื่องผิด - ถูก.

ตรงนี้ขอแทรก ที่ว่าอย่างไรผิดอย่างไรถูกนี้เสียก่อน; หมายความว่า เอาความรู้อะไรมาตัดสินว่าอย่างไรผิดอย่างไรถูก, ในขั้นแรกที่สุด เรื่องแทบทั้งหมดมันรู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก โดยสามัญสำนึก;พอจะสำนึกได้ ขอแต่ให้ยังคิดสักหน่อย, เรื่องมันเกิดเพราะไม่ยังคิดเลย ผลุนไปผลันมามันไม่มีการยังคิด มันจึงผิดเป็นถูก ถูกเป็นผิดโดยไม่รู้ตัว. ในขั้นแรก เรารู้ได้โดยสามัญสำนึก รู้ได้ว่าจะอะไรผิดอะไรถูก.

ที่นี้ในชั้นที่ ๒ ถ้ามันไม่เป็นอย่างนั้น ก็ต้องถือโดยหลักที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ถ้ามันเป็นทีเดียวดร่อนกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้ง ๒ ฝ่าย ก็เรียกว่าผิด; ไม่ทำความเสียหายให้แก่ทุกฝ่าย จึงจะเรียกว่าถูก. นี่เราถือเอาหลักว่า ถ้ามันทำให้มีเรื่องให้เกิดเรื่อง แล้วก็ต้องถือว่าเป็นผิด, ต้องอดกลั้น.

ที่นี้ ถ้ามันยังเป็นปัญหาที่ก้ำกึ่ง จะต้องตัดสิน จะต้องตัดสิน ก็ต้องเอาตามหลักจริยธรรม ศีลธรรมศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี หรืออะไรก็ตามที่เขามีอยู่มาเป็นเครื่อง คำนวณดูสัก ๕๐ เปอร์เซนต์, อีก ๕๐ เปอร์เซนต์ ให้เป็นอิสระแก่ตัว ลองคิดวิพากษ์วิจารณ์ดู ว่าตามนั้นจริงไหม? เดี่ยวจะไม่เข้าใจ คือว่าครึ่งหนึ่ง ๕๐ เปอร์เซนต์ยึดหลักขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรมศาสนาอะไรก็ตาม อีก ๕๐ เปอร์เซนต์ เหตุผลของตัว ที่นี้ในที่สุดมันต้องถูกแน่ เพราะเหตุผลของตัวมันมีได้ไม่เต็ม ๕๐ เปอร์เซนต์มันมีข้อสงสัยข้ออะไร ฝ่ายหลักเกณฑ์ขนบธรรมเนียมประเพณีเขามีอยู่แล้ว นั้นให้ไป ๕๐ เปอร์เซนต์, ผลสุดท้ายมันก็ปลอดภัย.

สำหรับข้อนี้หมายความว่า การที่จะถือเอาผิดถูกนี้ มันต้องเล็งถึงระเบียบแบบแผนก่อน, แล้วจึงมาถึงความรู้สึกความต้องการของตัว. ตามหลักจริยธรรมเขามีว่า ที่จะเรียกว่าผิดหรือถูก ให้คนอื่นเข้าใจด้วยได้ มันต้องเป็นหลักที่คนอื่นเขาเข้าใจได้ มีเหตุผลเพียงพอ สำหรับอธิบายว่าผิดถูกอย่างไร. แต่เดี๋ยวนี้เรามันพูดกันไม่รู้เรื่อง ต่างคนต่างมีเหตุผล, มันก็ต้องเอาอย่างนี้ : คำนี้ถึงศาสนา ถึงศีลธรรม ถึงอะไรก่อน แล้วก็ให้ไปตั้ง ๕๐ เปอร์เซนต์ อีก ๕๐ เปอร์เซนต์ นี่คือความต้องการของเราความพอใจของเรา ความมีเหตุผลของเรา เอาไปพัดกัน ผลสุดท้ายมันก็ทำลาย ๕๐ เปอร์เซนต์ฝ่ายโน้นไม่ได้ ฝ่ายของตัวนี้จะพบความบกพร่อง พบจุดอ่อนอะไร ลดลงไปต่ำกว่า ๕๐ เปอร์เซนต์ มันก็แพ้.

นี้ถ้าสมมติว่า มัน ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ต่อ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ก็เป็นเรื่องที่ต้อง
ระมัดระวังอยู่ดี คือจะถือเอาตัวถูกโดยส่วนเดียวมันไม่ได้. ฉะนั้นการที่คอยระมัด
ระวังเรื่อย ๆ ไป มันทำให้รู้อีกทีหนึ่งว่าถูกผิดอย่างไร ก็เป็นที่แน่นอน. นี่เกี่ยว
กับหลักเกณฑ์หยาบ ๆ กว้าง ๆ ทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับว่า อะไรผิดอะไรถูก จะใช้กันอย่างไร.

ควบคุมตัวได้ ก็ปฏิบัติได้ทุกอย่าง.

ที่นี้การปฏิบัติ มันยากตรงที่มันมีตัวถูกแทรกเข้ามา, ไม่ใช่หลักเกณฑ์อันนี้
เอาแต่ว่า ถูกคนอื่นผิดเสมอไป, นี่เป็นสัญชาตญาณ เป็นความเคยชิน ใน
นิสัยสันดาน, โลกก็โกลาหลวุ่นวาย สังคมโกลาหลวุ่นวาย, แม้แต่ในครอบครัว
เมียก็โกลาหลวุ่นวาย, เพื่อนฝูงมิตรสหายเพื่อนนักเรียกด้วยกัน ก็โกลาหลวุ่นวาย
เพราะเรื่องใครผิดใครถูก. นี่ก็ให้ตัดทิ้งไปเสีย, เหลือแต่ว่า อย่างไรเรียกว่าผิด
อย่างไรเรียกว่าถูก, มาปรึกษาหารือกันทั้งหมด. เอาบุคคลที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๘
อะไรมารวมด้วยก็ได้ ว่าอย่างไรมันเรียกว่าผิด, อย่างไรมันเรียกว่าถูก, แล้วก็เห็นแก่ความ
ผิดและแก่ความถูก, อย่าเห็นแก่ตัวกู ซึ่งทำให้คิดว่า ใครผิดใครถูก. นี่คือหลักพระ-
พุทธศาสนา ที่เป็นขั้นหัวใจ เรื่องที่ อย่ามีตัวกูอย่ามีของกู, อุปาทานว่าตัวตนว่าของตนนั้น
ต้องทำให้ไม่เกิด ต้องควบคุมให้ได้.

ชาวบ้านเขาปฏิเสธเสียว่าไม่ได้ เราทำไม่ได้, โดยเฉพาะพวกนักศึกษา
สมัยใหม่ ที่อวดว่าเรียนรู้อะไรมา ก็ปฏิเสธหลักเกณฑ์เหล่านี้ว่าทำไม่ได้,
ว่าจะคิดจะพูดจะทำจะมีชีวิตอยู่ โดยไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวกูว่าของกูนี้เป็นไปไม่ได้.
นั่นคือความโง่ของบุณชน ความเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว, นั่นแหละคือความเป็นบุณชน.
ฉะนั้น เดียวนี้เมื่อเราค่อนข้างจะดีกว่าบุณชน, จะเลื่อนชั้นจากบุณชน ก็ต้องมีอะไร

ที่ทำได้สูงขึ้นไป, ถ้าจะมีอะไรที่สูงขึ้นไปก็ตรงนี้แหละ ตรงที่ทำอะไรโดยไม่ต้องเป็นความรู้สึกว่าตัวกูว่ของกู.

เราเคยถกกันมากเหมือนกันเรื่องนี้ จากพฤติกรรมที่มันเกิดขึ้นจริง; เช่น คำพูดที่ว่า **ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่างนี้** ก็มีแต่คนคัดค้านว่าทำไม่ได้, **เป็นสิ่งที่ปฏิบัติไม่ได้, แล้วก็คัดค้านด้วยความบริสุทธิ์ใจ** ไม่ใช่ว่าเขาตั้งใจจะค้านตะปัด, เขาเห็นว่าเหลือวิสัยที่จะปฏิบัติได้. นี่เราก็บอกว่า เอ้าถ้าอย่างนั้นก็สมควรเป็นคนธรรมดาไปตามเดิมก็แล้วกัน อย่ามาแต่ะต้องพุทธศาสนาเลย; ถ้าจะมาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาจะถือเอาประโยชน์จากพุทธศาสนา ก็ต้องทำบทเรียนบทนี้, บทเรียนคือมีความรู้สึกอยู่ อะไรอยู่ แต่เรื่องที่ว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรเป็นอย่างไร ก็ไม่ต้องมีตัวกูหรือตัวเรา, ผู้ทำผู้กิน ผู้ใช้ อย่างมี. นี่คืบทเรียนที่จะเลื่อนชั้นมาจากความเป็นคนธรรมดา มาสู่ความเป็นพุทธบริษัทเป็นอริยสาวกสูง ๆ ขึ้นไป.

หลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้.

นี่เราจะพิจารณากันว่า **เรื่องนี้ปฏิบัติได้หรือไม่ ?** แล้วเป็นเรื่องที่อยู่ในวิสัยที่มนุษย์จะทำได้หรือไม่ ? ครั้งแรกจะต้องขอพูด อย่างที่เรียกว่าเอาเปรียบ หรือกำบังทุบดิน คือพูดขึ้นว่า หลักพุทธศาสนา มีอยู่อย่างนี้, นี่อย่างนี้เรียกว่า ผู้พูดเอาเปรียบ. **หลักพุทธศาสนามีอยู่ว่า อย่ามีความยึดมั่นเรื่องตัวกู - ของกู.** บางคนก็จะพาลสงสัยเอาว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัส หรือหลักพุทธศาสนาไม่เป็นอย่างนี้ด้วยซ้ำไป, ว่าเอาเอง ว่าอย่างนี้. ถ้าปัญหามันมีอยู่อย่างนี้ ก็ต้องอาศัยข้อเท็จจริงว่า ไปดูเอาซิในพระไตรปิฎกแทบทุกหน้า มีแต่พูดเรื่องทำลายความยึดมั่นถือมั่น เรื่องตัวกู, หรือว่าทุกคำพูดทุกเรื่องพระพุทธเจ้าตรัส ท่านสรุปความว่าอย่างนั้น. มีผู้ไปถามเรื่อง

คำสอนทั้งหมด สรุปเป็นประโยค ๆ เดียวว่าอย่างไร ? พระพุทธเจ้าตรัสว่า **ประโยคเดียวว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น, อย่าไปสำคัญมั่นหมายสิ่งใดว่าเป็นตัวกู - ของกู** พระพุทธเจ้าท่านตรัสเองอย่างนี้.

ที่นี้เราดูให้ละเอียดปลีกย่อยลงไปถึง **ข้อปฏิบัติที่สำคัญ** ที่ถือว่าเป็นขั้นสำคัญในพุทธศาสนา คือสิ่งที่เรียกว่า **สติ**; เมื่อพูดถึงสติก็หมายถึง**สติปัฏฐาน**. **ที่ตรัสไว้เป็นสูตรยาวเพื่อย เรียกว่ามหาสติปัฏฐานสูตร** ก็มี สติปัฏฐานสูตรเฉย ๆ ไม่มีมหาก็มี, แต่แล้วมัน **เป็นเรื่องสติ ในข้อที่ระมัดระวัง ควบคุม ป้องกัน** อะไรก็ตาม **ไม่ให้เกิดความสำคัญมั่นหมายเป็นตัวกู - เป็นของกู**.

สมมติว่า**สติปัฏฐานสี่**เป็นหลัก มันก็เรื่องให้มีสติติดต่อกันไป **ไม่** **เผลอได้**; ว่า**กายนี้ ก็สักว่ากาย** ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา, **เวทนา ก็สักว่าเวทนา** ความรู้สึกสุข ทุกข์ ต่าง ๆ ก็สักว่าเวทนาไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา, **จิตนี้ก็สักว่าจิต** ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา, **ธรรมทั้งปวงก็สักว่า ธรรม** ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา. ถ้าพูดตามตัวหนังสืออย่างนี้เพียงถึงวงนอน คนที่อยากรู้ มันก็สูญเสียความอยากรู้ถึงกับวงนอนก็ได้; เพราะว่าพูดตามตัวหนังสือมันเป็นอย่างนี้ แล้วเขาก็ไม่เข้าใจ, แล้วเขาก็มาดื้อว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนอย่างนี้ พอเราเอาตัวบทจริง ๆ มารายให้ฟัง ก็กลับเสียอีก.

นี่กายก็สักว่ากาย ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เวทณาก็เหมือนกัน จิตก็เหมือนกัน ธรรมก็เหมือนกัน มันเป็นอย่างนี้, **ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา แล้วมันเป็นอะไร ?** มันเป็นนั่นแหละเป็นที่มันเป็นนั่นแหละ, **คือเป็นสักว่า ธรรมชาติ เป็นธรรมชาติ** ตามที่มันเป็น, ตามที่เราเรียก กายคือร่างกายนี้.

กลุ่มที่ ๑ ร่างกายนี้ สักว่าประกอบตามธรรมชาติ มีเหตุมีปัจจัยซับซ้อน พิถีพิถัน ประดับกันอยู่เป็นร่างกายเป็น ๆ มีชีวิต มันก็สักว่า ธรรมชาติ ตามธรรมชาติ, ตามกฎธรรมชาติ, จิตอย่าได้ไปโง่งว่ากายนี้เป็นตัวกู.

นี่มันถึง **กลุ่มที่ ๒ เวทนา** ความรู้สึกเป็นสุขสบายเอร็ดอร่อย หรือความรู้สึกเป็นทุกข์ไม่ชอบใจหรือยังรู้สึกงุ่นง่านอยู่ ยังไม่รู้ว่าอะไรแน่ **ก็ให้ถือว่ามันเป็นธรรมชาติทางจิต,** เป็นธรรมชาติฝ่ายจิต, ธรรมชาติอย่างนั้นเอง ไม่ใช่ของเรา หรือถ้าจะว่าเป็นเรา เราอร่อย เรามีความสุข หรือเรามีความทุกข์อะไรก็ตาม ก็ผิดให้ถือว่ามันไม่ใช่เรา มันสักว่าเวทนา คือความรู้สึกที่เกิดมาตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, ตรงตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, รู้สึกอยู่อย่างนั้น. แล้วจิตมันโง่งไปเองว่า เรา เราสุข เราทุกข์ เราชอบ เราไม่ชอบ. **ให้มีสติว่า เวทนามันสักว่าเวทนา คือธรรมชาติอย่างที่เราเรียกว่า เวทนา.**

กลุ่มที่ ๓ เรื่องจิต ให้รู้ว่าจิตนี้สักว่าจิต จิตนี้สักว่าจิต, ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา. **ตามธรรมดาคนเราจะต้องเข้าใจเอาเองว่า จิตนี้แหละเป็นตัวกู,** เป็นตัวเจตภูต, เป็นตัววิญญาณ, เป็นตัวที่เป็นแกนกลาง, เป็นจุดกลางของทั้งหมดนี้เป็นตัวเรา. แต่**พระพุทธเจ้าท่าน ตรัสอย่างเดียวกันอีกว่า จิตสักว่าจิต ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา.**

นี่ก็ได้แก่ทุกคน, ทุกคน ทั่วไป ที่เห็นว่าจิตนี้คือตัวกู เราคิดได้ ดังนั้น **เรามีอยู่ อย่างที่เดสการ์ดว่า** เมื่อไม่กี่ปีมานี้ มันก็เป็นเรื่องน่าหัว **เพราะความคิดนี้รู้สึกได้ นี่เลยถือว่า นั่นแหละคือตัวเรา, แล้วเรามีอยู่.** ครั้งพุทธกาลเขาก็เคยโง่งอย่างนี้, แล้วเขาก็เลิกโง่งกันนานแล้ว, นักปรัชญายุค ๒ - ๓ ศตวรรษ มา นี้ ยังมาพูดอย่างนี้อีก มันก็น่าหัว แต่คนสมัยนี้เขาชอบเขายึดถือ เพราะเขาเป็นนักปรัชญา กลุ่มเดสการ์ด.

ที่นี้ กลุ่มที่ ๔ ก็คือ **ธรรม** ธรรมนี้หมายถึง ที่เป็นนามธรรม นับตั้งแต่ การกระทำ ทำผิด ทำถูก ความดี ความชั่ว ความอะไรก็ตาม กระทั่งถึงธรรมที่เป็นเครื่อง ปฏิบัติ เพื่อผลอย่างนั้น อย่างนี้อะไรก็ตาม กระทั่งเพื่อนิพพานก็ตาม : **ให้ถือว่า ธรรม นี้สูงกว่า ธรรม คือธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติ, หรือการเป็นไปตามธรรมชาติ;** อย่าได้คิดนี้กว่าตัวเรา ของเรา หรือสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา.

นี่สำหรับพระบวชใหม่ ก็น่าจะจำได้ พระพุทธเจ้ายกมากล่าวถึง ๔ อย่าง : ร่างกายอย่างหนึ่ง, เวทนา ความรู้สึก หรือ *feeling* ต่าง ๆ นี้อย่างหนึ่ง, แล้วจิตคือ ตัวสิ่งที่คิด เดียวนี้เราเรียกกัน *consciousness* นี้อย่างหนึ่ง แล้วก็ธรรม *phenomina* อะไร ทั้งหมดนี้เรียกว่า **ธรรมทั้งหมด.**

เอามาพูดเพียง ๔ อย่าง เพราะว่ามันพอแล้ว. ร่างกาย นี่มันก็เป็นสิ่ง ที่มีอยู่ตลอดเวลา แล้วเกี่ยวข้องหรืออะไรอยู่ตลอดเวลา; เด็ก ๆ อาจจะคิดเหมา ๆ ว่า ร่างกายนี้เป็นตัวกู; เพราะเด็กมีความรู้น้อย ผู้ใหญ่จะรู้จักแยกเป็นร่างกายเป็นจิตใจ สำหรับเวทนานั้น มันเป็นตัวที่มีอำนาจมาก มีกำลังมากครอบงำจิตมาก จึงยกขึ้นมาพูดอีกแขนงหนึ่ง. สิ่งที่เราเรียกว่า จิต นั้น คนเขาพูดกันมานานก่อนพุทธกาล ในฐานะที่มันจะเป็นตัวตน ก็เอามาปฏิเสธเสียด้วย. ที่นี้พอพูดถึง ธรรม ก็คือทุกสิ่ง นอกจาก ๓ สิ่งนี้ ก็แปลว่าหมดเลย ไม่มีอะไรเหลือเลย ที่จะเหลือไว้สำหรับเป็นตัวกู - ของกู ไม่มีเหลือเลย.

ไม่มีตัวกู ก็ไม่มีใครผิด - ถูก มีแต่อะไรผิด - ถูก.

นี่พระพุทธเจ้าท่านสอนนักสอนหนา ย้ำแล้วย้ำเล่า ขอร้องแล้วขอร้องอีก ให้ภิกษุเป็นอยู่ด้วยสติในลักษณะอย่างนี้; ที่นี้ถ้าภิกษุเป็นอยู่ในลักษณะอย่างนี้ มัน

ไม่มีตัวกู - ของกู ที่ตรงไหนเกิด. ฉะนั้นมีการประพุดติกระทำ หรือเกิดเรื่องราวอะไรก็ตาม ถ้าไม่เกิดความรู้สึก คือถ้าไม่เสียสติ ไม่เผลอสติ ไม่เสียสติ ก็ไม่เกิดตัวกู - ของกู; ให้มันเป็นเรื่องของกายของจิต ของเวทนา ของธรรมไปหมด. เมื่อมีการกระทบกระทั่งอะไรในระหว่างบุคคล มันก็เลยเป็นธรรม หรือธรรมชาติ หรือธรรมดาไปหมด, **ไม่มีตัวกู - ของกู** เข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว มันก็ไม่มีใครผิดใครถูก.

นี่ถ้ามันเป็น ปัญหาเกี่ยวกับสังคม เกี่ยวกับบุคคลหลายฝ่าย มันก็เหลืออยู่แต่ว่า เราจะผ่านไปได้อย่างไร โดยไม่เกิดเรื่อง เป็นความเดือดร้อน, ก็มาตกลงกันว่า อย่างไรเรียกว่าผิด อย่างไรเรียกว่าถูก. ที่นี้เมื่อคนเหล่านั้นเขามีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เขาก็มีความยินดีที่จะทำในเรื่องให้มันถูกทำที่ผิดให้ถูก ก็ไม่เกิดตัวฉัน - ของฉัน, ตัวกู - ของกูอะไรที่ไหนมา, ก็ร่างกายจิตใจตามเดิม. มันก็ทำไปโดยเห็นแก่ความผิดหรือความถูก, ไม่เห็นแก่ตัวกู ไม่เห็นแก่ตัวกู มันไม่มีตัวกูผู้ทำ ไม่มีตัวกูผู้ทำ แล้วมาทะเลาะกัน.

เพราะฉะนั้นมันยังแบ่งออกไปได้ว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวเอง บุรุษที่ ๑ ล้วน ๆ นี้อย่างหนึ่งว่าอย่างไรผิด อย่างไรถูก เราก็แก้ไขของเรา. นี้อยากจะใช้คำว่าอะไรควร อะไรไม่ควร, เราอยู่ตามลำพังของเรา มีปัญหาเฉพาะของเรา ไม่เกี่ยวกับบุคคลที่สอง แล้วก็มีการระมัดระวังตรวจสอบว่า อะไรควร อะไรไม่ควร มันก็คือผิดหรือถูก ถูกก็ควร ไม่ถูกก็ไม่ควร.

ที่นี้ถ้ามันเกี่ยวกับบุคคลภายนอก มีบุคคลที่สองขึ้นไป มันก็มีว่าอะไรผิดอะไรถูก, เพื่อว่าอย่ามีใครผิดใครถูก แล้วจะมาฟาดกัน มาฟัดกัน. นี่ถ้าว่า อะไรผิด อะไรถูก เป็นที่แน่นอนแล้ว เราก็ยกส่วนของเรามา อะไรควรอะไรไม่ควร; เรา

ควรทำอะไรเราก็ทำอย่างนั้น, เราไม่ควรทำอะไรเราก็ไม่ทำอย่างนั้น, หรือเราไม่ต้องทำอะไรเราก็ไม่ต้องทำอะไรเลย.

นี่เรียกว่า เราเอาความควรหรือไม่ควรนี้ เป็นหลักในส่วนตัวเรา, ความผิด หรือความถูกนั้นเอาเป็นหลัก ระหว่างที่มันเกิดปัญหาขึ้น ระหว่างบุคคล : บุคคลที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๔. นี่มันจะขจัดปัญหาต่าง ๆ ไปได้หมด, นับตั้งแต่ปัญหาของตัวแท้ ๆ คนเดียว นั่งมีความทุกข์อยู่, แล้วก็มีปัญหาที่ ๒ สามีกับภรรยาทะเลาะกัน อย่างนี้ มันก็ควรจะสะสางไปได้ด้วยหลักเกณฑ์อันนี้. เพื่อนบ้านทะเลาะกัน หรือทะเลาะกันเป็นหมู่ หรือกระทั่งทะเลาะกันระหว่างประเทศชาติ เป็นสงคราม เป็นมหาสงคราม; ถ้าถือหลักกันอย่างนี้ มันก็เกิดไม่ได้ สงครามเกิดไม่ได้ หรือเกิดขึ้นมากก็จะจบไป.

นี่ที่ผมยืนยันแล้วยืนยันอีก ว่าสมัยนี้ เวลานี้ ปัจจุบันนี้ ชั่วโมงนี้ มันจะต้องถือหลักที่ว่า รบกันไปพลง แลกเปลี่ยนธรรมะกันไปพลง; ในโลกนี้หยุดรบไม่ได้ เพราะมันระแวงกันเกินไป ต้องรบกันไปพลง, แต่ในขณะที่รบกันไปพลงนี้ แลกเปลี่ยนธรรมะกันไปพลง; เพราะว่ายอมฟังแก่กันและกันทั้ง ๒ ฝ่าย. เดียวมันก็จะได้รับความรู้ที่ถูกต้อง ว่าอะไรผิดอะไรถูก อย่าว่าเป็นใครผิดใครถูก ที่มันแบ่งเป็นพวก ๆ รบกันอยู่เวลานี้ในโลกนี้ ก็ต้องถือหลักเกณฑ์อย่างนี้. **แต่นี้มันยืนยัน** กระต่างขาเดียว เราจะต้องถูกไว้เสมอ, แล้วบางทีก็พูดออกมาตรง ๆ ว่า ยอมไม่ได้ เพราะมันเสียหน้า. นี่แสดงว่าเขารู้แล้วว่าเขาผิด, แต่เขายอมไม่ได้ เพราะมันเสียหน้า; อย่างนี้คือถูกถูกมึงผิด มันต้องยืนยันอย่างนั้นเสมอ.

นี่ถ้าว่าเราเอาหลักเกณฑ์อย่างที่ว่า อะไรผิดอะไรถูก ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มันอาจจะพูดกันรู้เรื่อง แม้ระหว่างเสรีประชาธิปไตยกับคอมมิวนิสต์ ก็พูดกัน

รู้เรื่อง; เพราะอะไรมันทำความเดือดร้อนขึ้นมา, อะไรทำความทุกข์ทรมานไม่มีที่สิ้นสุด ก็รู้อย่างนี้ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของเรา มันเป็นธรรมชาติ, เป็นตัวกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เป็นตัวการที่เป็นตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; เราไปต่อสู้กับธรรมชาติ เรามันบ้า บ้าทำสงครามกับธรรมชาติ. นี่มนุษย์คู่สงครามทั้งสองฝ่าย มันทำสงครามกับธรรมชาติ, ไม่ใช่ทำสงครามระหว่างกัน หรือพูดให้ดีกว่านั้น. พูดอย่างสมมติ ก็ว่า กำลังทำสงครามกับพระเจ้า, พระเจ้าคือธรรมชาติ ทำสงครามกับธรรมชาติแล้วมันจะยุติได้อย่างไร. คู่สงครามทั้งสองฝ่าย มันทำสงครามกับพระเจ้า, แล้วมันจะหยุดได้หรือ ในระหว่างสองฝ่ายนี้ มันหยุดไม่ได้. พระเจ้าหรือธรรมชาติ จะต้องลงโทษให้มันเดือดร้อนต่อไป.

ฉะนั้นต้องแลกเปลี่ยนความรู้กัน จนทั้งสองฝ่ายรู้เรื่องพระเจ้า, รู้เรื่องธรรมชาติ, รู้เรื่องธรรมอย่างที่กำลังว่า ธรรมคือไม่มีตัวกู ไม่มีของกู มีแต่ธรรมชาติ, แล้วมันก็จะเห็นว่า มันป่วยการที่จะมารบกัน เพราะว่าใครผิดใครถูก หรือว่าเพราะจะเอานั่นเอานี่ เป็นตัวกูเป็นของกู มันไม่มีที่สิ้นสุดได้. ถ้ามีตัวกูของกูแล้วมันก็รบกันได้เรื่อยไป; ภายในประเทศกันเอง ก็รบกันเลย, ระหว่างบุคคลก็รบได้ ทะเลาะวิวาทกันได้ ผัวกับเมียก็ได้. ฉะนั้นมีธรรมะที่ถูกต้องกันเสียที่ว่า มันไม่มีตัวกูไม่มีของกู; เพราะฉะนั้น จึงไม่มีใครผิดไม่มีใครถูก, มีแต่ทำอะไรผิดอะไรถูก, เพราะต่างคนต่างเอามาพิจารณาดู ในฐานะที่เป็นของใครไม่ควร แก่เราอย่างไร แล้วก็เลิกเสีย.

นี่สงครามจะหยุดได้ ก็ต่อเมื่อมนุษย์ญาติดี หรือคืนดีกันกับพระเจ้า หรือธรรมะ หรือกฎธรรมชาติ; ถ้าว่ามันยังมีตัวกู - ของกู กูถูก มึงผิด กันอยู่อย่างนี้ มันก็เป็นสงครามตลอดกาล เป็นวิกฤตการณ์ตลอดกาลนิรันดร์ไปเลย. ฉะนั้นถ้าสมัยไหน

ในโลกนี้มีธรรมะเข้ามามาก มันก็ค่อยยังชั่ว, สมัยไหนหันหลังให้ธรรมะไป
บูชาวัตถุนิยม แล้วมันก็ต้องเดือดร้อน ยิ่งขึ้น ๆ ไป, เพราะมันจะเต็มไปด้วยคำว่า
ถูก ผิด มีผิด เสมอ, ว่ากฎที่จะเอาของมึงนั่นแหละเป็นฝ่ายถูก; เพราะว่าในโลกนี้มันมี
อำนาจเป็นธรรม.

ความรู้สึกที่เดือดพล่านไปอย่างโลก ๆ นั้น มันจะมีอำนาจเป็นธรรม
มีความได้ของตัวเองเป็นความถูก มีความได้ของตัวเอง ได้อะไรตามที่ตัวเองต้องการ
นั่นแหละเป็นความถูก ฉะนั้นขึ้นมา ฉันทก็ต้องไปปล้นแกมากิน นี่มันถูกของฉัน;
อย่างนี้มันถูกของตัวกู. นี่ถ้าเอาตัวกูออกไปเสีย, เอาตัวกูออกไปเสีย มีแต่ทำอะไร
ผิดอะไรถูก มันก็รู้ว่า ไปปล้นเขานั้นมันผิดเว้ย. ฉะนั้นยอมอดตาย ถ้ามันไม่มี
ทางหากินจากทางอื่นแล้ว, ยอมอดตายไม่ไปปล้นเขา ไม่ไปแย่งเขา ไม่ไปบุกรุกดินแดน
ของเขา ไม่ไปหาเรื่องขึ้นโดยวิธีอย่างนั้น, แล้วมันก็ไม่มีปัญหา ที่จะต้องรบราฆ่าฟัน
กัน; ถือแต่ทำอะไรผิด หรืออะไรถูก อะไรควรหรือไม่ควร, ไม่ทะเลาะอำนาจแก่
กิเลส ว่าถูก ผิด ผิดต้องได้อย่างใจกู มันก็ถูก ; ถ้าต่างฝ่ายต่างถือ อย่างนี้มัน
ก็ฆ่ากันไม่มีที่สิ้นสุด.

เมื่อไม่มีใครผิด - ถูก ก็จะมีสันติภาพ.

เดี๋ยวนี้เรื่องรบกันอยู่นี้ ไม่ใช่เห็นแก่ธรรมะ ไม่ใช่เห็นแก่พระเจ้า มัน
พูดแต่ปากทั้งนั้น, ที่ว่ารบกันเพื่อความ เป็น ธรรม ยุติธรรม เพื่อพระเจ้า เพื่ออะไรนี้
มันพูดแต่ปาก. ที่แท้มันเพื่อประโยชน์, เพื่อป้องกันประโยชน์ เพื่อเอาประโยชน์
มาเพิ่มหรืออะไรต่าง ๆ, อย่างน้อยก็เพื่อรักษาประโยชน์ที่มีอยู่. อย่างนายทุนรบกันกับ
กรรมกร นายทุนก็มีหน้าที่ป้องกันประโยชน์ที่ได้รวบรวมเอาไว้มากมาย, กรรมกรก็ต้อง

ยื้อแย่งประโยชน์จากนายทุน เพราะว่าตัวไม่มีที่จะกิน จะใช้. มันก็ถูกกันทั้งสองฝ่าย กฎมั่งคั่ง ทั้งสองฝ่าย.

ถ้าเราเอาพระเจ้าเข้ามาตัดสิน พระเจ้าก็ตัดสินว่า **นายทุนมีความผิด เพราะกอบโกยเอามาไว้มากเกินจำเป็น** เกินกว่าที่ธรรมชาติกำหนดไว้; นายทุนก็เป็นฝ่ายผิดหรือมีความผิด. ถ้านายทุนเขาตัดสิน ก็เห็นว่าอย่างนี้เป็นความผิด ไม่ต้องพูดว่าเขาผิด, เลิกคำว่า เราผิด. การที่ใครคนใดคนหนึ่งกอบโกยของธรรมชาติมาไว้มากกว่าธรรมชาติกำหนด **การกระทำอย่างนี้ผิด**, ไม่พูดว่าบุคคลนี้ผิด. **กรรมกรก็ไปคิดว่า** โอ๊ย, **มันก็ต้องมีกรรมเป็นของตัวเอง**, เราก็ต้องทำตามกำลังสติปัญญาด้วยกันทุกคน. ฉะนั้น **การที่ไม่ไปยื้อแย่งของใครนั้นเป็นความถูก**, มันก็มีความถูกต้องขึ้นมา, มีความถูกต้องความผิดขึ้นมาให้เห็นชัด ก็**เลือกเอาแต่ความถูก**. ฝ่ายนายทุนก็เลือกเอาแต่ความถูก มันก็มีการผ่อนคลายเป็นอันมาก. คนหนึ่งไม่เอาไว้เกินธรรมชาติกำหนด มันก็รู้ว่ไหลมาหาคนจน.

แต่ที่เขาทำกันไว้ ไม่ให้รั่วไหลมาถึงคนจน เขามีอิทธิพลทางเงิน มีอิทธิพลทางอำนาจอะไรต่าง ๆ, เขาก็นำประโยชน์ของเขาไว้ด้วยทำนบสูง ไม่ให้ไหลมาถึงคนจน; คนจนก็ต้องการจะเจาะพังทำนบ; นี่แหละ**ความที่เราไม่มีใครผิดใครถูก มีกู มีสุ**. ถ้าเห็นว่าการกันทำนบไว้ไม่ถูกเลย, ปลอ่ยให้มันรั่ว อีกฝ่ายก็มีโอกาสที่จะเงยหน้าอ้าปาก ก็ทำมาหากินตามที่ถูกต้องที่ควร **โลกมันก็สงบได้**.

เดี๋ยวนี้มันมีตัวกู ตัวสุ คือตัวใครตัวมัน มีใครยาวสาวได้สาวเอา **ใครดีใครได้** มันก็เป็นอย่างนี้ไปหมด; มันก็เป็นเรื่องสงบไม่ได้ มีสันติภาพได้. ฉะนั้นจะให้เรียนให้พูด ให้แก้ไขกันอย่างไร, จะตั้งองค์การโลกขึ้นก็ร้อยองค์การ มันก็

**แก้ไขปัญหานี้ไม่ได้ เพราะทำผิด โดยไม่ยอมรับว่าผิด, ญญกเสมอ ยิ่งมีปัญญา
ความรู้มาก ยิ่งบิดพลิ้วเก่งยิ่งแก้ตัวเก่ง ยิ่งเอาเปรียบคนอื่นเก่ง.**

นี่เราพูดกันในข้อที่ว่า ความผิดความถูก กับใครผิดใครถูก มันไม่เหมือนกัน. หลักศาสนาทุกศาสนา ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามก็ตาม ใจ
ความสำคัญแท้ ๆ ไม่ใช่ฝอย ใจความสำคัญแท้ ๆ ก็เรื่องไม่เห็นแก่ตัว ทั้งนั้น, **ต้องทำ-
ลายความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น.** ไปดูเถอะไปค้นเถอะคัมภีร์ทางอิสลามนำเลื่อมใสอยู่
อย่างหนึ่ง ทุก ๆ บทจะลงท้ายด้วยพระเจ้า เพื่อเห็นแก่พระเจ้า หรือว่าตามความประสงค์
ของพระเจ้า; แม้แต่เรื่องผิวเรื่องเมื่อยจะนอนกันก็มีบทบัญญัติ ซึ่งลงท้ายว่า เพื่อตาม
คำสั่งของพระเจ้า ผู้อย่างนั้นอย่างนี้เลย, ก็แปลว่า เขาต้องการให้เห็นแก่ธรรม แก่ธรรม
แก่พระเจ้าแก่ที่ไม่ใช่ตัวกู.

เอาละนี้เราผ่านไปได้แล้วในข้อที่ว่า **หลักศาสนาทุกศาสนา สอนเรื่อง
ทำลายตัวกู - ของกู, ทำลายความรู้สึกว่าตัวกู - ของกู ที่เห็นแก่ตัว ให้หมดไป, ไม่มี
ความรู้สึกมันหมายเป็น ตัวกู - ของกู,** แล้วมันก็เหลือแต่ว่า อะไรผิดอะไรถูก ด้วยกัน
ทุกศาสนา, แล้วปฏิบัติตามศาสนา ก็ปฏิบัติโดยบริสุทธิ์ใจเพื่อเห็นแก่พระเจ้า เห็นแก่
ธรรมะ เห็นแก่ความจริง เห็นแก่ความถูกต้อง เห็นแก่ธรรมชาติ เห็นแก่กฎของ
ธรรมชาติ ตามคำสั่งพระเจ้า; หมายความว่าอย่างนั้น, **อย่าเอาตามตัวเรา เอาตาม
พระเจ้า;หมายความว่า เอาตามความจริงของธรรมชาติ** ที่เราสมมติเรียกว่าพระเจ้า,
มันควรจะยุติได้ว่าปัญหาทางศาสนาไม่มีเหลืออยู่ ที่ขัดแย้งกับเรื่องนี้ สอนอย่างนี้
เหมือนกันหมด.

ปัญหาที่ต้องแก้ไข.

นี่ก็เหลืออยู่แต่ว่าจะปฏิบัติได้หรือไม่ได้ ? ก็คือจะมีสติได้หรือไม่ได้ ? มีสติเพียงพอหรือไม่เพียงพอ ? เรามันเพลินอยู่เรื่อย พร้อมที่จะเพลินอยู่เสมอ จึงเรียกว่า เพลินอยู่เรื่อย; ถ้าพูดอย่างไม่ระมัดระวัง ก็เรียกว่าเพลินอยู่เรื่อย นี่ไม่ถูกแล้วที่พูดอย่างนี้. ต้องพูดว่า **พร้อมที่จะเพลินอยู่เรื่อย**, พร้อมที่จะเพลินอยู่ทุกเวลา; พอมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น เราก็**เพลินสติทุกทีไป**. อย่าพูดว่าเพลินอยู่เสมอ มันเป็นไปได้ดอ กอะไรจะคงที่อยู่อย่างนั้นไม่ได้; แต่มันพร้อมที่จะเพลิน, พร้อมที่จะเผลออยู่เรื่อยไป. พอเรื่องเกิดขึ้น มันก็เผลอหรือเพลินเท่านั้น. ฉะนั้นเราอย่า**เพลิน ต่อความรู้ที่เราเข้าใจแล้ว**, ที่เราคิดนึกทบทวนใคร่ครวญเสร็จแล้ว ว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรผิดอะไรถูก นี่เราแจ่มแจ้งแล้ว, แล้วก็อย่า**เพลินสติต่อกฎเกณฑ์อันนี้**, ควบคุมให้มันเป็นไปแต่ในทางถูก.

ที่นี้ปัญหามันก็มีอยู่ว่า **ทำได้อย่างไรโดยไม่ต้องเห็นแก่ตัว ?** ทุกคนจะต้องพูดว่า ต้องเห็นแก่ตัวซิมันจึงทำอะไร. นี่เราพูดว่า **ทำโดยไม่เห็นแก่ตัว**; ก็**ต้องย้อนกลับไปคิดอีกว่า** ถ้าทำด้วยความเห็นแก่ตัวมันถูกเสมอ คนอื่นผิดเสมอ. **ให้รู้จักกลับกันเสียบ้างซิ**; ถ้าทำไปด้วยความเห็นแก่ตัวแล้ว ถูกจะถูก คนอื่นจะผิดเสมอ, มันต้องทำด้วยความไม่เห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่พระเจ้า เห็นแก่ความจริง เห็นแก่ความงามความยุติธรรม ความถูกต้อง อะไรก็ตาม ทำด้วยเห็นแก่สิ่งนั้น.

ที่นี้ใครเป็นผู้ทำ จะถามว่า**ใครเป็นผู้ทำ ?** มันก็จิตนั่นแหละ; จิตนี้มันจะมีความรู้สึกได้เป็นสองแง่สิ่งที่เรียกว่า จิตเป็นธรรมชาติเป็นกลาง เป็นของธรรมชาติ; แต่มันจะเกิดความรู้สึกสำคัญมันหมายขึ้นได้เป็นสองแง่ คือ**เพื่อตัวกู, หรือเพื่อความถูกต้อง** เพื่อพระเจ้า เพื่อศาสนา เพื่อธรรมะ, ไม่ต้องมีตัวกูที่ไหนก็ได้

คือจิตนั้นแหละ มันโง่ ก็มีตัวกู เพื่อตัวกู เห็นแก่ตัวกูขึ้นมา จิตนั้นแหละ จิตเดียว นั้นแหละ, พอฉลาดมันรู้จริง มันก็เพื่อความจริง เพื่อความถูกต้อง ความยุติธรรม เพื่อพระเจ้า เพื่อศาสนา. จิตนี้แหละเป็นผู้ทำ ทำอะไรทุกอย่างที่วาดด้วยจิตว่าง ก็คือทำด้วยจิตที่ไม่มีตัวกู แล้วก็เห็นแก่ความจริง ความถูกต้อง ความงาม ความยุติธรรม, นี่ทำงานด้วยจิตว่างจากตัวกู.

ทีนี้คนโง่มากเกินไป ว่า จิตว่าง นั้น คือจิตที่ไม่มีความรู้สึกอะไร ตัวแข็ง นอนเหมือนท่อนไม้แล้วจะทำอะไรได้, อย่างนี้ว่าเอาเอง เพราะไม่เข้าใจ คำว่า จิตว่างในที่นี้ ว่างจากความก่อกมลล์อยู่ด้วยตัวกู - ของกู, มันเป็น *concept* เท่านั้นเอง, ตัวกู - ของกู นี่มันเป็น *concept* ที่มันโง่ มันบ้ามันหลง มันอะไรขึ้นมา เห็นแก่ตัว; อย่างอื่นนั่น เรียกว่าจิตว่าง ว่างจากตัวกู. พอว่างจากตัวกู มันก็เป็นจิตที่เข้าใจความถูกต้อง ความผิด ความจริง ความไม่จริงอะไร, กระทั่งเข้าใจพระเจ้า เข้าใจธรรมะ มันก็ทำไปตามระเบียบ ตามฝ่ายที่มันเป็นความถูกต้อง ทำงานทุกชนิด ด้วยจิตว่าง มันไม่มีทางผิด, มีแต่ถูก ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ เสมอไป.

ทีนี้ปัญหาถัดมาอีก มันก็มีว่า เราเคยชินแต่ทำงาน หรือทำอะไรทุกอย่าง เพื่อตัวกู, ตั้งแต่เกิดมาจนบัดนี้ จนถึงชั่วโมงนี้ มันจริง ถูกแล้ว, จริงแน่นอน ทำอะไรก็ด้วยความเห็นแก่ตัวทั้งนั้นเรื่อยมาทั้งนั้น, เพื่อตัวกูเพื่อของกูเรื่อยมา. นี่จะมาเปลี่ยนนิสัยความเคยชินหน้ามือเป็นหลังมือ นี่มันก็ทำยากนี่ก็ยอมรับ, ฉะนั้น ปัญหา มันก็มีอยู่ว่า ทำอย่างไรจึงจะแก่นิสัยอันแสนจะฝังแน่นนี้ได้; พระพุทธเจ้าท่านก็ยอมรับ ว่าเรื่องนี้มันนานแล้ว มันฝังแน่นแล้ว, มันก็ต้องใช้สิ่งแก้ไขที่มันทัดเทียมกัน.

ฉะนั้นจึงพูดถึงการอบรมจิตนี้เสียใหม่ ในปริมาณที่เรียกว่า ทำให้มาก ทำให้ชำนาญ ทำให้เคยชินให้เกิดน้ำหนัก เกิดสมรรถภาพหรืออะไรก็ตามเท่า ๆ กัน,

โดยที่ว่า แม้จะใช้เวลาน้อยกว่า เราเคยชินในความเห็นแก่ตัวมาถึงอายุ ๓๐ ปี แล้วจะ
มาแก้ไขหมคนิสัยอันนี้ภายใน ๒ - ๓ ปี ถ้าทำเป็นทำจริงมันก็ทำได้ **คือการปฏิบัติใน
เรื่องสติปัฏฐาน** ในเรื่องอะไรให้จริง มันก็แก้ไขได้ใน ๒ - ๓ ปี สำหรับความเคยชิน
มาตั้ง ๓๐ ปี. ฉะนั้นคนอาจจะเป็นพระอรหันต์ได้ ในช่วงระยะไม่กี่เดือนไม่กี่ปี; นี่
ถ้ามันไม่จริง มันก็กว่าจะตาย มันก็แก้ไขไม่ได้ แก้ไขไม่ได้ เปลี่ยนกลับเป็นหน้ามือเป็น
หลังมือไม่ได้.

หลักธรรมที่จะต้องถือปฏิบัติเพิ่มเติม.

ฉะนั้น จึงมีบทเรียนเพิ่มเติมเข้ามา เป็นของผนวกแฝงเข้ามาว่า **ให้มี
ความรู้สึกคิดนึกช่วยแวดล้อมเข้ามาอย่างนั้นอย่างนี้; เช่นความละอาย** เป็นต้น
ละอายว่า แหม ที่เป็นมาแล้วนี้มันน่าละอายมันเลว มันต่ำมันโง่ ก็ละอาย, นี่มันช่วย
ย่นเวลา ถ้ารู้สึกละอายมาก มันร่นเวลาในการเปลี่ยนนิสัยได้มาก แล้วรู้สึกว่ามันน่ากลัว
นี่มันเสียหายหมดเลย มันน่ากลัว มันก็ร่นเวลาเข้ามาได้. **hiriและโอตตปปะ**นี้
จึงเป็นเบื้องต้นของทั้งหมด. เราต้องเริ่มลงมือด้วยความมีหิริและโอตตปปะ
ภาษาสมัยใหม่ อาจจะเรียกว่า ความเคารพตัวเอง หรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดี
อะไรทำนองนี้; แต่**ภาษาพุทธศาสนา เรียกด้วยภาษาบาลีว่า หิริและโอตตปปะ** คือ
ละอายในความผิดพลาด กลัวในความผิดพลาด หรือความไม่ควรทุกอย่าง.

มันต้องตั้งต้นด้วยอันนี้ก่อน : มีความเป็นสุภาพบุรุษ คือ บุญ ความดี
ความงาม ความจริงความยุติธรรมก่อน, **มีความละอายความกลัวในส่วนที่ผิด** มันก็
ขูดเกลาร่างอย่างแรง ขูดเกลานิสัยสันดานที่เกราะกรังอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัวมาแต่ก่อน
อย่างแรง. ที่นี้มันก็ไม่ยากนักที่จะทำต่อไป ในการเปลี่ยนนิสัยต่อไป คือเป็นผู้

บังคับตัวเอง; มีความจริงใจ, มีความบังคับตัวเอง, อุดกั้นอุดทน ระบายของ กตตันนี้ออกอยู่เสมอ, ที่เราเรียกกันว่าพรวาสนธรรม.

เขาเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย เห็นพรวาสนธรรมเป็นของเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้ว มันก็คือคนที่ไม่รู้ค่าของธรรม, **พรวาสนธรรม คือ สัจจะ** ความจริงใจ, **ทมะ** – การ บังคับตัวเอง, **ขันติ** – ความอดกลั้น อุดทน, จาคะ – การสละสิ่งที่ไม่ควรมีอยู่ในใจออกไป จากใจอยู่เสมอ. **สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ** ท่องจำง่าย ๆ : **ความจริงใจ การบังคับตนเอง ความอดกลั้นอุดทน สละสิ่งที่ควรสละจากใจอยู่เสมอ.** นี่ทำให้เป็นปกติ มัน จะเปลี่ยนนิสัยจากนิสัยที่มีความเห็นแก่ตัว เกรอะกรังอยู่ด้วยตัวกู - ของกู, มาเป็น นิสัยสันดานที่สะอาด สะอาด สะอาด ยิ่งขึ้น ๆ มีความเห็นแก่ตัวน้อยลง, มีตัวกู - ของกู น้อยลง ๆ ๆ, สักวันหนึ่งก็จะอยู่ในสภาพที่ไม่อาจจะเกิด แม้จะมีอะไรมายั่ว มากระทบ มายั่วให้เกิด มันก็ไม่เกิด.

นี่เรียกว่า **ถึงที่สุด** ความเป็นพระอริยเจ้า เป็นพระอรหันต์ อะไรก็ตาม ; แต่เราอย่าไปไฝฝืนถึงขนาดนั้น มันจะเป็นการเห่อไป, เอาแต่เท่าที่เราจะปฏิบัติได้เดี๋ยวนี้, มันจะไปถึงไหนก็ตามใจ จะเรียกว่าอะไรก็ตามใจ บังคับมันให้ได้ ในการที่จะไม่เกิด ตัวกู - ของกู.

ในทางที่จะสู้ว่า **ใครผิดใครถูก, กูผิดกูถูกนี้, นี่ต้องบังคับ ให้เหลือ อยู่แต่ว่า อะไรผิดอะไรถูก, แล้วความละเอียดแก่ใจเองนี้ จะทำให้ถือเอาแต่ส่วน ที่ถูก.** ฉะนั้นยอมรับได้ ไม่เห็นว่าเสียหน้า **ไม่รู้สึกว่าเสียหน้า** เสียเกียรติอะไร ; เมื่อเราผิดก็ว่าผิด, หรือเราจะไม่พูดอะไรเลยก็ได้ เราเอาแต่ว่ามันถูก แล้วเราก็ต้องทำ, ไม่มีแพ้ไม่มีชนะ, **ไม่มีใครผิดไม่มีใครถูก.** เดียวนี้มันต้องการแพ้ ต้องการชนะ

ต้องการจะกดผู้อื่น จะยกตัวเอง มันต้องเลิกไปหมด; เหลือแต่ว่าอย่างไรมันผิด
อย่างไรมันถูก แล้วต่างฝ่ายต่างทำเสียให้ถูกไว้ มันก็หมดเรื่องกัน.

อย่างประเพณีของชาวญี่ปุ่น เกิดละเมิดล่วงเกินอะไรกัน รถยนต์ชนกัน
หรือทำอะไรกัน เขามีประเพณีที่ให้ว่า ขอโทษ ขอโทษ, ขอโทษ ทุกฝ่าย. ทั้งสอง
ฝ่าย ขอโทษ, ขอโทษ จนน้ำตาไหล แล้วก็แยกกันไป, ไม่ต้องมีว่า ใครผิด ใครถูก
อย่างน่าดู. **อย่าไปคิดลงโทษผู้อื่น, อย่าไปคิดฟันต่อฟัน ตาต่อตาอะไรอย่างนั้น;
เท่ามาเท่าไป** นั่นแหละมันคือ การกระทำอย่างภุติปิศาจ. ที่เขาเรียกว่า ซาตาน
พญามาร ไม่ยอม ไม่ยอม ไม่ยอม; ก่อนนี้ฟันต่อฟัน ตาต่อตา มันก็ชกกัน ฆ่ากัน
ตีกัน อะไรกันยัดเยียดนั้นมันเป็นการกระทำอย่างมาร อย่างซาตาน อย่างภุติปิศาจ,
ไม่ใช่อย่างมนุษย์ด้วยซ้ำ.

อย่างมนุษย์**ไม่ต้องมีว่า ใครผิดใครถูก** เพราะมันเกิดเรื่องนี้แล้ว **ยอม
ผิดด้วยกัน, ขอโทษ ๆ ๆ เสียใจ ๆ** จนไม่รู้จะเสียใจอย่างไรจะขอโทษอย่างไร จึงค่อยแยก
จากกันไป, ก้มหัวแล้วก้มหัวอีกจับมือแล้วจับมืออีก เพื่อไม่ต้องมีใครผิดใครถูก. ที่นี้
ต่างฝ่ายต่างก็ไประวังให้มันถูก ถือความผิดความถูกกันเป็นสำคัญ, **ไม่ถือว่าใครผิดใคร
ถูกเป็นสำคัญ.** ถ้าเกิดไปถือว่า **ใครผิดใครถูกแล้ว** ต่างฝ่ายต่างมีเหตุผลทั้ง
นั้นแหละ **ยอมกันไม่ได้, ให้เถียงกันสัก ๒๐ ปี** มันก็ยอมกันไม่ได้ ถ้ารถชนกันนี้
เพราะต่างฝ่ายต่างมีเหตุผลว่า **ใครผิดใครถูกทั้งนั้น.**

....

ฉะนั้นสรุปความแล้ว คือประสงค์จะให้ทุก ๆ คนนี้มองเห็นว่า **หลัก
พุทธศาสนาเรื่องไม่มีตัวตนสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา นั้น** ถ้าจะเอามาปฏิบัติกัน

ง่าย ๆ ในชีวิตประจำวันตามบ้านตามเรือน ให้ได้ผลเต็มที่, **ก็ให้ถือหลักอันนี้** : ถือ **หลักว่าอย่ามีใครผิดใครถูก**, มีแต่ว่า อะไรผิดอะไรถูก แล้วรีบทำเสียให้ถูก. ผัวเมีย ก็จะไม่ทะเลาะกัน, เพื่อนบ้านก็จะไม่ทะเลาะกัน, ไม่มีสงคราม ไม่มีมหาสงคราม, เป็นธรรมชาติที่คุ้มโลก คุ้มครองโลก **เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์**, เทวดาก็ไม่ต้องรบกับมนุษย์ พุดอย่างสมมติ. เดียวนี้ก็อย่างว่านายทุนรบกับกรรมกร มันก็คล้าย ๆ กับเทวดารบกับมนุษย์ อสุรากับเทวดายึดเยื้อไม่มีที่สิ้นสุด; บางคราวตกลงกันได้โดยธรรมเถื่อธรรม; แต่พอลูกหลานมันแผลงขึ้นมาอีก มันก็รบกันอีก จนหายเจียบไปเมื่อไรก็ไม่รู้. ในอินเดีย เขามีเรื่องปรัมปรา *mythology* เรื่องอสุรากับเทวดารบกัน อย่างนี้.

ที่บ้านนอกเรา นี่เรื่องฝอยเรื่องเบ็ดเตล็ดนะ **มีหนังตะลุงที่แสดงถูกต้องตามมาตรฐาน** ตามแบบฉบับ. พอแรกลงโรงแสดงนั้น มันก็จะมีตัวฤาษีอยู่ตรงกลาง แล้วสองข้างเป็นยักษ์ตัวหนึ่งเป็นมนุษย์ตัวหนึ่ง สวยมาก มันต้องเริ่มการแสดงด้วยฤาษี พุดอะไรกับข้างนี้ที แล้วพุดอะไรกับข้างนี้ที. แล้วก็ไปสองตัวนี้มันก็รบกัน รบกันไล่กันไปทางนี้ที ตัวนี้แพ้, เดียวกลับมาทางนี้ที ตัวนี้แพ้ อย่างนี้ตั้งพัก จนกว่าจะหมดเรื่อง, แล้วพุดนี้ทีเอาอีก. พุดนี้แสดงอีกก็ต้องอย่างนี้อีก ขาดไม่ได้, เป็นระเบียบตายตัวเป็นของศักดิ์สิทธิ์ จะต้องแสดงอย่างนี้. แต่เดี๋ยวนี้มันไม่แสดงแล้ว มันบ้ามันเห่อ มันเปลี่ยนเป็นสมัยใหม่สองตัว นี่ไม่มีบางที่ฤาษีก็ไม่มี, เอารูปบ้า ๆ บอ ๆ นุ่งกระโปรงใหม่ ๆ มาตั้งแทนก็มี. นี่ย่าไปพุดถึงมันเลย มันบ้าถึงขนาดนั้น. **ตามแบบฉบับโบราณดึกดำบรรพ์มา จนถึงมาเมื่อเร็ว ๆ นี้ ยักษ์กับมนุษย์นี่คือฝ่ายผิดฝ่ายถูก, ธรรมะหรืออธรรม มันต้องรบกัน.** ฤาษีเป็นเหมือนกับตัวกลาง ที่ตามห้ามปรามฝ่ายนี้ที, ห้ามปรามฝ่ายนี้ที, มันก็ยัง. รุ่งขึ้น มันก็เอากันอีก, ฤาษีมาพุดกับตัวนี้ที เข้า ตัวนี้ไปทางนี้ หัวไปทางนี้ อ้าว เลิกกันไปวันนี้, รุ่งขึ้นมันก็เอาอีก.

นี้ความผิดกับความถูก ธรรมะกับอธรรม มันจะต้องมีพืดเหวี่ยงกันอย่างนี้เรื่อยไป, ถ้ายังมีใครผิดใครถูก, จนกว่ามันจะไม่มีคน ไม่มีตัวกู – ตัวสุ จึงจะหยุดรบกัน, เป็นคดีที่ดีมาก ที่หนังตะลุงเขาเริ่มการแสดงด้วยภาพนี้ ในลักษณะอย่างนี้. ให้มนุษย์นึกถึงเสมอ, ให้ระวัง ๆ การรบกันระหว่างธรรมะกับอธรรม มันไม่สิ้นสุดอย่างนี้; เพราะมันคือ คือ มันไม่เชื่อผู้ที่บอก ฤาษีเป็นผู้ที่บอก มันไม่เชื่อ.

นี้จะมองกันในแง่ไหนก็ได้ มองในแง่ที่ว่า ในโลกนี้ต้องรบกันเรื่อยไปก็ได้, หรือจะมองให้ดีกว่านั้น ถ้าเชื่อเลิกรบกันได้. อย่ามีกูมีสุ อย่ามีเรามีเขา อย่ามีมีกู มีแต่ว่า ต่างฝ่ายต่างทำให้ถูกตามความถูกที่มีอยู่อย่างไร โลกนี้ก็สบาย, ทำให้ถูกไปให้หมด เรื่องส่วนตัว เรื่องครอบครัว เรื่องบ้านเมืองประเทศชาติ เรื่องโลก ก็ทำให้มันถูก ไม่ต้องมีกูมีสุ.

เอามาพูดกันคล้าย ๆ กับเรื่องเล่น ๆ ไม่สำคัญ แต่ขอยืนยันว่า **นี่คือหัวใจของพุทธศาสนา**, หัวใจของธรรมะ หัวใจของทั้งหมด หัวใจของศาสนาทั้งหมด. ฉะนั้นฟังให้ดี ๆ ให้เข้าใจ แล้วเอาไปคิดไปนึกดู ให้เข้าใจยิ่ง ๆ ขึ้นไป แล้วในที่สุดอาจจะปฏิบัติได้ในเรื่องว่าไม่มีใครผิดไม่มีใครถูกเสมอไป. **หน้าที่ของเรามีแต่เพียงว่า ทำหน้าที่ที่ถูก, ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ทำเพื่อความถูก, ไม่ใช่เพื่ออะไร ไม่ใช่เพื่อแก้แค้นไม่ใช่เพื่อของใคร, หรือไม่ใช่เพื่ออะไรหมด.**

ทำความถูกก็เพื่อความถูก; ผลสนองอย่างอื่นมันมาเอง : มีกินมีใช้ มีความสบาย อะไรเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ เป็นธรรมชาติไปอีกเหมือนกัน, เป็นของธรรมชาติเหมือนกัน ไม่ใช่ของกู, กระทบบุตรภรรยาสามีก็ไม่ใช่ของกู ของธรรมชาติที่มีอยู่ สำหรับรู้จักถือเอาประโยชน์ เพื่อความเป็นไปด้วยดียิ่ง ๆ ขึ้นไป; ไม่ใช่เพื่อโง่

เพื่อหลงใหล เพื่อหมกจม เพื่อติดตั้งอะไรนี้, หรืออย่างดีที่สุด ก็เป็นคู่หู เป็นคู่ปรึกษาหารือ ที่จะเดินไปเร็ว ๆ ด้วยกัน, ช่วยกันทำความถูกต้องให้มากขึ้นด้วยกัน. **เดี๋ยวนี้ไม่เป็นอย่างนั้น** : นี่ลูกของกู นี่เมียของกูเงินของกูนี้ จนถูกลงด่า ด้วยการล้างหูใส่หน้า, อย่างภาพเขียนที่ตรงนี้. ดูอะไรก็ดูให้ดี ดูให้เข้าใจโดยเฉพาะที่บวชใหม่ที่เพิ่มมานี้ ใช้เวลาให้ถูกต้อง ใช้เวลาให้มันสมกับค่า.

นี้ธรรมปาฏิโมกข์ย้าแล้ว ย้าเล่าเรื่องเกี่ยวกับตัวกู - ของกู. วันนี้เพื่อแสดงวิธีที่จะปฏิบัติกันอย่างง่าย ๆ ที่สุด เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็ว่า **อย่าพยายามทำความรู้สึกหรือค้นหาว่า ใครผิดใครถูก** ฝ่ายไหนผิดฝ่ายไหนถูก ไม่จำเป็น, ค้นหาแต่เพียงว่า **อย่างไรผิดอย่างไรถูก** เราทำหน้าที่ของเราแต่ในทางที่ถูกหมดเรื่องกัน.

เอาละพอกันที

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๑๘ -

วันพุธที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๒

ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖

ความกลัว.

[บททวนแนวพุทธธรรมปาฏิโมกข์.]

การพูดกันที่ตรงนี้ มีหลักเกณฑ์ว่าอย่างไร ที่มาใหม่หลาย ๆ องค์นี้อาจจะไม่ทราบ, ฉะนั้นอยากจะย้อนไปพูดถึง ความมุ่งหมายของการพูดที่นี้ตรงนี้ เราเรียกว่า ธรรมปาฏิโมกข์. คำว่าปาฏิโมกข์นี้ตามปกติรู้จักกันในฐานะเป็นชื่อของวินัย เช่นไปลงปาฏิโมกข์ ก็เป็นเรื่องวินัย, คนก็เลยเข้าใจไปว่าปาฏิโมกข์หมายถึงวินัย. ที่แท้คำว่าปาฏิโมกข์ไม่ได้หมายถึงวินัย, หมายถึงใจความสำคัญของเรื่องนั้น ๆ ซึ่งสรุปเอาไว้ในรูปของหัวข้อสั้น ๆ รัดกุมสำหรับจำง่าย, และเป็นหลักปฏิบัติง่าย นั้นเขาเรียกว่าปาฏิโมกข์; ก็อยากจะบอกให้ทราบเสียด้วยเลยว่า ชาวบ้านทั่วไปเข้าใจคำว่าปาฏิโมกข์ผิดอยู่อย่างนี้ คือเข้าใจว่าเป็นวินัย, เพราะได้ยินว่าพระลงปาฏิโมกข์ก็คือลงสวดวินัย; ฉะนั้น คำว่าปาฏิโมกข์ในภาษาชาวบ้านเป็นอย่างนั้น.

ภาษาบาลีหมายถึง หัวข้อสำคัญที่ต้องเอามาพูด มาท่องมาจำ มาปฏิบัติ; อย่างคำว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ของพระพุทธเจ้า ในวันเพ็ญมาฆะนั้น, โอวาทเหล่านั้นเป็น ๓ ข้อสั้น ๆ หรือขยายออกเป็น ๖ ข้อ ก็เรียกว่าปาฏิโมกข์เหมือนกัน. โอวาทปาฏิโมกข์ คือหัวข้อของพระโอวาททั้งหมด สรุปลงเป็นเรื่อง:ไม่ทำชั่ว ทำดี ทำจิตให้บริสุทธิ์ ในหลักสำหรับศึกษา ในการกระทำก็ว่า ไม่พูดร้าย ไม่ทำร้าย สรรวมในระเบียบวินัยนั้น กินอยู่พอดี อยู่ในที่อันสงบ ทำจิตให้สูงให้ยิ่ง คือทำจิตให้เจริญอยู่เสมอ, นี่ก็เรียกว่า ปาฏิโมกข์, เป็นเรื่องธรรมะ. ปาฏิโมกข์แปลว่า หัวข้อสรุปที่ต้องกำหนดจดจำ.

นี่เราก็มีหัวข้อหรือปาฏิโมกข์ฝ่ายธรรมขึ้นมาเป็นคู่กับวินัย; พูดที่นี้จะพูดแต่เรื่องหัวข้อฝ่ายธรรมย้าแล้วย้าอีก ซ้ำแล้วซ้ำอีก คือเรื่องเกี่ยวกับตัวกู - ของกู, ที่สรุปให้เห็นเป็นเรื่องตัวกู - ของกูนี้ ก็เพื่อสะดวกแก่การจำ การศึกษา การปฏิบัติสำหรับคนทั่วไป. ที่แท้เรื่องพุทธศาสนาทั้งหมดนั้น สรุปไว้หลายอย่าง แต่ว่าที่สรุปสั้นที่สุด พระพุทธเจ้าท่านตรัสสรุปไว้ในประโยคว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น. ที่นี้ยึดมั่นถือมั่นนั้นแหละคือเป็นตัวกู - ของกูขึ้นมา; ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็ไม่เป็นตัวกูไม่เป็นของกูขึ้นมา. ฉะนั้นเราถือว่า เรื่องตัวกู - ของกู คือใจความที่สั้นที่สุด ของพระโอวาทของพระพุทธเจ้าทั้งหมด. ถ้าฝ่ายความทุกข์ มันเรื่องตัวกู - ของกู, ถ้าฝ่ายไม่มีความทุกข์ ก็เป็นเรื่องไม่มีตัวกู - ของกู.

ที่นี้เรื่องมีความทุกข์ มันก็กระจายออกไปได้มากเรื่อง; เราก็เอาเรื่องตัวกู - ของกูฝ่ายความทุกข์นี้ เอามาพูดกันที่นี้อยู่เสมอ, พร้อมทั้งเอาเรื่องตัวกู - ของกูฝ่ายที่ดับตัวกู - ของกู มาพูดกันอยู่เสมอ,จึงเป็นอันว่า การพูดที่ตรงนี้ไม่มีพูดเรื่องอื่นนอกจากเรื่องตัวกู - ของกู ในแง่ใดแง่หนึ่ง ให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นทุกที. เช่นครั้งที่แล้วมานี้เราพูดเรื่อง อย่าไปค้นหาว่า ใครผิดใครถูก ให้ค้นแต่ว่า อย่างไรผิด

อย่างไรถูก แล้วก็ชวณกันทำให้เสียให้ถูก. เรื่องที่จะไปค้นว่า ใครเป็นฝ่ายผิดใครเป็นฝ่ายถูก อย่าไปทำเป็นอันขาด ค้นกันแต่โดยไม่ต้องมีคนเข้ามาเกี่ยวข้อง, มีแต่เรื่อง หรือ ธรรมปรากฏอยู่ว่า อย่างไรผิดอย่างไรถูก.

อย่างไรผิด ก็หมายความว่า มันขัดกับหลักที่พระพุทธเจ้าท่านสอน. สรุปแล้วคือว่าทำให้เรื่องเกิดขึ้นมาเป็นความทุกข์ นี่เรียกว่าผิด. ที่มันไม่ขัดกับหลักทั่วไปในพุทธศาสนา, แล้วก็ไม่ได้ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา อย่างนี้เรียกว่าถูก. แม้พูดกันอย่างนี้ ก็เป็นเรื่องตัวกู - ของกู, คือถ้าเป็นเรื่องตัวกู - ของกูมันก็จะมัวแต่ค้นหาว่า ใครผิดใครถูกอยู่เรื่อยไป มันจะเอาแพ้เอาชนะ, หรือว่ามันจะเอาอีกฝ่ายหนึ่งให้ลงไปให้จนได้, จะยกตัวเองขึ้นมาจนได้. เพราะฉะนั้นการค้นหาว่า ใครผิดใครถูกกันแน่นี้เป็นเรื่องเพิ่มตัวกู - ของกูเปล่า ๆ โดยไม่มีประโยชน์ และเป็นทุกข์ทั้งนั้น; นี่เราไม่กระทำไปในรูปนั้น แต่ค้นไปในทางที่ว่า ผิดคืออย่างไร ถูกคืออย่างไร, แล้วก็เว้นคำว่า ใครเสีย. นี่มันจะดับตัวกู - ของกู ลงไปได้แล้วก็ไม่มีการวิวาทกัน.

เหมือนกับเล่นกีฬานั้น มีความผิดอยู่มาก ตรงที่ไปต้องการผลว่า **ใครแพ้ใครชนะ,** ฝ่ายไหนแพ้ฝ่ายไหนชนะ; อย่างนั้นไม่ใช่กีฬา. ถ้าจะดูกันว่าใครเก่งอย่างไร ใครเก่งในทางไหน หรือว่าใครมีความเห็นแก่ตัวน้อย ใครมีความเห็นแก่ตัวมาก; อย่างนี้จึงจะเป็นกีฬาที่ไม่ทำอันตราย, แล้วก็ได้ผลตามความมุ่งหมายของกีฬา. ถ้าสมมติว่า กรรมการจะดูให้ดี เก็บคะแนนไว้, เก็บคะแนนไว้, แล้วสรุปความว่า ใครฝ่ายไหนแสดงความเห็นแก่ตัวออกมามาก ฝ่ายนั้นแพ้. ใครฝ่ายไหน แสดงความเห็นแก่ตัวออกมาน้อย, หรือไม่แสดงเลย ฝ่ายนั้นชนะ เรื่องลูกบอลล์เข้าประตูของใครไม่มีปัญหา ช่างมัน; อย่างนี้จะเป็นเรื่องของกีฬาแท้ ๆ เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว. **เดี๋ยวนี้หมายมั่นปั้นมือ เรื่องแพ้เรื่องชนะ,** มันก็ลืมหืมตาชกต่อยกันในสนาม

กีฬา, ทำอันตรายนันในสนามกีฬา แล้วชนเอกองเชียร์จากโรงเรียนจากมหาวิทยาลัย มานั่งเชียร์ มันเพื่อเพิ่มตัวกู - ของกูโดยตรง.

นี่เป็นตัวอย่างที่ยกมาให้เห็นว่า การกระทำอย่างเดียวกัน เรื่องเดียว ชื่อ อย่างเดียวกันนี้ ทำไปทางหนึ่งมันก็เป็นการเพิ่มพูน ตัวกู - ของกู, ทำไปทางหนึ่ง มันก็เป็นการลดตัวกู - ของกู. ฉะนั้นควรจะมีความรู้เรื่องนี้ เรื่องที่ว่าทำอย่างไรมัน จะเป็นการเพิ่มตัวกู - ของกู ทำอย่างไรมันไม่เพิ่ม หรือมันลดไว้มันให้ดี ๆ.

เดี๋ยวนี้มันก็ทั้งโลกแหละ เป็นการทำผิดกันทั้งโลก คือเพื่อเพิ่มตัวกู - ของกูทั้งนั้น มันจึงได้เกิดสงครามไม่รู้สร้างไม่รู้สิ้นสุด; ถ้าไม่รู้เท่าทันเรื่องนี้ ไม่เลิกลัทธิอันนี้เสีย มันก็ไม่มีเวลาที่จะยุติสิ่งที่เรียกว่า สงครามหรือการเบียดเบียนกันได้ คือจะเอาแพ้เอาชนะกันโดยตรง, ผิดหรือถูกก็ไม่รู้ ไม่รู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก, อย่างไหนผิด อย่างไหนถูก, เอาแต่แพ้ชนะกันโดยตรง, หรือว่าอย่างดีที่สุด ที่เขาจะทำได้ ก็พิสูจน์ว่าใครผิดใครถูก. ที่นี้มันก็มีมากกันทุกคน มันก็แก้ตัวกันได้ทุกคน; เพราะฉะนั้น มันก็ด่ากันเป็นประจำ เรื่องใครผิดใครถูก ทางเครื่องมือสำหรับด่า, เช่น วิชยุกระจายเสียง เป็นต้น มันก็ไม่มีทางลดตัวกู - ของกู. โลกไม่ถือธรรมะในข้อที่ว่าอย่างไรเรียกว่าผิดอย่างไรเรียกว่าถูก, อย่าไปค้นหาใครผิดใครถูก; ก็ไม่มีวันสิ้นสุดของการทะเลาะวิวาท.

ภาพเขียนที่มูมนั้น เป็นภาพที่ดีอยู่ภาพหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้, เป็นภาพเด็ก ๆ ข่วนหน้ากันทะเลาะกัน ร้องกันกระจองอแง, แล้วเด็กอีกคนหนึ่งโผล่ขึ้นมาว่า ไม่ต้อง ไม่ต้อง ไม่ต้องว่าใครผิดใครถูก, มาร้องเพลงกันดีกว่า, เป็นสัญญาหย่าศึกด้วยการร้องเพลง ไม่ต้องค้นหาว่าใครผิดใครถูก. ภาพนั้นเขียนดี เอาไปคิดดู ให้

เลิกเสียว่าใครผิดใครถูก ระวังไปเลย แล้วมาร้องเพลงสันติภาพกันดีกว่า; ความผิดเป็นอย่างนั้นความถูกเป็นอย่างนั้น ใครอยากนั้นก็ทำให้มันถูกเสียก็แล้วกัน.

นี่เราเรียกว่า เรื่องตัวกู - ของกู แขนงหนึ่ง แ่งหนึ่ง มุมหนึ่ง อย่างนี้. **ทุกคราวที่พูดที่นี่** กลายเป็นว่าที่พูดเรื่องตัวกู - ของกู แล้วการย่ำแต่เรื่องนี้อยู่เสมอ, เรียกว่าธรรมปาฏิโมกข์ หัวข้อเรื่องตัวกู - ของกู ฝ่ายธรรม ไม่ใช่ฝ่ายวินัย.

เรื่องที่ผิดวินัยต่าง ๆ ทุก ๆ ข้อ ทุก ๆ สิกขาบท มันก็เรื่องเห็นแก่ตัวเหมือนกัน, ไปตรวจสอบดูทุกข้อ; เพราะเห็นแก่ตัว จึงทำผิดวินัยข้อใดข้อหนึ่ง ในรูปร่างต่าง ๆ กัน ฆ่าเขา ลักของเขา หลอกเขาหรือว่าทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ที่จารีตหรือวินัยห้ามอะไรนี้ ก็เป็นเรื่องเห็นแก่ตัวทั้งนั้น. ฉะนั้นวินัยก็เป็นแขนงหนึ่งของธรรม หรือ **เป็นธรรมส่วนที่จำเป็นต้องบังคับให้ทุกคนถือหรือกระทำ** เรียกว่าวินัย, ธรรมะส่วนนี้มันมีอยู่ เรียกว่า วินัย. **ที่นี้ธรรมะส่วนใหญ่หรือส่วนทั่วไปนั้นไม่บังคับ มีแต่แสดงไว้,** แล้วใครอยากจะทำอยากจะทำเจริญก็ปฏิบัติ, ส่วนนี้ไม่บังคับ ก็ยังคงเรียกว่าธรรมหรือพระธรรม, ส่วนใดที่เป็นการบังคับเราเรียกว่า พระวินัย. พระธรรมพระวินัยรวมกันเป็นพระธรรมวินัย สองเรื่องแฝด ก็เป็นเรื่องธรรมดาดำด้วยกัน. นี่ผู้มาใหม่นี้ก็จะเข้าใจได้ว่า เราพูดเรื่องตัวกู - ของกูกันที่นี่ ในแง่ใดแง่หนึ่งเสมอ.

[เริ่มบรรยายเรื่องใหม่.]

วันนี้จะพูดเรื่องตัวกู - ของกูอีกเหมือนกัน เรียกว่าตามธรรมเนียมของการพูดที่นี่, แล้วก็อยากจะทำเรื่อง**ความกลัวกันสักที.** สิ่งที่เราเรียกว่า **ความกลัว** ก็เป็น**ความทุกข์**แขนงหนึ่ง ซึ่งรบกวนความสุขของมนุษย์มาก แล้วก็บางอย่างที่เรียกว่าไม่น่าจะมาก เราได้ยินกันแต่ว่า ความรัก ความเกลียด หรือความโกรธ โลภะ โทสะ เป็นเรื่องความรักหรือความเกลียด ส่วนโมหะนี่มันมีขอบเขตกว้าง.

ความกลัวเป็นกิเลสประเภทโมหะ.

ในที่นี้เรายกเอาความกลัวมาพูด ในฐานะเป็นโมหะ, เพื่อให้รู้ว่า ความกลัวนี้มันอยู่ในกิเลสประเภทโมหะ ไม่ใช่โลภะ โทสะ; หมายความว่า **ความกลัวนี้เป็นความโง่ เป็นความมืด เป็นความไม่รู้.** เราก็ไม่เข้าใจมัน มันก็ยังคงกลัวอยู่เรื่อย, ความรักหรือความไม่รักคือโกรธ มันก็เป็นเรื่องตัวกู - ของกูเห็นชัดอยู่แล้ว; รักเพื่อจะเอามา, โกรธเพื่อจะทำลายออกไป มีมูลมาจากเรื่องที่จะเป็นตัวกู - ของกู, หรือมันมาขัดขวาง **ขัดคอเรื่องตัวกู - ของกู จึงมีโลภะโทสะขึ้นมา.** ส่วนโมหะนี้มันโง่ ไม่ได้อยากจะทำอะไร หรือไม่ได้อยากจะทำลายอะไร, แต่มันก็โง่ **จนกลัวจะเสียสิ่งที่มืออยู่แล้วไป.**

คุณรู้จักแยกให้มันต่างกัน ราคะ โทสะ โมหะ, โลภะ โกรธ โมหะ. พวก **ราคะหรือโลภะนั้นมันจะเอาอะไรที่มันรัก** หรือมันกำลังรักอะไรที่มีอยู่ก็ได้, **โทสะหรือโกรธนั้นมัน โกรธ คือทำลายสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้อง** มันก็ต่างกับโลภะหรือราคะแล้ว. **ราคะมันจะดึงเอาเข้ามาหา มาเอาไว้, ส่วนโทสะ นั้นมันจะผลักออกไป** หรือมันจะทำลายเสีย, ส่วนโมหะนี้มันยังโง่ ยังไม่แน่ว่าจะรักหรือจะไม่รักแต่มัน **ก็กลัวว่าจะเสียของรักไป หรือว่าจะไม่ได้ทำลายสิ่งที่เป็นศัตรู,** อย่างนี้เป็นต้น.

นี่เมื่อดูให้ดีแล้วจะเห็นว่า **ความกลัวทั้งหมดมันขึ้นอยู่ที่กลัวตาย,** ขึ้นอยู่ที่กลัวความตายทั้งนั้น. นี่ต้องดูกันเสียชั้นหนึ่งก่อนว่า **กลัวอะไรก็ตาม มันจะสรุปไปอยู่ที่ว่าเรากลัวจะเสียชีวิต อะไรบ้างที่เรากลัว** ที่มันน่ากลัว; เช่น เสือ, เช่น อันตราย, เช่นแม้แต่ ไฟผ่า ฟาร์อง, นี่ก็กลัว; **เพราะกลัวว่ามันจะทำอันตรายชีวิตของเรา,** กระทั่งสิ่งที่มันประหลาด ๆ เห็นแล้วไม่รู้จักรู้ว่าเป็นอะไรเราก็กลัว กลัว เพราะมันอาจจะทำอันตรายชีวิตของเรา, แม้แต่กลัวของเด็ก ๆ กลัวตุ๊กแก กลัวกิ้งกือ

อะไรนี้ มันก็มีมูลมาจากกลัวว่า มันจะเป็นอันตรายแก่ชีวิตของเรา, แล้วมันก็ **กระเดียด** **เจือไปในทางที่เรียกว่าเกลียด** เกลียดก็คือไม่ชอบ แต่เนื้อแท้มันหมายถึงกลัวว่าจะ เป็นอันตรายแก่เราโดยปริยายใด ปริยายหนึ่ง. เราไม่กล้าจับต้องไม่กล้าเกี่ยวข้อง, จน กระทั่งถึง**กลัวสิ่งที่ไม่เห็นตัว** เช่นกลัวผี, หรือกลัวอะไรที่ไม่มีตัวมีตนปรากฏ. นี่ ก็มีความหมายตรงที่ว่า กลัวว่ามันจะทำอันตรายแก่ชีวิต, ที่เรากลัวผี แม้จะพูดว่ากลัวผี หลอก กลัวการที่มันหลอก แต่ความหมายอีกชั้นหนึ่งมันอยู่ที่ว่า มันจะทำให้ตาย หรือ เสียอะไรไปอย่างใดอย่างหนึ่ง.

นี่**สัญชาตญาณของสัตว์ที่มีชีวิต** ก็คือไม่อยากตาย; อันนี้ไม่ต้องนึก ไม่ต้องคิด ไม่ต้องใช้เหตุผลเพราะเป็นสัญชาตญาณเกิดอยู่เองว่าไม่อยากเสียชีวิต คือ ไม่อยากตาย อันนี้มัน ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์. นี่ก็**พอมีอะไรที่เป็นวิเวกของความตาย** หรือจะทำให้ตาย มันก็กลัว. ฉะนั้นจึงจัดเป็น**ความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวกู เห็น** **แก่ของกู, หรือชีวิตของกู หรือตัวกู** อย่างรุนแรง. **สัญชาตญาณแห่งการไม่อยาก** **เสียชีวิต, ยากรอดชีวิต เป็นใจความของตัวกู - ของกูอยู่;** ฉะนั้นมันจึง หลีกเลียงไปไม่พ้น ที่ว่าจะต้องเป็นทุกข์.

ความกลัวเป็นทั้งมูลเหตุและตัวทุกข์.

ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า**ความกลัว** มันจึงเป็น**มูลเหตุของความทุกข์** หรือ เป็น**ตัวความทุกข์**ก็ได้เหมือนกัน. คำว่า **ความทุกข์** กับคำว่า**สิ่งนำมาซึ่งความทุกข์** หรือ **มูลเหตุของความทุกข์**นี้ มันแยกกันไม่ได้; โดยตัวหนังสือ โดยคำพูดเราพูดแยก กันได้ แต่โดยที่มันเกิดอยู่จริงคือโดยพฤตินัยนั้น ไม่แยกแยกไม่ทัน เพราะว่าพอมีเหตุ ของความทุกข์ มันก็ทุกข์เสียแล้ว, เพราะว่าสิ่งนี้มันนำมาซึ่งทุกข์ มันก็ทุกข์เสียแล้ว

มันไม่เพียงแต่ว่ามันจะนำมาซึ่งทุกข์. **นี่ความกลัวก็เหมือนกัน, พอกกลัวเมื่อไร ก็เป็นทุกข์เมื่อนั้น.** ฉะนั้นเราจะพูดว่า ความกลัวนำมาซึ่งความทุกข์ มันก็ได้เหมือนกัน, หรือว่าเป็นตัวทุกข์เสียเอง มันก็ได้เหมือนกัน มันแยกไม่ทัน, มันเป็นขณะจิตที่ติดต่อกันอย่างแยกกันไม่ออก, รวมความแล้ว**ความกลัวก็คือความทุกข์.**

ทีนี้คุณลองไปเปรียบเทียบดู ว่าโอกาสที่จะรัก กับโอกาสที่จะเกลียด กับโอกาสที่จะกลัวนี้ อันไหนมันมาน้อยกว่ากัน? ไปสังเกตดูตนเองหรือสังเกตดูคนทั่วไป. การอยู่ในสภาพที่คนทั่วไปเขาอยู่กันโอกาสที่จะรัก โอกาสที่จะไม่รัก คือเกลียด, แล้วโอกาสที่จะกลัว อันไหนมันมากกว่ากัน? เรื่องนี้ก็ไม่ต้องการให้พิสูจน์ให้ชัดเจน แยกเด็ดขาดอะไรนักดอก ต้องการให้รู้ว่ามันพอ ๆ กันเป็นอย่างน้อย.

ข้อที่เราต้องระมัดระวังอยู่ตลอดเวลา **นี่มันเป็นความกลัว เป็นปัญหาที่เราต้องระมัดระวังอะไรอยู่อย่างหนึ่งตลอดเวลา.** **นี่ส่วนความรักหรือความโกรธนั้น ก็เป็นเรื่องของความกลัว** ต้องดูให้ดีด้วย; เพราะว่าเรากลัวจะไม่ได้ของรัก, และเรากลัวจะสูญเสียของรัก. ฉะนั้น**พอมีความรักเกิดขึ้นที่ไหนมันก็ต้องมีความกลัวเกิดขึ้นที่นั่น;** เพราะว่าพอมีสิ่งที่ตัวรัก มันก็มีความหวาดระแวงวิตกกังวลว่าจะสูญเสียของรัก หรือว่าก่อนแต่จะได้มา มันก็กลัวว่าจะไม่ได้.

ฉะนั้น**ตลอดเวลาที่มีความหวังที่จะได้ของรัก นี่มันก็เต็มไปด้วยความกลัว หรือเจืออยู่ด้วยความกลัว,** กลัวจะไม่ได้, มันบีบคั้นหรือเฝ้าลนจิตใจเพราะข้อนี้เอง. ตัวความรักมันจะเผื่ออะไรได้ถ้าเราไม่กลัวว่าจะไม่ได้ของรัก, ตลอดเวลานั้นมันกลัวว่าจะไม่ได้ของรัก. ฉะนั้น**สิ่งที่เรียกว่าของรักมันก็เฝ้า, หรือได้มาแล้ว มันกลัวว่าจะสูญหายไป มันก็เฝ้า;** ถ้าแยกความกลัวออกไปเสียได้ **ความรักก็แทบจะไม่มีพิษสงอะไร.**

เรื่องความโกรธก็เหมือนกัน ที่จะไปโกรธอะไรเข้าสักอย่างหนึ่ง มัน**ต้องมีความกลัวว่า อันนี้มันเป็นอันตราย** มันจะเป็นอันตรายแก่เรา เป็นคู่แข่งขันของเรา เป็นศัตรูของเรา; เราจึงไม่ชอบ ไม่ชอบหน้ามัน, ไม่ชอบแม้แต่จะเห็นมัน,เกลียดมัน. อย่างจะโกรธใครเป็นพื้นเป็นไฟนี้ มันต้องมีมูลเหตุมาว่า ผู้นั้นหรือสิ่งนั้นมันทำอันตรายเรา, เรากลัวเราจะตาย หรือจะทำลายของรักของเรา, เราจะสูญเสียของรัก ฉะนั้นเราจึงเกลียดมันหรือโกรธมัน ไว้แต่เนิ่น ไว้แต่ล่วงหน้า; พอมันแสดงอาการทำลายของรักหรือชีวิตของเราขึ้นมาจริง ๆ ความโกรธก็ถึงขีดสุดได้. ฉะนั้นมัน**เนื่องอยู่ที่ความกลัวจะเสียชีวิตหรือเสียของรัก**; เพราะฉะนั้น**ในเรื่องของความรักหรือความโกรธ มันก็เรื่องของความกลัวอยู่เต็มที**, เป็นตัวที่ทำลายความสงบสุข.

นี่เรื่องกลัวล้วน ๆ เช่น กลัวความมืด กลัวผี กลัวอะไรเหล่านี้ มันก็**รวมอยู่ในข้อที่เชื่อ หรือสงสัย หรือระแวง ว่านี่มันเป็นอันตราย** มันจะทำอันตราย, หรือจะเป็นอันตรายแก่เรา ผีหรือความมืดหรืออะไรก็ตาม. ส่วนสิ่งที่มันปรากฏชัดว่า จะทำอันตรายแก่เรา เช่น เห็นเสือเข้าอย่างนี้ มันก็กลัวเสือเพราะมีความรู้มาก่อนแล้วว่า เสือนั้นเป็นอันตราย แม้ไม่เคยเห็นเสือ ก็ได้มีความเชื่อเสียแล้วว่า เสือนั้นเป็นอันตราย แต่นี้ก็เคยเห็นรูปเขียนของเสือ ความกลัวเสือก็สมบูรณ์แล้วตั้งแต่ยังไม่เคยเห็นเสือตัวจริง, ความกลัวเสือมันสมบูรณ์แล้ว ตั้งแต่ยังไม่เห็นเสือตัวจริง, มันก็ฝันเอาก็ได้แล้วกลัว. นี่ความกลัวมันจึงมีได้ทุกเวลา ในกรณีที่เป็นเรื่องรัก หรือเรื่องโกรธ หรือเรื่องเกลียด หรือเรื่องกลัวล้วน ๆ.

ถ้า**ว่าในโลกสมัยนี้** ที่เป็นโลกวัตถุนิยมนี้ ก็**กลัวจะสูญเสียความสุขทางวัตถุทางเนื้อหนัง**; ฉะนั้นเขาจึงป้องกันกันมากจนได้รบได้ราได้ฆ่าฟันกัน ; ฝ่ายที่เป็นเจ้าของวัตถุหรือเอาวัตถุไว้มาก จะต้องกลัวฝ่ายที่ไม่มีวัตถุ เช่น ฝ่ายนายทุนนี้ ตัวกลัวกรรมกร เพราะว่ากรรมกรจะเป็นผู้แย่งวัตถุ, กรรมกรก็ไม่ค่อยมีเรื่องที่จะ

ต้องกลัวอะไรนัก. ฉะนั้นจึงพูดได้ว่า **ใครยึดถือยึดมั่นถือมั่นไว้มาก คนนั้นจะต้องมีความกลัวมาก**, ใครมีตัวกูมีของกูมาก คนนั้นจะต้องมีความกลัวมาก. ฉะนั้นพวกฝ่ายนายทุนจึงเป็นฝ่ายที่นอนไม่หลับ เพราะว่ามี**ตัวกู - ของกู** มาก แล้วก็มี**ความกลัวมาก**, ฝ่ายชนกรรมาชีพมีน้อยหรือไม่มี มันจึงนอนหลับ. นี่สงครามในโลกปัจจุบันนี้ ระหว่างนายทุนกับชนกรรมาชีพ มันก็มีความหมายอย่างนี้.

ถ้าอย่ามี**ตัวกู - ของกู** มันก็สบาย มันไม่กลัว แต่แล้วเขาก็บอกว่าทำไม่ได้ ทำไม่ได้ที่จะไม่ให้กลัวนี้ทำไม่ได้ เช่นเดียวกับทำจิตใจให้ว่างนี้ทำไม่ได้. ทุกคนจะร้องออกมาแต่ที่แรกเลยว่าทำไม่ได้, ทำไม่ได้ทำจิตให้ว่าง; **เมื่อทำไม่ได้ก็ต้องเอาความทุกข์ไป** ไม่มีปัญหาอะไร. นี่เรื่องความกลัวนี้ก็เหมือนกัน จะมีชีวิตอยู่โดยไม่ต้องกลัว เขาบอกว่าทำไม่ได้, ทำไม่ได้มันก็ถูกแล้ว; เพราะว่าตามธรรมดามันทำไม่ได้, ตามธรรมดาคนเราจะละ**ตัวกู - ของกู**ไม่ได้, แล้วจะเป็นคนธรรมดาอย่างนั้นอยู่เรื่อยไปหรืออย่างไร.

เราจะเป็นคนธรรมดาสามัญอย่างนั้นอยู่เรื่อยไป, หมายความว่า **จะยอมรับเอาความทุกข์ไว้เรื่อยไป**, เป็นบุญชนอยู่เรื่อยไป เป็นคนพาล เป็นคนอ่อน เป็นคนเขลา เป็นคนโง่ อยู่เรื่อยไป. ถ้าเราไม่ต้องการจะเป็นคนธรรมดาอยู่เรื่อยไป **ต้องการจะเลื่อนชั้น** แล้วมันไม่มีทางอื่น มันต้องเลื่อนชั้นมาในทางสิ่งที่ตนพูดว่าทำไม่ได้ นั่นแหละ, อะไรที่พูดว่าทำไม่ได้นั่นแหละ มันต้องเลื่อนชั้นมาทางนั้น; เช่น**ทำลายความยึดมั่นถือมั่น**, ให้มีจิตว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่า**ตัวกู**, นี่ก็จะต้องเป็นสิ่งที่ทำได้ หรือทำให้ได้ขึ้นมา.

เพราะโง่จึงมีความกลัว.

แล้วสิ่งที่ไม่ต้องลงทุนอะไรมาก ก็คือเรื่องความกลัวนี้ น่าเอามาคิดมานึก. **ทำไมเราจะอยู่โดยไม่ต้องมีความกลัวจะได้หรือไม่?** เราจะมีชีวิตอยู่โดยความกลัวไม่รบกวนเลยนี้ จะได้หรือไม่? มันก็ต้องได้ เพราะว่ามีคนทำได้, พระอรหันต์โดยเฉพาะเป็นผู้ที่ทำได้ โดยไม่มีความกลัว, ความกลัวหายไปขาดสูญไปอย่างเด็ดขาดเลย. นี่เราไม่เป็นพระอรหันต์ จะถือว่าทำไม่ได้, หรือเราจะทำได้บางส่วนหรือว่าทำได้ตามที่ทำได้. เราก็คงจะคิดเห็นได้ด้วยเหตุผล *common sense* ของเราเองว่าความกลัวนี้มันเป็นความโง่ เหมือนที่พูดมาแล้วข้างต้น, ว่า**ความกลัวนี้ไม่ใช่อะไรนอกจากความโง่**, กลัวผี กลัวอะไรที่มันไม่มีตัวตนนี้ กลัวผี กลัวความมืด กลัวอะไรที่มันไม่มีตัวตนจริงนี้ คือความโง่มาก.แต่ถึงจะกลัวสิ่งที่มีอยู่จริง เช่น กลัวเสือที่เดินมาเฉพาะหน้า นี่มันก็ยังเป็นความโง่อยู่นั่นแหละ, ลองคิดดูเถอะ.

อย่างที่แรกที่กลัวผี **นี่เป็นคนโง่ เพราะถูกสอนให้โง่มาแต่เล็ก ;** สุนัขหรือแมวไม่กลัวผีเพราะมันไม่มีอะไรมาสอนให้กลัวผี มันจึงกัดสิ่งที่คุณเรียกว่าผีด้วยซ้ำไป. สุนัขเข้าไปในป่าเข้าซุกผีกินเลยทำไมไม่เห็นกลัว, คนนี้เห็นกระดูกเล็ก ๆ ลักขึ้นหนึ่งก็กลัว กลัวจนใจสั่นก็มี; นั่นคือความโง่ของคนที่สัตว์ไม่มี. โครงกระดูกที่แขวนอยู่ที่ศาลานั้นเป็นตัวอย่างที่ดี ที่คนกลัว, แล้วบางคนก็หายโง่ก็ไม่กลัว ที่แรกเอามากลัวกันทั้งนั้น.

นี่ผมจะเล่าให้ฟังอีกครั้งหนึ่งว่า เมื่อเราเอาโครงกระดูกมาใหม่ ๆ มาแขวนไว้พอรู้ไปถึงคนนั้นคนนั้นก็มาดูกัน แล้วครูก็พานักเรียนมาศึกษาจำนวนหนึ่ง ๓๐ - ๔๐ คน. ในนักเรียน ๓๐ - ๔๐ คน นั้นมีต่าง ๆ กัน นักเรียน ๒ - ๓ คนกอดเสาดตรงบันได้ ไม่กล้าย่างขึ้นมาสั้นบน กอดเสากลัวตัวสั่น, แล้วกลัวจริง ๆ ด้วย แต่ตาก็ยังอยากจะดู.

นักเรียนส่วนมากก็ยืนอยู่ห่าง ๆ แล้วนักเรียนจำนวนน้อยเข้าไปใกล้มาก แล้วมีนักเรียน ๒ คนหรือไม่เกิน ๓ คน กล้าจับต้อง, แล้วก็ให้นักเรียนคนเดียวเท่านั้น ที่กล้าเอาหัว ดุนเข้าไประหว่างโครงกระดูก ให้โครงกระดูกตะตึงเขากอดเขา, เด็ก ๆ ก็ยังต่างกัน อย่างนี้ ความกลัว, แล้วโครงกระดูกก็อันเดียวกันขึ้นเดียวกัน. แล้วเด็ก ๆ ๒ - ๓ คน ที่ว่ากลัวตัวสั่นอยู่ที่เชิงบันไดนั้น กลับไปถึงบ้านยังเป็นไข้อีกตลอดคืน. เด็กพวกหนึ่ง ก็ไม่เป็นอะไรนัก เด็กที่ไม่กลัวเลย ก็ไม่เป็นอะไรเลย; โครงกระดูกอันเดียวกัน, แต่ว่าเพราะความงัวที่มีอยู่มากน้อยต่างกัน จึงมีปฏิกริยาแตกต่างกันหลายชนิดหลายชั้น.

ผมก็บอกว่า เด็กพวกนี้คิดเลยไม่เป็น คิดเลยขั้นแรกที่สุดไม่เป็น ถ้าคิด เป็นมันก็ต้องคิดได้, ว่าในเรานี้มีโครงกระดูกครบเหมือนกัน ที่โครงกระดูกนั้นมี อย่างไร ในเรานี้ก็มีครบ, แล้วอะไร ๆ ที่เรามีอีกเยอะเยอะโครงกระดูกนั้นไม่มี เช่นเลือด เนื้อ หัวใจ ตับ ปอด เรามีเยอะเยอะ โครงกระดูกนั้นไม่มี. แล้วถ้า**สมมติว่า โครงกระดูกนั้นมีวิญญาณยังสิงอยู่ เราก็มีวิญญาณยังสิงอยู่**, ดีกว่าและมากกว่า, เป็น วิญญาณที่ดีกว่า มากกว่า. สมมติว่าจะชกกัน เราก็ต้องทำได้ดีกว่า เรามีวิญญาณที่ดี กว่า, เรามีกล้ามเนื้อมีเลือดมีอะไรจะชก จะฆ่ากัน เราต้องชนะวันยังค่ำ. เด็กคิดเลข เป็นเสียหน่อยมันก็ไม่ต้องกลัว; นี่ว่ากันโดยตรงไปตรงมาตามเหตุผล มันก็ไม่ต้อง กลัวแล้ว; เดียวนี้มันมีแต่ความงัว ที่ทำให้กลัว. นี่ก็หลายคนก็ยอมฟัง ยอมเชื่อ ยอมฟังแล้วก็ทำให้บรรเทาความกลัวลงไปได้, แต่ถ้าไม่ขยันคิดไม่หมั่นคิด ตามแนวนี้ มันก็ไม่ทำลายความกลัวที่เรื้อรังในจิตใจเสียได้. ฉะนั้นก็ต้องเอาไปคิด ไปเจริญ ภาวนาคิดอยู่เสมอ มันจึงจะค่อยทำลายความกลัวให้หายไปได้.

เรื่องไม่มีตัวตนนั้น มันก็ดูเป็นเรื่องง่าย ที่จะทำลายความกลัว, ที่นี้เรื่อง ที่มีตัวตนจริง เช่นกลัวเสือ กลัวงู กลัวว่าฟ้าผ่าลงมาถูกตาย, นี่กลัวในสิ่งที่มีตัวจริง มันก็ยังยากขึ้นไปกว่า; เพราะมันมีอารมณ์กลัวนั้นมากกว่า มันปรากฏอยู่เฉพาะ

หน้า. แต่ถึงอย่างนั้น มันก็น่าจะมองไปในแง่เดียวกันว่า เรายังมีความโง่ เราจึงต้องลำบากเพราะความกลัว, **เราไม่กลัวเสียไม่ดีกว่าหรือ**, มันจะเป็นอย่างไรเราก็ไม่กลัวเสีย จะไม่ดีกว่าหรือ.

ความกลัวนี้กลัวมากกว่าเหตุ, กลัวมากกว่าต้นเหตุแห่งความกลัว พอเห็นวัตถุหรือเห็นสิ่งที่กลัวมันก็กลัว, แล้วมันอาจจะคิดไว้ล่วงหน้าสำหรับกลัวก็ได้ โดยที่สิ่งนั้นไม่ได้ทำอันตรายเราเลย. สมมติว่าเราเห็นเสือปลอม ที่ไม่ใช่เสือจริง ที่เขาทำหลอก ๆ นี้ ในป่าในที่ที่เราเชื่อว่ามีเสือ เราก็กลัวเท่ากับกลัวเสือจริง ๆ. นี่รูปหลอกทำให้คนกลัวจนเป็นไข้, เป็นอะไรได้เหมือนกัน. ฉะนั้น**ความกลัวนั้นมันไม่ได้เกิดจากของจริง** อย่างที่เราคิด, มันเกิดจากความโง่ตามที่เราสร้างอะไรขึ้นมาอีกอันหนึ่ง; เช่นเสือปลอมนี้ เราคิดว่าเสือจริง เราก็สร้างเสือจริงขึ้นมาในจิตใจแล้วเราก็ก้าว.

สร้างมโนภาพขึ้นมาทำให้กลัวได้.

การสร้างมโนภาพหรือที่เรียกว่า imagination ขึ้นมานี้ นี่เป็นตัวการร้าย ตัวการตัวร้ายที่สุด **ที่ทำให้เกิดความกลัว**; ถ้าทำลายอันนี้ได้ ความกลัวก็ไม่มี มีไม่ได้. อย่างเราเห็นเสือ เราก็ต้องมี *imagine* ว่ามันจะกัดเรา หรือมันกัดเรา; แม้ว่าเสือปลอมก็มี *imagination* ว่ามันจะกัดเรา ที่นี้เห็นเสือจริง แต่เสือตัวนั้นไม่กัดใคร. ธรรมดาสัตว์หรือเสือมันไม่ได้กัดใครเสมอไปดอก แต่เราก็ก้าว มี *imagine* ว่ามันกัดเราเสมอ. นี่มันเป็นเรื่องข้อเท็จจริงของสิ่งที่เราก้าว มันสร้างภาพที่ทำให้เราก้าวขึ้นมาโดยอัตโนมัติ โดยตัวมันเอง โดยไม่ต้องเจตนา, แล้วมันก็ครอบงำจิตใจที่เป็นสติปัญญาหมด, สติปัญญาไม่มีเหลืออยู่เลยตอนนั้น มันก็ต้องกลัว.

นี่ใครมีตัวตนจัด รักตัวจัด ก็กลัวตายมาก, ใครยิ่งรักตัวมาก ก็กลัวตายมาก, ใครรักทรัพย์สมบัติมาก, ก็กลัวตายมาก รักลูกรักเมียมาก ก็กลัวตายมาก, คนที่มีความรักเพียงเล็กน้อย มันก็กลัวตายน้อย. เห็นเสียอย่างเดียวกัน คนหนึ่งมันกลัวน้อย คนหนึ่งมันกลัวมาก ไม่แน่นอน, บางคนเกือบจะไม่กลัว คนที่เขากล้าเป็นพรานหรือเป็นอะไร เขาก็ก่อนจะไม่กลัว. แล้วถ้าดีไปกว่านั้นอีก เขาก็ไม่กลัว; เพราะเขาไปมัวคิดแต่จะยิงเสีย ก็เลยลืมกลัวเสียไปเสีย อย่างนี้. *imagination* อันพื้นฐานมันถูกครอบงำไปหมดไม่มีปรากฏ, มันเหลือแต่ว่ากูจะยิงมึง แล้วก็กลัวความกลัว.

ไม่มีอุปาทาน ก็ไม่มีความกลัว.

นี่ พระอรหันต์ก็ไม่กลัว ไม่มีอุปาทานก็ไม่มีความกลัว เพราะว่าไม่มีความรู้สึกเป็นตัวกู, ไม่มีอะไรเป็นตัวกู - ของกูเหลือ; เพราะฉะนั้นจึงไม่กลัว ไม่กลัวโดยเด็ดขาดโดยประการทั้งปวง, เพราะว่ามันไม่มีอุปาทานว่าตัวกู มันก็ไม่มีวัตถุที่จะถูกทำลาย คือไม่มีตัวกูที่จะถูกเลือกกัดเลยไม่กลัวโดยประการทั้งปวง. ถ้าความกลัวไม่ครอบงำจิต จิตเต็มอยู่ด้วยสติปัญญา ก็พอจะรู้ได้ว่า ควรทำอย่างไร จะยืนเฉยอยู่หรือว่าจะเดินหนีไป, หรืออะไรก็ตาม พอสมควรแก่เหตุการณ์นั้นไม่มากมาย. ฉะนั้นถ้าว่าเสือมันเข้ามาจริง ก็ไม่ต้องวิ่งหนี, มันกินก็ได้, หรือว่าถ้าเราจะหลบหนีได้ ก็หลบหนีตามสมควร ซึ่งไม่มากเกินไป.

เพราะฉะนั้นมันจึง มีเรื่องที่เป็นปัญหาขึ้นมา ระหว่างมนุษย์ธรรมดา กับพระอรหันต์; พระอรหันต์ไม่กลัวตาย เพราะว่าหมดอุปาทานว่าตัวกู - ของกู, ถ้าคนธรรมดาจะเกิดไม่กลัวตาย ขึ้นมาบ้างก็ต้องมีอะไรมากลบเกลื่อนอุปาทานอันนี้; มีความบ้าบิ่น หรือมีความอะไรก็ตาม ให้มันรุนแรง เข้ามากลบเกลื่อนอุปาทานอันนี้ ก็ไม่กลัวตายได้เหมือนกัน; เช่นว่า เป็นนายพรานจะยิงเสือ มันก็มัวกลัวตาย

อยู่ไม่ได้ มีอารมณ์อันหนึ่งมากลบล้างอุปาทานอันนี้ ไม่ให้ทำหน้าที่กลัว, หรือว่าคนบ้าบางชนิดอาจจะไม่กลัว มันเป็นคนบ้า มันอาจจะไม่กลัวมันจะถึงกับว่า อยากจะชกเสีย ต่อยเสีย ให้คนดูก็ได้ มันไม่กลัวก็ได้.

ฉะนั้นความที่ไม่กลัวนี้ มันก็มีหลักอยู่ที่ว่า อุปาทานว่าตัวกู - ของกูนี้ มันไม่ได้ทำหน้าที่, เพราะมันไม่มีจะทำหน้าที่ หรือเพราะมันไม่ได้ทำหน้าที่ ถ้ามีอุปาทาน มันก็อุปาทาน ไม่มีโอกาสทำหน้าที่ ก็เลยไม่กลัว. ถ้าไม่มีอุปาทานเช่นพระอรหันต์ ไม่กลัว อุปาทานทำหน้าที่ไม่ได้เพราะว่าไม่มี; ฉะนั้นบางทีคนบ้า หรือว่าโจรร้ายกาจ ทำอะไรได้เหมือนพระอรหันต์ก็มี, เช่น เรื่องไม่กลัวตายอย่างนี้เป็นต้น.

เอาเถอะเรามาพูดกันถึงคนธรรมดาสามัญ คือพวกเราที่กำลังจะเลื่อนชั้น นี่ดีกว่า อย่าปล่อยให้ความกลัวมาครอบงำยับยั้งอะไรมากมาย เหมือนที่แล้ว ๆ มา, คือเราควระบรรเทามันลงไปเรื่อย ๆ จะเป็นการดีกว่า. แล้วก็ไม่มีทางอื่น นอกจากเรื่องราวของพระอรหันต์ และจะเดินตามรอยของท่าน, คือทำลายอุปาทาน หรือบรรเทาอุปาทาน หรือว่ามีสติปัญญาขึ้นมา แทนที่จะมีอุปาทาน.

ฟังถูกไหม? เมื่อเห็นเสือ นี่อุปาทานที่เห็นแต่ตัวกู - ของกูมันทำให้กลัว; นี่เราอย่าให้เกิด โดยให้มีสติปัญญา, หรือสติสัมปชัญญะมาแทน เป็นความคิดที่เป็นสติปัญญาเสีย มันก็ยิ่งดีกว่า หรือมีความกลัวน้อยกว่า มีความทุกข์น้อยกว่า. นี่เมื่อเห็นเสือ ไม่ต้องปล่อยให้ความกลัวครอบงำ จนทำอะไรไม่ถูก; ความกลัวนี้ถ้ามันครอบงำหนัก คนทำอะไรไม่ถูก กลัวตัวสั่น กลัวจนสลบไปเลย หรือกลัวจนทำหน้าที่อะไรไม่ได้ ทำไม่ถูก, เราก็มีการสร้างความรู้สึกที่เป็นสติปัญญาขึ้นมาแทน.

เอาละ ว่าถ้ามันเจอเสือ จะต้องกลัวทำไม, เราก็ต้องคิดด้วยสติปัญญาที่มีอยู่แทนความกลัวนั้น ว่าเราควรจะทำอย่างไร; ถ้าควรวิ่งก็วิ่ง, ถ้าไม่ควรวิ่ง

จะขึ้นต้นไม้ก็ขึ้นต้นไม้, หรือควรจะหลบ จะแอบ, จะเตรียมตัวอย่างไร ก็ทำอย่างนั้น โดยไม่ต้องกลัว. ถ้าวิ่งด้วยความกลัว มันก็ต้องหกล้มหลุก, ขึ้นต้นไม้ด้วยความกลัว มันก็ต้องขึ้นไปไม่ได้ หรือพลัดตกลงมา ขึ้นแล้วขึ้นผิด ก็พลัดตกลงมา, เหล่านี้ล้วนแต่ให้เสียกินได้ เสียเป็นฝ่ายได้เปรียบ.

นี่ถ้าไม่กลัว จะวิ่งได้ดี วิ่งได้อย่างดีที่สุดเลย, หรือขึ้นต้นไม้ก็ขึ้นได้อย่างดี, หรือจะเตรียมอะไรเพื่อหลบหลีกอย่างไร, ก็ทำได้อย่างดี. นี่ถ้าเห็นว่าหมดทาง หมดทางที่จะวิ่ง หมดทางที่จะขึ้นต้นไม้ วิ่งไม่ได้ไม่มีต้นไม้จะขึ้น ไม่มีอะไร จะเผชิญกับเสือแน่ ก็อย่ากลัว. ถ้าเข้าไปเผชิญกับเสือด้วยความไม่กลัว เพราะมันไม่มีอะไรดีกว่านั้นแล้ว มันมีทางที่จะต่อสู้เสือมือเปล่า ก็ได้บ้าง ดีกว่าคนที่มัวแต่กลัว, อาจมีสติปัญญาใช้โยโด ใช้อะไรไปตามเรื่อง โดยไม่ต้องกลัว, ไม่เป็นทุกข์ หรืออาจจะสนุกไปเลยก็ได้.

รู้จักใช้ดับไม่เหลือจะเป็นพระอรหันต์ได้.

นี่ถึงกับเขาเป็นว่า **สู้เสือไม่ได้** เสือกัดเอาแล้วนี้ หรือเสือเคี้ยวกินอยู่ อะไรก็ตาม ก็ไม่ต้องกลัว; อย่างนี้มีหวังที่จะได้เป็นพระอรหันต์ ประเภท **ชีวิตสมสึสี คือเป็นพระอรหันต์พร้อมกับดับจิต**. เราไม่กลัวอยู่เรื่อยจนดับจิต มีอาการอย่างนี้ เขาเรียกว่าเป็น **ชีวิตสมสึสี**. ถ้าเป็นคนเคยศึกษามาดีแล้วในเรื่องความดับไม่เหลือ, สมัคดับไม่เหลืออยู่ก่อนแล้ว, แล้วสมัคดับไม่เหลือที่นี้อีก ก็เป็นพระอรหันต์ **ชีวิตสมสึสี** ในปากเสือ ในวินาทีสุดท้าย ที่เสือมันกัดถึงที่ที่ต้องตาย มันยังดีกว่ากันเป็นไหน ๆ. ยกตัวอย่างเรื่องเสือ ที่เป็นตัวอย่างที่ดี ที่คนกลัวกันมาก ว่าถ้าเราอยากจะเป็นผู้ที่อยู่ในระดับที่เลื่อนขั้นขึ้นมาบ้าง, ไม่ใช่คนพาลหรือปุณฺณกินไป มันก็ควรจะเป็นอย่างนี้ แล้วที่อยู่ในระหว่างกลาง.

มีเรื่องเล่าเป็นอรรถกถาในมหาสติปัฏฐาน อยู่เรื่องหนึ่ง ว่าภิกษุองค์หนึ่ง ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ เป็นพระธรรมดา ไม่นั่งอยู่ในป่าทำความเพียร เพื่อเป็นพระอรหันต์, แล้วพอดีเสือกัด ท่านเป็นผู้เจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ว่าเวทนานี้ ไม่ใช่อะไรอื่น นอกจากเมคานิสมในจิตที่เกิดขึ้น ตามเหตุตามปัจจัย ตามกฎของธรรมชาติ **ไม่ใช่ตัวตน บุคคล เรา เขา อะไร, ก็เอาเวทนาที่เสือกัดเข้าแล้วนี่ เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน** แล้วก็พิจารณาไป เสือกัดไป กินไป. พระภิกษุองค์นี้ก็เรียกว่า เพ่งกำลังจิตคือเพ่งกำลังจิต ให้แรงพอที่จะพิจารณาอย่างนี้อยู่เรื่อยไป, พิจารณาไปพลาง เสือกินไปพลาง, จนถึงวินาทีสุดท้าย มันไปกินถูกที่ทำให้ต้องตาย ก็เป็นอรหันต์เหมือนกัน ประเภทชีวิตสมสึสี.

ฉะนั้นถ้าเราจะต้องเผชิญกับสิ่งที่กลัว ที่เคยกลัว หรือทำอันตรายให้ถึงต้องเสียชีวิต, ก็ควรจะ**ไม่กลัว** หรือกลัวน้อยกว่าคนอื่น, แล้วถือเอาโอกาสนั้นเป็นโอกาสที่จะได้เป็นพระอรหันต์, มีกำลังใจมาเป็นพระอรหันต์พร้อมกับความตาย ยังดีกว่าที่ไม่เป็นพระอรหันต์เสียเลย. ถ้าว่ากลัว - กลัว - กลัว ทำอะไรไม่ถูก มันก็ตายโหง, มันก็สมน้ำหน้าของคนโง่, ตายโหงดีกว่า ตายโดยไม่อยากตาย. ฉะนั้นคนแทบทั้งหมดตายโหงทั้งนั้น เพราะตายด้วยความไม่อยากตาย, แล้วมีอะไรมาทำให้ต้องตาย มันก็ตายโหง **ไม่มีสติสัมปชัญญะตาย.**

ฉะนั้นเราป้องกันการตายโหงได้ ด้วยการที่**ไม่กลัว** อย่าให้ต้องตายลง เพราะความกลัวตายไม่อยากตาย แล้วต้องตาย. พอมีอะไรเกิดขึ้น ก็มีสติสัมปชัญญะทันที; แม้ในกรณีที่เราเรียกว่าอุบัติเหตุถูกระเบิดตกลงมา หรือรถไฟชนกัน หรืออะไรก็ตาม, อุบัติเหตุต่าง ๆ เราก็ควบคุมสติได้; ถ้าเมื่อมันต้องตาย ก็ตายอย่างคนมีสติ, ไม่ให้ตายโหง เหมือนกับว่าตายกันทั้งกระบวนรถชนกัน นี่มันตายโหงหมด,

ไม่อยากตายแล้วอะอะโวยวาย ตายลงไป ตัวเราไม่พลอยตายโหงกับเขา. ให้สิ่งต่าง ๆ
ดับไป แล้วถือเอาอันนั้นเป็นอารมณ์, สมัครดับไม่เหลือ ไม่เกิดอีกต่อไป อะไ
ทำนองนี้ เรายังจะได้เป็นพระอรหันต์ โดยไม่ทันรู้ตัวก็ได้; ถ้าฝึกฝนไว้ดีแล้ว ไม่
ใช่ของยากเลย.

นี่เรื่องความกลัวมันมีอยู่อย่างนี้ จะใช้ให้มันเป็นประโยชน์ก็ได้.
วัตถุสำหรับกลัว หรือกรณีของความกลัวนี้ จะใช้ให้เป็นประโยชน์ ให้ได้ประโยชน์ในทาง
ธรรมะก็ได้, สำหรับจะได้เป็นคนขี้ขลาดเป็นผีตายโหงไปในที่สุดก็ได้. ฉะนั้นระวัง
อย่าให้ เสียอะไรมากไปในเรื่องนี้; ไปคิดดูให้ดี ๆ ไปเตรียมตัวให้ดี ๆ เพราะว่าเรา
จะต้องเผชิญกับความกลัวตลอดเวลา.

คืนนี้คุณเดินกลับไปกุฏิ คุณก็กลัวงูตลอดเวลา แล้วคุณก็งัวงูตลอดเวลา;
ฉะนั้นเราต้องเดินไปโดยไม่ต้องกลัว, ความกลัวมันเป็นอย่างไร, แยกออกไปไม่ได้
อย่างไร. คุณก็รู้เอาในเวลาทีกลัว จะมารู้ในเวลานี้ที่นี้ไม่ได้ ที่นี้ไม่มีใครกลัว ดีไป
หมด เก่งไปหมด; แต่พอต้องเดินไปในที่มืด แม้ไม่มีงู คุณก็กลัวว่า มันมีงูอยู่ตลอด
เวลา, แล้วก็ไปรู้เอาเองว่า มันแยกออกไม่ได้จากจิตใจอย่างไร ถ้าเราปล่อยไปตามธรรมดา
ของคนที่ไม่รู้อะไร.

ถ้าเราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า เราควรมีอะไร ที่แยกออกไปได้,
กันออกไปได้ หรือไม่กลัวเลย, แล้วก็มีสติปัญญาที่จะป้องกันไม่ให้งูกัดด้วย. หรือว่าถูก
งูกัดแล้วยังได้ประโยชน์จากการกัดนั้นมากมาย, ในวิธีเดียวกัน คือ การทราบข้อเท็จจริง
ของธรรมชาติ ของชีวิต ของโลก ของสังขาร;แต่เราก็ไม่ได้หมายความว่า นี่จะสอน
ให้ไปหาเสือ ให้เสือกัด หรือไปให้งูกัด. ต้องการแต่เพียงปล่อยให้ไปตามเรื่อง
ตามราว ตามธรรมชาติ, แล้วเราก็มีสติปัญญา, มีความรู้พอที่จะศึกษา, แล้วก็ถือ

เอาสิ่งเหล่านั้นเป็นบทเรียน เป็นบทศึกษา, แล้วก็วัดตัวเองเรื่อย ๆ ไป รู้ตัวเองเรื่อย ๆ ไป ในการที่จะสูงขึ้น ๆ ในทางจิตใจ เกี่ยวกับกิเลส.

ถ้าสมมติว่า **ความกลัวน้อยลงได้ กิเลสอื่นก็น้อยลงตามหมด**; ความรักหรือความโกรธก็น้อยลงตามหมด เพราะมันมาจากต้นตออันเดียวกัน คือยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู - ว่าของกู. ฉะนั้นเราทำลายกิเลสชื่อไหนก็ได้ กิเลสชื่อราคะก็ได้ ชื่อโทสะก็ได้ ชื่อโมหะก็ได้, มันกระเทือนถึงรากเหง้า คือตัวกู - ของกูทั้งนั้น, แล้วมันก็พลอยบรรเทาตามลงไปด้วยกัน มันก็มีปัญหาเหลืออยู่ว่า อะไรมันรบกวนความสงบสุขของเรามากกว่า เราก็เล่นงานกับตัวนั้น หรือเรื่องนั้นแหละก่อน. ถ้าความกลัวมันรบกวนเราตลอดเวลาเราก็ต้องเล่นงานกับมันก่อน, อย่างน้อยก็**เรื่องกลัวเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่กลัว ๆ กันอยู่**: กลัวความมืดบ้างกลัวผีบ้าง กลัว ภูบ้าง กลัวอะไรบ้าง.

เอาของจริงนี้ เป็นบทเรียนสำหรับปฏิบัติ, อย่าไปนอนคิดฝันเรื่องที่ไม่มีอยู่จริง คิดฝันอย่างนั้นมันดีไปหมด มันเก่งไปหมด. **ต้องเป็นเรื่องที่มีอยู่จริง** ที่มันมีกำลังที่จะครอบงำจิตใจของเราจริง, แล้วเราก็จะมีกำลังใจต่อสู้กัน หรือไม่ก็ลงดู. ฉะนั้นอย่าไปกลัวมันเสียหมด จนถึงกับว่าไม่กล้าทำอะไรเดี๋ยวคุณก็จะไม่กล้าทำอะไรเสียจริง ๆ ฟังถูกไหม? **ถ้าคุณมีแต่ความกลัว** ขยายตัวออกไป ขยายตัวออกไป, แล้วก็**คุณจะไม่กล้าทำอะไร** แม้แต่กินข้าว คุณจะไม่กล้าฉันอาหารของหมู่บ้านนี้ ซึ่งทำไม่สะอาดมีเชื้อไทฟอยด์ มีเชื้อบิด มีเชื้ออะไรอยู่ในนั้น, แล้วคุณก็ไม่กล้ากินข้าวของที่นี้ก็ได้, เป็นถึงขนาดนี้แล้วที่ผมว่านี่จริงนะ ไม่ใช่ผมหลอก หมู่บ้านแถวนี้หรือว่าชนิดนี้ก็แล้วกัน ที่ไหนก็ตามใจ เขาจะทำความสะอาดไม่ได้ดอก, มันก็มีเชื้อไทฟอยด์ เชื้อบิดอะไรอยู่. เมื่อก่อนนี้ร้ายกว่านี้ ผมมาอยู่วันแรกก็เป็นบิดพอกอยู่ไปนาน ๆ มันก็ขึ้น *immunity* เกิดขึ้นมากี่ขึ้น. เราควรจะขอบใจมัน เชื้อไทฟอยด์ เชื้อบิด

ที่เรากินเข้าไป ก็ไปสร้าง *immunity* แล้วต่อไปเราก็กินได้ แล้วเราก็กินได้มากขึ้น คือ กินเชื้อโรคได้มากขึ้น, พุดกันอย่างนี้ดีกว่า. นี่ถ้าเราไปมัวกลัวอยู่ ก็ไม่ต้องกินแน่, หรือถ้ากิน ก็ด้วยความลำบาก แล้วก็ยิ่งเลวลง ๆ แล้วก็ต้องตายด้วย.

เรื่องจริงมี เรื่องที่บ้านดอน ผู้พิพากษาคนหนึ่ง นี่หลายสิบปีมาแล้ว **อะไร ๆ ก็ต้องสะอวดหมด** นึ่งแล้วนึ่งอีก ลวกแล้วลวกอีก ล้างแล้วล้างอีก จะเป็นชั้นซ่อม เป็นถ้วยชาม ผ้าปูโต๊ะ แม้กระทั่ง โองไห้ บันได ก็ต้องล้างลวกกันไปหมดเลย, **แล้วไม่เท่าไรแกก็ตาย** เพราะว่าแกไม่มี *immunity* ในตัวเอง เผลอนิดเดียวแกก็ตาย; เพราะโรคที่มีเชื่อนั้น; นั่นแหละความกลัว นี่ต้องรู้จักขอบเขตมันบ้างถ้ากลัวถึงอย่างนั้นแล้ว ก็คิดดูเถอะ จะเรียกว่าคนโง่หรือคนฉลาด ที่มันจะโง่อย่างไม่น่าให้อภัย.

ฉะนั้นเราควรจะขอบใจ สิ่งที่ทำให้กลัวนั้น **สิ่งที่มาทำให้เรากลัวนั้น เราควรจะขอบใจมันเพราะมันทำให้เราเก่งขึ้น ๆ ๆ**; ถ้าเรามีสติปัญญาต้อนรับมัน โดยลูกไม้หรือกลเม็ดของพระพุทธเจ้า คือถือเอาเป็นบทสำหรับศึกษา ที่จะรู้ว่า เวทนา นี่ดีลึกว่าเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคล ตัวตน เรา เขา, แล้วเราก็เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุด จากสิ่งที่เขากลัวกัน.

พระอรหันต์มีคำเรียกหลาย ๆ คำ เช่น **อจุณมฤ - ไม่สะดุ้ง, อนุตตราสี - ไม่หวาดเสียว**, และมีคำเหล่านี้ ไม่มีชนลูก ไม่มีอะไรด้วยความกลัวนั้น, มีชนอันปกสนิทอยู่ตลอดเวลา ก็เพราะว่ามันหมดความสำคัญที่เป็นตัวกู - ของกู, **หมดตัวกู - ของกูที่เป็นความรู้สึก** ที่พร้อมที่จะเกิด มันก็หมดความกลัว.

เรื่องตัวกู - ของกู เป็นเรื่องเดียวที่สำคัญที่สุด ที่ทุกคนจะต้องค่อยศึกษาไป ๆ ทำไป ปฏิบัติไป, แล้วก็ต้องปฏิบัติได้. อย่ามัวเฝ้าอยู่ว่าเรื่องนี้ปฏิบัติไม่

ได้, เรื่องจิตว่างปฏิบัติไม่ได้, มันก็ปฏิบัติไม่ได้จริง ๆ เหมือนกัน เพราะไม่ยอมปฏิบัติ, ไม่สมควรที่จะปฏิบัติ เรื่องความกลัวก็เป็นสิ่งที่ละได้ ทำให้เบาบางไปได้. ฉะนั้นควรจะทดสอบตัวเองอยู่เสมอว่าเดือนนี้มันดีกว่าเดือนที่แล้วหรือไม่, ปีนี้ดีกว่าปีที่แล้วหรือไม่, ในเรื่องเกี่ยวกับความกลัว ความสะดุ้งกลัว สิ่งที่เราเคยขณลูก เราก็ไม่ลูก, ความมืดที่เราเคยกลัว เราก็ไม่กลัว, ไม่ต้องมีอะไรดอกมันมืด ๆ มีอะไรแวบขึ้นมา เราก็ขณลูก, ทั้งที่มันเป็นเพียงตุ๊กแตนตัวหนึ่งเท่านั้น เรามีขณลูก. นี่มันก็เป็นเรื่องน่าหัวสำหรับมนุษย์ ที่เลวกว่าสัตว์ในเรื่องนี้.

นี่คือ ธรรมปาฏิโมกข์ ที่ตรงนี้ไม่พูดเรื่องอะไร พูดแต่เรื่องที่เกี่ยวข้องตัวกู - ของกู เรื่องเดียวเรื่อยไป.

เอาละ พอกันที สำหรับเวลา.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๑๙ -

วันพุธที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๒

ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖

หลักพื้นฐานของตัวกู - ของกู.

ธรรมปาฏิโมกข์ของเราในวันนี้ **จะย้อนไปกล่าวถึงหลักพื้นฐานอีกครั้งหนึ่ง** เพื่อประโยชน์แก่พระที่มาใหม่ด้วย แล้วเพื่อเป็นการย้ำสำหรับผู้ที่เคยฟังมาแล้ว ให้มั่นคงขึ้นด้วย.

ที่ว่า**หลักพื้นฐานของเรื่องตัวกู**นี้ มันมีความสำคัญมาก ในหลายแง่หลายมุม; ถ้าหลักพื้นฐานมันผิดมันก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจกันได้, อีกอย่างหนึ่ง มันอาจจะเข้าใจไม่ตรงกัน แม้ในประเทศไทยเรานี้แล้วยังเราผูกค้ำขึ้นมาใช้ใหม่. เช่น คำว่า **ตัวกู - ของกู** นี้ เขาไม่เคยใช้กันมาแต่กาลก่อน, ทั้งที่คำนี้ก็คำที่มีอยู่ใน **พระคัมภีร์ในพระบาลี** แต่เขาไม่เคยใช้คำแปลอย่างนี้ มันก็ยังเป็นของที่ขัดแย้ง, หรือว่า คุณล้าย ๆ กับว่าเป็นของว่าเอาเองอะไรทำนองนั้น.

ตัวกูของกูคืออหังการ มมังการ.

บางคนจะหาว่าผมตั้งลัทธิขึ้นใหม่ เรื่องเกี่ยวกับตัวกู - ของกู; ที่จริงมันก็เป็นคำเดิมๆ, ในพระบาลี คือคำว่า อหังการ มมังการ แต่มันคู่กับคำว่า อตตนา อตตนิยา. อตตนา แปลว่า ตัวตน, อตตนิยา แปลว่าของตน, แต่พอที่ อหังการ มมังการ คำนี้มันแสดงความหมายรุนแรง จะมัวตนหรือของตนอยู่ไม่ไหว มันจึงเป็นกู หรือของกู ขึ้นมา. อหัง แปลว่า เรา, แต่ภาษาบาลีมันไม่มีคำใช้หลายคำ มันใช้คำเดียวเท่านั้น. แต่ถ้าในกรณีที่เกิดขึ้นมา มันก็คือ กู, อหังก็คือกู; ถ้าเวลาปกติ อหัง ก็แปลว่า เรา พูดกับพระพุทธเจ้า อหังก็ข้าพระพุทธเจ้า, ภาษาบาลีเป็นอย่างนี้เหมือนกับภาษาอังกฤษเหมือนกัน. มมังการก็เหมือนกัน **ความรู้สึกที่เดือดจัด** มันถึงกับต้องแปลว่า ของกู. เรื่องอหังการ มมังการไม่ใช่ของใหม่ มีอยู่แล้วในบาลี, แล้วก็ในพวกอื่นก็มีใช้ ในอินเดียใช้คำนี้อย่างแพร่หลาย เป็นเรื่องที่รู้กันดี. คำว่าอหังการ มมังการ หมายความว่าอย่างไร **ใช้ได้กับกิเลสประเภทละเอียด คือความเคยชินของกิเลส** ด้วย.

ฉะนั้นคำว่า ตัวกู - ของกู นี่ไม่ใช่ของแปลกหรือตั้งเอาใหม่, มีอยู่แล้วในพระคัมภีร์ ในพระบาลี. ในหลักพุทธศาสนา เขาเคยพูดกันแต่ว่าเราของเรา, ที่เรามาแลกเปลี่ยนเป็น กู - ของกูนี้ เพื่อให้หน้าหนักมันเต็มที่, เต็มเปี่ยมของคำว่า อหังการ มมังการ นี่มันเกี่ยวกับวิธีแปลด้วย. ที่จริงคำว่า กู นี่ ภาษาไทยเดิมไม่ใช่คำหยาบ, กูคือคำธรรมดา เช่นในหลักศิลาจารึก สมัยสุโขทัย ใช้คำว่า กู ในความหมายปกติธรรมดา, ไม่ใช่หยาบคาย **พ่อกูซื้อบ้านเมือง, แม่กูซื้อนางเสือง. คำพูดของพระเจ้ารามคำแหงเอง,** แล้วก็มีคำว่ากู ใช้อย่างอื่นธรรมดาสามัญ. **สมัยนี้ถือเป็นคำหยาบ.** เมื่อผมเด็กๆ ผมยังจำได้ว่าเด็กเล็กๆ พูดกับพ่อแม่ ก็พูดว่ากู นี่ยังนึกสงสัย, ตอนที่ผมเป็นเด็ก เด็กๆ พูดกับพ่อแม่ ก็พูดว่า กู, เข้าใจว่าจะเป็นคำเดิมติดมาแต่โบราณกาล ซึ่ง

ไม่ได้หมายความว่าถึงคำหยาบก็เป็นได้ หรือว่าการสั่งสอนอบรมไม่ดี เด็กก็พูดกูก็ได้ ยังสงสัยอยู่ข้อนี้ แต่เป็นที่แน่นอนว่า แต่โบราณมานั้นคำว่า กู ไม่ได้เป็นคำหยาบ.

แต่สำหรับของเราในกรณีของเรา คำว่า กู นี้ให้หมายถึงว่า ความยึดมั่นถือมั่นที่มันเต็มที่แล้ว; ฉะนั้นจึงใช้คำว่า กู ว่า ของกู, ฉะนั้นคำว่า กู - ของกูในที่นี้เราหมายถึง ความคิดที่ปรุงแต่งขึ้นมาในรูปของกิเลส, ไม่ใช่คำพูดธรรมดา, ไม่ใช่คำแทนชื่อธรรมดา. ถ้าไม่เกี่ยวกับความยึดมั่นถือมั่นของกิเลสก็ไม่เรียกว่า ตัวกู หรือ ของกูในที่นี้, คือในกรณีที่เรากำลังพูดกันอยู่.

ที่ผมพูดอยู่เป็นหลักนี้ ถ้าเมื่อไรพูดว่า ตัวกู - ของกู ขอให้เข้าใจว่า มีความยึดมั่นเต็มที, จนเป็นความโลภ หรือเป็นความโกรธหรือเป็นความโง่ เตือดพล่านอยู่; เช่นถ้าถูกใจ ตัวกูมันก็รักอยากจะได้ก็เป็นราคะ เป็นโลภะขึ้นมา, มันไม่ชอบใจ ตัวกูมันก็โกรธ มันก็คิดร้าย อยากจะฆ่าเสียให้ตาย นี่ตัวกูที่มันโกรธ, นี่ถ้ามันหลง คือมันไม่รู้ว่าจะอะไรแน่ แต่มันยังสงสัย มันยังต้องการ มันยังหวัง มันยังอะไรอยู่ มันก็เป็นตัวกูที่โง่ ที่กำลังเดือดอยู่ด้วยความโง่ ความหลง ความไม่รู้. ทั้งหมดนี้เป็นความยึดมั่นถือมั่นทั้งนั้น จึงได้โลภ จึงได้โกรธ จึงได้หลง; ถ้าพูดว่า ตัวกู - ของกู เพียงเท่านี้ ให้รู้เถอะว่ามันมีความยึดมั่นถือมั่นเป็นกิเลสเดือดจัด อย่างหนึ่งอย่างใดอยู่.

ตัวกู - ของกู เกิดเป็นครั้งคราว.

นี่ ความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู - ของกูนี้ ไม่ได้เกิดอยู่ตลอดเวลา, นี่เป็นหลักพื้นฐาน; พูดอย่างนี้คือหลักพื้นฐานที่ต้องจำไว้. ความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกูของกูก็ตาม ไม่ได้เกิดอยู่ตลอดเวลา, อุปาทานนี้ไม่ได้มีอยู่ตลอดเวลา, มันเพิ่งมีต่อเมื่อมีเรื่องเกิดขึ้น; หมายความว่า มีอะไรมากระทบ ทางหู ทางตา

ทางจุมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือจิตคิดในใจเองก็ตาม อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว, มันจึงจะเกิดเพราะผัสสะ; ถ้าไม่ผัสสะก็ไม่เกิดเหมือนกัน. แต่ว่าส่วนมากนั้นคนมันผัสสะแล้วมันก็เกิด; ฉะนั้นจึงว่า **ตัวกู - ของกู นี่เพิ่งเกิด, แล้วเกิดเป็นครั้งคราว เป็นคราว ๆ เป็นเรื่อง ๆ ไป.**

ตัวกู - ของกูเกิด นี่หมายความว่า มันก็เป็นกิเลสซึ่งมีวิชาเป็นต้นเจียน; ที่มันไม่มีสติ ก็คือมีความหลง มีความหลงคือมีวิชา. สมมติว่าเมื่อตากระทบรูปอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วมันไม่มีสติว่ารูปสักว่ารูป หรือว่าตาสักว่าตา; มันไม่มีความรู้อย่างนี้, มันไม่มีสติอย่างนี้ ก็เรียกว่าขาดสติ; **เมื่อขาดสติก็ขาดความรู้, ขาดความรู้ก็คือขาดวิชา** ฉะนั้นจึงเป็นอวิชา. ฉะนั้นอวิชาจึงเพิ่งเกิด อวิชา ก็เพิ่งเกิดเมื่อนั้น เมื่อขาดสติ, **นี่เป็นหลักพระพุทธภาษิตที่ว่า แม้แต่อวิชาก็เพิ่งเกิด.**

จิตมิได้มีวิชาหรือกิเลสตลอดเวลา.

ที่นี้คนอีกจำนวนมาก ครูบาอาจารย์จำนวนมาก **เขาถือว่า อวิชชานี้เกิดอยู่ตลอดเวลาไม่เคยดับ,** เกิดอยู่เป็นพื้นฐาน เกิดอยู่ตลอดเวลา, ก็หมายความว่า อุปาทานหรือกิเลสตัณหาอะไรก็ตามมันจะเกิดอยู่ตลอดเวลา. เช่น เขาพูดว่านอนเฝ้าอยู่ในสันดาน เกิดอยู่แล้วตลอดเวลา; **นี้ผมเห็นว่าไม่ถูก และผิดอย่างยิ่ง** ที่จะให้อวิชาหรือกิเลสเกิดอยู่ตลอดเวลาในใจของคน, นั่นเป็นเรื่องผิดอย่างยิ่ง และ**ผิดต่อหลักพระพุทธภาษิตที่ว่า แม้แต่อวิชาก็เพิ่งเกิด.** คิดดูให้ดี ๆ แม้แต่ความโง่ความหลงนี้ก็เพิ่งเกิด, เกิดเมื่อมีเรื่องแล้วผัสสะ.

มีเรื่องคือตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่าเรื่อง เรียกว่าเกิดเรื่อง; **พอเกิดเรื่องนั้นแล้วผัสสะ** ใจไป เพราะการผัสสะในการที่กระทบกับอารมณ์ นี่เรียกว่า อวิชชา, **อวิชชาก็เพ็งเกิด**; นี่ก็หมายความว่า **จิตไม่ได้เกิดอวิชชาอยู่ตลอดเวลา, แต่ว่ามีความเคยชินที่จะเกิดอวิชชาอยู่ตลอดเวลา.** ข้อนี้ยอมรับ มีความเคยชิน, **มีนิสัยหรือความเคยชินที่จะเกิดอวิชชา** หรือกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งเหมือนกันแหละ ได้ตลอดเวลา, แต่มันเกิดจริงมันเพ็งเกิด.

ฉะนั้นการจะตัดกิเลสกับตัดความเคยชินของกิเลสมันคนละเรื่อง. ถ้าตัดความเคยชินของกิเลสได้ ก็เป็นพระอรหันต์ หรือเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่ง; แต่ว่าการตัดกิเลส ข่มกิเลส หรืออะไรเป็นเรื่องคนธรรมดาเขาทำได้, และอีกอย่างหนึ่ง บางทีมันก็ไม่ได้มีการตัดการข่มอะไรดอก **เมื่อมันหมดเหตุหมดปัจจัย** กิเลสมันก็ดับไปเอง, คราวหนึ่งเป็นคราว ๆ ไปเหมือนกัน.

ฉะนั้นโดยหลักพื้นฐาน ต้องเรียกว่า **จิตนี้ไม่มีกิเลส, จิตพื้นฐานถือว่าไม่มีกิเลส; อย่างในพระบาลีว่า ปภัสสร มิตํ ภิกฺขเว จิตฺตํ - จิตนี้เป็นประภัสสร, อากนฺตฺเกหิ อุปกฺกิลเสหิ อุปกฺกิลฺลิจฺฉํ เสร้าหมองเพราะกิเลสที่เป็นอาคันตุกะเข้ามา.** กิเลสนี้หมายถึงอวิชชา หรือกิเลสชื่อใดก็ตาม ที่มันเกิดขึ้นเมื่อผัสสะ; เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง เป็นต้น, จึงขอให้ถือว่า จิตตามธรรมดาไม่ได้มีกิเลสเกิดอยู่. ต่อเมื่อมันมีเรื่องกระทบทางใดทางหนึ่ง แล้วใจแล้วผัสสะ มันจึงจะเกิด, **ผัสสะก็คือเกิดอวิชชา,พอเกิดอวิชชาก็เกิดตัณหา อุปาทานอะไรได้ตามลำดับ; เพราะฉะนั้นเราไม่ได้เกิดตัณหา ไม่ได้เกิดอุปาทานว่าตัวกูว่าของกู อยู่ตลอดเวลา.**

ดูให้ดี คิดดูให้ดี สังเกตดูให้ดี พิจารณาจิตใจของตัวเองดูให้ดี อุปาทานว่าตัวกูว่ของกูนี้มีได้เกิดอยู่ตลอดเวลา, มันเกิดเป็นคราว ๆ. แต่เนื่องจากมันเกิดเป็นคราว ๆ บ่อยนัก มันจึงมีความเคยชินที่จะเกิด อย่างไม่ทันรู้ทีเดียว. ความเคยชินนี้มีมาก จนเกิดได้เร็วไม่ทันรู้; ฉะนั้นเราจึงเผลอหรือเข้าใจผิดไปว่า มันเกิดอยู่แล้ว, ที่จริงมันเกิดเร็วมาก เป็นอัตโนมัตติที่เร็วมาก จนเราคิดว่ามันเกิดอยู่แล้ว.

เรามีความเคยชินที่จะเกิดความคิดเป็นตัวกู - ของกู มาตั้งแต่เล็ก ๆ ตั้งแต่อ่อนแอออกมา เด็กคลอดออกมาพอเริ่มรู้อะไรบ้าง มันก็ถูกสอนให้เป็นตัวกู - ของกู ตั้งแต่อนอนอยู่ในเบาะ ยังลุกนั่งไม่ได้ มันก็มีความเคยชินที่จะเกิดตัวกู - ของกู แล้ว ; เพราะมันถูกอบรมมาอย่างนั้น ให้เป็นตัวกูแล้วก็ยังเป็นของกู;เช่นพ่อแม่ของกู แล้วตัวกูตัวกูจะกิน ตัวกูไม่ได้กินก็โกรธ, ตัวกูได้กินก็ดีใจอย่างนี้, มันค่อย ๆ **สร้างรูปของตัวกู - ของกูนี้ขึ้นมาเรื่อย ๆ จนมันคง และจนเคยชิน.**

นี่เรามีอายุตั้ง ๓๐ ปี ๔๐ ปี มันก็มีความเคยชินมาก, วันหนึ่งมัน**สร้างความเคยชินในเรื่องนี้หลายร้อยครั้ง,** ไปคิดดูให้ดี เท่าจำนวนครั้งที่เกิดตัวกูวันหนึ่ง ๆ จะมีหลายครั้ง, หรือบางคนจะหลายสิบครั้ง, หรือบางคนจะหลายร้อยครั้งก็ได้ คือความคิดที่มันสำเร็จรูปเป็นกิเลสทีหนึ่ง แล้วก็ต้องเรียกว่าเป็นตัวกู - ของกู ทีหนึ่งครั้งหนึ่ง แล้วมันจะสร้างความเคยชินเท่าไร. สมมติว่าในวันหนึ่ง ๒๔ ชั่วโมง เกิดได้สัก ๕๐ ครั้ง, ชั่วโมงละ ๒ ครั้ง ประมาณอย่างนั้น นี่เป็นอย่างน้อยที่สุดแล้วนะ, แล้วเดือนหนึ่งเท่าไร ปีหนึ่งเท่าไร, แล้ว ๑๐ ปีเท่าไร, มันชินมากขนาดนี้ ตัวกู - ของกูเลยเป็นเรื่องที่ชินเป็นเรื่องที่ชินเป็นนิสัย จนเป็นคุณสมบัติของมันเองเสียอย่างนั้น.

นี่เป็นข้อเท็จจริงหรือเป็นหลักพื้นฐานที่จะต้องรู้ก่อน ว่า**กิเลสนี้ไม่ได้เกิดอยู่ตลอดเวลา; แต่ว่าเกิดเป็นคราว ๆ และเกิดบ่อยจนชิน** เหมือนกับว่ามันมีอยู่

ตลอดเวลา. ถ้าเราพบข้อเท็จจริงอันนี้แล้ว เราก็จะต้องสรุปให้ได้ว่า เวลาที่กิเลสไม่เกิด มันก็มี, เวลาที่จิตว่างจากกิเลสอยู่เองมันก็มี, เวลาที่จิตเกิดกิเลสมีกิเลสมันก็มี, มันมีอยู่เป็นสองอย่าง. **ต้องไปศึกษาข้อนี้ให้เข้าใจเสียก่อน,** ไปนั่งพิจารณาดูเวลาไหนจิตมีความรู้สึกว่าเป็นตัวกู - ของกูอย่างไร, เวลาไหนไม่มี; เวลานั้นหลับไม่ฝันนั้นไม่มีแน่. คุณเข้าใจได้ทันทีใช่ไหม? ถ้าผมพูดว่าเวลานอนหลับไม่ฝัน หลับสนิทนี้ ตัวกู - ของกู ไม่เกิดแน่, หลับ ๕ ชั่วโมง ๘ ชั่วโมงมันก็ไม่มี ถ้าว่าฝัน **มันก็มีตัวกู - ของกู** ในจิตได้ลำนึก เป็นความฝัน, มันก็มีเหมือนกัน เวลาหลับมันก็มีได้; แต่มันไม่เต็มรูปที่จะเรียกว่า กิเลส หรือเป็นมโนกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง. แต่บางคนอาจจะเต็มรูปก็ได้ แม้ในความฝัน, แต่เอาละ เราไม่นับว่าเป็นกิเลสโดยสมบูรณ์.

นี่เอาเวลาตื่น ๆ อยู่ **เวลาที่เรามีอารมณ์ดี มันก็ไม่มีกิเลสอันใดอันหนึ่งรบกวนจิตใจ, หรือเวลาที่เข้าสมาธิ** เข้าฌาน เข้าสมาบัติ เข้าสมาธิเสีย มันก็ไม่มี, เวลานั้นมันก็ไม่มีตัวกู - ของกู, เวลาที่เราปล่อยให้จิตมันอยู่ในสภาพที่พักผ่อน, มันเหนื่อยนัก มันพักผ่อน **ก็ไม่มีตัวกู - ของกู** มันอยากจะหยุดจะอยู่นิ่ง ๆ มันก็ไม่มีกิเลส, หรือว่าประจวบเหมาะ เราตั้งใจไว้ดี เวลาประจวบเหมาะดี อารมณ์แวดล้อมดี เช่นอยู่กับก้อนหินตันไม้ ที่จะช่วยให้จิตมันหยุด อย่างนี้มันก็ไม่มีกิเลส, เรียกว่าปามันช่วยให้หยุดหรือว่างได้ง่าย เวลานั้นมันไม่มีกิเลส. ฉะนั้นจึงมีบทสำหรับจะให้พิจารณา ในอานาปานสติอยู่บทหนึ่งที่ว่าเราทำในบทศึกษา ตามมองจิตอยู่ว่า **จิตมีกิเลสหรือไม่มีกิเลส, จิตกำลังมีกิเลส หรือกำลังไม่มีกิเลส.** เมื่ออุทฺทคนคนธรรมดานี้ก็ มีบทเรียนอย่างนี้; **จิตมีราคะหรือจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะหรือปราศจากโทสะ จิตมีกิเลสชื่อใดชื่อหนึ่ง หรือไม่มีกิเลสชื่อใดชื่อหนึ่ง.**

ควรทดสอบธรรมชาติของจิตว่ามีหรือไม่มีกิเลส.

ฉะนั้นควรจะทดสอบดู จนรู้จักจิตใจหรือธรรมชาติแห่งจิตใจของตัวเองให้ดี ว่ากำลังมีกิเลสหรือกำลังไม่มีกิเลส, แล้วให้รู้ภาวะที่ไม่มีกิเลส, กำลังว่างจากกิเลส มันเป็นอย่างไร, พอกิเลสเกิดขึ้นเป็นตัณหา - ของกู มันเป็นอย่างไร. กิเลสเกิดขึ้นเป็นตัณหา - ของกูนี้ มันหลายแบบ อย่างที่พูดแล้วเป็นโลภะก็มี, เป็นโทสะก็มี, เป็นโมหะก็มี. อย่างมากจนร้อนฉ่อก็มี, อย่างกลางเป็นร้อนน้อยๆ, หรืออย่างเบาจนไม่ค่อยรู้สึกร้อนก็มี, แต่มันก็มีความรู้สึกกระวนกระวาย. ฉะนั้นที่เราไม่มีสิ่งเหล่านี้ ก็เป็นเวลาเรียกว่าประภัสสร; เมื่อจิตมีความเป็นประภัสสร อยู่ตามลำพังตัวมันเอง มันก็เป็นจิตที่กำลังว่างจากกิเลส.

สังเกตดูให้ดี ๆ ตอนไหนมีบ้างวันหนึ่ง ๆ จิตที่โปร่งดี แจ่มใสดี ไม่ขุ่นมัว ไม่ขุ่นด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง มันก็มีเหมือนกัน; แต่มันอาจจะมึนน้อยหรือน้อยที่สุดสำหรับคนปุถุชน ซึ่งเคยชินกับเรื่องตัณหา - ของกู แล้วรักแล้วหลงในเรื่องที่จะมีตัณหา - ของกู. คำพูดนี้คุณเข้าใจหรือเปล่าว่า คนธรรมดานี้ รักที่จะมีตัณหา - ของกู, มันรักตัณหา - ของกู นั้นแหละมากเกินไปกว่าที่จะรักพระพุทธเจ้า; แม้เป็นพระเป็นเณรเป็นอุบาสกอุบาสิกา อะไรก็ตามใจ, รักกิเลสตัณหา - ของกู ยิ่งกว่ารักพระพุทธเจ้า.

ผมพูดอะไรมักจะมีผู้มองไปในแง่ว่าเป็นการด่าเสมอ; แต่นี่เป็นของจำเป็นที่จะต้องพูดในรูปนี้เพื่อประหยัดเวลา เพราะว่ามันมีกิเลสอีกแขนงหนึ่ง คือ กิเลสประเภททิฏฐิมานะ ทิฏฐิมานะกระด้าง, กิเลสประเภทนี้มันมีอยู่ประเภทหนึ่งซึ่งมันชอบให้ยืนยันไปตามสภาพเดิม. บางทีเห็นว่าไม่น่าทำก็ยังคงทำอยู่นั่น หรือว่าใครห้ามก็ยังไม่ฟัง ยิ่งห้ามก็ยิ่งไม่ฟัง ทั้งที่รู้ว่าคำห้ามคำแนะนำนั้นมันถูกต้องนะ

แต่ก็ยังไม่ฟัง ยิ่งจะทำ. เขายังห้ามเท่าไร มักรู้ยังเบ่งรับขึ้นมาเท่านั้น, เขายังชี้แจงเท่าไร มันก็ยังหาข้อแก้ตัวมากขึ้นเท่านั้น. นี่ขอดูให้ดี ๆ วันหนึ่ง ๆ มันมีเรื่องอย่างนี้ ; ถ้าเชื่อหรือรักพระพุทธเจ้ามันก็พยายามที่จะยอมแพ้ คือยอม ยอมตามที่เขาแนะนำ หรือตามที่ตัวเองนึกขึ้นมาได้ หรือตามที่ตัวเองอยากจะทำ.

ตัวกูดี, ตัวกูชั่ว.

ฟังดูก็ไม่น่าเชื่อว่า เราเป็นสองตัวเกิดขึ้นมาทะเลาะกัน, ในคนคนหนึ่ง มีตัวอยู่สองตัว ตัวดีกับตัวชั่ว. ภาษาจิตวิทยาใหม่ ๆ นี้เขาเรียกว่า ธรรมชาติฝ่ายต่ำ กับธรรมชาติฝ่ายสูง ทั้งคู่มียุอยู่ในจิตใจของมนุษย์; ตัวนี้แหละมันทะเลาะกัน มันพดพิวกันเรื่อย. ขณะใดธรรมชาติฝ่ายต่ำมันชนะ ก็มีทฤษฎีมานะเย่อหยิ่ง แม้แต่คือต่อตัวเอง คือคนเดียวมันดีอยู่ได้ข้างใน โดยธรรมชาติฝ่ายต่ำมันชนะ; ถ้าธรรมชาติฝ่ายสูง คือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีมันชนะ, ธรรมชาติฝ่ายต่ำมันก็ยอมไป. แล้วมันก็เป็นตัวกูอยู่นั่น เป็นตัวกูทั้งสองตัว : ตัวกูฝ่ายชั่ว ตัวกูฝ่ายดี มันก็เป็นตัวกูทั้งสองตัว. ตัวกูฝ่ายดีบางทีก็ยิ่งร้ายไปกว่าตัวกูฝ่ายชั่วก็มี, มันได้ดี มันก็จองหองอวดดี, มันยิ่งเอาความดีมาโอ้อวดมาอะไร มันก็กลายเป็นตัวกูด้วยเหมือนกัน จนกว่าจะหมดตัวกู, หมดตัวกูทั้งสองตัว จึงจะเรียกว่า ว่าง.

หินสลักที่เราเอามาจากก้อนหินหนึ่ง มีรูปวัว ๒ ตัวติดกัน : ตัวหนึ่งดำตัวหนึ่งขาว ผมเห็นเข้าที. เขาจะมีความหมายที่แรกอย่างไรก็ 모르 เพราะเขาไม่ได้เขียนคำอธิบายไว้; แต่ผมถือเอาตามความรู้ของผมว่า วัวดำดำตัวหนึ่ง วัวตัวขาวตัวหนึ่ง พัดกันอยู่เรื่อย ในจิตใจของเรา จนกว่ามันจะตายไปทั้งสองตัว, แล้วมันก็ไปตรงกับเรื่องของพวกเซน, นิทานของพวกเซน เหมือนกันเลย.

ในนิทานนั้นแล้วว่า ภิกษุรูปหนึ่งพยายามปฏิบัติเซนอยู่เรื่อย, ปฏิบัติอยู่เรื่อยอย่างจริงจัง. อาจารย์มาถามสอบสวนบ้างบางเวลา ว่าเป็นอย่างไร เป็นอย่างไร แล้ว การปฏิบัตินั้น; **บอกว่าควายดินสองตัวชนกันเรื่อย,** ตัวหนึ่งดำตัวหนึ่งขาว. **ควายที่เป็นดิน** อาจารย์รู้ทันที ว่าหมายความว่าอย่างไร; เพราะเขามีความรู้เหนือกว่า. ศิษย์นั้นก็ไม่ใช่เลย, ศิษย์คนนี้ ว่าควายดินสองตัวชนกันอยู่. อาจารย์ก็ไป, หลายๆ วันก็ถามอีกว่าเป็นอย่างไร? ก็ว่า**ควายสองตัวยังชนกันอยู่. นี่พอเวลานานเข้า พอสมควร อาจารย์มาถามอีกว่าเป็นอย่างไร? ตอบว่ามันตกน้ำละลายไปหมดแล้วทั้งสองตัว,** ควายดินนี้ชนกันพลัดตกลงไปในน้ำ ละลายเป็นน้ำหมดแล้วทั้งสองตัว. อาจารย์ไม่พูดว่าอะไร กลับไปเลย; หมายความว่ามันหมดเรื่อง, หมดเรื่องการทะเลาะกัน ระหว่างธรรมชาติสองฝ่าย คือฝ่ายดีฝ่ายชั่ว. ฉะนั้นภาพวิวภาพนั้นสนใจกันบ้างนะ ควายหรือวัวสองตัวจัดกันนี้ ในหินสลักจากอชันตา. **ที่ถ้ำอชันตามีภาพกวาง ๔ ตัว หัวเดียว, มีควายชนกัน, มีปลาหัวมีดอกบัว นี่ล้วนแต่มีความหมายแน่นอน, แต่เขาไม่ได้เขียนคำอธิบายไว้เลย.**

ขึ้นชื่อว่า ตัวกู ใช้ไม่ได้ทั้งนั้น.

นี่เป็นว่า เราจะต้องรู้ว่า ตัวกูมันมีสองตัว, ในใจนี้มีสองตัว, ตัวหนึ่งดีตัวหนึ่งชั่ว, ผลัดกันขึ้นมาเผลอขึ้นมา เป็นผู้บัญชาการผู้อำนวยความสะดวก จักรวาลนี้, ครอบครองร่างกายนี้แล้วมันไม่ไหวทั้งนั้น. ยึดมันถือมันเรื่องดีก็ไม่ไหว, ยึดมันถือมันเรื่องชั่วก็ไม่ไหว, ตัวกูดีก็ไม่ไหว, ตัวกูชั่วก็ไม่ไหว, ดีก็มีความทุกข์ไปตามแบบดี ชั่วก็มีความทุกข์ไปตามแบบชั่ว. ฉะนั้นคนหนึ่งแบก กระบุงก้อนหิน หรือว่าของโสโครกอะไร มันก็หนักเหมือนกัน, คนหนึ่งแบกกระบุงที่

ใส่เพชรใส่พลอย ใส่แก้วแหวนเงินทอง มันก็หนักเหมือนกัน, คนหนึ่งหาบถึงอุจจาระ มันก็หนัก. คนหนึ่งหาบถึงใส่เพชรพลอยมันก็หนัก.

ฉะนั้นเราจะต้องรู้ว่า ตัวกูแล้วมันใช้ไม่ได้ทั้งนั้น : ตัวกูที่ยึดมันถือมันทางดีก็ใช้ไม่ได้, ยึดมันถือมันทางชั่วก็ใช้ไม่ได้ ที่มันไปด่าเขา เรื่องตัวกูฝ่ายดีนะ เข้าใจไหม? ที่มันไปด่าเขา มันตัวกูฝ่ายดี,มันยึดมันฝ่ายดีก็ดี แล้วมันไปด่าเขา, แล้วก็ไปทะเลาะกันได้ เป็นพระแท้ ๆ ไปทะเลาะกับฆราวาสได้ไปด่าฆราวาสได้ นี่มันเลวสักเท่าไร, ตัวกูฝ่ายดี. **อย่าไปประวังแต่ตัวกูฝ่ายชั่ว** ตัวกูฝ่ายชั่วยิ่งจะมีอันตรายน้อย, ตัวกูฝ่ายดีนั้นแหละมันจะไปกัดใครต่อใครเข้า ไม่ค่อยหยุดหย่อน, เพราะมันถือว่าดีกว่า มันจะชนะเรื่อย.

ฉะนั้นรวมความว่า ต้องว่างจากตัวกู ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว; ฉะนั้นเมื่อผมพูดเพียงสั้น ๆ ว่าว่างจากตัวกู, ผมไม่มัวพูดว่า ว่างจากตัวกูสองตัว ฝ่ายดีฝ่ายชั่ว มันเสียเวลา, พูดแต่ที่ว่าว่างจากตัวกูก็พอแล้ว หมายความว่าว่างจากตัวกูทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว. **จิตบางเวลาว่างจากตัวกู แต่จิตโดย ส่วนมากมันเต็มอยู่ด้วยตัวกู** มันแล้วแต่वासนาด้วย; บางคนมีนิสัยสันดานเป็นอันธพาลมากเกินไป มันก็มีตัวกู - ของกูมาก เกิดมาก, บางคนมีสันดานอันธพาลน้อย ความคิดชนิดนี้ก็เกิดน้อย เพราะฉะนั้นได้เปรียบคือสบายกว่า.

ขอให้คุณพิจารณาดูคน บางคน โกรธยาก มันยินดียินร้ายยาก; ไปดูก็เห็น เขาไม่ได้เล่าเรียนอะไร ไม่ได้เคยบวชเคยเรียนเสียด้วยซ้ำไป แต่นิสัยสันดานมันโกรธยาก รักยาก ห้วนไหวยากยิ้มแย้มอยู่เรื่อย นี่ก็มี, อย่างนี้ดีกว่าพระเถรเสียอีก ที่เรียนรู้อะไรมาก แต่ว่าโกรธเก่ง รักเก่งอะไรเก่ง, ฉะนั้นเราจะต้องไปดูกันใหม่ ให้ลึกถึงจิตใจว่าใครมีเวลาที่จากตัวกูมาก, ใครมีเวลาที่ว่างจากตัวกูน้อย ใครแทบจะไม่ว่างเลย.

จิตว่างจากตัวกูเป็นนิพพาน.

เอาละทีนี้สรุปความกันเสียทีว่า เวลาที่ว่างจากตัวกูนั้นมีอยู่ ขณะที่ว่างจากตัวกูนั้นผมถือเป็นขณะแห่งนิพพาน; เวลาใดจิตว่างจากตัวกู นิพพานก็มีอยู่ ณ จิตนั้น, พูตกันอย่างนี้เลย เป็นคำกลอนด้วยว่าเวลาใด จิตว่าง จากตัวกู นิพพาน ก็มีอยู่ ณ จิตนั้น, เวลาใดตัวกูจุ มาพลัน สังสารวัฏฏ์ ก็พลันเกิดขึ้นแทน, เวลาใด ตัวกูจุ มาพลัน กะทันหันเพราะมันมาเร็ว สังสารวัฏฏ์ก็พลันเกิดขึ้นแทน.

คำว่า สังสารวัฏฏ์ ก็คือตรงกันข้ามกับนิพพาน ที่ภาพฝาผนังนี้ สังสารวัฏฏ์ มีสัญลักษณ์เป็นไฟเป็นไฟลุก; นิพพานจะเป็นแก้ว ๓ ดวง, เพราะว่า ในสมัยสถานที่เขียนฝาผนังนี้ เขายึดหลักนิพพาน ๓: อนิมิตนิพพาน อปนิหิตนิพพาน สุธมฺมุตนิพพาน, นิพพานจะถึงได้ ๓ ทางโดยวิธีนี้. นี่เขาเขียนนิพพานเป็นรูปดวงแก้ว ๓ ดวง เป็นสัญลักษณ์ของนิพพาน ฝ่ายสังสารวัฏฏ์เขียนเป็นไฟลุก.

เมื่อใด จิตว่าง จากตัวกู นิพพาน ก็มีอยู่ ในจิตนั้น, เมื่อใด ตัวกูจุ มาพลัน สังสารวัฏฏ์ ก็พลันเกิดขึ้นแทน; หมายความว่า พอสังสารวัฏฏ์เข้ามาถูกลูกเป็นไฟเลย; ไฟราคะ ก็มี ไฟโทสะก็มี ไฟโมหะก็มี มันต้องร้อนอย่างใดอย่างหนึ่งแหละ. ไฟราคะก็ร้อนเปียก ๆ, ไฟโทสะก็ร้อนโพล่ง ๆ, ไฟโมหะก็ร้อนมืด ๆ, แต่รวมความแล้วมันร้อน. จิตว่างจากตัวกู เราถือเป็นนิพพาน; นี่คนโดยมากครูบาอาจารย์โดยมาก ไม่ยอมเชื่อ ไม่ยอมฟัง ไม่ยอมเห็นด้วย เพราะว่าเข้าใจคำว่านิพพานแคบ.

ในบาลี อังคุตตรนิกาย มีแจกนิพพานไว้ เป็นตหังคนิพพาน วิกขัมปน - นิพพาน แล้วก็นิพพานจริง ๆ สมบูรณ์. ตหังคนิพพาน แปลว่า นิพพานที่มาจาก

ประจวบเหมาะเป็น co - incidence ของสิ่งแวดล้อมประจวบเหมาะเกิดความว่างจากตัวกูได้ บางขณะ, เช่น เมื่อเราไปนั่งที่บนภูเขา นั่งกับก้อนหิน นั่งกับต้นไม้ มีลมพัด มีอะไรช่วยกันประจวบเหมาะ, **จิตว่างจากตัวกู ไม่เกิดกิเลส** อย่างใดอย่างหนึ่งใด; อากาโรย่นี่เรียกว่าประจวบเหมาะแห่งองค์ประกอบ เรียกว่า **ตัทธังคะ - ประจวบเหมาะ** จากองค์นั้น ๆ หลาย ๆ องค์ นี่ได้ที่ทำให้ว่างไปเองได้. นี่เป็น**ตัทธังคะนิพพาน** ก็เรียกว่านิพพาน เหมือนกัน. ถ้าเราทำวิปัสสนา **ทำสมาธิสำเร็จอยู่ในฌาน**อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ว่างจากตัวกู เหมือนกัน เขาเรียกว่า **วิกขัมปนนิพพาน**. ถ้าว่าตัดกิเลสได้จริง อย่างเป็น**สมุทเททธาน** อย่างนี้ มันก็เป็นนิพพานแท้.

หมายความว่า **นิพพานมีอยู่ ๓ ชนิดเป็นอย่างน้อย** ชนิดหนึ่ง**ประจวบเหมาะ**นี้ เป็นการชั่วคราว, ชนิดหนึ่ง **ข่มด้วยอำนาจฌาน** ก็เป็นการชั่วคราว, ชนิดที่ ๓ นั้นถาวร เพราะว่า**ตัดกิเลสสิ้นเชื้อราก**ไปจริง เรียกว่านิพพานเหมือนกัน เพราะมันเย็นเหมือนกัน. ถ้าเรียกว่า**นิพพานแล้ว** ต้องหมายความว่าเย็น เหมือนกัน.

นิพพานประจวบเหมาะเป็นวิธีที่หนึ่ง เกิดความว่างจากตัวกู ขึ้นมาเอง เพราะไปนั่งบนภูเขา นี่ มันก็เหมือนกัน, ก็เย็น อย่างนั้นเหมือนกัน, **นิพพานจริงก็เย็นอย่างนั้น**. นี่เป็น**นิพพานชั่วคราว**ที่จะชิมได้ในชาตินี้ เรียกว่า**ทิฏฐิธัมม - นิพพาน**ก็เรียก, ชนิดนี้เรียกว่า**ทิฏฐิธัมม-นิพพาน**ก็เรียก คือเรา **ชิมรสพระนิพพาน**จากการประจวบเหมาะก็ดี, **ชิมรสพระนิพพาน**จากจิตอยู่ในฌานในสมาธิก็ดี เรียกว่า**ทิฏฐิธัมมนิพพาน** **นิพพานในขณะปัจจุบันนี้** **นิพพานที่ในอันตนเห็นแล้ว**, หลายความว่า สด ๆ ร้อน ๆ ที่นี้เดี๋ยวนี้.

ฉะนั้นจึงว่า **เมื่อใดจิตว่างจากตัวกู นิพพานก็มีอยู่ ณ จิตนั้น** นี่เป็นที่แน่นอน, เพราะว่า **นิพพานก็คือว่างจากตัวกู**นั่นเอง, เพราะว่าเมื่อว่างจากตัวกู

ก็คือไม่มีสังสารวัฏฏ์; ตอนนั้นสังสารวัฏฏ์จะดับไป นิพพานปรากฏ. แต่มันก็จะกลับไปมีสังสารวัฏฏ์อีก เพราะความเคยชินของกิเลสอย่างที่ว่า; ฉะนั้นเราไปนั่งสบายบนภูเขา สบายไม่ยากลูก ด้วยความว่างความเย็นอะไรบอกไม่ถูกนี้ แต่แล้วในที่สุดเราก็นั่งอยู่อย่างนั้นไม่ได้ เราก็ตองลุกไปตามที่ต่าง ๆ ตามหน้าที่การงาน; นิพพานก็ติดไปเหมือนกัน แต่แล้วมันเลื่อนไป ๆ จางลง ๆ ประเดี๋ยวก็ไปเข้ารูปอย่างอื่นให้เกิดตัวกู - ของกู ขึ้นมาอีก, ฉะนั้นก็ต้องระวังกันมาก.

ที่นี้ก็ต้องอาศัยวิธีที่สอง คือการข่ม ข่มบังคับให้มีสติ ทางตา ทางหู ทางจมูกอะไรนี้, คอยระวัง คอยข่มไว้ แต่จะให้ฟลุคเขาอย่างนั้นเรื่อยไปมันไม่ได้. ประจวบเหมาะนี้คือคล้ายกับฟลุคเอง จะให้มันมีเรื่อยไปมันก็ไม่ได้ มันมีไม่ไหว. นี่ก็ต้องใช้วิธีควบคุม หรือบังคับด้วยสติ จึงว่ามีสติสังวร อินทรีย์สังวร สำรวมด้วยสติเพื่อให้มันไม่เกิดตัวกูนั่นแหละ, อย่าปล่อยให้ตัวกูเกิดขึ้นมา.

อาจารย์ของผมองค์หนึ่ง อาจารย์สวด กัมมวาจา ท่านใช้คำว่า เต่า, ท่านว่าเต่า ข้างภูมิมีสระใหญ่อยู่ แล้วมันก็มีเต่า. แล้วพูดสั้น ๆ ว่า เต่ามาอีกแล้ว เต่าขึ้นมาอีกแล้ว, ในใจของท่านเกิดขึ้นอีกแล้ว, เดียวมันก็คลานกุกกักกลับลงไปในสระอีก. ผมไปพบบ่อย ๆ ท่านเดือดร้อนมาว่า เต่าขึ้นมาอีกแล้ว, บางทีก็พูดกับเราว่า เต่าขึ้นมาอีกแล้ว, เดียวมันคลานกุกกัก ๆ กลับลงไปในสระอีก. นี่แสดงว่า มีการต่อสู้อย่างเต็มที่, วันหนึ่ง ๆ มีการต่อสู้อย่างเต็มที่. นี่คนโบราณเขามีความรู้แค่นี้ ไม่ได้เรียนนักธรรมไม่เรียนบาลี เป็นมหาเปรียญอะไร แต่เขารู้จักเต่า. พระเถรเดี่ยวนี้อย่างยิ่งไม่รู้รู้จักเต่า จนเต่ามันครองอยู่ในสันดานเลย โอกาสที่จะมีจิตว่างจากตัวกูนี้มันมีน้อย.

ขอให้พยายามเรื่อย ๆ ไปทั้งสองวิธี : ไปหาที่ที่จะทำให้จิตหยุด ว่างได้ง่าย ๆ, อย่าให้มันแวดล้อมด้วยสิ่งของ หรือบุคคล หรืออะไรก็ตาม ที่ช่วยให้

เกิดตัวกู - ของกู. ผมพูดเมื่อวานนี้ว่า **ฟังวิทยุ**ข่าวในประเทศนอกประเทศ อะไรนี่ ก็ยังเป็นโลกจัดเต็มที, ยังเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ. แล้วคุณไปฟังซิ มันจะมีความคิด น้อมเอียงไป สนับสนุนฝ่ายโน้นเกลียดชังฝ่ายนี้, ไปฟังข่าวเขารบกันในสงคราม ถ้าจิต มันน้อมเอียงไปเพื่อสนับสนุนฝ่ายนี้ เกลียดชังฝ่ายโน้นนั่นคือตัวกู - ของกู เกิดฟรี เกิดโดยไม่จำเป็นขึ้นมา เพราะการฟังวิทยุ.

แม้ว่าจะฟังข่าว ฟุตบอล ข่าวอะไรต่าง ๆ มันก็อย่างเดียวกัน ฟังข่าวมวย มันก็ต้องมีตัวกู - ของกูเกิด: สนับสนุนฝ่ายโน้น ชัดแย้งฝ่ายนี้; ฉะนั้น**ไม่ฟังเสียดีกว่า.** นี่ว่าหลักเลียงวัตถุ สิ่งของ บุคคลอะไรก็ตาม ที่มันชวนให้เกิดตัวกู - ของกู ให้มาก, เว้นไว้แต่จะเป็นการทดสอบ : จะฟังวิทยุสักทีหนึ่งวันนี้ วันนี้จะเกิดตัวกู - ของกูเข้าข้างฝ่ายไหนไหม, จะทดสอบสักทีก็ได้, หรือจะฟังเพียงว่า เดียวนี้โลกมันไปถึงไหนกันแล้วอย่างนี้ก็ได้; แต่มันยากเหลือเกิน ที่จะฟังในลักษณะอย่างนั้น, มันจะต้องเกิดความลำเอียงอย่างใดอย่างหนึ่ง มันก็เป็นตัวกู - ของกู.

ฉะนั้น**ไม่อ่านหนังสือพิมพ์ ไม่ฟังวิทยุนี้ได้เปรียบ,** ได้เปรียบที่จะเป็น **อยู่ด้วยจิตว่างจากตัวกู.** แต่เขามักจะพูดกันว่า ไม่ฟังวิทยุไม่อ่านหนังสือพิมพ์ นี่จะทำให้ไม่รู้จะให้ใจไม่ทันสมัย นี่ไม่จริงดอก มันเป็นเรื่องแก้ตัว. ถ้าอ่านต้องอ่านด้วยสติสัมปชัญญะ, ถ้าฟังก็ฟังด้วยสติสัมปชัญญะ; ฉะนั้นอย่าอ่านอย่าฟังดีกว่า

เราระวังการเป็นอยู่ของเราเป็นประจำวันนี้, ไม่ถูกเชิด ไม่ถูกกระตุ้น ไม่ถูกเชิดด้วยสิ่งแวดล้อม ให้มันเกิดตัวกู - ของกูขึ้นมา, นี่เรียกว่าเป็นอยู่ถูกต้อง **ที่จะทำให้โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์;** เป็นอยู่อย่างนั้นแหละเป็นอยู่ถูกต้อง. อะไรเชิดไม่ขึ้น, อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก เชิดเราไม่ขึ้นคือ**เชิดจิตไม่ขึ้น** ให้เป็นตัวกู - ของกูมันเชิดไม่ขึ้น, แล้วมันก็เป็นอยู่ถูกต้อง เรียกกันง่าย ๆ อย่างสามัญที่

สุดเลย เป็นอยู่อย่างถูกต้อง, เป็นอยู่ชนิดที่จิตจะถูกขีดไม่ได้. **ขีดไม่ขึ้น**, หรือว่า **ไม่มีการขีดเสียเลย**มันก็ว่างจากตัวกูของกู, สบาย เท่านี้มันก็พอแล้ว มันเป็นที่หมดแล้ว. ที่นี้คนที่มันบ้าเอง มันว่าอย่างนี้ไม่มีอะไร อย่างนี้มันโง่ อย่างนี้ไม่ทันสมัย, อย่างนี้มันไม่เจริญทางวัตถุ; ก็ลองคิดดู เจริญทางวัตถุมันเจริญไปทำไมกัน, ถ้าเจริญให้ร้อนเป็นไฟ เจริญไปทำไมกัน.

จิตว่างจากตัวกูนั้นฉลาดที่สุด.

ที่นี้มันมี**ปัญหา** ที่น่านึกอยู่อย่างหนึ่งว่า **ที่จิตว่างจากตัวกูนี้** มันเพียงแต่ไม่มีความทุกข์เท่านั้นเองมันเป็นจิตที่โง่ที่โง่หรือเปล่า? นี่เข้าใจได้ยาก ฟังก็ยาก เข้าใจก็ยาก จิตที่ว่างไม่มีตัวกู หยุดอยู่ในนิพพานชั่วคราวก็ตาม นิพพานชนิดไหนก็ตาม มันเป็นเรื่องของความฉลาดหรือเปล่า? **คนทั่วไปเขาถือว่าไม่ฉลาด** เพราะไม่ได้คิดนึกอะไร ไม่ได้ศึกษาอะไร, คนไม่ได้ศึกษาอะไร จะทำได้หรือ ฉลาดหรือเปล่า, เขาว่าไม่ฉลาด. **ที่จริงนี่คือยอดสุดของความฉลาดโดยอัตโนมัติ**; เพราะว่าความรู้ทั้งหมดหรือความฉลาดทั้งหมด มันมุ่งตรงไปที่ความไม่มีทุกข์; ถ้ามันรู้ความไม่มีทุกข์เสียแล้ว ก็ต้องเรียกว่า ยอดของความฉลาดทั้งที่ไม่ได้คิดนึกอะไร ไม่ได้แจกแจงอะไรไม่ได้พูดอะไรสักคำเดียวเลย. แต่ตามที่แท้จริงตามทางธรรมะต้องพูดได้ว่า เป็นคนฉลาดที่สุด, ฉลาดกว่านักปราชญ์ทั้งหมดในโลกสมัยนี้รวมกัน.

ยกตัวอย่างเปรียบเทียบอีกทีหนึ่งว่า คนไม่รู้หนังสือคนหนึ่ง ไม่ได้เรียนหนังสือ ไม่รู้หนังสือคนหนึ่ง ในประเทศอินเดียหลายพันปีมาแล้ว, แต่มีความคิดนึกมีความรู้สังเกตรู้อะไรในสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับชีวิต จนกระทั่งเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า. คุณต้องจำให้ตึกว่า **ปัจเจกพุทธเจ้าไม่ได้พูดว่าสัมมาสัมพุทธเจ้า**, จนบุคคลนี้เป็นปัจเจก -

พุทธเจ้าพูดอะไรก็ได้ พูดอธิบายอะไรก็ได้ เพราะไม่รู้จักพูด ไม่รู้คำพูด ไม่รู้วิธีพูด จะพูดสิ่งที่รู้อยู่ในใจตัวให้ใครฟังก็ได้, **เหมือนคนใบ้** บรรยายอะไรข้างในใจให้คนอื่นฟังก็ได้ แล้วก็เป็นคนไม่รู้หนังสือด้วย จะพูดอะไรเป็น. **ถ้าถามว่าคนนี้ฉลาดหรือโง่ ? ก็ต้องตอบว่า ฉลาดที่สุดในโลก,** เพราะเขารู้สิ่งสูงสุดของความฉลาดทั้งหมดรวมกันที่ต้องการ.

นี่คุณจะต้องตีความหมายของคำว่า ฉลาดให้ถูกต้องอย่างนี้, **ว่าสติปัญญา** ทั้งหมดในโลกชนิดไหนก็ตามก็แขนงก็ตาม **ถ้าเป็นไปถูกต้อง** แล้ว มันจะต้องรวมจุด **ไปสู่ความหยุดเสียได้ซึ่งความทุกข์,** ที่เรียกว่าสันติหรือสันติภาพ หรืออะไรก็ตามใจสันติสุข สันติภาพอะไร, **ที่เราเรียกว่านิพพาน.** ถ้าเมื่อได้สิ่งนั้นเสียแล้ว แล้ว **รู้แก่นี้ ก็ต้องว่า ฉลาดที่สุด** ทั้งที่เขาพูดไม่ได้. เดียวนี้คนฉลาดแต่เรื่องพูดเรียน จำ คิด, แล้วก็ฉลาด แล้วก็พูด พูดไม่มีจบ พูดจนตายก็ไม่จบ, แล้วเราก็อือว่าเขาฉลาด เขาเก่ง เขามีปัญญา, มันก็ถูกแล้ว มันก็มีปัญญาอย่างตามประสาชาวบ้านชาวโลก ๆ นี่ ไม่ใช่มีปัญญาที่สุดหรือฉลาดที่สุด.

ฉะนั้นต้องถือว่า **ในขณะที่เรามีจิตว่าง ไม่มีตัวกู - ของกูรบกวน** ขณะนั้นเราเป็นคนฉลาดที่สุด. คุณฟังดูให้ดี ๆ ที่เราเป็นอาจารย์ทางปรัชญาสอนอยู่ในมหาวิทยาลัยก็ตาม มันก็ยังไม่ใช่ฉลาด, มันจะเป็นเครื่องจักรอะไรชนิดหนึ่งมากกว่า; **สู่ขณะที่เรามีจิตว่าง ไม่มีตัวกู ของกู สัก ๑๐ นาทีนี้ไม่ได้เวลานี้เป็นเวลาฉลาดที่สุด** ฉลาดจริง ๆ ด้วย, **แล้วฉลาดที่สุด คือรู้ความที่ไม่เอาอะไร ไม่เป็นอะไรไม่ยึดมั่น** ถือมันอะไร.

รู้ข้อที่มีอยู่ในเราด้วย มันก็ฉลาดที่สุด; ส่วนทางอื่น ๆ หลาย ๆ ทางเป็นฝอย เป็นเปลือกนอกเป็นกระพี้ หรือเปลือกนอกออกไป นอกออกไปของความฉลาด

ซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด; ระบุได้เลยว่า **ความรู้ทางปรัชญา philosophy** อะไรทำนองนี้มันเป็นกระพ้อออกไปเปลือกออกไป, พูดจนตายก็ชาติ ๆ มันก็ไม่จบ. **ที่พวกนั้นถือว่าเป็นความฉลาด เราถือว่าเป็นความโง่ที่สุด หรือความบ้าที่สุด** เพราะทำให้เสียเวลามาก, แล้วก็ไม่ดับทุกข์ได้ด้วย. นี่เหมือนอย่างว่าจะเรียนพุทธศาสนาในแง่ของปรัชญา แล้วไม่มีทางดับทุกข์ได้; แต่เขาก็ว่าฉลาดเหลือเกิน ผมว่าบ้าที่สุด สู้อยู่ว่าง ๆ เจียบ ๆ สัก ๕ นาทีไม่ได้ นี่ฉลาดที่สุด.

ฉะนั้นคุณไปคิดเอาเอง ว่านี่มันเกี่ยวกับคำพูดหรือวิธีพูด หรือภาษาพูด หรือคำที่ใช้ก็ได้ แต่ว่าความหมายมันก็อย่างนั้น, **มองให้เห็นจริงก็แล้วกัน ว่าอันไหนมีค่าที่สุดมีราคาที่สุด อันนั้นก็เรียกว่าฉลาดที่สุด.** เดียวนี้วันหนึ่งคืนหนึ่งเราเสียเวลากับเรื่องที่ไม่ฉลาด เรื่องโง่ ๆ นั้นแหละ มากยิ่งขึ้นทุกที : ฟังวิทยุมากขึ้น อ่านหนังสือมากขึ้น สั่งหนังสือมาอ่านจนอ่านไม่ทัน มาหลอกตัวเอง; นี่มันก็โง่มากขึ้นเพราะการอ่านหนังสือมากขึ้น ฟังวิทยุมากขึ้น อ่านหนังสือพิมพ์มากขึ้น, สู้ความว่าง จากตัวกู - ของกู ๕ นาทีก็ไม่ได้.

ว่างจากตัวกูคือนิพพาน มีตัวกูคือสังสารวัฏฏ์.

นี่ผมพูดเมื่อตะกี้ที่ว่า พูดว่าเป็นหลักพื้นฐาน สำหรับคุณมาใหม่ ๔ - ๕ องค์นี้ ว่าหลักพื้นฐานเรื่องตัวกู - ของกู มีอยู่อย่างนี้ ว่า : **เมื่อใดจิตว่างจากตัวกู นิพพานก็มีอยู่ ณ จิตนั้น, เมื่อใดตัวกูจุ่มมาพล้นสังสารวัฏฏ์ก็พล้นเกิดขึ้นมาแทน.** คุณท่องคาถานี้ไว้ก็จำได้ แล้วจะเอาไปคิดหาคำอธิบายออกไปเองออกไปเอง ออกไปเอง, เวลาใด นาทีเดียวก็ตามใจ เวลานั้นทีเดียวก็ตามใจ ว่างจากตัวกู นิพพานก็มีอยู่ที่นั่น ในจิตนั้น ในสภาพจิตอย่างนั้น. เดียวเปลี่ยนกลับมามีตัวกู มันก็เป็นสังสารวัฏฏ์.

สังสารวัฏฏ์นี้ก็เป็ชื่อของความทุกข์; ในรูปของอบาย : เป็น **สัตว์นรก เจริจฉาน เปอต อสุรกาย** รวมอยู่ในคำว่า สังสารวัฏฏ์, ทั้งคำว่า **มนุษย์** และคำว่า **เทวดา**. ฝ่ายเลวเราก็อว อบายนรก เจริจฉาน เปอต อสุรกายนี้ก็ส่วนหนึ่งของสังสารวัฏฏ์, ถ้าเป็น **มนุษย์** ธรรมดา ๆ เหงื่อไหลไคลย้อยนี้ ก็เป็นสังสารวัฏฏ์, ถ้าเป็น **เทวดา** บ้าอยู่ด้วยเรื่องกามารมณ มันก็เป็สังสารวัฏฏ์, หรือเป็น **พรหม** ชั้นดี ไม่มีกามารมณ มีตัวกู - ของกูจัด, พออยู่ในตัวกู นี้สังสารวัฏฏ์, เรื่องนี้ไว้พูดคราวอื่นดีกว่ามันยาว.

ความหมายของอบาย : นรก เจริจฉาน เปอต อสุรกาย คือความร้อนใจ ความโง่ ความกลัวความซี้ซลาด; ความหมายของคำว่า **มนุษย์** ก็คือเหงื่อไหลไคลย้อยตลอดเวลา, ความหมายของคำว่า **เทวดา** นี้ ก็คือสนุกสนาน เอรีดอรัย เนื้อหนัง; ความหมายของ **พรหม** ก็เหนือขึ้นไปอีก ไม่ยุ่งด้วยเนื้อหนัง แต่มีตัวกู - ของกูตามแบบของความยึดมั่นถือมั่น : มีเกียรติสูง เป็ตัวกูสูง เป็อาตมันใหญ่ นี้เป็เรื่องของสังสารวัฏฏ์อย่างพรหม.

นับตั้งแต่ว่าพรหมลงมาถึงเทวดากามาจร; ฝ่ายพรหมเขาเรียกรูปาจร อรูปาจร. พวกพรหมไม่มีกามารมณ แต่มีตัวกูเดือด เหนียวแน่นเลย, แล้วก็ มีเทวดา พวกกามาจร อิมอยู่ด้วยกามารมณ, แล้วก็ มีพวกมนุษย์เอาเหงื่อแลกกามารมณ, แล้วก็ มีพวกอบายเดือดร้อน : **นรกกัคือร้อนใจ เจริจฉานก็คือโง่ เปอตก็คือหิว อสุรกายก็คือซลาด**, ๔ กลุ่มนี้เรียกว่าอบาย มันทนทุกข์มากไป. นี้รวมเรียกกันว่าสังสารวัฏฏ์; พอเมื่อใดตัวกูจู่มาพลัน สังสารวัฏฏ์ก็พลันเกิดขึ้นแทน; หมายความว่า สังสารวัฏฏ์ในแง่ใดแง่หนึ่ง ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง อย่างใดอย่างหนึ่ง จะเกิดขึ้นแทนนิพพานคือความว่าง.

ฉะนั้นนิพพานและสังสารวัฏฏ์ สลับกันอยู่ในชีวิตของเรา อย่างหน้ามือหลังมือ : เวลาที่จิตว่างเป็นนิพพาน, เวลาที่จิตวุ่นเป็นสังสารวัฏฏ์. ฉะนั้นสังสารวัฏฏ์อย่าไปดูที่อื่นต่อเมื่อตายแล้ว เหมือนที่เขาสอนกันตามศาลาวัด, ว่าต่อตายแล้วจึงจะท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏฏ์. ผมบอกว่า ที่นี่เดี๋ยวนี้ วันหนึ่งก็ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏฏ์ อย่างหน้ามือหลังมือ, หน้ามือหลังมือ เรื่อยไป, เดี่ยวเป็นนิพพาน, เดี่ยวเป็นสังสารวัฏฏ์; แล้วส่วนมากเป็นสังสารวัฏฏ์ จะหาเวลาที่จิตว่างจากตัวกู สัก ๑๐ นาทีก็ยาก.แต่มันก็ยังมีความจริง หรือมีข้อเท็จจริงอยู่อย่างนั้น เมื่อใดจิตว่างจากตัวกู นิพพานก็มีอยู่ ณ จิตนั้น ที่จิตนั้น, เมื่อใดตัวกูจุ่มาพลัน จูขึ้นมาในจิตนั้น เมื่อนั้นสังสารวัฏฏ์ก็พลันเกิดขึ้นแทน; บางทีก็จะเป็นอบาย, บางทีก็จะเป็นมนุษย์, บางทีก็จะเป็นเทวดา, บางทีก็จะเป็นพรหม.

ขอให้ดูบางเวลาจิตเราไม่ได้อยากกามารมณ์ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกามารมณ์ แต่มันมันอัดอยู่ด้วยตัวกู - ของกู ด้วยทิฏฐิมานะ ด้วยเกียรตินิยม ด้วยอะไรนี้ มันเหมือนกับพรหม, มีความหมายเหมือนกันกับพรหม ก็มีอยู่โดยมาก. แต่ว่าถ้ามีตัวกู - ของกู ตามธรรมดาปุณฺณแล้ว เป็นนรกทั้งนั้น คือร้อนเป็นไฟเผาอยู่ในใจ หรือว่า หิวทะเยอทะยานเป็นเปรต; อย่างคุณอยากเรียน สอบไล่ได้เร็ว ๆ หวังเป็นวิมานในอากาศ นี่ก็เป็นเปรตอยู่ตลอดเวลาแล้ว, นิสิตมหาวิทยาลัยหรืออะไรก็ตามใจ หรือว่าชาวบ้านทำไรทำนาก็เหมือนกัน ถ้าคิดไม่เป็น มันหิวต่อผลงานอยู่ตลอดเวลา มันก็คือเป็นเปรตอยู่ตลอดเวลา.

ฉะนั้นเด็กก็ได้ ผู้ใหญ่ก็ได้ หญิงก็ได้ ชายก็ได้ มีโอกาสที่จะเป็นเปรตวันหนึ่งหลาย ๆ คน, เมื่อความหิวความทะเยอทะยานทางจิตทางวิญญาณมันครอบงำ เมื่อนั้นต้องเป็นเปรต. ถ้ามันร้อน ถึงขนาดร้อน นี่ก็เป็นนรก, ถ้าโง่งก็เป็นเดรัจฉาน, ถ้าขี้ขลาดก็เป็น อสุรกาย, วันหนึ่งเป็นได้ทั้ง ๔ อย่าง. นี่สังสารวัฏฏ์เปลี่ยนไป

เปลี่ยนมา ผลุปผลับ ๆ อยู่ในจิต ในลักษณะอย่างนี้, ในลักษณะของสังสารวัฏฏ์เองก็มี เพราะสังสารวัฏฏ์ก็มีหลายชนิดต่าง ๆ กัน, ในลักษณะระหว่างสังสารวัฏฏ์กับนิพพานก็มี. เวลาใดจิตว่างก็เป็นนิพพาน, เวลาใดจิตวุ่นก็เป็นสังสารวัฏฏ์; เหมือนกับเราพลิกมือได้ชั่วเวลาอย่างนี้.

นี่คือเรื่องที่ผมเรียกว่า หลักพื้นฐานของเรื่องของตัวกู - ของกู **หลักพื้นฐานของเรื่องตัวกู - ของกู** มีอย่างนี้ : เมื่อใดตัวกูมา ก็เป็นสังสารวัฏฏ์ เมื่อใดตัวกูเจียบไป ก็เป็นนิพพาน มีเท่านั้นเอง. **ต้องตั้งใจให้ดี ๆ ระวังให้ดี ๆ** ให้มันเป็นว่างหรือเป็นนิพพานอยู่เสมอ, เป็นนิพพานชั่วขณะอยู่เสมอ จนกว่าจะเป็นนิพพานถาวร. **อย่าให้โอกาสแก่สังสารวัฏฏ์เข้ามา** เดี่ยวนี้เป็นพระอยู่แท้ ๆ ก็มีความคิดอย่างฆราวาสนี้มันก็หมด ล้มละลายหมดเลย, เดี่ยวก็พังครืนเลย ไม่มีอะไรเหลือ มันก็ยากที่จะกู้ขึ้นมาหาความว่างแม้แต่สักวินาทีเดียว.

แล้วก็ **อย่าลืมว่า** ควายดินสองตัว ดำ ขาว, **ควายดินขวิดกันอยู่เรื่อย** คือในจิตของเรามีการต่อสู้ จนกว่ามันจะตกน้ำละลายไป ไม่มีเหลืออยู่ทั้งตัวดำและตัวขาว, เมื่อนั้นตัวกูไม่มีเกิดได้ ก็เป็นที่สุดของความฉลาด ที่สุดของความบริสุทธิ์สะอาด ที่สุดของความสงบเย็น. ความสะอาด ความสว่างความสงบ มันไปสิ้นสุดที่ตรงนั้น ที่ควายสองตัวละลายน้ำหมดไป. นี่มันยังมี *conflict* ระหว่างดีกับชั่ว ระหว่างต่ำกับสูง ระหว่างอะไรกันอยู่เรื่อย, มันออกมาเขาแก่งก้างเลย มันเที่ยวขวิดคนนั้นขวิดคนนี้, ดินนั้นก็ระวังให้มาก มันเป็นเหตุให้ยกตนข่มท่านเสมอ.

สรุปความว่า **ตัวกูมีอยู่สองตัว คือตัวดีตัวชั่ว**; เมื่อใดตัวไหนมากก็ตาม เมื่อนั้นชีวิตจิตใจนี้เป็นสังสารวัฏฏ์, ถ้าดีก็เป็นเทวดา เป็นพรหม เป็นมนุษย์อะไร, ถ้าชั่วก็เป็นอบาย เป็นนรก เสร็จฉานเปรต อสุรกาย และควายสองตัวนี้จะผลัดกันครอง

เวลาที่อยู่เสมอต้องทำให้มัน ว่างไป. แม้ว่าเราจะกำลังศึกษาเล่าเรียน จะทำงาน จะทำให้ดี จะทำความดี ก็ต้องหมายความว่า พยายาม **ทำจิตให้มันไม่ยึดถือเสียก่อน** จึง **จะทำความดีนั้นได้ถนัด**; เช่นอยากจะไปนิพพานอย่างนี้ มันก็ต้องพยายามที่ทำความจิตไม่ให้ยึดถืออยู่เรื่อยไป.

ที่นี้คุณจะเรียนหนังสือสอบเอาปริญญาอย่างนี้ **คุณต้องลืมตัวกู - ของกู เสียก่อน** ในขณะที่เรียน, ให้มันเป็นสมาธิอย่างเดียว. เรียนหรือสอบไล่ก็ตาม ระวังเมื่อเรียนหรือเมื่อสอบไล่ **อย่าให้ตัวกู - ของกูเกิด** มือจะสั่นใจจะสั่น, ความรู้ที่อยู่ในหัวมันจะไม่ออกมา มันอื้อไปหมด ในขณะที่สอบไล่ระวังเถอะ มันจะอื้อไปหมด เพราะเรื่องตัวกู - ของกู, สลัดทิ้งไป เหลือแต่สมาธิในการทำข้อสอบ ก็ทำได้สบาย อย่างเหมือนกับว่าทำเล่น แล้วก็ถูกดี. นี่แหละเป็นเคล็ดเกี่ยวกับเรื่องจิตว่างจิตวุ่น **ให้ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่างไว้เสมอไป.**

เอาละพอกันที สำหรับหลักพื้นฐานเรื่องตัวกู - ของกู วันนี้.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๒๐ -

วันพฤหัสบดีที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒

แรม ๘ ค่ำ เดือน ๖

ปัญญาความรู้ของตัวกู ย่อมหลอนตัวกู.

ธรรมะปาฏิโมกข์วันนี้ของเรา ก็พูดกันเรื่อง **ปัญญาความรู้ของตัวกู ย่อมหลอนตัวกู**, **ปัญญาความรู้ของตัวกู ย่อมหลอนตัวกู**. ขอให้ทำไว้ในใจเสมอว่า เราพูดกันที่นี่ **ไม่พูดเรื่องอื่น**, **พูดเรื่องตัวกู - ของกู** ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องหลัก จนเรียกว่าเป็นขั้นปาฏิโมกข์ ซึ่งจะต้องทบทวนกันทุกสัปดาห์. พูดเรื่องอะไรก็ตามใจ ไม่พ้นไปจากเรื่องตัวกู - ของกู.

นี้หัวข้อที่ว่า **ปัญญาความรู้ของตัวกู นี่คืออะไร** กันแน่, แล้วทำไมมัน **จึงกลับหลอน** ย้อนไปหลอกหลอน หรือหลอนตัวกู? เราพูดกันโดย *logic* ก่อนว่าปัญญาความรู้ทำไมมันจึงกลายเป็นของหลอนไปได้ซึ่งมันไม่ควรจะเป็น เพราะเป็นปัญญาเป็นความรู้, แล้วทำไมมันจึงหลอกหลอน? แต่คุณก็ควรจะต้องสังเกตดูให้ดี มันมีคำตอบอยู่ในนั้นแล้ว อย่างชัดเจนที่เดียว; เพราะได้พูดว่าปัญญาความรู้

ของ "ตัวกู," ตัวกูนี้อยู่ในอัญญประกาศ, ตัวกูคำนี้ต้องเป็นพิเศษ อัญญประกาศ (inverted comma) เพื่อให้รู้ว่า ตัวกูนี้มันเป็นเพียงอะไรอันหนึ่งซึ่งไม่ใช่ของจริง, เป็นมายา เป็นกิเลส เป็นอุปาทาน นี่ปัญญาความรู้ของตัวกูนี้ มันย้อนกลับไป หลอนตัวกูได้ ทั้งที่เรียกว่าปัญญาและความรู้.

ศึกษาคำว่า ปัญญา ให้เข้าใจ.

เราพูดกันถึงคำว่าปัญญาก่อน ทั้งที่เคยได้พูดมาแล้ว, เรื่องนี้เคยพูดมาแล้ว แต่ก็ต้องพูดอีกเพื่อเตือนแล้วเตือนอีกว่า ให้ระวัง. บางคนอาจจะไม่เคยได้ยินได้ฟังก็ได้ คือว่า ปัญญาคำนี้ในภาษาไทยมันทำพิษได้ คือมันกำกวมหรือมันดินได้, ไม่เหมือนภาษาบาลี ภาษาบาลี ถ้าพูดว่าปัญญาแล้วเป็นปลอดภัยแน่, ในภาษาไทยพูดว่าปัญญานี้ยังไม่ปลอดภัย. เพราะภาษามันเปลี่ยนความหมายเดิม : **ปัญญาของผู้เอาเปรียบ, ปัญญาของคนคดโกง ปัญญาของพวกโจร** ปัญญาอะไรก็เรียกว่าปัญญาหมด. แต่ในภาษาบาลี ปัญญาชนิดนั้นเขาไม่เรียกปัญญา ฉะนั้นมันจึงปลอดภัย หมายถึง **ปัญญาบริสุทธิ์, แล้วปัญญาชนิดที่ไม่บริสุทธิ์** หรือว่าที่มันไม่ดับกิเลสดับทุกข์เขาเรียกอีกชื่อหนึ่ง เขาเรียกว่าเจโก.

ถ้ายังไม่รู้ก็รู้เสียเดี๋ยวนี้ว่า คำว่าเจโก นั้นไม่ใช่ภาษาไทย ไม่ใช่คำคำในภาษาไทย, เป็นภาษาบาลีเต็มที แล้ว หมายถึงความเจลิยวฉลาดทั่ว ๆ ไป ที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรม. นี่ก็ฉลาดพื้นฐาน ฉลาดที่เป็นอันตรายก็ได้ เป็นประโยชน์ก็ได้; อย่างนี้ความฉลาด แวแห่งความฉลาด เรียกว่าเจโก, หรือความฉลาดชนิดที่เรียกว่า เอาเปรียบคนอื่นได้ อย่างว่าฉลาดในแง่กฎหมาย แล้วก็ทำเรื่องผิดให้เป็นถูกได้ อย่างนี้เรียกว่าเจโกทั้งนั้น ภาษาบาลีเป็นอย่างนั้น. เพราะฉะนั้นมันจึงปลอดภัย ถ้าพูดว่าปัญญาแล้วมันก็ปลอดภัยแน่ ไม่ทำอันตรายใคร, เพราะเขาแบ่งเจโกไว้เป็นอีกชนิดหนึ่ง.

นี่ในภาษาไทยเรา คำว่าเจโก ก็ยังมีใช้เหมือนกัน, แต่ใช้ไปในทางต่ำกว่า คือใช้ไปทางเหลวไหล หลอกลวงเหลวไหลไปเลย, ภาษาบาลีไม่ถึงอย่างนั้น. ฉะนั้นเราจึงไม่พูดถึงเรื่องเจโกที่ใช้ประโยชน์ได้, เราไปใช้ปัญญา ใช้คำเดียว คำว่าปัญญา. ฉะนั้นมันจึงมีปัญญา เช่นมีปัญญาทางหลอกลวง, มีปัญญาในทางเอาตัวรอด เอาเปรียบผู้อื่นอะไรทำนองนั้น ก็เรียกว่าปัญญา; อย่างนี้ในทางภาษาธรรมะก็ไม่เรียกว่าปัญญา.

นี่เราก็ตูขึ้นว่า ปัญญาความรู้ของตัวกู, นี่คุณดูเจ้าของปัญญาเป็นเจ้าของปัญญาคือตัวกู. ตัวกูนั้นเป็นอุปาทานเป็นกิเลส; ฉะนั้นปัญญาของกิเลสก็คือกิเลส หรือปัญญาที่ยังไม่จริง, นี่ก็มองเห็นได้ง่าย ๆ. เดิมทีว่าคนที่เล่าเรียน มีสติปัญญานี้ บวชพระบวชเณรอยู่เดี๋ยวนี้แหละ แล้วก็เล่าเรียนปริยัติ เรียนพระไตรปิฎก, มีความรู้มีปัญญานี้, ปัญญาอย่างนี้ยังไม่ใช่ปัญญา, เป็นปัญญาที่จะหลอนตัวกูอยู่เสมอไป.

เพื่อให้เข้าใจง่าย เราก็มองดูล่วงหน้าไปเลยว่า คนที่เรียนพระไตรปิฎกแตกฉาน ก็ยังมีที่เลวทราม ที่ทำผิด, ที่อยู่ในผ้าเหลืองไม่ได้ ที่ต้องออกไปเป็นทาสของกิเลส อย่างนี้ก็มี, หรือว่าทำผิดในผ้าเหลืองก็มี. คนที่เรียนพระไตรปิฎกแตกฉานนี้ มันก็ยังมิถึงขนาดนี้. นี่คือนิพพานชนิดนี้ หรือว่าเรียนอย่างอื่น ซึ่งเดี๋ยวนี้ก็มีมาก เช่นเรียนพุทธศาสนาอย่างเซน, พุทธศาสนาอย่างมหายานอย่างอื่น แล้วก็เรียนได้มาก, รู้ พูดได้ เข้าใจถูกต้อง; แต่ว่าปัญญานี้ก็ยังเป็นปัญญาเจโกอยู่ คือปัญญาที่จะหลอนตัวกูอยู่เรื่อยไป. ในวงที่กว้างออกไปกว่านั้นอีก ก็คือพวกที่เรียนปรัชญา เป็นนักปรัชญา นี่เรียนปรัชญาหมดทั้งโลก ก็ยังคงมีปัญหานิดเจโก ที่หลอนตัวเองได้อยู่เรื่อยไป.

ฉะนั้นคุณมองให้ดี ๆ กว่า **รู้มาก รู้จริง รู้มากอย่างโลก ๆ รู้จริง** มันก็ **เพื่อหลอนตัวเองมากกว่า;** เช่นเดียวกับหมอลมความทนายความที่แตกฉานในกฎหมาย ก็เพื่อจะเอาเปรียบในแง่กฎหมาย, เพื่อจะช่วยจำเลยที่มีความผิดให้หลุดให้รอด, หรือเอาเปรียบอย่างใดอย่างหนึ่ง. ความรู้กฎหมาย ความมีสติปัญญาในทางกฎหมาย, ความแตกฉานในทางกฎหมาย มันก็หลอนตัวเองอย่างนี้; **หลอนให้คนนั้นใช้กฎหมายใช้ความรู้ในทางกฎหมาย ในทางที่ไม่เป็นธรรม.** ที่นี้ในทางธรรมทางศาสนานี้ก็เหมือนกัน เรียนพระไตรปิฎกในเถรวาท, เรียนเซนอย่างที่เรียกว่าเหนือขึ้นไปอีก, หรือว่าเรียนมหายานทั่ว ๆ ไปก็ตาม จนแตกฉานไปหมด ทั้งเถรวาททั้งมหายานทั้งเซนที่เหนือขึ้นไปอีก, **เหนือเถรวาทเหนือมหายานเหนือขึ้นไปอีกนี้** แล้วก็ **ช่วยตัวเองไม่ได้** ก็มีอยู่แทบทั้งหมด หรือเรียกว่าทั่วไปเลย; **เพราะว่าปัญญาของตัวภูม้นหลอนตัวภู.**

ปัญญาสามระดับ.

อ้าว ที่นี้เราพูดถึงปัญญากันให้ชัดลงไปอีก **ปัญญาในภาษาไทยนี้,** คำว่าปัญญาในภาษาไทยนี้มันกำกวม, หรือมันกินความกำกวมได้อย่างไรบ้าง. เรามีทางที่จะเปรียบเทียบได้หลายชุด หลายชุด พูดเป็นไทย ๆ; เช่นว่า **ความรู้ ความเข้าใจ ความรู้แจ้งแทงตลอด;** นี่คุณควรจำ ๓ คำนี้ไว้ แล้วก็จะเข้าใจได้ : **ความรู้ อย่างหนึ่ง, ความเข้าใจอย่างหนึ่ง, ความรู้แจ้งแทงตลอดอย่างหนึ่ง.**

ความรู้ในที่นี้หมายถึงแต่เพียงว่า **เราอ่าน เราฟัง เราศึกษา เราก็มีความรู้;** เช่นเด็ก ๆ ไปเรียนหนังสือมันก็มีความรู้, **ความรู้**นี้มันก็จะไปในทางความรู้ธรรมดานี้แหละ **รู้ทั่ว ๆ ไป knowledge ธรรมดา ๆ** นี่ นี่ก็ชั้นหนึ่ง.

ที่นี้สูงขึ้นมาก็พวกที่เรียกว่า ความเข้าใจ อันนี้มันเพียงแต่เรียนเฉย ๆ ไม่ได้, **ต้องใช้ความคิดตามเหตุผล reasoning มีรากฐานอยู่บน reasoning** โดยตรง, นี้เรียกว่าความเข้าใจ.

ที่นี้ก็มาถึง **ความรู้แจ้งแทงตลอด** ภาษาฝรั่งเขาจะเรียกอะไรก็ตามใจเขา เช่น realization หรือว่า intuition, intuitive wisdom อะไรก็ตาม นี่มันเหนือไปกว่าความเข้าใจ. ความเข้าใจนั้นมันมีรากฐานอยู่ที่เหตุผลและ reasoning เป็นวิธีการ. แต่**ความรู้แจ้งแทงตลอดนี้ มันไม่อาศัยเหตุผลอีกต่อไป**, มันทิ้งเหตุผลเลย เพราะว่ามันได้ผ่าน ทะลุตลอดไปจริง ๆ ใน experience ต่าง ๆ **จนไม่ต้องมีเหตุผล**, แล้วก็เป็น experience ในทางจิตทางวิญญาณด้วย, ไม่ใช่ experience ทางเนื้อหนัง คือเป็นเรื่องของสติปัญญาจริงๆ, ผ่านมาแล้วจริงๆ ซึมซาบมาแล้วจริงๆ เรียกว่า experience ในทางวิญญาณ. ขึ้นชื่อว่า experience แล้วไม่ต้องมีเหตุผล. คุณกินน้ำตาลหวานนี้ คุณไม่ต้องอ้างเหตุผลว่าน้ำตาลหวาน; แต่ถ้าไม่เคยกินน้ำตาล สังเกตดูน้ำตาล, ได้ยินเขาเล่าเรื่องน้ำตาลก็ใช้เหตุผลว่ามันอาจจะหวาน.

ยกตัวอย่างเรื่องน้ำตาล เรามีความรู้เรื่องน้ำตาล, เพื่อนบอกว่าน้ำตาลหวาน เราก็มีความรู้จำได้ว่าน้ำตาลหวาน, นี้เรียกว่าความรู้. ที่นี้เราสังเกตเห็น คนที่เขากิน ที่เขาใช้เขากินเขาอะไร นกหนูมันกินอะไรนี้ มันคำนวณเอาว่า มันคงจะหวานแน่; นี่มันอาศัยเหตุผล สิ่งแวดล้อมเป็นเหตุผล.นี้ต่อมาเรากินน้ำตาลเข้าไปเอง เลยไม่ต้องมีเหตุผล ไม่ต้องเป็นไปตามเหตุผล.

ความรู้หรือจะเรียกว่าปัญญานี้ มันมีอยู่ ๓ ชั้นอย่างนี้ : เด็ก ๆ ไปเรียนหนังสือ ก็มี**ปัญญารู้หนังสือ**, ต่อมาฉลาดคิด ก็มี**ปัญญาในการคิด**, ต่อมาได้ผ่านอะไรไปจริงมาก ก็มี**ปัญญาในการเจตจำนง** ผ่านสิ่งเหล่านั้นไปมากจริง, นี้ปัญญามัน

มีตั้ง ๓ ชั้นเป็นอย่างน้อย แล้วต่างกันลิบทั้งนี้ นี่ก็ชุดหนึ่ง. ที่มีอยู่ ๓ คุณต้องเข้าใจ คำว่าปัญญา, ปัญญา^{นี้} แล้วปัญญาที่มันจะหลอนตัวกู มันก็คือปัญญาสองพวก แรก นั้นแหละ. ปัญญาเพราะได้ยินได้ฟังมา,ปัญญาเพราะให้เหตุผลไปตาม การคำนึงคำนวณ; ปัญญาสองชนิดแรกนี้มันจะหลอนตัวกู; แต่ปัญญาชนิดรู้แจ้ง แสงตลอดนั้นไม่หลอน.

ที่นี้ผมอยากจะให้เอาไปคิดดูอีกชุดหนึ่ง **ปัญญาชุดนี้ผมว่าเขาเอง ไม่มีใน ตำราจิตวิทยา** ว่าเขาเอง, จะมีตำราหรือไม่นี้ไม่สำคัญดอก. ถ้าคุณเข้าใจมองเห็นก็ใช้ได้ ใช้เป็นประโยชน์ได้ ผมเรียกว่า 3 I; I คือ instinct, แล้วอีก I คือ intellect, แล้วอีก I คือ intuition, 3 I.

INSTINCT ก็คือว่าสัญชาตญาณ **ความรู้ที่เกิดเองตามธรรมชาติ** ก็เรียกว่า instinct เข้าใจกันดี; เช่นสัตว์เดรัจฉานมันก็มีปัญญาอย่าง instinct, ดูแมลงผึ้งทำรัง เราทำได้เมื่อไร, นกกระจาบทำรัง เราทำให้เหมือนได้เมื่อไร. นี่ปัญญาอย่าง instinct. ฉะนั้นคุณอย่าดูถูกสิ่งเหล่านี้ ไปนั่งดูมันเสียบ้าง ดูนก ดูหนู ดูแมลง ดูปลา, ดูให้มันรู้ว่าขอบเขตของ instinct นี้เหมาะน่าตกใจเหมือนกัน.

ที่นี้ก็มาถึง INTELLECT ก็คือ **สติปัญญาที่เกิดจากการอบรมศึกษา**. มนุษย์เราก็มีปัญญาอย่าง instinct มาก เป็นไปได้เอง; แต่แล้วมนุษย์นี้มันก้าวมาไกล กว่าสัตว์ ก็คือว่า มีการศึกษา มีการอบรมเหมือนหลักวิชาการศึกษานี้แหละ, อบรม หลากๆ อย่างหลากๆ ทางนี้ มันเกิดปัญญาขึ้นมาใหม่เรียกว่า intellect. นี่มันอยู่ใน อำนาจแห่งเหตุผล; **ปัญญานี้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล** พร้อมกันมากับการศึกษา, คือ บวกความรู้จากการศึกษาเข้ากับความเข้าใจในทาง reasoning. อันนี้รวมกันเข้าด้วยกัน

มันเป็น intellect พุดกันตรง ๆ ว่า พวกคุณเรียนในมหาวิทยาลัยอย่างมาก็จะได้แต่ intellect.

อันสุดท้ายที่เรียกว่า intuition, intuitive wisdom ใช้คำว่า wisdom ดีกว่า รัตภูมิกว่ายังไม่มี จนกว่าจะผ่านสิ่งเหล่านั้น; เป็นผู้มีเรื่องมาก มีปัญหามาก มีการกระทำมาก มีการเจนจัดในชีวิตในปัญหาต่าง ๆ หลังจากนั้นแล้ว เป็นเวลานานมาก จึงจะมี intuitive wisdom อะไรขึ้นมาได้. ฉะนั้นมันจึงไปอยู่กับพวกแก่ ๆ ที่คงแก่สติ ปัญญา การศึกษาเล่าเรียน ความไม่ประมาท อะไรต่าง ๆ.

ที่นี้เรามาได้ดูว่า 3 In : instinct, intellect, intuitive wisdom นี้ 3 In นี้ in ไหนหลอนตัวกู มันก็ in ตัวกลางนั้นแหละ. คุณระวังให้ดี ที่เราบูชากันนักว่าเป็น intellect intellect นี้. การศึกษาเรามุ่งผลอันนี้ แล้วก็ต้องการกันนัก บูชากันนัก, แล้วก็ intellect นี้จะเป็นผู้หลอนตัวกู. พวก instinct นั้นมันเรียบมันบริสุทธิ์ มัน innocent มันอะไรก็ตามธรรมชาติ มันไม่หลอนใครดอก, แล้วมันก็ไม่มากไม่สูง จนจะยกขึ้นมาเป็นเครื่องอวดดีบอวดดีอะไรได้ ฉะนั้นมันจึงเอามาใช้หลอนอะไรไม่ได้.

ส่วน intellect นี่มันเก่งรอบด้าน กระทั่งไปในทางที่จะทุจริต, ไม่ใช่ว่ามี intellect มากแล้วก็จะป้องกันความทุจริตได้ จะป้องกันความทุกข์ได้ เป็นไปไม่ได้. มันไม่เห็นจริงถึงขนาดที่เรียกว่าผ่านแล้ว หรือชิมรสมาแล้ว, มันเป็นแต่เรื่องสติ ปัญญาจากการคำนึงคำนวณ ศึกษาเล่าเรียน แล้วมันรับประกันไม่ได้.

intuition, intuitive wisdom มันผ่านมาแล้ว เคยเข็ดพิน สิ่งที่เคยปวดรวดร้าว มันเคยสะดุ้ง เคยมาแล้วทั้งนั้นแหละ ในสิ่งที่มันเจ็บปวดรวดร้าว. ที่เคยสบายใจ ก็ขึ้นอกขึ้นใจมาแล้ว ในสิ่งที่มันเป็นไปถูกทาง เรียกสั้น ๆ ว่า wisdom ก็ได้,

แต่ใช้คำว่า intuitive กำกับเอาไว้หน่อย. อันนี้ก็ไม่หลอนตัวกู เพราะมันไม่ทำให้เกิดตัวกู.

ถ้ามีคำพูดอยู่ว่าตัวกู แล้วหมายความว่ามันต้องมีตัวกู ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่าตัวกู นี่แหละ มันมีปัญญาได้เพียง intellect เป็นอย่างสูง, มีปัญญาได้เพียงความเข้าใจ understanding, reasoning. จาก reasoning แล้วก็มีวิชาความรู้ปัญญาอย่าง intellect ที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งมัน; ฉะนั้นไม่เหินเหินเหตุผลไปได้. นี่คุณอย่าไปปนกันเสีย ว่าความรู้ ๆ แล้วก็เหมือนกันหมด, ปัญญา ๆ แล้วก็เหมือนกันหมด, มันมีอยู่หลายชนิด.

ทีนี้เครื่องช่วยความจำอีกชนิดหนึ่ง ก็คือ **รูปภาพที่เขียนอยู่ข้างประตูทางเข้าทางโน้น, ภาพจับปลาตกด้วยน้ำเต้า** จำติดตาไปบ้าง มันจะได้คอยเตือนไว้กันลืม. ถ้าไม่เคยดูก็ไปดูเสียใหม่ ภาพคน ๆ หนึ่งเอาลูกน้ำเต้ากลม ๆ มา นี่เลย จะมาซ่อนปลาดุก ; ถ้าไม่เข้าใจก็ฟังให้ดีเสียก่อนว่า, **ไปเด็ดลูกน้ำเต้าเหมือนขวิดมาลูกหนึ่ง จับหัวจับท้าย แล้วเอาไปซ่อนปลาดุก เพื่อจะจับปลาดุก;** มันโง่เท่าไร มันบ้าเท่าไร มันอะไรเท่าไร ก็พอจะรู้กันอยู่. แต่แล้วระวังให้ดี ตรงที่ว่าพวกคุณนั่นแหละ กำลังเป็นพวกที่เอาลูกน้ำเต้าซ่อนปลาดุก, พวกคุณในมหาวิทยาลัยหรือในไหนก็ตาม กำลังเอาลูกน้ำเต้าซ่อนปลาดุก, คือคุณกำลังคิดว่าปัญหาต่าง ๆ จะแก้ได้ด้วย intellect. ใจความสำคัญมันอยู่ที่ตรงนี้ คุณกำลังเชื่อกำลังหวัง กำลังไว้ใจว่า คุณจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วย intellect ; ถ้าคุณกำลังคิดอยู่อย่างนั้น คุณนั่นแหละคือคนที่กำลังเอาลูกน้ำเต้าไปจับปลาดุก.

ภาพนั้นเขาต้องการจะแสดงว่า ธรรมะหรือเซนหรือเต๋า อะไรก็แล้วแต่ จะเรียก ธรรมะนั้นแหละรู้ไม่ได้ด้วย intellect, เข้าใจไม่ได้ บรรลุไม่ได้ด้วย intellect

เหมือนลูกน้ำเต้า. ธรรมะเป็นสิ่งที่รู้ได้ด้วยสิ่งที่เรียกว่า wisdom, intuitive wisdom อะไรทำนองนี้. ฉะนั้นเราต้องเอาเครื่องมือที่ทำไว้สำหรับจับปลาตก มันเป็นอย่างไร ก็ตามใจ เอามาช้อนปลาตก มันจึงจะได้ปลาตก. ฉะนั้น intuitive wisdom มันเป็น เครื่องมือคู่กันกับการที่จะเอามารู้ธรรมะ, ลำพัง intellect ลำพัง instinct นี้ช่วยไม่ได้.

ฉะนั้นอย่าไปหวังคำว่า intellect กันให้มากนัก; เดียวนี้ผมสังเกตเห็นอะไรก็ เอ่ยถึง intellect intellectual อะไร ไปอยู่แต่นั้นแหละ ไม่ค่อยไปถึง intuitive wisdom ตามหลักของพุทธศาสนาเลย. ถูกแล้วในภาษาอังกฤษภาษาอะไร เขาอาจจะเอา intellect เป็น wisdom ปนกันยุ่งไปก็ได้ ในการพูดจานี้ คงเอา wisdom ไปปนกันกับ intellect ยุ่งไปหมด. แต่ว่าในข้อเท็จจริงตามทางของธรรมชาติแล้ว มันเป็นไปได้, ต้องพยายามแยกให้มันเป็นชั้น ๆ เสียก่อน ว่า instinct นี้ไม่ต้องใช้เหตุผล ไม่ต้องอะไร ทำได้โดยสัญชาตญาณที่เกิดขึ้นเอง instinct มันต้องอิงการศึกษา อิง เหตุผล อิงอะไรต่าง ๆ แล้วก็ไม่พ้นไปจากอำนาจแห่งเหตุผลแล้วก็เหตุผลก็เปลี่ยนได้ ความจำก็ลืมได้ ฉะนั้นมันจึงไม่แน่ จนกว่าเมื่อไรมันจะผ่านสิ่งต่าง ๆ ไปมี intuitive wisdom เกิดขึ้น มันจึงจะแน่นอน, มันเหนือเหตุผล. เพราะฉะนั้นอันนั้นไม่ หลอนตัวกู, อันกลางนี้ intellect นี่จะเป็นผู้หลอนตัวกู นี่ว่าปัญญาความรู้ของตัว กูย่อมหลอนตัวกู.

ปัญญาความรู้ของตัวกู.

ที่นี้ปัญญาความรู้ของตัวกู พิจารณากันในแง่นี้ก่อน ตัวกูมันอยากดี ตัวกูมันอยากเด่น มันก็ขยันเรียนมธุละ เรียนอย่างมธุละ สอบได้ชั้นทุกชั้นเรื่อยไป แล้วมันก็เพิ่มความเป็นตัวกู ตัวกู - ของกูเข้มข้นเข้า, เข้มข้นเข้า ตามที่ประสบความสำเร็จ. ฉะนั้นคุณยังมีความรู้ชนิดนี้มาก คุณก็ยังมีตัวกูที่ลึกซึ้ง เหนียวแน่น

เข้มข้นมากขึ้น; เหมือนภิกษุ **ที่เรียนพระไตรปิฎกจบนี้** ก็มีตัวกู ยกหูชูหาง เด่นเลย, **หรือว่าเรียนรู้มหายาน** เรียนเซนอะไรแตกฉาน พูดคล่องไปหมด มันก็มี **หมีหางยาวขึ้นไป** เป็นตัวกูเพราะเหตุนั้น. แล้วก็ปัญญาชนิดนั้น มันหลอนตัวกูเอง คือทำให้ตัวกูทะนงตัว ยกหูชูหาง; แล้วในที่สุดก็เอามาแก้ปัญหอะไรไม่ได้, มันจึงมีการกระทำผิด ทั้งที่แตกฉานในพระไตรปิฎก, หรือแตกฉานในวิชาอย่างนั้น มีการทำผิดได้. แล้วก็มีการอวดดี บ้าบิ่น ไม่เชื่อใคร มีมานะทิฐิสูงจัง มีโมโห โทโส มีความโกรธแค้นเร็ว; ตัวกูยิ่งมากเท่าไร สิ่งเหล่านี้ยิ่งแรงเร็วเท่านั้น, โลภะ โทสะ โมหะ จะยิ่งแรงและยิ่งเร็ว.

ฉะนั้นคุณสังเกตเอาได้ง่าย ๆ ว่า **คนที่ฉลาดมีวิชาความรู้**นั้น โกรธง่าย เกลียดง่าย โมโหง่าย อะไรง่าย, ผู้คนที่เขาอยู่ตามธรรมชาติเดิมเขาไม่ได้. ฉะนั้นพวกเทวดาจึงไหว้แต่ภิกษุที่ไม่เรียนพระไตรปิฎก พูดอย่างนี้ไม่น่าเชื่อนะ, **พวกที่เรียนพระไตรปิฎกนี้มันยกหูชูหาง พวกเทวดาไม่ไหว้, เทวดาจะไหว้ผู้ที่มีความสุจริตบริสุทธิ์ แล้วก็ไม่ต้องรู้พระไตรปิฎกก็ได้;** ข้อความในคัมภีร์ก็มีเขียนอย่างนี้แล้วคุณไปคิดดู มันก็พอจะเชื่อได้.

ผมอายุเท่านี้แล้ว เห็นพระหลายองค์ พระบ้านนอกที่มีคนไหว้มีคนนับถือมากกว่าผม ทั้งที่พระองค์นั้นไม่รู้อะไร, นักรรรมก็ไม่เคยเรียน นักรรรมสักชั้นก็ไม่ได้, เป็นพระเถระหรือพระผู้เฒ่าที่อยู่อย่างน่าไว้วางใจ, ความเป็นอยู่ของท่านอยู่อย่างน่าไว้วางใจ น่าเชื่อว่าท่านไม่มีอะไร. แล้วก็ท่านมักน้อยสันโดษ สุภาพ อ่อนโยน, แม้กระทั่งเดินมาบิณฑบาตก็ไม่เดินลือกแล็ก ๆ อย่างพระหนุ่ม ๆ ดอก. ทุกอย่างมันน่าเลื่อมใสไปหมด. คนรัก คนติดตาม คนเอาใจใส่ ไม่มีความขัดข้องเรื่องปัจจัย เรื่องอะไรต่าง ๆ, แล้วท่านก็ไม่ต้องการอะไร. อย่างผมเป็นมหาเปรียญ เป็นครู เป็นอะไรนี้ มันก็ยังไม่มีความนับถือหรือไว้วางใจมากเท่าท่านที่ว่ำนั่นแหละ; นี่ผมหมายถึงในตอนต้น ๆ เดียวนี้ผม

ก็ไม่รู้แล้ว. แต่ว่าที่มันสะดุดมากก็คือว่า **เมื่อเราเป็นมหาเปรียญ** นี่แหละ, **เมื่อเขาไม่เป็นอะไรเลยนี้ มีคนไวใจและนับถือมากกว่า.**

เมื่อเรามีสวนโมกข์มีอะไรหลายปีแล้ว ก็มีอะไรที่คนชักจะไวใจหรือเข้าใจ, เข้าใจผมและไวใจผมและนับถือผมขึ้นมากแล้ว ก็มีเพื่อนที่สนิทกันมาก. เพื่อนคนหนึ่งเขาไปบอกแม่ยายเขา ว่าผมนี้เป็นพระที่ดี ที่ดีที่น่าทำบุญด้วย; แล้ววันหนึ่งผมก็เผอิญมีโอกาสไปที่บ้านนั้น เพราะว่าเพื่อนของผมคนนี้ป่วยเข้าไปเยี่ยมที่กรุงเทพ ฯ ก็เลยเป็นเหตุให้ได้พบกับแม่ยายของเพื่อน. แกว่า โอ, ยังหนุ่มนัก, ว่ายังหนุ่มนัก ยังไม่ไวใจ ยังไม่เชื่อ ยังไม่ไวใจ ยังหนุ่มนัก. นั่นแหละคุณดูเถิด **มนุษย์เขาเล็งถึงความบริสุทธิ์และความไวใจได้;** ฉะนั้นอย่างไปอวดดีเลย ที่มีความรู้เป็นมหาเปรียญ มีปริญญายาวเป็นหางนี้ไม่เท่ากับมนุษย์ชนิดที่เขามีความเคารพ นับถือตัวเองได้. เมื่อเขาหาอะไรมาติเตียนเราไม่ได้แล้วเขาก็อ้างว่ายังหนุ่มนัก, ก็แสดงว่าความหนุ่มนี้มันยังไม่แน่ มันยังเปลี่ยนได้ ฉะนั้นยังไม่เชื่อยังไม่ไวใจ.

ฉะนั้นพระหนุ่ม ๆ **อย่าเพื่อยกหูชูหาง** จะมีความรู้ความสามารถอย่างไร ก็อย่าเพื่อยกหูชูหาง; ความหนุ่มนักนั้นแหละมันจะเล่นงานเอา, แล้วมันจะเป็นแบบตัวกู ความรู้ของตัวกูมันหลอนตัวกู. เพราะคนที่กำลังหนุ่ม กำลังคะนอง กำลังเรียน เรียนเร็วเรียนพุ่งไปอย่างรวดเร็ว มีอะไรรู้ทันใจทันอก, **นั่นอย่าเข้าใจผิดไปว่ามันลดตัวกู.** ที่แท้มันเพิ่มแรงงานกำลังงานของตัวกูมากขึ้น ๆ, ยิ่งไปแสดงอะไรออกไป เขาพอใจเลื่อมใสระบือลือชา ตัวกูมันพุ่งปรี๊ดขึ้นไปไม่ทันรู้สึกเลย.

นี่สติปัญญาของตัวกูชนิดนี้ มันจะหลอนตัวกูให้พุ่งจุดขึ้นไปเลย, แล้วมันจะไม่เชื่อฟังใคร, มันจะเป็นคนขี้โมโหโหด กระทั่งมันมีอะไรเลย ๆ มันก็ไม่รู้สึกตัว, กระทั่งเป็นโรคเส้นประสาท ก็ไม่รู้ว่าเป็นโรคเส้นประสาท, จะกระทั่งว่าเป็นบ้า

มันก็ไม่รู้ว่าเป็นบ้า. นี่แหละเรียกว่าปัญญาความรู้ของตัวกูมันหลอนตัวกู อย่างสนิท เหลือที่จะสนิท ไม่มีทางให้รู้สึกได้, เราเรียกเป็นภาษาบาลีสั้น ๆ คำเดียวว่า ความประมาท ถ้าคุณไม่รู้จักความประมาทคุณคิดตามนี้ คิดตามที่ผมกำลังว่านี้ ก็จะรู้จักความประมาท.

ตัวกูเจริญเท่าไร ความประมาทก็มีเท่านั้น.

คำว่าความประมาท คำนี้วิเศษที่สุด มันกินความกว้างเหลือประมาณ พูดว่าประมาทคำเดียวเท่านั้น มันหมายหมดเลย หมายถึงความโง่ ความขี้เกียจ ความเย่อหยิ่ง จงหอง ความอวดดี ความไม่สำนึก ความสะเพร่า, หมดเลยจนจระไนไม่ไหว, หมดนั้นมันรวมอยู่ในคำว่าความประมาท. ฉะนั้นตัวกูยิ่งเจริญเท่าไร ความประมาทก็ยิ่งเจริญเท่านั้น; ฉะนั้นตัวกูมีความรู้ตามแบบของตัวกูมากขึ้นเท่าไร มันก็คือความประมาทมากขึ้นเท่านั้น แล้วมันก็หลอนตัวกูสนิทสนมมากขึ้นเท่านั้น : มันเชื่อตัวกูดีตัวกูถูกเสมอไป เพราะมีความรู้มาก, มีชื่อเสียงมาก ยิ่งประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานอะไรเข้าด้วยแล้ว ยิ่งเอาใหญ่เลย, ตัวกูมันอ้างความสำเร็จในหน้าที่การงานขึ้นมาทีเดียว ว่าดีว่าจริง ว่าถูกต้อง ว่าวิเศษประเสริฐ.

ฉะนั้นเราทำอะไรสำเร็จ ก็ระวังนะ มันจะช่วยเชิดตัวกูขึ้นไป, หรือเมื่อเขาเคารพนับถือระวังนะ ระวังให้ดีนะ. เมื่อเขาเคารพนับถือยกย่อง ยกให้เป็นผู้รู้ ผู้ดี, ระวังให้ดีเถอะ ตัวกูมันจะหนาแน่นขึ้นไปอีก. คุณอย่าไปพอใจนะ คำสรรเสริญ คำยกย่องนี้, คุณอย่าไปพอใจเข้า มันจะเป็นโอกาสแห่งความหลอนของตัวกู ร้ายยิ่งกว่าสิ่งใดหมด. ฉะนั้นถ้าใครเขาพอใจ เขายกย่อง เขาให้เกียรติ, เขาให้ความช่วยเหลืออะไรก็ตามเถอะ. ระวังสะดุ้งไว้ทันที จงสะดุ้งไว้ก่อน; เพราะนี้มันจะเล่นงานเราแน่, ว่าเป็นแหละมันจะขุดหลุมฝังเราแหละ ระวังให้ดีเถอะ.

นี่ ผมถือคติอันนี้มาตลอดเวลา จึงรอดตัวมาได้จนบัดนี้ สะดุ้งกลัว สะดุ้งกลัว ในความสำเร็จที่เป็นเหตุให้ได้ชื่อเสียง ให้ได้คนยกย่องนับถือ, นั้นแหละอันตรายที่สุดเลย. คนโดยมากเขาก็ยินดีในความสำเร็จ ความดี ความได้ ความอะไร, **ไม่รู่ว่านี**จะกัด จะแวงกัดเอาทีหลัง อย่างไม่มีทางแก้ไขเลย ระวังให้ดี ๆ ว่า**ปัญญาความรู้หรือความสำเร็จของตัวกูนี้** มันจะระดมกันหลอนตัวกูเรื่อยไป, จนตัวกูเวียนหัว จนตัวกูไม่รู้ทิศเหนือทิศใต้ จนตัวกูเป็นผีเป็นปีศาจไปในที่สุด ก็ในรูปของผู้มีสติปัญญามีวิชาความรู้ รู้พระไตรปิฎก รู้มหายาน รู้เซน รู้อะไรต่าง ๆ.

ทีนี้คุณลองสังเกตดูให้ดีเถอะ คุณจะจับเคล็ดได้ว่า ถ้ามีคำว่าตัวกูอยู่ที่ไหนละก็จะระวังเถอะ **เป็นสิ่งที่ต้องระวัง แม้แต่ปัญญาความรู้ของตัวกู.** เราพูดว่าปัญญาความรู้นี้ก็พอจะยกมือรับได้; แต่พอมีคำว่าของตัวกูเข้ามาปัดทิ้งเลย **ปัญญาความรู้มันต้องปัดทิ้ง,** โยนกองขยะฝังดินไปเลย. มันต้อง**ปัญญาความรู้ของปัญญาความรู้** คือของธรรมะโน่น จึงจะใช้ได้; ถ้า**ปัญญาความรู้ของตัวกูแล้ว** จงขยะแขยงให้มาก, มันจะทำให้ยกหูชูหางอยู่ตลอดเวลา, แล้วมันจะเข็ดจนไม่รู้ทิศเหนือทิศใต้, แล้วมันจะหลอนให้เป็นผู้มีกิเลสมาก และเก่ง และแรง และรุนแรงขึ้นไปเรื่อย ๆ. **นี้รวมเรียกว่า ระวังปัญญาความรู้ของตัวกูมันย่อมจะหลอนตัวกู.**

เข้า ทีนี้ดูกันต่อไป ถึงเรื่องว่ามัน หลอนตัวกู มันมีอะไรบ้าง ? มันเดือดร้อนทั้งโลก : ตัวกูนั้นเองมันถูกหลอนให้เป็นคนโง่ เป็นคนพาลในรูปของบัณฑิต ในรูปร่างของบัณฑิต. คุณฟังออกไหม ว่าตัวกูนั้นแหละกิเลส **ปัญญาความรู้ของตัวกู** มันทำให้ตัวกูเป็นอันธพาลในรูปร่างของบัณฑิต หรือของสัตว์บุรุษก็ตาม; เพราะว่าใคร ๆ ดู มันมีปัญญามาก มีความรู้มาก มีชื่อเสียงมาก มีความสำเร็จมาก ทำอะไรได้มาก, เขาก็คิดว่าเป็นบัณฑิตหรือเป็นสัตว์บุรุษ. **แต่ความเป็นอันธพาลมันอยู่ข้างใน,** มันมีความรู้มีปัญญาตามแบบของตัวกู, เพราะความรู้มัน

ไม่ใช่ความรู้แจ้งแทงตลอด ไม่ใช่ปฏิเวธหรือความรู้แจ้งแทงตลอด, เป็นความรู้อย่าง intellect, เป็นความรู้อย่าง understanding คือบวกเข้ากับสัจจญาณด้วยเลยก็ได้.

ปฏิเวธธรรมจะช่วยกำจัดตัวกู.

ฉะนั้นจงปักใจบากหน้าไปหาความรู้ชนิดที่เรียกในพุทธศาสนาว่า ปฏิเวธนี้ หรือ intuitivewisdom นี้ให้มาก ๆ เข้าไว้, มุ่งหน้าไปหาแต่ปัญญานิดนั้น. ปัญญา intellect นั้นระวัง ๆ ระวังไว้ที ควบคุมมันไว้ที, ไปหาความเจนจัดในชีวิต ในการงานในสุขในทุกข์ ในปัญหาต่าง ๆ ที่ได้ผ่านไปถึงจริงนั้นแหละ, แล้วเอาความรู้จริง ๆ นั้นมา. ที่ควรกลัวก็กลัวให้มาก ที่ควรจะรับเอาไว้หรือถือเป็นหลักก็รับเอาไว้, มันเป็นความถูกต้อง มันเป็นของจริง เป็นความถูกต้อง.

พอมาถึงขั้นนี้แล้ว มันไม่ใช่ปัญญาความรู้ของตัวกูเสียแล้ว; เพราะว่า ปัญญาความรู้ชนิดนี้ มันทำลายตัวกูแหลกไปนานแล้ว, มีปฏิเวธธรรม คือธรรมะในขั้น ปฏิเวธ รู้แจ้งแทงตลอดสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านไปแล้ว คือรู้แจ้งแทงตลอดกิเลสและความทุกข์ที่ผ่านไปแล้ว, นี่มันทำลายตัวกู หายหัวไปไหนหมด.

ปฏิเวธหรือความรู้แท้จริงนี้ มันเป็นปัญญาความรู้ของตัวกูไม่ได้, ไม่มีโอกาสที่จะพบกัน, ไม่มีโอกาสที่จะเจอจะกัน เหมือนแมวกับหนูมันอยู่ด้วยกันไม่ได้. ความรู้จริงมันเกิดขึ้น คนหายใจเสียแล้ว ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นตัวกู - ของกู หรือ มันไม่โง่งจนถึงกับรู้สึกเป็นตัวกู - ของกูชนิดนั้นแล้ว. ถ้ามันยังไม่มีปัญญาถึงขนาดนั้น ก็ยังไม่ใช่ความรู้ชนิดที่เรียกว่ารู้แจ้งแทงตลอด, มันกำกับกันอยู่อย่างนี้ ผิดไม่ได้ เข้าใจ ผิดไม่ได้.

ในทางพุทธศาสนากล่าวไว้ชัดแล้วว่า ถ้าความรู้ทางปฏิเวธ สติปัญญาใน
 ขั้นปฏิเวธมี เป็นผลการปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้ว ตัวกูมันจาง, จางไปแล้ว, หายไปแล้ว,
 หรือว่าในขณะนั้นมันมีตัวกูไม่ได้. ถ้าหากว่าความรู้ในขั้นนี้ของเรามันยังไม่ตายตัว
 ยังกลับไปกลับมา, ตัวกูมันมีไม่ได้ในขณะที่มีความรู้ชนิดนี้อยู่; ต่อเมื่อจิตว่างจาก
 ความรู้ชนิดนี้ ตัวกูมันอาจจะจู่มา แอบขโมยเข้ามาเป็นครั้งเป็นคราว. ถ้าความรู้ชนิด
 ปฏิเวธมันหนักแน่น มันตายตัว ก็เลยเป็นการบรรลุ มรรค ผล ที่ตายตัว, ตัวกูจาง
 ไป ๆ ไม่ย้อนกลับมาอีก แล้วหมดสิ้นไปในที่สุด. ฉะนั้นปัญญาอันแท้จริงชนิด
 ปฏิเวธนี้ ไม่มีโอกาสที่จะเป็นสมบัติของตัวกู, ตัวกูก็ไม่มีโอกาสที่จะมามีสิ่งนี้เป็น
 สมบัติ มันสกปรก มันเป็นของสกปรก มันมาอยู่กับของที่บริสุทธิ์ไม่ได้.

นี่คุณก็จะเข้าใจได้ทันที เมื่อผมพูดว่า ปัญญาความรู้ของตัวกู มันหมายถึง
 อะไร, ปัญญาความรู้มันหมายถึงอะไร, แล้วทำไมมันจึงหลอนตัวกู, หลอนจนกระทั่งตัว
 กูนี้ ยิ่งเป็นผีปีศาจ ยิ่งเป็นอะไรมากขึ้นไป มากขึ้นไป จนกระทั่งล้มละลาย. แล้ว
 ปัญญาของตัวกู นี่ระวัง เพราะกำลังมีอยู่ในคุณทุก ๆ องค์ทุก ๆ คน คือสติปัญญาที่ได้
 มาจากการศึกษา การคิดค้น มันยังเป็นปัญญาความรู้ของตัวกูทั้งนั้น; รีบ – รีบ
 รีบเลื่อนมันไปหาปัญญาความรู้ของพระพุทธเจ้าที่ถูกต้องเสียโดยเร็ว, เรียกว่า
 มีปัญญาบริสุทธิ์ ปัญญาตามธรรมดา intellect ยังไม่บริสุทธิ์, ยังไม่รับประกันความ
 บริสุทธิ์ มีแต่ปัญญา มีแต่ความเฉลียวฉลาดแต่ไม่แน่ว่าจะบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์,
 เพราะมันยังอยู่ใต้อำนาจของกิเลส, เป็นปัญญาที่ยังอยู่ใต้อำนาจของกิเลส เป็นทาสของ
 กิเลสหรือเป็นทาสของความต้องการ.

เดี๋ยวนี้มนุษย์ในโลกมีปัญญามาก, คุณก็รู้ มี intellect มาก แต่แล้ว
 เอาไปใช้เพื่อความต้องการของกิเลสทั้งนั้น โลกนี้จึงจะส่ำระสายไปหมด; เพราะ
 ว่าเขามีปัญญาที่เป็นทาสของกิเลส. ฉะนั้น intellect ในโลกนี้มันจึงเป็นที่พึ่งอะไรแก่

โลกนี้ไม่ได้ ต้องทำให้เป็น intellect ที่บริสุทธิ์ ๆ ๆ ขึ้นไปเรื่อย ๆ, ไม่เป็นทาสของกิเลส จนกว่ามันจะกลายเป็นปัญญาแท้ เป็นปฏิเวธธรรมแท้.

พอพูดถึง intellect แล้วคุณก็ต้องแน่ใจว่า ต้องควบคุม, ต้องควบคุมปล่อยไม่ได้, ต้องควบคุม intellect นั้นจะย้อนมาหลอนตัวกู; ฉะนั้นเรา**ต้องควบคุม** **ต้องรู้เท่าทัน** อย่าให้มันหลอนได้, อย่าให้มันย้อนมากัดเอาได้, เรียกว่าปัญญาของตัวกูย้อนมาหลอนเจ้าของได้ กัดเจ้าของได้ ทำอันตรายให้هلكลาญไปเลยได้ ระวังให้ดี.

นี่เรากำลังพูดกันถึงเรื่องตัวกู - ของกู ในแง่หนึ่ง ในปริยายหนึ่ง อีกปริยายหนึ่ง **แปลกไปจากที่พูด ๆ มากแล้วเรื่อย ๆ ไป** จนกว่าจะจบเรื่องนี้ ซึ่งยืดยาวพิสดารมาก.

ระวังปัญญาความรู้ของตัวกู.

ในวันนี้ก็ขอสรุปความว่า **ทุกคนระวังปัญญาความรู้ของตัวกู มันจะหลอนตัวกู**, มันก็เลยเป็นภูติผีปีศาจอยู่เรื่อย; เพราะตัวกูมันเป็นมายา ไม่ใช่ของจริง, ยังไม่เป็นธรรมที่บริสุทธิ์, ยังเป็นธรรมที่เป็นของกิเลส. **"ตัวกู"** นี้อยู่ในอัญญประกาศ ไม่ใช่ตัวกูเป็นค่านามธรรมดา เป็นคำบัญญัติเฉพาะ, เป็นเทอมที่บัญญัติเฉพาะสำหรับพูดเรื่องนี้, พูดเรื่องธรรมะหรือปัญญาอย่างนี้. ฉะนั้นคำว่า**ตัวกู**หมายถึงอุปาทานยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกูว่าของกู แล้วก็เป็นของเกิดชั่วขณะ, ชั่วขณะ, เป็น conceptual fluxชั่วขณะ ๆ; แต่แล้วมันก็เกิดגע, แล้วมันก็ซิงเกิดหน้าสิ่งใด ๆ หมด ทั้งที่เป็นมายา ทั้งที่ไม่จริงและเป็นมายามันยังเกิดגע เกิดมาก.

ที่เดียวนี้เรายอมกันไม่ได้ อะไร ๆ เรายอมกันไม่ได้ มันก็เรื่อง **ตัวกูอย่างเดียวเท่านั้นแหละ** เดียวนี้ยอมกันไม่ได้ ก็ต้องได้รบราฆ่าฟันกันเป็นการถาวร.

วิกฤตการณ์ของโลกเป็นไปอย่างถาวร ก็เพราะการยอมกันไม่ได้. ตัวกูมันยกหูชูหาง ด้วยกันทุกฝ่ายทุกพวกยอมกันไม่ได้, ยอมประนีประนอมกันไม่ได้, ยอมเสียเปรียบบ้าง ก็ไม่ได้ หรือยอมลดราวาศอกมาทำความเข้าใจกันในระหว่างรบพุ่งกันนี้ ก็ทำไม่ได้, ก็ไม่รู้จักยอม ไม่รู้จักผ่อนผัน ไม่รู้จักยอม. **ประเทศไทยนี้ถ้าไม่รู้จักยอมไม่รู้จักผ่อนผัน ก็สูญเสียเอกราชไปนานแล้ว;** ที่เขาเขียนไว้ในประวัติศาสตร์ ที่รอดตัวมาได้ นี่ ไปอ่านดูเถิด คุณจะพบความรู้จักยอมนี้, ไม่ยกหูชูหางของตัวกูไปเสียตะพึด, มันก็ยังรอดมาได้. นี่เป็นเรื่องบ้านเรื่องเมือง เรื่องโลกแท้ ๆ รอดมาได้เพราะว่า **รู้จักควบคุมตัวกู.**

ที่นี้เรื่องส่วนตัวเรา ก็เหมือนกันอีก, ในเรื่องส่วนตัวบุคคลยิ่งสำคัญมาก มันเป็นเรื่องเฉพาะคน เฉพาะคน มันรู้แทนกันไม่ได้ ช่วยกันไม่ได้, อย่าหวังให้คนอื่นมาช่วยเลย พยายามที่จะรู้ของตัว ช่วยของตัวให้สุดความสามารถ, แล้วปัญหาของโลกจะหมดไป. ถ้าทุกคนในโลกมันดี โลกนี้ก็ไม่มีปัญหา, ที่นี้แต่ละคน ๆ จัดไปด้วยตัวกู - ของกู โลกนี้ก็มีปัญหา เป็นไปในทางที่ยอมกันไม่ได้ ก็ต้องทำลายล้างกันเรื่อยไป.

ฉะนั้นการที่จะเอาชนะกันด้วยฤทธิ์เดชของตัวกูนี้ ไม่มีวันสำเร็จ
ดอก : จะปราบคอมมิวนิสต์หรือว่าจะทำอะไรก็ตามใจ, จะหยุดสงครามอะไร ถ้าใช้ฤทธิ์เดชของตัวกูแล้วไม่มีทางสำเร็จ. **ต้องใช้อุบายวิธีที่ทำลายตัวกู ให้หมดไปเสียก่อน แล้ว ธรรมะเข้ามา, เราใช้ธรรมะนั้นเป็นเครื่องมือแล้วมันก็มีทางจะสำเร็จ.** ตามพระพุทธภาษิตที่ว่า **ชนะคนไม่ดีด้วยความดี, ชนะความชั่วด้วยความดีชนะคนชั่วด้วยความดี, แล้วก็จะประพาศิธรรมะให้สุจริต.** อย่าเอาตัวกูเข้าไปสู้กับมัน, มันเป็นตัวกูแล้วเราอย่าเป็นตัวกู; ถ้าเป็นตัวกูทั้งสองฝ่าย มันก็กัดกันตามแบบของตัวกู ไม่มีอะไรไม่มีอะไรนอกจากนี้. **ถ้าคนอื่นยกหูชูหางสูงมา, เป็นตัวกูจัดมา เราก็หลีกไปเสียซิ.**

อย่าไปเป็นตัวกูออกมารับเขา หาวิธีอย่างอื่น, หาโอกาสอันอื่น, หาความรู้ที่ฉลาดกว่าที่เหนือกว่า ไปแก้ไขปัญหาลำนี้.

นี่สรุปความสั้น ๆ ว่า ระวัง ระวังคำว่าปัญญาความ รู้คำว่าปัญญาความรู้ เป็นสิ่งที่ต้องระวัง.เดี๋ยวนี้คุณไปบูชามันตลอดเวลา, แล้วผมกำลังบอกว่า **ปัญญาความรู้** ระวัง มันจะหลอน แล้วมันจะแวงมากัด ถ้าหากว่ามันเป็นปัญญาความรู้ของตัวกู. ที่นี้เรามันยังไม่หมดตัวกู ทุกคนยังเป็นปุถุชนยังไม่หมดตัวกู; ฉะนั้น **ต้องระวังปัญญาความรู้ของมัน** คือของตัวเอง มันจะหลอนเราและแวงมากัดเรา.

นี่พอกันทีสำหรับวันนี้.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๒๑ -

วันศุกร์ที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๗

สันติภูริโก เกี่ยวกับตัวกู.

พูดที่นี่ ก็เป็นเรื่องที่รู้กันอยู่แล้ว ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวกู - ของกูทั้งนั้น จนเราเรียกมันว่า **ธรรมปาฏิโมกข์**. วันนี้จะพูดเรื่องเกี่ยวกับ ตัวกู - ของกู อย่างใด อย่างหนึ่ง แง่ใดแง่หนึ่งตามเคย สำหรับหัวข้อในวันนี้ อยากจะเรียกว่า **สันติภูริโก** เกี่ยวกับตัวกู.

ธรรมะต้องเป็นสันติภูริโก.

สำหรับคำว่า **สันติภูริโก** ต้องถือว่าเป็นหลักสำคัญที่สุดในพุทธศาสนา ; ถ้าพวกคุณไม่สะเพร่าเกินไป แล้วก็เอาใจใส่หลักที่มันเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็จะมีอะไรได้ดี. **เดี๋ยวนี้ก็สวดกันแต่ปาก ว่าสวากขาโต ภคเวศตาธัมโม สันติภูริโก อกาลิโก** อย่างนกแก้ว นกขุนทอง, แล้วตามปกติก็เป็นอยู่ด้วยความประมาท ไม่ค่อยจะหนักแน่นในธรรม

ก็เลยมองข้าม หรือมันพ้น ๆ ไปเสียหมดในหลักสำคัญที่อยู่ในรูปของหญ้าปากคอกหรืออะไรทำนองนี้; เพราะฉะนั้นจึงต้องเอามาพูดกันใหม่ และโดยเฉพาะผู้บวชใหม่ก็หลายองค์. เราจะต้องถือเป็นหลักว่า **พุทธศาสนานี้วางหลักลงไปว่า สิ่งที่จะเชื่อได้นั้นต้องเป็น สันติภูมิจิโก คือเห็นเอง** รู้สึกอยู่ด้วยใจเอง มีเหตุผลของตัวเอง; อย่างเรื่องกาลามสูตร ถ้ายังไม่เคยอ่านก็ต้องไปหาอ่าน แล้วชวนขยาย แล้วก็จำไว้เป็นหลักจนตลอดชีวิต.

กาลามสูตร ทั้งหมดนั้นแหละ คือเรื่องสันติภูมิจิโก; นับตั้งแต่อย่าเชื่อ เพราะว่ามันได้ยินเขาว่า, หรือว่าบอกเล่าต่อ ๆ กันมา, กระทั่งว่ามันมีอยู่ในพระคัมภีร์ มีอยู่ในปิฎก อยู่ในพระไตรปิฎก, กระทั่งว่ามันเป็นคำของครูบาอาจารย์ของเรา หรือ **ผู้พูดอยู่ในฐานะที่ควรจะเชื่อได้** อะไรทำนองนี้, ตั้งหลายข้อด้วยกัน, แม้ที่สุดแต่ว่า คาคคเนเอา มา ตกุกเหตุ, มา นยเหตุ คือ *logic*. ก็พูดได้ว่า แม้ว่าเรื่องนี้มันไม่ขัดกับ *logic* ก็ต้องเชื่อ อย่างนี้ก็ไม่ได้ ยกเลิกกันหมด ยอมให้แต่เป็นสันติภูมิจิโกอย่างเดียว.

เช่นพูดว่า **ราคะ โทสะ โมหะ เป็นกิเลส เป็นความทุกข์** เป็นไปเพื่อความทุกข์ มันต้องรู้จักโลภะ โทสะ โมหะ ที่เคยมีแล้วก็เคยเป็นทุกข์มาแล้วจริง ๆ, คืออย่างน้อยก็มองเห็นชัดว่าเป็นทุกข์. พอพูดขึ้นว่ามันเป็นความทุกข์นี้ ก็ไม่ต้องเชื่อใคร ไม่ต้องเชื่อเหตุผล เพราะมันเคยเห็นมาแล้ว เคยเห็นจริงมาแล้ว เคยประจักษ์ด้วยตัวเองมาแล้ว, แล้วก็เห็น ๆ คนอื่นอยู่ทั่ว ๆ ไป ที่กำลังมีโลภะ โทสะโมหะอยู่ มีความทุกข์อย่างไร. อย่างนี้ก็เรียกว่า **สันติภูมิจิโก แปลว่าเห็นเอง** หรือพูดให้ชัดลงไปอีก ก็คือว่า **รู้สึกอยู่ในใจเอง** ตัวหนังสือว่าเห็น; แต่มันไม่ได้เห็นด้วยตา, หมายถึงเห็นด้วยปัญญา ด้วยทิวฐิ, และด้วยความรู้สึกที่รู้สึกอยู่ในใจ.

ฉะนั้น**ธรรมะ** โดยมากมันไม่เป็น**ธรรมะ** คือยังไม่เป็น**ธรรมะ** เพราะไม่เป็น**สันติภูฏิโก**. ที่คุณเรียน ๆ กัน ท่องกัน พูตกัน อะไรกัน พุดจ้อไปหมด, เรื่องเซนอย่างนั้น เรื่องเซนอย่างนี้ อะไรก็ตามนั้นไม่ใช่**ธรรมะ** หรือก็ไม่ใช่เซน, เป็นเรื่องพุดทั้งนั้น คือยังไม่มี**สันติภูฏิโก**. พุดจ้อเรื่องเซนแต่ว่าค่าคนเก่ง โกรธคนเก่ง อะไรหงุดหงิดเก่ง หรือว่าพุดคำที่ไม่ควรจะพุด แม้แต่คนธรรมดา นี่ก็พุด**ธรรมะ**สูงสุด แต่ไม่ใช่**ธรรมะ**, สิ่งที่พุดไม่ใช่**ธรรมะ** เพราะว่ายังไม่ใช่**สันติภูฏิโก** ไม่ใช่ออกมาจาก**สันติภูฏิโก**.

ถ้ามันเป็นเรื่องเห็นจริงแล้วพุดออกมา หรือว่า**เห็นจริงแล้วก็ตาม** ก็เป็น**เรื่องธรรมะ**, แล้วพุดออกมาก็เป็น**พุดธรรมะ**. ที่พุด ๆ สอน ๆ กันอยู่ รวมทั้งที่ผมกำลังพุดนี้ก็เหมือนกัน มันก็ยังไม่ใช้ตัว**ธรรมะ** เว้นเสียแต่ว่าคุณจะเห็น เห็นจริง, มันอาจจะเป็น**ธรรมะ**สำหรับผม แต่ไม่เป็น**ธรรมะ**สำหรับคุณเลยก็ได้. เว้นไว้แต่ว่าคุณจะเห็นมันจริง ๆ เพราะว่า**ธรรมะ**นี้ต้องเป็น**สันติภูฏิโก**เสมอ ถ้ายังไม่**สันติภูฏิโก**ก็ยังไม่ใช่**ธรรมะ**, ที่นี้แม้แต่ไม่ต้องพุด ไม่เกี่ยวกับพุด ไม่เกี่ยวกับฟัง ถ้ามัน**เห็นอยู่ในใจ** ก็เป็น**ธรรมะ** เหมือนกัน.

ฉะนั้นอย่าเอาแต่พุด, อย่ามัวชวนชวายเป็นเรื่องอ่าน ๆ อ่าน ๆ แล้วก็พุด ๆ พุด ๆ แล้วก็หนังสือมาก มันจะเข้าบทที่เขาว่า **พระคัมภีร์บังพระธรรม ไบลานบังพระธรรม** คือ พระคัมภีร์นั่นแหละบังพระธรรม หรือว่าพระไตรปิฎกที่อ่านที่พุดกันอยู่นี้แหละ บังพระธรรมไม่ให้มี ไม่ให้เป็นพระธรรมขึ้นมาได้. ฉะนั้นอย่าเพ่อสนใจว่า แหม, เราก็มีหนังสือมาก แล้วก็อ่านมาก แล้วก็พุดได้มาก พุดได้เก่งด้วย, **นี่ตลอดเวลาที่ยังไม่มีความเป็นสันติภูฏิโก ก็ยังไม่ใช่ธรรมะ** ยังเป็นกระดาด ยังเป็นคำพุด ยังเป็นเสียง ยังเป็นเรื่องที่คิดไปตามเหตุผล พุดไปตามเหตุผล จะถือเอาไม่ได้ จะเชื่อตามนั้นไม่ได้.

ฉะนั้นต้องมองให้เห็นว่า ที่เอามาพูดนี้ ก็เพื่อให้มองเห็นความแตกต่างระหว่างสันติภูมิกากับไม่สันติภูมิก หรือสันติภูมิกกับอสันติภูมิก แล้วแต่ละเรื่องสองอย่างนี้มันต่างกันมาก. **เรียนนักธรรมเรียนบาลีได้เยอะ ๆ** นี่ มันก็ยังเป็นไม่-สันติภูมิก, จนกว่าจะได้ปฏิบัติ แล้วก็ประจักษ์ผลของการปฏิบัติด้วยจิตใจ จึงจะเป็นสันติภูมิก.

เอาละสรุปกันเสียทีหนึ่งก่อนว่า พุทธศาสนาต้องมีหลักสันติภูมิกเป็นหลักสำคัญ.

สันติภูมิกของตัวกู.

ที่นี้ก็มาถึง ปัญหาที่ผมตั้งใจจะพูด คือเรื่องสันติภูมิกของตัวกู ซึ่งมันทำให้เราเสียเวลากันมาเป็นปี ๆ แล้ว หลายปี หรือจะถึง ๑๐ กว่าปีเต็มที่แล้ว **สันติภูมิกของตัวกู**นี้มันแรงกว่า, สันติภูมิกของธรรมะมันไม่มี มันไม่พอกัน.

นี่เราจะพูดถึงเรื่อง **สันติภูมิกของตัวกู**กันก่อน ตัวกูคำนี้ก็เหมือนกับที่เคยพูดมาแล้วไม่รู้กี่ครั้งเป็นความสำคัญมันหมาย **เป็นเรื่องปกติของจิต**, ไม่ใช่มีตัวจริงอะไร. แต่มันก็จริงที่สุดสำหรับคนที่ไม่มีธรรมะ เพราะมันเป็นสันติภูมิก. ฉะนั้นคุณต้องมองให้ลึกให้จริงสักหน่อย ว่าตัวกู ๆ ตัวกูนี้มันมีอยู่ในจิตใจตลอดเวลา **จริง ๆ**, ทุกคนจะรู้สึกว่ามันมีตัวกูนี้ จะว่าไม่ให้ตัวกูอย่างไร. ปัญหาที่ถูกถามก็มีแต่อย่างนี้ เพราะมันรู้สึกอยู่ว่า มีตัวฉัน มีของฉัน แล้วจะไม่ให้รู้สึกว่ามีตัวฉันได้อย่างไร, เราก็ไม่รู้จะตอบอย่างไร เพราะเรามองเห็นแต่ตัวฉัน เห็นอยู่จริง ๆ ทุกที, เห็นมีตัวฉัน มีของฉันอยู่ทุกที่เลย, เป็นสันติภูมิกจริง ๆ ด้วย. ไม่ใช่เขาแกล้งว่า, แต่มันจะเป็น

สันติภูฏิโกเท็จหรือสันติภูฏิโกจริง นี่มันอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก แต่ก็เรียกว่า เป็นสันติภูฏิโกของตัวกู.

ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลหรือก่อนพุทธกาล ก็มีคนถือว่ามีตัวกู - มีของกู, **ปรัชญาของพวกเขาฝรั่ง** ก็มีอยู่แขนงหนึ่ง หรือว่าพวกหนึ่ง **ที่ถือเรื่องมีตัวกู ที่ว่าฉันคิด แล้วก็ฉันมีอยู่**, สูตรของเขาว่าอย่างนี้ คอกิโต, เออโกซุม, เป็นภาษาลาติน ออกเสียงอย่างไรก็ไม่รู้ อ่านตรง ๆ อย่างภาษาอังกฤษเป็นอย่างนี้, cogito, ergo sum นั่นแหละ I think, therefore I exist. **เพราะฉันคิดได้ ฉันจึงมีอยู่**, นี่เขาก็พูดดีที่สุดแล้วว่า, **ก็เราคิดนึกได้ เรารู้สึกคิดนึกอยู่ตลอดเวลา การที่คิดนึกได้นั้นมันต้องมี, มีเหตุผลหรือมีอะไรพอที่จะเป็นตัวฉัน, ฉันคิด ฉันมีอยู่ มีเท่านั้น, มันมีสั้น ๆ เท่านั้น เขาเรียกว่าปรัชญาของเดสคาร์ต,** แล้วมันก็ไม่ใช่ของเดสคาร์ต มันของคนทั้งโลก, กระทั่งในเมืองไทย กระทั่งพุทธบริษัทในประเทศไทย ก็มีหลักอย่างนี้ : **ฉันคิดได้ ฉันรู้สึกอยู่ว่าอย่างนั้น อย่างนี้ มันก็ต้องเป็นตัวฉัน มีตัวฉัน, มันช่วยไม่ได้. คนที่มีปัญญา มีอำนาจ มีเสรีภาพ จะต้องคิดอย่างนี้ทั้งนั้น, จะต้องถามอย่างนี้ทั้งนั้น.** แล้วผมก็เคยประสบมามาก คนใหญ่คนโต เขาไม่อาจจะอ่านบทความของเราเข้าใจได้ **ที่ว่าไม่มีตัวตน, เพราะรู้สึกแต่ว่า มีตัวตนอยู่ทุกที่ไปตลอดเวลาด้วย.**

นี่มันเป็นตัวอย่างที่ทำให้เห็นว่า **สันติภูฏิโกของแต่ละคนล้วนแต่เป็นตัวกู** ทั้งนั้นแหละ, **ถึงคนที่กำลังพูด เรื่องอนัตตาเรื่องอะไรอยู่ ก็มีสันติภูฏิโกเป็นตัวกูทั้งนั้นแหละ,** แล้วปากมันก็พูดเรื่องไม่ใช่ตัวกูหรือไม่มีตัวกู. ฉะนั้นจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ยากลำบากที่สุดกว่าเรื่องใดหมด ในบรรดาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอนัตตา ไม่ใช่ตน, หรือว่า **หลักของพุทธศาสนา** ก็แปลว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องนี้ **ประสบปัญหาหนัก เพราะทุกคนรู้สึกเป็นตัวตนอยู่เรื่อย, เป็นสันติภูฏิโกของตัวตนอยู่เรื่อยไปไม่ว่าที่ไหน.**

ที่นี้จะมาสอนกันอย่างไร ให้เกิดความรู้สึกกลับตรงกันข้าม ว่าไม่ใช่ตัวตน มันต้องเป็นเรื่องเฉพาะคนเฉพาะกรณีมากกว่า, จะพูดที่เดียวสำหรับทุกคนนี้ เข้าใจว่า มันเป็นไปได้, เราจะเทศน์ที่เดียวฟังกันทั้งหมด ทั้งหมู่ ทั้งประเทศนี้ มันแทบจะไม่มีประโยชน์อะไรเลย, มันเป็นเรื่องเฉพาะคน คนหนึ่ง ๆ เคยมีประสบการณ์อะไรมาแล้ว เคยคิดอะไรมาแล้ว ค้นอะไรมามากแล้ว ก็มาพูดกันให้เหมาะแก่เรื่องของบุคคลนั้น ก็พอจะเห็น.

แต่ที่นี้มีเทคนิคหรือมันมีอุบายของธรรมชาติอยู่อันหนึ่ง ซึ่งจะเป็นหนทางออก อย่าลืมผมเคยบอกคุณที่เพิ่งบวชใหม่นี้ว่า ธรรมะทุกระบบเป็นอุบายทั้งนั้น. อย่าไปพูดว่าจริง หรือไม่จริง ไม่อะไรอย่าไปพูด, รู้จักมันแต่ว่ามันเป็นอุบายก็แล้วกัน ถ้ามันมีประโยชน์ก็ใช้ได้. แล้วแต่ละอุบายมันก็เป็นเทคนิคของธรรมชาติ, ไม่ใช่มนุสยบัญญัติ คือว่าต้องเป็นอย่างนั้นลงไปก่อน ผลมันจึงจะเกิดขึ้นมาอย่างนี้, เรียกว่าเทคนิคของธรรมชาติดีกว่า. ที่นี้มนุษย์ก็ไม่ว่าอะไรมากไปกว่าแต่เพียงว่าเอ้อ, อันนี้มัน อาจจะเอามาใช้เป็นอุบายแก้ปัญหานี้ได้.

สันติปฏิวัติ แก้ได้ด้วยสันติปฏิวัติจริง.

ที่นี้อุบายหรือธรรมะที่เป็นนอุบายนี้ ที่จะมาแก้สันติปฏิวัติของตัวกู่นี้ มันก็มีอยู่, ไม่ใช่ไม่มี. คุณฟังดูให้ดี ว่าทุกคนมันรู้สึก รู้สึกอยู่ในใจเอง แจ่มแจ้งว่า มีตัวกู มีของกู จะไปเปลี่ยนของเขาไม่ได้, จะไปจับเปลี่ยนอย่างไรได้ จะไปพูดอย่างอธิบายว่า โธ่ บังคับไม่ได้ เหมือนกับความฝันหรืออะไรต่าง ๆ นี่มันก็พูดกันมาแล้ว. แม้ในสูตร ในพระบาลีที่เป็นสูตรก็พูดทำนองนี้ ว่าถ้าเป็นตัวตน ตัวกู มันก็ต้องบังคับได้ตามต้องการ, เดียวนี้มันบังคับไม่ได้, เช่นจะบังคับรูป ว่ารูปจงเป็น

อย่างนี้, เวทนาจะเป็นอย่างนี้, สัญญาจะเป็นอย่างนี้, อย่าเป็นอย่างอื่น นี่มันก็บังคับไม่ได้. เพราะฉะนั้นจึงถือว่าไม่ใช่ตัวกู แล้วมันก็เคยทำให้มีผู้บรรลุมรรค ผลมาแล้ว เพราะคำพูดเพียงเท่านั้น, แต่อย่าลืมว่า นั่นมันเฉพาะหมูนั่นกรณีนั้นเท่านั้น กรณีอื่นมันเป็นไปได้ไม่ได้ เห็นไหม ?

ที่นี้มีอุปมาอะไร ที่จะใช้ได้แก่ทุกคน ที่จะไปแก้สิ่งที่เหนียวแน่นที่สุด คือสันติภูริโกแห่งตัวกูนี้ มันจะต้องอุปมาทำนองว่า เผลอกันจริง ๆ ให้มันเป็นสันติภูริโกเข้าไปอีกอย่างหนึ่ง อีกเรื่องหนึ่ง คือว่ามีความรู้สึกเป็นตัวกูที่ใดก็มีความทุกข์ทุกที, เราไม่พูดกันแล้วว่า เหตุไรจึงถือว่าเป็นอนัตตา จะไม่พูด, แต่ให้มาตั้งข้อสังเกต หรือว่าเผลอกันเข้าไปจริง ๆ กับความรู้สึก ว่าถ้าความรู้สึกว่าตัวกูเกิดขึ้นมาที่ใดแล้วก็เป็นทุกข์ทุกที. เอ้า, ใครกล้าดีลองดู ลองปล่อยให้ความคิดที่เป็นตัวกู - ของกูเกิด มันเป็นทุกข์ทุกที. แล้วนี่คืออุปมา, ลองสร้างความคิดที่เป็นตัวกู - ของกูขึ้นมา หรือปล่อยให้ความคิดที่เป็นตัวกู - ของกูเกิดขึ้นมา มันเป็นความทุกข์ทุกที, มันเผาผลาญทุกที. เมื่อทำอยู่อย่างนี้มันเข็ด, มันรู้จักเข็ด, หรือมันเริ่มเข็ด เริ่มเอ๋อ เริ่มระอา, นั่นแหละจึงจะรู้สึกได้ว่า โอ๊ะ ไม่เอาแล้วโว้ย เรื่องตัวกู - ของกูนี้ไม่ไหว, เป็นเรื่องไม่ไหวขึ้นมา.

นี่เราเอาสันติภูริโกจริง ๆ ไปแก้สันติภูริโกเท็จ ๆ, เอาสันติภูริโกจริง ๆ ไปแก้สันติภูริโกหลอกลวง. สันติภูริโกแห่งตัวกูนั้น มันจริงสำหรับคนโง่ ที่ยังโง่อยู่ ยังไม่มีความเป็นพระอรียะสัณนิตเดียว มันสันติภูริโกว่าตัวกู, ตัวกูเรื่อย. ที่นี้มีมันแก้ไม่ได้ดอก ถ้าไม่มีอะไรที่มันมีน้ำหนักเท่ากัน มีกำลังเท่ากัน มันแก้ไม่ได้จะไปปิดกลับเหมือนกับพลิกหน้ามือเป็นหลังมือนี้ มันก็ทำไม่ได้, ไม่มีใครทำได้โดยวิธีพูด หรือโดยวิธีอะไร.

ต้องสร้างสันติปฏิภาณเกี่ยวกับความทุกข์ขึ้นมา, สันติปฏิภาณในความทุกข์
ให้รู้รสของความทุกข์จริง ๆ แล้วทุกครั้งที่มีตัวกู - ของกูเกิดขึ้นในใจ, **โดยอาศัยหลัก
ที่ว่า การเกิดทุกคราวเป็นทุกข์ทุกที การเกิดทุกคราวเป็นทุกข์ทุกที** การเกิดนี้หมายถึง
เกิดขึ้นแห่งตัวกู ถ้าไม่มีตัวกูก็ไม่ถือว่าเป็นการเกิด, จะเป็นตัวกูชนิดไหนก็ตาม ถ้ามี
ขึ้นมาแล้วเรียกว่าเป็นการเกิด เกิดแห่งตัวเรา, นี่ก็รู้ผล รู้ลึกในผลของการเกิดนี้ **เกิด
ทุกทีเป็นทุกข์ทุกที** : ตัวกูใหญ่ก็ทุกข์มาก, ตัวกูเล็กก็ทุกข์น้อย, ตัวกูยาวก็ทุกข์ยาว,
เป็นต้น.

ฉะนั้น วิธีปฏิบัติจึงได้แก่การทำความซึมซาบ realize อยู่กับเรื่องความ
ทุกข์ ที่เกิดจากตัวกูนี้ตลอดเวลา, ที่เราเรียกว่าทำวิปัสสนา หรือทำอะไร. พอมา
ถึงตอนนี้ คุณก็ยอมไปดูอานาปานสติ ๑๖ ขั้น ที่เราพูดกันมาอย่างชัดเจนแล้วเมื่อวานนี้
เป็นวันสุดท้าย ว่าตลอด ๑๖ ขั้นนั้นมันเป็นอะไร? มันก็เป็นอุบาย เป็นวิธีการที่
เป็นเคล็ด เป็นความลับอะไร ที่จะทำโดยวิธีที่ความทุกข์ที่เกิดมาจากตัวกูนี้
ปรากฏแก่จิตใจอย่างชัดเจนที่สุด เมื่อทำอานาปานสติ จนถึงประสบความสำเร็จใน
หมวดสุดท้าย **เรื่องอนิจจานุปัสสี วิราคานุปัสสี นิโรธานุปัสสี** ตอนนี้**เป็นสันติปฏิภาณ
เกี่ยวกับตัวกู, เกี่ยวกับความดับแห่งตัวกู.** สันติปฏิภาณเกี่ยวกับตัวกูก่อน, แล้วก็
สันติปฏิภาณเกี่ยวกับความทุกข์ที่ออกมาจากตัวกู แล้วก็สันติปฏิภาณเกี่ยวกับความดับไปแห่ง
ความทุกข์ชนิดนั้น.

อานาปานสติที่เป็นหัวใจของเรื่องก็คืออย่างนี้ คือหมวดสุดท้าย มีความ
รู้รสแห่งความทุกข์ ที่เกิดมาจากตัวกู - ของกู ทุกครั้งที่หายใจออกเข้า, นี่มันก็
พอแล้ว ทุกครั้งที่หายใจออกเข้า เป็นวัน ๆ เดือน ๆ ซึมซาบอยู่ในรสของความทุกข์ ที่
เกิดมาจากตัวกู, **นับตั้งแต่เห็นความไม่เที่ยง, ความไม่เที่ยง ความยากลำบากแก่การที่
จะมีอะไรตามใจ ตามที่เราต้องการ.**

นี่ความไม่เที่ยง มันเป็นความทุกข์อยู่เรื่อย, คนก็ยังบ้ำที่จะให้มีอะไรตามต้องการอยู่เรื่อยแล้วธรรมชาติมันก็ไม่อำนวยเลย, แต่คนก็ยังขิ้นบ้ำมากไปกว่านั้นอีก จะเอาอย่างนี้ให้ได้ จะเอาอย่างนั้นให้ได้, มันก็ไม่ได้อยู่นั้น แล้วมันก็เป็นเรื่องตายเปล่าแหละ ไม่มีทางที่จะได้ในวิธีนั้น. ในที่สุดมันก็ต้องววนกลับมาหาเรื่องไม่เอา, ไม่เอาเพราะไม่มีใครที่จะเอา หรือไม่มีสิ่งใดที่จะเอา คือเรื่องที่ไม่มีตัวกู, มันมีสันติภูฏิโกเกิดขึ้นมาว่า อ้าว, พอไม่มีตัวกูก็ไม่มีความทุกข์โวย พอมีตัวกูก็มี ความทุกข์ทันทีและทุกที, พอไม่มีตัวกู ก็ไม่มีความทุกข์ทุกทีและทันที, นี่สันติภูฏิโกเกิดขึ้นเป็นคู่ต่อสู้กันอย่างนี้.

สันติภูฏิโกฝ่ายตัวกู เป็นสันติภูฏิโกมายา หรือเป็นของเท็จ, แล้วสันติภูฏิโกฝ่ายที่ไม่มีตัวกูเป็นธรรมชาติ เป็นฝ่ายจริง เป็นธรรมชาติจริง ๆ, เราต้องมาทำความรู้สึกซึบซาบในธรรมชาติ : เป็นทุกข์ทุกทีที่มีตัวกู, และก็ไม่ทุกข์ทุกทีที่ไม่มีตัวกู, สันติภูฏิโกส่วนนี้เกิดขึ้นต่อสู้, มันก็เป็นการปฏิบัติ ที่เป็นตัวการปฏิบัติ หรือว่าเป็นตัวธรรมชาติที่เป็นธรรมชาติ ไม่ใช่ธรรมชาติพูดหรือธรรมชาติหนังสือ.

นี่เรียกว่าทำ สัมมาทิฏฐิทำให้มันเกิดขึ้นมา แล้วก็มืออยู่อย่างหนักแน่นโดยวิธีซึบซาบอยู่ในความถูกต้อง, มีความเข้าใจที่ถูกต้อง, ความเห็นที่ถูกต้อง, แล้วก็เห็นจริงอย่างถูกต้อง ในข้อที่ว่า ตัวกูมีเมื่อไรเป็นทุกข์ทุกที, จนมีวิราคะ คือความเบื่อหน่ายคลายกำหนด. วิราคะ คลายกำหนด มาจากนิพพิทา คือความเบื่อ, เบื่อตัวกู, แล้วก็คลายความรักในตัวกู ก็คือคลายความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู ก็คือคลายความสำคัญมั่นหมายว่าตัวกู.

นี่สันติภูฏิโกแห่งตัวกูมันก็เริ่มสลายลง เริ่มจางลงไป เริ่มสลายไป ที่เรียกว่าวิราคะ. นี่สันติภูฏิโกฝ่ายอนัตตาฝ่ายไม่มีตัวกู ก็เริ่มตั้งมั่นขึ้นมา, มันคงขึ้นมา มันคงขึ้นมา มันคงขึ้นมา จนถึงระดับที่มันเพียงพอ. ตัวกูก็หายไป หายหน้าไป

ไม่โผล่มาอีก จะด้วยอำนาจของความรู้ที่เราไม่ต้องการ หรือว่าจะด้วยอำนาจของความรู้ว่า
อ้าว มันไม่ใช่ของจริง, มันเป็นมายาก็ตาม มันมีผลเท่ากัน. **แต่จู่ ๆ จะให้เราไปพลิก**
กลับว่า ตัวกูไม่ใช่ตัวกูนี้ มันทำไม่ได้. ฉะนั้น ต้องมีอุบายที่อยู่กับตัวกู นั่น
แหละ ด้วยความเจ็บปวดรวดร้าว เรื่อย ๆ ไป จนมันไม่ไหว, สู้ไม่ไหว ชี้เกี่ยจ
หรือเปื้อน ที่จะอยู่ด้วยความเจ็บปวดรวดร้าวอย่างนี้ ก็เท่ากับว่าให้ตัวกูนี้มันค่อย ๆ หาย
หน้าไป หายหน้าไป เลือนลับไป มันก็ว่างจากตัวกูเองโดยอัตโนมัติ.

นี้มาดูกันใหม่ตอนนี้ ไม่มี, เอ้า ไม่มี ไม่กล้ามีด้วย, ที่แรกก็ไม่กล้ามี
ไม่กล้ามี จนไม่มี **ไม่มีความรู้สึกที่เป็นตัวกู แล้วก็สันติปฏิริโก** ด้วยเหมือนกัน,
เห็นชัดอยู่ในใจว่า จิตนี้ว่างจากอะไร ? ก็ว่างจากตัวกูนี้. **ดูตามวิธีอานาปานสติหมวด**
ที่ ๓ นั้น ก็เจริญอานาปานสติหมวดที่ ๓ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ กันเป็นการใหญ่, **ดูจิตที่ปราศจาก**
ตัวกู ดูจิตที่มีตัวกู ปราศจากตัวกู, **เปรียบเทียบกันอยู่เรื่อย,** นั่นแหละมันก็เกิด
สันติปฏิริโกฝ่ายไม่มีตัวกูขึ้นมา เต็มที่แล้วก็แทน. ของสองอย่างนี้อยู่พร้อมกันไม่ได้
อยู่ด้วยกันไม่ได้. **ตัวกูกับไม่มีตัวกูนี้มันจะอยู่พร้อมกันไม่ได้** มันต้องผลัดกัน
อยู่คนละที, เดียวนี้การกระทำมันถูกต้อง แล้วก็มีมันมั่นคงเข้มแข็งเพียงพอ ที่จะอยู่ด้วย
ความรู้สึกที่ไม่มีตัวกู. **นี้เราเรียกว่าอุบาย, ธรรมะทุก ๆ ระบบเป็นอุบายอันหนึ่ง ๆ.**

ธรรมะเป็นเพียงอุบายอย่ายึดถือ.

ที่ให้เรียกว่าอุบายนี้ มันก็มีความลับอีกเหมือนกัน, ถ้าไม่เรียกว่าอุบาย
เดี๋ยวก็จะไปยึดถือเป็นของจริงของจัง ลำคัญมันหมายในตัวธรรมะนั้นเข้า. **ธรรมะเป็น**
เพียงอุบาย แล้วมันก็เพียงของอาศัยชั่วคราว ยืมมาใช้ชั่วคราวเหมือนกับเครื่องมือ
เสร็จเรื่องแล้วก็ไม่สนใจอีกต่อไป. ขอให้ดูเครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เราเอามาใช้
อย่างใดอย่างหนึ่ง ในที่สุดจะไปมัวรักเครื่องมืออยู่ไม่ได้.

เหมือนกับพระพุทธภาษิต อลคัฏฐปมสูตรมัชฌิมนิกายนี้ เป็นคำพูดโดยตรงเกี่ยวกับเรื่องนี้ ให้ถือว่า**ธรรมะนี้เปรียบเหมือนกับแพข้ามฟาก**. บุรุษมาถึงริมแม่น้ำใหญ่ข้ามไปไม่ได้, แต่เขาเป็นคนมีปัญญา ก็รวบรวมของลอยน้ำทุกชนิดที่มีอยู่แถวนั้นจะเป็นไม้ไผ่หรืออะไรก็ตาม มันอาจจะหาไม้ไม่ได้ก็ได้, แต่ว่าอะไรก็ตามที่มันลอยน้ำได้นั้นแหละ ประมวลมาให้หมด แล้วมามัดผูกกันเข้าเป็นแพ แล้วก็นั่งแพ, ให้อูบายคู่ยี่เยียวอะไรข้ามไปฝั่งโน้นได้ ขึ้นบกไปได้. ฉะนั้นแพซึ่งเป็นเพียงเครื่องมือชั่วคราวนี้จะถูกยึดถือไม่ได้, ถ้าถูกยึดถือ แล้วมันก็ต้องไม่ขึ้นบกกัน ก็จะนอนอยู่ในแพนั้น จะไม่ยอมขึ้นบก ก็ไม่ไปไหนได้ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร.

นี่ความหมายของข้อที่ว่า ให้ถือว่า**ธรรมะนั้นเป็นเพียงอุบาย ที่จะใช้ให้สำเร็จประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง**, เอาประโยชน์นั้นเป็นหลัก. อุบายของเราก็คือว่า ดู - ดูความทุกข์ที่มันเกิดขึ้นเพราะตัวกูนี้เรื่อย ๆ ไป จนกระทั่งมันไม่อาจจะเกิด; เพราะมันเข็ด หรือมันเสื่อมมันระอา มันเบื่อหน่ายคลายกำหนด, แล้วมีความตัดสินใจที่เด็ดขาดลงไป ที่เรียกว่า **สมุจเฉทประหาน**: ความคิด ความเห็น ความรู้สึก คิดอะไรทุกอย่าง มันเด็ดขาดลงไป, ไม่ลังเลอีกต่อไป ในการที่จะมีความรู้สึก ว่าตัวกูนี้ มันเบื่อหน่ายมันคลายกำหนด มันถึงที่สุด มันไม่อาจจะกลับมาอีกได้. ฉะนั้น อุบายมันสำเร็จประโยชน์เพียงเท่านั้น, แล้วก็อย่าย้อนไปยึดถือตัวธรรมะที่เป็นอุบายนั้นเข้าอีก มันก็จะติดอยู่ที่นั่น, แล้วมันก็จะเป็นตัวกูอันอื่นขึ้นมาอีกเป็นของกูอันอื่นขึ้นมาอีก หรือว่ามันขึ้นไปไม่ได้ มันไม่พ้นจากตัวกูโดยสิ้นเชิง.

ฉะนั้น **พระพุทธภาษิตจึงได้ตัดบทเสียเลยว่า ธรรมทั้งปวง อันใคร ๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นเรา หรือเป็นของเรา**. คำว่าธรรมทั้งปวงในที่นี้ รวมนิพพานอยู่ด้วย, หมายความว่า แม้แต่นิพพานก็จะไม่ถือว่านิพพานของเรา ก็นิพพานของนิพพานไปก็แล้วกัน. พอมันมีนิพพานเป็นของเรา มีเราเป็นของนิพพาน

มีนิพพานเป็นเรา อะไรอย่างนี้ก็ไม่มีทางที่จะหลุดพ้นได้. ฉะนั้น**ธรรมะทั้งหมด** ที่เป็นความรู้ก็ดี เป็นการปฏิบัติก็ดี เป็นผลของการปฏิบัติก็ดี, ล้วนแต่เป็นธรรมทั้งปวง อันใคร ๆ ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ คืออย่าไปเกิดความคิดว่าเรา หรือว่าของเรา ขึ้นมา.

ฉะนั้นเดี๋ยวนี้จิตก็มีความรู้ที่ตรงกันข้าม คือเห็นอนัตตา มาได้โดยทาง อุบาย ที่พรั่สอนกันเรื่องอนัตตา, อธิบายกันเรื่องอนัตตานี้. มันก็ควรจะถูกด่า เหมือนกับคนที่ว่า ตักน้ำรดซากอะไรนี้ มันก็ไม่มีทางที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรได้, มันต้องไปซึมเข้ากับ**ความทุกข์** ไปดื่มกิน**ความทุกข์** ที่เกิดมาจากตัวกู้นั่นแหละ, ดูว่า มันมีรสอย่างไร อยู่เรื่อยไป, ตลอดเวลาของวิปัสสนาไม่ต้องมีใครมาสอน ไม่ต้องมีใครมาพูด มันสอนได้ในตัวมันเอง มันเจ็บปวดอย่างไร, ตัวกู - ของกูมันกัดเอาอย่างไร, มันก็รู้ได้ด้วยตนเอง.

ใช้ความทุกข์เป็นบทเรียน.

นั่งทำวิปัสสนาอย่างดี อย่างถูกต้องที่สุด ก็คือ อย่างนี้ นั่งชิมรสของ **ความทุกข์**ที่เกิดมาจากตัวกู้อยู่เสมอ. ในอดีตที่แล้วมาก็ตาม, เดี่ยวนี้มีอยู่ก็ตาม, หรือมันจะมาข้างหน้าก็ต้องอย่างนี้อีกเหมือนกัน,ขอให้**ชิมรสของความทุกข์**ที่เกิดมาจากตัวกู, มี**สันติภูมิจิโก**ใน**ความทุกข์** ที่เกิดจากตัวกู จนเบื่อระอา จนเบื่อหน่าย คลายกำหนด ที่นี้ก็ความว่างจากตัวกูมันก็มีขึ้นมา ก็เลยเป็นไม่ใช่ตัวกู, ว่างจากตัวกู คือไม่ใช่ตัวกู คือเป็นอนัตตาขึ้นมาให้เห็น, ก็เลยเห็นแจ้งแทงตลอดในเรื่องอนัตตา, ถ้ามี**สันติภูมิจิโก**ฝ่ายอนัตตาขึ้นมา. เรื่องมันทั้งหมดเท่านั้น โดยอาศัยอุบาย.

เดี๋ยวนี้ไม่ชอบความทุกข์ คนโง่ที่สุด เป็นคนโง่บรมโง่ที่สุด ที่ไม่ชอบความทุกข์ เพราะว่า**ความทุกข์นี้เป็นครูบาอาจารย์ที่ดี**, เป็นใช้นิดหน่อยจะไปโรง

พยายาลแล้ว นี่คือโง่ที่สุด. ทำไมไม่ลองเป็นไข้ดูสักวัน ๒ วัน ๓ วัน ๔ วัน ว่ามันเป็นทุกข์อย่างไร, ความทุกข์เป็นอย่างไร, ทำไมมันจึงจะต้องเป็นทุกข์? มันกลัวตาย. มันกลัวตายเพราะเหตุอะไร? เพราะมันของกู มันชีวิตของกู อะไรของกู.

นี่โอกาสที่ดีที่สุด ก็คือโอกาสที่กำลังมีความทุกข์ มาเป็นบทเรียนสำหรับศึกษา : นับตั้งแต่ปวดหัวปวดฟันปวดอะไรก็ตาม, ก็ชิมรสของความปวดนั้นดูบ้าง มันจะได้รู้ความจริงโดยทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับธรรมชาติธรรมดาของสังขารอะไรเสียก่อน; แล้วมารู้โดยเฉพาะว่า โยัยที่มันทุกข์นี้เพราะว่าเราว่ามันไม่อยากตาย เราว่ามันกลัวตาย, เราว่ามันไม่อยากเจ็บอยากไข้, เราว่ามันไม่อยากจะเป็นชนิดที่เราไม่อยากจะเป็น มันจึงมีความทุกข์ขึ้นมา.

แล้วเราก็พยายามดูต่อไปที่ว่า ความทุกข์นี้มันต้องมาจากตัวกูความเห็นว่าตัวกูเสมอ; ถ้าความเจ็บไข้อย่าเป็นของตัวกู มันก็ไม่มีความทุกข์อะไร, จิตใจมันก็ไม่มีความทุกข์ร้อนอะไร, เจ็บปวดที่เนื้อหนังนี้มันก็เป็นเรื่องธรรมดา มันก็แก้ไขไปให้หายได้; แต่อย่าเพิ่งแก้ไขกันเร็วนัก, เอาไว้ชิมดูเล่นสักพักหนึ่งก่อน ว่ามันมีรสชาติอย่างไร, นี่มันจึงจะฉลาด.

เดี๋ยวนี้มันไม่ทำอย่างนั้น พอเจ็บปวดขึ้นมาก็โวยวาย ๆ ร้องไห้ไปเลยก็มี, ดิ้นรนอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่มีสติตั้งเอาเสียเลย, อย่างนี้มันก็ไม่มีประโยชน์จริงเหมือนกัน, ความทุกข์มันก็ไม่สอนอะไรให้ ไม่ได้เป็นครูสอนอะไรให้. แต่ถ้าทำอย่างที่เราพระ-พุทธเจ้าท่านสอน มีอธิวาสนะชั้นดี - อุดกัลลันอดทนพิจารณาทุกขเวทนานี้ โดยเห็นเวทนา **สักว่าเวทนา ใช้สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา, นั้นแหละคือชิมรสของทุกขเวทนา ด้วยสติสัมปชัญญะอย่างยิ่ง ด้วยความเข้มแข็ง. ด้วยอธิวาสนะชั้นดีอย่างยิ่ง ด้วยสมาธิอย่างยิ่ง อะไรอย่างยิ่ง, ไม่เท่าไรมันก็รู้แหละ ก็รู้ธรรมะ มีสัมพันธวิญญูโกในธรรมะ.**

เดี๋ยวนี้มันเป็นข้าตลาดยิ่งกว่าอะไร แล้วโง่ยิ่งกว่าอะไร คือคอยแต่จะอะอะ
โวยวาย หนีเตลิดเปิดเปิงเรื่อย, ทั้งที่เป็นพระเป็นเณรก็ยังร้องไห้ หรือว่ามีความอะอะ
โวยวายเกี่ยวกับเรื่องอย่างนี้ยิ่งกว่าชาวบ้านเสียอีก, ไม่รู้จักละอายชาวบ้านเสียบ้างเลย
ทั้งที่เป็นพระเป็นเณรแล้ว ก็ใกล้ชิดพระพุทธเจ้ากว่าอะไรทำนองนี้ ก็ยังสู้ชาวบ้านไม่ได้.

นี่ผมไม่ได้ว่าทุกคนหรือทุกคน บางคนหรือส่วนมากยังเป็นอย่างนี้;
บางทีอาจเป็นเพราะว่าได้มาอยู่เป็นพระเป็นเณรนี้ มันสบายจนอ่อนแอ ไม่ต้องทำอะไร
ทำนา ไม่ต้องอะไร ได้รับความสบายจนอ่อนแอ. พระส่วนมากไม่ใช่ที่นี้ มีความสบาย
จนอ่อนแอ, ถึงที่นี้ก็เหมือนกัน ก็ยังเรียกว่าสบายกว่าคนหลายประเภท ก็สบายจน
อ่อนแอ, ก็เลย**ข้าตลาดต่อความเจ็บ ความตาย ความอะไรต่าง ๆ ไม่รับเอาเป็น**
บทเรียน, ไม่เจริญสติปัฏฐานด้วยของจริง เจริญสติปัฏฐานแต่ในกระดาษในหนังสือ
มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร. นั่นแหละคือการที่**ไม่มีสันติปฏิริโกอันแท้จริงในตั**
ธรรมะ, และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวอนัตตา แล้วมันยังไกลมาก. แม้แต่**ตัวความทุกข์**
ก็ไม่รู้จัก, แล้วจะไปรู้อนัตตาได้อย่างไร; เป็นผู้ไม่ต้อนรับเอาธรรมชาติเหล่านี้มา
เป็นบทเรียน ก็ไม่มีทางที่จะมี**สันติปฏิริโก**ได้เลย.

ฉะนั้นถ้าคุณเห็นว่า สันติปฏิริโกมันเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เป็นหัวใจของทั้ง
หมดก็ต้องยินดียินดีรับสิ่งที่มันจะทำให้เรามีสันติปฏิริโก โดยเฉพาะก็คือ**ความทุกข์.** **ความ**
ทุกข์ทุกคราวต้องต้อนรับเอามาดูว่า อ้าว, มันมาจากตัวกู้อีกแล้ว, เกิดตัวกูทุก
ที่
ก็เป็นทุกข์ทุกที. ถ้าความทุกข์มีมาให้ ก็มีมาไว้สำหรับให้ดูว่า มันมาจากตัวกูอย่างไร
ทุกข์อย่างไร; เมื่อความทุกข์เกิดขึ้น ก็หัดรับเอามาดูว่า เป็นตัวกู ว่าเป็นของกู, แล้ว
ก็พยายามที่จะไม่ใช่ตัวกู ไม่ใช่ของกูบ้าง. อย่าเพิ่งยอมแพ้เสียตั้งแต่ที่แรก มันน่า
ละอาย, มันจะยิ่งกว่าที่เขาเปรียบว่าเหมือนกับกานี. **กามันเห็นธมฺมมันจึงจะบินหนี ;**
นิมฺนเลวกว่ากา มันไม่เห็นธมฺมมันก็บินหนี.

ถ้าเรา **อยาก**จะถึงพระพุทธ ถึงพระธรรม ถึงพระสงฆ์จริง ๆ แล้ว ต้องทำอย่างที่ว่า คือสร้างสันติภูมิโกในธรรมะ ในความจริง ในของจริง ขึ้นมาให้ได้ คือในเรื่องอนัตตา สนใจเรื่องนี้อยู่เสมอตลอดเวลา, อย่าเผลออย่าประมาท.

ต้องอยู่ด้วยไม่ประมาทไม่ยกหูชูหาง.

ที่แล้วมานั้นอยู่ด้วยความประมาท มีความประมาท; ถ้าผมพูดตรง ๆ ผมจะพูดอย่างไม่ว่าใครก็รู้ว่า **ทุกลมหายใจอยู่ด้วยความอยากจะรอดดี**, มีชีวิตอยู่ตลอดวันตลอดคืน มีลมหายใจอยู่ด้วยความอยากจะรอดดี, แล้วก็ไม่มีอะไรที่จะรอดดีก็เรื่องพูดจา. ไม่มีผีไม่ลายมืออะไร; มันอาจจะไม่มีผีไม่ลายมือสำหรับจะรอด, แต่ว่า **ส่วนใหญ่รอดด้วยคำพูด** มันจึงมีแต่เรื่องพูด, แล้วก็เข้าไปในลักษณะรอด, แล้วก็ **รอดโดยไม่รู้สีกตัว**, คือว่ารอดจนเคยชิน ชินเป็นนิสัย จนไม่ต้องรู้สึกตัวก็รอดได้, อะไรนิดหนึ่งก็ต้องรอด นับตั้งแต่รอดวัตถุ รอดสิ่งของ รอดความสามารถ รอดอะไรเรื่อย.

เอาอะไรมาแขวนไว้เต็มกุฏิ ซึ่งไม่ควรจะแขวน มันก็เป็นเรื่อยอยาก **รอดนี้** : รูปภาพบ้างอะไรบ้าง ไม่เกี่ยวกับพระเลยก็เอามาแขวนอย่างนี้ มันก็เป็นเรื่อยอยากรอด. บางกุฏิไม่มีอะไรแขวนก็ดีไป คือไม่อยากรอดในเรื่องนี้! แต่ก็อยากรอดอย่างอื่นอีกแหละ นี่ก็หมายถึงกุฏิที่เป็นที่อยู่เฉพาะองค์ ๆ นะ; นั่นมันก็แสดงให้หือปิดป้ายให้หืออยู่แล้วว่า เป็นคนอยากรอด แต่ไม่สำคัญดอก เพียงเท่านี้ไม่สำคัญ.

การพูดจาการกระทำ การอะไรนี้ ที่เคยเรียกว่ายกหูชูหาง นั่นแหละ **เป็นการรอดโดยตรง**. เป็นเด็ก เป็นเณร มีท่าทางกร้องแกร้ง, เมื่อนี้เรียกว่า

ท่าทางกริ่งเกร็ง คือแสดงแวแห่งการขอดอยู่ตลอดเวลา. **นี้พูดจาก็แสดงความขอดอยู่ตลอดเวลา** อย่างที่เรียกว่าเบ่งหรือว่าข่มขี้อื่น; นี่จะให้ทำงานอะไรบ้าง มันก็มุ่งแต่จะขอด, จะขอดหรือจะมาเหนือผู้อื่น. นี่จะให้อธิบายอะไรบ้าง มันก็อธิบายไปในรูปเบ่ง หรือรูปยกตนข่มท่าน, หรือว่า**แสดงธรรม ก็แสดงธรรมในลักษณะยกตนข่มท่าน.** นี่คือการขอด หรือด้วยความประมาท มีความประมาท มันเสียหายหมดทั้งเรื่องโลกและเรื่องธรรม. เรื่องโลกก็ไม่มีใครชอบ มีคนเกลียดน้ำหน้า, เรื่องธรรมก็มีกิเลสหนาหนาขึ้น ๆ แล้วมันมีอะไรดีที่ตรงไหน.

เพราะฉะนั้น**เรื่องยกหูชูหาง ไม่ว่าไม่ระดับไหนหมด มันก็เป็นเรื่องของตัวกู - ของกูทั้งนั้น.** ยิ่งมีอะไรดี ยิ่งมีอะไรที่เขาเรียกว่าดีมากขึ้น มันก็ยิ่งยกหูชูหางมาก. ถ้าอย่างนั้นแล้วมันก็ยังเรียกว่าเสื่อมลงหรือเลวลง, **ไม่ควรจะเรียกว่าดี; ถ้าเรียกว่าดี มันก็ต้องไม่ยกหูชูหาง** คือมันยกหูชูหางน้อยลง ๆ น้อยลง นั่นจึงจะเรียกว่าดี.

ฉะนั้นเราจะสมัคคติชนิดไม่มียกอะไร. เรื่องตัวกู - ของกูนี้ มันรู้ได้ง่าย เป็นสันทิฏฐิโกยิ่งกว่าสิ่งใด; เมื่อเรา พูดอะไรออกไป ทำอะไรออกไป คิดอะไรอยู่นี้ มันรู้ได้ดีทีเดียว ว่ามันมีการยกหูชูหางอยู่ในจิตในวิญญาณนั้นอย่างไรหรือไม่, รู้ได้ดี ไม่ต้องมีใครบอก, แต่แล้วก็ประมาท ไม่อยากรู้ ไม่อยากมอง, หรือว่าบางทีก็รู้ แล้วก็อยากจะมองข้ามไปเสีย, ก็คือนิสัยอันธพาลมันมีมาก มันก็อยากจะเบ่งอยู่ตามเดิม, ทั้งที่รู้ว่าเบ่งนี้มันไม่ดี ก็**ไม่มีหิริโอตตปปะ** ไม่มีความละอาย มันก็เอากันใหญ่เลย, แล้วก็ไปโทษผี โทษเทวดาที่ไหนไม่รู้ ไปโทษโชคชะตาบ้างว่า โฉยเราไม่มีนิสัย ไม่มีบุญบารมี.

ปฏิบัติธรรมะไม่สำเร็จแล้วนี้ ไปโทษของข้างนอก, ไม่โทษตัวเอง. บางทีก็ไปโทษธรรมะ ว่าธรรมะนี้ไม่จริง, ธรรมะนี้ช่วยไม่ได้จริง ยากเกินไป. โทษธรรมะว่ายากเกินไป, ธรรมะนี้เหลือวิสัย, เอาบาปเอาความผิดไปให้แก่ธรรมะ มันก็ยิ่งไปกันใหญ่ ยิ่งเป็นอันธพาลมากขึ้น. ฉะนั้นอย่าทำอย่างนี้, ต้องยอมแพ้, **ต้องยอมลดความเป็นอันธพาลลง**, อย่ามีนะแหละดี จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ไม่ประมาท มันจึงจะมีผลกระทบลงไปในศีรชะ หรือบนสันหลังของตัวกู - ของกูนี้, มันจะค่อย ๆ เบาลงไป ค่อย ๆ ซาไป.

ความถ่อมตัวเป็นคุณธรรมที่สำคัญมาก แต่เขาถือว่าไม่สำคัญ เป็นคุณธรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นเพียงศีลธรรมขั้นเด็ก ๆ ไปเรื่องถ่อมตัวนี้ ความจริงมันเป็นเรื่องใหญ่ ในฐานะเป็นชนวน, เรื่องชนวนนี้ไม่ใช่เรื่องเล็ก ถ้าจุดตั้งตนมันไม่ดีแล้ว มันเป็นไปได้, ฉะนั้นถ่อมตัวไว้ก่อนแหละดี, ยอมแพ้ไว้ก่อนแหละดี, อย่าดื้อ กระด้างเอาไว้ก่อนนั่นแหละดี; เพราะดื้อกระด้างนี้มันคือ ยกหูชูหางเสียแล้ว, มันเป็นเมहनมาปกคลุมเสียแล้ว แล้วมันไม่จำเป็นที่จะต้องมี. มันแก้ได้ง่าย ๆ **ด้วยการถ่อมตัว** ทำให้เกิดโอกาสที่จะรับฟัง หรือจะพิจารณา หรือจะไม่ประมาท, แล้วก็ได้ปฏิบัติต่อไป อย่างเยือกเย็นอย่างสุขุม อย่างเรียบร้อย อย่างหนักแน่น อย่างที่ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่เอะอะโวยวาย. **สันติภูฏิกิ**มันจะเกิดง่ายเพราะเหตุนี้; เพราะสันติภูฏิกิมันต้องการความละเอียดสุขุม, ความละเอียดสุขุมอย่างยิ่งเป็นพื้นฐาน.

อยู่อย่างสงบจะพบสันติภูฏิกิจริงโดยลำดับ.

ฉะนั้นเราต้องอยู่ด้วยความสงบเสงี่ยมเจียมตัวเป็นพื้นฐาน ให้โอกาสแก่สันติภูฏิกิที่จะมาเกิด ในฝ่ายที่เป็นของตรงกันข้าม คือฝ่ายที่ไม่มีตัวกู. ฝ่าย

อะอะไวยวาย พลุ่พล่าน ยกหูซุหาง มันเป็นสันทิฏฐิโกฝ่ายตัวกู, ฝ่ายข้าศึก ฝ่ายมาร ฝ่ายกิเลส ฝ่ายอวิชา, ล้วนแต่เป็นมาร เป็นมายาทั้งนั้นแหละ. นี่ต้องไม่ให้โอกาส ต้องเป็นอยู่อย่างไม่ให้โอกาสก็ต้องคอยกัดกัน คอยหลบหลีก คอยอะไร ไม่ให้โอกาส, แต่มาให้โอกาสฝ่ายที่เป็นความสงบ ต้องการรากฐานที่เป็นความสงบ, แล้วก็มีสันทิฏฐิโกจริง คือรู้สึกอยู่จริงว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเป็นอะไร ๆ เท่านั้น, มันก็ไปสู่จุดหมายที่ถูกต้อง คือว่าเดินไปได้ถูกต้อง, ความเป็นสันทิฏฐิโกก็เจริญงอกงาม ก้าวหน้าไปตามลำดับ.

ที่ว่าเมื่อตะกี้ คือสันทิฏฐิโกว่ามีตัวกู - ของกูนี้ ขยันดูแลอะ มันเต็มปรีอยู่เรื่อย, สันทิฏฐิโกว่ามีตัวกู - ของกูนี้ ข้อที่หนึ่ง.

แล้วดูสันทิฏฐิโกในความทุกข์ ที่เกิดมาจากตัวกู - ของกู, ความทุกข์เกิดทุกครั้งที่มีตัวกู - ของกู. นี่เป็นสันทิฏฐิโกข้อที่สอง นี้จะมีประโยชน์เริ่มต้นที่จะเดินถูกทาง.

สันทิฏฐิโกข้อที่สาม ดูความไม่มีทุกข์, ไม่มีทุกข์เมื่อไม่มีตัวกู; เมื่อไม่มีตัวกูก็ไม่มีทุกข์, สร้างสันทิฏฐิโกข้อที่สาม นี้ขึ้นมาให้ได้ แล้วก็ควบคุมไว้ให้ดี. จนกระทั่งมีสันทิฏฐิโกในความเกลียดเบียดเบียดระอาตัวกู เกลียดหรือเบียดระอาต่อตัวกู - ของกู เป็นสันทิฏฐิโกอันที่สี่ไปแล้วกัน, ให้มันมีแต่ความเกลียดความเบียด ความระอา. ตัวกู - ของกูนะ แรงขึ้น ๆ แรงขึ้น ๆ ทุกครั้งที่หายใจเข้าออกก็จะได้สันทิฏฐิโกอันสุดท้าย, สันทิฏฐิโกในสันติ ในนิพพาน ในความดับทุกข์ ในนิโรธ ซึ่งดับทุกข์สิ้นเชิง ก็จะเป็นสันทิฏฐิโกอันที่ ๕ ระดับที่ ๕.

ที่จริงอาจจะพูดเป็นอย่างอื่น ให้มีมากกว่านี้ก็ได้น้อยกว่านี้ก็ได้นะ แต่เห็นว่าพอจะศึกษาได้แล้ว. ไปนั่งดูสันทิฏฐิโกในตัวกู - ของกู ที่ได้ทำไปแล้วใน

ตอนกลางวันนั้น. ที่นี้จะค้ำลงแล้ว ก็นั่งพิจารณาตัวกู - ของกู ที่มันพุ่งไปในตอนกลางวันอย่างไรบ้าง, กับใครบ้าง ที่ไหนบ้าง, ไปพูดร้ายกับใครที่ไหนเข้าบ้าง, ไปทำร้ายกับใครที่ไหนเข้าบ้าง ไปยกหูชูหางที่ไหนบ้าง, แล้วก็ดูไปถึงความทุกข์, ดูไปถึงว่างจากทุกข์เพราะว่างจากตัวกู. และก็ ดูไปว่ามันเกลียดหรือยัง มันเบื่อหรือยังต่อตัวกูนี้? ถ้ามันไม่เกลียดไม่เบื่อ ไม่ระอาต่อตัวกูนี้, มันยังเป็นอันธพาลอยู่ตามเดิม ถ้ามันมีความยุติธรรมอยู่บ้าง มันก็คงจะเขกหัวตัวเอง เข้าไปหลาย ๆ ฉาด, แต่ถ้ามันมีความลำเอียงเข้าข้างตัวเรื่อย มันก็ยิ่งจะชอบใจละไว้ย.

นี่ ดูต่อไปว่า มันเบื่อหรือยัง, มันระอาหรือยัง? ถ้ามันระอา ก็ดูความระอานี้ให้มันมันคง ให้หนักแน่นมันคง, มันก็จะน้อมไปในทางดับทุกข์ น้อมไปในทางนิพพาน น้อมไปทางสันติ, แล้วก็มีสันติภูมิโกในการชิมรสของสันติ แล้วแต่ว่ากำลังปฏิบัติอยู่ในระดับไหนข้อไหน. ดูตามหลักอานาปานสติหมวดสุดท้าย ๔ ขั้น ที่ผมพยายามอธิบายให้ละเอียดที่สุดแล้ว จะต้องรักษามันอย่างนั้น, จะต้องเขยิบมันไปอย่างนั้น ๆ ทุกวัน ๆ ทุกวัน เป็นเดือน ๆ ปี ๆ ก็ทนทำอยู่ได้ ก็ทนทำอยู่ได้ ก็สำเร็จ.

นี่ รวมความแล้ว จงรักธรรมะ, รักพระธรรม รักพระพุทธเจ้า รักอะไรโดยวิธีนี้ อย่ามีอะไร ๆ ชนิดที่ตรงกันข้าม. วันนี้ได้กล่าวมาแล้ว ที่เนื้อที่ตัวมีอะไรแสดง ที่กุฎิ ประตูกุฎิ ก็มีอะไรแสดง อะไรก็ล้วนแต่มีแสดงไปในทางตรงกันข้ามไม่ไหว, ให้ทุกอย่างมันมีลักษณะของความว่าง หรือความสงบมาก ๆ เข้าไว้ เพื่อจะได้เป็นเครื่องชักจูง หน่วงเหนี่ยวจิตใจ ให้หันไปทางนั้น. มาอยู่ในป่าทั้งทีก็เพื่อประโยชน์อันนี้; เพราะว่าในป่านี้นั้นมีภาพแห่งความว่าง แห่งความสงบแห่งความเยือกเย็นอะไร ที่หาได้ง่าย, เหลือบตาไปทางไหน มันก็ส่อภาพที่มีความหมายอย่างนั้น.

นี่เรียกว่ามาอยู่ป่าทั้งที เพื่อผลอย่างนี้ทั้งที มันก็ยังไม่ได้อะไร มันก็แปปวยการเปล่า ๆ, มีจิตใจอยากจะกลับไปสู่สิ่งที่มันคุ้นเคยนี้. อยู่ป่าจิตใจอยากจะ

กลับไปสู่ที่วุ่นวาย สู่ความวุ่นวาย ก็เป็นเรื่องที่บอกไม่ถูก คือมันเป็นเรื่องที่ยากเกินไป คือว่าไม่มีความซื่อตรงต่อตัวเองเสียเลย มันมากเกินไป.

เออละ, ในที่สุดมันก็สรุปความได้อย่างนี้ว่า **เดี๋ยวนี้เราพูดกันถึงธรรม - ปาฏิโมกข์ โดยหัวข้อว่าสันติปฏิริโกแห่งตัวกู** ปราภฏชัดเจนในจิตใจของคนทุกคน อย่างเหนียวแน่น อย่างเหนียวแน่น จนถอนไม่ไหวยากที่จะถอน แล้วสู้กับมันซึ่งหน้าไม่ได้. อย่าอวดดีเลย, จะไปสู้กับมันซึ่งหน้าสู้กับมันไม่ได้; **ต้องใช้อุบาย ใช้เคล็ดลับ** ไม่ลับอะไรที่เป็นอุบาย โดยการไปดูความทุกข์ที่เกิดขึ้นทุกทีที่มีตัวกู, แล้วไม่ทันไรก็จะเกลียดน้ำหนำมัน, ไม่อยากจะคบค้ากับมัน มันก็ค่อย ๆ ดีไป มันก็เท่านั้นเอง กลายเป็นสันติปฏิริโกฝ่ายพระธรรมขึ้นมา **สวากขาโต ภาคะวะตา ธัมโม สันติปฏิริโก อกาลิโก เอหิปัสสิโก** ก็มีความหมายขึ้นมาทันที.

เดี๋ยวนี้สวดอย่างนกแก้วนกขุนทอง หรือนกโง่ ๆ กว่านั้น ก็พอจะสอนให้ร้องได้ บทสวดต่าง ๆ นี้ยังเป็นหมั่นอยู่มาก, ให้สังสารมันบ้าง อย่าให้มันเป็นหมั่นนักเลย, ไม่เท่าไรก็จะสวดบทเหล่านี้กันอีก. วิสาขบูชาที่สวดทุกที, **อิติปิโส ภาคะวา เรื่อยไปไม่รู้ก็จบ**, ขอให้มันกลายเป็นสันติปฏิริโกจริงขึ้นมา แล้วเรื่องก็หมดปัญหา.

มีเท่านั้นสำหรับที่จะพูดวันนี้ **สันติปฏิริโกแห่งตัวกู** แล้วก็**สันติปฏิริโกแห่งไม่มีตัวกู**.

ธรรมปาฏิโมกข์

- ๒๒ -

วันเสาร์ที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๒

แรม ๘ ค่ำ เดือน ๗

ทุกเรื่องเนื่องด้วยตัวกู - ของกู.

การพูดที่นี้ของเรา ก็รู้กันอยู่แล้วว่า ไม่มีเรื่องอะไร, เป็นการลงปาฏิโมกข์ เรื่องตัวกู - ของกูเสมอไป. ฉะนั้นต้องพยายามที่จะจับฉวยเค้าเงื่อนให้ดี ๆ แล้วก็ให้ลึกยิ่งขึ้นไปตามลำดับ อย่าถือเสียว่ามันเป็นเรื่องเดียว, แล้วมันก็อย่างเดียวเสมอไป เรื่องเดียวพูดได้มากแถม พูดทุกแง่ก็เพื่อเข้าใจเรื่องนั้นดีขึ้น. ฉะนั้นจะไม่พูดเรื่องอื่นเลย พูดแต่เรื่องเดียวนี้ ทบไปทบมา ทบไปทบมาจนเข้าใจดีที่สุดถึงกับว่าปฏิบัติได้ เพราะว่ารู้จักดีที่สุด.

เดี๋ยวนี้ยิ่งพบความจริงข้อนี้มากขึ้น แม้ตามหน้าหนังสือพิมพ์ คนไม่เข้าใจเรื่องความว่าง ก็มีอยู่มาก, มีอยู่พวกหนึ่ง ทั้งที่เอาเรื่องความว่างมาโดยตรงจาก พระไตรปิฎก จากพระพุทธานุสสติมาอ่าน อะไรอยู่อย่างนี้ ก็ไม่เข้าใจ แล้วก็พาลหาเรื่องอย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้น ไปตามภาษาคนที่ไม่เข้าใจ.

ทบทวนความรู้ เรื่องความว่าง.

เรื่องสุญญตาในบาลีมีเยอะ แล้วก็ชัดเจน ทั้งนั้น แล้วก็อ่านไม่เข้าใจ ; เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าตัวกู - ของกู นั้นเอง ก็เลยไม่รู้ว่างจากอะไร. เขาจะให้เป็นว่างแบบไม่มีอะไรเสียตะพึด, หรือบางทีก็แบบที่ว่าเอาตามใจชอบตามกิเลส นั้นเรียกว่าความว่างหรือจิตว่าง นี่มีอยู่สองพวกอย่างนี้ ที่ไม่เข้าใจได้.

ความว่างมีสามพวก : พวกที่หนึ่งว่างไม่มีอะไรเลย เป็นอันว่าไม่มีความรู้สึกคิดนึกอะไรหมด, พวกนี้ไม่ค่อยมีปัญหาอะไร มีแต่ว่าปฏิบัติไม่ได้ก็เลิกกัน.

ที่นี้พวกที่สอง เขาว่าว่างนั้นคือ ไม่มีศีลธรรม, ไม่มีหลักเกณฑ์ทางศีลธรรม ปล่อยไปตามชอบใจ, อยากจะทำอะไรก็ทำอย่างนั้นตามกิเลสต้องการ แล้วบอกว่าไม่ยึดถือ เราไม่ยึดมั่นถือมั่น มันก็ไม่มีบุญไม่มีบาปอะไรเหมือนกัน. นี่เรียกว่าว่างอันธพาล ว่างของพวกอันธพาล, นี่ถือว่ามีอะไร ๆ คิดอะไรได้, แต่ว่าเอาตามที่ว่าไม่ต้องการรับผิดชอบ.

ที่นี้พวกที่สาม ว่างตามแบบของพระพุทธเจ้านั้น มันก็มีอะไรได้ทุกอย่าง, เว้นแต่ว่าอย่ามีความรู้สึกเป็นตัวกู - ของกู เพื่อเห็นแก่ตัว.

พวกว่างอันธพาลนั้น มันเห็นแก่ตัวจัด มันจึงหาทางออก เพื่อเป็นข้อแก้ตัวทำอะไรตามกิเลสตัณหาเรียกว่าว่างอันธพาลเห็นแก่ตัวจัด. นี่ว่างที่ถูกต่อนั้นต้องบรรเทาความเห็นแก่ตัว, ไม่มีความเห็นแก่ตัวปรากฏ ไม่มีความรู้สึกเป็นตัวในที่สุด. ที่ว่าว่างหรือความว่างตามแบบของพระพุทธเจ้านั้น คือว่างจากความเห็นแก่ตัว ไม่ยึด หรือไม่รู้รู้สึก, ไม่สำคัญมันหมายความว่าอะไร ๆ ว่าเป็นตัว หรือเป็นของ ๆ

ตัว, มีเท่านั้นเอง. ใจความสำคัญส่วนที่เกี่ยวกับความว่างคืออะไร มีเท่านั้น แล้วก็รู้ไว้เสียเลยว่า คำพูดคำเดียวความหมายมีหลายอย่าง นี่เป็นของธรรมดา; เช่นคำว่าว่าง **ว่างไม่มีอะไรก็ได้, ว่างไม่รับผัสชอบเลยกก็ได้,** แล้วก็ว่างตามแบบที่มีสติปัญญาแท้ ไม่เกิดความรู้สึกเป็นตัวหรือเป็นของตัว. อย่างน้อยก็มีอยู่ ๓ ชนิดหรือ ๓ อย่าง ความหมายของความว่าง.

พวกชี้ค้ำชี้ด้า พวกเหล่านี้เขาก็รู้ว่าคำพูดของมนุษย์ในโลกนี้, คำเดียวมีความหมายได้หลายอย่าง, ปรากฏในที่ทั่วไป. ในกรณีทั่วไปนั้นก็ต้องยังจำกัดความหมายลงไปว่าในทางไหน; ในทางแ่งพิลลิสต์ หรือแ่งเมตาพิลลิสต์ คือทางวัตถุหรือทางที่ไม่ใช่วัตถุ. ที่ไม่ใช่วัตถุยังมีว่าในแ่งของจริยธรรม, หรือว่าในแ่งของศาสนา, หรือในแ่งของปรัชญา, มันยังมีอีกหลายอย่าง. แล้วในแ่งผิดหรือแ่งถูก ก็คือว่าแ่งของอรรถพาล, หรือว่าของบัณฑิตนักปราชญ์.

เช่นคำว่า บุญ หรือ บาป นี้ ในแ่งของอรรถพาลก็ไปอย่างหนึ่ง, แ่งของนักปราชญ์ ผู้บริสุทธ์ ผู้ยึดความถูกต้องเป็นหลักก็ไปอีกอย่างหนึ่ง, ทั้งที่เรียกว่าบุญและบาปเหมือนกัน. หรือแม้แต่คำว่านิพพานก็มีหลายชั้น : นิพพานของวัตถุก็มี คือของร้อน ๆ เย็นลงไป, นิพพานของสัตว์เดรัจฉานก็มี คือสัตว์เดรัจฉานหมดโทษหมดพิษร้ายหมดพยศ, แล้วของคนก็ยังมีตั้งหลายระดับ : คนพวกหนึ่งเอากามารมณ์สมบุรณ์เป็นนิพพาน, พวกหนึ่งเอาสมาธิสมาบัติเป็นนิพพาน. นี่**พระพุทธเจ้าท่านเอาความดับตัวกู - ของกูได้เย็นสนิทนี้เป็นนิพพาน;** มันยังต่างกันอยู่อย่างนี้ แม้ในหมู่คนด้วยกัน นี่เอาไปเทียบถึงสัตว์ถึงวัตถุมันก็ไปคนละเรื่อง ๆ ไปเลย.

เอาละ ขอให้เข้าใจหลักพื้นฐานอย่างนี้ไว้เสมอไป จะต้องพูดทบทวน. คำว่า**จิตว่าง** นี้ เมื่อนอนหลับหรือถูกยาสลบหรืออะไร มันก็ว่างไปได้เหมือนกัน แบบวัตถุทั้งนั้น, ว่างทางวัตถุ.

ที่นี้ว่าอยู่ในสมบัติในฉน ไม่มีตัวกู - ของกูเหมือนกัน, นี่มันก็
ข่มไว้ ขั้วข่มไว้เท่านั้น ก็ว่างเหมือนกัน, หรือว่าเราอยู่ตามปกติ มันก็ไม่เกิดวุ่นอะไร
ก็ว่างอยู่เหมือนกัน; เว้นแต่อะไรมายั่วทางตาทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย
มันจึงจะเกิด, อย่างนี้ก็เรียกว่าว่างตามธรรมชาติ, ว่างตามสิ่งแวดล้อมประจวบเหมาะ
ให้มันว่าง. เมื่อใดสิ่งแวดล้อมมันมาในทางให้ไม่ว่าง คือวุ่นขึ้นมา มันก็วุ่นขึ้นมา ทาง
ตาก็ได้ ทางหูก็ได้ ทางจมูกก็ได้ หรือแม้แต่คิดนึกเอาตามลำพังความคิดนึกก็ยังได้
เหมือนกัน เป็นไม่ว่าง.

ความว่างแม้ว่าจะต่างกันอย่างไร; ถ้าเป็นไปในทางที่ปราศจากตัวกู -
ของกูแล้ว ธรรมชาติมันเหมือน ๆ กันเลย, มีผลเหมือน ๆ กัน. ถ้าเป็นความว่างว่า
เอาเอง ด้วยความมูทะลุตุตัน, เต็มไปด้วยตัวกู - ของกูนั้น ก็ไม่ใช่ความว่าง ;
แม้จะมีคนบางคนเรียกว่า ความว่างหรือจิตว่างนี้ อย่างที่เขาว่าลือว่า ฮิปปีเป็นพวกมีจิต
ว่างอย่างนี้; นั่นมันว่างแบบอัมพาต, มันคนละแบบ ก็เรียกว่าว่างเหมือนกัน
แต่ว่าไม่เหมือนกัน กับพวกที่ว่างจากตัวกู - ของกู. ว่างจากตัวกู - ของกูนี้ จะ
เป็นว่างชนิดไหนก็ตาม ธรรมชาติมันเหมือนกัน; เช่นนอนหลับก็สบายดี นั่งอยู่ในที่
สงบสงัด จิตใจโปร่งไม่มีตัวกู - ของกูรบกวน มันก็สบายดีเหมือนกัน ๆ กัน, ไปอยู่ในฉน
สมบัติเสีย ก็ว่างสบายดี ก็เหมือนกัน ๆ กัน, แล้วหมดกิเลสไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดตัวกู -
ของกู ก็ว่างสบายดี แล้วก็เหมือนกัน ๆ กันทั้งนั้นใน ๔ - ๕ อย่างนี้; เพราะมันว่าง
จากตัวกูด้วยกันทั้งนั้น, ต่างกันบ้างก็เพียงชั่วขณะชั่วคราว หรือว่าเป็นระดับต่ำ แต่
ความหมายมันสบายเหมือนกันหมด.

ฉะนั้นว่างอย่างไหน ที่ว่างจากตัวกู - ของกู แล้วก็เอาให้ได้ทีก่อน
เถอะ. พระพุทธเจ้าท่านยังตรัสว่า ถ้าพูดกันด้วยเรื่องที่ไม่ใช่ธรรมะแล้ว ไปนอนเสีย
ดีกว่า ทั้งที่ตามธรรมดาก็ตรัสดำหนิติเตียนการนอน ว่าเป็นของไม่สมควร. นี่ไปนอน

เสียมันก็ยังมีความว่างได้ชนิดหนึ่ง ก็สบายดีเหมือนกัน, คนก็ชอบนอนกันอยู่. ถ้าจะเอามาเป็นความว่างหรือสูญญตานี้ไม่ได้, มันคนละแบบ.

ว่างสูญญตานี้ หมายความว่า สติปัญญามันตัดหรือทำลายตัวกู - ของกู ลงไปทีเดียว จึงจะเป็นสูญญตาจริง; อยู่ในฌานสมาบัติไม่เกิดตัวกู - ของกู ก็ยังไม่เรียกว่าสูญญตา ก็เรียกอย่างอื่น. ถ้าอาศัยสติสัมปชัญญะและปัญญาเป็นเครื่องมือ ทำจิตให้ว่างจากความรู้สึกที่เป็นตัวกู - ของกู อย่างนี้เรียกความว่างนี้ว่าสูญญตาได้, แล้วจิตชนิดนี้ที่เห็นความว่างชนิดนี้ มันก็ว่างตามแบบของพระพุทธเจ้า, ไม่ใช่จิตว่างอย่างอันธพาล. นี่เป็นเรื่องทบทวนคำว่าความว่างหลาย ๆ แบบ, แล้วว่างที่แท้จริงนั้นต้องมีประโยชน์, ที่เป็นธรรมะ, ที่ประกอบด้วยธรรมะนั้นก็คือ ว่างจากตัวกู - ของกู.

ควบคุมตัวกู - ของกูไว้ได้ด้วยสติ.

ที่นี้ก็มีปัญหาเกิดขึ้นมาอีกว่า ตัวกู - ของกูนี้มันอยู่ที่ไหน, เป็นอย่างไร, ก็ยังไม่รู้; แล้วคนที่ไม่รู้เอาจาก ๆ ก็ตัดบทเสียเลยไม่อยากรู้, โดยเขาถือว่า ถ้าไม่มีตัวกู - ของกูแล้วคนเราจะมีชีวิตได้อย่างไร. เขาตัดบทไปเสียว่า ถ้าไม่มีความรู้สึกเป็นตัวกูเป็นของกูแล้ว คนเราจะมีชีวิตได้อย่างไร.

ที่นี้เราตัดบทบ้างว่า **พระอรหันต์ไม่ต้องมีตัวกู - ของกู ท่านก็ยังไม่ตาย** อย่างนี้; คนที่จะเถียงก็มีทางเถียงได้ ว่าพระอรหันต์ก็มีตัวกู - ของกู แบบใดแบบหนึ่งอยู่ ก็เลยเลิกพูดกัน, เมื่อเป็นอันธพาลถึงขนาดให้พระอรหันต์มีกิเลสว่าตัวกู - ของกูแล้ว มันก็พูดกันไม่รู้เรื่องแน่ ก็เป็นอันว่าแยกทางกันเดิน. พวกที่อยากจะเอาประโยชน์จากเรื่องสูญญตานี้ เราต้องแยกทางกันเดินมาตามทางที่ว่า **ความสำคัญมั่น**

หมายความว่าตัวกู - ของกูนี้ เป็นสิ่งที่กำจัดออกไปได้, หรืออย่างน้อยก็ควบคุมได้, ควบคุมอย่าให้มันเกิดหรือให้เกิดน้อยลงที่สุด ให้น้อยลง ๆ จนยากที่จะเกิด อย่างนี้ทำได้. ถ้าว่าตัดออกไปเสียได้ ก็เป็นพระอรหันต์; อย่างนี้ก็เรียกว่ามันหมดหน้าที่ถึงหน้าที่สูงสุด. นี่คนธรรมดาสามัญ ยังซุกดรากรเหง้าของตัวกู - ของกูไม่ได้ ก็คอยควบคุมมัน, มีสติสัมปชัญญะควบคุม.

พระพุทธบาทที่สอนพระโมฆราช : สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ; นี่ก็หมายความว่า กำลังกระทำอยู่ พยายามอยู่ จึงใช้คำว่า สทา สโต - มีสติอยู่ทุกเมื่อ ในการเห็นโลกเป็นว่าง. สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ - มีสติเห็นโลก เป็นของว่างอยู่ทุกเมื่อ; คำว่ามีสติอยู่ทุกเมื่อ ก็คือยังกำลังฝึกอยู่ก็ได้, พยายามมีสติอยู่ทุกเมื่อ, อย่าเผลอ อย่าเผลอเห็นโลกเป็นตัวตน - ของตนขึ้นมา ให้เห็นโลกเป็นของว่างจากตัวตนอยู่เสมอ.

แต่ว่าสำนวนพูดจານี้มันดัดได้ อย่างที่เคยพูดให้ฟังหลายหนมาแล้วว่า สำนวนพูดนี้มันดัดได้, คืออาจจะพลิกไปเสียว่า มีสติอยู่ทุกเมื่อ ก็หมายความว่าผู้ที่ตัดกิเลสได้แล้วเท่านั้น มีสติอยู่ทุกเมื่อ อย่างนี้มันก็หมายถึงผู้ที่เป็พระอรหันต์ไปแล้ว. แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัส เป็นคำกลาง ๆ ให้หมายความว่าอย่างไรก็ได้ : ผู้ที่ยังมีกิเลสก็จะมีสติทุกเมื่อ ในการที่จะเห็นว่าไม่มีตัวตนนี้, ที่นี้ผู้ที่หมดกิเลสแล้ว ก็เห็นอยู่ตลอดเวลา, โดยไม่ต้องตั้งใจเห็นมันก็เห็นอยู่ รู้สึกอยู่.

รวมความในที่สุดก็ว่า จงพยายามที่จะเป็นผู้มีสติอยู่เสมอ, อย่าให้เผลอเกิดความรู้สึกเป็นตัวตนของตนขึ้นมาได้, ไม่ว่าในกรณีอะไร ในอิริยาบถไหน.

ปัญหาทุกแบบมาจากตัวกู.

เอาละ, ที่นี้ก็เคยพูดอยู่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ว่า เรื่องปัญหาของเราทั้งหมดนี้ ไม่มีอะไรแล้ว มันเหลืออยู่ที่เรื่องตัวกู - ของกูอย่างเดียว. เรื่องที่มาบวช มาเรียน มาปฏิบัติ มาอะไรกันอยู่ **ปัญหาเหลืออยู่แต่เรื่องตัวกู - ของกูอย่างเดียว**, นอกนั้นไม่ใช่ปัญหา. ให้พยายามควบคุม แล้วก็ตัดรอน ตัดทอนลงไป ให้มันสิ้นสุด; **เมื่อยังตัดรอนไม่ได้ ก็ต้องควบคุม** มันไป อย่าให้มันอาละวาดขึ้นมา.

แล้วก็ยังแยกให้เห็นว่า **ตัวกูแบบไหนก็ได้** : ตัวกูแบบโลก แบบโกรธ แบบหลง มันจะวนเวียนกันอยู่ที่นี่. **ตัวกู - ของกูมันอยากจะได้มันได้นี้ขึ้นมาเป็นแบบความโลก, เมื่อไม่ได้ มันก็เปลี่ยนเป็นตัวกูชนิดที่โกรธ** ประทุษร้ายขึ้นมา หรือเมื่อมัน **ยังไม่มีสองอย่างนี้ มันก็โง่ คลำหา หรือว่าสงสัย หรือว่ารำคาญ หรือว่าอะไรอยู่** อย่างใดอย่างหนึ่ง.

แล้วก็ลองไปคิดดูเอาเองว่า วันหนึ่ง ๆ มีตัวกูชนิดไหนมาก มันก็พอจะมองเห็นได้ เป็นราย ๆ บุคคลไปเลย. บางบุคคลก็มีความโลก เห็นแก่ได้มาก เป็นเจ้าเรือน, บางคนก็เป็นเรื่องยกหู - ชูหางอยากดิบอยากดี อยากเด่น มันเป็นเรื่องโง่ ที่นี้ถ้าว่ามีบุคคลที่สองเข้ามาด้วย ก็มักจะเป็นตัวกูเรื่องโกรธ; เมื่อทำการงานอะไรร่วมกัน ไม่ได้อย่างใจ ไม่ได้พูดกันเลยมันก็ยังโกรธกันได้, เมื่อไม่ถูกใจ ไม่สบอารมณ์ ก็โกรธกันได้อยู่ในใจ, กระทั่งมันทะเลาะกันด้วยปาก กระทั่งวิวาทกัน.

นี่เรียกว่าปัญหาอื่นไม่มี เหลืออยู่ปัญหาเดียวคือเรื่องตัวกู - ของกู ว่าที่จริงมันก็เป็นคำพูดที่ไม่มีทางผิด เป็นกำปั้นทุบดินไม่มีทางผิด, **ไม่ว่าใครที่ไหนมีปัญหา** มาจากอันนี้ทั้งนั้น. แต่ว่าที่พวกนั้นมันมากเกินไป เราเห็นว่ามันมากเกินไป. นี่เอา

กันว่าละมาบ้างแล้ว ละมามากแล้ว มาบวชเป็นพระเป็นเณรแล้ว ศึกษาเล่าเรียนแล้ว เรียนนักธรรมเรียนบาลีแล้ว ซึ่งมันควรจะน้อยลงมาก มันก็ยังมีเหลือ คือเรื่องตัวกู - ของกู นี้อยู่เรื่อยไป, เผลอเมื่อไรก็เป็นเมื่อนั้น.

ป้องกันมิให้เกิดตัวกูได้ด้วยสติ.

ที่นี้ก็มาถึงวิธีที่จะจัดการกับมัน ก็โดยหลักที่ว่า ป้องกันมิให้เกิด, เกิดขึ้นมาก็รีบละอายหรือกลัว ให้มันหายไป. ที่ป้องกันมิให้เกิดนี้คือมีสติ, มีสติรอบด้าน สติหลายชนิด สติมากชนิด, เรื่องสตินี้มันมากหลายชนิด ต้องพูดกันเป็นพิเศษ แต่รวมความแล้วก็ต้องมีสติที่จะป้องกัน.

แล้วก็สตินี้ ต้องแยกเป็นทั้งต่อหน้าและลับหลัง, ลับหลัง เช่นเรา เจริญอานาปานสติ พิจารณาอยู่เสมอนี้ มันยังไม่เกิด. พิจารณาลับหลัง ป้องกันมิให้มันเกิด, เรานั่งเจริญกรรมฐานอย่างอานาปานสตินี้ คือวิธีทำสติชนิดที่ป้องกันมิให้มันเกิด. ดูโทษของมัน ดูอะไรของมันอยู่เสมอ จนจิตมันเกลียดกลัวการเกิดของตัวกู มันก็เกิดยาก.

ที่นี้เมื่อจะเข้าไปสู่อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ทางตา ทางหู จมูก ลิ้น กาย ใจอะไรก็ตาม; เมื่อจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับอารมณ์นั้น ๆ แล้วก็มีสติเข้าไปเกี่ยวข้อง, เช่นจะไปบิณฑบาตอย่างนี้ รู้ว่าต้องพบวิสภาคามณ์ เรื่องเพศบ้าง เรื่องอาหารอร่อยไม่อร่อยอะไรบ้าง มันก็ต้องมีสติล่วงหน้าป้องกันไว้. เมื่อไปเผชิญกับอารมณ์ นั้นแล้วก็อย่าได้เสียท่าเสียที, นี้เรียกว่าสติต่อหน้า. สติลับหลัง ก็คือเจริญสติอยู่ลับหลัง เมื่อไม่มีอะไรมาเผชิญ และเมื่อจะต้องเผชิญ หรือกำลังเผชิญ ก็ต้องมีสติอยู่เรื่อยไป.

ดูปัญหาใหญ่ก็ไม่มีอะไรไปกว่า **เรื่องเพศตรงกันข้าม พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสไว้อย่างนั้นว่า ไม่มีปัญหาอะไรมาสำหรับผู้หญิงนอกจากเรื่องผู้ชาย, ไม่มีปัญหาอะไรสำหรับผู้ชายนอกจากเรื่องผู้หญิง.** เรื่องรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อัมมารมณเฑาะเป็นอย่าง ๆ ไป มันก็มีสติเผชิญกับสิ่งเหล่านี้ แล้วแต่ว่ามันเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง, อย่างนี้เรียกว่าสติต่อหน้า. สติลับหลังก็อย่าให้ขาด, หมั่นพิจารณาอยู่เสมอให้เห็นโทษอันเลวทรามของสิ่งเหล่านั้น, แล้วเกลียดกลัวอยู่เสมอ นี่เรียกว่าป้องกันไม่ให้เกิด. ที่นี้เมื่อเกิดเข้าแล้ว ก็เอามาเสียใจให้มาก ละอายให้มาก ที่จริงเรื่องกิเลสนี้มันง่าย, ง่ายอย่างมากอยู่อย่างหนึ่ง; พอรู้ว่ากิเลสเท่านั้นก็หายไปทันที. แต่ว่าเมื่อมันหายไปแล้วย่ำอาวตดี, อย่าเพ้ออาวตดี;เอามาเสียใจให้มาก ละอายให้มาก. เดียวนี้พบหลายองค์แล้ว **พระเถรหลายองค์แล้วเป็นอัมมพัล;** พอว่ามันเกิด รู้ว่ามันเกิดแล้วหายไปแล้วก็ไม่นึกถึงแล้ว, ถือเป็นตัวดีไปแล้ว, แล้วก็ยกเลิกความผิดอันนั้นเสียด้วย ว่าไม่น่าละอาย หรือน่ากลัวเสียด้วย. อย่างนี้ต้องเรียกว่าเป็นอัมมพัลเหมือนกันแล้วแล้วไป, แล้ว แล้วไป, มันจะไปเข้าจิตว่างแบบอัมมพัลเสียเมื่อไรก็ไม่รู้.

แล้วต้องไม่แล้วไป, ต้องเอามาเสียใจให้มาก, ต้องละอายให้มาก เป็นเวลานาน ๆ, ก็เรียกว่าสำนึกบาป อย่างปลงอาบัติ สำนึกบาป, ต้องมาเสียใจให้มาก ละอายให้มาก อยู่เรื่อยไปมันจึงจะป้องกันได้. ถ้าตัดบทสั้น ๆ ว่าเอา, แล้ว แล้วไป ช่วงหัวมันนี้ มันก็ยังส่งเสริมให้เป็นอย่างนั้นมากขึ้น. อย่าลืมนะว่ากิเลสนี้มันง่ายนะ พญามารนี้ง่าย, พอรู้ว่าพญามารเท่านั้น เป็ดหายไปทันทีเลย. แต่แล้วก็อย่าชะล่าใจ อย่าถือว่ามันเสร็จกันเพียงแค่นั้น มันต้องเอามาเสียใจให้มาก ละอายให้มาก, **อย่าให้มันมาได้อีก.**

นี่เรื่องของตัวกู - ของกู ที่เกิดเป็นประจำวัน แล้วมากมายเหลือเกิน, เกิดขึ้นมาครั้งหนึ่ง เป็นเรื่อง ๆ หนึ่งก็เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทรอบหนึ่ง. **มีคนเกิดขึ้นมา, แล้วมีความทุกข์, เสร็จไปเรื่องหนึ่งรายหนึ่ง เรียกว่าปฏิจจสมุปบาทรอบหนึ่งทีเดียว,** วันหนึ่งหลาย ๆ รอบ; พอเผลเมื่อไรก็มีเมื่อนั้น. ถ้าสติมีมาก็เกิดไม่ได้ หรือเกิดได้ครั้งก่อน มันก็กลับหันหลังได้; เช่นเป็นเพียงเวทนาขึ้นมา, เป็นผัสสะเป็นเวทนาขึ้นมา; สติมาทันท่วงที รู้เท่าทันเวทนานั้น ไม่ปรุงตัดหาอุปาทานเลย ก็เรียกว่าปฏิจจสมุปบาทไม่มี, ไม่ใช่ครั้งก่อนดอก เรียกว่าไม่มีดีกว่า; เพราะปฏิจจสมุปบาทนี้ต้องถือว่ารอบวงเสมอ.

ต้องถือว่าในกรณีที่เผลอสติ แล้วเกิดเป็นทุกข์ จึงจะเรียกว่าปฏิจจ - สมุปบาท; ถ้าครั้งก่อนเพียงเวทนา **รู้สึกตัวเสียได้** อย่างนี้ไม่เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท ยังเรียกได้ว่าเป็นผู้มีสติอยู่นั่นเอง, หยุดเสียได้เพียงแค่เวทนา. แต่โดยมากหมายความว่า **เป็นปฏิจจสมุปบาทสมบูรณ์นั้นคือ ใจตลอดสาย; รูปกระทบตา หู กระทบเสียงด้วยความใจ ด้วยอวิชชา, คือมันยังไม่อยู่ มันไปตลอดสาย. ที่จะยังอยู่จะต้องมีสติ** ในเมื่อตากระทบรูป หูกระทบเสียงเป็นต้น, แล้วก็มีวิชา มีความรู้ รั้งตัวเอาไว้ได้เพียงแค่เวทนา; พอถึงเวทนา **รู้อะไรเป็นเวทนาแล้ว หยุดชะงักได้** ไม่ปรุงตัดหาอุปาทาน.

ทำได้อย่างที่เรียกว่า ตาเห็นรูปสักว่าเห็น หูได้ฟังเสียงสักว่าได้ยิน จมูกได้ดมกลิ่นสักว่าได้ดมนี้ มันอยู่แค่นั้น ไม่เลยไปเป็นตัดหาอุปาทาน มันก็เป็นเรื่องทีล่ำบากอยู่ ตรงที่มันเร็วมาก; ถ้ามันเป็นเรื่องช้า ๆ อืดอาด คงจะป้องกันหรือแก้ไขกันได้ทุกคน แต่นี่มันไวมาก ไวเกินไป, เป็นเรื่องของจิตซึ่งมีความไวมาก **ก็ต้องอาศัยความประมาท** ทั้งข้างหน้าทั้งข้างหลัง, ทั้งต่อหน้าทั้งลับหลัง. ข้างหน้าก็ป้องกัน

โดยวิธีที่ถูกต้อง หลาย ๆ ชั้น หลาย ๆ แบบ, ข้างหลังก็คือสำนึกผิด และเสียใจให้มาก อย่างที่กล่าวแล้ว.

นี่ ถ้าอยู่กันอย่างไม่ประมาทนี้มันก็ดี เรียกว่าจะเป็นไปเพื่อขุดเกลียดตัวกู - ของกู อยู่ตลอดเวลา,แล้วป้องกันอยู่ตลอดเวลา, ตลอดเวลาที่มีทั้งการป้องกันและการขุดเกลียด คือเราทำความรู้สึกตัวไว้อย่างนั้นก็ป้องกันได้. แล้วเมื่อมันไม่เกิดนาน ๆ เข้า นาน ๆ เข้า มันเป็นการขุดเกลียดด้วย มันทำให้สิ่งนั้นขาดปัจจัยขาดอาหาร. ที่นี้ถ้าเราไปทำมันผิดพลาดบ่อย ๆ มันเคยชิน มันเหมือนกับบ่มมันให้แรงขึ้น; นี่เราก็ต้องป้องกันอยู่ตลอดเวลา ก็เหมือนกับว่าไปทำลายมัน ไปตัดหนทางมัน ไม่บ่มมัน, ก็มีทางที่จะร่อยหรอไป.

นี่อย่าไปคิดว่า ตัวกู - ของกู เป็นเรื่องอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้, มันเป็นเรื่องที่อยู่กับเราตลอดเวลา นาที่ ชั่วโมง ทุก ๆ เวลา ทุก ๆ นาที่ ทุก ๆ ชั่วโมงนี้ ที่มีการเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัส แล้วก็คิดนึกอยู่ได้; เพราะว่าวันคืนของเรา มันล่วงไปด้วยอย่างนี้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทำหน้าที่ของมัน, แล้วถ้าใจมันก็ไปในทางเกิดความทุกข์, ถ้าฉลาดมันก็ไม่มีความที่จะเกิดความทุกข์.

เดี๋ยวนี้มันเป็นมาเสียจนชิน ตั้งแต่เด็ก ตั้งแต่อ่อนแต่ออก, ไม่เคยรู้สึก ไม่เคยคิดนึก ไม่เคยควบคุม, ไม่เคยรู้จักตัวกู - ของกูด้วยซ้ำไป มันก็ผิดมากถึงขนาดนี้ขนาดที่แก้ไขยากอย่างนี้, เรียกว่าวัฒนธรรมไม่ดีก็ได้. ถ้ามีวัฒนธรรมดี ของชนชาติที่มีวัฒนธรรมดี ในสมัยที่มีวัฒนธรรมดี สิ่งเหล่านี้จะไม่มากอย่างนี้ เพราะถูกห้ามปรามสั่งสอนอบรมอะไรกันมาตั้งแต่เล็ก ๆ มันก็ค่อยยังชั่ว. เดียวนี้ไม่มีเรื่องทำนองอย่างนั้น, มีแต่ส่งเสริม มีแต่ปล่อยไปตามต้องการ มันก็มีมาก. เดียวนี้เด็ก ๆ เป็นไปในทางถูกปล่อยปละละเลยทางวิญญาณมากขึ้น ๆ ก็เป็นญาติปีศาจในร่างมนุษย์มากขึ้น ๆ, มันก็มีปัญหามากขึ้นเป็นธรรมดา, แต่มันอย่ามาอยู่ในร่างของพระเถระจะดี.

พระคือผู้ประเสริฐ เพราะควบคุมตัวกู - ของกูได้.

คำว่าพระนี้เป็นภาษาไทย คำว่าพระนี้เป็นภาษาไทย แปลกันว่าประเสริฐ ประเสริฐ, **พระคือประเสริฐ** มาจากคำว่าวระ แปลว่าประเสริฐ. นี่มันน่าหัวอย่างยิ่ง ประเสริฐที่ตรงไหน? คุณไปดูเถอะถ้าเป็นพระจริง ก็ประเสริฐจริงเหมือนกัน, เป็นพระอรหันต์เสียมากกว่า ที่ว่าเป็นพระ, เป็นพระอรหันต์ จึงจะเรียกว่าเป็นพระ.

ในภาษาบาลีภาษาสันสกฤตที่เราสอบสวนค้นคว้าดู ไม่ได้ใช้คำนี้ ไม่ได้ใช้คำว่าวระ วะโรอะไรนี้. ใช้คำว่า ยติ, แปลกดีไหม ยติ ย ยักซ์ ต เต่า สระอิ, คำว่า ยติแปลว่าผู้สำรวม ผู้ควบคุมตัวเอง. คำว่า ยติแปลว่าผู้ควบคุมตัวเอง, เขาเรียก **พระว่ายยติกันทั้งนั้น**; อย่างในเมืองไทยเรียกว่าพระสมัยนี้, ในอินเดียสมัยนี้ในกระทั่ง **สมัยนี้ยังต้องเรียกว่ายติ** อยู่. แต่ก็มีคำที่สะเพร่ามาก คือว่าเรียกนักบวช ทุกแขนง ทุกชนิด ทุกนิกาย ว่าสาธุ สาธุ, นี่ก็แปลว่าดีเหมือนกัน. **สาธุแปลว่าดี**; นี่พูดอย่างไม่นับผิดชอบ, คือพูดอย่างขนบธรรมเนียมประเพณีว่า ถ้าเป็นพระเป็นนักบวช แล้วก็ดี ต้องดี ต้องดีกว่าธรรมดาเลยเรียกว่าสาธุไปหมด.

อย่างผมไปนี้ เขาก็เรียกสาธุ นักบวชไม่นั่งผ่านนั้นก็เรียกสาธุ, เป็นคำชาวบ้านเรียกเป็นกลาง ๆ ว่าสาธุ, สาธุมาแล้ว. แล้วบางที่เป็นคำนี้ที่มาใช้ในประเทศไทยเรา พอเห็นพระมาให้ได้ก็ว่า สาธุคือไหว้. **ที่จริงสาธุไม่ได้แปลว่าไหว้**, คำว่าสาธุไม่ได้แปลว่าไหว้ หรือว่านมัสการ หรืออะไร, มันเป็นคำนามที่แปลว่าพระนักบวช, คงจะพูดว่าสาธุมา สาธุมา แล้วก็ไหว้. นี่ต่อมาเกิดเข้าใจผิดเปลี่ยนเป็น คำว่าสาธุนี้คือไหว้ คำว่า **สาธุการก็ไม่ได้แปลว่าไหว้**, สาธุการแปลว่าแสดงความยินดีรับเอา.

ฉะนั้นสิ่งที่ควรจะสนใจ คำว่าพระในอินเดียที่เขาใช้กันอยู่ คำว่ายติ, ยติ หมายถึงพระภิกษุสงฆ์ ผู้ทำการควบคุมจิตใจ ทรมานจิตใจ ฝึกฝนจิตใจอยู่โดยเฉพาะ จึงจะเรียกว่า ยติ, ยตินี้ก็ไม่พ้นไปจากควบคุมตัวกู - ของกูตอก, มันไม่มีอะไรที่จะต้องควบคุม. ถ้าเป็นเรื่องทางเพศ ก็เป็นตัวกู - ของกูเรื่องราคะ, ถ้าเป็นเรื่องโกรธ ก็เป็นตัวกู - ของกูเรื่องโทสะ ขี้โมโห ก็มีอยู่มาก, แล้วนอกนั้นก็เป็นเรื่องหลงมกมาย. ฉะนั้นก็แข็งข้อ ควบคุมสิ่งเหล่านี้ หรือว่ากำจัดสิ่งเหล่านี้ ตัดรอนสิ่งเหล่านี้ ก็เรียกว่า ผู้ควบคุมตัวเอง, เรียกว่ายติ ยติ.

บันทึกเก่า ๆ ที่เกี่ยวกับเมืองไทย คำให้การอะไรของพราหมณ์คนหนึ่ง ที่มาจากอินเดียได้ มาให้การกับพระเจ้าแผ่นดินเมืองไทย นี่ก็ใช้คำว่ายติเหมือนกัน, มีคติอย่างนั้นอย่างนี้ ตรงกับในบาลีเดิม ๆ. ชาวบ้านเรียกพระว่ายติ, ยติ, แล้วก็จะมาใช้ในแหลมมะลายูเรานี้ด้วย สักยุคหนึ่ง. แล้วไม่ทราบเป็นอย่างไรมันหายไป, มีคำว่าพระขึ้นมาแทน. ฉะนั้นเราให้ถือเอาความหมายของคำว่าพระนี้อย่างเดียว กับยติ คือว่าเป็นผู้ประเสริฐ. แล้วมันประเสริฐที่ตรงไหน? ประเสริฐตรงที่ควบคุมตัวเอง; อย่าประเสริฐเฉย ๆ สักว่าบวชแล้วเป็นพระแล้ว ก็ประเสริฐเสียแล้วก็ไม่ต้องทำอะไร มันก็เป็นไปไม่ได้. มันต้องตั้งหน้าตั้งตาควบคุมตัวเอง ควบคุมกิเลสอยู่อย่างไม่เห็นแก่หน้าใคร.

เดี๋ยวนี้ไม่ควบคุมตัวเอง ไปบูชากิเลส, เอากิเลสเป็นตัวเอง, เอากิเลสเป็นพระเจ้า, เอากิเลสเป็นพระพุทธเจ้า; ความดีความชั่วมันที่ไม่ยอมทำตามคำแนะนำ มันก็เป็นอย่างนี้ อยากจะมีกิเลสเป็นพระเจ้าอยู่เรื่อย, ยกหูชูหางมันเป็นเรื่องต้องการดีต้องการเด่น, กิเลสมันไม่อยากจะลดหลดหางมันอยากจะยกหูยกหางอยู่เรื่อยไป ยกหูชูหางเรื่อยไป.

ถ้าพูดตามทางธรรมะแล้ว มันไม่มีดอก โอกาสที่เราจะอวดดีอวดเด่น หรือยกหูชูหางมันไม่มี; เพราะว่าแม้จะดีจริง เขาก็สอนและกำชับไม่ให้ใครรู้, ไม่ให้ใครรู้; ถ้าดีไม่จริงไปอวดเข้า ก็ปรับอาบัติเป็นคนไม่ใช่คนไปเลย มันถึงขนาดนี้ ถ้าเป็นพระจริง ทำความดีโดยไม่ให้คนอื่นรู้ว่าทำความดี, กลัวเขาจะนับถือ, กลัวเขาจะมายกย่องกันใหญ่ มันเป็นอันตรายทันที.

เดี๋ยวนี้อยากให้เขายกย่อง มันก็ยิ่งบ้าเลย; เพราะว่าทางที่ถูกนั้นมันไม่ควร เพราะเป็นอันตราย, เป็นอันตรายไปทุก ๆ แ่งทุก ๆ มุม, ทำให้ลืมหัด หรือว่าทำให้เกิดยึดถือขลังศักดิ์สิทธิ์ไปเลย, ถือบุคคลกลายเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ไปเลย ; อย่างนี้มันมีแต่ทางเสีย แล้วมันทำให้ลำบาก มันทำให้ยุ่งยากลำบากไปเสียทั้งนั้น. **หลักแต่โบราณกาล เขาจึงหาหนทางป้องกันตัวกู - ของกู ที่จะยกหูชูหางนี้ไว้เสร็จแล้ว คืออย่าทำความดีให้ใครเห็น, และมีความดีที่ไม่อวดใครเลย. นี่ถ้าว่าทำความดีในที่ที่คนต้องเห็นก็อย่าไปแสดงในลักษณะที่มันเป็นเรื่องดีเรื่องเด่นอะไร, ทำให้มันเป็นเรื่องธรรมดา ๆ ไปเสีย.**

นี้ผมก็รู้ว่า ใคร ๆ ก็ไม่ชอบอย่างนี้ พูดไปก็เกือบจะไม่มีประโยชน์อะไร ; แต่ว่าหลักธรรมะมันมีอยู่อย่างนี้ แล้วจะให้พูดอย่างไร. เดี่ยวนี้เขาใช้คำว่าแบ่ง, แบ่ง, ก็คืออยากให้ใครเห็นความดีของตัวเองมาก เกิดความเป็นจริงเสียอีก; แต่ถ้าเป็นบัณฑิต เป็นนักปราชญ์แล้ว เขาไม่อยากให้ใครรู้ว่า ตัวมีความดีอะไร, เพื่อจะไม่เกิดเรื่องกันทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่รบกวนแก่ผู้หนึ่งด้วย และไม่ทำให้ผู้อื่นเขาคิดผิดไปได้.

ทีนี้อาจจะมีคนสงสัยว่า ถ้าอย่างนั้นจะสอนทำไม, จะเอาเป็นตัวอย่างกันได้ อย่างไร ในทางความดี ? มันก็ตอบกำปั้นทุบดินว่า ให้ถือเอาเป็นตัวอย่างในการที่จะไม่อวดดีนั่นแหละ, ผู้ที่ทำตัวอย่างก็ทำตัวอย่างในการไม่อวดดี, แล้วคนที่จะทำตาม

ตัวอย่าง ก็ทำตามในทางที่จะไม่พอดี, มันก็แล้วไปเท่านั้นเอง; เป็นคนสันโดษ มักน้อย
แล้วก็ยอม ยอมได้เป็นคนยอมได้, ยอมนี้เขาเรียกว่าแพ้.

แต่ที่จริงยอมไม่ใช่แพ้ เป็นความชนะ; **ที่ไม่ยอมคือแพ้** แพ้อย่างหมด
ท่า ไม่ยอม เถียง ไม่ยอมหรือไม่ยอมอะไรก็ตามเถอะ, ที่เรียกว่าไม่ยอม คือแพ้อย่าง
หมดท่า. เพียวส่งเสียงเอ็ดตะโรบึงเบ้ง ๆ เป็นสุนัข เป็นห่าน เป็นอะไรไปเลย นี่คนไม่
ยอม มีมานะทิฐิในการที่จะไม่ยอม. ถ้าคนยอมก็เจ็บไป, ให้เรื่องมันเจ็บไป,
แล้วก็ทำไปแต่ในทางที่ถูก ไม่ต้องให้ใครยกย่องสรรเสริญอะไร.

คนที่ยอมแพ้เสียได้นั้น เป็นคนที่ยอมให้เรื่องมันเจ็บไปไม่เกิดเรื่อง ;
นี่เขาเรียกว่าเป็นพระ, เป็นพระในหลายแง่; **เป็นพระที่ทำให้เรื่องไม่เกิด**, เป็น
พระที่ข่มใจตัวเองได้ เป็นพระที่ละความมานะทิฐิ อะไรได้. คนที่เอาชนะให้ได้
นั้น เขาเรียกว่าเป็นมาร, **แพ้เป็นพระชนะเป็นมาร** เขามีความหมายอย่างนี้, คือให้
ยอมเสียได้ ก็จะเป็นพระ แต่ถ้าไม่รู้จักยอม เป็นพญามาร, ก็เป็นเรื่องตัวกู – ของกู
โดยตรง ก็เป็นมาร เป็นอะไรขึ้นมา. ถ้าเป็นเรื่องของพระก็คือ ไม่มีตัวกู – ของกู
เกิดในขณะนั้น, มันยอมได้.

ตัวอย่างที่ดี ก็มี อันแรกที่สุดก็อย่างเรื่องพระอานนท์. พระพุทธเจ้า
นิพพานลงใหม่ ๆ มีคนมาปรับท่านอย่างนั้น, ปรับท่านอย่างนี้ ทั้งที่ท่านไม่ได้ทำ และ
ไม่ได้มีเจตนาจะทำ; ในที่ประชุมสงฆ์ ท่านก็ยอม ๆ ยอม ๆ หมดเลย ลงโทษอย่างใด
ก็ยอม ๆ ยอม, แสดงอาบัติอย่างใดก็ยอม ๆ ๆ หมดเลย. นั่นเป็นตัวอย่างที่ดี ในวัน
ที่พระพุทธเจ้านิพพานแล้วใหม่ ๆ. เดียวนี้ไม่มีใครยอมใครดอก ผิดมีนยังไม่ยอม ;
ถ้าตัวเป็นฝ่ายถูกด้วยละก็ ยิ่งไม่ยอมใหญ่, แล้วมันก็เลยผิดใหญ่เลย; เพราะการไม่ยอมนั้น
กลายเป็นคนผิด คนเลวเพราะการไม่ยอม, เรื่องถูกเลยหายไปเสียเปล่า ๆ ขาดทุนเปล่า ๆ.

นี่เห็นไหมว่า **เรื่องตัวกู - ของกู**มันมีอย่างไร มันมีมากทั่วไปทุกหนทุกแห่งอย่างไร **เรื่องยอมเรื่องไม่ยอม; เรื่องอยากดิ้อยากเด่น** เป็นเหตุให้ไม่ยอม ; เพราะเข้าใจว่า ถ้ายอมแล้วมันไม่ดีไม่เด่น. ที่จริงมันกลับจะดีกว่า หรือว่าเด่นกว่า แต่ไม่มีใครเห็น มันเป็นเรื่องทางวิญญาณไปเสีย.

ตัวกู - ของกู เป็นเรื่องของคนทุกคน.

เอาละ, ที่พูดมาตั้งแต่ที่แรกคำแรกจนถึงคำบัดนี้นั้น ให้ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ใช่ของใคร หรือของพวกใดโดยเฉพาะ, **ให้มองให้ลึก ให้เห็นว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติ** ร่างกายจิตใจ ความรู้สึกคิดนึกที่ประกอบกันขึ้นเป็นมนุษย์นี้. มนุษย์คนไหนก็ตามในโลกนี้ มันเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น, ไม่ใช่เป็นเฉพาะแต่พุทธบริษัท หรือว่าพวกศาสนาไหน ไม่ใช่, มันเป็นแก่ทุกคน, เรียกว่าเป็นเรื่องของคน โดยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ.

ฉะนั้นมองให้เห็นว่า **เรื่องตัวกู - ของกู** นี้ไม่ใช่เรื่องของพุทธศาสนาโดยเฉพาะ, มันเป็นเรื่องของคนทุกคนในโลก ไม่ว่าศาสนาไหน. ที่นี้ศาสนาไหนก็ตาม ใจความของศาสนานั้นมันอยู่ที่ตรงทำลายอันนี้ ทำลายตัวกู - ของกู ทำลายความเห็นแก่ตัว, หรือทำลายความเห็นแก่ตัวกู - ของกู ทั้งนั้นเลย.

พอเราพูดไปอย่างนี้ **มีคนเถียงว่า ไม่ได้ ศาสนาพุทธต้องดีกว่าศาสนาอื่น** ต้องแปลงจากศาสนาอื่น, แล้วเขาก็ไปพยายามหยิบเอาแง่เลว ๆ ของศาสนาอื่น แง่ต่ำ ๆ แง่ที่ไม่ใช่หัวใจของศาสนานั้น มาพูดว่าเป็นหัวใจของศาสนานั้น เพื่อให้ใกล้เคียงกับพุทธศาสนา, อย่าให้มาเหมือนกันกับพุทธศาสนา.

นี่เป็นตัวกู - ของกู จัดถึงขนาดนี้, ศาสนานั่นเองเป็นเหตุให้เกิดตัวกู ของกูจัดถึงขนาดนี้; อย่างนี้พูดกันไม่รู้เรื่อง. ศาสนาอื่นเขาจะมีวิธีปฏิบัติของเขา อย่างไม่รู้ก็ตามเถอะ แต่เขามุ่งหมายจะกำจัดเหมือนกัน เรื่องตัวกู - ของกู นี้. ส่วนเขาจะใช้วิธีอย่างอื่น วิธีความเชื่อ วิธีอะไรก็ตาม นั้นมันเรื่องของเขา วิธีของเขา, เรื่องปลีกย่อยนั้นไม่ใช่เรื่องศาสนา, ไม่ใช่หัวใจของศาสนา, มันมีแฝงอยู่ด้วยในทุก ๆ ศาสนา ในศาสนาพุทธนี้ก็มี.

ฉะนั้นให้เข้าใจให้มองเห็นว่า มันเป็นเรื่องของคนทุกคนในโลก จะต้องรู้จักสิ่งที่ร้ายกาจที่สุดสิ่งนี้ ว่ามันเกิดขึ้นในจิตได้อย่างไร, เป็นความรู้สึก ชนิดไหน, เกิดขึ้นมาแล้วเป็นอย่างไร, ให้รู้จักตัวนี้, ตัวกู - ของกู โผล่หัวมาเมื่อไร ให้รู้จัก เมื่อนั้นจะอ่านหนังสือพุทธศาสนา รู้เรื่อง อ่านสูตรเรื่องสัญญาตา รู้เรื่อง ; ถ้าไม่อย่างนั้นมันก็ไม่รู้เรื่อง มันก็เป็นเพียงอ่านหนังสืออยู่รำไป.

จิตที่ว่างจากตัวกู - ของกู ชนิดนี้ เรียกว่าจิตว่าง, หรือ ความว่างจาก ตัวกู - ของกู ชนิดนี้เรียกว่าความว่าง หรือสัญญาตาที่ถูกต้อง; ฉะนั้นอย่าไปเรียนที่อื่น กันเลย เรียนจากเนื้อตัวจิตใจของตัวเองเป็นประจำวัน. เกิดยกหูหูหางเมื่อไร ให้รู้เมื่อนั้น, เกิดเป็นตัวกู - ของกู สำคัญมันหายไปทางของความโลภก็ดี ความ โกรธก็ดี ความหลงก็ดี เมื่อไรให้รู้เมื่อนั้น, ให้รู้เมื่อนั้น. พอรู้มันหายไป, พอหาย ไปแล้วเอามาเสียใจให้มาก. เข้าศึกหนีไปแล้วเรามาเสียใจให้มาก; ทำอย่างนี้เท่านั้นแหละ ตลอดวันตลอดเดือนตลอดปี พอมันเกิดติดปกติขึ้นในจิต แล้วก็ให้สันนิษฐาน เรื่องนี้ไว้ก่อน.

ถ้าจิตติดปกติ ให้สันนิษฐานว่าเป็นเรื่องตัวกู - ของกูนี้ทันที; แล้ว ก็มองดูในแง่ของความโลภหรือความรัก ราคะ หรือโลภะ หรือโทสะ หรือโกรธะ หรือ

โมหะ หรือมานะอะไรก็ตามที่ มันก็พบทันที, พบแล้วก็ละอายให้มาก, ในฐานะเป็นพระเป็นเณร ละอายให้มาก, ในฐานะที่มันเป็นความทุกข์ ก็กลัวให้มาก, ในฐานะที่ว่าเป็นมนุษย์ ก็ไม่ควรจะมีสิ่งนี้ ก็เสียใจให้มาก. **มีความละอาย มีความกลัว มีความเสียใจ สามอย่างนี้ช่วยได้;** ถ้าไม่รู้จักอาย ไม่รู้จักกลัวไม่รู้จักเสียใจ แล้วดูมันไม่มีทางแล้ว มันหมดหิริโตนต์ปะเกินไปแล้ว ทำไม่ได้. ฉะนั้นถ้าผู้ใดยังมีหิริ มีโตนต์ปะอยู่แล้ว ก็จะต้องรู้จักละอาย รู้จักกลัว รู้จักเสียใจ รู้จักสำนึกบาป รู้จักขอโทษ รู้จักทำคือใช้คืน ทำคืน.

รู้จัก หิริ - โตนต์ปะกันเสียให้ถูกต้อง.

เออละ, ตรงนี้อยากจะย้ำถึงเรื่องว่า หิริโตนต์ปะไม่ใช่ของเล็กน้อยให้จำไปด้วย. ดูๆ สังเกตเห็น ประมาท ดูหมิ่น หิริโตนต์ปะ เป็นธรรมะเล็กน้อยไปเสีย แล้วมันก็ล้มละลายไปเพราะเหตุนี้. คนโดยมาก หรือครูที่สอนนักธรรมในโรงเรียนนั่นเอง สอนไปในลักษณะที่ว่า หิริ โตนต์ปะ สติ สัมปชัญญะ ขันติ โสรัจจะ นี่ เป็นเรื่องเล็กน้อยเบื้องต้น หย่าปากคอก. ที่จริงเป็นเรื่องที่ทำคนให้เป็นพระอรหันต์ เป็นเรื่องสูงสุด มีหิริโตนต์ปะ อย่างเดียวก็เป็นพระอรหันต์, ละอาย เสียใจ กลัวทุกครั้งที่ทำผิด ทำบาป ทำผิด แล้วมันก็จะทำผิตน้อยลงๆ น้อยลงจนไม่มีการทำผิดอีกเลย,

นี้จะรักษาหิริโตนต์ปะไว้ได้ ก็ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะเหมือนกัน หรือมันช่วยกันผลักดันรักษา อันนี้รักษาอันนี้ อันนี้ก็รักษาอันนี้; เหมือนกับสิ่งที่มีมันประกบยึดโยงกันอยู่ทั่วๆ ไปนี้ มันต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่รักษาซึ่งกันและกัน. นี่เราก็มียุติโตนต์ปะ มีสติสัมปชัญญะ กระทั่งมีขันติ โสรัจจะ อะไรก็ตาม เพียง

ธรรมะหมวดสองนี้ก็พอแล้ว ที่จะเป็นพระอรหันต์ และเป็นหัวใจเสียด้วย, เป็น
ชั้นหัวใจเสียด้วย, ธรรมะหมวดต่อ ๆ ไปเป็นข้อปลีกย่อยไปเลย.

ฉะนั้นจึงพูดว่าไปสอนกันเสียใหม่ พวกครูสอนนักธรรม ไปสอนกันเสีย
ใหม่ พวกนักเรียนนักธรรมนี้ก็เหมือนกัน ไปเรียนกันเสียใหม่ ให้มันถูกต้องและเพียงพอ
กับความหมายของธรรมะหมวดเหล่านี้. **ที่เรียนมาแล้วนั้น เรียนมาอย่าง
ประมาท,** เรียนมาอย่างผิวเผิน อย่างตลิดเปิดเปิงไป, พอท่องได้จำได้ ตอบคำถามได้
สอบไล่ได้. ทำไมจะสอบไล่ไม่ได้; เพราะเขาถาม ๗ ข้อเท่านั้น คำถามสอบไล่มี
เพียง ๗ ข้อ คือความรู้ธรรมะ แล้วมันตั้งมากมาย มันก็ต้องผ่านไปได้, เพราะคำถาม
มันเพียง ๗ ข้อ. ไม่เคยถามเรื่องหิริ โอตตัปปะ สติ สัมปชัญญะกันด้วยซ้ำไป, หรือ
ถ้าถาม ก็ถามเป็นเรื่องตัวหนังสือ; จด ท่อง บ่น เป็นความรู้เด็ก ๆ ก็ได้ มันก็ตอบ
ได้เสร็จไป.

นี่ขอให้ไปเรียนกันเสียใหม่ ไปดูกันเสียใหม่ เหมือนอย่างที่ผมว่า **หิริ
โอตตัปปะนี้ มันจะขุดเกลดตัวกู - ของกูได้อย่างไร, สติสัมปชัญญะมันป้องกัน
และลดอาหารตัวกู - ของกูได้อย่างไร,** ไปดูกันเสียใหม่ในแง่นี้. นี่จะเป็นความรู้
นักธรรมที่สูง ยิ่งกว่าชั้นเอกเสียอีก ไม่ใช่ชั้นตรีเหมือนที่เมื่อเรียน. ความรู้ข้อนี้เมื่อ
เรียน เรียนในฐานะนักธรรมชั้นตรี มันก็ผิวเผินอย่างนี้; **ที่จริงเป็นความรู้ที่ยิ่งไป
กว่าชั้นเอก หรือชั้นพิเศษ หรือชั้นอะไรเสียอีก เป็นชั้นพระอรหันต์โน่น.**

นี่จึงว่าไปดูกันเสียใหม่ ไปเรียนกันเสียใหม่ นวโกวาทนั้น มีความหมาย
ที่ลึกซึ้ง ที่ซ่อนอยู่ในที่ว่างระหว่างบรรทัด ในหน้ากระดาษ มากมายเหลือเกิน. ตัว
หนังสือ ๒ - ๓ ตัวนั้นเป็นเรื่องของเด็กอมมือ สำหรับท่องจำ, ใคร ๆ ก็จำได้ แล้วก็
ตอบได้ แค่นั้นเอง ช่วยอะไรไม่ได้. ไปดูเสียใหม่ **ดูหิริโอตตัปปะที่มีอยู่ในเนื้อใน**

ตัวของคน, **คุณติสัมปชัญญะที่มีอยู่ในเนื้อในตัวของคน**, อย่าไปอยู่ในกระดาดชอย่างนั้น, แล้วก็ดูให้ลึกให้ละเอียด ให้มันเห็นชนิดที่มันร้ายกาจ หรือมันวิเศษจริง ๆ, นี่จะแก้ตัวกู - ของกูได้, ป้องกันก็ได้ แก้ไขก็ได้; จะตัดทอนกำลังหรืออาหารของตัวกู - ของกู อยู่เรื่อยไป, มันจะผอมลง ๆ ผอมลง, ถึงวันหนึ่งมันก็จะขาดสูญความเคยชินที่จะเกิดชนิดนั้น เกิดไม่ได้อีก ก็มีนิสัยสันดานที่สะอาดหมดจด จากตัวกู - ของกู, เป็นเบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์เกิดขึ้นได้เพราะเหตุนี้ คือว่ามันสิ้นเชื้อ, สิ้นความเคยชินที่จะเกิดอย่างนี้ มันไม่เกิดอีกต่อไป มันเลยว่างอยู่ตลอดเวลา, **ว่างแท้จริงอยู่ตลอดเวลา**, ไม่ใช่ว่างประจบเหมาะ, ไม่ใช่ว่างเพราะข่มไว้, หรือไม่ใช่ว่างเพราะนอนหลับ. แต่เป็นการว่างที่แท้จริง เพราะมันขาดเชื้อหรือขาดความเคยชินที่มันจะเกิดวุ่นขึ้นมา มันก็ไม่เกิดวุ่นอีก, พยายามให้ไปในแนวนี้.

มันต้องมองดูข้างใน ต้องเรียนจากข้างใน อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านกำชับ **ตรัสกำชับไว้ว่า มันอยู่ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้ ที่ยังมีชีวิตเป็น ๆ อยู่; นิพพานก็ตาม วัฏฏสงสารก็ตาม เหตุให้เกิดวัฏฏสงสารก็ตาม ทางให้ถึงนิพพานก็ตาม, สี่อย่างนี้อยู่ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้ ที่ยังเป็น ๆ ยังไม่ตาย ไม่ใช่ซากศพ.**

ก็เป็นอันว่า **เรียนหนังสือ** อ่านหนังสือมันเป็นเพียงศึกษาวิธี สำหรับมา **เรียนจากของจริงคือร่างกายนี้.** ที่นี้มันก็ถึงเวลาแล้ว ที่ว่าเพราะมันเรียนกันมาหลายปีแล้วจากหนังสือ ก็ถึงเวลาที่จะต้องเรียนจากร่างกายนี้.

เดี๋ยวนี้ชอบหนังสือ มีหนังสือ อ่านหนังสืออย่างเดียว แล้วชอบมีมาก ๆ ไว้รอดคน, อยากมีหนังสือมาก ๆ ไว้เบ่งทับคนอื่น. อันนี้มันยิ่งไปกันใหญ่เลย **ตัวกู - ของกู** มันยิ่งหนาแน่นขึ้นมาอีก มันก็เลยเป็นหนอนหนังสือ ที่เกิดแล้วตายอยู่ใน

หนังสือ; เหมือนพวกฝรั่งเขาเรียกนอนหนังสือ เกิดในหนังสือ ตายในหนังสือกินหนังสือ แล้วตายอยู่ในหนังสือ, ไม่มีทางที่จะรู้ความหมายของหนังสือ, หรือ**เหมือน**ที่พวกไทยเราว่า จวกตักข้าวหอนรัฐสแกง,หรือชาวอินเดียวว่า กบในสระบัวไม่รู้กลิ่นหอมของดอกบัว.

นี่เราอยู่ด้วยหนังสือ หรืออยู่ด้วยพระไตรปิฎก หรืออยู่ในธรรมชาติ อันสงบนี้ก็ไม่รู้, ไม่รู้ความหมายของสิ่งเหล่านี้ เหมือนจวกไม่รู้รสแกง, เหมือนกบไม่รู้กลิ่นหอมของดอกบัว, หรือสมัยใหม่ว่า นอนหนังสือไม่รู้จักหนังสือ, มีแต่กินหนังสือให้พรวนไปอย่างเดียว.

ต้องเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท.

เอาละ, ในที่สุดก็อยากจะพูดว่า **อย่าประมาท, อย่าประมาท.** เดียวนี้พูดมาก พูดมากจนเลื่อนไปแล้ว จนเป็นความประมาทได้โอกาสแล้ว. ที่นี้ก็จะพูด ขำระสะสาง **ป้องกันความประมาท, เรียกความไม่ประมาทให้มาเต็มตามที่ตามเดิม,** กลัวว่าความไม่ประมาทนี้มันจะจืดจางไป หลายๆ วัน หลายๆ เดือน หลายๆ ปี จืดจางไป, เพราะเราไปทำงานอย่างอื่นมากเรื่อง มากเรื่อง ที่จะทำให้เกิดผลและเกิดความประมาท. แต่แล้วเราจะไม่ทำอะไรก็ได้ มันเป็นคนโง่ และ**ความประมาทมันเกิดเมื่อทำอะไรนั่นเอง,** ถ้าอย่างนั้นเราก็ไม่พบกับความประมาทสิ ความประมาทมันเกิดเมื่อเราทำอะไร ทำการทำงานทำอะไรมันเกิด. **ที่นี้เราจะต้องทำการงาน** เหล่านั้น **โดยที่ความประมาทไม่อาจจะเกิด, ความประมาทไม่อาจจะเกิด. เป็นผู้ไม่ประมาทอยู่เสมอ,** นั่นจึงจะเรียกว่า **เป็นผู้มีธรรมชาติข้อนี้** คือความไม่ประมาท.

ทีนี้ถ้าเราไม่ทำอะไร ไปนอนเสียซิ ก็ไปนอนได้, ไปนอนแล้วมันจะเกิดอะไรลองคิดดู, จะเกิดความประมาท หรือเกิดความไม่ประมาท. **หลักการทำงานที่จะทำให้เกิดความประมาทเสีย, ไปนอนเสีย แล้วมันจะเกิดอะไร, จะเกิดความไม่ประมาทได้หรือไม่, ไม่มีทาง. มันเกิดความประมาทยิ่งกว่าเดิม, เกิดความโง่, เกิดความขี้เกียจ เกิดความประมาทยิ่งกว่าเดิม.**

ฉะนั้น **ต้องทำอะไร ชนิดที่มันจะเป็นเหตุให้เกิดกิเลส, เป็นทางเกิดของกิเลส;** เช่นตาเห็นรูปหูก็ฟังเสียง จมูกก็ดมกลิ่นอย่างนี้ มันเป็นทางเกิดของกิเลส; **แต่แล้วก็อย่าให้มันเกิด, รู้เท่าทันที่ไม่ให้มันเกิด; นี่จึงจะเกิดความไม่ประมาทขึ้นมา.** เพราะฉะนั้นเราช่วยไม่ได้ที่จะไปทำตาให้บอดเสีย ทำให้หูหนวกเสีย, ทำจมูกให้ใช้ไม่ได้เสีย, อย่างนี้ทำไม่ได้ มันไม่มีประโยชน์อะไร.

เว้นแต่จะพูดเป็นสำนวนอีกอย่างหนึ่งว่า **ตาดีก็ทำเหมือนตาบอด หูดีก็ทำเหมือนหูหนวก** นี่มันยังพูดได้; หมายความว่าอย่าไปรับอารมณ์มาปรุงเป็นตัวกู – ของกู, แต่ต้องให้มันได้ยิน ได้เห็น ได้ดม ได้อะไรอยู่ตามธรรมดาของมัน, แต่อย่าให้มีผลเป็นต้นหาอุปาทานขึ้นมา, อย่างนี้พูดได้. **มีตาเหมือนตาบอดมีหูเหมือนหูหนวก มีจมูกเหมือนจมูกไม่มี;** แต่ที่จะไปทำลายมันเสีย เอาไฟไปจี้ให้ตาบอดให้หูหนวกนี้มันไม่มีประโยชน์อะไร, แล้วมันบ้าหรือเป็นคนโง่ร้ายไปกว่าเดิมอีก, แล้วไม่มีทางที่จะบรรลุนิพพานได้ด้วย. หูหนวกตาบอดทางวัตถุนั้น ใช้อะไรไม่ได้ดอก, แต่หูหนวกตาบอดทางวิญญาณนี้ใช้ได้. เรียกว่า**มีตาเหมือนตาบอด มีหูเหมือนหูหนวก มีจมูกเหมือนไม่มีจมูกอย่างนี้ คืออย่าไปปรุงให้เกิดสังขารเป็นต้นหาอุปาทาน.**

นี้ผมเรียกเอาเองนะว่า หูหนวกตาบอดทางวิญญาณ คือทางวัตถุนั้น ไม่ได้หนวกได้บอดได้เสียอะไรดอก; แต่ทางสติปัญญาทางวิญญาณนี้ มันมี

ค่าเหมือนกับว่ามันไม่ทำงานตามกิเลสตัณหาได้, มีค่าเท่ากับตามธรรมดาแล้วก็ถือว่าไม่ปรุงแต่งเป็นความทุกข์.

นี้ฟังดูแล้วมันก็กลับไปกลับมาฟังยาก; สิ่งเดียวกันนั้น บางทีมันก็เป็นศัตรู, บางทีก็เป็นมิตร,ถ้าเราใช้ถูกมันก็เป็นมิตร ใช้ผิดมันเป็นศัตรู. ฉะนั้นใครจะมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างมิตรหรืออย่างศัตรูก็เอา ตามพอใจ มันก็จะเห็นดำเห็นแดงกัน. ถ้าว่าจะเอากันอย่างที่เราพุทธเจ้าท่านรักท่านเอ็นดูเราแล้ว ก็ ต้องระวังอย่าให้เป็นการเกิดของตัวกู - ของกู.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตถาคตเกิดขึ้นในโลก เพื่อความสุขและประโยชน์ แก่กุลแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์. ที่นี้ธรรมะคือระเบียบปฏิบัติ ธรรมะของตถาคตมีอยู่ในโลกเพียงไร ก็เป็นประโยชน์ความสุขแก่กุลแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์อยู่เพียงนั้น, แล้วพอถึงที่ว่า เอ้า, ไป ไปประกาศศาสนา ตรัสว่าพวกเธอไปประกาศศาสนา เพื่อประโยชน์ความสุขแก่กุลแก่สัตว์โลกทั้งเทวดาและมนุษย์. นี่หมายถึงความเอ็นดู ความเมตตาปราณี แก่สัตว์ทั้งหลายในโลก ด้วยธรรมะที่ตรัสรู้แล้วสั่งสอน มีใจความเพียงว่า อย่าเกิดตัวกู - ของกูขึ้นมาในชีวิตประจำวัน แล้วก็มีความเป็นอยู่ผาสุกสะดวกสบาย ทำประโยชน์ตนประโยชน์ท่านได้ โดยไม่ต้องหวังอะไรตอบแทน.

ชีวิตอย่างนี้ เรียกว่าความไม่ประมาท; ฉะนั้นจึงเตือนว่า ต้องอยู่ด้วยความไม่ประมาท; แล้วคำว่าความไม่ประมาทคำนี้ ให้ถือว่าเป็นคำพิเศษ, ใช้คำอื่นแทนไม่ได้. จะใช้คำอื่นแทนมันก็ไม่สมบูรณ์; มีสติ อย่างนี้ก็ยังไม่ประมาท แต่ก็ไม่เต็ม. คำว่า ไม่ประมาทนี้มันเต็มไปหมด ไม่มีอะไรขาดเลย, เมื่อไม่ประมาทแล้วก็ต้องทำถูกต้องไปหมด, ทำถูกต้องไปหมด เรียกว่าไม่ประมาท, ไม่ใช่ว่าไม่ประมาทอยู่เฉย ๆ เพียงแต่นึก ๆ คิด ๆ ไม่ใช่อย่างนั้น. ต้องไม่ประมาท, แล้วเป็น

อยู่ด้วยความไม่ประมาท แล้วกระทำอยู่ด้วยความไม่ประมาท ฉะนั้นเป็นได้ครบหมด. คำนี้แปลเป็นภาษาอังกฤษไม่ได้, เช่นเดียวกับคำว่าธรรม ธรรม พระธรรม แปลเป็นภาษาอังกฤษไม่ได้, ไม่มีคำไหนเหมือน. ฉะนั้นคำไม่ประมาทนี้ก็เหมือนกัน แปลเป็นภาษาอังกฤษไม่ได้ ไม่มีคำไหนเหมือน, ต้องใช้คำบาลีไปตามเดิม ไทยเราใช้คำบาลีไปตามเดิม ก็สะดวกดี.

ไม่ประมาท ตามตัวหนังสือ แปลว่า ไม่มัวเมา, ไม่มัวเมาเท่านั้นเอง, ตัวหนังสือมันแปลว่าอย่างนั้น; แต่ความหมายมันแยะไปหมด. หนังสือบางเล่มแปลว่า ความเลินเล่อ นี่ยิ่งเลือนนิตเดียวประมาทคือเลินเล่อ ไม่ประมาทคือไม่เลินเล่อ นี่เลือนนิตเดียว, ความหมายนิตเดียว ฉะนั้น อย่าแปลดีกว่า.

อัปมาท ก็ความไม่ประมาทไปเลย, ปมาทก็คือความประมาทไปเลย, เดียวนี้มันมาถึงขนาดที่ไม่ต้องแปล รู้ความหมายให้เต็มที่. ความไม่ประมาทนี้มันมหาศาล, ความหมายมันมหาศาล นับตั้งแต่มีสติ แล้วก็มีความรู้ก่อน มีความรู้ที่ถูกต้อง, แล้วมีสติที่จะรักษาความรู้ความถูกต้องนั้นไว้ได้, แล้วมันมีความขยันขันแข็งไม่ซี้เกียจ, แล้วก็ไม่ทำผิดพลาด ไม่สะพร่า ไม่เลินเล่ออะไรหมด, รวมอยู่ในคำว่าไม่ประมาท ไม่ประมาท เพียงคำเดียว.

ฉะนั้นเป็นอยู่ในลักษณะนั้นมันใช้ได้ เรียกว่าไม่ประมาท มีสตินำหน้า อยู่เสมอ, มันระลึกได้ไม่หลงผิดอยู่เสมอ, แล้วขยันขันแข็งอย่างยิ่งในหน้าที่อันนั้น แล้วก็ไม่สะพร่า ไม่เลินเล่อ ไม่มัวเมา ไม่อะไรที่เป็นของแทรกแซงเข้ามา, เป็นอยู่ด้วยสติปัญญา และการกระทำที่ถูกต้องตลอดเวลาอย่างขยันขันแข็ง, นี้เรียกว่าความไม่ประมาท แต่ในภาษาไทยไม่รู้จะใช้คำไหน, ภาษาอังกฤษก็ไม่ว่าจะใช้คำไหน. นี่ความน่าอัศจรรย์ของธรรมะ ที่มีอยู่ในรูปของภาษาบาลี ในประเทศอินเดียสมัยโบราณ.

เอาละ, สรุปความก็คือว่า ไม่ประมาท ย้อนต้นย้อนหลัง ตามที่เคยพูดกันมาแล้ว นานมาแล้ว.